

ARAŞTIRMA SONUÇLARI TOPLANTISI

2. CILT





T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

31.
ARAŞTIRMA
SONUÇLARI
TOPLANTISI
2. CİLT

27 - 31 MAYIS 2013
MUĞLA

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No:164-2

YAYINA HAZIRLAYAN

Dr.Adil ZME



27- 31 Mayıs 2013 tarihlerinde geręekleřtirilen
35. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu,
Muğla Sıtkı Koçman niversitesi'nin katkılarıyla geręekleřtirilmiřtir.

ISSN:1017-7663

Kapak Fotoğrafı: Murat ARSLAN

“2012 Yılı Phaselis Antik Kenti ve Teritoryumu Yüzey Araştırması”

Not: Yayınlanan yazıların iğeriğinden yazarları sorumludur.

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Basımevi
MUğLA – 2014

İÇİNDEKİLER

Hatice KALKAN - Aylin KOÇAK YALDIR Antik Hypaipa Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırması - 2012.....	7
Süleyman ÇİĞDEM - Hüseyin YURTTAŞ - Haldun ÖZKAN 2012 Bayburt Yüzey Araştırması.....	19
F. Mine TEMİZ Hatay İli'nde Türk ve İslam Dönemi Yüzey Araştırması - 2012.....	31
Atilla ENGİN - Bora UYSAL - Olcay ZENGİN KOŞAN - Filiz AY ŞAFAK - Aydoğan BOZKURT Sivas İli 2012 Yılı Yüzey Araştırması.....	43
Martin BACHMANN 2012 Yılı Oinoanda Çalışmaları.....	65
Özdemir KOÇAK Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2012 Yılı Yüzey Araştırmaları.....	75
Christine ÖZGAN - Verena GASSNER - Ulrike MUSS - Erich DRAGANITS - Özel TERAMAN Kolophon Antik Kenti 2012 Yılı Yüzey Araştırmaları.....	97
Nilüfer PEKER - B. Tolga UYAR Güzelöz-Başköy ve Çevresi Bizans Dönemi Yerleşimleri 2012.....	110
Maria ANDALORO The Project On The Rock Paintings In Cappadocia (2012). Research And Preservation: 1. The Göreme Open Air Museum; 2. The Church Of The Forty Martyrs In Şahinefendi.....	120
Mehmet SAĞIR - İsmail ÖZER - İsmail BAYKARA - Serkan ŞAHİN - Seçil SAĞIR 2012 Yılı Kırıkkale ve Çorum İlleri Yüzey Araştırması.....	136
Owen DOONAN - Alexander BAUER - Aksel CASSON - Emre EVREN - James FEATHERS Sinop Bölgesel Arkeoloji Projesi 2012 Saha Çalışmaları.....	146
F. Arzu DEMİREL - Sevinç KAPAN-YEŞİLYURT Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması - 2012.....	165

Abdulkadir BARAN Thera Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırmaları 2012.....	174
Nurettin ÖZTÜRK 2012 Yılı Myrina ve Gryneion Yüzey Araştırmaları.....	190
Fahriye BAYRAM - Turgay YAZAR Artvin, Erzurum, Ardahan İli ve İlçelerinde Ortaçağ Gürcü Mimarîsi - 2012.....	201
Ali Osman UYSAL Çanakkale İli Lapseki, Biga, Çan, Bayramiç, Ayvacık ve Ezine İlçeleri Türk Dönemi Yüzey Araştırması 2012 Yılı Çalışmaları.....	213
Ümit AYDINOĞLU Dağlık Kilikia’da Kentleşme ve Kırsal Yerleşimler Araştırması 2012.....	227
Okşan BAŞOĞLU - Ayhan YİĞİT - Simge GÖKKOYUN Nevşehir İli ve İlçeleri 2012 Yılı Miyosen Dönem Fosil Yatakları Yüzey Araştırması.....	237
Bilge HÜRMÜZLÜ - Toby C. WILKINSON Isparta Arkeolojik Surveyi 2012 Yılı Çalışmaları: Konane (Conana).....	247
Hasan BAHAR Konya-Karaman İlleri ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırmaları 2012.....	256
Thomas CORSTEN - Oliver HÜLDEN FORSCHUNGEN IN DER KIBYRATIS IM JAHRE 2012 KIBYRATIS ARAŞTIRMALARI 2012.....	272
Hatice PAMİR Antakya ve Çevresi Yüzey Araştırması.....	287
Felix PIRSON - Barbara HOREJS 2012 Yılında Pergamon’un Yakın Çevresinde Gerçekleştirilen Yüzey Araştırmaları Raporu.....	299
Filiz DÖNMEZ ÖZTÜRK Bolu İli Göynük ve Mudurnu İlçeleri Epigrafik, Tarihi-Coğrafi Yüzey Araştırması 2012 Yılı Çalışmaları	313

Hüseyin Sami ÖZTÜRK - Ceren PİLEVNELİ Nikaia Egemenlik Alanı (Bithynia) 2012 Yılı Epigrafik Yüzey Araştırmasına İlişkin Genel Sonuçlar.....	324
Marijana RICL 2012 Epigraphical Survey In The Küçük Menderes (Cayster) Valley.....	331
Yusuf ALBAYRAK - S. İrem MUTLU Soğmatar Kutsal Alanı Ve Yakın Çevresi Yüzey Araştırması 2012.....	337
Winfried HELD - Henning BURWITZ Tarsus'taki Donuk Taş: Antik Dünyadaki En Büyük Tapınağın Araştırması.....	353
Fulya DEDEOĞLU - Erim KONAKÇI - Muhip ÇARKI Yukarı Menderes Havzası Dağlık Kesim Yüzey Araştırması Projesi 2012 Yılı Çalışmaları.....	367
Ömür HARMANŞAH - Peri JOHNSON Yalburt'a Çıkan Bütün Yollar: Yalburt Yaylası Arkeolojik Yüzey Araştırması (Konya) 2012 Sezonu Çalışmaları.....	377
F. Eray DÖKÜ Uylupınar Yerleşmesi (Erken Kibyra) ve Çevresi Yüzey Araştırması 2012.....	395
Yaşar ERSOY – Elif KOPARAL Urla Ve Seferihisar İlçeleri Yüzey Araştırması 2012 Yılı Çalışmaları.....	407
Adnan DİLER - Şahin GÜMÜŞ - N. Seda ERYILMAZ - Mazlum ÇUR Bodrum Yarımadası Leleg Yerleşimleri, Adalar, Aspat (Strobilos), Kissebükü (Anastasioupolis), Damliboğaz (Hydai), Sedir Adası (Kedrai) Yüzey Araştırmaları 2012.....	419

ANTİK HYPAIPA KENTİ VE ÇEVRESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI-2012

Hatice KALKAN*
Aylin KOÇAK YALDIR

Kentin Konumu ve Önemi

Lydia bölgesi kentlerinden biri olan Hypaipa¹ (Resim:1). İzmir İli'nin yaklaşık 120 km. güneydoğusunda, Ödemiş İlçesi'nin 5 km. kuzeyinde yer alan eski Datbey, günümüzdeki adı ile Günlüce Köyü sınırları içindedir.

Antik yazarların kayıtlarındaki tariflere göre Tmolos (Bozdağ) ve Aipos (Datbey) dağlarının eteklerinde, Sardeis kentinin güneyinde, Kaistros nehri kıyısında ve Ephesos kenti hinterlandı içinde önemli bir konuma sahiptir² (Resim: 2). Nitekim bu konum İonia İhtilali sırasında Ephesos'ta toplanan isyancıların Kaistros ırmağı boyunca ilerledikten sonra Hypaipa üzerinden Tmolos'u aşarak Sardeis'e girdikleri rotayı da kapsamaktadır.

Hypaipa'nın Lydia Döneminde varolup olmadığı konusu belirsiz olmakla birlikte, bölgenin Pers idaresine geçmesinden hemen sonraki süreçte bir din merkezi olarak benimsenmiş oluşu, Hypaipa ve Hierokaisereia'da kurulan Pers kutsal alanları, olasılıkla burada daha erkene tarihlenen benzer bir din merkezi olma geleneğinin devamıdır³. Kentte Perslerle Anaitis, Anahita, Persike Thea, Artemis Persike adlandırmalarıyla başlayan zaman içinde Anadolu'laşmış bir Artemis Anaitis kültü halinde Roma Dönemi sonlarına kadar etkisini sürdüren bu inanca ait yazılı kayıtlar ve burada kurulmuş olduğu bildirilen Pers kutsal alanı Hypaipa'nın önemini artırmaktadır. Özellikle Hypaipa sikkeleri üzerinde Roma döneminde yaygın şekilde görünen Artemis Anaitis betimlemeleri kentin antik çağda bir kült merkezi olma özelliğini uzun süre koruduğunu ortaya koymaktadır⁴.

*Yrd. Doç. Dr. Hatice KALKAN, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Van/TÜRKİYE, Arkeolog Dr. Aylin Koçak Yaldir, Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Mersin/TÜRKİYE.

¹ 3-15 Eylül tarihleri arasında gerçekleşen araştırmalarımıza Prof. Dr. Veli Sevin, Prof. Dr. Necla Arslan Sevin ve üç gün süre ile Yrd. Doç. Dr. Sencan Altınoluk ve Prof. Dr. Ülkü Altınoluk katılmışlardır. Bakanlık Temsilcisi olarak Ödemiş Müzesi'nden Arkeolog Aysen Gürsel görevlendirilmiştir. Çalışmalar süresince yakın desteklerini esirgemeyen başta Sevdâ Çetin olmak üzere tüm Müze Müdürlüğü personeline, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü çalışanlarına çok teşekkür ederiz.

² Tacitus *Annales*, IV,55; Ovidius *Metamorphoses* XI,150-156 ; Appianus, *Mithridatic Wars* 7,48; Pausanias *Description of Greece* V,27,5; Plinius *Nat.Hist.* V,120; Strabon *Geographica* XIII ,4: "Υπαίπα δὲ πόλις ἐστὶ καταβαίνουσιν ἀπὸ τοῦ Τιμόλου πρὸς τὸ τοῦ Καϊστροῦ πεδίον. Kentin adının antik kaynaklardaki ilk bahsi M.Ö.I.yüzyıla tarihlenir: (Cicero,*Epistulae ad Quintum Fratrem*, I,2:14: "Attalus Hypaepenus mecum egit ut se ne impedires quo minus quod ad Q. Publici statuam decretum est erogaretur").

³ Veli Sevin "Batı Anadolu'nun Az Bilinen Antik Bir Kenti Hypaipa Tarihi Üzerine Bir Araştırma" *Tarih Dergisi* 28-29,1974, s.41-53.

⁴ Sikkeler üzerindeki Anaitis betimlemeleri iki grupta incelenir. Birinci grupta tanrıça ayakta ve başından yere kadar uzanan mantosu ile görülür ve bu örnekler Nero ve Messalina'ya ait sikkeler için söz konusudur. Diğer gruptaki Marcus Aurelius, Julia Domna, Plautilla, Traianus Decius, Gallienus ve Salonina sikkeleri üzerinde ise tanrıça çoğunlukla kalathos giyimli, başında polosu ile ve bazen yüzü peçeli olarak gösterilmiştir. (Sevin 1974, s. 48).

Diğer yandan kentin mitolojide Hypaipalı Arakhne efsanesinden gelen bir ünü vardır. Latin şair Ovidius'un anlatımına göre dokuma konusundaki üstün becerisi Arakhne ile Athena'yı karşı karşıya getirmiştir. Arakhe mütevazı bir şekilde Hypaipa'da surların içine kapanmış olmasına rağmen sanatındaki ustalığı ile Lydia kentleri arasında ün sahibidir⁵.

Hypaipa'da bugüne kadar, M. Démosthène Baltazzi'nin 1885'te yaptığı küçük bir sondaj dışında hiçbir kazı ve yüzey araştırması gerçekleştirilmiş değildir. Baltazzi bu çalışmalarda ele geçen eserleri dönemin Asar-ı Atika Müzesi olarak bilinen İstanbul Arkeoloji Müzeleri koleksiyonuna kazandırmıştır. Kent üzerine bu ilk bilimsel değerlendirme bir kazı raporu kapsamında S. Reinach tarafından yayınlanmış ve müzeye teslim edilen buluntuların bir listesine yer verilmiştir⁶.

2012 yılında ilkinin gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırması öncelikle Antik yazar Pausanias aracılığı ile varlığından haberdar olduğumuz Pers kutsal alanı⁷ ve bir tapınak yapısının beraberinde, kentin önemini vurgulayacak kalıntıların belirlenebilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır.

2012 Yılı Tespitleri

Araştırmalarımız sırasında antik kentin mimarî kalıntılarına ait mermer blokların 19. yy ortalarında büyük ölçüde sökülerek Ödemiş ilçesine taşınmış olduğunu, taşınamayan parçaların da ocaklara atılarak kireç haline getirildiğini belirledik. Bu tahribata ait ilk kayıtları tutan seyyah–araştırmacı Charles Felix Texier 1835 yılında buraya bir yıl önce gelebilmiş olmayı dilemekte ve böyle olması durumunda çok daha fazla arkeolojik kalıntıyı görebileceğinin altını çizmektedir⁸.

Arkeolojik dokunun anlaşılmasını güçleştiren bu tahribat nedeniyle araştırmalarımız öncelikle kentin yayılım alanının belirlenmesi ve kısmen ayakta kalabilmiş kalıntıların belgelenmesi yönünde gerçekleştirilmiş ve çalışmalar Akropolis ve Aşağı şehir alanlarında yoğunluk kazanmıştır (Resim: 3).

Akropol, kentin kuzeydoğu ucunda yükselen 382.03 m. rakımlı Dağbağ Tepesi üzerinde yer alır. Güney ve kuzey yamaçları oldukça dik olup bugün büyük bir bölümü makilerle kaplıdır. Doğudan bir boyunla diğer bir tepeye bağlıdır. Aşağı kente bakan batı yamaçlar ise nispeten daha az meyillidir.

⁵ Ovidius IV,13.

⁶ S. Reinach “Chroniques d'Orient” *Revue Archéologique*, 1885, s.146-167. Ayrıca kent ile ilgili seyyah kayıtları için bkz. G. Weber, “Hypaipa, Le Kaleh D'Afiasourat; Birghi& Oedemich” *Revue des Études Grecques* V, 1892 s.7-21; W.Martin Leake, *Journal of a Tour in Asia Minor*, London, 1824, s.255-256; Charles Felix Texier, *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi* (çev. Ali Suat) 2002, Ankara, s. 49 -51.

⁷ Ἱεροκαίσαρεια καλουμένη πόλει καὶ ἐν Ὑπαίποις, ἐν ἐκατέρῳ δὲ τῶν ἱερῶν οἰκίῃ τε καὶ ἐν τῇ οἰκίῃ ἐστὶν ἐπὶ βωμοῦ τέφρα· χροά· δὲ οὐ κατὰ τέφραν ἐστὶν αὐτῇ τὴν ἄλλην (Pausanias (V.27:5) Yazar, Lydialı Perslerin Hierocaesarea'da ve Hypaipa'da sahip oldukları kutsal alanları ve burada “farklı” bir dilde dua ederek ateş yakan bir papazı anlatmaktadır.

⁸ Yazar anlatımlarında Ödemiş'te 1940 yılında bir kilisenin yapımında gerekli olan taş ve mermer malzemenin Hypaipa'dan sökülerek kullanılmış olduğuna değinir (a.g.e. 51 vd.). Benzer şekilde Baltazzi'nin izlenimleri de Texier'i doğrulayıcı niteliktedir. Raporunda kentte köprüler ve surların dışında hiç bir şeyin görülmediğini, burada yaşayan Rum ve Türklerin Ödemiş'teki dükkan, kilise, cami, han hamam gibi binaların yapımı için Hypaipa'nın mermerlerini tahrip ettiklerini aktarır ve Rum Kilisesi için antik tiyatronun feda edildiğine vurgu yapar (S. Reinach 1885, s. 153).

Köprüler

Kent, Tmolos (Bozdağ) lardan kaynaklanıp orta kısmından güneye doğru akarak Kaystros (Küçük Menderes) Irmağına karışan bir dere ile (yerel adıyla Uludere) iki bölüme ayrılmıştır. Küçük Menderes Irmağını besleyen bu kol üzerinde Roma Dönemi'ne ait, üçü hâlen kullanılabilir durumda, dört köprü bulunmaktadır.

1. Köprü 38°16'19.31''K-27°57'5.73''D (Resim: 4)
2. Köprü 38°16'27.94''K-27°57'17.68''D (Resim: 5)
3. Köprü 38°16'22.07''K-27°57'18.26'' D (Resim: 6)

Köprülerin temel ayaklarına iri blok taşlar yerleştirilmiş, üst kısımda daha küçük taşlar ve horasan harçla kemerler oluşturulmuştur. Köy merkezinde yer alan köprülerin en büyüğü üzerinde modern bir market ve köye girişi sağlayan ana cadde konumlanmıştır. Kuzey yönünde yer alan diğer iki köprü nispeten daha küçük boyutlardadır. Texier'den öğrenilen yıkık durumdaki dördüncü köprünün ayak isnat duvarları ise nehir yatağı içinde kısmen korunmuş durumdadır⁹. Örneklerin tümü aynı dönemi temsil eden işçilik ve yapım tekniği yansıtmaktadır. Kenti kuzey-güney doğrultuda ikiye bölen çay yatağı üzerindeki köprüler aynı zamanda aşağı şehri doğu kesimde Akropole bağlamaktadır. İlerideki çalışma sezonunda daha detaylı olarak ele alınacak olan bu köprü sistemi kentin tarihsel dokusunu en iyi temsil eden kalıntı grubu olma özelliğindedir.

Akropol

Uludere'nin doğusunda 382.03 m rakımlı Dağbağ Tepesi (38°16'33.21''K; 27°57'36.13''D) kentin Akropolünü oluşturmaktadır (Resim: 7). Akropolün güney ve kuzey yamaçları oldukça dik olup bugün büyük bir bölümü makilerle kaplıdır¹⁰. Doğudan bir boyunla diğer bir tepeye bağlıdır. Aşağı kente bakan batı yamaçlar nispeten daha az meyillidir.

Tepe kısmı Orman İdaresi tarafından ağaçlandırılmış bulunan Akropolün özellikle doğu ve kuzey kenarlarında sur kalıntıları tespit edilmiştir. Oldukça tahrip edilmiş bulunan surlar kaba taşlardan horasan harçla örülmüştür. Kalınlıkları 2 metre civarındaki surlar, akropol yamaçlarına yaslanmış olup iç dokuda zaman zaman güçlendirmeye yönelik ahşap hatıllar kullanılmıştır. Bu hatıllardan günümüze sadece taş yuvaları ulaşabilmiştir (Resim: 8). Dış yüz kaplamaları büyük çapta sökülmüş olduğundan sur tekniği konusunda ayrıntılı bilgi sahibi olunamamıştır. Zaman zaman 2-3 metre yükseklikte kalmış olan doğu surunun güney bölümünde bir kulenin olduğu anlaşılmaktadır. Surun kuzey ucunda ve sur bedeninin 10-15 metre kadar doğusunda, genişliği 5-6 metreyi bulan kule tahrip olmuş durumdadır. Bu kulenin, akropole giriş ile ilgili bir işlevi olduğu sanılmaktadır. Nitekim sur önünde uzanan eski bir yol kalıntısı bu düşüncüyü desteklemektedir.

Surlar

Aşağı şehir, akropolün batısındaki teraslar üzerindedir. Etrafının çeşitli dönemlerde yapılmış surlarla çevrildiği tespit edilmiştir. Sur kalıntıları, kuzeybatı uçta Uludere'nin kenarı boyunca güneye doğru uzanmaktadır. Kuzeybatı uçtaki surlar ana kayaya açılmış yataklar üzerine oturtulmuştur. Bu kesimde bazı blokların boyutları 1.20x0.30 metreyi

⁹ "Surları, yılın bir bölümünde su bulunmayan derin bir yarık ile kesilmiştir. Bu yarık derenin üzerine zamanla beş köprü atılmıştır" C. Texier, 2002, s. 49.

¹⁰ 19.yy sonlarına ait kayıtlarda yer alan, akropol üzerinden batı alandaki yerleşmeye su ulaşımını sağlayan kalıntıların günümüzde izine rastlanmamaktadır (G. Weber 1892, s.9 -10).

bulmaktadır. 5-6 metre yüksekliğindeki duvarın ön yüzleri iyi durumda olarak günümüze kadar gelebilmiştir. Bu yüksek duvar kuzeydoğu köşede doğuya doğru bir dirsek yaparak doğu surunu oluşturmak üzere güneydoğu yönünde akropole doğru uzanmaktadır. Duvarın güneye doğru uzanarak üçüncü köprü civarına kadar geldiği anlaşılmaktadır. Üçüncü köprünün yakınındaki surun kalınlığı 3.60 metreyi bulmaktadır. Kuzeybatı surunun 50 metre kadar doğusunda sur görünümlü bir diğer duvar uzanmaktadır. Horasan harçlı duvarların yüksekliği 3.50 metreyi bulmaktadır (Resim: 9). Üzerinde 1.10 metre genişliğinde bir kapı açıklığı olduğu düşünülen bu duvar da gerisindeki yaslandığı teras boyunca kuzeydoğu-güneybatı yönlerinde uzanmaktadır. Bu duvar hemen önündeki 2 metre kalınlığındaki daha erken bir duvara yapıştırılarak örülmüş vaziyettedir. Erken döneme ait olan duvar günümüze çok silik durumda kalmış olup kaba taş ve horasan harç kullanılarak örülmüştür¹¹. Bir terasa yaslanmış olan bu duvar kalıntısı yer yer kaybolarak güneye doğru inmekte ve böylelikle antik kentin batı sınırını çizmektedir. Güneybatı uçta keskin bir dirsek yaparak doğuya yönelen duvar, yine yer yer makiler arasında kaybolarak akropolün güney batı köşesine doğru yükselmektedir.

Yukarıda bahsi geçen surlarla sınırları çizilen alanın, muhtemelen Akhemenid Dönemi de kapsayan aşağı şehir dokusunu oluşturduğu düşünülmektedir. Aşağı şehrin surlarla çevrili alanının genişliği yaklaşık 10 hektarı bulmaktadır. Bu sur dokusunun dışında şehrin doğu, batı ve güneybatı kesimlerinde zaman zaman yükseklikleri 3-4 metreyi bulan horasan harç örgülü sur kalıntılarına rastlanmıştır. Güneybatı uçtaki surun doğu-batı yönündeki uzantısı 200 metre civarında olup orta kısmında genişliği 2 metreyi bulan tonozlu bir kapıya yer verilmiştir (Resim:10).

Kuzeybatı surları üzerinde ise, kemerler ve mazgal açıklıkları görülmektedir. Böylelikle kentin ana hatlarıyla iki gelişim evresi geçirdiği anlaşılmaktadır. Erken evrede, akropolün batı eteklerinden Uludere'ye doğru alçalan teras alanının yoğun olarak kullanıldığı, geç evre surlarını ise çok daha geniş bir alanı kuşattığı anlaşılmıştır. Uludere'nin büyük çapta batı kesimini kapsayan bu evre kent girişlerinden biri güney batı uçta görülmektedir.

Tiyatro

Yüzey araştırmaları sırasında daha çok akropolün batı eteğinden Uludere'ye kadar inen teraslarda çalışılmıştır. Bu kesimde, Charles Texier'in 1835 yılındaki ziyareti sırasında varlığından bahsettiği tiyatro kompleksi (38°16'31.64"K; 27°57'24.62"D) belirlenmiştir¹². *Cavea* günümüzde tamamen makilerle kaplıdır ve içinden "yaylı yolu" tabir edilen stabilize bir yol geçirilmiştir. Batıya bakan *cavea*'nın oturma sıralarından *in situ* olmayan bir iki parça yüzeyde görülebilmektedir. Eğim ve yükseklikten buranın diazoma ile ayrılmış biçimde iki *cavealı* bir planlamaya sahip olduğu söylenebilir. Yamacın aşağıda sonlandığı zeytinlik alan içinde ise orkestra kısmı fark edilebilir olmakla birlikte, bunun arkasındaki *proscenium* ve *scenium* bölümlerine ait yapısal herhangi bir kalıntı mevcut değildir (Resim: 11).

¹¹ Texier, kuzey yamacına doğru uzanan surların yapımında küçük boyutlu "gynas" taş parçalarının kullanılmış olduğuna değinir.

¹² Tiyatronun çapı seyyah kayıtlarında yaklaşık 65 metre olarak geçmektedir: Weber 1892,s.9 ; S. Reinach 1885;147.

Çeşme

Kentin batı kesiminde aşağı şehir içinde çeşme yapısı olabileceği düşünülen bir kalıntının tespiti gerçekleştirildi. Yapı, doğu-batı doğrultulu bir düzlem üzerinde, aynı boyutlarda üç niş, bir payanda ve tekrar iki nişten oluşan bir düzenlemeye sahiptir ve tek katlıdır (Resim:12). Etrafında bağlantılı bir yapı veya herhangi başka bir kalıntının bulunmadığı bu örnek, yerel taşlar kullanılarak oluşturulmuş ve görsel herhangi bir süsleme elemanına yer verilmemiştir.

Nekropol

Kentin kuzey kesiminde bir nekropolün varlığına işaret eden kaya mezarlarının varlığı tespit edilmiştir. Bunlardan iki tanesi akropolün kuzeydoğu ucunda, diğer ikisi batı etekte (Resim:13) son iki tanesi ise, kentin kuzeybatı ucundaki kayalıklar üzerindedir (Resim:14). Belirli bir yön özelliği göstermeyen mezarların önünde birer dromos içlerinde ise kline ya da sekilerin olduğu görülmektedir. Ancak kaçak kazılar sonucu tahrip edilmiş ve büyük oranda toprak dolgusu ile kaplı olan mezarlarda ayrıntılı bir inceleme yapılması şimdilik mümkün olmamıştır.

Küçük Buluntular

Tiyatronun batısına doğru alçalan teraslarda ve bugün üzerinde büyük çapta tarım faaliyetleri sürdürülen tarlalarda yüzey araştırmaları yapılmıştır. Buralardaki yüzey malzemeleri incelenerek örnekler toplanmıştır. Toplanan çanak çömlek örneklerinin büyük bölümü Roma İmparatorluk Çağı'na ait kâse ve tabak parçalarıdır. Ayrıca Hellenistik Döneme ait kalıp yapımı kase parçaları, Roma Dönemi'ne ait terra sigillata ve pişirme kabı parçaları, üzerinde grotesk tarzda kabartma insan figürlü bir seramik parçası, sağlam durumda istiridye kabuğu şekilli bir amulet ele geçirilmiştir (Resim:15). Seramiklerin yanında *in certi* dört adet sikke, tunçtan yapılmış bir adet kapak ve çok sayıdaki amorf cam parçalar da yüzeyde rastlanan küçük buluntular arasındadır.

Sonuç

19. yy'dan beri terk edilmiş durumda olan Bölgenin en önemli, dünya çapında adını duyurabilmiş ve Lidya-Pers (Akhamenid) arkeolojileri açısından da yadsınamayacak kentlerinden biri olan Hypaipa Antik Kenti'ndeki çalışmalarımız sırasında, kentin zaman içerisinde sanılandan çok daha geniş alana yayıldığı ve büyük bir nüfusa sahip olduğu anlaşılmıştır.

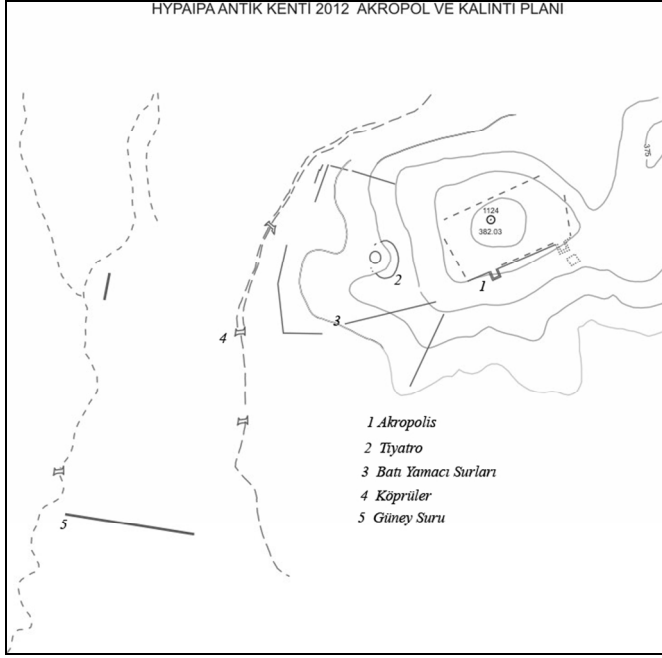
Kentin en önemli unsuru, Roma İmparatorluk Dönemi içlerine kadar devam eden Anahita-Anahitis yada Artemis-Persike tapınım geleneğidir. Çalışmaların en önemli amacı; öncelikle bu kültlere ait kalıntıların saptanabilmesidir. Henüz bu ilk sezonda, çalışma amacına uygun herhangi bir tanımlanabilir bulgudan söz edilememektedir. Ancak, başta Sardeis ve Daskyleion gibi Pers satraplık merkezleri olmak üzere, tüm Anadolu yarımadasında iki yüzyılı aşan İran egemenliğine ilişkin açık izlerin tespitinde büyük zorluklar çekildiği de bir gerçektir. Bununla birlikte, Hypaipa Akropolü'nün kuzeyindeki oyma kaya mezarlarının, ilk izlenimler doğrultusunda M.Ö. 6. yy'ın sonlarına yani Pers egemenliği dönemine kadar uzanan özelliklere sahip olduğu söylenebilir. Görülebildiği kadarıyla bu tür mezar anıtları Sardes Batı Nekropolü'ndeki oda mezarları andırmaktadır. Böylelikle de kentin hiç olmazsa M.Ö. 6.yy'a uzanan bir geçmişi olduğu söylenebilir.



Resim 1: Hypaipa Antik Kenti'nin bölgedeki konumu



Resim 2: Kent ve araştırma alanı



Resim 3: 2012 yılı itibarıyla kent planı



Resim 4: Köprü



Resim 5: Köprü



Resim 6: Köprü



Resim 7: Akropolden görünüm



Resim 8: Akropol kuzey suru



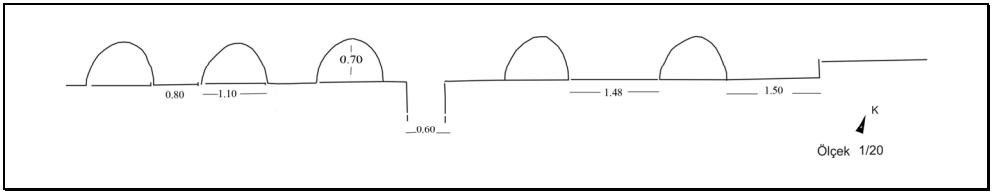
Resim 9: Aşağı şehir surları



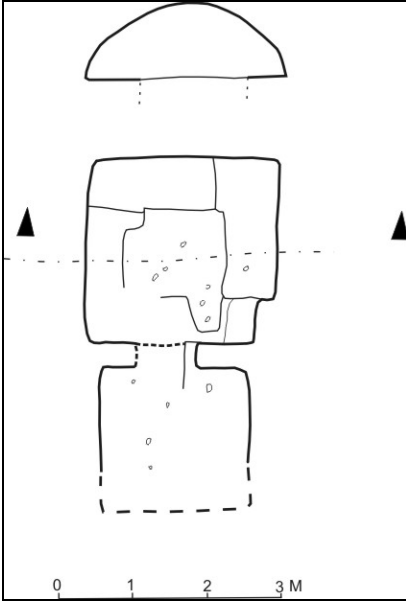
Resim 10: Güney suru



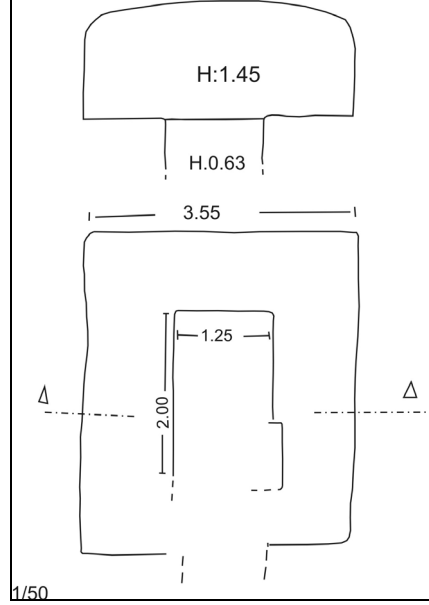
Resim 11: Tiyatro



Resim 12: Çeşme yapısı



Resim 13: Kuzeybatı kaya mezarı



Resim 14: Batı kaya mezarı



Resim 15: Küçük buluntulardan bir grup

2012 BAYBURT YÜZEY ARAŞTIRMASI

Süleyman ÇİĞDEM*
Hüseyin YURTTAŞ
Haldun ÖZKAN

2012 Bayburt Yüzey Araştırması 25 Eylül- 30 Eylül 2012 tarihlerinde Bayburt ili Demirözü ilçesi merkez ve köylerinde yapılmıştır. Yüzey araştırması Doç. Dr. Süleyman Çiğdem başkanlığında, Prof. Dr. Hüseyin Yurttaş ve Prof. Dr. Haldun Özkan'ın katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Bakanlık temsilcisi olarak Rize Müzesi'nden Süleyman Navdar katılmıştır. Demirözü ilçe merkezi ve köylerinde tanımlanan 15 Höyük, 4 Kale, 8 Cami, 1 Medrese, 1 Türbe, 3 Mezarlık, 1 Hamam, 2 Ev, 3 Çeşme olmak üzere toplam 38 eser incelenmiştir. Eserler şunlardır;

Gündolak Tepe

30° 54' 344 kuzey 0.41° 18' 209 doğu. Höyük Demirözü'nün 8 km. güneydoğusunda yer alan Yukarı Pınarlı Köyü'nün 500 m. kuzeybatısındadır. Gündolak Tepe'de yapılan çalışmalarda yüzeyde Geç Kalkolitik Çağ'a tarihlendirilen keramikler ele geçirilmiştir¹.

Aşağı Pınar Köy Cami

39° 59' 344 kuzey 0.41° 18' 209 doğu. 7.76mx10.82 m. ölçülerinde kare planlı cami, dört bağımsız betondan yapılmış sütun tarafından desteklenmektedir. Cami üzerindeki kitabede 1888 tarihi bulunmaktadır. İçerisinde sadece minberi eski olup diğer kısımları tamamen yenilenmiş durumdadır.

Aşağı Pınar Çeşmesi

Caminin hemen güneyinde kesme taş kullanılarak yapılan çeşme üzerinde 1330 tarihli bir kitabe yer almaktadır. Bu çeşmenin hemen güneyinde yüzey buluntularına göre Ortaçağ'da yerleşim görmüş bir alan tanımlanmıştır.

Yelpınar Köyü Cami

39° 54' 344 kuzey 0.41° 18' 249 doğu. Köy içerisinde yer alan camii 1948 yılında yapılmıştır. 10.26x7.78 m. ölçülerinde düzenlenmiş ve yenilenmiş bir camidir. İçerisinde mihrap üzerinde bozuk yazılı bir ayet kitabesi vardır. Minber aynalığı ise eski minbere ait olup yeni minberde kullanılmıştır.

*Doç.Dr. Süleyman ÇİĞDEM, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Erzurum/TÜRKİYE. Prof.Dr. Hüseyin YURTTAŞ, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Erzurum/TÜRKİYE. Prof.Dr. Haldun ÖZKAN, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Erzurum/TÜRKİYE.

¹A.A.Sagona-C.Sagona- C. A.Sagona-C.Sagona, Archaeology at The North-East Anatolian Frontier I, An Historical Geography and a Field Survey of the Bayburt Province, Louvian, Paris, Dudley, M.A. 2004, s.130.

Karataş Mevkii

34° 54' 344 kuzey 0.41° 18' 209 doğu. Demirözü ilçesinin 1 km. batısında oldukça geniş bir alanda Demir Çağ ve Ortaçağ keramikleri ile karşılaşmıştır².

Eymür Köyü Mezarlığı

39° 54' 342 kuzey 0.41° 18' 209 doğu. Mezarlık içerisinde bir taş sanduka yer almaktadır. Üzerindeki yazılar silinmiş Kaidesi tek parçalı olup 1.75 m. uzunluğundadır. Sanduka 15 cm.lik bir altlık üzerine oturtulmuş 1.00 m. yüksekliğinde ve 40 cm. genişliğindedir. Taş sandukanın uç kısmında 43 cm.lik kısmı kırılmıştır. Üzerindeki yazılar büyük ölçüde silinmiştir.

Eymür Kalesi

39° 54' 344 kuzey 0.41° 18' 209 doğu. Köyün güneydoğusunda yer alan kale daha çok gözetleme kulesi niteliğindedir. Kuzey-güney doğrultusunda 23 m. doğu-batı doğrultusunda 14,5 m.dir. Yüzeyde keramik bulunamamıştır. Duvarlar moloz taşla örülmüştür³.

Haburnu Tepe

Eymür Köyü'nün doğusunda 1650 m. yükseklikte. Demirözü-Pulur yolunun güneyindedir. Yüzeyde Erken Bronz, Demir Çağ ve Hellenistik-Roma Dönemi ve Ortaçağ Dönemi keramikleri tanımlanmıştır⁴.

Değirmen-tepe

39° 54' 344 kuzey 0.41° 18' 209 doğu. Demirözü ilçesinin güneybatısında doğal bir tepe üzerinde yer almaktadır. Ortaçağ Dönemi keramiklere rastlanılmıştır⁵.

Çiftetaş Köyü Cami

39° 54' 344 kuzey 0.41° 18' 209 doğu. Çiftetaş köyü Demirözü'nün 3 km. kuzeybatısındadır. 6.10x9.80 m. ölçülerindeki cami ahşap tavanlıdır. Üzeri iki kırılangıç örtü ile kapatılmıştır. Harim üzerindeki kırılangıç kubbe 7, son cemaat yeri üzerindeki kırılangıç kubbe ise 5 kademelidir. Mihrabı boyanmış yarım yuvarlak 30 cm. derinliğindedir. İçerisinde 7 basamaklı ahşap bir minber bulunmaktadır. Caminin batısında günümüzde mevcut olmayan bir medrese varmış. Güney cephe kesme taş diğer cepheler sıvalı sıvalıdır (Resim: 8).

Çiftetaş Köyü Mezarlığı

Çiftetaş Köyü'nün kuzeybatısında bulunmaktadır. Mezarlık içerisinde genellikle doğal taşlardan yapılmış mezar taşları bulunmaktadır. Şahide taşları düzgün olan mezar taşlarından birinde 1189 tarihi okunmuştur.

² A.Sagona-C.Sagona, 2004, s.139.

³ A.Sagona-C.Sagona, 2004, s.143.

⁴ A.Sagona-C.Sagona, 2004, s.142.

⁵ A.Sagona-C.Sagona, 2004, s.139.

Büyüktepe/ikiztepe Höyük

39° 54' 344 kuzey 041° 18' 209 doğu. Rakım 1590. Köyün yaklaşık 2 km. kuzeyinde, Çiftetaş-Çorak yolunun batısında yer almaktadır (Resim:1). 2 tepeden oluşmaktadır. Büyük olan Çiftetaş I düz dörtgene yakın biçimli, küçük olan Çiftetaş II konik biçimlidir. Höyükte 1990-1993 yılları arasında kazı yapılmıştır⁶. Yüzey buluntuları arasında bol miktarda Erken ve Orta Bronz Çağ, Demir Çağ, Hellenistik-Roma Dönemi ve Ortaçağ'a ait keramikler yer almaktadır. Ayrıca Çiftetaş I üzerinde daire planlı mimarî yapı da bulunmaktadır.

Çatalçeşme Köyü Cami

39° 54' 344 kuzey 041° 18' 209 doğu. Hınzeverek köyünü tarihi özellikli kılan önemli etken hiç şüphesiz köyde bulunan ve hâlen ibadete açık olan camisidir. Cami çok eski bir yapı olmasına rağmen, üzerinde kitabesi bulunmaması nedeniyle net olarak şimdiye kadar tarihlendirilememiştir. Vakfiyesine göre tarihlendirilmiş ve 1683 tarih yapım yılı olarak kabul edilmiştir. Bayburt ve yöresindeki tarihi eserler üzerine çalışma ve inceleme yapan araştırmacılar, Hınzeverek Camii'ne de yer vermiş ve binanın mimarî özellikleri sanat tarihi açısından ortaya çıkarılmıştır. Minaresi güneybatı köşede yer almaktadır. Hınzeverek camii, birçok defa tamir ve onarım görmüş ancak bilinçsizce yapılan bu işlemler, iç mekândaki orijinalliğin kaybolmasına sebep olmuştur.

Kare planlı cami içten içe 10.37x10.36 m. ebatlarındadır. Orijinal üst örtüsü ahşap olup sonradan değiştirilmiştir. Kubbe yüksekliği 11.36 m.dir. Kubbeye geçiş tromplarla sağlanmıştır. Camiye, batı yönündeki küçük avlu içerisinde yer alan bir kapıyla girilmektedir.

Çatalçeşme Yerleşim Alanı

Çatalçeşme köyünün yaklaşık 500 m. Kuzeyinde yer almaktadır. Ortaçağ ve yakın dönem keramik buluntuları gözlemlenmiştir.

Çatalçeşme Köyü Cami

39° 54' 344 kuzey 041° 18' 209 doğu. Hınzeverek köyünü tarihî özellikli kılan önemli etken hiç şüphesiz köyde bulunan ve hâlen ibadete açık olan camisidir. Cami çok eski bir yapı olmasına rağmen, üzerinde kitabesi bulunmaması nedeniyle net olarak şimdiye kadar tarihlendirilememiştir. Vakfiyesine göre tarihlendirilmiş ve 1683 tarih yapım yılı olarak kabul edilmiştir. Bayburt ve yöresindeki tarihi eserler üzerine çalışma ve inceleme yapan araştırmacılar, Hınzeverek Camii'ne de yer vermiş ve binanın mimarî özellikleri sanat tarihi açısından ortaya çıkarılmıştır. Minaresi güney batı köşede yer almaktadır. Hınzeverek camii, birçok defa tamir ve onarım görmüş ancak bilinçsizce yapılan bu işlemler, iç mekândaki orijinalliğin kaybolmasına sebep olmuştur.

Kare planlı cami içten içe 10.37x10.36 m. ebatlarındadır. Orijinal üst örtüsü ahşap olup sonradan değiştirilmiştir. Kubbe yüksekliği 11.36 m.dir. Kubbeye geçiş tromplarla sağlanmıştır. Camiye, batı yönündeki küçük avlu içerisinde yer alan bir kapıyla girilmektedir⁷.

⁶ A.Sagona-C.Sagona, 2004, s.137-138.

⁷ Güreşsever-Altun; "Bayburt Köylerinde Türk Mimarî Eserleri" Sanat tarihi Yıllığı, C.II,(1969-1970), İstanbul, 1970, s.47. Sözen; Anadolu'da Akkoyunlu Mimarisi, 1975, s.100.

Karaçayır Mevki

39° 54' 344 kuzey 041° 18' 209 doğu. Demirözü'ne 7 km. uzaklıktaki Bayrampaşa köyü ile 5 km. uzaklıktaki Çakıröz köyü arasında bir yamaç yerleşmesidir⁸. Erken Bronz Çağ keramiklerine rastlanmıştır.

Bayrampaşa Kalesi

39° 54' 344 kuzey 041° 18' 209 doğu. Zeminden yükseklik yaklaşık 300 m. büyük bir doğal tepe üzerinde yer alan kale oldukça tahrip edilmiş durumdadır⁹. Temelde ana kaya üzerinde şekillendirilmiş kalenin duvarları moloz taş harç örgülüdür. Kale içerisinde 3.20x5.50 m. ebatlarında 2 oda yer almaktadır. Güney cephede moloz taş döşemli bir sarnıç bulunmaktadır. Yapı malzemesi bakımından kale Ortaçağ özelliği göstermektedir (Resim: 4).

Bayrampaşa/İvecikler Tepe

39° 54' 344 kuzey 041° 18' 209 doğu. Rakım 1615. Bayrampaşa köyünün 1.5 km. güneybatısında yer almaktadır. Yüzeyde bol miktarda Geç Kalkolitik, Erken Bronz Çağ Demir Çağ ve Ortaçağ Dönemi keramikleri bulunmaktadır¹⁰.

Gökçedere/Pulur Höyük

39° 54' 344 kuzey 041° 18' 209 doğu. Rakım 1645. Demirözü ilçesinin 13 km. batısında bulunan Gökçedere beldesi içerisinde, Pulur çayının güneyinde yer alan höyük büyük oranda tahrip edilmiş durumdadır. Geç Kalkolitik, Erken Bronz Çağ ve Demir Çağ keramikleri yoğun bir şekilde bulunmaktadır¹¹ (Resim: 3).

Gökçedere/Pulur Camii

Demirözü ilçesine bağlı Pulur (Gökçedere) kasabasında Akkoyunlulardan Korkmaz Beyin oğlu Ferahat Bey tarafından¹² 1517 M. (923 H.) yılında yaptırıldığı anlaşılmaktadır¹³. Yapı Osmanlı mimarisindeki tek kubbeli cami tipindedir (Çizim: 1). İki renkli kesme taşlardan özenle yapılmış olan caminin dışardan değişik malzeme kullanımı açısından ilk dikkati çeken yerlerinden birisi tuğladan minaresidir. Ferahat Bey yapılar topluluğunun cami, medrese, han, hamam, imaret ve konuk evinden oluştuğu bilinmektedir. Günümüzde han , imaret ve konuk evinden hiçbir iz kalmamış¹⁴ olup hamam ise harabe durumdadır (Resim: 5).

Gökçedere/Pulur Medresesi

Ferahat Bey Medresesi, Gökçedere de bulunmaktadır. Demirözü'nde Ferahat Bey yapı topluluğunun kuzeydoğu köşesindedir. XVI.yüzyılın başlarında Ferahat Bey tarafından yaptırılmış, XVIII.yüzyıl sonlarında da Akkoyunlulardan Süleyman Bey tarafından onarılmıştır¹⁵. Osmanlı medrese tiplerinden farklı bir konumda olup avlu

⁸ A.Sagona-C.Sagona, 2004, s.140.

⁹ A.Sagona-C.Sagona, 2004, s.141.

¹⁰ A.Sagona-C.Sagona, 2004, s.142.

¹¹ A.Sagona-C.Sagona, 2004, s.145.

¹² A.Ş.Beygu; Erzurum tarihi, Anıtları, Kitabeleri, İstanbul,1936,s.252.

¹³ Uslu;1980, s.67.

¹⁴ Ali Kemali; Erzincan Tarihi, 1932,s.84.

¹⁵ Beygu,1936,s.152.

etrafında bir L şeklinde yapılmıştır (Çizim: 2). Beş bölümden meydana gelen medresenin üzeri toprak düz bir damla örtülüdür. Medresenin bölümleri kademeli yuvarlak kemerli bir niş içerisinde avluya açılmaktadır. Aynı şekilde bu kapıların yanlarında ve medresenin dış duvarlarında da yine yuvarlak nişler içerisinde dikdörtgen kemerli pencereler bulunmaktadır. Avluya açılan kapı ve pencere alınlıklarında Farsça yazılmış kitabeler bulunmaktadır. Medrese odalarının her birisinin içerisinde ocaklar ve nişler bulunmaktadır (Resim 6).

Gökçedere/Pulur Hamamı

Akkoyunlulardan Korkmaz Beyin oğlu Ferahat Bey tarafından 1517 M. (923 H.) yılında yaptırılan külliye'nin bir parçasıdır¹⁶. Günümüzde büyük ölçüde yıkılmış durumdadır. Üst örtü tamamen yıkılmış olup beden duvarları sağlamdır (Çizim: 3).

Çatalçeşme Köyü Cami

39° 54' 344 kuzey 041° 18' 209 doğu. Hınzeverek köyünü tarihî özellikli kılan önemli etken hiç şüphesiz köyde bulunan ve hâlen ibadete açık olan camisidir (Çizim:4). Cami çok eski bir yapı olmasına rağmen, üzerinde kitabesi bulunmaması nedeniyle net olarak şimdiye kadar tarihlendirilememiştir. Vakfiyesine göre tarihlendirilmiş ve 1683 tarih yapım yılı olarak kabul edilmiştir. Bayburt ve yöresindeki tarihi eserler üzerine çalışma ve inceleme yapan araştırmacılar, Hınzeverek Camii'ne de yer vermiş ve binanın mimarî özellikleri sanat tarihi açısından ortaya çıkarılmıştır. Minaresi güney batı köşede yer almaktadır. Hınzeverek camii, birçok defa tamir ve onarım görmüş ancak bilinçsizce yapılan bu işlemler, iç mekândaki orijinalliğin kaybolmasına sebep olmuştur (Resim: 7).

Kare planlı cami içten içe 10.37x10.36 m. ebatlarındadır. Orijinal üst örtüsü ahşap olup sonradan değiştirilmiştir. Kubbe yüksekliği 11.36 m.dir. Kubbeye geçiş tromplarla sağlanmıştır. Camiye, batı yönündeki küçük avlu içerisinde yer alan bir kapıyla girilmektedir.

Çimentepe Höyük

39° 59' 344 kuzey 041° 18' 209 doğu. Rakım 1690. Çimentepe köyü girişinde, köye 200 m. uzaklıkta, köyle mezarlık arasında yaklaşık 50 m. çapındadır. Yüzeyde erken Bronz Çağ-Geç bronz Çağ ve Demir Çağ keramikleri bulunmaktadır¹⁷.

Kavaklı Cami

39° 54' 34 kuzey 041° 18' 209 doğu. Rakım 1780. Kare planlı caminin girişinde 1315 tarihi bulunmaktadır. Cami yenilenmiş taşıyıcılar beton, mahfil ise ahşaptır.

Petekli Cami

39° 54' 344 kuzey 041° 18' 209 doğu. Rakım 1815. 1951 yılında yenilenmiş olan cami 10x7.60 m. ebatlarında olup dikdörtgen planlıdır.

¹⁶ Güreşsever-Altun, 1970, s.40.

¹⁷ A.Sagona-C.Sagona, 2004, s.145-146.

Yakub Abdal Türbesi

39° 54' 344 kuzey 041° 18' 209 doğu. Rakım 1865. 7x7 m. ebatlarında kare planlı türbe kesme taş malzemeden yapılmıştır. İçinde bir sandukanın olduğu türbenin kubbesi yenilmiştir (Çizim: 5- Resim: 9).

Hacımollaoğlu Çeşmesi

39° 54' 344 kuzey 041° 18' 209 doğu. Rakım 1710. Yukarı Abdal Köyü girişinde, Demirözü-Erzincan yolu üzerinde H. 1284 tarihli. 2.07x1.08 m. ölçülerindeki tek lüleli çeşmenin üst kesimi sonradan yenilenmiştir (Resim: 10).

Yakup Abdal Karapınar Mevkii

39° 54' 344 kuzey 041° 18' 209 doğu. Rakım 1710. Yakup Abdal Köyünün 1 km. kuzeyinde, Erzincan Demirözü yolunun güneyinde, Hacımollaoğlu çeşmesinin hemen arkasında büyük bir alanı kapsamaktadır¹⁸. Yüzeyde bol miktarda Demir Çağ, Hellenistik-Roma Dönemi, Ortaçağ keramikleri yoğun bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Ayrıca bol miktarda hem işlenmiş hem de parçalanmış obsidyenlere rastlanılmıştır.

Yakup Abdal Hamsi Mevkii

39° 54' 344 kuzey 041° 18' 209 doğu. Rakım 1750. Köyün yaklaşık olarak 1 km. doğusunda yer almaktadır¹⁹. Helenistik-Roma Dönemi ve Ortaçağ keramikleri bulunmaktadır.

Yakup Abdal Obsidyen Yatağı

39° 54' 344 kuzey 041° 18' 209 doğu. Rakım 1930. Köyün yaklaşık 2 km. doğusunda Karataşlar mevkiinde yer almaktadır. Yüzeyde yer alan obsidyenler parçalanmış durumdadır (Resim: 2).

Güvercindere Köyü Cami

40° 00' 374 kuzey 039° 42' 828 doğu. Rakım 1700. Köyün girişinde yer alan cami üzerinde 1888 tarihi bulunmaktadır. 7.70x6.11 m. ebatlarında dikdörtgen planlıdır. Ahşap dört taşıyıcı tarafından taşınan caminin üst örtüsü kırılganç örtüdür. Cami duvarları tamamen değiştirilmiştir.

Devetaşı Köy Evi

40° 00' 374 kuzey 039° 42' 828 doğu. Rakım 1720. 11.43x5.543 m. ebatlarında. Kırılganç örtülü yapının tandır kısmı taş ve horasan harcı ile yapılmıştır.

Yazıbaşı Höyük

40° 00' 374 kuzey 039° 42' 828 doğu. Rakım 1700. Höyük köyün içinden geçen yolun hemen güneyinde yaklaşık 200 m. çapında 30 m. yüksekliktedir²⁰. Güneybatısı kayalık durumdadır. Yüzeyde yoğun olarak Demir Çağ ve Hellenistik-Roma Dönemi keramikleri yoğun durumdadır.

¹⁸ A.Sagona-C.Sagona, 2004, s.146.

¹⁹ A.Sagona-C.Sagona, 2004, s.147.

²⁰ A.Sagona-C.Sagona, 2004, s.143.

Akyaka Köyü Cami

40° 00' 374 kuzey 039° 42' 828 doğu. Rakım 1815. Üç nefli bazilikal planlı kilise daha sonraları camiye çevrilmiş. Günümüzde cami olarak kullanılmaktadır.

Akyaka Köyü Çeşmesi

Köy içerisinde yer alan çeşme 7.33x5.10 m. ebatlarındadır. Tek lüleli çeşmede üç taş kurun bulunmaktadır.

Akyaka Köy Evi

Dikdörtgen yapılı evin ne zaman yapıldığı bilinmiyor. Yapıyı örten kırlangıç örtü yuvarlak ağaçlardan oluşturulmuş. Kırlangıç örtü bir tür bindirme tekniğinin yöresel uygulama şekli olarak karşımıza çıkar. Geniş mekân açıklığının kirişlerin çapraz ve duvara paralel olarak birbirinin üstüne yerleştirilmesi ile yükselen ve alanın kademeli olarak daraltılarak kapatılması ile oluşan bir örtüdür. Kırlangıç örtü bölgede geçmişi çok eskilere giden geleneksel bir uygulamanın sonucu olarak kullanılmış, tercih edilen malzemeye ve ustaya göre de yöresel yorumlar kazanarak bir çeşitlilik içerisine girmiştir. Bu uygulama da Anadolu konut mimarisinde iklim, malzeme ve usta ilişkisinin esere nasıl yansıdığını göstermesi bakımından hayli ilgi çekicidir.

Akyaka Tepeler Mevki

40° 00' 374 kuzey 039° 42' 828 doğu. Rakım 1790. Köyün batısında yaklaşık 20 metre yükseklikte 300x70 m. ebatlarında alanın üst kısmında tanımlanması güç bir mimari yapı izi (çok şüpheli olarak tümülü) bulunmaktadır.

Beşpınar Höyük

40° 02' 125 kuzey 039° 52' 809 doğu. Rakım 1735. Köyün batısında, köy çıkışının hemen yanındadır²¹. Yazıbaşı-Dikmen taş yolunun güneyinde yer almaktadır.

Yukarı Dikmetaş Höyük

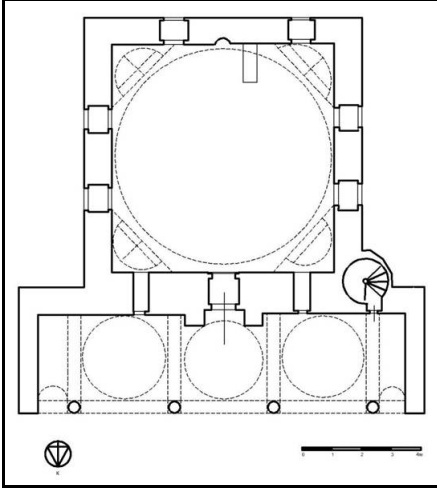
40° 02' 125 kuzey 039° 52' 809 doğu. Rakım 1815. Höyük köyün yaklaşık 500 m. güneyinde yer almaktadır²². Yoğun olarak Demir Çağ keramikleri bulunmaktadır.

Demirözü Mezarlığı

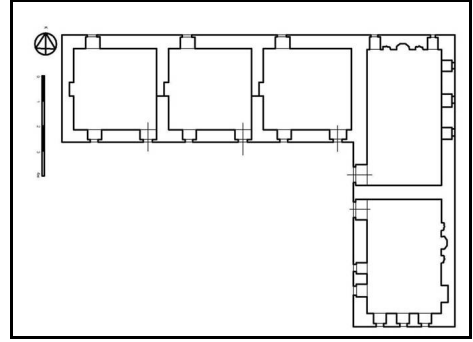
40° 02' 125 kuzey 039° 52' 809 doğu. İlçe merkezinin batısında bulunan mezarlıkta erken ve geç tarihli yazılı ve yazısız mezar taşları tespit edilmiştir

²¹ A.Sagona-C.Sagona, 2004, s.143-144.

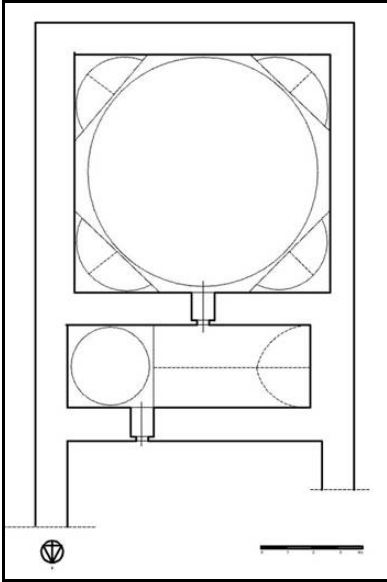
²² A.Sagona-C.Sagona, 2004, s.144.



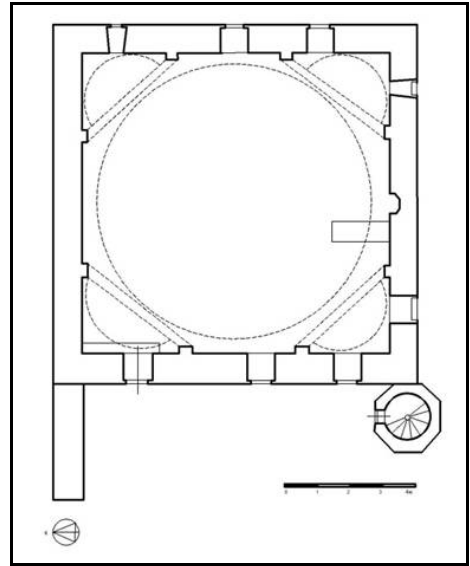
Çizim 1: Pulur - Ferahşat Bey Camii.



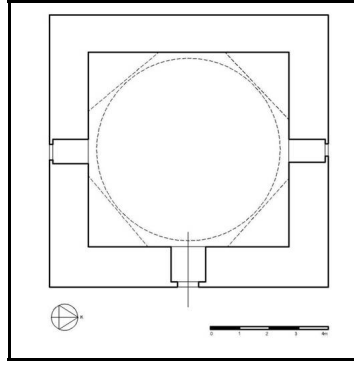
Çizim 2: Pulur - Ferahşat Bey Medresesi.



Çizim 3: Pulur - Ferahşat Bey Hamamı.



Çizim 4: İbrahim Paşa Camii



Çizim 5: Yakub Abdal Türbesi



Resim 1: B y ktepe Höyük



Resim 2: Yakub Abdal Obsidyen Yatağı



Resim 3: Pulur Höyük.



Resim 4: Bayram Paşa Kalesi.



Resim 5: Pulur - Ferahşat Bey Külliyesi.



Resim 6: Pulur - Ferahşat Bey Medresesi.



Resim 7: Çatal Çeşme Köyü İbrahim Paşa Camii.



Resim 8: Çiftetaş Köyü Camii.



Resim 9 Yakub Abdal Türbesi.



Resim 10: Hacımol্লাoğlu Çeşmesi

HATAY İLİ'NDE TÜRK VE İSLAM DÖNEMİ YÜZEY ARAŞTIRMASI - 2012

F. Mine TEMİZ*

2011 yılında başladığımız yüzeysel araştırmamızda, Hatay Merkez İlçe'ye bağlı Şenköy Beldesi'ndeki taşınmaz kültür varlıkları ve etnografik eserler incelenmiştir.

2012 yılında, Şenköy civarında gelişen kültür çevresinin belirlenmesi hedeflenerek yakın mesafedeki 8 köyde araştırma yürütülmüştür¹. Yoncakaya, Çatbaşı, Turfanda, Hanyolu, Çayır, Yukarıokçular, Dağdüzü ve Sofular köylerinde, toplam 4 cami, 17 ev, 6 çeşme, 1 köprü, 2 zeytinyağı işliği, 1 yunak, 3 mezarlık, 1 ev dolabı tespit edilmiştir. Etnografik nitelikli günlük kullanım eşyaları da çalışma kapsamına alınmıştır.

Yerleşim Dokusu

Çalışma yapılan köyler, Antakya'nın güney kesiminde, dağlık bir alanda yer alır. Yerleşim dokusu, değişen eğimdeki araziler üzerinde şekillenmiştir. Genel olarak içe dönük yapılaşma ve avlulu düzenleme görülür. Dar ve dolambaçlı sokaklar taş duvarlarla sınırlanmıştır. Bazı köylerde dokunun oluşumunda farklılıklar görülür.

Çatbaşı Köyü'nde, dışa dönük bir yapı hakimdir. Hanyolu Köyü'nde, bazı evlerde zemin kata sokaktan giriş sağlanmıştır. Turfanda'da mevcut örneği tespit edilemese de bir avlu çevresinde, birden fazla ailenin yaşadığı evlerin bir arada toplanmış olduğu ifade edilmiştir. Dağdüzü'nde, bir çok konutun, aralarından bir insan dahi geçemeyecek kadar birbirine yakın inşa edilmiş olması dikkat çekicidir. Burada ayrıca kısmen korunmuş, ortasında suyun akması için yapılan arkların bulunduğu taş kaplı sokaklar mevcuttur.

Hemen bütün köylerde özgün yerleşim dokusu büyük ölçüde bozulmuştur. Geleneksel mimarinin yerini hızla modern anlayışta betonarme yapılar almakta eski yapılar da eklentilerle günün ihtiyaçlarına uygun hâle getirilmeye çalışılmaktadır

Camiler

Köylerde en fazla değişikliğe uğrayan yapı türü camilerdir. İncelemelerimiz sonucunda, tespit edilen dört caminin de avlulu ve enine dörtgen planda olduğu anlaşılmıştır.

Yoncakaya Köyü Camii

Özgün halinde, harim içinde bağımsız iki taşıyıcı ayak bulunduğu, ahşap kirişlerle taşınan, düz toprak damla örtülü olduğu belirtilmiştir. Harimin kuzeyindeki son cemaat yeri, dairesel ya da çokgen kesitli olduğu anlaşılan iki ayağa oturan, üç adet sivri kemerli açıklığa sahiptir.

*Yrd. Doç. Dr. F. Mine Temiz, Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi, Bölümü Tayfur Sökmen Kampüsü 31040 Antakya-Hatay/TÜRKİYE.

¹ 06.09.2012-25.09.2012 tarihlerinde Yrd. Doç. Dr. F. Mine Temiz tarafından yürütülen araştırmaya, bakanlık temsilcisi olarak Öznur Sevinç, araştırmacı olarak Arş. Gör. Hicran Özdemir, Arş. Gör. Servet Çayan, Arş. Gör. Müge Satı ve Ceylan Yaman katılmıştır.

Hanyolu Köyü Camii

Üç sahnalıdır. Sahnıları ayıran sivri kemerler, ortada iki sıra hâlinde ikişer sütuna, yan duvarlarda gömme ayaklara oturur.

Yukarıokçular Köyü Camii

Ortada iki sütuna oturan, sivri, yanlarda yuvarlak kemerlerin ayırdığı iki sahanlıdır.

Dağdüzü Köyü Camii

Ortada iki çokgen sütuna, yanlarda *çokgen* gömme ayaklara oturan sivri kemerlerin ayırdığı iki sahnalıdır. Son cemaat yeri dikdörtgen kesitli ayaklara oturan beş yuvarlak kemerle avluya açılır. Yapının kuzeyindeki avluya giriş, doğudan, son cemaat yerine bitişik sivri beşik tonozlu bir geçitten sağlanır. Bu geçidin üzerinde konumlanmış olan özgün minare günümüzde mevcut değildir. Sokaktan buraya açılan basık kemerli kapı üzerindeki tahrip olmuş kitabede yalnızca H. 1297/M.1879-80 tarihi okunmaktadır.

Yığma kagir camilerin özgün örtüleri düz toprak damdır. Minareler, 1950-60 yılları arasında yükseltilmiş ve yenilenmiş; yöresel, şerefesi örtülü (şemsiyeli) minare tipi klâsik tarza dönüştürülmüştür.

Konutlar

Her köyde, taşınmaz kültür varlıkları arasında, sayıca fazla olan konutların büyük bölümü incelenmiş, dokunun bütününe ve mimarî tipolojiye katkıları irdelenmiştir. Tespit edilen farklı tiplerden birer örnek seçilerek ölçüleri alınmış, dijital ortamda çizimleri yapılmış, tamamı fotoğraflarla belgelenmiştir.

Konutlar nadiren tek, çoğunlukla iki katlıdır. Avlu içinde, bir ya da daha fazla kütleler halinde düzenlenmişlerdir. Zemin katlar büyük çoğunlukta, samanlık, ahır ve depo gibi mekânlara ayrılmıştır. Yaşama alanları üst katlardadır. Konutlarda, iki temel plan şeması hakimdir. Birinci tipte, her biri ayrı ayrı avluya açılan mekânlar bitişik düzende sıralanmıştır. İkinci tipte ise ortada bir eyvan ve iki yanında ona açılan odalar bulunmaktadır. Bazen eyvanın arka cephesinde de oda bulunabilmektedir. Üst katlara ulaşım, avluda konumlanan merdivenle çıkılan sundurma vasıtasıyla sağlanır. Bitişik düzendeki tip, iki katta da tekrarlanabilmektedir. Eyvanlı tipin yalnızca üst katlarda uygulandığı görülmüştür. Turfanda, Yukarıokçular ve Dağdüzü'nde bu tipe rastlanmamıştır.

Eyvan cepheleri, çoğunlukla tek açıklıklı, sivri kemerlidir. Yoncakaya, Çatbaşı ve Turfanda'da ikiz ve üçüz kemerli örneklerle de rastlanmıştır. Bunlarda, yuvarlak, at nalı ve sivri kemerler kullanılmıştır. Kemerler, Turfanda ve Hanyolu'nda, geniş tutulmak istenen odalarda da döşemeyi taşımak amacıyla kullanılmıştır.

Şenköy'de, iki plan tipi tekrarlanırken bu yıl incelenen köylerde bu temel tiplerin farklı ekleme ve çeşitlemelerle zenginleştirildiği görülmektedir.

Kapı ve pencerelerde ağırlıklı olarak düz ve basık kemerli açıklıklara yer verilmiştir. Bir evde, birden fazla kemer türü kullanılabilmektedir. Çatbaşı ve Turfanda köylerinde, pencerelerde, ayrıca değişik tarzlarda biçimlendirilmiş kaş ve dilimli kemerler görülürken Yoncakaya'da bunlara yuvarlak kemerler de eklenir. Yukarıokçular'da basık kemere rastlanmamıştır. Sofular'da nispeten az, Dağdüzü'nde iki evde tespit edilmiştir. Çatbaşı ve Hanyolu'nda yalnız sokağa açılan kapılarda görülen basık kemerler, kimi zaman kesme taş kaplı dikdörtgen çerçeve içine alınmış ve üstten silmelerle vurgulanmışlardır.

Şenköy’de sıkça karşımıza çıkan, bitişik düzendeki odaların avluya açılan cephelerinde bulunan, basık kemerli ritmik kapı ve pencere düzenlemesinin Dağdüzü ve Çayır köylerinde birer örneğine rastlanmıştır.

Evlerde iç mekân düzenlemeleri de temelde Şenköy’dekilerle aynıdır. Odalarda, açık ve kapaklı dolaplar, yüklükler, ocaklar ve raflara yer verilmiştir. Ancak bu donanımlar, daha basit ve yalın ele alınmıştır. Kimi zaman kapı ve dolapların üst seviyesinde, duvarları dolaşan raflar çift sıra halinde yapılmışlardır. Ahşabın yanı sıra, Hanyolu, Turfanda ve Sofular’da birçok evde rafların beyaz çamurdan yapıldığı görülmüştür.

Konutlarda inşaat malzemesi olarak taş ve ahşap kullanılmıştır. Duvarlar, yığma taştandır. Ender de olsa bazı evlerin kimi duvarlarında, bağdadi tekniği de uygulanmıştır. İki katlı yapılarda, katları birbirinden ayıran döşeme, yörede “basma” tabir edilen yöntemle oluşturulmuştur. Basma, ahşap konstrüksiyon üzerine, sırayla saman katkılı siyah ve beyaz çamur ile havara denen sıvanın sürülmesiyle elde edilir. Bazı evlerde, kirişlerin üzerine kaplama tahtası döşenmiştir.

Saman katkılı çamur ve havara taş duvarlarda da uygulanmıştır. Ancak kaba yonu taş duvarlar çoğu zaman dıştan sıvasız bırakılmaktadır. Ekonomik düzeye göre kapı ve pencere sövelerinde kesme taş kullanılabilmektedir.

Çatı kuruluşunda, ahşap konstrüksiyon üzerine kamış ve çalı serilerek üzerine samanlı siyah çamur döşenir ve kiremitler dizilir. Geleneksel çatı örtüsü toprak damdır. Günümüzde, yerleşimlerin hemen tamamına yayılmış olan beşik çatı uygulaması, 1940’lardan sonra yaygınlaşmış, çatılar alaturka kiremitlerle, yakın dönemde Marsilya tipi kiremitle örtülmüştür. Turfanda Köyü’nde, özgün dam yapısını koruyan iki ev tespit edilmiştir.

Sundurmalar, ahşap konstrüksiyonludur. Merdiveni birbiri üzerine binen taş basamaklarla oluşturulmuştur.

Evlerde, bezeme ögesi olarak cephelerde kullanılan taş kabartma ve oyma motifler öne çıkar. En sık rastlanılan motiflerden biri, çeşitli biçimlerde düzenlenmiş ay ve yıldızdır. Yoncakaya, Çayır, Turfanda, Çatbaşı ve Hanyolu’nda tespit edilmiştir. Kapı, pencere, ocak nişi ve sütun başlıkları üzerinde yer almışlardır. Bunun yanı sıra Dağdüzü, Sofular ve Hanyolu’nda, kapı, pencere ve nişlerin üzerinde, bitkisel ve geometrik bezemeler bulunmaktadır.

Çatbaşı Köyü’nde, dışa dönük konut örneklerinde, kapı ve pencere üst sövelerinin orta akslarında, geç dönem taş kabartma bezemelere rastlanır. Benzer bir örnek de Turfanda’da mevcuttur. Bunlar, özellikle Fransız işgali döneminde Antakya’da rastladığımız bezeme ayrıntılarıyla paralellik göstermektedir.

Tekil bir örnek olarak Çayır’da, pencere üst sövesinde, tavuskuşu ve aslan motifleri kabartma olarak işlenmiştir. Bu örnekle beraber geç dönemde inşa edilen bazı evlerde, belli bir bezeme repertuarına ait olmayan, ustanın beğenisi ve anlık yorumuyla biçimlenmiş gibi görünen, acemice işlenmiş çeşitli bezemelere rastlanmaktadır.

İç mekânda ise ahşap ve çamur raf alınlıkları ve payandalar bezeme ayrıntıları içerir. Beyaz çamurdan yapılmış yalın stilize bezemelere, duvar yüzeylerinde de yer verilmiştir. Turfanda’da, beyaz çamurla ve bitki saplarıyla yapılmış bezeme örnekleriyle karşılaşmıştır. Özellikle bir konutta bu malzemelerle oluşturulmuş, duvar yüzeylerini kaplayan kilim motifleri dikkat çekicidir.

Mimarînin biçimlenmesinde köyün genelinin ya da mülk sahibinin sosyo-ekonomik düzeyine bağlı olarak malzeme ve işçiliğin kalitesi değişmektedir.

Su Yapıları

Köy meydanı, köy içi ya da ekili alanlara ulaşan yollar üzerinde bulunan çeşmeler, kemerli, tek yüzölçümlü yalın nişlerden ibarettir. Çoğunluğu çimento esaslı harçla sıvanmış, mermer kaplanmış ya da işlevsiz hâle gelmiştir. Tespit edilen bir adet yunak da özgünlüğünü ve işlevini yitirmiş durumdadır.

İnceleme yapılan köylerde, yol güzergahında bulunan, tek gözlü, sivri kemerli bir taş köprü dışında, tespiti ve tescili yapılmış hiçbir yapı bulunmamaktadır.

Zeytinyağı İşlikleri

Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanan köylerde, zeytin yetiştiriciliği, zeytinyağı ve sabun üretimi önemli bir yer tutar. Elde üretimin, yerini makinelere bırakması ile zeytinyağı işlikleri de yıkılmış, mevcut olanlar işlevsiz ve harap hâle gelmiştir. Zeytinyağı işlikleri, geleneksel mimari anlayışla yapılmış, genellikle üretimi yapan ailenin konutu ile birlikte inşa edilmiştir.

Mezarlıklar

Çalışma yapılan köylerde mezarlıklar yerleşim dokusunun başladığı ya da sonlandığı alanlarda yer almışlardır. Mezarlar çoğunlukla, dikdörtgen biçimde toprak yığınının çevreleyen moloz taş parçaları ile düzenli bir biçim göstermeyen baş ve ayak taşlarından ibarettir. Yalnızca Yoncakaya Köyü mezarlığında, özellik gösteren mezarlar tespit edilmiştir.

Yoncakaya'da, köyün kuzeydoğusunda, mevcut giriş yolunun ikiye böldüğü mezarlığın, doğuda kalan kısmı tahrip olmuştur. Batıda kalan kısmında, özellik gösteren 7 adet mezar bulunmaktadır. Bu mezarlar, genel yapıları itibarıyla taştan bir platform üzerinde yer alan, dikdörtgen prizma şeklindeki masif bir taşın baş ve ayak kısmında açılan oyuklara yerleştirilmiş şahidelerden ibarettir. Bir tanesi farklı olarak değişik boyutlardaki yan taşları üzerine yerleştirilmiş masif, dikdörtgen prizma biçimli bir kapaktan oluşan sandukalı tiptedir.

Şahideler, dikdörtgen prizmatik gövdelidir. Baş taraftaki şahidelerden dördü, farklı tipte kavuk, üçü, bir boyunla gövdeden ayrılan dairesel formlu (birinin tepesi doğrusal sonlanan) tepeliğe sahiptir. Ayak taşları üçgen tepeliklidir. Dördünde, kişi adları, kısa ve öz dua ibareleri ve tarih içeren kitabeler mevcuttur. Okunabilenler 1245 (M.1829-30), 1267 (M.1850-51) ve Arap harfleriyle yazılmış 1966 tarihidir.

Hanyolu mezarlığının kuzeyinde, Şeyh Ahmet Kuseyri'nin dedesi olduğu söylenen Şeyh Süleyman'ın mezarı bulunmaktadır. Mezarın çevresine muhdes betonarme türbe inşa edilmiştir.

Etnoğrafik Eserler

2012 yılında yapılan çalışmalarda, 2011 yılında Şenköy'de tespit edilen etnografik malzemelerin benzer örnekleriyle karşılaşılmış ve yine aynı isimlerle kullanıldığı görülmüştür. Tespit edilen eserler malzemesine göre şu şekildedir:

Seramik Eserler: Carra (su testisi) , habiye (küp), makli (toprak tencere), hıdada (yayık), kashe (kâse).

Madeni Eserler: Martabani ve sahan (tabak), kömürlü ütü, mühür (miladi 1812),

Ahşap Eserler: Buğday ambarı, cimem, diplik, yayık, kulaklı sepet

Taş Eserler: Cırın (buğday dövülen yer), el değirmeni, değirmen taşı

Cam Eserler: Katremis (cam kavanoz)

Sonsöz

Köylerle ilgili tespit edilen en eski belgeler XVI. yüzyıla aittir². Bu yüzyılın Osmanlı tahrir defterlerinde köyler şu isimlerle anılmaktadır: Yoncakaya: Cidaliye (Cindilliye), Çatbaşı: Karsabol, Turfanda: Bırbanda, Hanyolu: Hayno, Dağdüzü: Çaksına, Sofular: Sofiler

Yapılar arasında, yalnızca Dağdüzü Camii'nde XIX. yüzyıla ait bir onarım kitabesine rastlanmıştır. Yoncakaya'da da aynı yüzyıldan mezartaşları tespit edilmiştir. Geçen yıl Şenköy'de tespit ettiğimiz XV. yüzyılın son çeyreğine kadar inen mimarî geleneğin bu yıl incelediğimiz köylerde de etkin olduğu ve 1960'lara kadar sürdüğü görülmüştür.

Plan tipleri, malzeme ve yapım tekniği, mekân ve yapı elemanlarına verilen isimler, bazı söyleyiş farklılıkları göstermekle beraber temelde aynıdır. Ancak korunmuşluk oranı Şenköy'e göre oldukça düşüktür. Köylerin özgün dokusu hızla kaybolmaktadır. Halk kendi görgü ve imkanlarıyla yapılarını, artan ve değişen beğeni ve ihtiyaçlara göre yenilemektedir. Tespit edilen etnografik eserlerin artık kullanılmaması sebebiyle gün geçtikçe yok olduğu görülmüştür. Eserler çerçiler tarafından köylerden toplanmaktadır.

Çalışmamız, ilerleyen aşamalarda, bakanlığımızın desteğiyle yeni yerleşimlerin ve yapıların tespiti, kataloglanması ve sınıflandırılmasının yanı sıra arşiv çalışmaları ile desteklenerek sürdürülecektir.

KAYNAKÇA

GÜNDÜZ, A., *XVI. Yüzyılda Antakya Kazası*, Antakya, 2009.

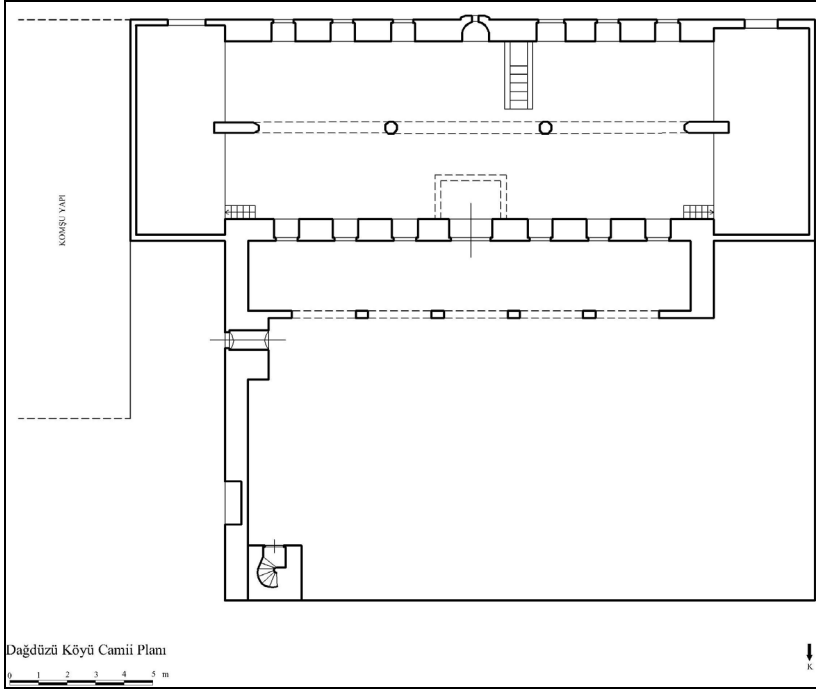
² A.Gündüz, *XVI. Yüzyılda Antakya Kazası*, Antakya, 2009, s.84, 85, 93,98,128, 203, 204, 240.



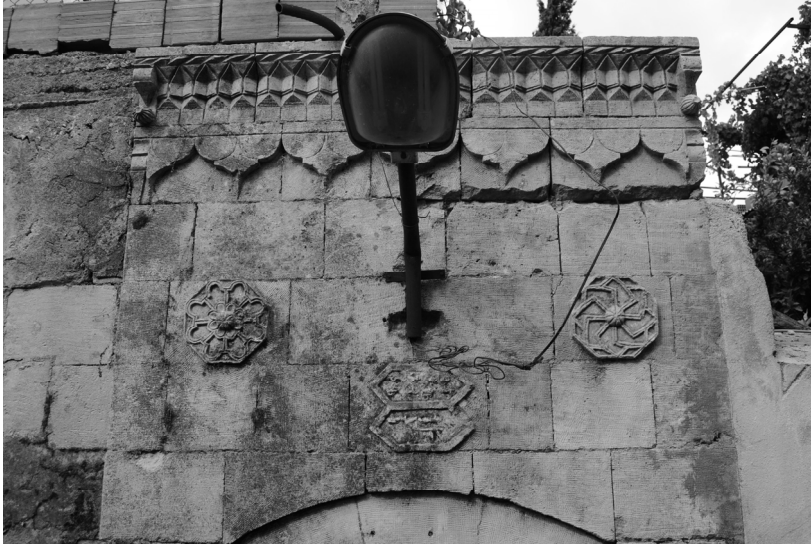
Resim 1



Resim 2



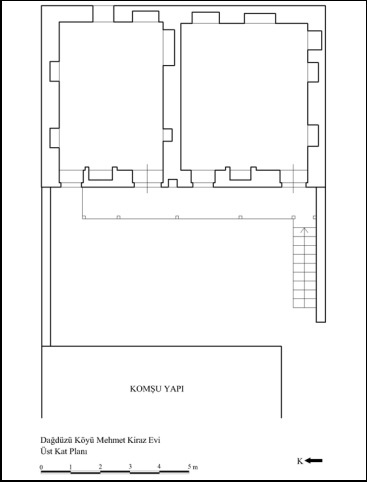
Resim 3



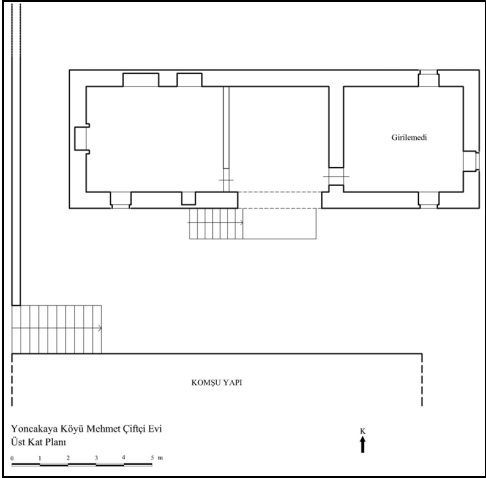
Resim 4



Resim 5



Resim 6



Resim 7



Resim 8



Resim 9



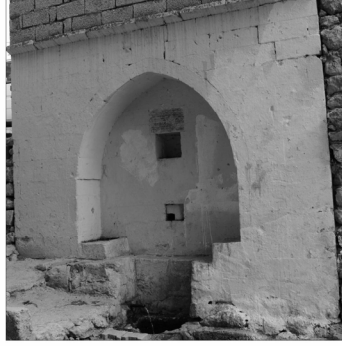
Resim 10



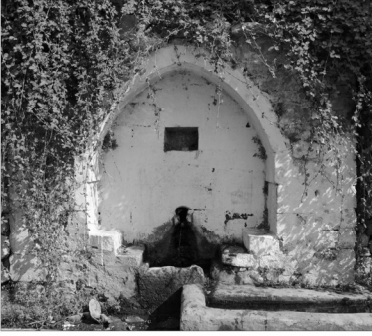
Resim 11



Dagdüzü Köyü Soğuk Su Çeşmesi



Dagdüzü Köyü Çeşmesi 1



Dagdüzü Köyü Çeşmesi 2



Yoncakaya Köyü Çeşmesi

Resim 12



Resim 13



Resim 14



Resim 15

SİVAS İLİ 2012 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Atilla ENGİN*
Bora UYSAL
Olca ZENGİN KOŞAN
Filiz AY ŞAFAK
Aydoğan BOZKURT

Cumhuriyet Üniversitesi Arkeoloji Bölümü adına Sivas İli Yüzey Araştırması çalışmalarının altıncı sezonu, 05.10.2012-22.10.2012 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Bakanlık Temsilcisi olarak Sivas Müzesi'nden arkeolog Atılğan Kaya görev yapmıştır.¹

2007 yılında başlayan çalışmalarımız Sivas İli'nin ağırlıklı olarak II no.lu kuzeydoğu bölümünde yürütülmüştür.² 2012 yılı çalışmaları, dört araştırma bölgesine ayrılan Sivas ilinde, Merkez ilçe, Yıldızeli ve Hafik ilçelerini kapsayan II no.lu Kuzeybatı bölgenin doğusunda sürdürülmüştür (Harita:1-2). Bu çalışmalar kapsamında Hafik İlçesi'nin ön taraması büyük ölçüde yapılmıştır.

Yüzey araştırması çalışmalarında, 18 höyük, 23 tepe yerleşmesi, 29 yamaç yerleşmesi, 1 düz yerleşme, 2 istihkâm mevkii, ve 6 kaya mezarı alanından oluşan toplam 74 arkeolojik merkez tespit edilmiştir (Tablo:1, Harita:2). Bu merkezler bölgede Kalkolitik Çağ'dan Ortaçağ'a kadar kesintisiz bir iskânın varlığına işaret ederken, özellikle Kızılırmak havzası içerisindeki bazı merkezlerde ele geçen az sayıda örnek, bölgede en erken yerleşmelerin Seramikli Neolitik Çağ'da başlamış olabileceğine işaret etmektedir. Bölgede ETÇ ve Demir Çağı'nda yerleşim yoğunluğu dikkat çekerken, MÖ 2. Bin'de Kızılırmak havzası dışında yerleşim yoğunluğu görülmemektedir.

Kuzeyi ve güneyi yüksek dağlık ve engebeli bir araziden oluşan Hafik'te yerleşime en uygun bölge, kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan Kızılırmak havzasıdır. Bu havza, kuzey ve güneyden jips yapıda yüksek bir plato ile sınırlandırılırken, en önemli yerleşmeler, Kızılırmak havzası içerisinde ve bu havzaya açılan vadi içlerinde kurulmuştur. Arkeolojik merkezler çoğunlukla yamaç ve tepe yerleşmelerinden oluşurken, höyüklerin tamamı vadilere hakim yamaçlarda ve plato kenarlarında, genellikle kayalık yükseltiler üzerinde konumlanmıştır.

* Yrd. Doç. Dr. Atilla ENGİN, Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 58140-Sivas/TÜRKİYE. E-İleti: aengin@cumhuriyet.edu.tr.

Yrd. Doç. Dr. Bora UYSAL, Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 58140-Sivas/TÜRKİYE. E-İleti: boraaysal@cumhuriyet.edu.tr.

Yrd. Doç. Dr. Olca ZENGİN KOŞAN, Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 58140-Sivas/TÜRKİYE. E-İleti: zolcay@yahoo.com.tr.

Araş. Gör. Filiz AY ŞAFAK, Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 58140-Sivas/TÜRKİYE. E-İleti: filizaysafak@gmail.com. Araş. Gör. Aydoğan BOZKURT, Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 58140-Sivas/TÜRKİYE. E-İleti: abozkurt@cumhuriyet.edu.tr.

¹ Yardım ve katkılarından dolayı T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Cumhuriyet Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Faruk Kocacık'a ve Edebiyat Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Dr. Bilal Yücel'e, Bakanlık Temsilcisi Sayın Atılğan Kaya'ya en içten teşekkürlerimizi sunarız.

² Engin 2009; 2010; 2011.

Arkeolojik Merkezler

Hafik Gölü I

Hafik Gölü'nün batısında, asfalt yolun doğusunda yer alan orta boyutlu bir tepe yerleşmesidir. Kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan oval biçimlidir. Yüzeyden malzemesi, ETÇ, Hellenistik-Roma ve Ortaçağ dönemlerine tarihlenmektedir.

Düzyayla I

Düzyayla Köyü'nün hemen doğusunda, derin vadi içinde yer alan, küçük boyutlu bir höyüktür (Resim:1). Vadiye bakan batı yamaçları oldukça diktir. Yüzeyden ele geçen seramik türü malzemesi Kalkolitik Çağ, ETÇ, Demir Çağı, Hellenistik-Roma ve Ortaçağ'a tarihlenir.

Düzyayla II

Düzyayla Köyü'nün hemen güneyinde, Düzyayla Höyüğü'nün yaklaşık 250 m. güneybatısında, vadinin güneyini sınırlandıran kayalığın kuzeye bakan yüzü üzerinde, Kızılırmak havzasından bilinen yuvarlak kuyu biçimli kaya mezarları tespit edilmiştir.

Üzeyir

Üzeyir Köyü'nün 1,5 km doğusunda, Düzyayla Köyü'nün 1,5 km. batısında yer alan bir tepe yerleşmesidir. Tepenin doğusunda, yaklaşık 150x200 m. boyutlarında bir teras yerleşmesi bulunmaktadır. Tepenin genelinde Demir Çağı, Hellenistik-Roma ve Ortaçağ, kuzeybatı yamaçlarında ise yoğun ETÇ seramik parçaları görülmektedir.

Dikmetaş Höyüğü

Üzeyir Köyü'nün 450 m. güneybatısında, Dikmetaş Mevkii'nde yer alan küçük boyutlu bir höyük yerleşmesidir. Doğal bir kaya yükseltisi üzerindedir. Güney eteklerinden bir dere yatağı geçer. Tarla olarak sürüldüğünden üst kısmı yayvanlaşmıştır. Yüzey malzemesi ETÇ, Demir Çağı, Hellenistik-Roma ve Ortaçağ dönemlerine tarihlenmektedir.

Karlı Höyüğü

Karlı Köyü'nün doğusunda, kuzeydeki yamaç üzerinde, güneydeki vadiye hakim konumda yer alan küçük boyutlu bir höyüktür. Yerleşme, yaklaşık kuzey-güney yönünde uzanan küçük bir yükselti ile hemen batısındaki küçük terastan oluşmaktadır. Yamaçlarda az sayıda Ortaçağ, üst kısmında ise az sayıda ETÇ seramik parçalarına rastlanmıştır.

Çömlekli Kalesi

Çömlekli Köyü'nün kuş uçuşu yaklaşık 3 km. güneybatısında, batısındaki derin vadiye hakim bir yükselti üzerine konumlanmış Demir Çağı ve Ortaçağ tepe yerleşmesidir. Ortaçağ ve sonrasında, Kızılırmak havzasından kuzeye çıkan batıdaki vadi geçidini kontrol etmek amacıyla sur duvarlarıyla güçlendirilmiş ve bir istihkâm mevkii olarak kullanılmıştır.

Çömlekli

Çömlekli Köyü'nün kuş uçuşu yaklaşık 3 km. güneybatısında, köy yolunun hemen batısında, ormanlık alan içerisinde yer alan küçük bir geç dönem yamaç yerleşmesidir.

Çınarlı

Çınarlı Köyü'ndeki köy evlerinde kullanılan devşirme mimarî öğeler ile yüzeyde görülen seramik parçaları, köyün geç döneme ait bir düz yerleşme üzerine kurulduğunu göstermektedir.

Öreğil Kalesi

Öreğil Köyü'nün kuş uçuşu 2800 m. güneybatısında, kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan derin bir vadinin doğu kenarındaki yüksek kayalık bir yükselti üzerinde yer alan ve bu vadiye hakim bir geç dönem yerleşmesi ve istihkâm mevkiidir.

Kamışköy

Kamış Köyü'nün yaklaşık 2 km. kuzeybatısında, karayolunun hemen güneyinde, derin bir vadi içerisinde yer alan, konik bir kayalığın kuzeybatı ve güney yamaçlarına yayılmış, Demir Çağı ve sonrasında yerleşim gören bir yamaç yerleşmesidir. Kesin boyutlarını belirlemek güç olmakla birlikte, orta boyutlu bir yerleşme olduğu tahmin edilmektedir.

Otmanalan

Otmanalan Köyü'nün kuş uçuşu 300 m. güneydoğusunda, kayalık bir yükseltinin doğu ve kuzey yamaçlarına yayılan küçük boyutlu bir yamaç yerleşmesidir. Yerleşme, kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan vadinin doğu yamaçları üzerindedir. Yerleşmeden toplanan seramik malzeme, ETÇ, Demir Çağı, Hellenistik-Roma dönemleri ve Ortaçağ'a tarihlenir.

Kaytarmış

Kaytarmış Köyü'nün hemen doğusunda, kayalık bir yükseltinin kuzey, kuzeybatı ve kuzeydoğu yamaçlarına yayılan küçük boyutlu bir geç dönem yamaç yerleşmesidir. Kayalığın doğu bölümünde, Ortaçağ'a ait ana kaya oyuğu mezarlar kaçak kazılarla tahrip edilmiştir.

Yakaboyu

Yakaboyu Köyü'nün doğusunda, doğu-batı yönünde uzanan vadi içerisinde yer alan ve küçük boyutlu olduğu tahmin edilen, doğu-batı yönünde uzanan bir geç dönem yamaç yerleşmesidir.

Alibeyli

Modern Alibeyli Köyü içerisinde ve kuzeyindeki yamaçlarda tespit edilen seramik parçaları, dağınık bir geç dönem yamaç yerleşmesine işaret etmektedir.

Bayramtepe

Modern Bayramtepe Köyü'nde yapılan çalışmalar, köyün geç döneme ait bir yamaç yerleşmesi üzerine kurulduğunu göstermiştir.

Beykonağı I

Beykonağı Köyü'nün 800 m. güneydoğusunda, köye giden yolun batısında, dar bir vadi içerisinde yer alan bir yamaç yerleşmesidir. Yoğun bitki örtüsü nedeniyle az sayıda ele geçen seramik malzeme Demir Çağı, Roma ve Ortaçağ dönemlerine tarihlenmektedir.

Adamlı

Adamlı Köyü'nün yaklaşık 300 m. doğusunda, vadi içerisinde, güneye bakan yamaç üzerine konulanmış bir geç dönem yamaç yerleşmesidir.

Beykonağı II

Modern Beykonağı köy yerleşmesinin altında ve batısında, dar vadinin güneye bakan yamacı üzerinde yer alan bir geç dönem yamaç yerleşmesidir.

Olukbaşı

Olukbaşı ve Gürpınar köyleri arasında, yol üzerinde, yüksek tepelerle sınırlı dar bir vadide, kayalık dik bir tepenin doğu ve güneydoğu yamaçları üzerine konulanmış küçük boyutlu bir yamaç yerleşmesidir. Yerleşme, bölgede dar vadilerde görülen ETÇ ve DÇ yerleşmeleri için karakteristik olan "kayadibi yamaç yerleşmesi" modeline uymaktadır.

Kavşut

Olukbaşı Köyü yakınlarında, kuzey-güney yönünde uzanan derin vadinin güney yamaçlarında, karayolunun hemen güneyinde yer alan küçük bir geç dönem yamaç yerleşmesidir.

Deliktaş Kaya Mezarları

Gedikçayırı Köyü'nün Terekli Mezraa'nın yaklaşık 500 m. kuzeybatısındaki yüksek tepenin üzerinde yer alan kalker yapıdaki kayalığın güneye bakan dik yüzünde 8 kaya mezarı tespit edilmiştir.

Ayloğlu I

Ayloğlu Köyü'nün yaklaşık 1 km. güneyinde, yer alan, kuzey-güney yönünde uzanan küçük boyutlu, kuzeydoğuya doğru meyilli bir geç dönem yamaç yerleşmesidir.

Ayloğlu II

Ayloğlu Köyü'nün yaklaşık 1,5 km. doğusunda, karayolunun hemen doğusunda, kayalık yüksek konik bir tepenin güney ve güneydoğu yamaçlarına yayılmış bir yamaç yerleşmesidir.

Kurugöl

Kurugöl Köyü'nün yaklaşık 500 m. kuzeyinde, jips yapıda bir kayalığın güneydoğuya bakan dik yüzünde çok sayıda kaya mezarı görülmektedir. Mezarların ön yüzleri kayaların parçalanması ile tahrip olmuştur.

Alçıören

Alçıören Köyü'nün yaklaşık 1 km. batısında, yer alan kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan bir geç dönem tepe yerleşmesidir. Tepe, tarla olarak sürüldüğü için yayvanlaşmıştır.

Acıpınar Küçük Höyük

Acıpınar Köyü'nün yaklaşık 1 km. güneyinde, tarla yolunun hemen doğusunda, Ava Mevkii'nde yer alan, Hellenistik-Roma dönemleri ve Ortaçağ'da iskân gören küçük bir höyük yerleşmesidir. Höyük tarla olarak sürüldüğünden yayvanlaşmıştır.

Acıpınar Büyük Höyük

Acıpınar Köyü'nün 1,5 km. güneyinde, Ava Mevkii'nde, Acıpınar Küçük Höyük'un yaklaşık 500 m. kuzeydoğusunda yer alır. Yaklaşık 200 m. çapında ve 20-25 m. yüksekliğinde bir höyüktür (Resim:2). Höyük, kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan doğal jips yapıda bir kayalığın yüksek güney kısmı üzerine konumlanmıştır. Kızılırmak havzasının güneyindeki en büyük höyük yerleşmelerinden biridir. Yüzey malzemesi ETÇ, Demir Çağı, Hellenistik-Roma ve Ortaçağ yerleşmelerine işaret etmektedir.

Acıpınar

Acıpınar Köyü'nün yaklaşık 2 km. kuzeybatısında, doğuya açılan vadinin girişinde, güneye eğimli yamaç üzerinde yer alan orta boyutlu bir yerleşmedir. Yüzey buluntularına göre yerleşme Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ ve Geç Osmanlı dönemlerinde iskân görmüştür. Batı bölümünde mimariye ait izler yüzeyde görülmektedir.

Gölcük

Gölcük Köyü'nün yaklaşık 250 m. kuzeybatısında, köy yolunun kuzeyinde yer alan ve küçük boyutlu olduğu tahmin edilen bir geç dönem yamaç yerleşmesidir.

Celalli

Celalli Beldesinin 300 m. güneydoğusunda, karayolunun güneyinde yer alan bir geç dönem yamaç yerleşmesidir. Yerleşme, vadi içerisinde, genişleyen bir çanak içerisinde, kuzeye ve batıya meyilli bir yamaç üzerindedir

Kabalı I

Kabalı Köyü'nün hemen batısında, jips yapıda bir kayalık üzerinde yer alan tepe yerleşmesidir. Yöre halkı tarafından "Kale" olarak adlandırılmaktadır. Kuzey-güney yönünde uzanan vadinin batı kısmında, vadiye hakim konumdadır. Yüzeyden Demir Çağı, Hellenistik-Roma ve Ortaçağ seramik parçaları toplanmıştır. Az sayıda amorf örnek ETÇ özellikleri göstermektedir.

Kabalı II

Kabalı Köyü'nün 2 km. güneyinde yer alan bir geç dönem yamaç yerleşmesidir. Yüzeyden toplanan az sayıda seramik parçası geniş bir alana yayılmıştır. Yerleşmenin kesin boyutları tespit edilemese de küçük bir iskân yeri olduğu tahmin edilmektedir.

Kabalı III

Kabalı Köyü'ne ait mezarlığın hemen güneyinde, kuzey-güney yönünde vadiyi ikiye bölen ırmağın doğusunda yer alan küçük boyutlu bir geç dönem yamaç yerleşmesidir.

Günyamaç

Günyamaç Köyü'nün yaklaşık 1 km. güneydoğusunda yer alan, Demir Çağı, Hellenistik-Roma ve Ortaçağ'da iskân gören geniş bir tepe yerleşmesidir.

Günyamaç Küçük Höyük

Günyamaç Köyü'nün yaklaşık 1 km. güneydoğusunda yer alan küçük bir höyük yerleşmesidir. Höyük, doğal bir kayalık yükselti üzerine konumlanmıştır. Seramik parçaları höyüğün hemen kuzeyindeki doğal tepe üzerine de yayılmıştır. Yüzey araştırmalarında MÖ 2. Bin, Demir Çağı, Hellenistik-Roma ve Ortaçağ seramik parçalarına rastlanmıştır.

Günyamaç Büyük Höyük

Günyamaç Köyü'nün güneydoğusunda yer alan, kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan bir höyüktür (Resim:3). Güneye açılan bir boğaz üzerinde yer alır. Höyük, jips yapıda doğal bir kayalık yükselti üzerine konumlanmıştır. Yüzey malzemesi; Kalkolitik Çağ, ETÇ, OTÇ, GTC, Demir Çağı, Hellenistik-Roma ve Ortaçağ'a tarihlenmektedir. Kalkolitik Çağ'a ait bazı kap parçalarının diplerinde sepet örgü baskısı dikkati çeker (Çizim:1). Bu durum, kaba el yapımı bu kapların örgü bir tabla üzerinde biçimlendirildiğini göstermektedir.

Pılır Höyüğü

Hafik Gölü içerisinde, Pılır adası üzerinde yer alan orta boyutlu bir höyüktür (Resim:4). Prof. Dr. Kılıç Kökten³ tarafından 1944-1947 yılları arasında sondaj çalışmaları yapılmış olan höyükte, Kalkolitik Çağ, ETÇ, Demir Çağı, Hellenistik-Roma ve Ortaçağ yerleşmelerine işaret eden malzemeye rastlanmıştır.

Hafik Gölü II Tepe Yerleşmesi

Hafik Gölü'nün doğusunda, eski göl yatağı kıyısında, yüksek kayalık bir tepenin kuzeye bakan yamaçları üzerinde yer alan küçük boyutlu geç dönem tepe yerleşmesidir.

Bakımlı

Bakımlı Köyü'nün yaklaşık 1 km. doğusunda yer alan küçük boyutlu bir Helenistik-Roma, Ortaçağ tepe yerleşmesidir.

³ Kökten 1944: 662-663; 1945: 476, harita 2; 1947: 454.

Barçın

Barçın Köyü'nün hemen doğusunda yer alan orta boyutlu bir geç dönem tepe yerleşmesidir.

Hacıali

Hacıali Köyü'nün güneydoğusunda yer alan, kuzey-güney yönünde uzanan bir tepe üzerine konumlanmış geç dönem tepe yerleşmesidir. Yerleşme tepenin daha çok batı yamaçlarına yayılmıştır.

Bayıraltı Höyüğü

Bayıraltı Köyü'nün 3 km. doğusunda, jips yapıda kayalık bir yükselti üzerine konumlanan bir höyüktür. Vadi tabanından 150 m. yüksekliktedir. Kuzeydoğusu oldukça diktir. Yerleşme daha çok kayalığın güney kısmında yoğunlaşmıştır. Yüzey malzemesi ETÇ, MÖ 2. Bin, Demir Çağı, Hellenistik-Roma ve Ortaçağ yerleşmelerine işaret eder.

Bayıraltı

Bayıraltı Köyü'nün yaklaşık 1,5 km. doğusunda yer alan, yüzey buluntularına göre Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ'da yerleşim gören orta boyutlu bir tepe yerleşmesidir.

Beydilli

Beydilli Köyü'nün yaklaşık 1,5 km. güneybatısında yer alan, orta boyutlu bir yamaç yerleşmesidir. Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ'da iskân edilmiştir.

Karabalçık

Karabalçık Köyü'nün kuzeydoğusundaki yüksek kayalık tepenin doğu eteklerine yayılan, Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ'a tarihlenen küçük bir yamaç yerleşmesidir.

Farazyayla

Gülpınar Köyü'nün Faraz Yaylası'nda, yüksek bir vadi içerisinde bulunan küçük boyutlu bir geç dönem yamaç yerleşmesidir.

Gülpınar I

Gülpınar Köyü'nün güneybatısında, Farazyayla'ya doğru çıkan vadi içerisinde, vadinin batı yamacı üzerinde yer alan küçük boyutlu bir yamaç yerleşmesidir.

Gülpınar II

Gülpınar Köyü'nün güneybatısında tarla olarak kullanılan yamaçlardan toplanan malzeme, boyutları belirlenemeyen bir geç dönem yamaç yerleşmesine işaret etmektedir.

Asarcık

Dar bir vadi içerisinde yer alan modern Asarcık Köyü'ndeki çalışmalarda, köyün geç dönem yamaç yerleşmesi üzerine kurulduğu anlaşılmıştır.

Dışkapı I

Hafik İlçesi, Dışkapı Mahallesi'nin yaklaşık 500 m. kuzeydoğusunda yer alan, Hellenistik-Roma ve Ortaçağ'da iskân gören bir tepe yerleşmesidir.

Dışkapı Höyüğü

Hafik İlçesi, Dışkapı Mahallesi'nde, doğal bir kayalık üzerine konumlanmış büyük bir höyük yerleşmesidir (Resim:5). Tepenin kuzey eteklerinden Acısu ırmağı geçer. Tepenin doğusunda, 45° açıyla yer altına inen ve 80 merdiven basamağı kaçak kazılarla ortaya çıkartılmış bir Ortaçağ yeraltı geçidi bulunmaktadır (Resim:6). Bu geçit yaklaşık 2,80 m. genişliğinde, 3,50 m. yüksekliğindedir ve tonoz örtüye sahiptir. Höyük yüzeyinden toplanan malzeme Kalkolitik Çağ, ETÇ, OTÇ, GTÇ, Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ'a tarihlenmektedir.

Dışkapı II

Dışkapı Höyüğü'nün hemen güneyinde, tepe üzerinde yer alan bir tepe yerleşmesidir. Dışkapı Höyüğü ile bağlantılı olan yerleşme, yüzey buluntularına göre Demir Çağı, Hellenistik-Roma ve Ortaçağ'da iskân görmüştür. Yerleşmede çok sayıda Orta Demir Çağı boyalı ele geçirilmiştir (Çizim:2).

Alçıören Höyüğü

Alçıören Köyü'nün yaklaşık 3 km. güneydoğusunda, doğal bir kayalık yükselti üzerine konumlanan, oval görünümlü, orta boyutlu bir höyük yerleşmesidir. Yerleşme, Kızılırmak havzasının güneyinde plato kenarında bulunmaktadır. Yüzey malzemesi ETÇ, MÖ 2. Bin, Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ yerleşmelerine işaret etmektedir.

Yarhisar I

Yarhisar Köyü içinde yer alan büyük boyutlu, Demir Çağı (?), Hellenistik-Roma ve Ortaçağ tepe yerleşmesidir. Modern köy yerleşmesi altındadır.

Yarhisar II

Yarhisar Köyü'nün doğusundaki kayalığın güney ve güneydoğu yüzlerinde 20'den fazla yuvarlak-oval kuyu biçimli, genellikle 2-3 m. çapında ve 2-3 m. derinliğinde kaya mezarları tespit edilmiştir. Tamamı soyulmuştur.

Çimenyenice

Çimenyenice Köyü'nün batısında, Acısu'nun güney kıyısında yer alan, küçük boyutlu bir geç dönem tepe yerleşmesidir.

Çimenyenice Höyüğü

Çimenyenice Köyü'nün 2 km. kuzeydoğusunda, Kızılırmak havzasını sınırlandıran yüksek güney plato üzerinde yer alan küçük bir höyüktür. Yüzey malzemesine göre höyük, MÖ 2. Bin, Demir Çağı, Helenistik-Roma dönemlerinde yerleşim görmüştür.

Tavşanlı

Tavşanlı Köyü'nün doğusunda yer alan küçük boyutlu bir geç dönem yamaç yerleşmesidir. Yerleşme, kuzeyindeki Kızılırmak havzasına hakim konumdadır. Yüzey buluntusu olarak pişmiş topraktan, Ortaçağ'a tarihlenen bir boncuk ele geçirilmiştir (Resim:9).

Tavşanlı Höyüğü

Tavşanlı Köyü'nün yaklaşık 2 km. kuzeybatısında, Kızılırmak havzasının güneyinde yer alan orta boyutlu bir höyüktür. Yüzey malzemesi Kalkolitik Çağ, ETÇ, OTÇ, GTÇ, Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ'a tarihlenmektedir.

Altıntepe

Soğukpınar Köyü'nün yaklaşık 3,5 km. kuzeyinde, doğal bir yükselti üzerine kurulmuş olan bir geç dönem tepe yerleşmesidir. Tepe kuzeye meyilli bir düzlükte yer almaktadır. Doğal tepe konik görünümündedir.

Soğukpınar

Soğukpınar Köyü'nün yaklaşık 1 km. kuzeybatısında yer alan küçük bir geç dönem tepe yerleşmesidir. Batısında bugün kurumuş eski bir su yatağı bulunmaktadır.

Tuzhisar I

Modern Tuzhisar Köyü yerleşmesinin bulunduğu alanın geç dönem yamaç yerleşmesi olduğu tespit edilmiştir.

Tuzhisar II

Tuzhisar Köyü'nün yaklaşık 1 km. güneyinde, vadinin genişleyen bölümünde bulunan bir geç dönem tepe yerleşmesidir.

Küpecik Höyüğü

Küpecik Köyü'nün yaklaşık 3,5 km. kuzeyinde, doğu-batı yönünde uzanan büyük doğal tepe üzerine konumlanmış oval görünümüne sahip bir höyük yerleşmesidir. Boyutları itibarıyla bölgenin en büyük höyüklerinden biridir. Seramik türü yüzey malzemesi Kalkolitik Çağ, ETÇ, OTÇ, GTÇ, Demir Çağı, Helenistik-Roma ve Ortaçağ'a tarihlenmektedir.

Sofular Höyüğü

Sofular Köyü'nün hemen güneyinde, dar vadiye hakim kuzeye eğimli yamaç üzerinde, kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan bir höyüktür. Yüzey malzemesi ETÇ, MÖ 2. Bin, Demir Çağı (Çizim:3) ve Helenistik-Roma dönemi yerleşmelerine işaret etmektedir.

Sofular I

Sofular Köyü'nün kuzeyinde, yüksek plato üzerinde yer alan geç dönem yamaç yerleşmesidir. Orta boyutlu bir yerleşmedir.

Sofular II

Sofular Köyü'nün kuzeyinde yer alan geç dönem yamaç yerleşmesidir. Kesin boyutlarını belirlemek güç olsa da, yüzey bulguları büyük bir yerleşmeye işaret etmektedir.

Gavurtepesi

Sofular Köyü'nün yaklaşık 2,5 km. kuzeyinde, yüksek plato üzerinde, doğal bir tepe üzerine konumlanmış küçük boyutlu, konik görünümlü bir höyüktür. Yüzey buluntuları Kalkolitik Çağ, ETC, Demir Çağı, Hellenistik-Roma ve Ortaçağ'a tarihlenmektedir. Yüzey araştırmasında ETC'na tarihlenen, beyaz taştan bir boncuk ele geçirilmiştir (Resim:9).

Çukurbelen Höyüğü

Çukurbelen Köyü'nün yaklaşık 1,5 km. doğusunda, Kızılırmak havzasının kuzeye uzanan düzlüğüne hakim, kuzey platonun güney yamaçları üzerinde, doğal bir tepe yükseltisi üzerine konumlanan, orta boyutlu bir höyük yerleşmesidir (Resim:7). Konik görünümlü höyük, doğal bir tepe üzerine konumlanmıştır. Höyüğün kuzey yamaçlarında yer alan ve kaya oyuğu mezarlar kaçak kazılarla tahrip edilmiştir. Yüzey malzemesi ETC, Demir Çağı, Hellenistik-Roma ve Ortaçağ'a tarihlenmektedir.

Düzyayla

Düzyayla Köyü'nün yaklaşık 2 km. kuzeydoğusunda yer alan, Hellenistik-Roma ve Ortaçağ'da iskan gören küçük boyutlu bir yamaç yerleşmesidir.

Kavak

Düğer Köyü'ne bağlı kavak Mezraası'nın 200 m. batısında, köy yolunun kuzeyinde, kayalık bir yükseltinin çevresinde yer alan küçük boyutlu bir tepe yerleşmesidir. Yüzey malzemesine göre ETC, Demir Çağı, Hellenistik-Roma ve Ortaçağ'a tarihlenmektedir.

Deliktaş

Durulmuş Köyü'nün 1 km. güneydoğusunda yer alan büyük ve yüksek konik tepe üzerinde yer alan bir tepe yerleşmesidir. Demir Çağı, Hellenistik-Roma ve Ortaçağ'a tarihlenen yerleşme, yaklaşık 300 m. çapı ile Kızılırmak havzası içerisindeki en büyük yerleşmelerden biridir. Tepe üzerinde, Dışkapı Höyüğü'nde görülen yeraltı basamaklı tünelinin bir benzeri bulunmaktadır.

Hafik

Hafik İlçe merkezinin yaklaşık 2,5 km. güneybatısında, Sivas-Erzincan karayolunun 1,5 km. güneydoğusunda, Kızılırmak havzası içerisindeki jips yapıda doğal bir tepe üzerine konumlanmış orta boyutlu bir tepe yerleşmesidir. Doğu yamaçları oldukça diktir. Kuzey ve güney yamaçları ise erozyonla akmış ya da yerleşim görmemiştir. Yüzey

malzemesi Kalkolitik Çağ, ETÇ, Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ'a tarihlenmektedir.

Gökdin-Kale Höyüğü

Gökdin Köyü'nün 4.3 km. doğusunda, Kızılırmak'ın kuzey kıyısında yer alan, doğu-batı yönünde oval biçimli bir höyük yerleşmesidir. Doğal tepe üzerine konumlanmıştır. Boyutları itibarıyla bölgedeki en büyük ve en önemli MÖ 2. Bin ve Demir Çağı yerleşmelerinden biridir. Yüzey buluntuları Kalkolitik Çağ, ETÇ, OTÇ, GTÇ, Demir Çağı, Hellenistik-Roma ve Ortaçağ yerleşmelerine işaret eder.

Durulmuş

Durulmuş Köyü'nün yaklaşık 2 km. güneyinde, Kızılırmak'ın güneyinde, doğu-batı yönünde uzanan büyük bir kayalık tepenin kuzeydeki dik yüzünde çok sayıda kaya mezarı tespit edilmiştir.

Tablo 1: Arkeolojik merkezler tablosu.

NO	MERKEZ ADI	TÜRÜ	İDARİ KONUMU	DÖNEMLER
328	Hafik Gölü I	Tepe yerleşmesi	Hafik İlçesi	Kalkolitik Çağ (?), ETÇ, Hellenistik-Roma, Ortaçağ
329	Düzyayla I	Höyük	Hafik, Düzyayla Köyü	Kalkolitik Çağ, ETÇ, MÖ 2. Bin (?), Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ
330	Düzyayla II	Kaya mezarları	Hafik, Düzyayla Köyü	Geç Roma, Ortaçağ
332	Üzeyir	Tepe yerleşmesi	Hafik, Üzeyir Köyü	Kalkolitik Çağ (?), ETÇ, MÖ 2. Bin (?), Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ
333	Dikmetaş Höyüğü	Höyük	Hafik, Üzeyir Köyü	Kalkolitik Çağ (?), ETÇ, MÖ 2. Bin (?), Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ
334	Karlı Höyüğü	Höyük	Hafik, Karlı Köyü	ETÇ, Demir Çağı (?), Hellenistik-Roma (?), Ortaçağ
335	Çömlekli Kalesi	Tepe yerl. ve istihkâm mevkii	Hafik, Çömlekli Köyü	Demir Çağı, Ortaçağ
336	Çömlekli	Yamaç yerleşmesi	Hafik, Çömlekli Köyü	Hellenistik-Roma, Ortaçağ
337	Çınarlı	Düz yerleşme	Hafik, Çömlekli	Hellenistik-Roma,

		ve kaya mezarları	Köyü	Ortaçağ
338	Öreğil Kalesi	Tepe yerl. ve istihkâm mevkii	Hafik, Öreğil Köyü	Hellenistik-Roma, Ortaçağ
339	Kamışköy	Yamaç yerleşmesi	Hafik, Kamış Köyü	Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ
340	Otmanalan	Yamaç yerleşmesi	Hafik, Otmanalan Köyü	ETÇ, Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ
341	Kaytarmış	Yamaç yerleşmesi, nekropol	Hafik, Kaytarmış Köyü	Hellenistik-Roma, Ortaçağ
342	Yakaboyu	Yamaç Yerleşmesi	Hafik, Yakaboyu Köyü	Hellenistik-Roma (?), Ortaçağ
343	Alibeyli	Yamaç yerleşmesi	Hafik, Alibeyli Köyü	Hellenistik-Roma (?), Ortaçağ
344	Bayramtepe	Yamaç yerleşmesi	Hafik, Bayramtepe Köyü	Hellenistik-Roma, Ortaçağ
345	Beykonağı I	Yamaç yerleşmesi	Hafik, Beykonağı Köyü	Demir Çağı (?), Hellenistik-Roma, Ortaçağ
346	Adamlı	Yamaç Yerleşmesi	Hafik, Adamlı Köyü	Hellenistik-Roma (?), Ortaçağ
347	Beykonağı II	Yamaç yerleşmesi	Hafik, Beykonağı Köyü	Hellenistik-Roma, Ortaçağ
348	Olukbaşı	Yamaç yerleşmesi	Hafik, Olukbaşı Köyü	Kalk Çağ, ETÇ, Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ
349	Kavşut	Yamaç yerleşmesi	Hafik, Olukbaşı Köyü	Hellenistik-Roma (?), Ortaçağ
350	Deliktaş	Kaya mezarları	Hafik, Gedikçayırı Kö.	Geç Roma, Ortaçağ
351	Ayloğlu I	Yamaç yerleşmesi	Hafik, Ayloğlu Köyü	Hellenistik-Roma (?), Ortaçağ
352	Ayloğlu II	Yamaç yerleşmesi	Hafik, Ayloğlu Köyü	Hellenistik-Roma (?), Ortaçağ
353	Kurugöl	Kaya mezarları	Hafik, Kurugöl Köyü	Geç Roma , Ortaçağ
354	Alçıören	Tepe yerleşmesi	Hafik, Alçıören Köyü	Hellenistik-Roma, Ortaçağ
355	Acıpınar K. Höyük	Höyük	Hafik, Acıpınar Köyü	Hellenistik-Roma, Ortaçağ
356	Acıpınar B. Höyük	Höyük	Hafik, Acıpınar Köyü	ETÇ, MÖ 2. Bin, Demir Çağı, Hellenistik-Roma,

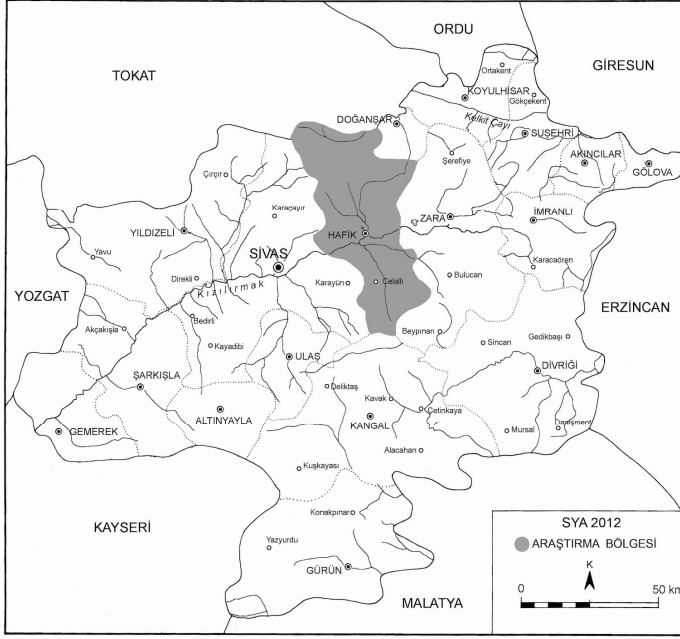
				Ortaçağ
357	Acıpınar	Yamaç yerleşmesi	Hafik, Acıpınar Köyü	Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ, Geç Osmanlı
358	Gölcük	Yamaç yerleşmesi	Hafik, Gölcük Köyü	Hellenistik-Roma, Ortaçağ
359	Celalli	Yamaç yerleşmesi	Hafik, Celalli Nahiyesi	Hellenistik-Roma, Ortaçağ
360	Kabalı I	Tepe yerleşmesi	Hafik, Kabalı Köyü	Kalkolitik Çağ (?), ETÇ (?), Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ
361	Kabalı II	Tepe yerleşmesi	Hafik, Kabalı Köyü	Hellenistik-Roma, Ortaçağ
362	Kabalı III	Yamaç yerleşmesi	Hafik , Kabalı Köyü	Hellenistik-Roma, Ortaçağ
363	Günyamaç	Tepe yerleşmesi	Hafik, Günyamaç Köyü	Demir Çağı (?), Hellenistik-Roma, Ortaçağ
364	Günyamaç Küçük Höyük	Höyük	Hafik, Günyamaç Köyü	ETÇ, MÖ 2. Bin, Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ
365	Günyamaç Büyük Höyük	Höyük	Hafik, Günyamaç Köyü	Kalkolitik Çağ, ETÇ, OTÇ, GTÇ, Demir Çağı, Hellenistik-Roma , Ortaçağ
366	Pılır Höyüğü	Höyük	Hafik ilçesi	Kalkolitik Çağ, ETÇ, Demir Çağı, Hel.-Roma, Ortaçağ
367	Hafik Gölü II	Tepe yerleşmesi	Hafik ilçesi	Hellenistik-Roma, Ortaçağ
368	Bakımlı	Tepe yerleşmesi	Hafik, Bakımlı Köyü	Hellenistik-Roma, Ortaçağ
369	Barçın	Tepe yerleşmesi	Hafik, Barçın Köyü	Hellenistik-Roma, Ortaçağ
370	Hacıali	Tepe yerleşmesi	Hafik, Hacıali Köyü	Hellenistik-Roma, Ortaçağ
371	Bayıraltı Höyüğü	Höyük	Hafik, Bayıraltı Köyü	ETÇ, MÖ 2. Bin, Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ
372	Bayıraltı	Tepe yerleşmesi	Hafik, Bayıraltı Köyü	Demir Çağı (?), Hellenistik-Roma, Ortaçağ
373	Beydilli	Yamaç yerleşmesi	Hafik, Beydilli Köyü	Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ

374	Karabalçık	Yamaç yerleşmesi	Merkez ilçe, Karabalçık Köyü	Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ
375	Farazyayla	Yamaç yerleşmesi	Hafik, Gülpınar Köyü	Hellenistik-Roma, Ortaçağ
376	Gülpınar I	Yamaç yerleşmesi	Hafik, Gülpınar Köyü	Hellenistik-Roma (?), Ortaçağ
377	Gülpınar II	Yamaç yerleşmesi	Hafik, Gülpınar Köyü	Hellenistik-Roma (?), Ortaçağ
378	Asarcık	Yamaç yerleşmesi	Hafik, Asarcık Köyü	Hellenistik-Roma (?), Ortaçağ
379	Dışkapı I	Tepe yerleşmesi	Hafik, Dışkapı Mah.	Hellenistik-Roma, Ortaçağ
380	Dışkapı Höyüğü	Höyük	Hafik, Dışkapı Mah.	Kalkolitik Çağ, ETÇ, OTÇ, GTÇ, Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ
381	Dışkapı II	Tepe yerleşmesi	Hafik, Dışkapı Mah.	Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ
382	Alçıören Höyüğü	Höyük	Hafik, Alçıören Köyü	ETÇ, MÖ 2. Bin, Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ
383	Yarhisar I	Tepe yerleşmesi	Hafik, Yarhisar Köyü	Demir Çağı (?), Hellenistik-Roma , Ortaçağ
384	Yarhisar II	Kaya mezarları	Hafik, Yarhisar Köyü	Geç Roma, Ortaçağ
385	Çimenyenice	Tepe yerleşmesi	Hafik, Çimenyenice Kö.	Hellenistik-Roma , Ortaçağ
386	Çimenyenice Höyüğü	Höyük	Hafik, Çimenyenice Köyü	ETÇ (?), MÖ 2. Bin, Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ (?)
387	Tavşanlı	Yamaç yerleşmesi	Hafik, Tavşanlı Köyü	Hellenistik-Roma, Ortaçağ
388	Tavşanlı Höyüğü	Höyük	Hafik, Tavşanlı Köyü	Kalkolitik Çağ, ETÇ, OTÇ, GTÇ, Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ
389	Altıntepe	Tepe yerleşmesi	Hafik, Soğukpınar Köyü	Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ (?)
390	Soğukpınar	Tepe yerleşmesi	Hafik, Soğukpınar Köyü	Hellenistik-Roma, Ortaçağ
391	Tuzhisar I	Yamaç yerleşmesi	Hafik, Tuzhisar Köyü	Hellenistik-Roma, Ortaçağ
392	Tuzhisar II	Tepe yerleşmesi	Hafik, Tuzhisar Köyü	Hellenistik-Roma, Ortaçağ

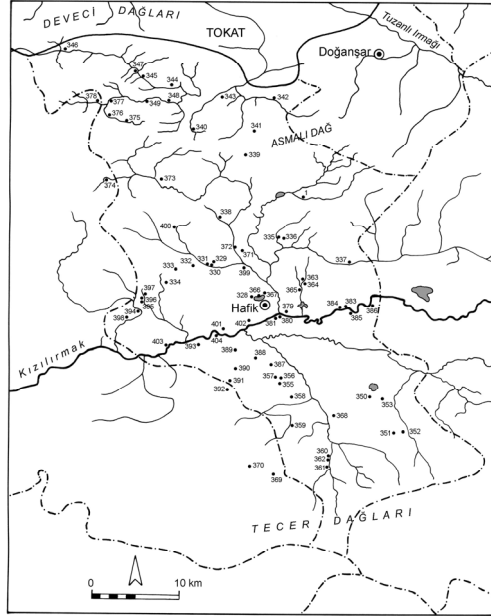
393	Küpecik Höyüğü	Höyük	Hafik, Küpecik Köyü	Neolitik Çağ (?), Kalkolitik Çağ, ETÇ, OTÇ, GTÇ, Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ
394	Sofular Höyüğü	Höyük	Hafik, Sofular Köyü	Kalkolitik Çağ (?), ETÇ, MÖ 2. Bin, Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ (?)
395	Sofular I	Yamaç yerleşmesi	Hafik, Sofular Köyü	Hellenistik-Roma, Ortaçağ
396	Sofular II	Yamaç yerleşmesi	Hafik, Sofular Köyü	Hellenistik-Roma , Ortaçağ
397	Gavurtepesi	Höyük	Hafik, Sofular Köyü	Kalkolitik Çağ, ETÇ, Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ
398	Çukurbelen Höyüğü	Höyük	Hafik, Çukurbelen Köyü	Kalkolitik Çağ (?), ETÇ, MÖ 2. Bin (?), Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ
399	Düzyayla	Yamaç yerleşmesi	Hafik, Düzyayla Köyü	Hellenistik-Roma, Ortaçağ
400	Kavak	Tepe yerleşmesi	Hafik, Düğer Köyü, Kavak Mezraaı	ETÇ, Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ
401	Deliktaş	Tepe yerleşmesi	Hafik, Durulmuş Köyü	ETÇ (?), Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ
402	Hafik	Tepe yerleşmesi	Hafik ilçesi	Kalkolitik Çağ, ETÇ, MÖ 2. Bin (?), Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ
403	Gökdin-Kale Höyüğü	Höyük	Hafik, Gökdin Köyü	Kalkolitik Çağ, ETÇ, OTÇ, GTÇ, Demir Çağı, Hellenistik-Roma, Ortaçağ
404	Durulmuş	Kaya mezarları	Hafik, Durulmuş Köyü	Geç Roma, Ortaçağ

KAYNAKÇA

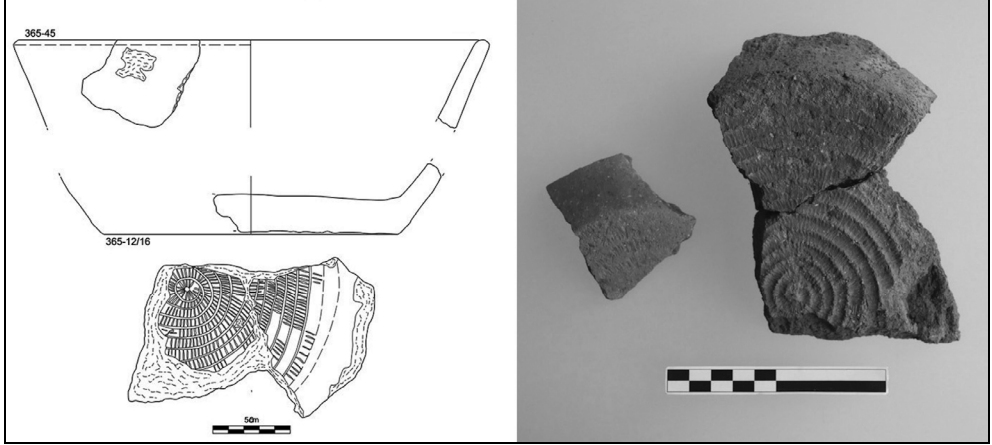
- ENGİN, A., 2009. “Sivas İli 2007 Yılı Yüzey Araştırması”, *26. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 73-94.
- ENGİN, A., 2010. “Sivas İli 2008 Yılı Yüzey Araştırması”, *27. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 3: 129-149.
- ENGİN, A., 2011. “Sivas İli 2009 Yılı Yüzey Araştırması”, *28. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 81-106.
- KÖKTEN, İ. K. 1944. “Orta, Doğu ve Kuzey Anadolu'da Yapılan Tarih Öncesi Araştırmalar”, *Belleten* 8/32: 659-680.
- KÖKTEN, İ. K. 1945. “Kuzey-Doğu Anadolu Prehistoryasında Bayburt Çevresinin Yeri”, *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* 3: 465-486.
- KÖKTEN, İ. K. 1947. “1945 Yılında TTK Adına Yapılan Tarihöncesi Araştırmalar”, *Belleten* 11: 431-472.



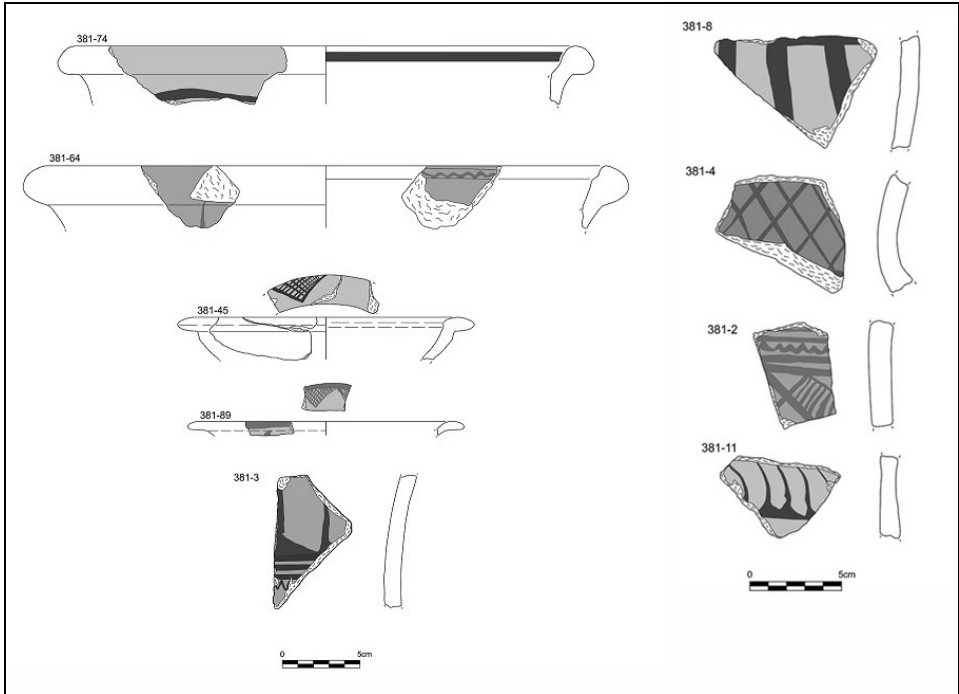
Harita 1: SYA 2012, araştırma bölgesi.



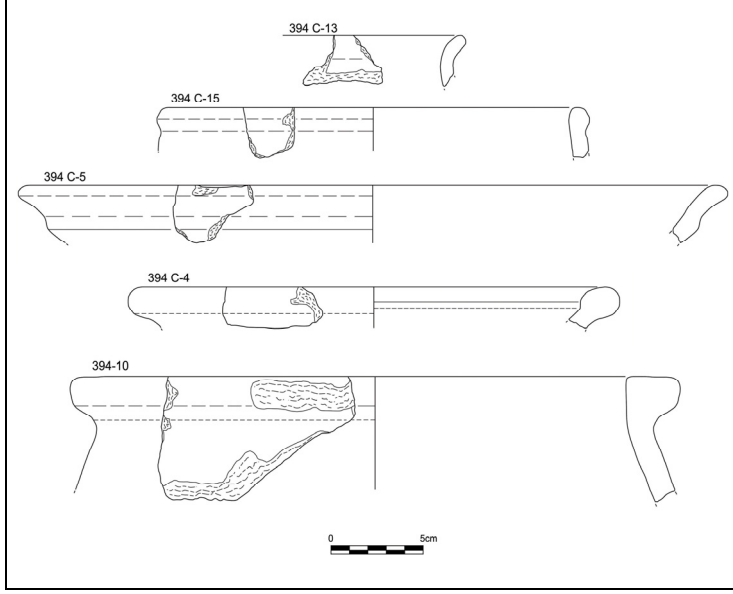
Harita 2: SYA 2012, Arkeolojik merkezler.



Çizim 1: Günyamaç Büyük Höyük (365), Kalkolitik Çağ seramiği.



Çizim 2: Dışkapı II (381) tepe yerleşmesi, Orta Demir Çağı boyalıları.



Çizim 3: Sofular Höyüğü (394), Demir Çağı seramiği.



Resim 1: Düzyayla (I) Höyüğü'nün (329) kuzeydoğudan görünümü



Resim 2: Acıpınar Büyük Höyük'ün(356) güneybatıdan görünümü.



Resim 3: Günyamaç Büyük Höyük'ün (365) kuzeyden görünümü.



Resim 4: Pıllır Höyüğü'nün (366) doğudan görünümü.



Resim 5: Dışkapı Höyüğü'nün (380) kuzeydoğudan görünümü.



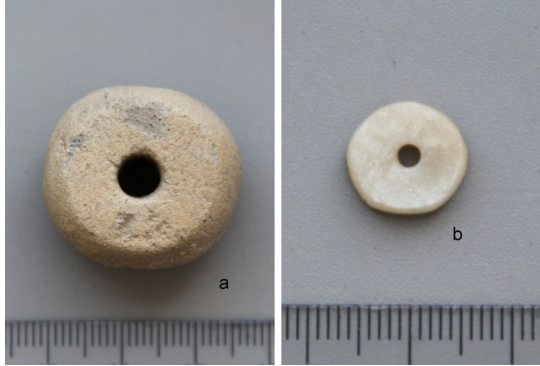
Resim 6: Dışkapı Höyüğü (380), doğudaki basamaklı yeraltı tüneli.



Resim 7: Çukurbelen Höyüğü'nün (398) kuzeyden görünümü.



Resim 8: Deliktaş (401) tepe yerleşmesinin doğudan görünümü.



Resim 9: Tavşanlı Höyüğü'nden (388) pişmiş toprak(a), Gavurtepesi Höyüğü'nden (397) taş boncuk(b).

2012 YILI OINOANDA ÇALIŞMALARI

Martin BACHMANN*

Giriş

Oinoanda yüzey araştırması projesinin 2 haftalık kampanyasında araştırmalardaki birçok eksiklik tamamlanıp sonlandırılmıştır. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bu çalışmalara verdiği çalışma izni için teşekkür etmek isteriz, ayrıca Bakanlık Temsilcisi Sayın Nilgün Şentürk'e araştırmadaki destekten dolayı teşekkür borçluyuz¹. Projenin amacı, Oinoanda yapılarını, kent gelişimi ve topografyasını zengin yazıt buluntularıyla bir kontekste bağlamaktır. Diogenes kentinin kapsamlı bilgisi felsefi yazıt hakkında yeni bilgilere ulaşılmasını sağlayacaktır. Bununla birlikte yeni kent planı 2012 yılında belirleyici bir faktör olmuştur².

Projenin epigrafik ağırlık noktasını gene Oinoanda'nın Diogenes felsefi yazıtının araştırmaları oluşturmuştur. Burada amaçlanan yazıtın tüm bilinen fragmanlarının kapsamlı belgeleme çalışmaları bitirilmiştir. Bu çalışmaya yerinde bulunan fragmanların dışında, Atina, Viyana ve Foula'da bulunan, yitik olan fragmanların mulajları da dahil edilmiştir³. Bu dijital belgeleme, yazıt duvarının üç boyutlu rekonstrüksiyonunun temelini oluşturmaktadır. Diogenes yazıtının tüm bilinen 299 fragmanının artık üç boyutlu modeli mevcuttur. Bu benzersiz yazıt gene sansasyonel yeni buluntular sağlamıştır. 2012 yılında

* Dr.-Ing. Martin BACHMANN, Alman Arkeoloji Enstitüsü, Ayazpaşa Camii Sokak, No:46, Gümüşsuyu, İstanbul/TÜRKİYE.

¹ Kampanya 23 Eylül – 6 Ekim 2012 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Diogenes yazıtı parçalarının alandan kaldırılması ve depolanması, Fethiye Müzesi'nin denetimi altında ve işbirliği ile yürütüldü. Burada Müze Müdürü İ. Malkoç'a kusursuz işbirliği için teşekkür ederiz. Oinoanda araştırma kampanyasının bilimsel programı, Alman Arkeoloji Enstitüsü, Köln Üniversitesi Eskiçağ Bilimleri Vakfı, Kim Hee-Kyung Vakfı (Kore), Charlotte Bonham-Carter Yardım Kuruluşu ve The Seven Pillars of Wisdom Vakfı (her ikisi de Birleşik Krallık) ve ayrıca Martin Ferguson Smith'in cömert kişisel bağışları tarafından finanse edilmiştir, kendilerine buradan şükranlarımızı sunarız.

² Oinoanda'nın kalabalık ekibinde yer alanlar: M. Bachmann yönetimden, mimarî araştırmadan ve Diogenes yazıtı parçalarının kurtarılması ve depolanmasından sorumluydu; N. Koch, J. von Geymüller (ikisi de KIT), U. Herrmann (TU), A. Zeitler, N. Diwald, B. Heberlein, M. Wittmann (hepsi FH Regensburg), A. Keçeli, B. Ölçer (ikisi de MSGSÜ) ve T. Şenol (AÜ) Oinoanda anıtlarının detaylı mimarî belgelenmesinde çalıştı; M. F. Smith'in Oinoanda ve Diogenes yazıtı hakkındaki, yılların deneyimine dayanan ilk elden bilgisi, yine paha biçilmez yararlar sağladı ve J. Hammerstaedt (Köln Üniversitesi) felsefi yazıtın epigrafik incelenmesinde çalıştı; E. Bağcı and B. Hinzler (ikisi de Köln Üniversitesi) Diogenes yazıtının belgelenmesinde yardımcı oldu; E. Laufer (Vienna), D. Krüger (DAI İstanbul) ve K. Berner (HTW Karlsruhe) Oinoanda ve çevresinin yeni topografik planı üzerinde çalışmaya devam etti; K. Berner ve S. Waniorek (her ikisi de HTW Karlsruhe) Diogenes yazıtı parçalarını üç-boyutlu tarayıcı ile belgeledi; ve son olarak I.-Y. Song, G. Staab (ikisi de Köln Üniversitesi) ve N. Milner (London) daha geniş bir alanda felsefe-dışı yazıtların epigrafik araştırmasına devam ettiler.

³ Projenin bu parçası, Fritz Thyssen Vakfı tarafından cömertçe desteklenmiş ve Konrad Berner tarafından yürütülmüştür. Foula Adası, Martin Ferguson Smith'in özel baskı kopya koleksiyonunun bulunduğu yerdir. Viyana (Commission for the Epigraphy of Asia Minor, Austrian Academy of Sciences) ve Atina'da (L'École française d'Athènes), 19. yy.'daki Avusturya ve Fransız epigrafik araştırmalarından kalan baskı kopyalar bulunabilmektedir.

kısmen büyük boyutlu olan, yeni yedi fragman bulunmuştur (Resim: 1). Ayrıca, 1889'dan bu yana kaybolan iki parça yeniden ortaya çıkarılmıştır. Kent alanının felsefi olmayan yazıtlarının eksik kalan alanlarında yapılan sistemli araştırmada dikkate değer 19 yeni buluntu ile projenin başarılı bir sonucuna ulaşılmıştır.

Oinoanda'nın Yeni Kent Planı

Önce Oinoanda'nın yeni kent planına bir bakalım. Araştırmalardaki hedef, daha geniş kapsamlı, üç boyutlu konum belirleme ve yüksek bilgi yoğunluğu ile 1983 yılı kent planının ötesinde bir duruma ulaşmaktı⁴. Araştırma hedefleri kısmen, GIS yardımı ile haritalandırmanın sağladığı olanaklar ve araçlar tarafından belirlenmiştir. Asıl kartografik çalışma için aşağıdaki prosedür izlenmiştir. İlk olarak, kentsel alanda görülebilen tüm yapılar GPS ile incelendi. Bu süreçte yeni topografik bilgiler toplanarak eski veri verilere eklenmiştir. Taranan yapılar, arazi yürüyüşleriyle tek tek incelenerek yapıların yapım tekniği, inşaat evreleri, yapısal durumları ve bağlamları konusunda tamamlayıcı bilgiler edinilmiştir. Bu bilgiler GIS verilerine 1/200 ölçekli kesit çizimleriyle beraber eklendi. Örnek olarak burada doğu kent alınının bir kesiti gösterilmektedir (Resim:2). Burada özellikle Hellenistik (gri) ve Geç Antik – Erken Bizans (sarı) yapı bulguları bulunmaktadır. Roma Dönemi neredeyse sadece mezarlar ile yer almaktadır. Esplanade'nin doğu kenarında güneye kadar uzanan Geç Antik – Bizans Dönemi yapılaşma, çiftlik yapıları olarak görülmektedir. Bu yoldaki mekânlardan bir tanesinde, yeni araştırmalarımız esnasında, devşirme malzemeden yapılmış üzüm presi kalıntıları tespit edilmiştir. Bu sürpriz bulgu, kentin geç döneme kadar süregelen ismi ile de etimolojik bağlantılı olan, üzüm yetiştiriciliğinin devamlılığını doğrulayabilir.

Bunun devamında jeofiziksel incelemeler ile iki Hellenistik Dönem yapısı tespit edilmiştir. Bu ikisinden güneyde bulunan ve *orthostat* benzeri olan, hala yüzeyde görünen doğu duvarı seçkin bir yerde bulunmuş bir *heroon* olabilir. Daha doğuda, 20 m den fazla uzunluğu olan çokgen taşlardan oluşmuş iki duvar şeridine rastlanmıştır. Bu iki duvar şeridinin doğuda olanı, bir Bizans Dönemi kilisesinin güney duvarını oluşturmaktadır.

Önceleri sadece kent kenarının doğusunda denenen yüksek detaylandırma derecesi, 2012 yılında tüm kent alanına genişletilmiştir (Resim: 3). Hellenistik, Roma ve Geç Antik Dönemi olarak üç yapı evresine ayrılarak Oinoanda'nın kent gelişimi hakkında ilk kez yorum yapılabilmesi mümkün olmuştur. Tarihlendirme evreleri göreceli olarak algılanmalıdır. Hellenistik kent Oinoanda Esplanade'nin merkezi ve onun doğusundaki yapılaşma ile (gri) epeyce büyük bir alanı kapsamaktaydı. M.S. 2.yüzyılda kentsel alan batıya doğru, merkez olan agoranın etrafına (kırmızı) yerleştirilmiştir. Kent Geç Antik

⁴ Kent planının ilk hali, art arda gelen İngiliz araştırmacıların çalışmaları sonucu 1976'da sunulmuştur: A. Hall, "The Oenoanda Survey 1974-76", *Anatolian Studies* 26, 1976, 195. Oldukça yüksek derecede kesinlik taşıyan, neredeyse tamamlanmış topografik bir harita J. J. Coulton'un "The Buildings of Oinoanda" adlı eserinde yayınlanmıştır: bk.: *Proceedings of the Cambridge Philological Society*, New series 29 (1983) Fig. 1.

Dönem’de tekrar altın çağını geçirmiş görünmektedir. M.S. 6./7. yüzyılda kentsel alan ancak küçültülmüş ve kent çekirdeği etrafına yeni bir savunma hattı kurulmuştur. En geç Orta Bizans Döneminde kent tamamıyla terkedilmiştir. Kent gelişiminin tüm evreleri boyunca önemli ulaşım yolları muhafaza edilmiş görünmektedir.

Hellenistik Sur Duvarı

Bu kampanyada, Anadolu’nun en önemli poliorketik anıtlarından biri olan, Oinoanda Hellenistik surunun 65 m.den uzun bir bölümünün tamamen, detaylı bir biçimde belgelenmesiyle önemli bir dönüm noktasına ulaşılmıştır (Resim: 4). 2011 yılında surunun planı çıkarıldıktan sonra⁵, 2012 yılında kesiti belgelenmiştir. Böylece bu önemli abidenin morfolojisi tüm ayrıntılarıyla belgelenmiştir (Resim:5). Sur duvarının kent tarafında ve kulelerin iç taraflarında çok düzgün bir poligonal duvar örme tekniği uygulanırken, temsili dış kısmında büyük ebatlı kesme taş duvar kullanılmıştır. Duvarın tüm teknik özellikleri bu iki duvar görünümünde belli olmaktadır. Savunma surunun doğu ucunda üzeri kemerli geniş bir açıklık tespit edilmiştir. Burasının Antik Dönem’de Oinoanda’nın ana girişi olduğu düşünülmektedir.

Yapı Elemanları

Oinoanda’nın mimarî dilinin anlaşılabilmesi için, mimarî elemanların belgelenmesi çok önemlidir. Martins Hill isimli kaya formasyonunun önündeki yıkıntılarda, Esplanade’nin güneybatısında, mezar yapılarına ait çok sayıda yapı parçaları saptanmıştır. 2011 yılında daha *Ion* düzeninde küçük bir mezar anıtına ait çatı kirişleri ve kasetler belgelenmiştir⁶. Bu küçük yapının artık rekonstrüksiyonuna olanak sağlayacak sütunların parçaları 2012 yılında gözlemlenmiştir (Resim: 6). Bu yapı bir zamanlar Martins Hill’in kayalık düzlük alanının tepesinde konumlanmıştı. Martins Hill’deki *Dor* düzenindeki çatı kirişleri belli ki ikinci kullanımında bir mezar yapısının biçimlendirilmesinde kullanılmıştır. Aslen kuzey *stoanın* mimarîsine aittirler. Bu *stoanın* daha önceki yıllarda yapı elemanları belgelenmiş ve rekonstrüksiyonu yapılmıştır. Yeni yapı elemanlarıyla kuzey *stoanın* rekonstrüksiyonu yapılması mümkün olmuştur (Resim: 7). İki katlı *stoa*, 2008 yılında lazer taramayla belgelenen Esplanade’nin güncel durumunun kontekstine yerleştirilmiştir. Böylece Oinoanda’nın içindeki *stoa* mimarîsine dair en azından bir fikir oluşmuştur. Diogenes yazıtının da bir *stoanın* üzerinde bulunmasından dolayı bu özellikle büyük bir önem taşımaktadır. Antoninus hamamı *palastrasının* *Korinth* düzeninde ve Severus Dönemine tarihlendirilen iyi korunmuş sütun başlığı da 2012 yılında belgelenmiş (Resim: 8) ve diğer kalıntılar ile beraber 2010 yılında kurulan depoya kaldırılmıştır. Bütün bu parçalar da Oinoanda’nın mimarî yapılarının rekonstrüksiyon planlarına dahil edilecektir.

⁵ M. Bachmann, Anmed 10, 2012, 197-198.

⁶ M. Bachmann, Anmed 10, 2012, 197-198 Res. 3.

Diogenes Yazıtı

Şimdi Diogenes yazıtı faaliyetlerine bir göz atalım. Sonlandırma çalışmalarında yedi adet yeni fragman saptanmıştır⁷. Özellikle bütünüyle korunagelmış YF 271 bloğuna değinmek gerekmektedir (Resim: 9). Bu blokta bulunan dinsel yazıda, Diogenes, öğretilerinin her yaştaki insana hitap ettiğini vurgulamaktadır. 2012 yılının yeni buluntuları ile proje çerçevesinde bulunan parçaların toplam sayısı 99'a yükselmiştir. Daha önce 200 olan fragman sayısı şu an neredeyse 300 dür. Tarayıcı ile alanda artık bulunamayan parçaların mulajları da belgelenmiştir. Bunlar Foula'da (Martin Ferguson Smith arşivinde), Viyana'da (Kleinasiatische Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften) ve Atina'da (L'École française d'Athènes) bulunmaktadırlar. Böylece yazıt duvarının rekonstrüksiyonu için kayıp olan parçaların da üç boyutlu modelleri çıkartılabilir.

Yazıtın tehlikede olan parçalarının kurtarma çalışmaları da, 2010 yılında kurulmuş depo yapısına konularak, sonlandırılabilmiştir. Yazıtın toplam 167 fragmanı kurtarılarak güvenli bir şekilde yerinde depolanmıştır. Bunlar, konservasyon durumu önemli bir şekilde düzelmiş olan felsefi yazıtın, bilinen fragmanlarının yarısından fazlasını oluşturmaktadır.

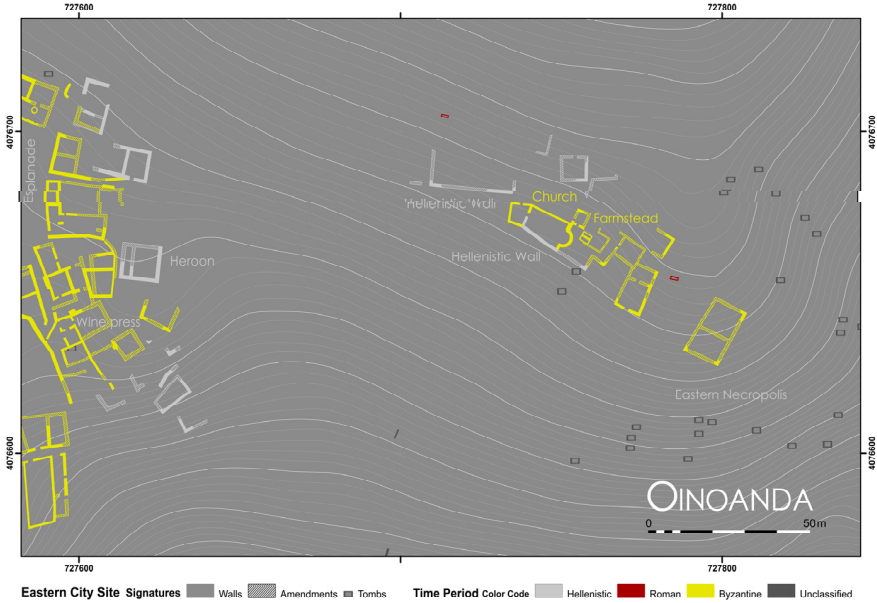
Yeni topografik Haritası

2012 yılında kentin etrafında bir kez daha yapılan incelemeler de önemli bir rol oynamıştır (Resim: 10). Yol sisteminin açıklanması ve yapı kalıntılarının gözlemlenmesi için özellikle dağın batı yamacında yoğun bir araştırma yapılmıştır. Burada kentin asıl girişi olduğu düşünülmektedir. Oysa günümüzde doğudan, dar bir dağ geçitinden harabeye ulaşılabilir. 2012 yılında Oinoanda'nın çevre araştırmaları da sonlandırılabilmiştir. Kentin güneyinde Vespasius Döneminde yapılan su yolu, ekonomideki gelişmeyi gösteriyor olsa da, Geç Antik – Bizans Döneminde Seki Ovası kenarında bulunan Kemer Arası yerleşimi, Ortaçağ'da Oinoanda'nın önüne geçmiştir. Kuzeyden, dağın batı tarafından kente doğru giden Antik Dönem yolun gidişatı çok önemli bir sonuçtur. Bu yolun pozisyonu nekropollerin gidişatından, rampalardan ve refakat eden yapılardan anlaşılmıştır. Oinoanda araştırma projesinin sonuçlarının değerlendirilmesi ancak henüz başlangıç safhasındadır.

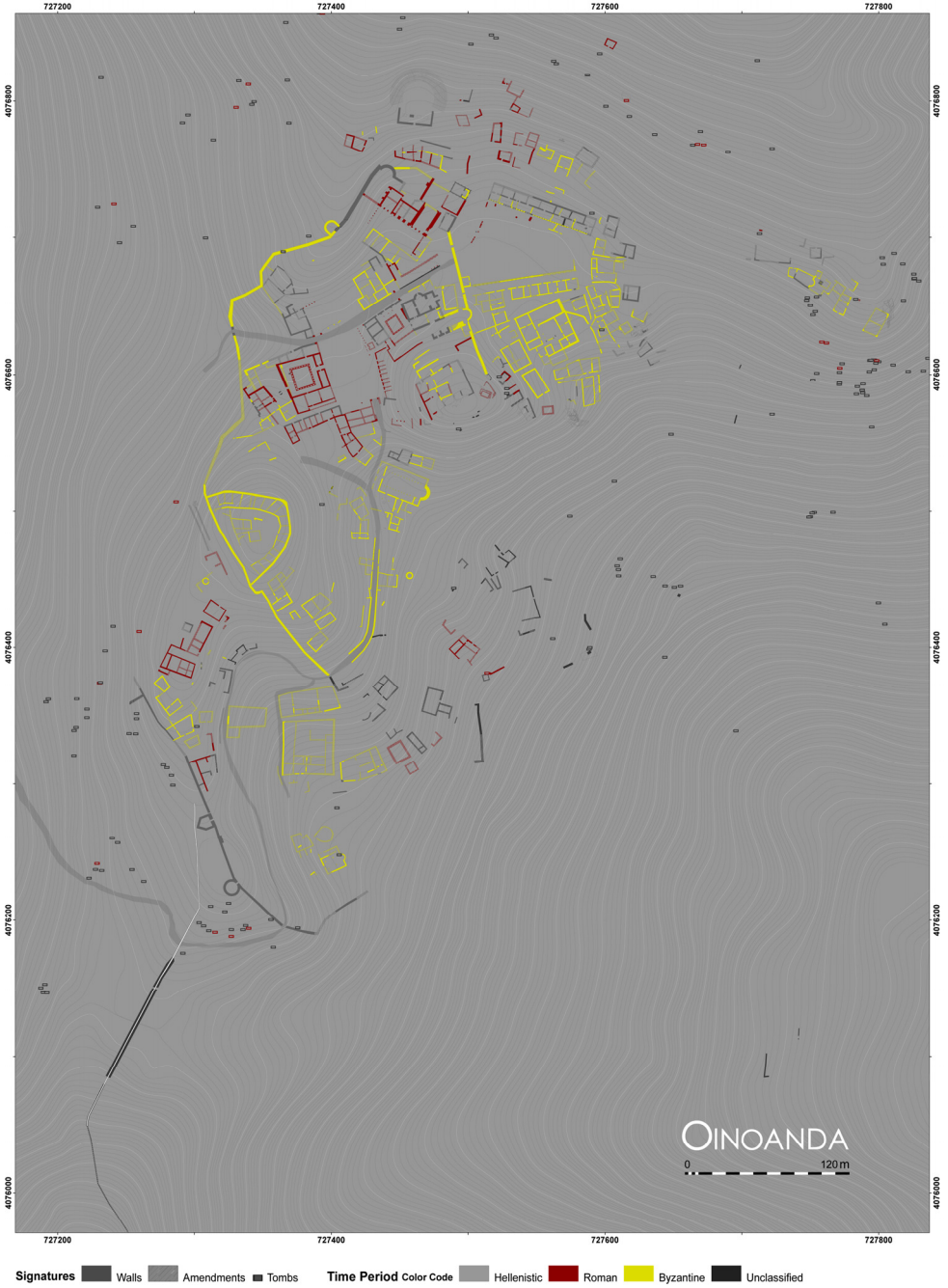
⁷ YF 270, YF 271, YF 272, YF 273, YF 274, YF 275 ve YF 278. M. F. Smith, "Diogenes of Oinoanda: News and Notes VII [2012]", bk: Cronache Ercolanesi 43, 2013; J. Hammerstaedt – M. F. Smith, "Diogenes of Oinoanda: The Discoveries of 2012", EA 45, 2012.



Resim 1: 2012’de ortaya çıkarılan Diogenes yazıtı parçalarının birinden (YF 271) ayrıntı (M. Bachmann)



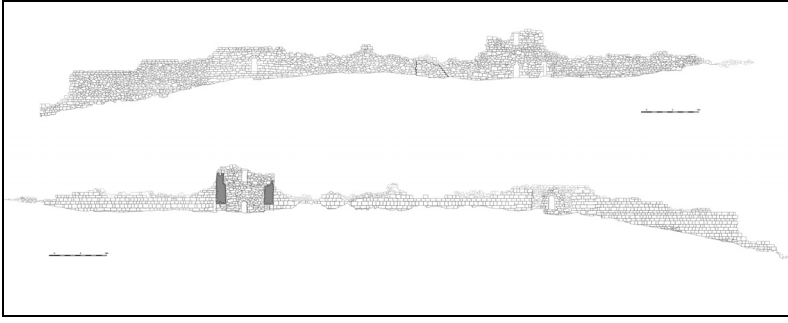
Resim 2: Oinoanda’nın, yapıları büyük ölçüde Hellenistik ve Geç Antik – Erken Bizans dönemlerine tarihlenen doğu bölümünü gösteren, yeni topografik haritadan detay (Oinoanda GIS, K. Berner).



Resim 3: Oinoanda'nın kent gelişimi gösteren yeni şehir planı (Oinoanda GIS, K. Berner).



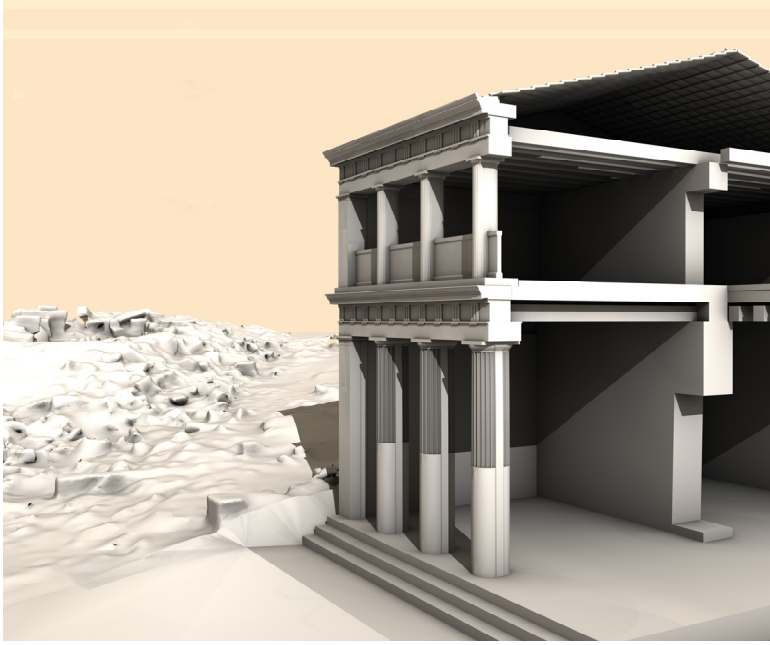
Resim 4: Poligonal taş örgüsü kaplamalı Hellenistik surun kent içinden görünümü (M. Bachmann)



Resim 5: Hellenistik sur duvarın iki duvar görünümü (U. Herrmann)



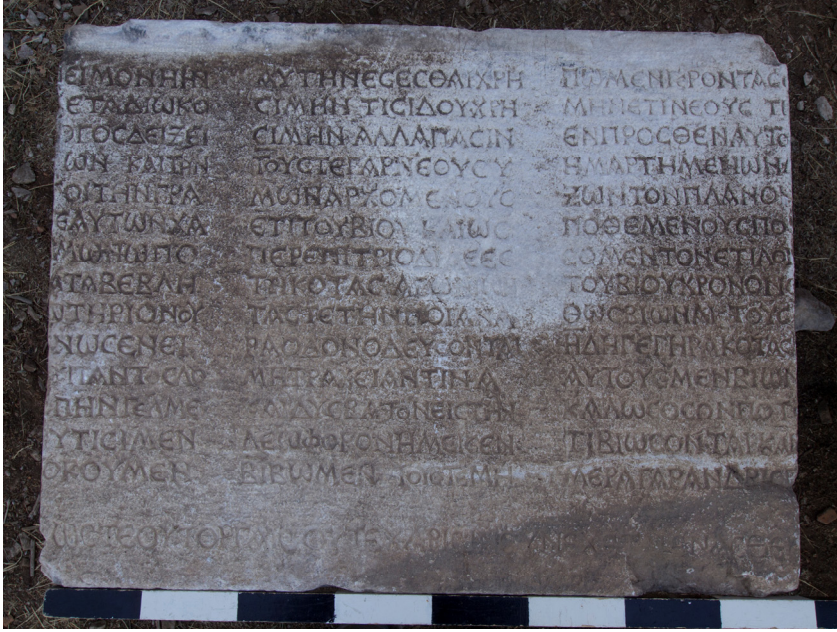
Resim 6: Martin Tepesi'ndeki mezar yapısının ufak İon düzeninden mimarî parçalar (M. Bachmann)



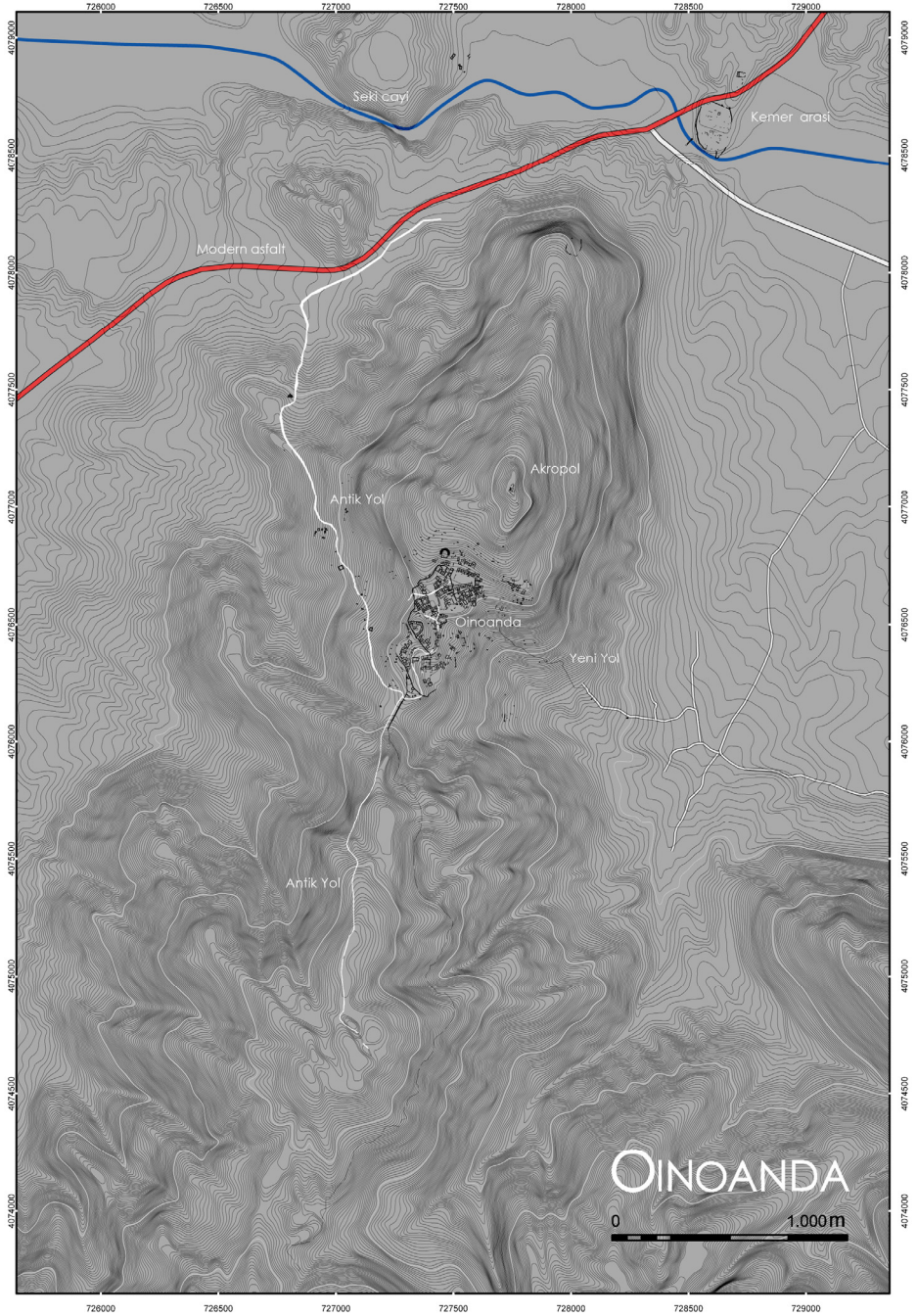
Resim 7: Lazer taramayla belgelenen Esplanade'nin güncel durumunun kontekstine yerleştirilmiş kuzey *stoanın* yeni rekonstrüksiyonu (N. Koch)



Resim 8: Oinoanda'daki Antoninler Hamamı'nın palastrasından Korinth başlıktan ayrıntı (M. Bachmann)



Resim 9: 2012’de ortaya çıkarılan Diogenes yazıtı parçalarının birisi
(YF 271) (M. Bachmann)



Resim 10: Oinoanda, Çevreyle birlikte yeni topografik haritası
(Oinoanda-GIS, K. Berner)

AFYONKARAHİSAR İLİ VE İLÇELERİ 2012 YILI YÜZEY ARAŞTIRMALARI

Özdemir KOÇAK*

Afyonkarahisar İli ve ilçelerinde yaptığımız arkeolojik yüzey araştırmalarını 2012 yılında da sürdürdük¹. Çalışmalarımız T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ve Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'nün desteği ile gerçekleştirildi². Genel Müdürlük ve Üniversitemiz Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'ne ve yetkililerine teşekkür etmek isteriz.

2012 yılı yüzey araştırmalarına, başkanlığım altındaki bir ekiple, Denizli Müzesi Müdürlüğü'nden Arkeolog Nail Uyar, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden Arş. Gör. Rahim Kızıgut, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora öğrencisi Ümrân Ozan Karahan, Yüksek Lisans öğrencisi Esra Bulut'tan oluşan bir ekip katıldı. Selçuk Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Tayfun Çay, Doç. Dr. Fatih Işcan ve Uzman Ömür Esen ise harita çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ndeki laboratuvar çalışmalarına ise Arş. Gör. İsmail Baytak, Arş. Gör. Rahim Kızıgut ve lisans öğrencimiz Gülay Uyar katılmıştır. Her zaman olduğu gibi yüzey buluntularının değerlendirilmesindeki bütün aşamalarda Uzman Arkeolog Mustafa Bilgin büyük bir özveriyle çalışmıştır. Arkeolog Pınar Kızıltepe Bilgin bu laboratuvar çalışmalarına katkı sağlamıştır. Arazi ve laboratuvar çalışmalarını tam bir uyum içinde gerçekleştiren ekip üyelerimizin hepsine candan teşekkür ederiz. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Müdürü Arkeolog Mevlüt Üyümez ve Arkeolog Ahmet İlaşlı ile beraber bütün Müze çalışanlarına ayrıca teşekkür etmek isteriz.

Projemiz bölgenin topoğrafik özellikleri kapsamında belirli bir plan çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma döneminde de önceden planladığımız bir alanda çalıştık. Öncelikle 2012 yılında Şuhut çevresinde araştıramadığımız bölgeler incelendi (harita). İlçenin batı ve güneybatısındaki köyleri bütünüyle araştırılarak buradaki çalışmalar tamamlandı. Önceki yıllarda Hocalar ilçesinin güneyindeki dört köyde çalışmamıştık. Böylece bu dönem yaptığımız çalışmayla Hocalar ilçesinin de bütün köylerini incelemiş olduk. Ayrıca Afyonkarahisar'ın en küçük ilçesi olan Kızılören'de de çalıştık. Toplam dört köyden oluşan ilçeyi de bütünüyle araştırdık. Bu çalışma dönemindeki en önemli amaçlarımızdan birisi, uzun zamandır yapmayı planladığımız bir çalışma idi. Bolvadin ilçesinde, belki de bütün Batı Anadolu'nun en önemli M. Ö. II. bin yıl yerleşmelerinden birisi olan Üçhöyük'te harita çalışması bu dönemde tamamlandı. Bunun için, daha önceki yüzey araştırmalarında ve Afyonkarahisar İli Bayat İlçesi Dede Mezarı kazılarında da birlikte çalıştığımız bir ekiple birlikte hareket ettik.

* Prof. Dr. Özdemir KOÇAK, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi ABD, Kampus-Konya/TÜRKİYE, okocak@selcuk.edu.tr; ozdekocak@hotmail.com.

¹ Koçak 2004 a; Koçak 2004 b, 173 vd.; Koçak 2005, 19 vd.; Koçak 2006, 83 vd.; Koçak 2009, 51 vd.; Koçak 2010, 287 vd.; Koçak 2011, 181 vd.; ; Koçak 2012, 231 vd.; Koçak- Bilgin 2005, 85 vd.; Koçak-Bilgin 2010, 9 vd.; Koçak-Işık 2007, 357 vd.; Koçak-Işık 2008, 85 vd.; Koçak-Bilgin 2013, 31 vd.

² Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü: "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2010-2012 Yılları Arkeolojik Yüzey Araştırmaları" (Proje no: 10401008).

İlk olarak Şuhut çevresinde, ilçe merkezinin 21 km. güneydoğusunda yer alan Uzunpınar Köyünde çalışmalara başlandı. Burada Höyük (Köyünü) Mevkii araştırıldı. Burası, Uzunpınar Köyü'nün 500 m. batısında ve Şuhut-Karaadilli yolunun 400 m. batısında yer almaktadır. Höyüğün doğusunda ve güneydoğusunda iki çeşme vardır. Yerleşmede yoğun olarak İTÇ ve OTÇ keramikleri bulunmaktadır. Buradaki İTÇ buluntuları arasında kapalı ve yuvarlatılmış gövdeli çanaklar, dışa açık ağızlı çömlekler, yüksek halka şeklinde kaideler, ilmik ve sepet kulplar, üç ayak ve tavalara ait parçalar vardır (Çizim 2: 2; 3: 1; 4: 6). Hamur ve astarda kırmızı ve kahverengi tonların hâkim olduğu görülür. Geniş oluk bezemeli örnekler de vardır. Çok az miktarda geç devir malzemesi bulunmuştur. Yerleşmenin doğu-batı uzantısı yaklaşık 260 m, kuzey-güney uzantısı yaklaşık 190 m.dir. 10 m. yüksekliktedir.

Höyük (Köyünü) Mevki: N 38° 22.876' E 0 30° 40.336' h: 1147 m.

Höyük Mevkiindeki çalışmalardan sonra Uzunpınar Köyü'nün 200 m. batısında Kale Mevkii araştırıldı. Kale'nin batı eteğinde İrınnev Mevkiinde Roma Dönemi'ne ait lahit kalıntılarının bulunduğu söylenen alan incelendi. Aynı yerde bir adet adak çukuru tespit edilmiştir. Burada Demir Çağı ve Roma Dönemi buluntuları vardır.

İrınnev Mevkii: N 38° 22.690' E 0 30° 40.753' h: 1182 m.

Daha sonra aynı köyün 200 m doğusunda bulunan Kale Mevkii incelendi. Doğal bir kayalıktan meydana gelen Kale Mevkii'nin güney eteğinde şu an çalıştırılmayan küçük çaplı bir mermer ocağı tespit edilmiştir. Kale Mevkii'nin kayalık kısmının doğusunda Köreke Dağı vardır. Köreke Dağı'nın batı eteğinde Kale Mevkiine yaklaşık 300 m. uzaklıkta Söğütlü Çeşme yer alır. Kalenin kuzeydoğu, doğu ve güneydoğu etekleri boyunca yoğun bir yerleşme mevcuttur. Burada yapı temellerine ait mimarî unsurlar mevcuttur. Doğru eteklerinde ve güney eteklerinde bu temellere ait 1-1.5 m. yükseklikte kalıntılar ayaktaadır. Özellikle güney eteklerdeki taş temellerin surlara ait olduğu düşünülmektedir. Bu kesimde mezarlara ait olduğu düşünülen çöküntüler mevcuttur. Ayrıca Demir Çağı, Hellenistik, Roma ve Ortaçağ malzemeleri görülmüştür.

Kale Yerleşmesi: N 38° 22.641' E 0 30° 40.911' h: 1300 m.

Kale Mevkiindeki çalışmaların ardından Uzunpınar Köyü'nün 2.5 km. kuzeydoğusunda yer alan Azımçalı Mevkii'nde incelemelerde bulunduk. Burada İslami Döneme ait büyük bir yerleşme ve buraya ait olması muhtemel bir mezarlık incelendi. Yerleşim yerinde bir kısmı yeşil sırlı olan Ortaçağa ait çanak çömlek parçaları vardır. Mezarlıkta ise kaba taştan, en büyükleri 1.5 m. yüksekliğinde mezar taşları mevcuttur. Dikili mezar taşları oval şekilli taşlarla sınırlandırılmıştır. Mezarlık yerleşmenin kuzeybatısında bulunmaktadır.

Yerleşim Yeri: N 38° 24.023' E 0 30° 40.840' h: 1199 m

Mezarlık: N 38° 24.079' E 0 30° 40.640' h: 1169 m

Uzunpınar'daki çalışmaların ardından, araştırmalarımızı Çamur Ovası'na doğru yönlendirdik. Bu ovada Demirbel, Arızlı, Kılınçkaya, Çayırıkaya (Oynağan) Köyleri ve Karaadilli Kasabası bulunmaktadır. Çamur Ovası Çay-Dinar Yolu'nun geçtiği bölgededir. Burada ilk önce Demirbel Köyü ve çevresi araştırıldı. Demirbel Köyü'nün 3 km. güneybatısında yer alan Örenler Mevkii ve buranın 300 m. kadar batısındaki Mezarlık Mevkii incelendi. Burada Ortaçağ yerleşmesi tespit edildi.

Daha sonra Arızlı Köyü'ne geçildi. Burada yer alan Kır Mevkii, Kirazlı Mevkii, Köyüstü Mevkii ve Teknekaya Mevkiinde incelemelerde bulunuldu. Bu köyün 1.5-2 km. kuzeyinde, Çay-Dinar Yolu'nun 3 km. doğusunda yer alan bir tümülüs tespit edildi.

Tümülüs: N 38° 20.418' E 0 30° 45.044' h: 1135 m.

Kır Mevkii'nden Kirazlı Mevkii'ne geçildi. Köyün 3 km kuzeydoğusunda yer alan Geç Antik Çağ yerleşmesine ait yapı temelleri ve bu yerleşmeye ait çok sayıda mezar tespit edildi. Yoğun bir mimarî buluntuya rastlandı. Çok sayıda çanak çömlek parçası ve su künkleri olduğu görüldü.

Kirazlı Mevkii: N 38° 21.042' E 0 30° 46.048' h: 1270 m.

Kirazlı Mevkii'nden sonra Köyüstü Mevkii'ne geçildi. Burada Roma Dönemi'ne ait bir yerleşme tespit edildi ve çok sayıda çanak çömlek parçası görüldü.

Köyüstü Mevkii Koordinatları: N 38° 19.338' E 0 30° 45.231' h: 1181 m.

Köyüstü Mevkii'ndeki çalışmanın ardından; burasının güneybatısında ve Arızlı Köyü'nün 150 m. kadar kuzeydoğusunda yer alan Teknekaya Mevkiinde çalışmalarımıza devam ettik. Burada 3 adet kaya oygu mezar tespit edildi. Bu mezarların lahit kapaklarının bulunmadığı görüldü.

Teknekaya Mevkii: N 38° 19.291' E 0 30° 45.255' h: 1185 m.

Arızlı Köyü'nden sonra Kılıçkaya Köyü'ne geçildi. Burada birbirine yakın iki höyük tespit edildi. Bunlardan diğerine göre büyük olanı halk tarafından Pınarbaşı Büyük Höyük olarak isimlendirilmektedir (Resim: 1). Bu höyük, Kılıçkaya Köyü'nün yaklaşık 1 km. batısında yer alır. Höyüğün hemen batısında Sızak Mevkii yer almaktadır. Höyüğün uzantısı kuzeybatı-güneydoğu yönündedir. Bu yönde uzunluğu 280 m.dir. Kuzeydoğu-güneybatı uzunluğu 190 m.dir. Yüksekliği ise 20 m.dir. Bu höyüğün eteklerinde tarım yapılmaktadır. Batı eteklerinde taş duvar (sur?) kalıntıları görülmektedir. Muhtemelen OTÇ mimarîsi yerleşmeyi yükseltmiştir. Höyükte tespit edilen çanak-çömlekler, taş aletler ve mimarî kalıntılarına göre burada GNÇ(?), EKÇ, İTÇ, OTÇ ve Roma Dönemlerinin olduğu anlaşılmıştır. Yerleşmenin İTÇ buluntuları arasında makara biçiminde tutamaklar, çanak ve çömleklerle üç ayak parçaları yer almaktadır (Çizim: 2: 8). Bunların büyük kısmı kahverengi, kırmızı, krem ve koyu gri hamur ve astarlıdır.

Pınarbaşı Büyük Höyük: N 38° 18.724' E 0 30° 43.933' h: 1099 m.

Büyük Höyük'ten sonra Pınarbaşı Küçük Höyük araştırıldı. Bu höyük, Kılıçkaya Köyü'nün 1 km. batısında ve Büyük Höyüğün 30 m. batısında yer alır (Resim: 1). Höyük kuzey-güney yönünde 150 m, doğu-batı doğrultusunda 190 m. uzunluğundadır. Yaklaşık 8 m yüksekliktedir. Höyükte çok sayıda GNÇ?, Kalkolitik Çağ, İTÇ ve Roma Dönemine ait çanak-çömlek parçaları ve taş aletler bulunmuştur. GNÇ?, Kalkolitik Çağ buluntuları çoğunlukla dışa açık ağızlı küçük çömleklerle ait parçalardır. Bunlarda kahverengi ve kırmızı tonlar hâkimdir. Yerleşmede çakmaktaşı ve obsidyenden yapılmış alet parçalarına da rastlanmıştır.

Pınarbaşı Küçük Höyük: N 38° 18.708' E 0 30° 44.103' h: 1093 m.

Çamur Ovası çevresindeki araştırmalarımız Oynağan çevresinde sürdürüldü. Köyün 500 m. kadar doğusunda bulunan Düden'e gidildi. Bu çevrede Roma dönemine ait mimarî kalıntıların var olduğu görüldü. Daha sonra Düden Mevkii'nin 200 m. doğusunda bulunan Ağzıgüzel Mevkii'nde bir inceleme yapıldı. Burada bir kaya mezarına rastlanıldı.

Ağzıgüzel Mevkii: N 38° 18.453' E 0 30° 43.229' h: 1095 m.

Daha sonra günümüzde bir kısmı mezarlık olarak kullanılan Oynağan Mezarlık Höyük araştırıldı. Höyük, köyün 200 m. kuzeyinde yer almaktadır. Yapılan incelemelerin sonucunda höyüğün kuzey ve kuzeybatı kesimleri ile eteklerinde İTÇ ve OTÇ keramikleri görüldü. İTÇ buluntuları arasında omurgalı çanak-çömlekler, ip delikli tutamaklar, geniş oluk bezemeler çoktur (Çizim: 2: 4; 3: 7; 4: 4-5). Bunlar kahverengi, kırmızı yoğunlukta olmak üzere krem ve koyu gri hamur-astarlıdır. Höyük kuzeydoğu-güneybatı yönünde 330 m, doğu-batı yönünde ise 310 m.dir. Höyüğün ½ si modern mezarlıktır. Diğer kısmı ise tarım alanı olarak kullanılmaktadır. Höyüğün yüksekliği yaklaşık olarak 12 m.dir.

Oynağan Mezarlık Höyük: N 38° 18.417' E 0 30° 42.240' h: 1091 m.

Oynağan'dan sonra Karaadilli Kasabası'na geçildi. Bu kasaba çevresinde önce Cafer Höyük ve Hasanlı Höyüğe gidildi. Bunlardan Cafer Höyük Karaadilli'nin 800 m. kuzeybatısında ve Hasanlı Höyüğü'nün 2200 m. doğusunda yer alır. Cafer Höyük'te İTÇ, STÇ, Roma ve Demir Çağı(?) Çanak-çömleğe rastlandı. Bu yerleşme tarım nedeniyle neredeyse tamamen yok olmaya yüz tutmuş ve 30 cm. kadar bir seviyeye inmiştir. Cafer Höyük yaklaşık 25 m. çapındadır.

Cafer Höyük: N 38° 19.025' E 0 30° 36.615' h: 1080 m.

Cafer Höyük'ten sonra Hasanlı Höyüğe gidildi. Hasanlı Höyüğü, Karaadilli Kasabası'nın 2.5 km. kuzeybatısında ve Cafer Höyüğün 2200 m. batısında yer almaktadır. Höyüğün batı kesimlerinde OTÇ'ye ait büyük küp parçalarının bulunduğu görülmüştür. Bu da bize; bu kesimin mezarlık olduğunu düşündürmektedir. Höyükte yapılan incelemelerin sonucunda; bol miktarda OTÇ'ye ait çanak çömlek parçaları tespit edilmiştir. Özellikle, bant bezeli büyük küp parçaları bulunmuştur. Burada bulunan bead-rimli, omurgalı çanakların önemli bir kısmı OTÇ'a aittir. STÇ'ye ait olan yüksek kaideli meyvelikler de görülür. Bunun yanında yarım ay biçimli alet parçaları da vardır. Höyüğün güney yamaçlarında ortalama 120 cm. eninde, 22 m.si çok belirgin olan duvar kalıntılarına rastlanmıştır. Bu duvar kalıntılarına ait taşların bazıları blok hâlinde iken, bazıları ise daha küçüktür. Höyüğün kuzeydoğu-güneybatı uzantısı 220 m. iken, kuzeybatı-güneydoğu uzantısı 210 m.dir. Yükseltisi ise 10 m.dir.

Hasanlı Höyük: N 38° 18.829' E 0 30° 35.183' h: 1105 m.

Hasanlı Höyük'ten sonra Kepir Höyük incelendi. Bu höyük, Karaadilli Kasabası'nın 3.2 km. batısında, Çay-Dinar Yolu'nun 1.5 km. kuzeyinde yer alır (Resim 2). Höyükte yapılan çalışmalar sonucunda GKÇ(?), İTÇ, OTÇ, DÇ ve Roma Dönemi'ne ait çanak çömlek parçaları görüldü. Hem İTÇ hem OTÇ'ye ait büyük erzak küp parçaları tespit edildi. M. Ö. II. bin yıl malzemeleri güney ve güneybatı kesimde yer alırken, diğer buluntulara dağınık bir şekilde diğer kısımlarda rastlanmaktadır. Yerleşmenin İTÇ buluntuları arasında yuvarlatılmış ya da keskin omurgalı çanaklar, çömlekler, tavalar, çok

sayıda üç ayak parçası, çok sayıda ilmik ve sepet kulp parçası, çok sayıda makara biçimli tutamak parçası, ip delikli tutamaklar, taş balta parçaları, çakmaktaşı ve obsidyenden yapılmış alet parçaları vardır (Resim: 3; Çizim 2: 1, 7; 3: 2, 5-6; 4: 1-3, 7). Çanak-çömlek kahverengi, kırmızı, krem ve koyu gri hamur ve astarlıdır. Bu yerleşmede ele geçirilen buluntular arasında bir örnek bölge için ayrı bir önem taşımaktadır. Bu da Konya Ovası buluntuları arasında sayılan ve İT2'ye tarihlenen *metalik kaplara* ait bir parçadır (Resim: 4; Çizim 4: 1). Bu malzemelerin en yakın benzerleri Ereğli Çayhan Yaylası'ndan gelen ve şimdi Konya Koyunoğlu Müzesi'nde bulunan örneklerdir. Ayrıca Konya Ovası yüzey araştırmaları ve Kilikia Bölgesi'nde de yaygın olarak görülür³. Şimdiye kadar Şuhut-Sandıklı kesiminin kuzeyindeki hiçbir yerleşmede metalik kaplara rastlamadık. Kepir Höyüğü'nün konumunu da göz önüne alırsak bu malzemenin bölgeye ithal olarak geldiği düşünülebilir.

Kepir yerleşmesinin dört tarafından tarım nedeniyle oluşmuş kesikler görülmektedir. Höyüğü'nün doğu-batı uzantısı 210 m, kuzey-güney uzantısı 310 m.dir. Yüksekliği ise 12 m.dir.

Kepir Höyük: N 38° 19.559' E 0 30° 39.230' h: 1095 m.

Kepir Höyüğü'nün ardından köylüler tarafından, Ekiz Höyük olarak bilinen iki yükselti incelendi. Bu yükseltiler Karaadilli- Karacaören Yolu'nun doğu bitişiğinde yer almaktadır.

Ekiz Höyük: N 38° 18.548' E 0 30° 39.674' h: 1088 m.

Bu yükseltilerin hemen kuzey eteğinde Geç Antik Çağ'a ait buluntulara rastlanmıştır.

Kuzey Etek: N 38° 18.655' E 0 30° 39.601' h: 1078 m.

Karaadilli araştırmalarının ardından Karacaören Kasabası'na geçildi. Burada Karacaören Kale Mevkii incelendi. Kale Mevkii, Karacaören'in 2 km. güneyinde ve Karacaören-Senirkent Yolu'nun hemen üzerinde bulunmaktadır. Yerleşmenin üst katlarında taş temelli yapılara ait kalıntılar bulunmaktadır. Bu yapıların etrafında, İTÇ?, OTÇ? ve Roma Dönemine ait çanak çömlek buluntuları vardır. Burası 60 m. çapında bir tepe üstü yerleşmesidir.

Karacaören Kale Mevkii: N 38° 15.147' E 0 30° 38.712' h: 1401 m.

Çalışmalarımıza Çamur Ovası'nın kuzey girişindeki Kulak Köyü'nde devam edildi. İlk olarak; köyün 500 m. güneyinde bulunan çok geniş bir kayalık alanda incelemeler yapıldı. Burada Roma Dönemi'ne ait kaya mezarları tespit edildi. Mezarlardan bir tanesinde kaçak kazı yapıldığı görüldü.

Kayalık Alan: N 38° 22.763' E 0 30° 35.108' h: 1320 m.

Kayalık alandaki incelemelerimizin ardından Kulak Üyük Mevkii'nde çalışmalar sürdürüldü. Burası köyün güney bitişiğinde ve Kale Mevkii'nin 2 km. kuzeybatısındadır. İTÇ, OTÇ ve Roma Dönemine ait buluntular mevcuttur. Yerleşmenin İTÇ buluntuları

³ Mellaart 1963, Fig. 6, 228 vd.; Öztan 1989, 407 vd.; Güneri 1988, 103, res. 15; Güneri 1989, 114 vd., res. 8-10, 43-52; Bahar-Koçak 2004, 67 vd., çiz. 22: 3.

arasında kırmızı, kahverengi, koyu gri çanak, çömlek ve tavalara ait parçalar vardır. İlmik ve sepet kulplar, yüksek halka kaideler, üç ayak parçaları, geniş oluk bezemeler, taş balta parçaları da örnekler arasındadır. Burası doğu-batı yönünde 230 m, kuzey-güney yönünde 190 m.dir. Höyüğün yüksekliği 7 m. kadardır.

Üyük Mevkii: N 38° 22.813' E 0 30° 35.352' h: 1315 m.

Üyük Mevkii'nden sonra Kale Mevkii'ne geçildi. Kulak Köyü'nün 1 km. güneydoğusunda yer alan Kale Mevkii'nde Roma Dönemi'ne ait taş duvarlar görülmüştür. Buradaki kale yaklaşık 20 m. çapındadır.

Kale Mevkii: N 38° 22.380' E 0 30° 35.913' h: 1359 m.

Kale Mevkii'ndeki çalışmaların ardından Akçaova Mevkii'ne geçildi. Burası Kulak Köyü'nün 5 km. güneyinde yer almaktadır. Akçaova'nın doğusunda bir çeşme ve kuyu yer almaktadır. Geç Antik Çağ ve Orta Çağ'a ait kalıntılar bulunmaktadır. Bir grup malzemenin Prehistorik olduğu düşünülse de buluntular kesin sonuç vermemiştir.

Akçaova Mevkii: N 38° 20.862' E 0 30° 35.285' h: 1264 m.

Kulak Köyü'ndeki çalışmalarımızı tamamladıktan sonra Bademli Köyü'ne geçtik. Burada Başpınar Mevkii incelendi. Köyün yaklaşık olarak 600-700 m. doğusundaki mermer ocağının eteğinde Hristiyanlık unsuru içeren ve en az 40-50 sene önce koptuğu düşünülen bir yazılı kaya parçası tespit edildi.

Başpınar Mevkii: N 38° 24.734' E 0 30° 37.256' h: 1300 m.

Başpınar Mevkii'nden sonra Örenler Mevkii'ne geçildi. Örenler Eyüpoğlu Küllüğü (Körpınarı) denilen yerde Ortaçağ'a ait yerleşim izleri görüldü.

Örenler Mevkii: N 38° 24.636' E 0 30° 38.387' h: 1283 m.

Bu yerleşim yerine ait olduğu düşünülen ve 300 m. güneydoğuda yer alan bir mezarlık tespit edilmiştir. Burası Bademli Köyü'nün 4 km. güneydoğusunda yer almaktadır.

Mezarlık: N 38° 24.734' E 0 30° 37.256' h: 1300 m.

Şuhut Ovası'nın ortasında yer alan Güneytepe (Ayin) Köyü de araştırıldı. Buradaki yetkililer, köy çevresinde herhangi bir yerleşimin olmadığı bilgisini verdi. Daha sonra İlyaslı Köyü'ne gidildi. Buradaki Köstencik Mevkii'nde Roma yerleşmesi ve mezarlarının olduğu tespit edildi.

Köstencik Mevkii: N 38° 27.902' E 0 30° 29.537' h: 1263 m.

Daha sonra Öreniçi Mevkii'ne gidildi. Burası İlyaslı Köyü'nün 500 m. güneydoğusunda yer almaktadır. Burada Geç Roma yerleşmesine ve kaya mezarlarına rastlandı.

Öreniçi Mevkii: N 38° 27.949' E 0 30° 30.236' h: 1274 m.

Buradan sonra Balçıkhisar Kasabası'na geçildi. Burası Balçıkhisar'ın 4 km batısında yer almaktadır. Doğu eteklerinde Kocadere akmaktadır. Burada bir Roma yerleşmesi tespit edildi.

Maltepesi Fakih Mevkii: N 38° 24.138' E 0 30° 28.884' h: 1511 m.

Balçıkhisar Kaabası'nın ardından Anayurt Köyü'ne geçildi. Burada ilk olarak, Nazari Seydi Sultan Enes Bin Malik Hazretleri'nin türbesinin bulunduğu ve günümüzde de mezarlık olarak kullanılan köy içindeki alanda incelemeler yapıldı. Bu Mezarlık Şuhut-Karaadilli Yolu'nun hemen yanında yer almaktadır. Mezarlıkta çok sayıda İTÇ ve OTÇ'ye ait çanak-çömlek parçaları bulunmuştur. Bu höyük, 150 m. çapında ve 5 m. yüksekliğindedir.

Mezarlık: N 38° 27.505' E 0 30° 35.158' h: 1127 m.

Bu mezarlığın tam karşısında Kocayol denilen mevkii ile Elmin Yolu denilen mevkii arasında yaklaşık 500-600 m. çapında bir alanda çalışıldı (Üyükler Mevkii). Her ne kadar bu mevkiler arasında birkaç yol uzantısı olsa da bu alanın tek bir yerleşim olduğu belirlenmiştir (Anayurt Mezarlık ve Üyükler Mevkii). Bu yerleşmenin kuzeybatı-güneydoğu uzantısının 600 m, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunun yaklaşık olarak 500-600 m. olduğu, yüksekliğinin ise 7-8 m. olduğu görülmektedir. Burada Kalkolitik Dönem, İTÇ, OTÇ ve Roma Dönemi'ne ait çeşitli çanak-çömlek buluntularına rastlanmıştır.

Kocayol Mevkii: N 38° 27.596' E 0 30° 35.234' h: 1130 m.

Emlin Yolu: N 38° 27.704' E 0 30° 35.192' h: 1131 m.

Bu çalışma dönemindeki planlarımızdan birisi de Bolvadin İlçesi'nde yer alan ve daha önce incelediğimiz Üçhöyük yerleşmesinde çalışmaktı. Bu höyük, Bolvadin İlçe Merkezi'nin güneybatı çıkışındaki Malazgirt Mahallesinde yer almaktadır. 300 m. kadar doğusunda Bolvadin-Çay Yolu vardır. Burada bir yandan araştırmalarımızı sürdürürken diğer yandan da harita çalışmaları yapılmıştır. Üçhöyük'teki malzemeleri toplarken höyüğü üç bölümde inceledik. Bunlar; kuzey etek, tepe noktası ve güney etektir. Genel olarak höyüğün bütününde OTÇ kültürünün çok baskın olduğu görülmektedir. Diğer kültürler nispeten daha azdır. OTÇ'ye ait buluntular arasında; gaga ağızlı testilere ait keskin gaga parçaları, omurgalı çömlekler, büyük küp parçaları yer almaktadır. Bunun dışında çok daha az sayıda İTÇ ve Roma Dönemi buluntuları vardır. Yerleşmenin İTÇ çanak-çömleği kaliteli örnekler olarak görülmektedir. Bu çalışma döneminde yerleşmede bulup Ayrıca kaliteli taş alet parçaları da mevcuttur. Yerleşmede üzeri baskı bezemeli, 55x34,5x10,5 mm. boyutlarında pişmiş topraktan bir adet amulet (?) bulunmuş ve tutanakla Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmiştir (Resim: 5)⁴. Bu höyükte bulunan nirengi noktasında yapılan ölçüm neticesinde höyüğün kotunun 996.44 m. olduğu tespit edilmiştir.

Üçhöyüğün 100 m. kadar güneydoğusunda yer alan Küçük Höyük'te incelemelerimize devam ettik. Burada; OTÇ ve Roma Dönemi buluntuları vardır.

Bolvadin araştırmalarımızın ardından çalışmalarımıza Kızılören İlçesi'nde devam ettik. Burası Afyonkarahisar'ın en küçük ilçesidir. Burada önce Boyalı Höyük araştırıldı. Boyalı Höyük ilçenin 500 m. kuzeydoğusunda ve Sandıklı-Dinar Yolu'nun 2.5 km. güneybatısında yer alır. Yerleşmede İTÇ, OTÇ ve Roma Dönemi'ni temsil eden parçalar görülmüştür. Yerleşmede 30x35 mm. boyutlarında, pembemsi hamurlu, kırmızı astarlı bir adet pişmiş topraktan boğa başı parçası da ele geçmiş ve tutanakla Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmiştir (Resim: 6). Burada kahverengi, kırmızı ve koyu gri hamur ve astarlı İTÇ çanak-çömleği yoğunudur. Yerleşmedeki koyu gri örneklerin çokluğu

⁴ Bu parça Afyonkarahisar'ın M. Ö. II. Bin yıl kültürü ile ilgili çalışmamızda ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

dikkat çekicidir. Keskin omurgalı çanaklar, tavalar, çömlekler, büyük küplere ait olan üzeri oluk bezemeli kulplar, üç ayak parçaları, yoğun oluk bezemeli parçalara rastlanır (Resim: 7; çizim 2: 3, 5-6; 3: 3-4, 8). Höyüğün doğu yakasında “Dede” denilen yatır vardır. Höyük kuzey-güney doğrultusunda 450 m. iken doğu-batı doğrultusunda 250 m.dir. Höyüğün yükseltisi tabandan yaklaşık 15 m.dir.

Boyalı Höyük: N 38° 15.566' E 0 30° 10.140' h: 1097 m.

Buradan sonra Kuytuyanı Mevkii incelendi. Burada Roma Dönemi'ne ait kaya mezarlarının var olduğu tespit edilmiştir. Bu mezarların yerleşmesi olduğu düşünülen Topraklık Mevkii'nde de bir Roma yerleşmesi bulunmaktadır.

Topraklık Mevkii: N 38° 16.739' E 0 30° 09.654' h: 1075 m.

Topraklık Mevkii'ndeki incelemelerimizin ardından Ekinova Köyü'ne geçtik. Sandıklı-Dinar Yolu'nun 2 km. batısında, köye 50 m, tren istasyonuna 300 m. mesafede bulunan Höyük Mevkii'nde çalışıldı. Bu höyük hem doğu-batı yönünde, hem de kuzey-güney yönünde 230 m.dir. Yükseltisi yaklaşık 12 m.dir. Burada OTÇ ve Roma Dönemi'ne ait örnekler görülmüştür.

Höyük Mevkii: N 38° 18.280' E 0 30° 10.724' h: 1060 m.

Buradan sonra sırasıyla Gülyazı, Yenibelkavak ve Türkelkavak Köyleri çevrelerini araştırdık.

Hocalar ilçesinde 2010 yılında yüzey araştırmaları yapmıştık. Bu araştırmalar sırasında ilçenin güneyinde çalışmaları tamamlamamıştık. Bu çalışma sezonunda ilçenin bu kesiminde yer alan Kocagöl, Örencik, Avgancık, Örtülü ve Güre köyleri çevresi incelendi. Çalışmalar Kocagöl Köyü çevresinden başladı. Burada ilk olarak Çambaşı Mevkii'ne gidildi. Burası doğal bir burun üzerinde bir tepe üstü yerleşmesidir. Kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanmaktadır. Yaklaşık 2 m. yükseklikte bir dolgusu vardır. Çivril'e giden yolun doğusunda ve Sandıklı Ovası'na hâkim bir konumdadır. Karaali Çeşmesi'nin 200 m. kuzeybatısındadır. Köyün 300 m. kuzeyinde Örencik'e giden yolun 50 m. kuzeybatısında bulunmaktadır. Kuzeydoğu-güneybatı uzantısı 90 m, kuzeybatı-güneydoğu uzantısı 60 m.dir. Üzerinde tarım yapılmaktadır. Kalkolitik Çağ (?), İTÇ, OTÇ (?) ve Roma dönemi malzemeleri bulunmaktadır. Burada kırmızı, kahverengi koyu gri renkte çanak-çömlek parçaları vardır. Kapalı çanaklar, çömlekler, tutamaklar, üç ayak parçaları, oluk bezemeler görülür. Ayrıca bir adet taş balta parçası tespit edilmiştir.

Çambaşı Mevkii: N 38° 30.745' E 0 29° 53.729' h: 1279 m.

Buradan sonra Kocagöl Köyü sınırlarında bulunan Kayaderesi Mevkii'ne gidildi. Burası Kocagöl'ün 2 km. doğusunda yer almaktadır. Bu alanın İTÇ (?) ve Roma dönemlerine ait mezarlık olduğu düşünülmektedir. Mezarlar, Kocagöl Köyü Yolu'nun üzerinde bir yamaçta yer almaktadır. Köylüler tarafından verilen bilgilere göre mezarlar dikdörtgen şeklinde, düz kayrak taşlarından yapılmış ve üzerleri iki sıra düz kapak taşı ile kapatılmıştır. Ayrıca mezarların içinde bronz iğneler, bıçak ve çömleklerin bulunduğu ifade edilmiştir. Burası 70x70 m.lik alana sahiptir.

Kayaderesi Mevkii: N 38° 30.631' E 0 29° 54.578' h: 1175 m.

Daha sonra Kocagöl'ün 4 km. doğusundaki Akçaalan Mevkii'nde bir tümülüs tespit edilmiştir. Tümülüste kaçakçıların yaptığı kazılar sonucu insan kemiklerine ait parçaların etrafa yayıldığı görülmektedir. Burası Çivril Yolu'nun doğusunda yer almaktadır.

Akçaalan Mevkii: N 38° 30.030' E 0 29° 55.260' h: 1161 m.

Örencik Köyü'nde yaptığımız incelemelerle çalışmalarımıza devam ettik (Köyiçi Mevkii). Köylüler burada bir mezarlık olduğu bilgisini verdi. Bölgede yaptığımız çalışmalarda buradaki yamaçta bir İTÇ mezarlığı olduğu anlaşıldı. Ancak mezarlık alanının yakınında bulunan İTÇ, OTÇ? ve Roma Dönemi'ne ait çanak-çömlek parçaları burada bir yerleşmenin de olduğunu ve bu yerleşmenin büyük olasılıkla modern köyün altında kaybolduğunu göstermektedir.

Mezarlık: N 38° 29.328' E 0 29° 53.799' h: 1159 m.

Buradan sonra Avgancık Köyü'ne geçildi. Köyün doğusunda Gedik Mevkii'nde bir tümülüs tespit edildi.

Gedik Mevkii: N 38° 28.273' E 0 29° 51.667' h: 1330 m.

Buradan Esenli Mevkii'ne geçtik. Burası Avgancık'ın yayla yeri olarak da kullanılan bir yerdir. Burada bir Roma Yerleşmesi'nin olduğu ve bu yerleşmenin batı, kuzey ve kuzeydoğusunda mezarları yer aldığı görülmektedir. Yapılan kaçak kazılar ve köylülerin verdiği bilgilerden burada oda mezarları olduğu anlaşılmaktadır.

Esenli Mevkii: N 38° 29.011' E 0 29° 49.868' h: 1417 m.

Daha sonra Örtülü Köyü ve Güre Köyleri araştırıldı.

Bölgedeki son çalışmalarımızı Şuhut İçikli Köyü'ndeki Üçin Yerleşmesi oluşturmuştur. 2011 yılında çalıştığımız bu yerleşmede ayrıntılı bir yüzey taraması gerçekleştirilmiştir (Çizim: 1: 1-10).

Bolvadin Üç Höyük Tepe Halihazır Harita Çalışma Raporu

Çalışma alanı Üç Höyük Tepe, Afyonkarahisar İli, Bolvadin İlçesi yerleşim alanının güneyinde Malazgirt Mahallesindedir. İsmi Plan'da görülen üç höyüktendir. Halihazır haritası yapılan alan doğu-batı istikametinde 700 m, kuzey-güney istikametinde 600 m.dir.

Üç Höyük Tepenin hâlihazır haritası yapımı için Bolvadin Kadastro Müdürlüğünde tescilli olan Nirengi 260026 (Pilye) ve 260019 sabit noktalarından çıkış alınmak suretiyle oluşturulan P.1, P.2, P.3, P.4, P.5 ve P.6 poligon noktalarından faydalanılmıştır. Arazideki detay alımları TopCon GPT-3007 N elektronik total station ile yapılmıştır. Çalışma alanındaki arazinin fiili kullanma durumu, enerji nakil hatları, duvar ve tel örgüler ölçülmüştür.

Arazi ölçülerinin hesap ve çizimleri NetCAD Hâlihazır Harita Modülü kullanılarak yapılmıştır (Plan)⁵.

Sonuç

Afyonkarahisar çevresinde son yıllardaki araştırmalarımız güçlü bir erken dönem kültürünü ortaya koymuştu. Bu yıl, bu yerleşmelere Kılıçkaya Köyü'ndeki buluntular da eklendi. Şuhut kesiminin güneyi ve Çamur Ovası araştırmaları bölgenin Neolitik ve Kalkolitik kültürlerinin yanı sıra İTÇ kültürlerinin de güneye doğru inildikçe Burdur Yöresi ile yakınlaştığını göstermektedir. Geçen yıl incelediğimiz ve bu yıl tekrar çalıştığımız İçikli-Üçin yerleşmesi buluntuları özellikle GNÇ/EKÇ malzemelerinin güneyle olan yakınlığı açısından önemli bir örnektir.

Şuhut ve Hocalar'ın güneyi ile Kızılören'de İTÇ mal grupları birbirine yakındır. İTÇ çanak-çömleğinde kahverengi ve kırmızı tonların hâkim olduğu görülür. Yuvarlatılmış ya da keskin gövdeli çanaklar, dışa açık ağızlı çömlekler, tavalar, üç ayaklar tipik buluntular arasındadır. Bu dönem malzemeleri daha çok İT2'yi ve daha az olarak İT1'i temsil eder. Bu dönemle ilgili ovalık yerleşmelerdeki buluntuların dağlık yerleşmelere kıyasla daha iyi olduğu görülmektedir.

Bölgede 2013 yılında Dinar kesiminde çalışmayı planlamaktayız. Burada ele geçecek buluntular, çalışma alanımızın Burdur Yöresi ve Denizli çevresi ile ilişkisinin ortaya konması bakımından önemli malzemeler sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- BAHAR, H.- Ö. KOÇAK (2004), *Eskiçağ Konya Araştırmaları 2 (Neolitik Çağ'dan Roma Dönemi Sonuna Kadar)*, Kömen Yayınevi, Konya.
- GÜNERİ, S. (1988), "Orta Anadolu Höyükleri 1986", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, V-2, 77-103.
- GÜNERİ, S. (1989), "Orta Anadolu Höyükleri", *Türk Arkeoloji Dergisi*, XXVIII, 97-144.
- KOÇAK (2004 a), *Erken Dönemlerde Afyonkarahisar Yerleşmeleri*, Konya.
- KOÇAK, Ö. (2004 b), "Afyon-Bolvadin Yüzey Araştırmaları 2002 (Neolitik Çağdan İlk Tunç Çağına Kadar)", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXI-1, 173-184.
- KOÇAK, Ö. (2005), "Bolvadin- Çay ve Sultandağı Yüzey Araştırmaları 2003", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXII-1, 19-28.
- KOÇAK, Ö. (2006), "Afyon İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmaları 2004", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXIII-1, 83-94.
- KOÇAK, Ö. (2009), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2007 Yılı Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXVI/2, 51-72.
- KOÇAK, Ö. (2010), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2008 Yılı Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXVII-2, 287-312.
- KOÇAK, Ö. (2011), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2009 Yılı Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXVIII/2, 181-200.
- KOÇAK, Ö. (2012), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2010 Yılı Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXIX/1, 231-261.

⁵ Bu rapor Selçuk Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Tayfun ÇAY, Doç. Dr. Fatih İşcan ve Uzman Ömür Esen tarafından hazırlanmıştır. Kendilerine katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

- KOÇAK, Ö.- M. BİLGİN (2005), “Taşlı Höyük: An Important Early Bronze Age Settlement and Necropolis in Bolvadin-Dişli Village”, *Anatolia Antiqua*, XIII, 85-109.
- KOÇAK, Ö.- M. BİLGİN (2010), “Afyonkarahisar’da İki Önemli Son Neolitik / İlk Kalkolitik Yerleşme Yeri: Eyice ve Pani Höyük”, *TÜBA-AR, Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi-Turkish Academy of Sciences Journal of Archaeology*, 13, 9-38.
- KOÇAK, Ö.- M. BİLGİN (2013), “Afyonkarahisar Üçin Buluntuları Işığında Batı Anadolu Prehistoryası Üzerine Yeni Gözlemler”, *Adalya*, XVI, 31-48.
- KOÇAK, Ö.- A. IŞIK (2007), “2005 Yılı Afyonkarahisar İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXIV/1, 357-380.
- KOÇAK, Ö.- A. IŞIK (2008), “2006 Yılı Afyonkarahisar İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXV-2, 85-102.
- MELLAART, J. (1963), “Early Cultures of the South Anatolian Plateau II, The Late Chalcolithic and Early Bronze Ages in the Konya Plain”, *AS*, XIII, 199-236.
- ÖZTAN, A. (1989), “A Group of Early Bronze Pottery from the Konya and Niğde Region”, *Anatolia and the Ancient Near East Studies in Honor of Tahsin Özgüç*, eds. K. Emre- M. Mellink- B. Hrouda- N. Özgüç, 407-418, Çiz. 25-28.

Çizimler Listesi

- Çizim 1: 1** (Buluntu No:311.04.11.408) İçikli-Üçin. Ağız parçası. Hamur Rengi: 2.5YR 5/8 red. Orta kum. Mika, taşçık, saman katkılı. Astar Rengi: 2.5YR 4/8 red. Kötü pişmiş. El yapımı. Açıklı.
- Çizim 1: 2** (Buluntu No:311.04.12.107) İçikli-Üçin. Ağız parçası. Hamur Rengi: 2.5YR 5/8 red. İnce kum. Mika, taşçık, saman katkılı. Astar Rengi: 5YR 4/6 yellowish red. Orta pişmiş. El yapımı. Açıklı.
- Çizim 1: 3** (Buluntu No:311.04.12.37) İçikli-Üçin. Ağız parçası. Hamur Rengi: 5YR 5/4 reddish brown. İnce kum. Mika, kireç, taşçık, saman katkılı. Astar Rengi: 5YR 4/4 reddish brown. İyi pişmiş. El yapımı. Açıklı.
- Çizim 1: 4** (Buluntu No:311.04.11.807) İçikli-Üçin. Ağız parçası. Hamur Rengi: 10R 4/8 red. İnce kum. Mika, kireç, taşçık, saman katkılı. Astar Rengi: 10R 5/8 red. Orta pişmiş. El yapımı. Açıklı.
- Çizim 1: 5** (Buluntu No:311.04.12.301) İçikli-Üçin. Ağız parçası. Hamur Rengi: Gri. İnce kum. Mika, kireç, taşçık katkılı. Astar Rengi: 2.5YR 4/3 reddish brown. İyi pişmiş. El yapımı. Açıklı.
- Çizim 1: 6** (Buluntu No:311.04.12.98) İçikli-Üçin. Ağız parçası. Hamur Rengi: 5YR 4/6 yellowish red. İnce kum. Mika, kireç, taşçık, saman katkılı. Astar Rengi: 2.5YR 4/8 red. Orta pişmiş. El yapımı. Açıklı.
- Çizim 1: 7** (Buluntu No:311.04.11.481) İçikli-Üçin. Ağız parçası. Hamur Rengi: 2.5Y 5/6 light brown. İnce kum. Mika katkılı. Astar Rengi: 7.5YR 6/6 reddish yellow. Orta pişmiş. El yapımı. Orta pişmiş. Açıklı.
- Çizim 1: 8** (Buluntu No:311.04.11.712) İçikli-Üçin. Ağız parçası. Hamur Rengi: 2.5YR 6/2 pale red. İnce kum. Çok az mika, kireç, saman katkılı. Astar Rengi: 2.5YR 4/8 red. Orta pişmiş. El yapımı. Açıklı.
- Çizim 1: 9** (Buluntu No:311.04.12.72) İçikli-Üçin. Ağız parçası. Hamur Rengi: 5YR 5/8 yellowish red. İnce kum. Mika, kireç, taşçık, saman katkılı. Astar Rengi: 5YR 4/6 yellowish red. Orta pişmiş. El yapımı. Silik açıklı.

Çizim 1: 10 (Buluntu No:311.04.11.334) İçikli-Üçin. Ağız parçası. Hamur Rengi: 7.5 YR 4/6 strong brown. İnce kum. Mika, taşçık, saman katkılı. Astar Rengi: 2.5YR 5/8 red. Orta pişmiş. El yapımı. Açkılı.

Çizim 2: 1 (Buluntu No:311.27.12.359) Kepir Höyük. Ağız parçası. Hamur Rengi: 7.5YR 7/6 reddish yellow. Orta kum. Mika, kireç, kaba taşçık ve iri saman katkılı. Astar Rengi: 10R 5/8 red. Orta pişmiş. El yapımı. Açkılı. Ağız kısmının hemen altından başlayan dikey çift ip delikli tutamaklı.

Çizim 2: 2 (Buluntu No:311.20.12.06) Höyük (Köyönü) Mevkii. Ağız parçası. Hamur Rengi: 5YR 5/8 yellowish red. İnce kum. Mika, çok az kireç ve saman katkılı. Astar Rengi: 2.5YR 4/8 red. Orta pişmiş. El yapımı. İyi açkılı.

Çizim 2: 3 (Buluntu No:312.01.12.65) Boyalı Höyük. Ağız parçası. Hamur Rengi: 10R 4/8 red. Orta kum. Mika, kireç, taşçık, saman katkılı. Astar Rengi: 2.5YR 4/8 red. Orta pişmiş. El yapımı. Açkılı. Paralel oluk bezemeli.

Çizim 2: 4 (Buluntu No:311.24.12.102) Oynağan Mezarlık Höyük. Ağız parçası. Hamur Rengi: 2.5YR 3/3 dark reddish brown. Orta kum. Mika ve taşçık katkılı. Astar Rengi: 2.5YR 6/8 light red. Orta pişmiş. El yapımı. Silik açkılı. Ağız kısmının hemen altından başlayan dikey çift ip delikli tutamaklı..

Çizim 2: 5 (Buluntu No:312.01.12.42) Boyalı Höyük. Ağız parçası. Hamur Rengi: 10R 4/8 red. Orta kum. Mika, kireç, taşçık, saman katkılı. Astar Rengi: 2.5YR 4/8 red. Orta pişmiş. El yapımı. Açkılı. Paralel oluk bezemeli.

Çizim 2: 6 (Buluntu No:312.01.12.47) Boyalı Höyük. Ağız parçası. Hamur Rengi: 7.5YR 2.5/1 black. Orta kum. Mika, kireç, taşçık ve iri saman katkılı. Astar Rengi: 10YR 2/1 black. Kötü pişmiş. El yapımı. Açkılı.

Çizim 2: 7 (Buluntu No:311.27.12.24) Kepir Höyük. Ağız parçası. Hamur Rengi: 10R 6/8 light red. Orta kum. Mika, kireç, taşçık, saman katkılı. Astar Rengi: 2.5YR 4/8 red. Orta pişmiş. El yapımı. Tutamaklı.

Çizim 2: 8 (Buluntu No:311.22.12.35) Pınarbaşı Büyük Höyük. Ağız parçası. Hamur Rengi: 5YR 7/8 reddish yellow. Orta kum. Mika, kireç, taşçık, saman katkılı. Astar Rengi: 2.5YR 5/8 red. Kötü pişmiş. El yapımı. Açkılı.

Çizim 3: 1 (Buluntu No:311.20.12.03) Höyük (Köyönü) Mevkii. Ağız parçası. Hamur Rengi: 5YR 5/8 yellowish red. Orta kum. Mika, kaba taşçık ve saman katkılı. Astar: Dış:10R 4/8 red.İç: 2.5YR 5/8 red. İyi pişmiş. El yapımı. Açkılı.

Çizim 3: 2 (Buluntu No:311.27.12.187) Kepir Höyük. Ağız parçası. Hamur Rengi: siyah. Orta kum. Mika, taşçık, saman katkılı. Astar Rengi: 10YR 2/1 black. Kötü pişmiş. El yapımı. Açkılı.

Çizim 3: 3 (Buluntu No:312.01.12.109) Boyalı Höyük. Ağız parçası. Hamur Rengi: 10YR 6/4 light yellowish brown. Orta kum. Mika, kireç, taşçık, saman katkılı. Astar Rengi: 7.5YR 5/6 strong brown. Orta pişmiş. El yapımı. Açkılı.

Çizim 3: 4 (Buluntu No:312.01.12.50) Boyalı Höyük. Ağız parçası. Hamur Rengi: 2.5YR 4/8 red. Orta kum. Mika, kireç, taşçık, saman katkılı. Astar Rengi: 10R 4/8 red. Orta pişmiş. El yapımı. Açkılı. Tutamaklı.

Çizim 3: 5 (Buluntu No:311.27.12.87) Kepir Höyük. Ağız parçası. Hamur Rengi: 2.5YR 6/6 light red. İnce kum. Mika, kireç, taşçık, saman katkılı. Astar Rengi: 2.5YR 5/6 red. İyi pişmiş. El yapımı. Açkılı. Ağzın hemen altında makara biçimli tutamaklı.

Çizim 3: 6 (Buluntu No:311.27.12.227) Kepir Höyük. Ağız parçası. Hamur Rengi: 2.5YR 7/8 light red. İnce kum. Mika, kireç, taşçık, saman katkılı. Astar Rengi: 2.5YR 5/8 red. El yapımı. Açkılı. Dışta dikey oluk kabartmalı.

Çizim 3: 7 (Buluntu No:311.24.12.138) Oynağan Mezarlık Höyük. Ağız parçası. Hamur Rengi: 10R 6/8 light red. İnce kum. Mika, taşçık, saman katkılı. Astar Rengi: 6/8 light red. İyi pişmiş. El yapımı. Açkılı.

Çizim 3: 8 (Buluntu No:312.01.12.26) Boyalı Höyük. Ağız parçası. Hamur Rengi: 2.5YR 5/8 red. İnce kum. Mika, kireç, taşçık, saman katkılı. Astar Rengi: 5YR 5/6 yellowish red. Kötü pişmiş. El yapımı. Açkılı.

Çizim 4: 1 (Buluntu No:311.27.12.363) Kepir Höyük. Ağız parçası. Hamur Rengi: 5YR 5/6 yellowish red. İnce kum. Çok az mika, kireç, taşçık katkılı. Astar Rengi: 7.5YR 6/6 reddish yellow. İyi pişmiş. El yapımı. Açkılı. Dış ve iç yüzeyde kahverengi boya bezemeli.

Çizim 4: 2 (Buluntu No:311.27.12.325) Kepir Höyük. Ağız parçası. Hamur Rengi: 10YR 6/4 light yellowish brown. İnce kum. Taşçık ve saman katkılı. Astar Rengi: 2.5Y 2.5/1 black. Orta pişmiş. El yapımı. Açkılı.

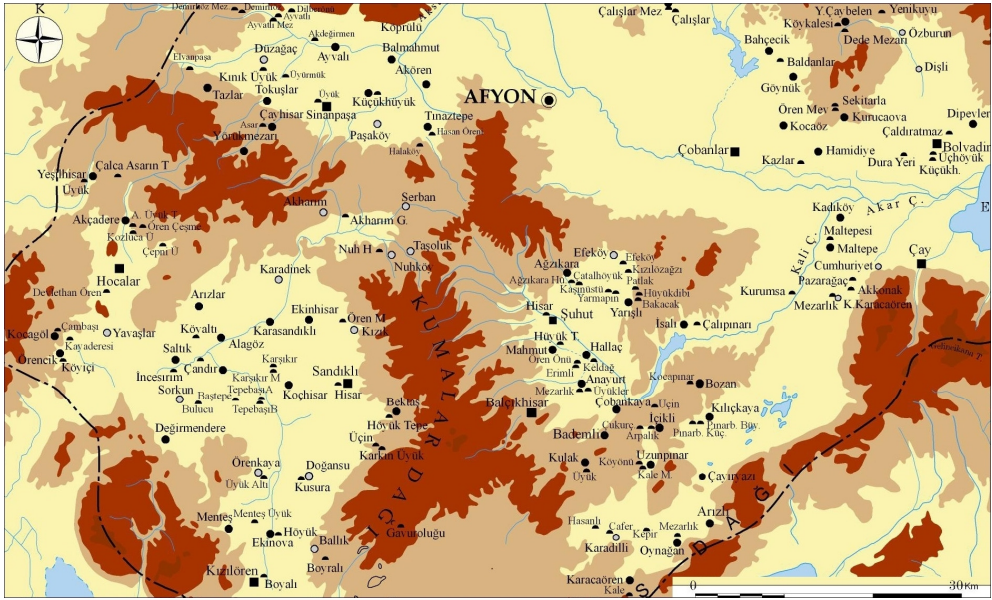
Çizim 4: 3 (Buluntu No:311.27.12.377) Kepir Höyük. Ağız parçası. Hamur Rengi: 7.5YR 7/6 reddish yellow. İnce kum. Mika, taşçık, saman katkılı. Astar Rengi: 2.5YR 4/8 red. İyi pişmiş. El yapımı. Açkılı. Dış ve iç yüzeyde boya bezemeli.

Çizim 4: 4 (Buluntu No:311.24.12.266) Oynağan Mezarlık Höyük. Ağız parçası. Hamur Rengi: 5YR 5/8 yellowish red. İnce kum. Mika, kireç, taşçık, saman katkılı. Astar Rengi: 2.5YR 5/8 red. İyi pişmiş. El yapımı. Açkılı.

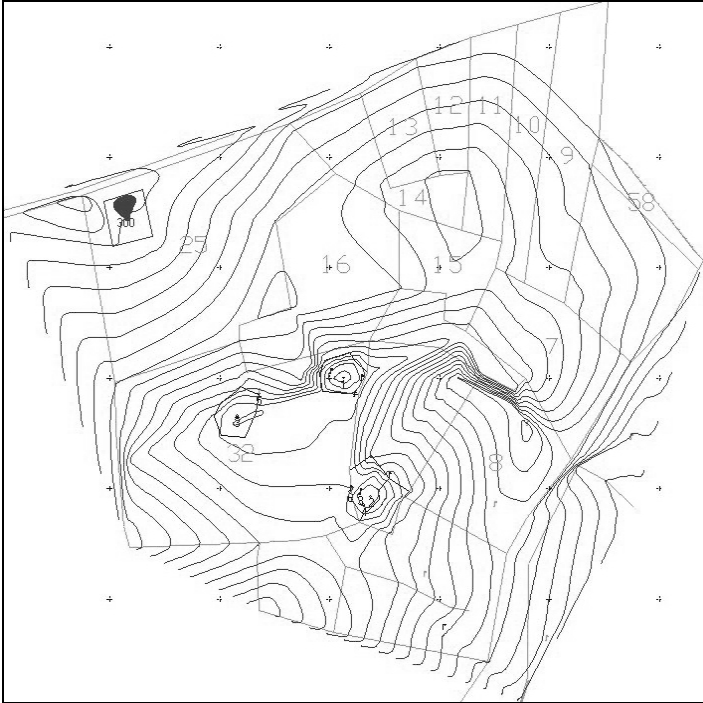
Çizim 4: 5 (Buluntu No:311.24.12.02) Oynağan Mezarlık Höyük. Ağız parçası. Hamur Rengi: 5YR 5/6 reddish yellow. İnce kum. Mika, taşçık, saman katkılı. Astar Rengi: 7.5YR 5/6 strong brown. Orta pişmiş. El yapımı. Açkılı. Paralel ve dikey oluk bezemeli.

Çizim 4: 6 (Buluntu No:311.20.12.24) Höyük (Köyönü) Mevkii. Ağız parçası. Hamur Rengi: 5YR 5/8 yellowish red. Orta kum. Mika, kireç, taşçık, saman katkılı. Astar Rengi: 7.5YR 5/6 strong brown. Orta pişmiş. El yapımı. Silik açkılı.

Çizim 4: 7 (Buluntu No:311.27.12.125) Kepir Höyük. Ağız parçası. Hamur Rengi: 2.5 YR 3/6 dark red. Orta kum. Mika, kireç, taşçık ve iri saman katkılı. Astar Rengi: 2.5YR 5/6 red. Kötü pişmiş. El yapımı. Açkılı.



Harita: Afyonkarahisar ili ve ilçelerinde araştırılan yerleşmeler



Plan: Bolvadin Üçhöyük yerleşmesi



Resim 1: Kılıçkaya Köyü Pınarbaşı Büyük Höyük (sağda), Pınarbaşı Küçük Höyük (solda) yerleşmeleri



Resim 2: Kepir Höyük



Resim 3: Keşir Höyük buluntuları



Resim 4: Keşir Höyük çömlek parçası



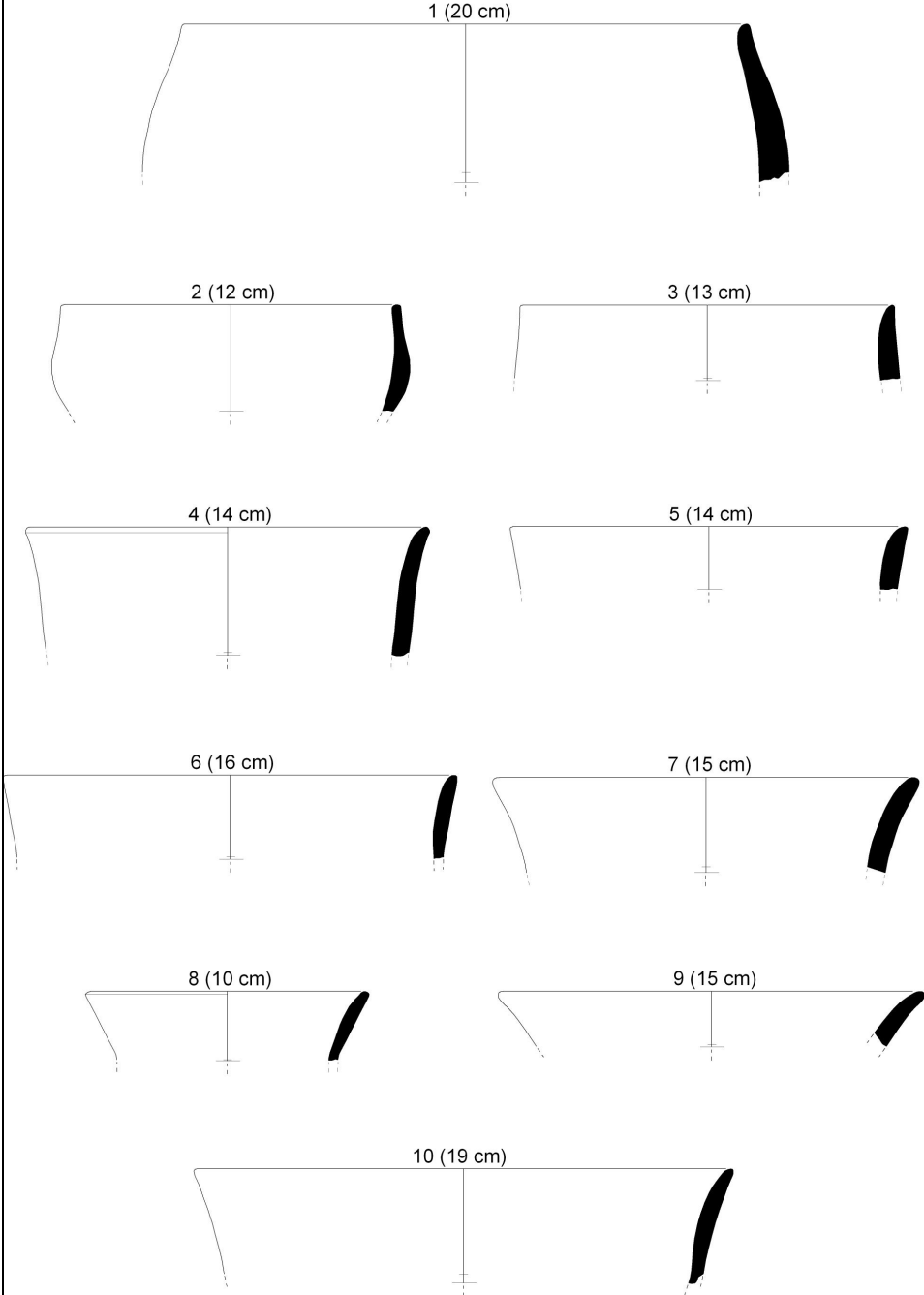
Resim 5: Bolvadin-Üçhöyük buluntusu



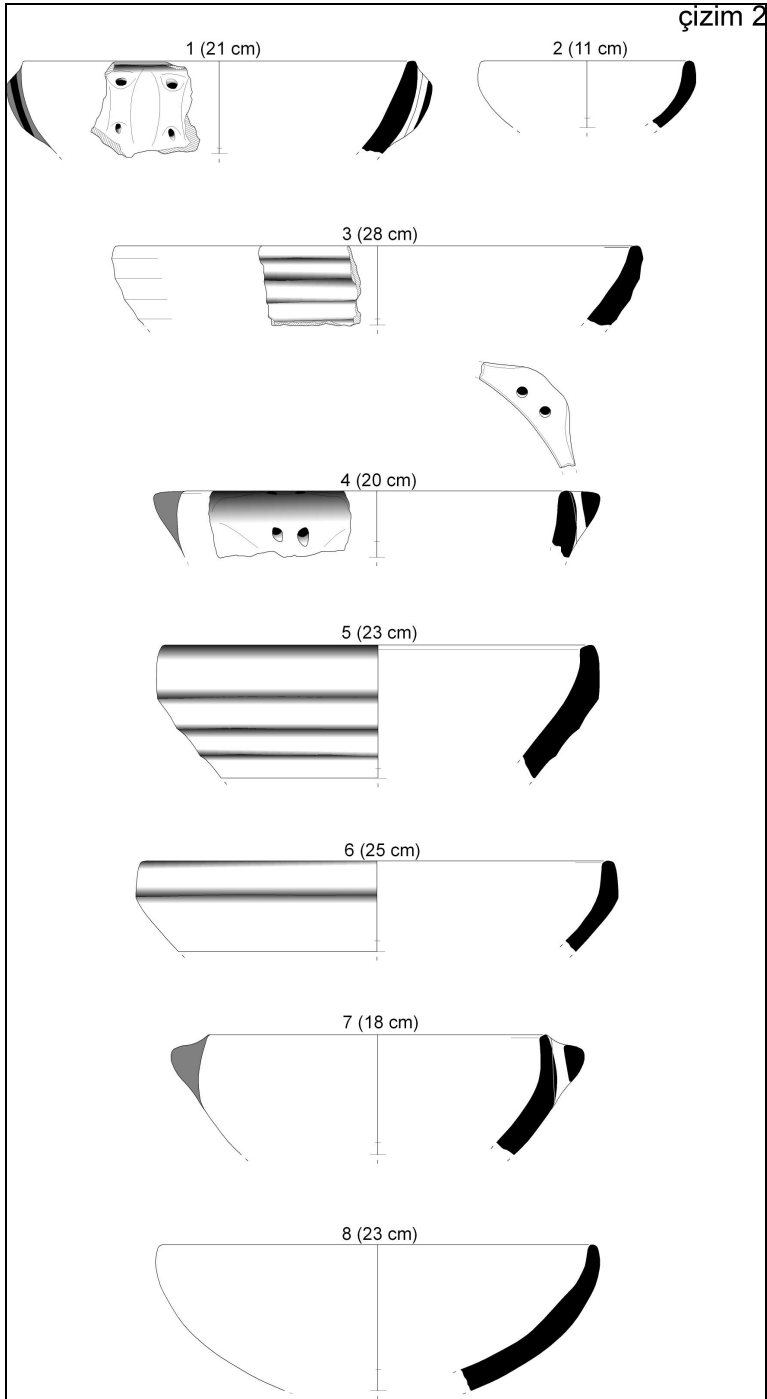
Resim 6: Boyalı Höyük buluntusu



Resim 7: Boyalı Höyük buluntuları

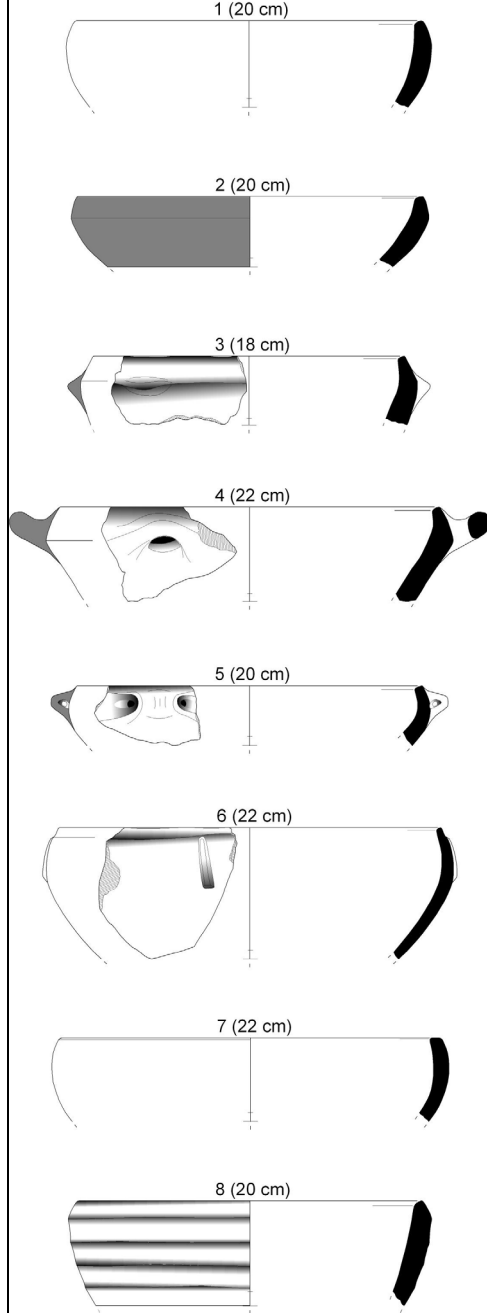


Çizim: 1

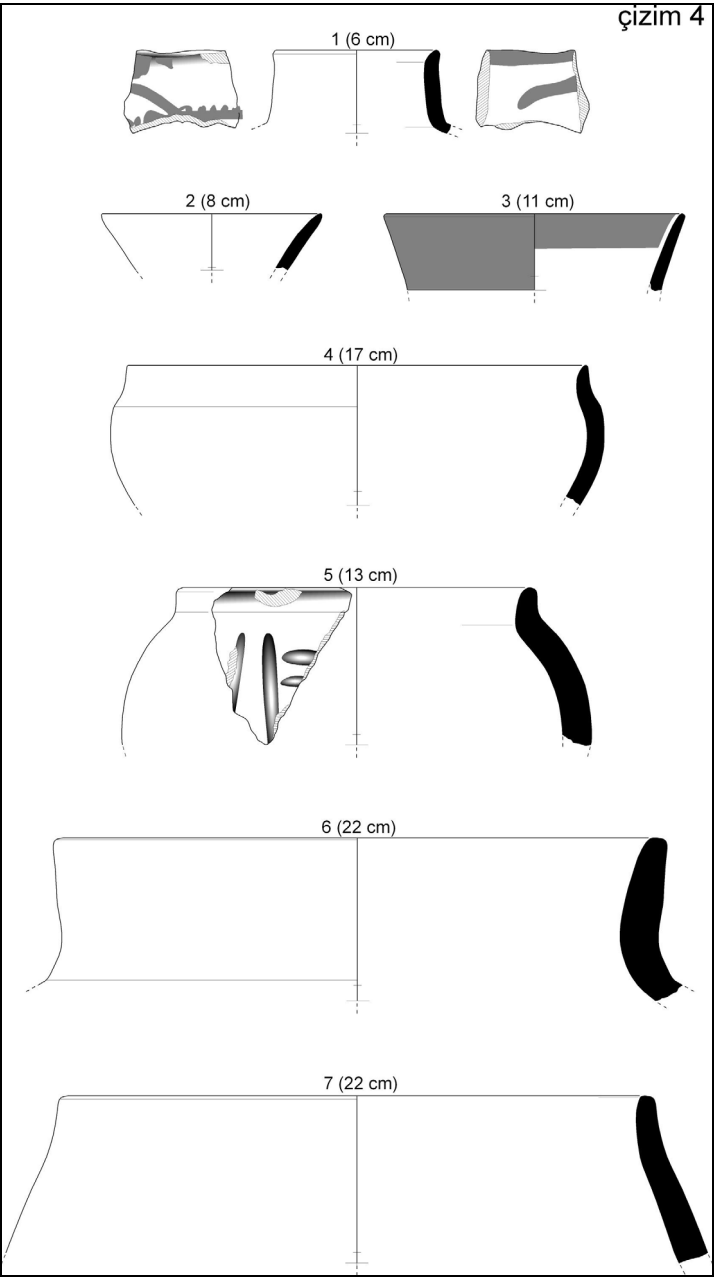


Çizim:2

çizim 3



Çizim:3



Çizim:4

KOLOPHON ANTİK KENTİ 2012YILI YÜZEY ARAŞTIRMALARI

Christine ÖZGAN*
Verena GASSNER
Ulrike MUSS
Erich DRAGANITS
Özel TERAMAN

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile İzmir İli, Menderes İlçesi, Değirmendere Köyü, "Kolophon Antik Kenti Yüzey Araştırmaları"nın üçüncü yılı 31.07.2012-17.08.2012 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir.

Geçen yıllardaki çalışmaların ardından Kolophon'daki üçüncü çalışma sezonumuz niteliğinde devam ettirilen 2012 yılı yüzey araştırmalarında öncelikli amaç, daha önceki araştırma sezonlarında¹, kentte ilk kazı çalışmalarını gerçekleştiren Amerikalı ekip tarafından yayınlanan 1944 tarihli hipotetik planla çelişen yönler sergilediği tespit edilen Meter Kutsal Alanı'nın (*Metroon*) ve kent agorasının üzerinde yer aldığı Akropolis Tepesi'nin araştırılması olmuştur.² Bunun yanında Geç Klasik Dönem Kenti'nin kuzey doğu bölümünde extensive ve intensive yüzey araştırması gerçekleştirilmiş; kentin kuzey doğu ve güney batı nekropolis alanları ve modern Değirmendere Köyü incelemeye tabi tutulmuştur. Son olarak kentin jeolojik yapısının anlaşılması için uzmanlar tarafından jeolojik araştırmalar yürütülmüştür (Plan: 1-2).

* Prof. Dr. Christine ÖZGAN, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE.

Prof. Dr. Verena GASSNER, Avusturya Viyana Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Viyana/AVUSTURYA.

Doç. Dr. Ulrike MUSS, Avusturya Viyana Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Viyana/AVUSTURYA.

Dr. Erich DRAGANITS, Avusturya Viyana Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Viyana/AVUSTURYA.

Araş.Gör. Özel TERAMAN, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE.

Araştırmaya ekip üyesi olarak aşağıda sıralanan bilim adamları ve öğrenciler katılmıştır: T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü: Prof. Dr. Christine Özgan (Araştırma Başkanı), Araş. Gör. Özel Teraman (M.A.); T.C. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Arkeoloji Bölümü: Yrd. Doç. Dr. Ayça Polat ve T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencileri Duygu Gelen, Lokman Bozkurt, Okay Nar. Ayrıca yabancı uyruklu üyeler olarak, Avusturya Viyana Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü'nden: Prof. Dr. Verena Gassner, Doç. Dr. Ulrike Muss, Doç. Dr. Anton Bammer, Dr. Erich Draganits ile aynı üniversite öğrencilerinden Benedikt Grammer, Martin Gretscher ve Andreas Hochstöger katılmıştır. Bakanlık temsilcisi olarak, bizi her konuda destekleyen İzmir Bölge Koruma Kurulu'ndan Arkeolog Cansu Yılmaz görevlendirilmiştir.

Sağladıkları destekten dolayı T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı ile gerekli alt yapı konusunda destek sağlayan Değirmendere Köyü Muhtarlığı'na ve halkına içtenlikle teşekkür ederiz.

¹ Özgan, C., v.d., "Kolophon Antik Kenti 2010 Yılı Yüzey Araştırmaları", *AST XXIX*, 2011, 263 – 285; Özgan, C., v.d., "Kolophon Antik Kenti 2011 Yılı Yüzey Araştırmaları", *AST XXX*, 2012, 195 – 206.

² Bu kazılar hakkında ayrıntılı bir rapor 22 yıl sonra yayınlanmıştır. Holland, L.B., "Colophon", *Hesperia* 13, 1944, 91-172.

Meter Kutsal Alanı Araştırmaları

Kolophon akropolisinin doğu yamacında, üzerinde stoanın konumlandığı düzlüğün güneydoğusunda, kuzey-güney doğrultuda uzanan yapı kompleksinde fotoğraf ve çizim yoluyla belgeleme çalışmaları yürütülmüştür. Söz konusu çalışmalar, özellikle yapı tarihlendirmesinde büyük rol oynayan duvar örgü sistemlerinin belirlenmesi amacıyla alanı doğuda destekleyen destek duvarı (Resim: 1) ve iki platform halinde yükselen kutsal alan merkezini batıda sınırlandıran nişli duvar (Resim: 2) odaklı olarak gerçekleştirilmiştir.³ Bunun yanında, kutsal alanın doğusunda yer alan sıra mekânların tespitine yönelik temizlik işlemlerinin ardından belgeleme çalışmalarına devam edilmiştir.

Akropolis Tepesi Araştırmaları

Bu alanda başlatılan çalışmalarda ilk olarak kent agorasının güneyinde, merkezi bir eksende yer alan basamaklı bir doğal kaya sunağının fotoğraf ve çizim yoluyla belgelenmesi gerçekleştirilmiştir (Resim: 3-5).

Agoranın doğu yamacında yer alan ve önceki araştırma sezonlarında⁴ total station ile noktasal ölçümleri ile belgelenmesi yapılan Metroon'a yakınlığıyla dikkat çeken bu kaya yükseltisi, erken dönem çalışmalarını sürdüren Amerikalı araştırmacılar tarafından "rock-cut base or altar" olarak tanımlanmıştır.⁵ Yaklaşık 5 x 5 metre ölçülerinde, en yüksek noktası 2 metre olan bu şekilsiz kaya oluşumunun batıdaki kenarında yaklaşık 35 cm genişliğinde iki basamak bulunmaktadır. Bu basamaklar düz kesilmiş platforma ulaşmakta, bu platformun üzerinde ise 90 x 75 x 25 cm. ölçülerinde dikdörtgen bir çıkıntı yer almaktadır. Platform merkezinin hafifçe güney tarafında 1,25 metre genişliğinde boydan boya uzanan bir oyuk dikkat çekmektedir. Kayanın etrafında, özellikle daha dik olan doğu tarafında alanı çevreleyen bazı duvarlar dökülmüş taşlar vasıtasıyla yer yer takip edilebilmektedir. Kayanın altında ise olası birkaç su yolu (oyuğu) gözlemlenmektedir. Bu işlenmiş kaya oluşumu komşu bölgelerdeki benzer kaya sunaklarını akla getirmektedir. Ephesos'taki bir örneğin⁶ dışında en yakın örnek "Homeros'un sahnesi" olarak da bilinen Chios/Sakız Adası'nda bulunmaktadır (Resim: 6).⁷ Metroon ile kent agorası arasında yer alan bu sunağın Kybele/Mater Antaia Kutsal Alanı'yla bağlantılı olması yüksek bir ihtimaldir.

Alanda yürütülen araştırmaların bir diğer adımı ise kent agorasının üzerinde yer aldığı akropolis düzlüğünün doğu yamacında gerçekleştirilmiştir. Burada öncelik, daha önceki sezonlarda total station yoluyla dakik ölçümleri yapılan bazı teras duvarlarının kent

³ Tarihleme konusunda ipucu sunan duvar teknikleri profilendirilmeleri ve profil kesimleri bakımından MÖ Erken 4. Yüzyıl'a tarihlendirilebilmektedir. Aynı özellikleri taşıyan duvar örgü sistemleri Neandria/ Troas ve Messene/ Peloponnesos bölgelerinde karşımıza çıkmaktadır; Schulz, A., "Die Stadtmauern von Neandria in der Troas", *AMS* 38, 2000, Lev. 12, 2; 16, 3; 20, 2.3; Müth, S., "Fortifikationskunst und Repräsentation an der Stadtmauer von Messene", *Byzas* 10, 2010, 66, Res. 6, 70 Res. 10; Giese, J., "Bautechnische Beobachtungen am nördlichen und nordwestlichen Mauerschnitt in Messene", *Byzas* 10, 2010, 92 Res. 4 - 5, 94 Res. 6. Ayrıca polygonal duvarlar ve kıvrılgıç şeklindeki dübeller Metroon'da incelenen söz konusu duvarları Klasik Dönem'in daha erken safhalarına, Geç 5.Yüzyıl veya erken 4. Yüzyıl'a tarihlendirmektedir; Özgan, C., v.d., "Kolophon Antik Kenti 2011 Yılı Yüzey Araştırmaları", *AST XXX*, 2012, 197.

⁴ Özgan, C., v.d., "Kolophon Antik Kenti 2010 Yılı Yüzey Araştırmaları", *AST XXIX*, 2011, 269 – 271; Özgan, C., v.d., "Kolophon Antik Kenti 2011 Yılı Yüzey Araştırmaları", *AST XXX*, 2012, 196 – 199.

⁵ Holland, L.B., "Colophon", *Hesperia* 13, 1944, 111-112, Res. 14.

⁶ Bammer, A.- Muss, U., Ein Felsdenkmal auf dem Bülbüldag von Ephesos, *AnatAnt* XIV, 2006, 65-69.

⁷ Kaya sunağı yapısının paralel örneklerini bulma konusunda bilgilerini ve Chios örneği bağlamında fotoğraflarını paylaşan Ali Kazım Öz'e teşekkür ederiz.

planına işlenmesi olmuştur. Bununla birlikte yeni tespit edilen ve uzunlukları 1,5 metre ile 37 metre arasında değişen teras duvarları da kent planına işlenmiştir (Resim: 7). Akropolis düzlüğünün batı yamaçlarında ise yine kent suruna ait olabilecek geniş bir istinat duvarı kayıt altına alınmıştır.⁸

Kentin Kuzey Doğusunda Yürütülen Araştırmalar

Bölge kronolojisinin anlaşılması için geç Klasik Dönem kentinin kuzey doğusunda extensive ve intensive yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. Çalışma alanının terminolojisi için, antik yerleşim alanını içini alan ve modern yol ile sınırlanan bölge, güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda bir hatla ikiye bölünmüş; söz konusu kent duvarları dışında kalan alanlar yerleşimin *territoriumunu* belirtir şekilde ‘T’ harfi ile; Değirmendere Köyü yayılım alanı ise dört bölüme ayrılarak (kuzey, batı, güney, doğu) ‘D’ harfleriyle işaretlendirilmiştir. Bu sınıflandırmalar Google Map üzerine yerleştirilmiştir (Plan: 3)

2012 sezonundaki çalışmalarımız, tarafımızdan kentin ‘kuzeydoğusu’ olarak adlandırılan bu alan içinde toplam 133072 metrekareden oluşan 21 modern tarlaya odaklanmış ve bu tarlalar (KD1-21) olarak belgelenmiştir. Yerleşim hareketliliği açısından güçlü kanıtlara araştırılan alanın doğu bölgesinde rastlanmıştır. Söz konusu alanda yer alan tarlalardan KD 3, KD 4 ve KD 10 numaralılarda *line-walking* yöntemiyle seramik toplanmıştır. Ayrıca KD 3 ve KD 10 numaralı tarlalarda intensive yöntem kullanılmıştır. KD 8 numaralı tarlada ise kiremit ve pithos fragmanlarından oluşan geniş bir buluntu grubu ele geçmiştir. Temel olarak, söz konusu üç tarladan ele geçen buluntuların çoğu çatı kiremitlerinden oluşmaktadır. Buluntular arasında ayrıca pithos fragmanları, oval tekne fragmanları (Env. 2012-460) ve louterion kaidesine ait olabilecek fragmanlar (Env. 2012-3) bulunmaktadır. Günümüze ulaşan kiremitler genellikle düzdür; herhangi bir kamusal ya da dini yapının varlığına işaret edecek özellikte antefiks ya da sima gibi diğer çatı bölümleri ele geçmemiştir. Örtücü kiremitler Korinth tarzı olarak adlandırılan düz, beşgen formdadır. KD 7 ve 8 nolu tarlalardan ele geçen üç fragman üzerinde ise (Env. 2012-467-468 ve Env. 2012-470) oculusa (açıklık) ait olabilecek oval açıklıklar bulunmaktadır (Resim: 8). Tüm bu veriler evlere dair öngörülen gelişime işaret etse de kronoloji tam olarak belirlenememektedir. Şimdiye dek kesin olarak Arkaik Dönem’e tarihlenen örnek ele geçmemiştir, büyük olasılıkla 5/4. yüzyıla tarihlenen buluntular, yerleşimin özellikle Klasik Dönem’de buraya dek yayılmış olması ihtimaline dikkatle yaklaşılmasını önermektedir.

Doğal koşullar ve buluntular göz önüne alındığında erken dönem kentinin Halil ağa Tepesi ve güneyinde kurulmuş olma olasılığı yüksektir.⁹ Modern Değirmendere’nin bulunduğu zengin su kaynakları ve verimli Menderes toprakları da yerleşme alanı olarak bu noktanın şans eseri değil doğal koşullar gözetilerek seçildiğine işaret etmektedir.

Nekropolis Araştırmaları

Kentin kuzey-doğu nekropolisinde 2010/2011 sezonunda başlayan araştırmalara bu sezonda da devam edilmiştir.¹⁰ 1922’de kazılan ve 2010’da yeri tespit edilen mezarın

⁸ Özgan, C., Gassner V., Muss, U., “Kolophon: Neue Untersuchungen zur Topographie der Stadt, Anatolia Antiqua XIX, 2011, 212.

⁹ Halil Ağa Tepesi’nde yürütülen geçmiş dönem kazıları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Şahin, N., “Notion, Klaros, Kolophon Üçgeninde Myken Sorunu”, *Patronus – Coşkun Özgünel’e 65. Yaş Armağanı*, 2008, s. 329-335.

¹⁰ Özgan, C., v.d., “Kolophon Antik Kenti 2010 Yılı Yüzey Araştırmaları”, *AST XXIX*, 2011, 274; Özgan, C., v.d., “Kolophon Antik Kenti 2011 Yılı Yüzey Araştırmaları”, *AST XXX*, 2012, 199.

yanında yine 1922’de kazılan mezarın yeri tespit edilmiştir; buna ek olarak mezar buluntularının beklendiği 8 bölge daha saptanmıştır (Plan: 4).¹¹

Çalışmaların 2010/2011 yıllarında başladığı güney-batı nekropolisinde¹² daha fazla tümülüs şeklinde mezarların saptanmasına yönelik araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Şimdiye dek, çoğunun iç çapı yaklaşık 2 ile 5,50 metre arasında olan 18 tümülüs destek duvarı belirlenmiştir. Görünüşe göre bu tümülüslerin çoğu daha erken bir tarihte kazılmıştır (Plan: 5; Resim: 9).

Değirmendere Köyü Araştırmaları

Değirmendere Köyü’nde yapılan araştırmalara bu yıl da devam edilmiştir. 2012 sezonunda DO15 alanında, yıkılmış evler ve daha büyük bir eve ait içerisinde kısmen mermer devşirme malzemenin kullanıldığı bir duvardan oluşan bir yapı grubu incelenmiştir. Yapı grubunun avlusunda tanımlaması yapılabilen ve buraya çok uzak bir bölgeden getirilmiş gibi görünmeyen 42 kiremit fragmanı ele geçmiştir. Tipolojik olarak Geç Klasik Dönem kent sistemi içindeki beşgen kiremitlerle uyumluluk gösteren bu kiremitler Kolophon kentinin başlangıçta modern Değirmendere Köyü içine dek uzandığına işaret etmektedir. Bu noktada sorulması gereken soru, Arkaik Dönem Kolophon kentinin Geç Klasik Dönem kentinden daha güneye uzanıp uzanmadığıdır. Bu soruya cevap aranırken gözden kaçırılmaması gereken nokta ise çalışma alanının hemen güneyinde yer alan Çamönü Köyü mezarlığında, özellikle mezarlığın kuzeybatısında gözlemlenen ve sayıları 60’ı bulan, çakıl taşı konglomeradan oluşan büyük bloklardır (Resim: 10-11).¹³

Jeolojik Araştırmalar

Genel jeolojik yapının anlaşılması için, özellikle Kolophon’un bugünkü modern orman yolunu takip eden batı bölümü ve çevresinde jeolojik araştırmalara başlanmıştır. Köken analizleri için taş ve kil bakımından zengin tortu örnekleri toplanmıştır. Bunun yanında Değirmendere evlerinde devşirme olarak kullanılan yapı taşlarının litolojik karakterizasyonu yapılmıştır.

Çalışmalar sonucunda, genel olarak Bornova Fliş Zonu¹⁴ içinde yer alan antik kentin Akropolis Tepesi civarında, dolomit, riyolit, konglomera, kil taşı, kumtaşı ve mika şist gibi ondan fazla kaya çeşidine rastlanmıştır. Kente en yakın, riyolit, mika şist ve mermer kaya yatakları 4 km mesafededir. Yapı bloklarında kullanılan en yoğun malzeme yerel dolomit ve kireçtaşı iken en nadir malzeme ise mermerdir.¹⁵

¹¹ Kurudere Sokağı’nın doğusunda; T-KD 23, T-KD 24, T-KD26, T-K-35; Kurudere Sokağı’nın batısında ise T-KD 39, T-KD 43, -T-KD 44, T-KD 46, T-KD 47 mezarları ve kuzeybatıdaki ormanlık alan içinde Tümülüs I tespit edilmiştir. Bilinen Tümülüs I’in yanı sıra, T-KD 35’in doğusundaki yol üzerinde olasılıkla iki Tümülüs daha bulunmaktadır. Tarihlendirilebilen seramiğin ele geçmemiş olması, Geometrik Dönem’e tarihlendirmeyi güçleştirmektedir.

¹² Özgan, C., Gassner V., Muss, U., “Kolophon: Neue Untersuchungen zur Topographie der Stadt, Anatolia Antiqua XIX, 2011, 229; Özgan, C., v.d., “Kolophon Antik Kenti 2011 Yılı Yüzey Araştırmaları”, *AST* XXX, 2012, 199.

¹³ Mezarlığın güneyinde yer alan T-S26 çiftlik evine ait tuğla duvar içinde diğer devşirme malzemeye birlikte 0.60 metre çapında, yivli bir mermer sütun kasnağına rastlanmıştır.

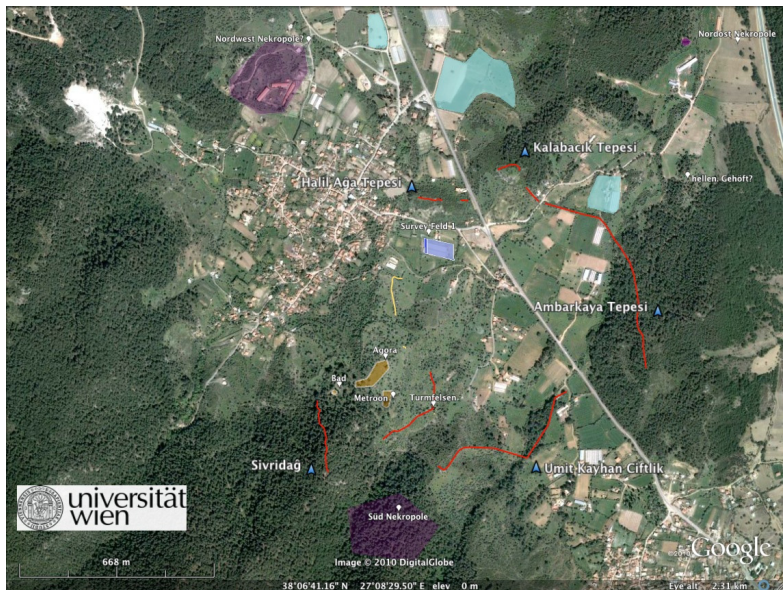
¹⁴ Okay I., v.d., “An olistostrome-mélange belt formed along a suture: Bornova Flysch zone, western Turkey”. *Tectonophysics* 568, 2012, 282-295.

¹⁵ Konak N. Türkiye jeoloji haritası (Geological map of Turkey), 1:500,000. Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Ankara 2002.; Konak N.- Şenel, M., Denizli. Türkiye jeoloji haritası (Geological map of Turkey), 1:500,000. Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Ankara 2002.

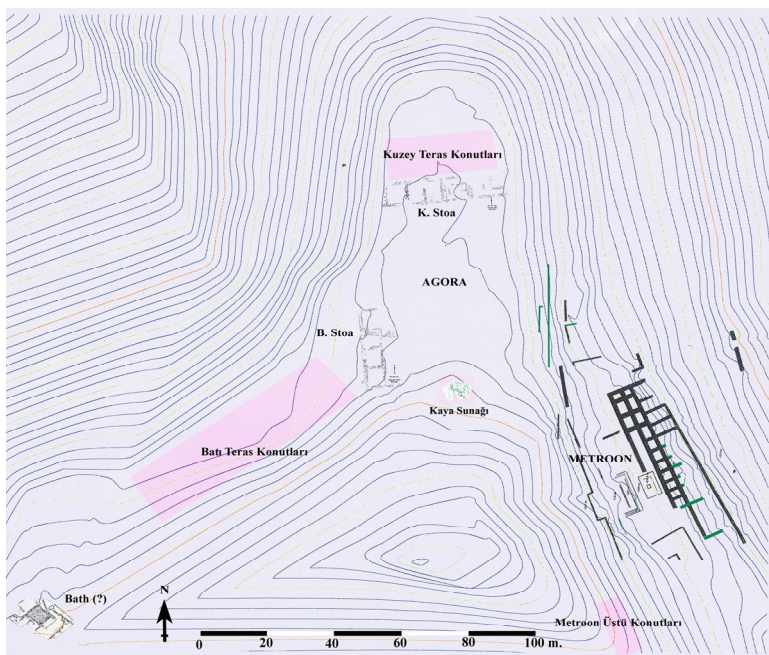
Küçük Buluntular

Bu araştırmalara ek olarak, ‘Kolophon Antik Kenti Konut Alanları’ başlıklı bir TÜBİTAK projesi kapsamında yürütülen Batı Konut Alanlarının belgeleme çalışmaları fotoğraflarının çekilmesiyle tamamlanmıştır. Bu amaçla yapılan alan araştırmaları sırasında çoğu tezgâh ağırlıklarından oluşan küçük buluntular toplanarak tasnif edilmiş ve fotoğraf-çizim yoluyla belgelenerek İzmir Müzesi’ne teslim edilmiştir.¹⁶ Çizimlerin kent planına yerleştirme çalışmaları, küçük buluntuların ve çizimlerinin dijital ortama aktarılması hâlen devam etmektedir.

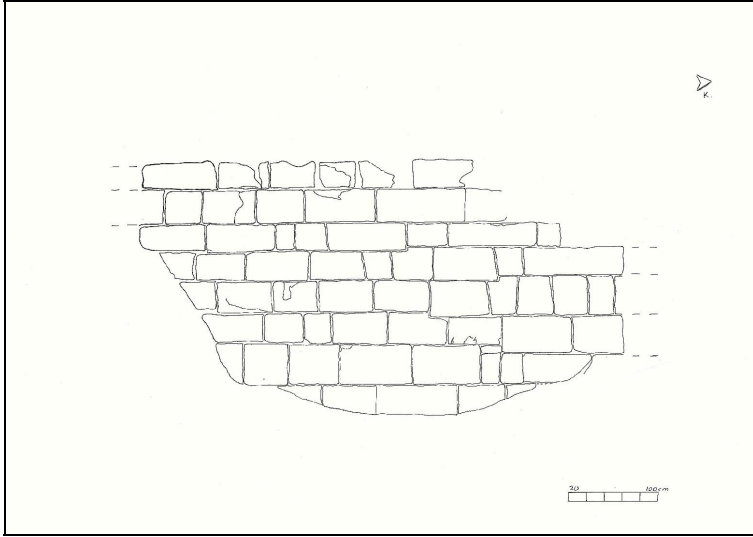
¹⁶ Buluntular arasında yer alan kuşlu kase, Ephesos’da ele geçen malzemeye benzerlik göstermektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Kerschner, M., *Milesische Forschungen* 5(2007). *Frühes Ionien. Eine Bestandsaufnahme*, Taf. 31, 1.



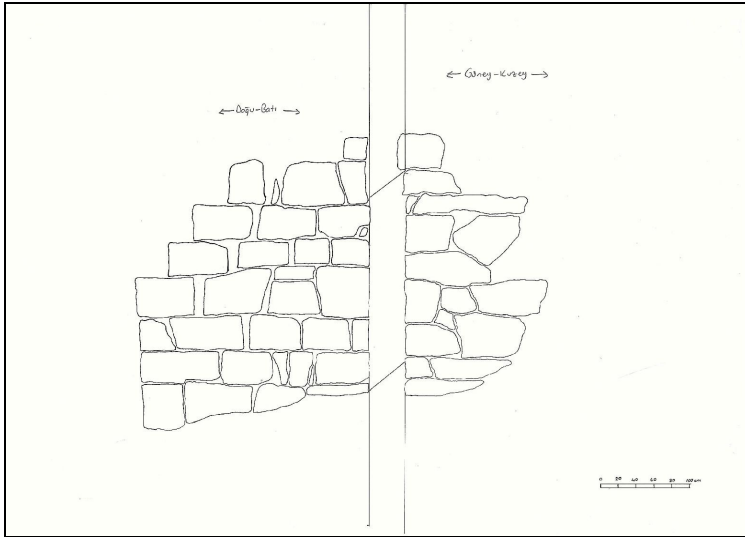
Plan 1: Kolophon antik kenti



Plan 2: Kolophon antik kenti planı



Resim 1: Metroon doğu destek duvarı çizimi



Resim 2: Metroon'u batıda sınırlandıran nişli duvar çizimi



Resim 3: Agora güneyinde yer alan doğal kaya sunağı



Resim 4: Kaya sunağı üst platformu



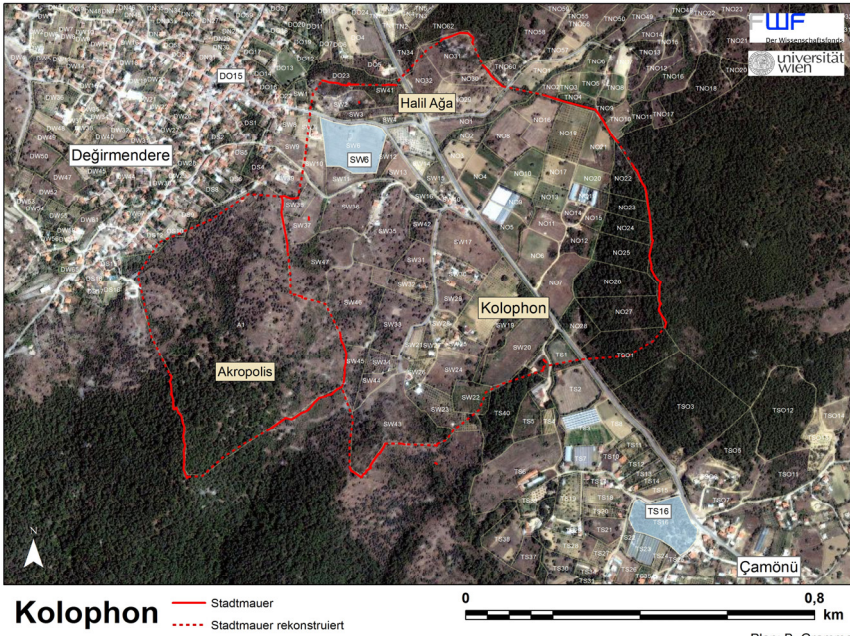
Resim 5: Kaya sunağı altındaki su yolları



Resim 6: Chios / Sakız adası'ndaki kaya sunağı



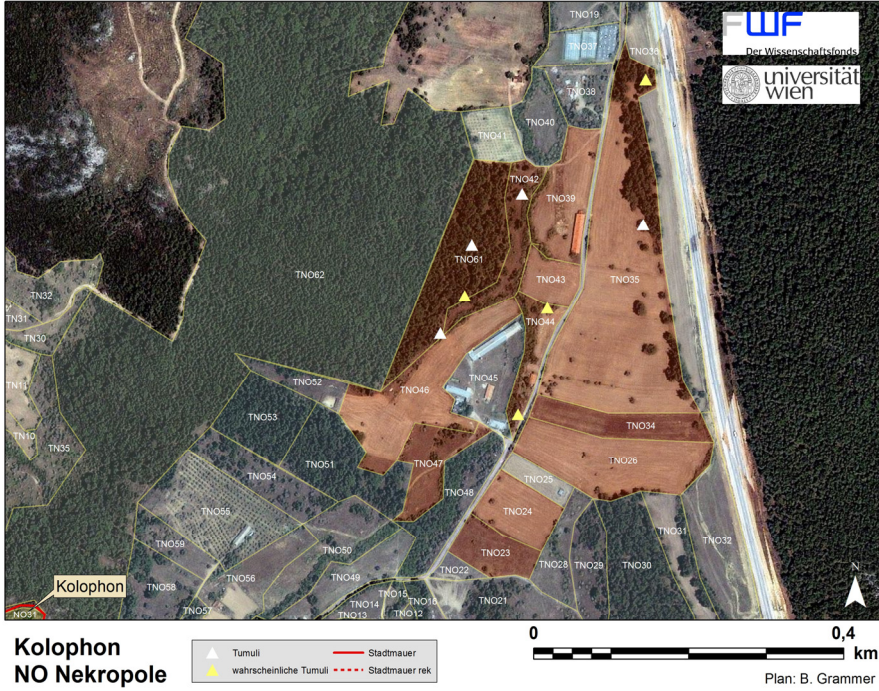
Resim 7: Akropolis düzlüğünün doğu yamacındaki teras duvarlarının durumu



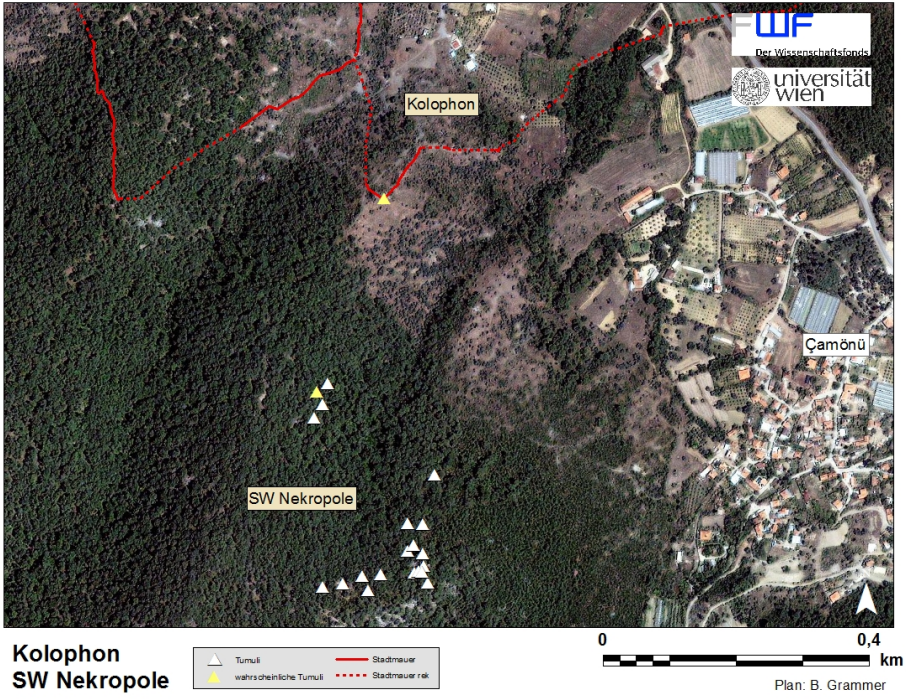
Plan 3: Kolophon kenti territoriumunu belirtir harita



Resim 8: Geç Klasik Dönem kentinin kuzeydoğusunda ele geçen çatı kiremidi fragmanları



Plan 4: Kolophon kuzeydoğu nekropolisi



Plan 5: Kolophon güneybatı nekropolisi



Resim 9: Güneybatı nekropolisindeki tümülüslerden



Resim 10: Değirmendere köyü'ndeki evde kullanılan devşirme taşlar



Resim 11: Değirmendere ve Çamönü köylerinde osmanlı dönemi'ne ait mezar taşları

GÜZELÖZ-BAŞKÖY VE ÇEVRESİ BİZANS DÖNEMİ YERLEŞİMLERİ 2012

Nilüfer PEKER*
B. Tolga UYAR

2009 yılından bu yana sürdürdüğümüz Kayseri Yeşilhisar İlçesine bağlı Başköy-Güzelöz köyleri ve çevresindeki Bizans dönemi yerleşimlerine ilişkin yüzey araştırmamızın 2012 yılı çalışmalarını Temmuz ayı içinde gerçekleştirdik¹.

Kayseri'nin Yeşilhisar ilçesine bağlı olan Başköy ve Güzelöz köyleri ve çevre vadilerde Bizans Dönemine ait, çoğunluğu kaya mekânlardan oluşan dini ve sivil mimarî örneklerine yönelik yüzey araştırmamızın bu sezon çalışmalarının iki temel hedefi vardı; bunlardan biri önceki yıllarda tespitlerini yaptığımız çeşitli yapı gruplarının röleve ve envanterleme etütlerini gerçekleştirmek, diğeri ise yüzey araştırması kapsamındaki alanda taramadığımız bölgelerde keşif araştırmaları yapmaktır. Sözü edilen çalışmaları hem Güzelöz'de hem de Başköy'de Eski Başköy alanı da dahil olmak üzere yürüttük.

2012 çalışmalarına önceki sezonlarda ön araştırmalarını yaptığımız bazı yapı gruplarının rölevelerini ve envanter etütlerini yaparak başladık. Böylece bugün bu yapılara ilişkin ön mimarî değerlendirmeler öne sürebilmekteyiz. Bu yapılardan ilki Başköy'de yerleşimin içinde bir evin samanlığı olarak kullanılan kâgir kilisedir (Resim: 1). 12 ile numaralandırdığımız kilise vadinin ender taş örgü yapılarından biri olmanın yanı sıra ilk kez çalışmamızda belgelenecek literatüre kazandırılmıştır.

Doğu batı doğrultusunda dikdörtgen planlı tek nefli kilisenin doğuda yedi cepheli bir apsisi bulunur (Resim: 2). Nefin kuzey ve güney duvarlarında yaklaşık eksenlerde karşılıklı olarak düzenlenmiş duvar payeleri dikkat çeker. Yapıya girişi sağlayan batıdaki açıklık sonradan yapılmıştır. Aynı zamanda güney duvarda yer alan, olasılıkla daha geç bir dönemde değişikliğe uğradığını düşündüğümüz bir başka giriş de bugün güneydeki ahır olarak kullanılan mekâna açılır (Resim: 3).

Kilisenin güney ve doğu cephelerinin büyük bölümüne bitişik olan ev ve ahır yapının mimarî okumasına güçlükler getirmekle birlikte bu sezon çalışmalarımız sonucunda üç farklı evrenin verilerini takip edebiliyoruz. Bunlardan ilki yapının doğu bölümüdür. Olasılıkla bugünkü yapıdan daha geniş bir kilisenin apsisi olan bölüm ilk evrede inşa edilmiştir (Resim: 4). Neferin yapısal gerekçelerle değiştirilmesi sonucunda kilise, kuzey ve güneyde üç kemerli açıklıklarla biçimlenerek daha küçük boyutlu olarak yeniden düzenlenmiş olmalıdır. Apsis duvar payeleri üzerindeki bezemelerin durumunda ve

* Dr. Nilüfer PEKER, Başkent Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Ankara/TÜRKİYE, nilufer@baskent.edu.tr.

Dr. B. Tolga UYAR, Paris Bizans Tarihi ve Araştırmaları Merkezi Konuk Üyesi (Centre d'histoire et Civilisation de Byzance, Collège de France-C.N.R.S.), FRANSA, btolgaui@gmail.com

¹ Çalışmamız Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleriyle gerçekleştirilmiştir. Tüm yetkililere sağladıkları kolaylıklardan dolayı teşekkürlerimizi sunarız. Araştırmamızın yürütülmesinde kolaylık sağlayan Kayseri Müzesi'ne, bilimsel katkıları için ekip arkadaşlarımız, Mimar Aykut Fenerci, Dr. Gül Öztürk ve Dr. Maria Xenaki'ye, bakanlık temsilcimiz Sayın Emine Ağcaoğlu'na, Güzelöz Özlem Pansiyonun sahipleri Sayın Hatice ve Mustafa Oğuz'a, 2012 çalışmalarının maddi destekçileri Sayın Ece ve Ahsen Orhon'a ve emeği geçen herkese müteşekkirimiz.

kuzey ve güneydeki duvar dikişlerinde gözlemlediğimiz veriler bu savımızı destekliyor. Üçüncü evrede ise muhtemelen kemerler dıştan duvarla kapatılarak yapı tek nefli olarak kullanılmıştır. Bölgede kâgir kiliselerde benzer yapısal değişimler olağan uygulamalar olarak dikkat çekmektedir

Kilisenin apsisinde oldukça kötü durumdaki bazı resim kalıntıları kanımızca vadideki 9 yüzyıl sonları – 10 yüzyıl başlarına ait duvar resimleriyle paralellik gösterir. Bu nedenle ilk yapı evresi için 9-10. yüzyıllar terminus ante quem olarak önerilebilir. Bölgede benzer yapı örnekleri hem yakın çevrede hem de Kapadokya'nın görece daha uzak noktalarında dikkat çeker. Başköy'ün kuzeybatısındaki Tilköy'de bugün ayakta olmayan ancak Hans Rott ve H. Gregoire'in yayınladığı planından ve fotoğraflarından görebildiğimiz Aziz Andreas Kilisesi benzer mimarî özellikleriyle dile getirilebilecek bir örnektir². Gereme'deki Dağ Kilise, Anatepe, Viranşehir Kara kilise, örnekleri de benzer mimarî plan özellikleriyle dikkat çekerler³. Adı geçen yapılar 4-6. yüzyıllar arasına tarihlendirilen erken Bizans örnekleridir. Bu nedenle Başköy 12 numaralı kilisenin ilk yapı evresi için de bu tarih aralıkları kanımızca önerilebilir. Yapıyla ilgili savlarımız şimdilik bir ön değerlendirme niteliğindedir.

Vadide 12 Numaralı kilise gibi tümüyle kâgir teknikte yapılmış olan ve geçen yıllarda ayrıntılarını paylaştığımız Aziz Georgios kilisesinin dışında bir bölümü kaya oyma mimariyle bütünleşmiş iki kesme taş örgü yapıya da rastlıyoruz. Bu örneklerin ikisi de Güzelöz köyü içinde yer alan Stratelates kilisesi ve Eski cami olarak adlandırılan yapılarıdır. Duvar resimleri 13. yüzyıla tarihlenen yapılar vadide kaya oyma-kâgir birleşimi yapı geleneğinin örnekleri olarak öne çıkarlar. Stratelates kilisesi kuzey ve doğuda kaya oyma mekânlarla biçimlenirken batı ve güneybatıda kesme taş örgü duvarlar ve kemerli düzenlemelerle sınırlandırılmıştır (Resim: 5). Yapının tarihlendirilmesine ilişkin en önemli veri bugün oldukça bozulmuş olan batı duvardaki Aziz Georgios ve Aziz Theodoros Stratelates'in betimleridir. Karşılıklı olarak resmedilmiş atlı azizler bilinen ikonografide ejderi öldürürken görülürler. 13. yüzyılın atlı asker aziz geleneğinin ikonografik yansıması olarak görülen duvar resimlerinin Aziz Georgios kilisesiyle aynı ressam atölyesi tarafından üretildiği açıktır.

2011 yılı araştırmalarında tespit ettiğimiz Eski Başköy'deki iki yemekhane kompleksinin de rölöve ve envanter etütlerini bu sezon tamamladık. Eski Başköy'de doğu yamaçta iki kilise, iki yemekhane ve mimarî verileri dolayısıyla Ortaçağa ait olduğunu öngördüğümüz düzenli salonlar ve depolama odalarından oluşan kaya oyma yapı grubunda mekânların birbirleriyle ilişkileri kullanım pratiklerini göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

Geçen yıl da sözünü ettiğimiz gibi Aziz Theodoros kilisesinin girişinde dağınık hâldeki duvar ve tonoz parçalarına ait kesme taşlar ve 1 numaralı yemekhanenin batısındaki kesme taş örgü kapı, yamaçtaki yerleşimde toprak kaymasına karşı oluşturulmuş mimarî çözümleri göstermesi bakımından değerlidir. Bunun yanı sıra aynı yemekhane, bölgedeki diğer örneklerde az görülen bir şekilde, kaya oyma bir tünelle kilisenin güneybatı

² Aziz Andreas kilisesi için bkz. H. Rott, *Kleinasiatische Denkmäler aus Pisidien, Pamphylien, Kappadokien und Lykien*, Leipzig 1908, 287-289, abb. 106-107, H. Gregoire, "Rapport sur un voyage d'exploration dans le Pont et en Cappadoce", *Bulletin de Correspondance Hellénique* 33 (1909), 92-95, fig. 15, M. Restle, *Studien zur frühbyzantinischen Architektur in Kappadokien*, Wien 1979, 30-33, çizim 12.

³ Gereme Dağ kilise için bkz. Restle, a.g.e., 29-30, çizim 11, N. Çorağan Karakaya, "Yeni Bulgular Işığında Gereme'deki Panagia Kilisesi ve Çevresi", *Anadolu ve Çevresinde Ortaçağ*, 5 (2011), 6-7, çizim 12, Anatepe için bkz. Restle, a.g.e., çizim 3, P. Cuneo, *Arts of Cappadocia* (ed. L. Giovannini), Cenevre 1971, 86-87, fig. 33, Viranşehir için bkz. Restle, a.g.e., 46-48, çizim 24-24, Cuneo, a.g.e., 86, fig. 34.

köşesinden nefe bağlanır ve benzer bağlantıları diğer salon ve mekânlarda da takip edebiliyoruz (Resim: 6)⁴.

Eski Başköy'deki bu yamacın neredeyse tümünde kayanın yoğun bozulma oranı Ortaçağ izlerini takip etmemizi oldukça zorlaştırıyor. Bununla birlikte aynı yamacın güneyinde ve daha aşağı seviyede yer alan kaya oyma bir ahır, mimarî verileri nedeniyle bize Ortaçağ yapısı olduğunu düşündürmektedir (Resim: 7). Düzensiz bir dikdörtgen plan gösteren mekânın güneyde duvarı tümüyle çökmüştür. Konumu itibarıyla orijinal girişinin bu duvarda olduğunu düşündüğümüz yapı bir destek kemeriyle biçimlenmiş beşik tonozla örtülüdür. Kuzey duvarda beş, doğu duvarda üç ve batı duvarda iki olmak üzere 10 yemlik yer alır. Yuvarlak kemerleri basit silmelerle düzenlenmiş yemliklerden bazılarında sonradan yapılmış müdahaleler mekânın daha sonra da kullanıldığına işaret etmektedir. Kuzeydoğu köşedeki kaya oyma koridorun bağlandığı mekân neredeyse tümüyle kayanın çökmesi sonucu yok olmuştur. Ortaçağ Kapadokyası'nda hayvancılık hem besicilik hem de taşımacılık bakımından yaygın bir uygulamadır. Bunun yanı sıra 7. yüzyılla birlikte Ortaçağ Anadolu'su'nda baş gösteren güvenlik problemi Bizans'ta yerel elitlerin askerî yöneticilere dönüşümlerine yol açmış ve özellikle sınıra yakın Kapadokya, imparatorluğun ordusuna ev sahipliği yapmıştır. Bu nedenle askerî birliklerin atları için çeşitli yerlerde ahırların olması doğal bir sonuçtur. Bizans dönemi ahır örneklerine Açıksaray, Çanlı kompleksi, Yusuf Koç Kilisesi kompleksi, Selime gibi yerleşimlerde rastlıyoruz⁵. 10. yüzyılda VII. Konstantin'in emriyle derlenmiş, atların bakımı ve sağlığı hakkında bilgiler veren *Hippiatrika* adlı kaynak da ahırların biçimi konusunda değerli bilgiler verir⁶. Elbette Başköy'de tespit ettiğimiz ahır olasılıkla küçük ölçekte ve belki de bireysel bir kullanıma ait olmalıdır. Ahırın bağlantılı mekânlarının tahrip olması daha detaylı değerlendirmeler yapmamızı ne yazık ki engelliyor.

Bu yılki çalışmalarımız sırasında Güzelöz'de Çörtarım mevki olarak adlandırılan ve tarımsal alan olarak kullanılan bölgede beş şaraphane tespit ettik. Daha önce yayınladığımız Güzelöz Ağaçlık mevkiindeki dokuz şaraphaneye ilişkin edindiğimiz sonuçlar bu yapılarla birlikte Güzelöz'deki üretim alanının tahminimizden daha geniş bir bölgeye yayıldığını gösteriyor⁷. Ağaçlık mevkiinde yamacın konumuna uygun olarak girişleri kuzeydoğuda yer alan şaraphaneleri üretim bölümlerinin sayı ve boyutlarına göre iki grupta sınıflamıştık. İlk gruptaki örnekler (3, 4, 5, 6, 9 No.lu) üretim alanı bir üzüm ezme teknesi ve ona bir olukla bağlanan bir sıra teknesinden oluşmaktayken ikinci gruptakiler (1, 2, 8 No.lu) daha büyük boyutlu mekânlar olmalarının yanı sıra birinci gruba oranla daha komplike üretim alanlarına ve birden çok depolama ve fermentasyon bölümlerine sahipti. Çörtarım mevkiindeki dört örnek sözünü ettiğimiz birinci gruptaki örneklerle benzerdir. İki bölümlü üretim alanında üzümün ezildiği tekne şiranın aktığı

⁴ Bu yapı alanının tarihlendirme önerileri için bkz. N. Peker, B. T. Uyar, "Güzelöz-Başköy ve Çevresi Bizans Dönemi Yerleşimleri 2011", 30. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, (2012), 148.

⁵ Açıksaray örnekleri için bkz. L. Rodley, *Cave Monasteries of Byzantine Cappadocia*, Cambridge 1985, 140, fig.20, 22, pl. 136, Çanlı kilise örneği için bkz. R. G. Ousterhout, *A Byzantine Settlement in Cappadocia*, Washington D.C. 2011, 178, fig. 155, Yusuf Koç örneği için bkz. Rodley, a.g.e., 152, fig. 28, pl. 147, Selime örneği için bkz. V. Kalas, "The 2004 Survey of the Byzantine Settlement at Selime-Yaprakhisar in The Peristrema Valley, Cappadocia", *Dumbarton Oaks Papers*, 60 (2006), 271-293, fig. 3, 7. Kapadokya bölgesi Orta Bizans dönemi ahırlarıyla ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz. F. Tütüncü, *The Land of Beautiful Horses: Stables in Middle Byzantine Cappadocia*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara 2008.

⁶ A. E. McCabe, *A Byzantine Encyclopaedia of Horse Medicine: The Sources, Compilation, and Transmission of the Hippiatrika*, Oxford, 2007.

⁷ Bkz. N. Peker, B. T. Uyar, a.g.e., 148-151, res. 6-13.

tekmeden daha üst seviye ve daha büyük boyutlu olarak düzenlenmiştir; alt seviye bir delikle sıra teknesine bağlanır (Resim 8). Diğer bir şaraphane ise ikinci grupta ele aldığımız örneklerdeki gibi çoklu üretim alanına sahip olmanın yanı sıra depolama ve fermantasyon bölümleri dikkat çeker (Resim: 9). Ezme teknelerini ayıran payelerin güney yüzlerinde kırmızı boyayla yapılmış haç bezemeler ve hayvan figürleri bulunur. Fermantasyon bölümlerinde ise kazıma tekniğinde yapılmış haç bezemeler yer alır. Ağaçlık mevkii örneklerinin aksine Çörtarım örneklerinde sıvaya rastlamıyor olması ilginçtir. Çörtarım mevkii üretim alanı da Ağaçlık mevkii örnekleri gibi olasılıkla 9-10. yüzyıllarda kurulmuş olmalıdır⁸.

2012 çalışmalarımıza, halk arasında İvriz denilen, vadinin güneybatı platosunun üzerinde yaptığımız taramalarla devam ettik. Amacımız yerleşimin bağlantılarına ve konumuna açıklık getirmek ve H. Gregoire'ın 1909'da yayınladığı makalesinde anlattığı arkeolojik kalıntılara ulaşmaktır. Araştırmacı Soğanlı'dan Ortaköy'e kısa yoldan ulaşmak için kolay çıkılan "gizli" bir geçitin içindeki kaya oyma merdivenlerden ve merdivenlerin sonunda da küçük bir kale yapısından bahsetmektedir⁹. Araştırmamız sırasında platonun üzerinde güneybatıda Soğanlı vadisinin batı ucuna bağlanan, kayadan oyma bir kontrol noktası ve buna bağlı merdivenleri tespit ettik (Resim: 10). Yaklaşık dikdörtgen planlı bir salon düzenli basamaklardan oluşan ve pencere açıklıklarıyla Soğanlı vadisine bakan bir merdivenle vadinin tabanına bağlanır ancak bugün merdivenin sonu yıkılmıştır (Resim: 11).

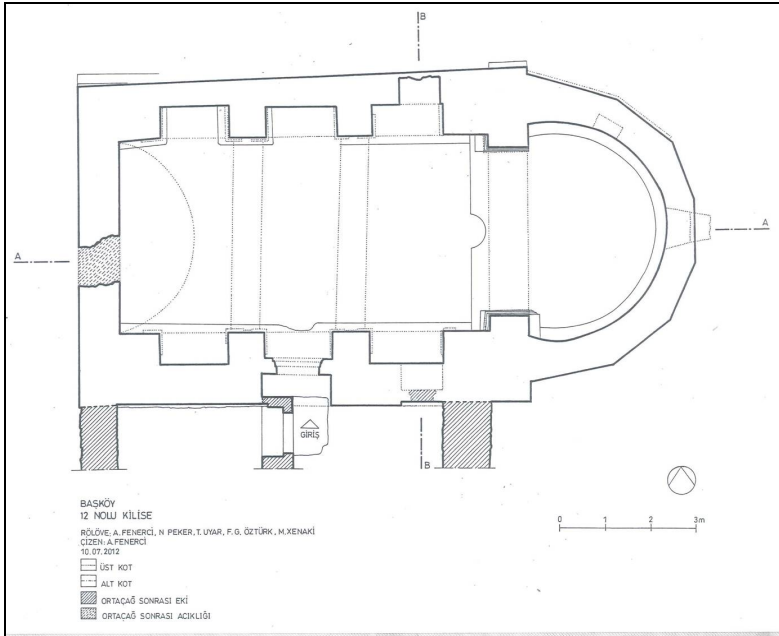
Ne yazık ki Gregoire'ın sözünü ettiği kalenin izlerine bugün rastlanılmamaktadır. Fakat bölgede küçük bir kalenin olması güvenlik açısından beklenen bir durumdur. Bizans döneminde Anadolu'da güvenliğin sağlanması için kaleler arası işaretle haberleşme ağlarının olduğunu özellikle de Toros dağlarından başkente kadar uzanan 720 kilometrelik bir alanda bunun sağlandığı biliniyor. Ayrıca Kapadokya bölgesinde, Sivrihisar, Kyzistra gibi bilinen önemli kalelerin dışında, çoğu literatüre geçmemiş ve büyük kaleler arasında genel güvenlik ağının tamamlayıcısı niteliğinde sayısız kalecikler ve küçük askerî tahkim noktaları mevcuttur. Şüphesiz İvriz'deki sözünü ettiğimiz kalecik, bölgedeki belli başlı askerî merkezleri birbirine bağlayan, ticaret ve yol ağı üzerindeki önemli stratejik noktalardan biriydi. Buna benzer bir diğer *kastron* Soğanlı'nın güneyinde bugünkü baraj gölünün hemen üstünde bulunur. Açıkça görülüyor ki Soğanlı ve Mavrucandere vadisindeki yerleşim Ortaçağ Kapadokyası'nda yerleşim modelleri ve yol güzergâhları ve ticari/askerî ulaşım ağının organizasyonu hakkında önemli yeni ipuçları sunmaktadır.

⁸ Ağaçlık mevkii üretim alanıyla ilgili tarihlendirme önerileri için bkz. N. Peker, B. T. Uyar, a.g.e., 151.

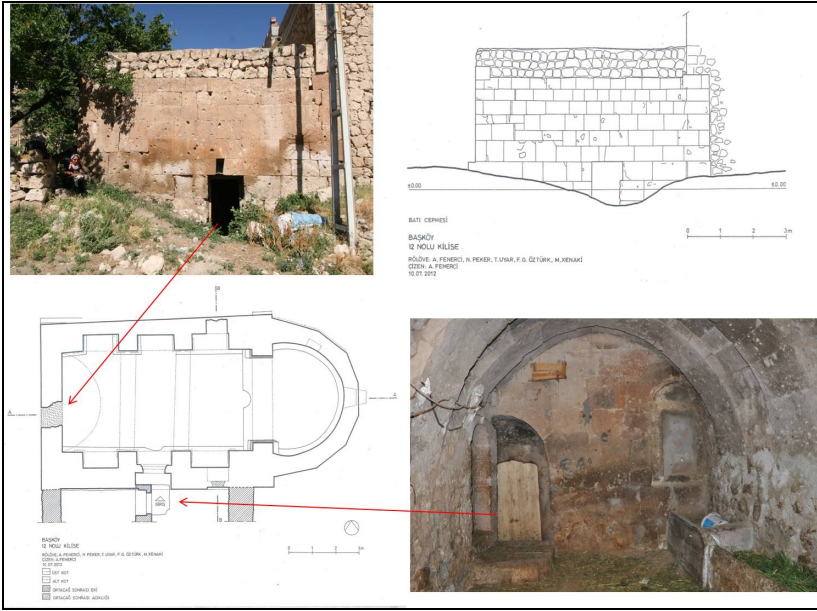
⁹ H. Gregoire, a.g.e., 111.



Resim 1: Başköy 12 No.lu Kilise



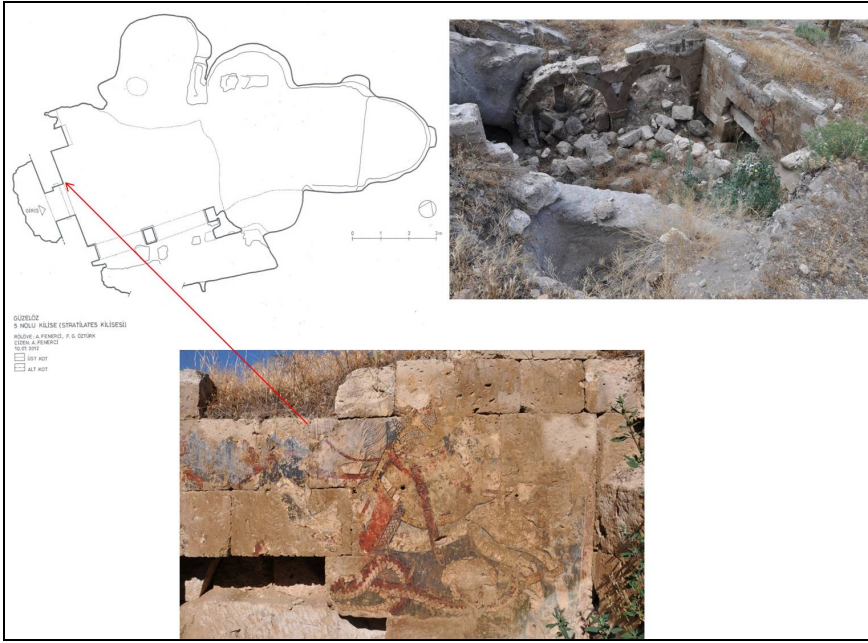
Resim 2: Başköy 12 No.lu Kilise plan



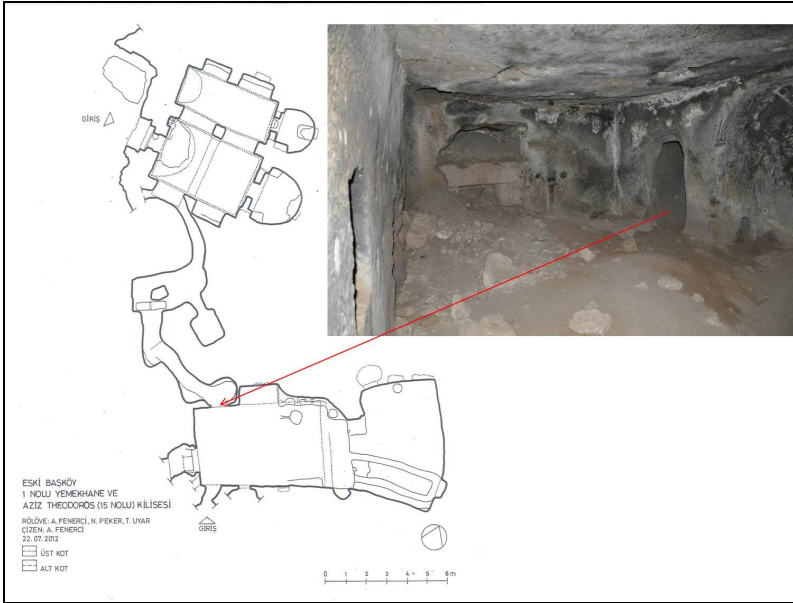
Resim 3: Başköy 12 No.lu Kilise batı ve güney giriş



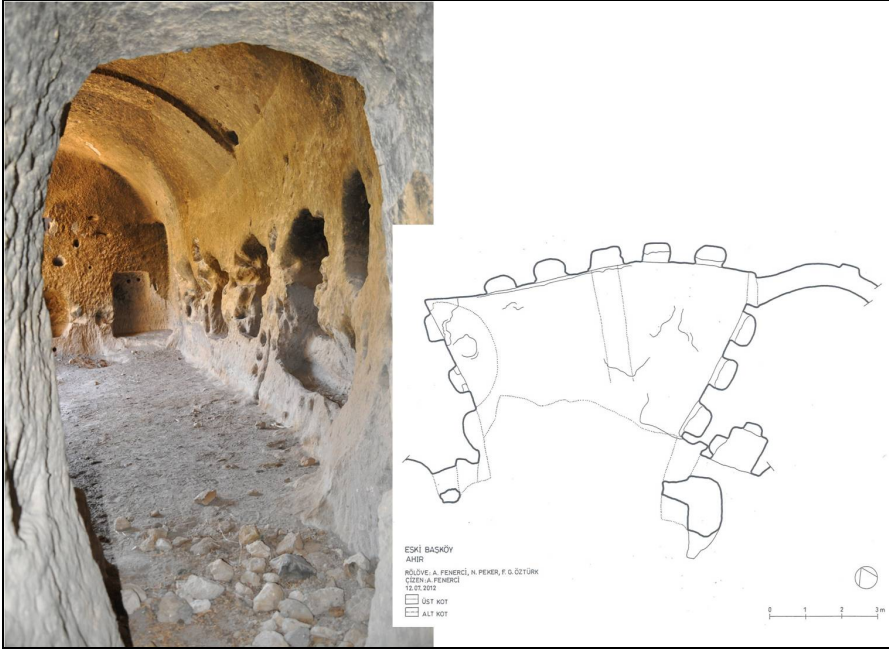
Resim 4: Başköy 12 No.lu Kilise apsis



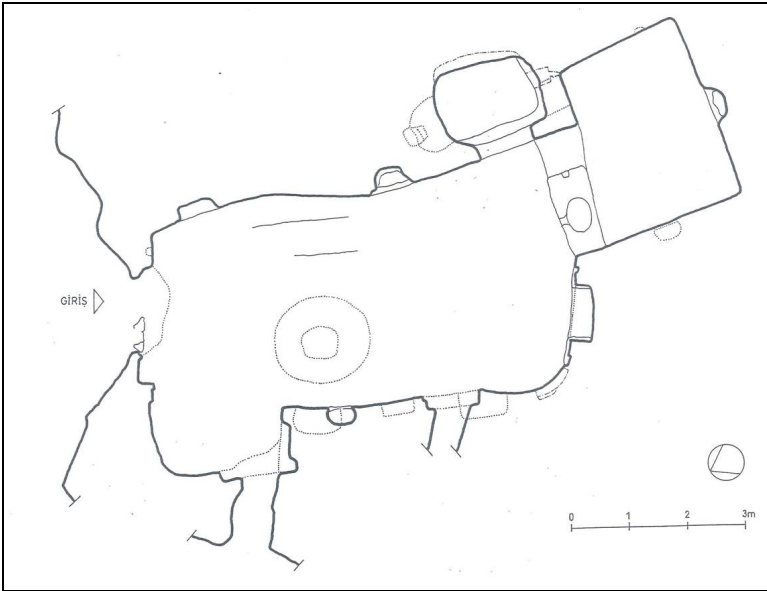
Resim 5: Güzelöz Stratelates Kilisesi



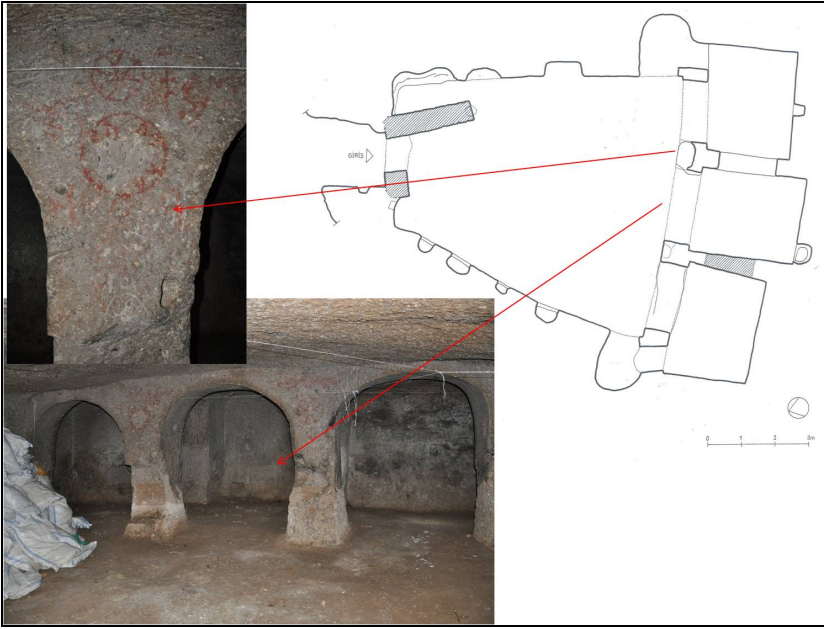
Resim 6: Eski Başköy 1 No.lu yemekhane ve Aziz Theodoros Kilisesi plan



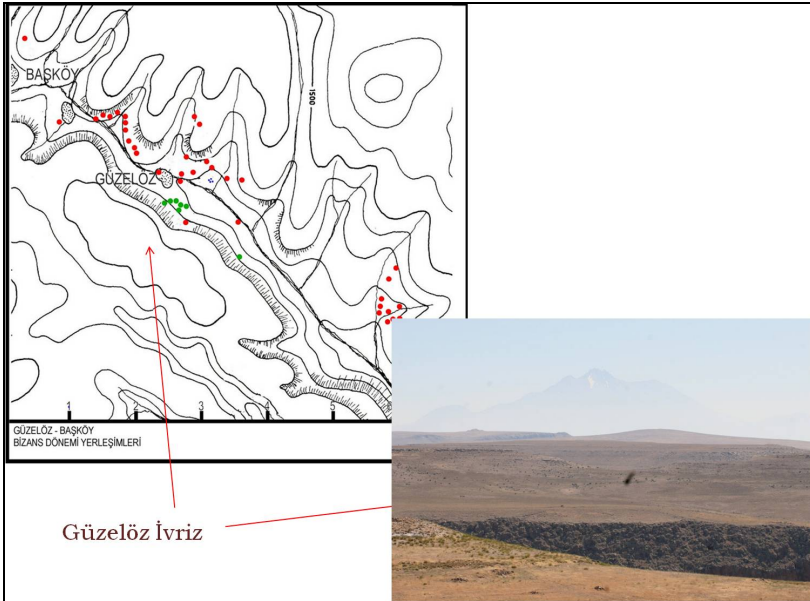
Resim 7: Eski Başköy ahır



Resim 8: Güzelöz Çörtarım şaraphane



Resim 9: Güzelöz Çörtarım şaraphane



Resim 10: İvriz Platosu



Resim 11: İvriz Platosu kontrol noktası

THE PROJECT ON THE ROCK PAINTINGS IN CAPPADOCIA (2012). RESEARCH AND PRESERVATION: 1. THE GÖREME OPEN AIR MUSEUM; 2. THE CHURCH OF THE FORTY MARTYRS IN ŞAHİNEFENDİ

Maria ANDALORO*

The Tuscia University research mission “*Rock paintings in Cappadocia. For a project of knowledge, conservation and enhancement*” took place between September 2nd and October 13th 2012¹.

*Professor Maria ANDALORO, Full Professor of History of Medieval Art of the Department of Sciences of Cultural Heritage in the University of Tuscia, Viterbo/ITALY. Tel. +390761357145; andaloro@unitus.it. The members of the research team that contributed to the 2012 campaign are: Maria Andaloro, Gaetano Alfano, Silvia Amato, Michele Benucci, Chiara Bordino, Anna Levi, Claudia Pelosi, Paola Pogliani, Daniela Sgherri, Domenico Ventura (University of Tuscia), Gino Mirocle Crisci, Mauro Francesco La Russa, Natalia Rovella, Silvestro Ruffolo (University of Calabria), Carmela Crescenzi, Sergio Di Tondo, Claudio Giustiniani, Giorgio Verdiani (University of Florence), Roberto Bixio, Andrea Bixio, Andrea De Pascale, Alessandro Maifredi (Genoa, Centro Studi Sotterranei), Livia Alberti, Fazıl Acikgöz, Anna Arcudi, Silvia Borghini, Cristina Caldi, Gülseren Dilelitaş, Sara Scioscia, Maria Cristina Tomassetti, Ozlem Toprak, Valeria Valentini, Uğur Yalçınkaya, Izmet Ok (restorers). Università degli Studi della Tuscia, Dipartimento di Scienze dei Beni Culturali, Largo dell'Università snc, 01100 Viterbo - Italy.

¹ This research mission is part of a larger project called “*For a data bank of wall paintings and mosaics of Asia Minor (4th-15th centuries): images, materials, techniques of execution*”. The project includes two phases. The first one was conducted in Turkey, on the island of *Küçük Tavşan Adası* and on many other sites in the territory of the gulf of Mandalya. See: M. Andaloro, *Küçük Tavşan Adası Final Report 1996-2005*, (Cannakale, 24 May – 2 June 2006), Ankara 2007, pp. 1-14. The second phase takes place in Cappadocia. See: M. Andaloro, *Rock Paintings of Cappadocia: Images, Materials and State of Preservation*, in *XXV International Symposium of Excavations, Survey and Archaeometry* (Kocaeli, 28 May – 1 June 2007), Ankara 2008, pp. 163-178; Ead., *Project on the Rock Paintings in Cappadocia. The Church of the Forty Martyrs in Şahinefendi (Report 2007)*, in *The XXVI International Symposium of Excavations, Survey and Archaeometry* (Ankara, 26-30 May 2008), Ankara 2009, pp. 187-200; Ead., a cura di, *L'Università della Tuscia in Cappadocia – Kapadokya'daki Tuscia Üniversitesi*, in *La Cappadocia e il Lazio rupestre. Terre di roccia e pittura/ Kapadokya ve kayalık Lazio bölgesi. Kayaların ve resmin toprakları*, Catalog of the exhibition, (Rome, 18 June – 3 July 2009), Rome 2009, pp. 108- 115; Ead., *Project on the Rock Paintings in Cappadocia. The Church of the Forty Martyrs in Şahinefendi (Report 2008)*, in *The XXXI International Symposium of Excavations, Survey and Archaeometry* (Denizli, 25-29 May 2009), Ankara 2010, pp. 517-533; Ead., *The project on the rock paintings in Cappadocia and the Church of the Forty Martyrs in Şahinefendi. Analyses and Restoration (Report 2009)*, in *The XXXII International Symposium of Excavations, Survey and Archaeometry* (Istanbul, 24-28 May 2010), Ankara 2011, pp. 155-172; Ead., *The Project on the rock paintings in Cappadocia and the church of the Forty Martyrs in Şahinefendi. Research and Preservation (Report 2010)*, in *29. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, (Malatya, 23-28 Mayıs 2011), Ankara 2012, vol. 3, pp. 115-133; Ead., *The Project on the rock paintings in Cappadocia. Research and preservation in the Göreme Open Air Museum (Report 2011)*, in *The XXXIV I International Symposium of Excavations, Survey and Archaeometry* (Çorum, May 28th-June 1st, 2012), Ankara 2013.

Some results were also presented at the first international Symposium on the History and Culture of Nevşehir held at Nevşehir University in November 2011: see M. Andaloro, *The new Tokalı Kilise, or the Sistine Chapel of Cappadocia*, C. Bordino, *A land dwelt by God. The development of Christian Church in the region of Nevşehir (IV-XIII centuries) and its role in visual arts*, P. Pogliani, *The valorisation of the rock churches of Cappadocia through the restoration*, in *1. Uluslararası Nevşehir Tarih Ve Kültür Sempozyumu* (Nevşehir Üniversitesi, 16-19

The successful development of our work in Cappadocia was made possible by the permission and support accorded to the mission by the General Direction of Monuments and Museums of the Turkish Republic.

For the 2012 survey, in particular, we are greatly indebted to the two Cultural Ministry Deputies, Metin Çakar from the Archaeological Museum of Çorum, and Gultekin Yanbeyi from the Department of Archaeology of the General Direction of Monuments and Museums, who have always enthusiastically supported our activities in the territory.

The work carried out during the 2012 campaign made it possible, in synthesis, to achieve the following results, which can be divided into two main sections:

1) implementation of the database with details of the rock paintings in Cappadocia, in particular in the Göreme area

2) completion of the study and restoration of the pictorial decoration present in the church of the Forty Martyrs at Şahinefendi, and in the surrounding area.

1) The Göreme Open Air Museum

In the 2012 campaign, we continued analysing the churches in the Göreme Open Air Museum and the surrounding valleys (Fig. 1), using interdisciplinary methods and a team composed of art historians, chemists and photographers from Tuscia University, architects from the University of Florence, geologists from the University of Calabria and speleologists from the *Centro Studi Sotterranei* in Genoa (Fig. 2).

The area is characterised by an extraordinarily dense population of painted churches in a striking scenic context, some of which can be visited freely, and others which have been turned into museums.

The research was carried out in:

1. the Tokalı church, where the research team is still working, also due to the presence of a restoration site there, part of a project by the Archaeological Museum of Nevşehir directed together with Murat Gulyaz and Fazil Acikgoz²,

2. the Göreme and Kılıçlar valleys, where we meticulously analysed and documented 13 painted churches using the methodology applied in previous campaigns. Said methodology is based on an integrated, interdisciplinary approach to the various fields of study: the iconographic, decorative and compositional arrangements; the style; the technical procedures and materials used in the execution³.

The extensive studies we carried out on this area allowed us to see how the settlement of Göreme developed through the centuries (from the VII to the XI). Moving progressively from south to north, we departed from the area where the village of Göreme

Kasım 2011). Nevşehir Üniversitesi, 16-19 Novembre 2011, Nevşehir 2012, vol. 5, pp. 5-26, vol. 2, pp. 161-184, vol. 6, pp. 289-302.

² A. Wharton Epstein, *Tokalı Kilise. Tenth-century metropolitan art in Byzantine Cappadocia*, Washington DC 1986, with previous bibliography; M. Andaloro, «Committenti dichiarati e committenti senza volto. Costantino, Niceforo, Leone per la Toqalı Kilise in Cappadocia», in *Medioevo: i committenti*, Atti del convegno internazionale di studio a cura di A. C. Quintavalle, Milano 2011, pp. 67-86; M. Andaloro, *The new Tokalı Kilise*; P. Pogliani, *The valorisation of the rock churches*.

³ M. Andaloro, *Project on the Rock Paintings in Cappadocia (Report 2007)*; Ead., *Project on the Rock Paintings in Cappadocia (Report 2008)*; Ead., *The project on the rock paintings in Cappadocia (Report 2009)*; Ead., *The project on the rock paintings in Cappadocia (Report 2010)*; Ead., *The project on the rock paintings in Cappadocia (Report 2011)*.

stands today and which hosts the church with the most ancient pictorial decoration (4b)⁴, passed along the side of the Kılıçlar church and the Tokalı Kilise, where most of the churches date back to the X century, and finally reached the area of the Open Air Museum which contains churches with paintings dating back to the XI century.

Particular attention was paid to the nucleus of churches featuring paintings that can be dated back to the XI century. These, in the Open Air Museum, can be divided into two main stylistic categories, and can be respectively grouped around the Ylanlı Kilise⁵ and the so-called “Column Churches” (Elmalı Kilise, Karanlık Kilise, Çarıklı Kilise)⁶ (Fig. 3). However, several significant elements dating back to the XI century can also be encountered outside the museum area: firstly we can name the pictorial decoration of the Meryemana Kilise⁷, but we also have a number of panels which are present in the Chapel of St Daniel⁸ (Fig. 4).

In the same area, between the valley of Göreme and the valley of Kılıçlar, we began the organic study of the types of settlements and rupestrian structures present, including monasteries, churches and buildings for residential use, in order to understand their relationship with the life forms that developed there through the centuries.

Of all the settlements, we would particularly like to present one complex of interest, which is probably monastic, and which is characterised on the exterior by its monumental facing and inside by various living spaces, including a large area with a large dining hall and various niches for conserving food⁹ (Fig. 5).

In order to study the rupestrian habitat of this area, for the first time, we also carried out research on the underground cavities with the speleological group from Genoa, who identified, explored and documented these in an attempt to determine the environmental and land planning habitat in which the rupestrian church structures were created and used¹⁰ (Fig. 6). Our study led us to identify several main types of underground structure:

⁴ M. Restle, *Byzantine Wall Painting in Asia Minor*, Recklinghausen 1967, vol. I, p. 107; C. Jolivet-Lévy, *Les églises byzantines de Cappadoce: le programme iconographique de l'abside et de ses abords*, Paris 1991, pp. 90-91, pl. 62.

⁵ G. De Jerphanion, *Une nouvelle province de l'art byzantin. Les église rupestres de Cappadoce*, Paris 1925-42, vol. I, pp. 481-483; M. Restle, *Byzantine Wall Painting*, vol. I, p. 129-130, vol. II, pl. 245-250; C. Jolivet-Lévy, *Les églises*, pp. 136-137; Ead., *La Cappadoce médiévale: images et spiritualité*, Saint-Léger-Vauban 2001, trad. it. *L'arte della Cappadocia*, Milano 2002, pp. 20, 80, 196, 219, 220, 272, 278 n. 47 e n. 81, 347, 388, 390 n. 88 e n. 107.

⁶ G. De Jerphanion, *Une nouvelle province*, vol. I, pp. 377-473; M. Restle, *Byzantine Wall Painting*, vol. I, pp. 58-60, 60-63, 63-64, 124-125, 127-128 vol. II, pl. 160-192, 193-217, 218-244; C. Jolivet-Lévy, *Les églises*, pp. 122-125, 128-131, 132-135, pl. 80-84; Ead., *L'arte della Cappadocia*, pp. 23, 45, 162, 175, 203, 216, 220, 221, 225, 247, 250, 254, 255, 277 n.1 e n.12, 382.

⁷ G. De Jerphanion, *Une nouvelle province*, vol. I, pp. 243-253; M. Restle, *Byzantine Wall Painting*, vol. I, p. 50, 134-135, vol. II, pl. 297-301; C. Jolivet-Lévy, *Les églises*, pp. 143-146, pl. 90-92; Ead., *L'arte della Cappadocia*, pp. 27, 45, 74, 135, 157, 160, 189, 199, 223, 250, 308, 342, 383, 384.

⁸ G. De Jerphanion, *Une nouvelle province*, vol. I, pp. 24, 60, 171-176; Ead., *L'arte della Cappadocia*, pp. 80, 300, 387.

⁹ G. De Jerphanion, *Une nouvelle province*, vol. I, pp. 43, 45, 48, 254, planches vol. I, pl. 25 n. 3.

¹⁰ The Centro Studi Sotterranei from Genoa, directed by Roberto Bixio, has studied for many years subterranean structures and rupestrian habitat in Turkey, and particularly in Cappadocia. See R. Bixio, *Surveys in the underground cities of Cappadocia*, in *The XV International Symposium of Excavations, Surveys and Archaeometry, Arastirma Sonuçları Toplantısı*, XI, 1994, pp. 43-56; R. Bixio, V. Castellani, *New tipologie of Cappadocian undergrounds: the redoubts and the hydric installations*, in *Arastirma Sonuçları Toplantısı*, XIII, 1996, pp. 271-287; R. Bixio et al., *Cappadocia: le città sotterranee*, Roma 2002.

- Service areas connected to the areas laid out for religious practices: grape-crushers, sinks, pigeon-houses and grape-crushing tanks like those recovered in the areas above the Tokali Kilise;
- Underground shelters recovered, in particular in the area around the rupestrian church of St. Eustachius. Here, four defensive underground structures were identified, typical of the type of underground shelters present throughout the Cappadocia area. They are composed of tunnels that depart from the residential spaces excavated near the surface, and proceed through the rocky mass. They are protected by closure devices (millstone-doors) located in custom-built operating rooms that protect one or more (small) final rooms where small groups of people could take shelter on a temporary basis;
- Underground water works: means of carrying water, or tunnel structures for the global collection of groundwater and for its storage inside underground tanks and drainage pipes used to channel the excess surface waters.

An important tool used in order to gain a general understanding of this area in terms of the relationship between the land and the rupestrian settlements was a series of three-dimensional surveys carried out by the group from the University of Florence with the high-speed CAM/2 Faro Focus Laser Scanner of the University of Viterbo. This was accompanied by a series of 360° panoramic shots illustrating the landscape and the architecture.

The 2012 campaign focused on the landscape and the area between the Tokali church, the church of Saint Eustachius and the Meryemana church (Fig. 7, 8, 9).

We performed a survey on the church of Saint Eustachius, which allowed us to reveal its structure, to understand the excavation phases and the link with the structures in the defence system that opens on the south western front, which was studied by the speleologists¹¹.

Instead the survey carried out on the Meryemana church will constitute an essential base on which to analyse the serious state of preservation in which the building finds itself and will also be a base for future projects that involve the restoration and safeguarding of a monument in the Göreme Open Air Museum which is amongst those most at risk of collapsing and being lost completely¹².

2) The Church of the Forty Martyrs at Şahinefendi

In Şahinefendi we completed our study on the Church of the Forty Martyrs and the surrounding area¹³.

In the church we finished identifying and documenting the pictorial palimpsest composed of four painted phases, and focused our attention on dating the third phase (Fig. 10).

Let us analyse the south apse where three of the four layers are present. The first phase includes the large flower with plant volutes. For reasons attributable to the technical

¹¹ G. De Jerphanion, *Une nouvelle province*, vol. I, pp. 147-170; M. Restle, *Byzantine Wall Painting*, vol. I, pp. 68-69, 119-120, vol. II, pl. 134-154; C. Jolivet-Lévy, *Les églises*, pp. 112-116, pl. 70-71; Ead., *L'arte della Cappadocia*, pp. 147, 158, 159, 182, 189, 192, 194, 195, 277 n. 5 e n.19, 334, 335, 340, 343, 383, 390 n. 83.

¹² M. Andaloro, *The new Tokali Kilise*; M. Andaloro, *The Project on the rock paintings in Cappadocia (Report 2011)*.

¹³ G. De Jerphanion, *Une nouvelle province*, texte, II, pp. 156-174; planches, III, pp. 160-164; M. Restle, *Byzantine Wall Painting*, vol. I, p. 64-65, 158-60, vol. III, pl. 414-432; C. Jolivet-Lévy, *Les églises*, pp. 205-207, pl. 127-128; Ead., *L'arte della Cappadocia*, pp. 44, 45, 85, 127, 128, 142, 194, 195, 200, 274, 278 note 44, 338, 339, 341, 342, 347, figg. 127, 337, 343.

characteristics of the painting, this can be related to the paintings in the churches that date back to between the VI and IX centuries.

The second phase is comprised of the paintings that can only be recognised through a series of traces of colour that transpire from the next layer. The way in which these traces are mapped allow us to clarify the identity of the iconography of the composition in the spherical cap of the apse. The images painted there depict: Christ within the mandorla with the apostles independent, The Virgin praying in the central niche, the green plant volutes under the arch. For the chronology of the second phase, a precious method of comparison is offered by the Badem Kilisesi in Kavakli Dere, in which Nicole Thierry has dated the *Maiestas Domini* back to the VII-VIII centuries¹⁴ (Fig. 11).

The third phase covers the most extensive part of pictorial decoration present in the church. Scholars, since the times of Jerphanion, have usually always linked this campaign to the engraved dedication which bears the date 1216-1217¹⁵. We are now even more convinced that it should instead be dated back to the XI century. There are extremely close affinities with paintings that can definitely be assigned to that period. In particular, the paintings in the Church of Saint Barbara and that of Karabaş at Soğanlı worth a mention are for stylistic reasons¹⁶, and the painting of the “Column Churches” within the Open Air Museum in Göreme (Elmalı Kilise, Karanlık Kilise, Çarıklı Kilise) should be mentioned for iconographic reasons¹⁷.

The fourth phase includes only the paintings of the area with the inscription and the Crucifixion in the niche of the northern nave (Fig. 12). Therefore this intervention is the only one that can be attributed to 1216-1217 and which can be confirmed as having been commissioned by the hieromonk Macarius named in the inscription.

Our plan of scientific studies was linked to our stratigraphic analysis of the four pictorial phases identified over the last four years¹⁸.

We observed the cross-sections of the cements used with a mineralogical microscope and this allowed us to distinguish the morphological characteristics and materials of each phase.

¹⁴ N. Thierry, *Haut Moyen Age en Cappadoce. Les églises de la région de Cavusin*, II, Paris 1994, pp. 363-376.

¹⁵ G. de Jerphanion, *Inscriptions byzantines de la région d'Urgub en Cappadoce*, in *Mélanges de la Faculté orientale. Beyrouth (Syrie)*, Extrait du tome VI, 1913, pp. 305-40, in particular pp. 379-380; Id., *Les inscriptions cappadociennes et l'histoire de l'empire grec de Nicée*, in *Orientalia Christiana Periodica*, I 1935, pp. 239-256; G.P. Schiemenz, *Zur politischen Zugehörigkeit des Gebiets um Sobesos und Zoropassos in den Jahren um 1220*, in *Jahrbuch der Österreichischen byzantinischen Gesellschaft*, XIV 1965, pp. 207-238, particularly p. 237.

¹⁶ G. De Jerphanion, *Une nouvelle province*, texte, vol. II, pp. 307-322, 333-360; M. Restle, *Byzantine Wall Painting*, vol. I, pp. 42-45, 46-49, 160-161, 162-164, vol. III, pl. 433-443, 456-464; C. Jolivet-Lévy, *Les églises*, pp. 258-262, 266-271, pl. 143-145, 148-149; Ead., *L'arte della Cappadocia*, pp. 73, 99, 137, 142, 146, 147, 160, 175, 189, 198, 199, 217, 221, 250, 277 note 19, 340, 342, 346, 383, 390 note 108; 23, 30, 69, 74, 75, 92, 144, 158, 161, 177, 194, 195, 199, 217, 221, 254, 255, 277 note 33, 340, 384; figg. 50.1, 74, 341, 49.3, 59, 75, 296; 49.3, 59, 75, 296; pl. 88-90; 91-96.

¹⁷ Concerning the “Column Churches”, see note 6.

¹⁸ U. Santamaria, G. Agresti, C. Pelosi, A. Pernella, *Rock's painting materials in Cappadocia: Şahinefendi Forty Martyrs Church*, in *XXX International Symposium of Excavations, Survey and Archaeometry* (Ankara, 26-30 May 2008), Ankara 2009, pp. 307-316; C. Pelosi, U. Santamaria, G. Agresti, F. Castro, D. Lotti, P. Pogliani, *Project on the Rock paintings in Cappadocia. Analytical investigations of the Church of the Forty Martyrs in Şahinefendi*, in *The XXXI International Symposium of Excavations, Survey and Archaeometry* (Denizli, 25-29 May 2009), Ankara 2010, pp. 535-552; M. Andaloro, *The project on the rock paintings in Cappadocia* (Report 2009), pp. 162-164; Eadem, *The Project on the rock paintings In Cappadocia* (Report 2010), pp. 120-121

The analyses by micro-Raman spectroscopy, performed in collaboration with the University of Modena, highlighted the constant presence of chalk, showing that this was a constituent material of the mortar and not a by-product of an alteration in the lime; by examining the pigments with micro-Raman spectroscopy we were able to complete the analytical picture with reference to the four pictorial phases (Fig. 13).

This produced some significant results, including the following:

- the main red pigment is highly crystalline hematite, often associated with magnetite. The presence of magnetite could also be due to thermal processes that the wall paintings often underwent because of the fires lit inside the churches;
- the green colour was obtained, in all the samples analysed, with green earth. Raman spectra of green earth shows clear analogies with that of celadonite;
- the yellow decorations were created especially with ochre containing goethite, often mixed with lead oxide. We also found jarosite, a natural iron sulphate rarely used as pigment.

During the 2012 campaign, the restoration of the wall paintings in the Church of the Forty Martyrs continued, following the methodology used in the previous campaigns, in accordance with the Koruma Korulu Commission¹⁹. In particular, consolidation, stucco and pictorial reintegration operations were carried out on the paintings in the southern apse, the two panels with saints Cosma and Damiano in the south nave and the niche with the Crucifixion in the northern nave.

The restoration of the wall paintings in the nave and in the northern apse was concluded, and the scaffolding dismantled, so revealing the result.

The study of the context in which the church is located was performed in collaboration with the speleologists of the Centro Studi Sotterranei in Genoa. The speleological survey was conducted:

- in the church and in the connecting hypogea, where they identified several sequences of rooms that had obviously been used for defence purposes;
- in the cones that surround the sacred building, in which they identified areas used for various functions, including pigeon-houses and a grape-crushing room;
- in the monastic complex on the slopes of the Orta Tepe and in the structures excavated in the top of its cliff face, highlighting the presence of an articulated defence system²⁰.

Regarding the context in which the rupestrian churches of Cappadocia are located, we are increasingly aware of the permanent union between the landscape and the heritage of its painted churches, hidden deep in its womb, as it is extremely representative of the relationship between rock and painting. The rocky landscape we have glimpsed appears strong and powerful, but is very fragile, at the same time²¹ (Fig. 14).

For this reason, in 2011, in collaboration with the University of Calabria, we began to establish a branch of research that developed our methodologies, consolidating and

¹⁹ M. Andaloro, *Project on the Rock Paintings in Cappadocia*. (Report 2008), pp. 524-525; Eadem, *The project on the rock paintings in Cappadocia* (Report 2009), pp. 157-158; Eadem, *The Project on the rock paintings in Cappadocia* (Report 2010), pp. 121-124; Eadem, *The Project on the rock paintings in Cappadocia* (Report 2011).

²⁰ On the monastic complex, see M. Andaloro, *Project on the Rock Paintings in Cappadocia*. (Report 2008), pp. 519-520.

²¹ M. Andaloro, *Natura e figura in Cappadocia*, in *Medioevo: natura e figura*, XIV convegno internazionale di studi dell'Associazione Italiana Storici dell'Arte Medievale (Parma, 20-25 settembre 2011), a cura di A. C. Quintavalle, in press; M. Andaloro, *The Project on the rock paintings in Cappadocia* (Report 2011).

preserving the rocks with the aid of our traditional systems, but also by developing new, well-thought out alternative procedures, such as testing the materials used for consolidation, and the use of less invasive anchoring systems.

During the 2012 campaign, detailed geological studies were carried out in order to perform an in-depth analysis of the relationships that exist between the geological layout of the Şahinefendi area and the area of the Open Air Museum in Göreme²². Furthermore, a study was performed to examine the evolution of the deterioration phenomena relative to the tuffs and a consolidating product was tested on the rocky walls of the Tokali and Şahinefendi churches.

In conclusion, I am pleased to inform you that the development of our research and conservation mission in Cappadocia will be periodically associated with initiatives designed to communicate the experience and results of the mission:

- the congress entitled *IV Edizione del Convegno "Contributo italiano a scavi, ricerche e studi nelle missioni archeologiche in Turchia. Restauro e valorizzazione"* (*Türkiye'deki arkeolojik Çalışmalar eğitimi, araştırma ve kazı'da İtalyan katkısı 4. Sempozyum*) took place at the Istituto Italiano di Cultura ad Istanbul on March 15th- 16th, together with a photography exhibition, "*Türkiyede'ki İtalyan arkeolojik araştırmaları. Restorasyon ve değerlendirme*" ("*Ricerche archeologiche italiane in Turchia. Restauro e valorizzazione*") which was held in the Archaeological Museum of Istanbul from March 17th to April 21st 2013 (Fig. 15);

- a photography exhibition entitled "*Kaya ve Resim Diyarı. Bilgi ve koruma köprüsü Kapadokya İtalyan ekibi*" ("*Terra di roccia e pittura. La missione italiana in Cappadocia fra conoscenza e conservazione*"), will be held in Istanbul from April 19th to 30th at the Çekül Vakfı. We are pleased to announce that the same photography exhibition will be hosted at the Circolo Roma of Istanbul in the next months.

The idea behind this photography exhibition is to present the wonderful land of Cappadocia to a vast public, and create a link with our work in Cappadocia.

²² Some preliminary results of the geological studies conducted by the University of Calabria team were presented at the 86th International Congress of Società Geologica Italiana (Italian Geological Society), "Il Mediterraneo: un archivio geologico tra passato e presente", held in Arcavacata di Rende (Cosenza), from September 18th to September 20th, 2012. See N. Rovella, M. F. La Russa, S. A. Ruffolo, G. M. Crisci, *Characterization of Cappadocian tuff cave churches: preliminary results*, in *Rendiconti Online della Società Geologica Italiana*, 2012, Vol. 21, pp. 669-671.



Figur 1: Göreme, Open Air Museum and the surrounding valleys



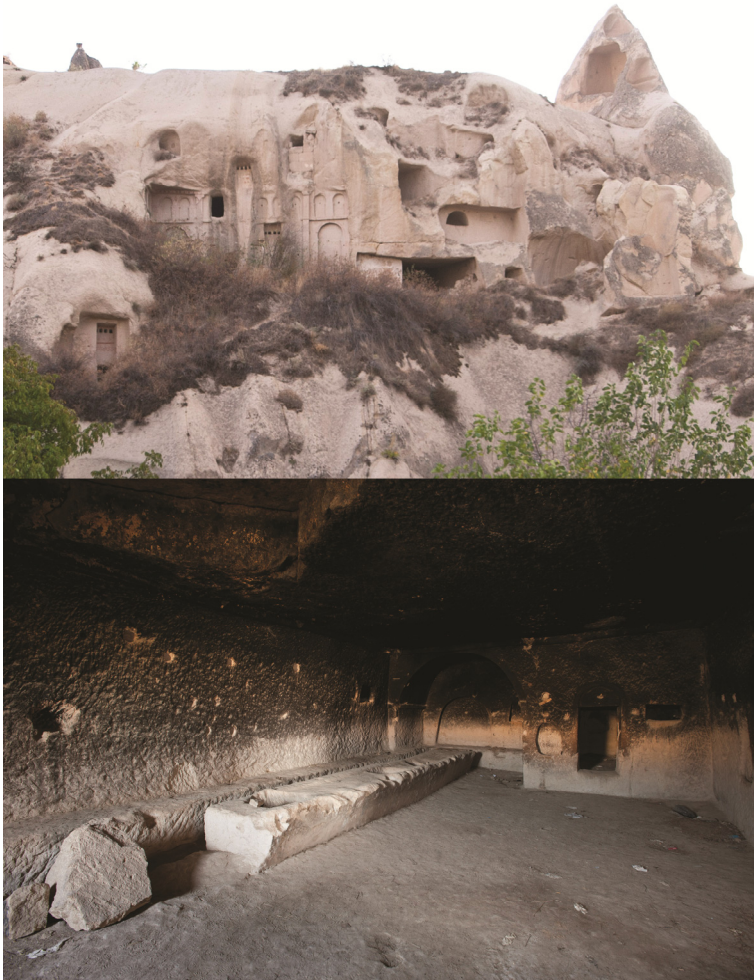
Figur 2: Tuscia University team



Figur 3: Göreme, Karanlık Kilise, Elmalı Kilise



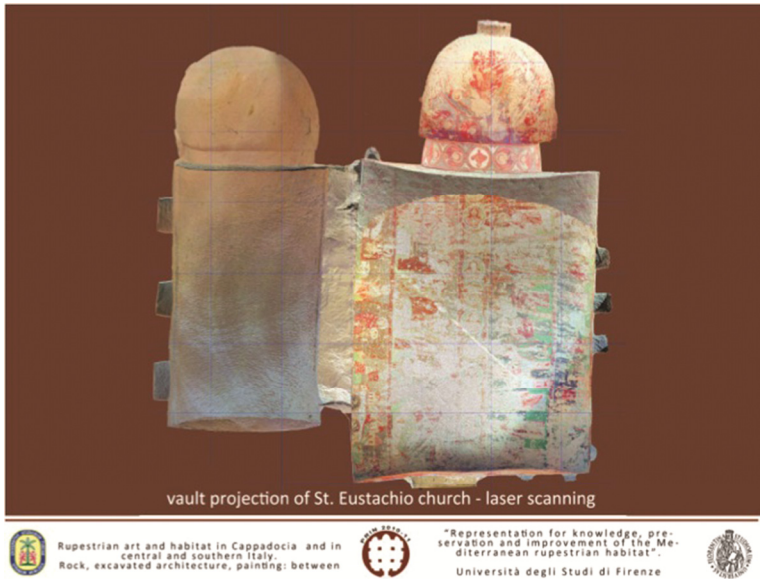
Figur 4: Göreme, Meryemana Kilisesi, Chapel of St. Daniel



Figur 5: Kılıçlar valley, Monastery



Figur 6: Göreme and Kılıçlar valley. Underground anthropical cavities



Figur 7: Laser scanning: vault projection of St. Eustachius church

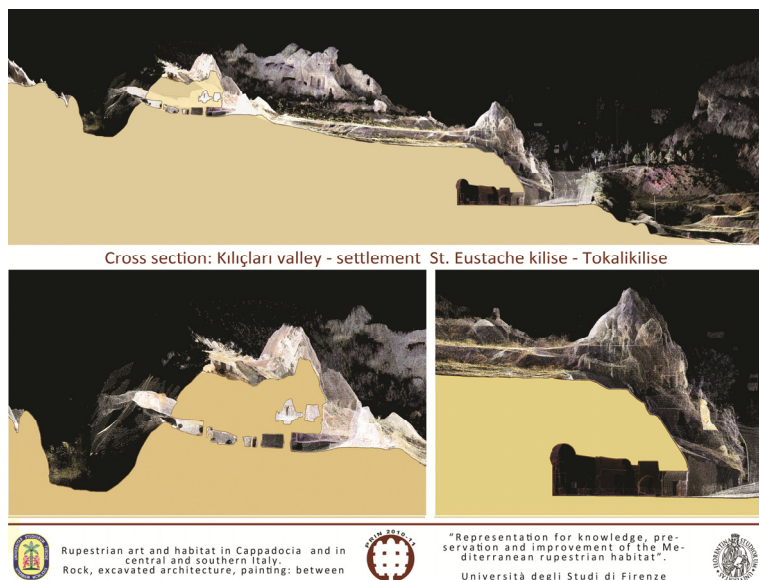


Figure 8: Cross sections of Kılıçları valley, of the settlement near St. Eustachius church and of Tokalı Kilise



Figure 9: Laser scanning: vaults of Meryemana church



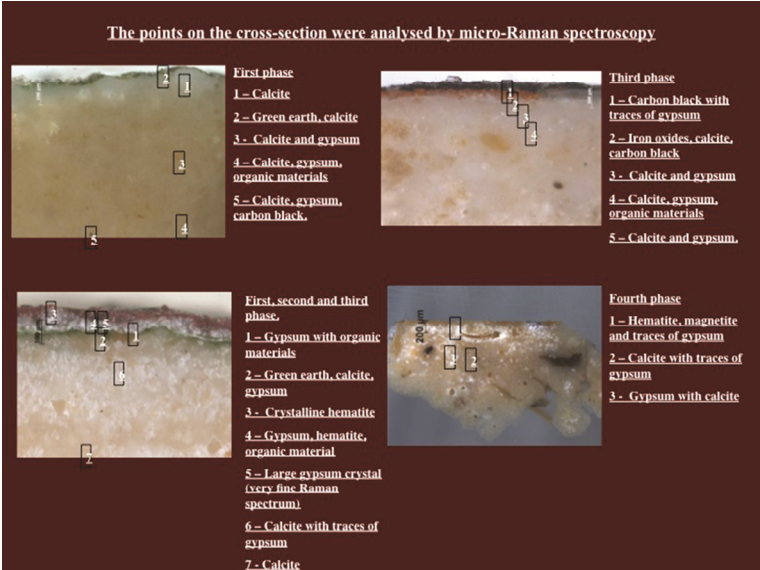
Figur 10: Şahinefendi, Forty Martyrs Church, south apse, phases I, II and III of pictorial decoration



Figur 11: Şahinefendi, Forty Martyrs Church, south apse, phase II;
Kavaklıdere, Badem Kilisesi.



Figur 12: Şahinefendi, Forty Martyrs Church, niche of northern aisle,
Crucifixion



Figur 13: Cross sections analysed through micro-Raman spectroscopy



Figur 14: Fragile rocks: Meryemana Kilisesi



Figur 15: Photographic exhibition at Istanbul Archaeological Museum, April 17th- March 31st 2013

2012 YILI KIRIKKALE VE ÇORUM İLLERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Mehmet SAĞIR*
İsmail ÖZER
İsmail BAYKARA
Serkan ŞAHİN
Seçil SAĞIR

Kırıkkale ve Çorum İlleri yüzey araştırması, Prof. Dr. Mehmet SAĞIR başkanlığında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 31 Ağustos 2012 tarih ve 189531 sayılı yazısı ile verilen izinle 14-23 Eylül 2012 tarihlerinde 10 günlük sürede gerçekleştirilmiştir.

Yüzey araştırmasına, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü'nden Prof. Dr. İsmail ÖZER, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü'nden Araş. Gör. Dr. İsmail BAYKARA, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Bölümü'nden Araş. Gör. Serkan ŞAHİN, Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü'nden Araş. Gör. Seçil SAĞIR ve Bakanlık temsilcisi olarak Aydın Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanı Bahtiyar Rıza NUĞRAL katılmıştır.

Kırıkkale ve Çorum İlleri yüzey araştırmasının ilk yılındaki çalışmalar, araştırmanın amacı doğrultusunda Kırıkkale İli ve ilçelerinde gerçekleştirilmiş, Çorum İli çalışmalarının ise zamanın kısıtlı olması nedeniyle sonraki yıllarda yapılması planlanmıştır.

Araştırmanın ilk yılındaki çalışmalar dâhilinde jeolojik yapısı önceden Neojen olarak tespit edilmiş olan ve Miyosen Dönem'e tarihlendirilen coğrafi bölgeler taranarak fosil içermesi muhtemel çökeller saptanmıştır. Bu çalışmaların yanı sıra Paleolitik Dönem insan davranış ve hareketlerinin izlerini bulunması amacıyla da Kırıkkale İli sınırları içerisinde araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Araştırmada bölgeye ait Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü'nün 1/500000 ve 1/100000'lik jeoloji haritaları, 1/100000'lik topografik haritaları ve uydu görüntüleri kullanılmıştır. Buluntu elde edilen her alanın GPS değerleri ve rakımları kaydedilmiş, daha sonra da fotoğraflanmıştır.

Kırıkkale ve Çorum İlleri ve ilçeleri yüzey araştırmasının 2012 yılı çalışmaları Kırıkkale İli Merkez İlçesi, Yahşihan İlçesi, Bahşili İlçesi, Keskin İlçesi, Sulakyurt İlçesi ve köylerinde araştırmanın amacına uygun jeolojik özelliklere sahip alanlarda gerçekleştirilmiştir (Harita 1). Çalışmalar esnasında elde edilen her türlü buluntu ilk aşamada sadece kayıt altına alınmış, herhangi bir şekilde toplanmamıştır.

* Prof. Dr. Mehmet SAĞIR, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, 06100 Sıhhiye, Ankara/TÜRKİYE, msagir@ankara.edu.tr; Prof. Dr. İsmail ÖZER, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, 06100 Sıhhiye, Ankara/TÜRKİYE; Araş. Gör. Dr. İsmail BAYKARA, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Van/TÜRKİYE; Araş. Gör. Serkan ŞAHİN, Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Kırşehir/TÜRKİYE; Araş. Gör. Dr. Seçil SAĞIR, Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Kırşehir/TÜRKİYE.

Merkez İlçesi Çalışmaları

Merkez İlçesi'ne bağlı Hacılar Beldesi'nin Miyosen olarak tespit edilen batı ve kuzeybatı yamaçları taranmış ancak çökellerde herhangi bir fosil kalıntıya rastlanmamıştır. Köylülerle yapılan görüşmeler neticesinde, Hacılar Beldesi'nin Çevlik Mevkii'nde çakmaktaşının varlığının belirtilmesi üzerine hem bu bölge, hem de bölgede yer alan Kızılırmak kenarları Paleolitik bulgular açısından detaylı olarak araştırılmış ancak herhangi bir bulgu elde edilememiştir. Yine Merkez İlçesi'ne bağlı Pazarcık Köyü ve çevresinde bulunan Miyosen Dönem çökellerinin uzandığı köyün kuzey ve kuzeydoğusunda yer alan çökeller incelenmiş ancak herhangi bir fosil buluntu elde edilememiştir. Yine Merkez İlçesi'ne bağlı Kızıldere Köyü'nün kuzeyinde yer alan Sivri Dağ'da bulunan Sivri Dağ Mağarası Paleolitik yerleşim açısından incelenmiştir. Mağaranın tavanının bazı bölümlerinin çöktüğü görülmüştür. İçeride yapılan incelemelerde herhangi bir taş âlet bulunmamıştır. Mağaranın girişi ve çevresinde yapılan çalışmalarda hayvan kemik parçalarına rastlanmıştır, ancak kültürel bulguya rastlanmamıştır (GPS: 39°57'42.3"K, 033°34'00.9"D, YÜK:1382m) (Resim: 1 ve 2). Sivri Dağ'ın yamaçlarındaki tarlalarda yapılan incelemelerde ise sileksten çift tarafı düzeltili yongalar ve çakmaktaşları tespit edilmiştir (GPS: 39°56'48.0"K, 033°33'53.0"D, YÜK:1182m) (Resim: 3). Kızıldere Köyü'nün güney ve güney batısında yer alan ve yaylalar olarak bilinen tarlalarda yapılan incelemelerde ise Orta Paleolitik Dönem'e ait olduğu düşünülen facetela topuklu yongalara rastlanmıştır (GPS: 39°55'58.62"K, 033°32'13.48"D, YÜK:1186m). Ayrıca bu bölgede döven taşı olarak kullanılan silekslere de rastlanılmıştır (Resim: 4).

Yahşihan İlçesi Çalışmaları

İlçenin batı yamaçları boyunca uzandığı tespit edilen Miyosen Dönem çökelleri taranmış ancak fosil buluntuya rastlanmamıştır. İlçenin Kılıçlar Beldesi'nin kuzey batısında yapılan incelemeler esnasında Paleolitik Dönem'e ait olduğu düşünülen yonga parçası tespit edilmiştir (GPS: 39°53'03.3"K, 033°20'59.9"D, YÜK:772m) (Resim: 5).

Bahşili İlçesi Çalışmaları

İlçenin kuzey ve kuzeybatısında Neojen olarak tanımlanmış alanlarda bulunan çökellerin incelenmesi sonucunda, kuzey yamaçlarında Orta Paleolitik Dönem'e tarihlendirilen bipolar Levallois çekirdek, unifacial çekirdek ve yonga ve yonga parçaları tespit edilmiştir (GPS: 39°49'58.5"K, 033°26'33.7"D, YÜK:747m) (Resim: 6).

Bahşili İlçesi'nde yer alan Miyosen Dönem çökellerine yönelik çalışmalar Küreboğazı Köyü, yol çalışmasının açtığı yol yarmalarının kenarlarında, köy girişinin kenarlarında uzanan alanlarda ve köyün güney ve batı yamaçlarında yer alan alanlarda gerçekleştirilmiştir. Miyosen Dönem çökelleri içerisinde herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır.

Bahşili ilçesi Sarıkayalar ve Küçüksarıkayalar Köyü'nde yapılan incelemelerde; Küçüksarıkayalar Köyü'nün kuzey yamaçları taranmıştır. Söz konusu alanda Miyosen Dönem çökellere rastlanılmıştır. Çökeller içerisinde hayvanlara ait fosil kemik parçalarına rastlanıldı (GPS: 39°40'31.5"K, 033°20'53.3"D, YÜK:1070m) (Hipparion birinci phalanx) (Resim: 7).

Sarıkayalar Köyü'nün kuzey yamaçlarının taranması sırasında Paleolitik Dönem'e ait olduğu düşünülen yonga parçalarına rastlanılmıştır (GPS: 39°40'38.6"K, 033°20'57.7"D, YÜK:1035m) (Resim: 8).

Keskin İlçesi Çalışmaları

Keskin İlçesi'ne bağlı, Aşağışeyh Köyü'nün kuzeydoğusunda yer alan ve üst Miyosen Dönem'e tarihlendirilen, üzeri tuf tabakası ile örtülmüş bir yapıya sahip olan Akkaş Dağı'nın tamamı taranmıştır. İncelemeler sırasında bazı alanlarda oldukça yoğun olmak üzere fosil hayvan kalıntıları tespit edilmiştir (GPS: 39°29'22.8"K, 033°38'49.8"D, YÜK:944m) (Resim: 9-10). Fosil kalıntıları farklı hayvan genus ve türlerine ait olmak üzere yoğun şekilde yer almaktadır. Genel görüntü itibarı ile bu alanda yer alan fosiller hızla tahrip olmakta ve doğal etkenler sonucu parçalanarak yok olmaktadır. Bu nedenle bu alanda ortaya çıkmış olan fosillerin acilen kurtarılması ve korunması gerekmektedir. Aynı zamanda Akkaş Dağı fosil lokalitesinin Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından acilen koruma altına alınması gerekmektedir.

İlçe merkezinde yer alan Sulu Mağara'ya herhangi bir Paleolitik yerleşimin varlığını araştırmak amacıyla gidilmiştir. Mağara turizme açılmak amacıyla yeni düzenlemelere tabi tutulduğu için giriş kapısının kilitlenmiş olduğu görülmüştür (Resim: 11). Keskin Belediyesi'ne gidilerek mağaranın girişindeki kilitlenen kapı açtırılarak içeri girilmiştir. İçeride yapılan incelemelerde mağaranın dolgu tabakalarının kaldırıldığı ve duvarlarla doğal görüntüsünün değiştirildiği görülmüştür. Yapılan incelemelerde herhangi bir Paleolitik bulguya rastlanılmamıştır. Mağaranın düzenlemeleri esnasında ortaya çıkarıldığını düşündüğümüz insan iskeleti kalıntılarının bazı arkeolojik malzemelerle birlikte mağaranın bir köşesine bırakıldığı görülmüştür (GPS: 39°40'37.4"K, 033°36'17.8"D, YÜK:1176m) (Resim: 12).

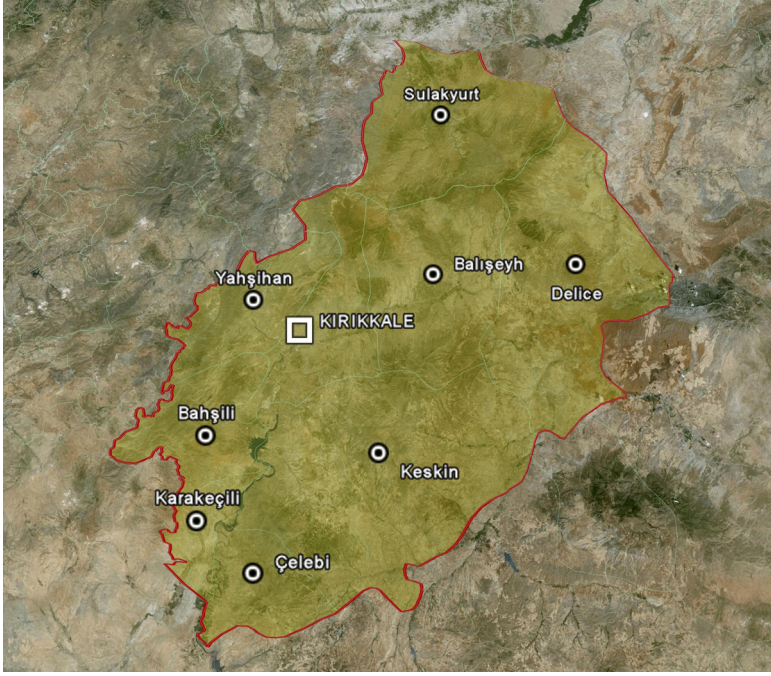
Sulakyurt İlçesi Çalışmaları

İlçeye bağlı Ortaköy ve çevresinde Paleolitik Dönem insan hareketleri ve izlerini bulmak amacıyla yapılan incelemelerde, Sulakyurt Barajı şantiyesi içerisinde kalan ve bir yamaçta bulunan mağara ve çevresi araştırılmıştır. İncelemeler sonucunda ne mağarada ne de etrafında herhangi bir bulgu elde edilememiştir (GPS: 40°12'07.2"K, 033°45'35.3"D, YÜK:750m).

Sulakyurt İlçesi'nde tespit edilen Neojen çökellerinin araştırılması sonucunda; İmamoğlu Çeşmesi Köyü'nün güneybatısı ve Yağbasan Köyü'nün güneydoğu yamaçları taranmıştır. Söz konusu alanlarda Miyosen Dönem çökellerinde herhangi bir buluntu elde edilememiştir (GPS: 40°05'57.6"K, 033°39'29.1"D, YÜK:946m).

Sonuç

2012 Kırıkkale ve Çorum İleri yüzey araştırması, ilk yılı itibarı ile planlandığı çerçevede Kırıkkale İl'inde gerçekleştirilmiştir. Bu ilde yapılan araştırmalar hem Neojen çökellerinde fosil buluntular açısından, hem de Paleolitik Dönem insan izi ve hareketlerinin tespiti açısından elde edilen buluntular ışığında başarılı bir şekilde 2012 yılı için tamamlanmıştır. Elde edilen bulgularla sonraki araştırmalara temel oluşturacak önemli sonuçlar da elde edilmiştir. Özellikle Bahşili İlçesi çevresinde yürütülen çalışmalar sonucunda elde edilen Orta Paleolitik Dönem'e ait olduğu düşünülen buluntuların hem ülkemiz, hem de dünya literatürü açısından son derece değerli sonuçlar vereceği düşüncesindeyiz.



Harita 1: Kırıkkale İl sınırları ve ilçeleri.



Resim 1: Sivri Dağ Mağarası girişi.



Resim 2: Sivri Dağ Mağarası önünde bulunan kemik parçaları.



Resim 3: Sivri Dağ çevresindeki tarlalarda bulunan yongalar.



Resim 4: Kızıldere Köyü'nde bulunan yongalar.



Resim 5: Yahşihan İlçesi'nin kuzey batı yamaçlarının incelenmesinde bulunan yonga.



Resim 6: Bahşili İlçesi kuzey yamaçlarında bulunan Orta Paleolitik Döneme ait çekirdek.



Resim 7: Küçüksarıkayalar Köyü'nün kuzeyinde yer alan Neojen çökellerde tespit edilen fosil.



Resim 8: Sarıkayalar Köyü'nün kuzey yamaçlarında bulunan yonga.



Resim 9: Akkaş Dağı fosil buluntuları.



Resim 10: Akkaş Dağı’nda in-situ olarak tespit edilen fosil buluntular.



Resim 11: Keskin Sulu Mağara’sı girişi.



Resim 12: Keskin Sulu Mağara'daki insan iskeleti parçaları.

SİNOP BÖLGESEL ARKEOLOJİ PROJESİ 2012 SAHA ÇALIŞMALARI

Owen DOONAN*
Alexander BAUER
Aksel CASSON
Emre EVREN
James FEATHERS

Giriş¹

Sinop Bölgesel Arkeoloji Projesi (SiBAP) sistematik yüzey araştırması, seramik analizi ve yeraltı radar çalışmalarını kapsayan altı haftalık 2012 sezonunu 25 Haziran ve 11 Ağustos tarihlerinde gerçekleştirmiştir. Çalışılan alanlar bu raporda ayrı ayrı özetlenmektedir. Kırk yedi yeni lokus bulunmuş ve yaklaşık 135 hektarlık bir alan yoğun olarak taranmıştır. Dr. Krzysztof Domzalski Roma seramiklerinin detaylı çalışmasını üstlenirken Yrd. Doç. Alexander Bauer el yapımı malzemeler üstüne çalışmış ve Dr. Aksel

*Owen DOON, Sanat Tarihi Programı, Sanat Bölümü, 18111 Nordhoff St. Northridge, CA 91330-8300. ABD. e-posta: owen.doonan@csun.edu

Alexander Bauer, Queens Koleji, New York Şehir Üniversitesi, New York/ABD.

Aksel Casson, Slippery Rock Üniversitesi/ABD.

Krzysztof Domzalski, Arkeoloji Enstitüsü, Polonya Bilimler Akademisi/POLONYA.

Emre Evren, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul/TÜRKİYE.

James Feathers, Vaşington Üniversitesi, Vaşington/ ABD.

¹ Sinop Bölgesel Arkeoloji Projesi ekibi olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürü Murat Süslü'ye raporlarımızda bahsettiğimiz çalışmalara izin verdikleri için teşekkür ederiz. Ayrıca Manisa Müzesi personeli ve Projemizin Bakanlık Temsilcisi Ümit Doğan'a birlikte çalıştığımız süre içindeki profesyonel davranışı ve ekibimiz ile çalışma arzusundan dolayı teşekkür ederiz. Sinop Müzesi Müdürü Fuat Dereli ve ekibine de bizlere sahada sağladıkları her türlü destek ve tavsiyeden dolayı minnettarız. Proje Başkanı olarak bana, Sinop halkına ve Sinop Tarihi ve Kültürü Araştırmaları Derneği üyelerine konuşma fırsatı verdikleri için Sinop İl Kültür Müdürü Hikmet Tosun ile Dernek Başkanı Cemalettin Kaya'ya teşekkür ederiz. Projemiz, Sinop halkının kıymetli görüş ve önerilerinden Dernek Başkanı Cemalettin Kaya ve çalışma arkadaşı Hasan Onur aracılığı ile haberdar olmaktadır ve Sinopluların çalışmalarımıza gösterdiği ilgiye müteşekkirimiz. 2012 Sinop Yüzey Araştırması A.B.D. National Endowment for the Humanities (NEH), Kaliforniya Eyalet Üniversitesi Northridge ve Queens Koleji, New York Şehir Üniversitesi tarafından finanse edilmiştir. Son olarak, raporları hazırlayanlar olarak bu yayınların Türkçe'ye çevrilmesinde ve antik kent merkezinde yürütülen Jeofizik çalışmalarda yardımda bulunan Dr. Bülent Arıkan'a teşekkür ederiz.

¹ Sinop Bölgesel Arkeoloji Projesi ekibi olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürü Murat Süslü'ye raporlarımızda bahsettiğimiz çalışmalara izin verdikleri için teşekkür ederiz. Ayrıca Manisa Müzesi personeli ve Projemizin Bakanlık Temsilcisi Ümit Doğan'a birlikte çalıştığımız süre içindeki profesyonel davranışı ve ekibimiz ile çalışma arzusundan dolayı teşekkür ederiz. Sinop Müzesi Müdürü Fuat Dereli ve ekibine de bizlere sahada sağladıkları her türlü destek ve tavsiyeden dolayı minnettarız. Proje Başkanı olarak bana, Sinop halkına ve Sinop Tarihi ve Kültürü Araştırmaları Derneği üyelerine konuşma fırsatı verdikleri için Sinop İl Kültür Müdürü Hikmet Tosun ile Dernek Başkanı Cemalettin Kaya'ya teşekkür ederiz. Projemiz, Sinop halkının kıymetli görüş ve önerilerinden Dernek Başkanı Cemalettin Kaya ve çalışma arkadaşı Hasan Onur aracılığı ile haberdar olmaktadır ve Sinopluların çalışmalarımıza gösterdiği ilgiye müteşekkirimiz. 2012 Sinop Yüzey Araştırması A.B.D. National Endowment for the Humanities (NEH), Kaliforniya Eyalet Üniversitesi Northridge ve Queens Koleji, New York Şehir Üniversitesi tarafından finanse edilmiştir. Son olarak, raporları hazırlayanlar olarak bu yayınların Türkçe'ye çevrilmesinde ve antik kent merkezinde yürütülen Jeofizik çalışmalarda yardımda bulunan Dr. Bülent Arıkan'a teşekkür ederiz.

Casson ışıldama analizlerini y r tm ş t r. Bunlara ek olarak, ekibimiz önceden belirlenen  ak roğlu limanı ile antik Sinope şehrinin merkezinde jeofizik araştırmalarını Emre Evren yönetiminde gerçekleştirmiştir. 2012 sezonu çalışmaları üç alanda yoğunlaşmıştır (Resim: 1): (1) antik şehre tepeden bakan Boztepe kayalığı, (2) batı sahilinde yer alan ve Sarıkum Gölü'ne hakim tepeler, (3) K rkge it ayı'nın kıyı ve (2011 yılında yüzey araştırması tamamlanan) yüksek kesimler arasında kalan kesimi.

Boztepe (Resim: 2-5)

Ekibimiz alanın kuzey, orta ve doğu kesimlerini kapsayan yaklaşık yirmi sekiz hektarlık yüzeyi yirmi dokuz kulvarda yoğun olarak taramıştır. Bu alanlar, 1999 sezonunda ana limana bakan güney yamaçlarda yapılan çalışmaları bütünler niteliktedir. Kaydedilen on bir yeni lokus (L 12-001 – L 12-011)  iftlik, bir t m l s mezar, bir olası tapınak ve çok sayıda dağınık malzeme grubuna aittir. Alanın doğu ucuna yakın bir kesiminde L 12-001 lokusu Hellenistik, Roma, geç Roma ve Bizans dönemlerine tarihlenen bir hektarlık seramik ve kiremit buluntularını oluştırmaktadır. Buluntuların yaygınlığı bu alanın bir kasaba ya da köyden daha çok zengin bir çiftlik olabileceği ihtimalini düşündürmektedir. Bununla birlikte, buluntuların kronolojik olarak gösterdiği yaygın dağılım ilginçtir. Bu yerleşimin yakınında bir pınar olması ve kuzey yönlü rüzgarlardan korunaklı olması bu alanı çevredeki diğer yerlere göre daha çekici kılmaktadır. L12-009 lokusu benzer tipte fakat daha az buluntu vermiş olmakla birlikte büyük olasılıkla daha az tahrip edilmiş bir yerleşmeye aittir. Bu alanın şehre hakim batı ucundaki araştırmalar Osmanlı ve modern dönemlere ait yapılar nedeniyle güçlükle yapılmıştır. L12-10 lokusu Hellenistik dönem taş yapıya ait olup Boztepe'nin güney yamaçlarında devam eden kalıntılarla aynı özellikleri g ztermektedir. Burada yaygın, kire taşından bir yapı olduğu gözlemlenmiştir. Göreceli olarak daha iyi inşa edilmiş ve çok sayıda ithal seramik parça bulunan bu alanın, liman şehrinin gerisinde ve korunaklı bir alanda bulunması nedeniyle elit bir yerleşim noktası olabileceği düşünülmektedir.

L12-06 Boztepe'den güney limana bakan bir t m l s olup yakınlarda bulunan ikinci bir t m l s ise liman şehrini batı tepelerinden görmektedir. Boztepe'nin en kuzey ucunda önceden bulunan L99-16 lokusu çok sayıda Hellenistik amfora parçaları ve kalıptan imal edilme bir kadın fiğ rini vermiştir. Bu sıradışı buluntular herhangi bir mimari kalıntı olmadığı dikkate alındığındaburnun bu oldukça yüksek kısmında bir açık hava tapınağı olabileceği ihtimalini düşündürmektedir.

Boztepe buluntuları genel olarak bölgenin yukarı, doğu ve kuzey yamaçlarında bugünkü durum ile tezat oluşturacak kadar az derecede buluntu vermiştir. Bu alanın tüm dönemlerde göreceli olarak daha az yerleşilmiş olmasının ardındaki sebep s rekliiliğini koruyan soğuk ve nemli kuzey yönlü rüzgarlar olabilir. Bunun önemli bir işareti de, çevresel faktörler açısından geçmişte yoğun olarak yerleşilen alanların bugün de tercih edilmesidir.

Sarıkum

Sarıkum Gölü'ne kuzeyden bakan tepede yürütülen araştırmalarda yirmi iki kulvarda (T12-32 - 12-54) yaklaşık 17.5 hektar alan taranmıştır. Dört Roma lokusu (L12-12 – L12-15) bulunmuş ve bir Tunç  ağı yerleşimi olan Sarıkum Höyüğü (L96-09) yeniden ziyaret edilmiştir. Lokus L12-12 40x40 metre alanı kaplayan dağınık kiremitlerden oluşmaktadır ve olasılıkla bir çiftlik yapısına aittir. L12-13 – L12-15 bu yapının yakınında

bulunan küçük buluntuların (boncuk, seramik) kaydedildiği alanlar olup mezar ya da çöp kalıntılarına işaret etmektedir. Bölgede yaşayanların insan kalıntılarına rastladıkları dikkate alındığında bu alanların mezar olma olasılığı artmaktadır. Bu vadiye yerleşim az bulunmakta olup burnun batı kesiminde yapılan önceki çalışmalar ile benzerlik göstermekle birlikte doğu kıyıları ile zıtlık oluşturmaktadır.

Kırkgeçit-Kabalı Çayı Koridoru (Sinop-Gerze)

Bir kıyı yerleşmesi olan ve 2011 raporunda tartışılan Çakıroğlu ile yüksek kesimlerdeki Tıngiroğlu bölgesini bağlayan bu koridor 178 kulvarda çalışılmıştır. Yirmi yedi lokusun kaydedildiği alandaki buluntular Demir Çağı, Hellenistik, ve geç Roma dönemlerine işaret etmektedir. Bunların çoğu yerleşmedir. Demir Çağı yerleşmeleri Erikli'de (L12-019 ve L12-020) ve Yakadibi'nde (L12-023 ve L12-027) bulunmuştur. Bu yerleşmeler Kırkgeçit Vadisi'nden yukarıya, İlya'nın Yeri (Lala Köy, L11-009, L11-010) ve Tıngiroğlu (L11-032, L11-033, L11-034) alanlarına uzanan bir sistemin parçaları olarak görülebilir. Bu yerleşme dizisi M.Ö. birinci bin yılın ortalarında kullanılan bir dağ geçidi patikasına işaret edebilir. Buna benzer özellikler gösteren bir grup lokus, İyon seramik ve kiremit buluntuları nedeniyle Hellenistik dönem olarak kaydedilmiş olup yerel Demir Çağ gruplarının Sinop limanı ile olan ticaret ilişkisine işaret edebilir. Geç Roma ve erken Bizans dönemlerinde, günümüz Erikli Köyü civarında ondan fazla yerleşim kurulmuştur. Robinson (1995) Erikli Camii'nde ağırlıklı olarak M.Ö. 4. yüzyıla tarihlenen bir grup Roma mil taşı kaydetmiştir. Bu, Sinop yarımadasında bulunan tek mil taşı grubu olup bunun dışında kıyı kesimlerde bulunan mil taşları Cece (Gerze), Ayancık ve kuzey Anadolu kervan hattı üstünde olan Boyabat'tan gelmektedir. Antik yol sisteminin genişlemesi ve iyileştirilmesi ile nüfus artışı sağlandığı görülmektedir. Kırkgeçitçayı'nın her iki yanında kaydedilen yerleşmelere ek olarak Kabalı nehrini kuzey tarafında Alasoku Han (L12-043) kaydedilmiştir. Bu küçük, Osmanlı taş hanı Kabalı Çayı üstünde kuzey-güney geçiş noktasını belirlemektedir.

Genel Yüzey Araştırması (Resim: 6)

Alasoku Han

Bir Osmanlı kervansarayı olan Alasoku Han Kabalı Çayı'nın hemen kuzeyinde, Avdan yüzey araştırması alanının karşısında bulunmaktadır. Projemizin amaçlarından biri, modern çağ öncesinde uzun süreli kullanılan yol sistemlerini kaydetmek olduğundan bu bölgeyi araştırmak istedik. Gerek yapı gerekse civardaki buluntular yapının Osmanlı dönemine ait olduğunu teyit etmiştir. Civarda daha önceki dönemlere ait yerleşme izi bulunamamıştır fakat bu alandaki görünürlük sistematik yüzey araştırması yapmak için elverişli değildir.

Devrent Mahallesi (Resim: 7-8)

Bölge halkının verdiği bilgiler ışığında Gerze Ovası'na hakim bir tepenin yamacında büyük bir yerleşim bulunmuştur. Blören Köyü'nün Devrent Mahallesi'nde çok sayıda mermer ve kireötaşından mimarî parça bulunmuştur. Bu parçaların kaynağı bulunarak sistematik olmayan bir ön çalışma ile kaydedilmiştir. Mimarî parçaların, ilk aşamada M.S. 2.- 3. yüzyıllara tarihlenen kilise olarak tanımlanan bir geç Roma yapısında ikincil kullanıma girdikleri gözlemlenmiştir.

Çiftlik Köyü, Osmanlı Dönemi Taş Köprü (L 12-47)

Çiftlik Köyü'nde bulunan Osmanlı dönemine ait taş köprü ekibimiz tarafından kaydedilmiştir. Alasoku Han ile birlikte ele alındığında modern dönem öncesinde Sinop'un iç kesimler ile bağlantısını sağlayan yol sistemlerinin daha sağlıklı olarak anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır.

Çakıroğlu (Gerze İlçesi) (Resim: 9-13)

SiBAP 2011 sezonunda (Kültür ve Turizm Bakanlığı'na 11 Ağustos 2011 tarihinde verilen rapor) Yaykıl Köyü Çakıroğlu Mahallesi'nde sınırlı alanlarda yüzey araştırması yapmıştır. Geçen yıl belirlenen önemli sekiz dağınık seramik grubundan ikisinin olduğu yerde (Lokus L11-03, Lokus L11-31 – Resim: 20) 2012 sezonunda yeraltı radar çalışması yapılmıştır. Bu araştırmalar İstanbul Teknik Üniversitesi Jeofizik Bölümü'nden Sn. Emre Evren tarafından 6-7 Ağustos 2012 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu rapor, yeraltı radar çalışmalarının sonuçlarını ve yer altında tanımlanan arkeolojik buluntuların yer üstündeki kalıntılar ile olan ilişkisini ele alarak buradaki arkeolojik potansiyele değinmektedir.

Lokus #	Koordinatlar	Yüzey buluntuları ve yorumları	Gözlemlenen dönemler
L11-03	K4637025 D675837	Yoğun kiremit, taş, seramik. Yüksek kaliteli mallar, günlük kullanım malları ve özellikle amforalar. Büyük olasılıkla yerleşme.	Geç Roma
L11-31	K4637108 D676447	Derinliği 1.5 metreden fazla olan seramik, taş, kiremit ve in situ duvar kalıntıları erozyona uğrayan kesitten de görülmektedir. Seramik kalıntıları endüstriyel ya da yerleşme tipi aktiviteyi işaret etmektedir. Deniz altında kalmış mozayikler büyük bir villa ya da anıtsal bir yapıya işaret etmektedir.	Hellenistik, Roma İmparatorluk, Geç Roma

L11-03 lokusu oldukça geniş bir alanı kaplayan ve yoğun Roma seramik, kiremit dağılımı gösteren bir buluntu grubudur. Her biri yaklaşık 6x4x1.5 metre boyutlarında olan en az iki buluntu kümesinde (Kulvar 11-10, 11-12) taş ve kiremit toplanmıştır. Anılan buluntu kümeleri yüzeyden 0.5 metre yükseklikte olan bir duvarın yaklaşık 150 metrelik kısmının tahribatı sonucu oluşmuştur. Kümelerin dağılımı alanda, 20,000 metrekairelik alanı kaplayan bir taş yapının varlığına işaret etmektedir. Seramik tipleri geç Roma (M.S. 4.-6. yüzyıllar) dönemine tarihlenmektedir (görseller için lütfen 11 Ağustos 2011 tarihli rapora bakınız).

L11-031 kıydan yaklaşık 50 metre güneydeki yarık olup daha önce kilise olarak tanımlanan bir yapıya aittir. Resim 2 ve 3, 2012 kış ve bahar aylarında çekilmiş olup erozyon ile açığa çıkan zengin kültürel tabakaları göstermektedir. Burada gözlemlenen esas

kültürel katman en az 1.5-2 metre derinliğe sahip olup yapıdan 100 metre daha güneye uzanmaktadır. Yarıktan elde edilen seramikler arasında olasılıkla Knidos'tan gelme geç Hellenistik (M.Ö. 2.-1. yüzyıl) kase parçaları, M.S. 2. yüzyıl Bosfor amfora parçaları, Ege tipi uzun ağızlı amfora parçaları, çok sayıda *pithos* ve binlerce kiremit parçası bulunmaktadır. Bu alanın kıyı tarafında sürdürülen yeraltı radar araştırmaları yüzeyden yaklaşık beş metre derinlikte çok sayıda duvar kalıntısı göstermiştir. Kıyıdan biraz ileride, deniz altında kalan mozayik parçaları ile ele alındığında bu buluntuların büyük bir yapıya ait olabileceği anlaşılmaktadır. Gerek yerleşimin Bizans öncesine tarihlenmesi (M.Ö. 2. – M.S. 5. yüzyıllar) gerekse çok sayıda saklama kabının ve ithal malın bulunması, bu yapının kiliseden daha farklı işlevlere sahip olabileceğini ortaya çıkarmıştır.

Çakıroğlu, Genel Değerlendirme

Bölgede iki farklı alanda gerçekleştirilen yeraltı radar araştırması sonuçları ışığında seramik ve taş buluntu kümeleri yorumlanabilmektedir. L11-26, 11-27, 11-28, 11-29 ve 11-30 lokusları, 2011 sezonunda bölgenin güneyinden başlayıp Kabalı nehrinin güney kıyısına hakim ovaya kadar uzanan geniş buluntu kümeleri olarak değerlendirilmiştir. M.S. 2. ve 3. yüzyıllara tarihlenen çok sayıda mermer mimarî parça (en az iç sütun, beş sütun başlığı, iki sütun kaidesi) bu alanda hala kaydedilmemiş olan bir ya da birden fazla anıtsal yapıya işaret etmektedir. Roma mil taşlarının Kabalı-Kırkgeçit Çayı vadi sisteminden beş kilometre yukarıda, Erikli köyü civarında yoğun olarak bulunması, bu nehir sisteminin Sinop yarımadasını Anadolu kervan yolları ile bağlayan ve Vezirköprü, Boyabat, Taşköprü istikâmetinde devam eden (Doonan et al.) bir yol sisteminin çıkış noktası olduğunu göstermektedir. Gerek konumu gerekse buluntular gözönüne alındığında, Çakıroğlu Sinop yarımadasının Roma ve geç Roma dönemleri ekonomisini ve organizasyonunu anlamada büyük öneme sahiptir. Bizim bilimsel duruşumuz, bu özelliklere sahip bir yerleşimin mevcut yasalar altında korumaya alınmasından yanadır.

Seramik Çalışmaları

Fiziksel Çalışmalar (Jim Feathers, Vaşington Üniv.; Tablo 2)

Sinop yarımadasındaki arkeolojik sitlerde yüzeyden toplanan otuz bir tarih öncesi döneme ait seramik parçası işildama analizinde kullanılmak üzere Alexander Bauer'e (Queens Koleji, New York) verilmiştir. Analizler Vaşington Üniversitesi İşildama Laboratuvarı Müdürü Prof. James Feathers tarafından yapılmıştır. Bu rapor analiz sonuçlarını özetlemektedir. Sonuçlar tablolar ile gösterilmek yerine, ayrıca istendiğinde bir Excel dökümü hâlinde ve detaylı analiz tanımlamaları eşliğinde sağlanabilmektedir.

Yaş Dağılımı – Bu kısımda her sitten alınan örneklerin yaş dağılımı ele alınmaktadır. Bu raporda önceki sezonlarda alınmış olan bazı örneklerin sonuçları da tartışılmaktadır. Aşağıda verilen yaşlar eşit olarak güvenilir kabul edilmekte olup bu konudaki detaylı tartışmayı bu kısmın sonunda bulabilirsiniz. Ham veriler Excel dökümünün ayrı bir parçası olarak sağlanacaktır.

Veriler radyal grafikler kullanılarak sunulmaktadır: radyal grafikler farklı tahmin eşiklerinin olduğu veri gruplarında daha etkin bir sunum sağlamak ve farklı eşikleri histogramlardan daha net olarak göstermektedir. Radyal grafiklerde yatay eksen analiz sonucunun gerçeğe yakınlığını yaklaşık yanlışlık payı olarak gösterirken dikey eksen her bir yaş tahmini referans noktası ve standart sapmaları ile (artı ve eksi değerler dahil edilerek) verilir. Referans noktası ağırlıklı ortalama alınarak saptanır. Grafikte taranan

alanın iki standart sapma noktasını içerir. Taralı alanın dışında kalan noktalar istatistiksel olarak değeri saptanamayan örneklerdir. Grafikteki çizgi ise yaşı saptanan tüm örneklerin ortasından geçtiği varsayılan doğruyu gösterir.

Dört grafik görülmektedir. Yaş aralıklarının birbirine en yakın olduğu örnek Güllüavlu'dan gelmektedir. En yüksek dış değer, UW2256, yüksek kaliteli bir örnektir ancak en düşük dış değer büyük olasılıkla gerçek değerinin altında tahmin edilmiştir. Örneklerin çoğu M.Ö. erken 3. bin yıla tarihlenmiştir.

Mezarlıktepe örneklerinde de büyük farklılıklar gözlemlenmemektedir. En genç dış değer, UW 1590, büyük olasılıkla gerçek değerinin altında tahmin edilmiştir. Daha geç olan iki dış değer her ne kadar çok güvenilir değerler sağlamasa da gerçek değerlerinin altında sonuçlar vermiştir. Mezarlıktepe örnekleri çoğunlukla M.Ö. geç 3. bin yıla tarihlenmektedir ve bu nedenle Güllüavlu'dan daha gençtir. Bununla birlikte, buradan bir kaç daha eski seramik parçası vardır.

Diğer iki yerleşimden Kocagöz'e ait olan en genç değerler, UW1489 ve UW 1490 büyük olasılıkla gerçek değerlerinin altında tahmin edilmiştir. Daha eski sonuçlar gösteren UW 1491 ve UW 2248 ise büyük olasılıkla anomali göstermekle beraber bu tarihleri analiz sonucu dışında bırakmak için herhangi bir sebep yoktur. Kocatepe'den alınan diğer beş örnek M.Ö. 3. bin yılın ortalarına tarihlenmiştir.

Maltepe'deki yaygın dağılım tarihlenen örneklerin kalitesi ile ilişkili değildir çünkü tüm dış değerler kaliteli örneklerden gelmektedir. Bu yaygın dağılımın sebebi anılan yerleşmenin dokuz bin yıl önce başlayan ve aralıklarla uzun süren kullanımından kaynaklanmaktadır.

Bazı alınan yaşlar M.Ö. cinsinden verilmiştir ve Tablo 1'de görülebilir. Bu değerleri günümüzden önce cinsinden (yüzdelik hata payları ile birlikte) görmek için Excel dokümanında 219 ile 250. satırlar arasına bakılması gerekmektedir.

Tipolojik Analiz (K. Domzalski, Polonya Bilimler Akademisi)

Sinop ve civarında bulunan kırmızı sırlı seramik parçaları Roma kırmızı sırlı kaplara ait olup bunların üretim yerlerinin Kuzey Afrika/Tunus (ARS) ve Doğu Ege/Foça (LRC/PhRS) olduğu özellikle Hayes tarafından yapılan araştırmalarda, makroskopik yapı yardımı ile üretim bölgelerini izole edilmesi sayesinde kanıtlanmıştır. Hayes (1972) bu çalışmaya dayanarak kronotipolojik gruplamalar yapmış, standart üretimden çıkan ve yaygın dağılım gösteren buluntuları tanımlamıştır. Bununla birlikte, SiBAP'ta çok sık bulunan Pontik Kırmızı Sırlı Malların durumu daha farklıdır. Bu mallar Hayes'in sadece Akdeniz bölgesini kapsayan çalışmasına dahil edilmemiştir. Ayrıca, anılan mal grubu Karadeniz bölgesinde çalışan arkeologların dikkatini çok az çekmiştir. Homojen varlık gösteren Geç Roma Pontik malleri grubu çok uzun yıllar neredeyse tamamen göz ardı edilmiştir ve özellikle 1980 sonlarından beri bazı Rus ve Rumen seramik uzmanları yanlışlıkla, bu malları Hayes'in Afrika, Foça ya da Kıbrıs mal gruplarına dahil etmektedir. Yapılan tüm bu hatalar Karadeniz havzasının batı, kuzey ve doğu kıyıları arkeolojisi çok iyi bilindiği hâlde ve bir çok yerleşme ve mezarlık alanındaki kazı çalışmasından çıkan sonuçların bilinmesine rağmen meydana gelmiştir. Bu araştırmalar anılan Geç Roma seramiklerini çok iyi tarihlenen arkeolojik katlarla ilişkilendirmiştir. Bu buluntular ışığında bu raporun yazarı Pontik Kırmızı Sırlı kaplar için geçici bir kronotipoloji gruplandırması yapmıştır. Sinop yarımadasındaki yüsey araştırmalarında bulunan kırktan fazla arkeolojik

sitten elde edilen seksenden fazla Geç Roma Kırmızı Sırlı malın Domzaski ve Doonan tarafından yayına hazırlığı sürmektedir.

Jeofizik çalışmaları (Resim 10, 14-15)

Çakıroğlu'nda yapılan jeofizik çalışmaları, yüzey buluntuları eşliğinde yukarıda özetlenmiştir. İkinci grup jeofizik çalışmaları antik Sinope şehrinin merkezinde olan Sinop Kalesi etrafında gerçekleştirilmiştir. Bu alanda antik limana hakim olan yukarı ve aşağı teraslar bulunmaktadır. Bu bölgedeki jeofizik çalışmalarının amacı Roma öncesi dönemlere ait bilgini güölendirilmesi ve erken İyon kolonisinin bu alanda olup olmadığının test edilmesi ile eski otogar alanının batısında koloni öncesi Demir Çağı yerleşmesinin olup olmadığının anlaşılmasına yöneliktir. Çalışma hakkında ayrıntılı teknik rapor istendiğinde İstanbul Teknik Üniversitesi'nden Sn. Emre Evren'den sağlanabilir. Özetle, araştırma sonuçları yukarı hapishane terasında yüzeyden iki ve altı metre derinlikte en az iki mimarı tabaka göstermektedir. Eski otogar alanında ise yaklaşık beş metre derinlikte iyi korunmuş bir duvar ya da teras kenarı bulunmuştur. Bununla birlikte, bu alanda aynı ya da daha alt seviyede, daha az korunmuş, tabanları taş kaplı çukur evlerin bulunma olasılığı da vardır.

Araştırma Sonuçlarının Özeti

- 1) Boztepe, M.Ö. 4. yüzyıldan itibaren uzun süreli yerleşme izlerinin görüldüğü, esas kent yerleşiminin hemen güney ve batı yamaçlarında yer alan, kuzey ve doğu yamaçlarında ise yerleşme izleri taşımayan bir sit görüntüsü vermektedir. Bu dağılım bugünkü yerleşmede de gözlemlenmektedir.
- 2) Sarıkum Osmanlı öncesi dönemlerde yerleşme izi göstermemektedir ki bu durum daha önce batı kıyısında bulunan vadilerde yapılan araştırmaların sonuçları ile de desteklenmektedir. Bahsedilen dağılım Geç Roma/Erken Bizans döneminde doğu kıyılarında ve iç kesimlerde yerleşme yoğunluğunun çarpıcı bir şekilde artmasına rağmen ortaya çıkmaktadır.
- 3) 2011 sezonu sonunda ortaya konan Kırkgeçit Çayı Vadisi'nde M.Ö. 4. ve 1. yüzyıllar arasında kullanılan bir ticaret yolu bulunduğu teorisi yamaçlarda bulunan yerleşmeler ışığında kuvvetlenmiştir. Birçok Demir Çağı lokusunun (L12-19, 12-23, 12-26) stratejik noktalarda olduğ ve bunların yüksek kesimlerdeki büyük yerleşmeler ile Tıngiroğlu Köyü ve kıyı kesimlerini bağladığı görülmektedir. Lokus L12-022 M.Ö. 4. yüzyıldan itibaren artan miktarlarda ithal seramik mallar sağlamıştır. Erken Bizans (M.S. 4.-7. yüzyıllar) yerleşmesi Kırkgeçit Çayı Vadisi'nin her iki yanında yoğun olarak bulunmaktadır ve bu alandaki Roma yolunun genişlemesi sonucunda yerleşmenin büyüdüğü teorisini güçlendirmektedir. Kabalı-Kırkgeçit arasındaki bu güzergahın genişletildiği Robertson (1905) ve diğerlerinin kaydettiği mil taşlarından anlaşılmakta ayrıca bölgede artan yerleşme yoğunluğu da bu genişlemenin bir sonucu olarak görülmektedir.
- 4) Kıyı kesimlerindeki araştırmalar erken Bizans döneminde (M.S. 4.-7. yüzyıllar) yerleşmelerde belirgin bir artış olduğunu ortaya koymaktadır. Eldeki bulgular erken Bizans limanının Çakıroğlu yerleşiminde olduğunu ve bunun jeofizik ve gerekirse kazı çalışmaları ile daha detaylı çalışılması gerektiğini göstermektedir. 2012 sezonu yüzey buluntularına dayanarak, bu kıyı kesminin yerleşmeye en erken M.Ö. 2. yüzyılda başladığı söylenebilir. Kırkgeçit Çayı'nın kuzeyindeki Hellenistik dönem yerleşmeleri ile ele alındığında (L11-09, 10) bu vadinin kıyıya

yakın kesimlerinde Sinope Limanı ile Karadeniz bölgesinin geri kalanını Hellenistik dönemde birbirine bağlayan önemli yerleşmelerin olduğu söylenebilir.

- 5) Sinope limanının şehir merkezi birden fazla mimarî tabakaya sahiptir ve bunlar günümüz yer seviyesinin hemen altındadır. Bu kalıntılar Hellenistik duvar temelini 1-1.5 metre üstünde bulunmaktadır. Özellikle eski hapishanenin olduğu yukarı teras etrafında ve antik şehir duvarının olduğu eski otogar içinde yapılacak kazı çalışmalarının yüksek arkeolojik potansiyeli olduğu açıktır.

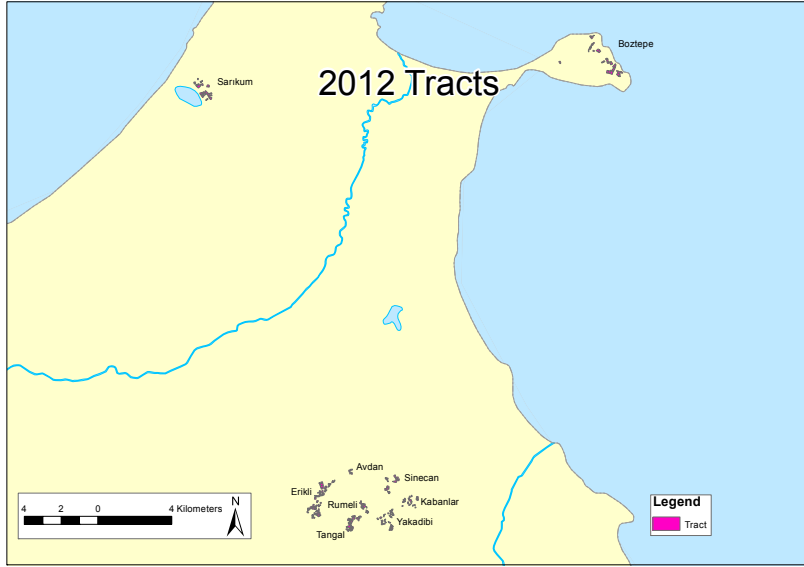
Tablo 1: 2012 Saha Çalışmalarında kaydedilen lokuslar

Lokus	Kuzey	Doğu	Alan	Dönem	Tanım
L12-001	4654314	682532	0.27	Hellenistik, Roma, Bizans	Yoğun kiremit ve seramik kümesi
L12-002	4654229	681933	Nokta	Hellenistik, Roma	Tümülüs içinde soyulmuş iki mezar
L12-003	4654290	681938	1.26	Hellenistik, Roma	Tümülüs L12-002 civarında Hellenistik buluntu grubu
L12-004	4654239	681771	Nokta	Hellenistik, Roma	T12-007 doğusunda rüzgar erozyonuna uğramış tümülüs
L12-005	4654674	681840	0.02	Roma	Boztepe’de pınar yakınında bir sarkofag
L12-006	4654652	681484	Nokta	Hellenistik, Roma	T12-018 and T12-019 güneyindeki dere yatağı içinde bulunan BST kiremitleri
L12-007	4654855	681505	0.02	Hellenistik, Roma	Kiremit kümesi; gömü?
L12-008	4655461	681004	0.02	Geç Roma	Kiremit ve seramik kümesi
L12-009	4655570	680847	0.05	Hellenistik, Roma	Kiremit ve seramik kümesi
L12-010	4654899	679099	Nokta	Hellenistik	İnşaat kesiti içinde Hellenistik duvar ve seramikleri
L12-011	4654992	679248	1.47	Hellenistik, Roma	Şahin Tepesi tümülüsleri
L12-012	4653192	659860	0.14	Geç Roma	Kiremit ve seramik (ev?)
L12-013	4653163	660301	0.04	Geç Roma	Kiremit kümesi – gömü
L12-014	4653066	660263	Nokta	Geç Roma	2. ve 3. kulvarlar arasında 10x10 boyutunda boncuk ve kiremit kümesi
L12-015	4652910	660281	0.04	Geç Roma	Kiremit ve seramik kümesi
L12-016	4629297	667736	Nokta	Hellenistik, Roma	Tangal’da açılan kuyu içindeki kiremitler
L12-017	4630174	666106	0.09	Geç Roma	Erikli Camii arkasındaki çukur
L12-018	4630327	666038	0.21	Geç Roma	Erikli Camii altındaki tarlada buluntu grubu
L12-019	4630304	665805	0.14	Demir Çağı	Yaygın el yapımı seramik ve çamur sıva grubu
L12-020	4630383	665905	0.11	Hellenistik	T L12-019 höyüğü altında kiremit ve seramik kümesi
L12-021	4631311	666138	0.79	Roma	Yoğun taş ve kiremit buluntuları
L12-022	4631466	666187	0.28	Hellenistik, Roma	Yoğun seramik ve kiremit buluntuları
L12-023	4630956	666236	Nokta	Demir Çağı	Höyük üstünde çamur sıva

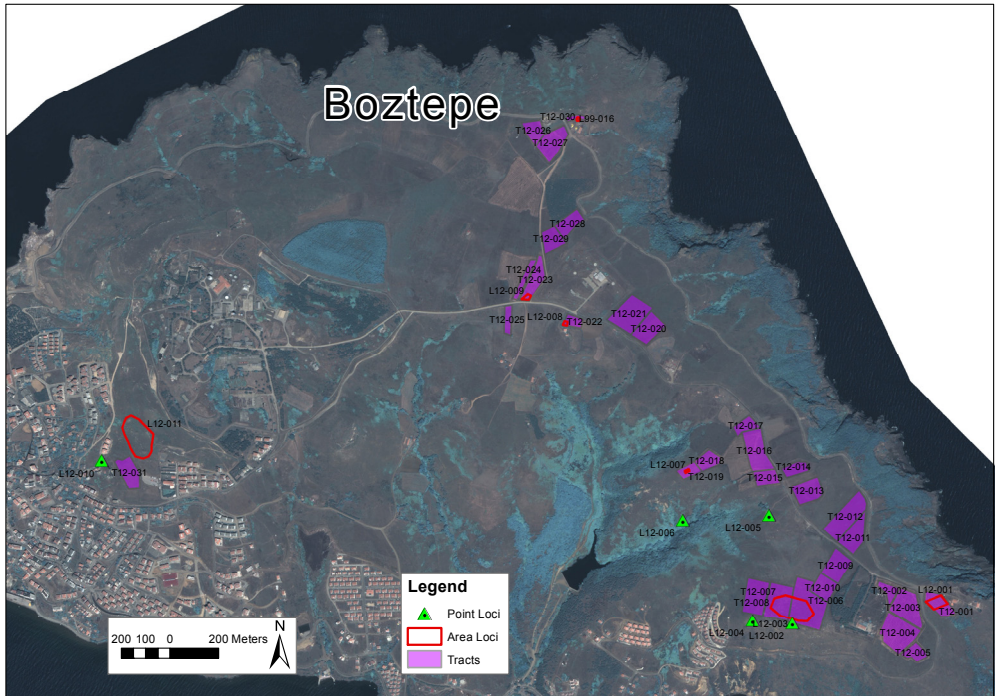
					ve seramik buluntuları
L12-024	4630648	665823	0.14	Geç Roma	Kiremit ve seramik kümesi
L12-025	4630682	665934	0.03	Geç Roma	20x20 boyutlarında taş ve kiremit kümesi
L12-026	4630193	669447	0.36	Demir Çağı?	Demir Çağı teras duvarı, çamur sıva, seramik parçaları
L12-027	4630259	670041	0.84	Geç Roma	Buğday tarlasında yaygın buluntu kümesi
L12-028	4630338	669707	Nokta	Bilinmiyor	Kaçakçı çukuru
L12-029	4629989	670189	Nokta	Bilinmiyor	Yakadibi Tümülüsü
L12-030	4629677	670039	0.19	Geç Roma	Seramik kümesi
L12-031	4630825	671337	0.39	Roma	Kiremit ve seramik kümesi
L12-032	4630916	670976	0.28	Geç Roma	Kiremit ve seramik kümesi
L12-033	4630845	671032	0.02	Geç Roma	Kiremit ve seramik kümesi
L12-034	4629610	667940	0.29	Geç Roma	Kiremit ve seramik kümesi
L12-035	4629715	667886	0.11	Geç Roma	Kiremit ve seramik kümesi
L12-036	4629461	667920	0.03	Geç Roma	Kiremit ve seramik kümesi
L12-037	4630097	668183	0.24	Geç Roma	Kiremit ve seramik kümesi
L12-038	4630023	668293	0.25	Geç Roma	Kiremit ve seramik kümesi
L12-039	4631764	666529	0.04	Geç Roma	Kiremit ve seramik kümesi
L12-040	4632089	666866	0.42	Geç Roma, Osmanlı	Kiremit ve seramik kümesi
L12-041	4631882	666693	0.71	Geç Roma	Kiremit ve seramik kümesi
L12-042	4632063	666757	0.06	Geç Roma	Kiremit ve seramik kümesi
L12-043	4633133	667345	0.03	Osmanlı	Taş Han
L12-044	4632666	667787	0.18	Geç Roma	Çamur sıva, kiremit ve seramik kümesi
L12-045	4629031	677990	0.02	Demir Çağı	Yanmış kireç ve seramik kümesi
L12-046	4628920	678407	0.14	Geç Roma, Bizans	1 hektarlık seramik ve kiremit kümesi yakınındaki kilise
L12-047	4648774	672541	Nokta	Osmanlı	Köprü
L99-016	4656301	681057	0.02	Hellenistik	Kiremit, amfora ve figürin

Tablo 2. Kocagöz, Güllüavlu, Maltepe ve Mezarlıktepe’den alınan işildama örnekleri sonuçlarına göre saptanan yaşlar

<i>Örnek</i>	<i>Sit</i>	<i>Kod</i>	<i>Tarih (yıl M.Ö.)</i>
UW2247	Kocagöz	96.24a.31	2380 ± 410
UW2248	Kocagöz	96.24a.33	10630 ± 1420
UW2249	Güllüavlu	L98.25.05	2860 ± 260
UW2250	Güllüavlu	L98.25.07	1180 ± 380
UW2251	Güllüavlu	L98.25.08	2320 ± 240
UW2252	Güllüavlu	L98.25.12	3880 ± 780
UW2253	Güllüavlu	L98.25.28	2850 ± 360
UW2254	Güllüavlu	L98.25.31	3300 ± 350
UW2255	Güllüavlu	L98.25.35	2540 ± 270
UW2256	Güllüavlu	L98.25.41	5460 ± 660
UW2257	Güllüavlu	L98.25.76	2490 ± 420
UW2258	Güllüavlu	L98.25.81	2860 ± 280
UW2259	Maltepe	L98.29.7	1640 ± 220
UW2260	Maltepe	L98.29.23	5470 ± 360
UW2261	Maltepe	L98.29.28	2050 ± 280
UW2262	Maltepe	L98.29.33	7010 ± 560
UW2263	Maltepe	L98.29.37	2970 ± 340
UW2264	Maltepe	L98.29.39	4440 ± 510
UW2265	Maltepe	L98.29.60	5000 ± 330
UW2266	Maltepe	L98.29.90	1440 ± 220
UW2267	Maltepe	L98.29.92	4790 ± 450
UW2268	Mezarlıktepe	T99.80.01	3490 ± 380
UW2269	Mezarlıktepe	T99.80.04	4000 ± 380
UW2270	Mezarlıktepe	T99.80.10	1570 ± 200
UW2271	Mezarlıktepe	T99.80.13	1950 ± 260
UW2272	Mezarlıktepe	T99.80.20	3080 ± 290
UW2273	Mezarlıktepe	T99.80.22	1990 ± 240
UW2274	Mezarlıktepe	T99.80.30	1510 ± 360
UW2275	Mezarlıktepe	T99.80.32	2080 ± 230
UW2276	Mezarlıktepe	T99.80.43	1530 ± 320
UW2289	Kocagöz	96.24a.01	2570 ± 250



Resim 1: 2012 sezonunda yüzey araştırması yapılan alanlar



Resim 2: Boztepe burnunda 2012 sezonunda yüzey araştırması yapılan alanlar.



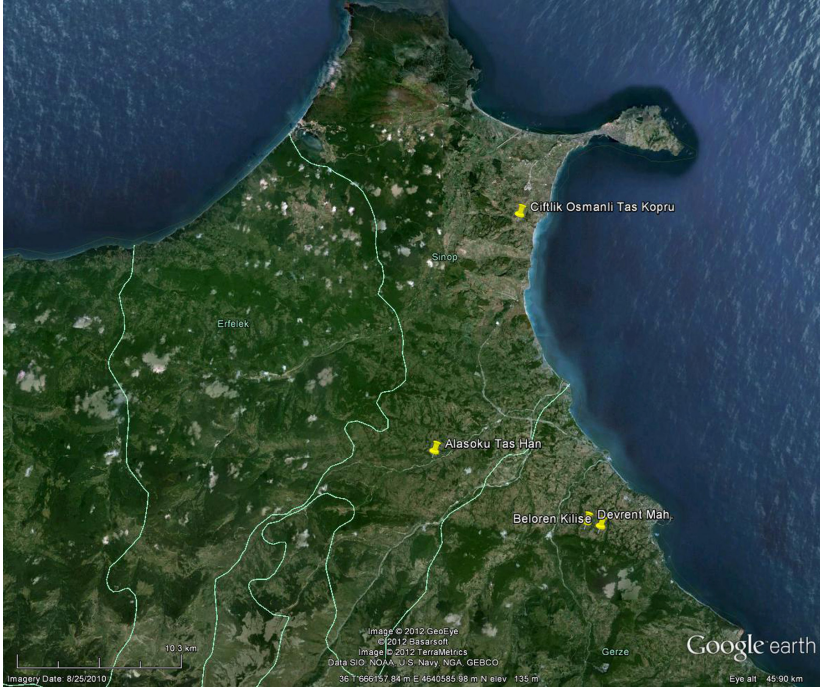
Resim 3: Lokus L12-01. Boztepe'nin doğu ucundaki Hellenistik -Bizans çiftliği.



Resim 4: L12-01'den seramik örnekleri. Yukarıdaki sıranın ortasındaki Hellenistik damgalı ağırşak dikkat çekicidir.



Resim 5: Lokus L99-16 . Boztepe'nin kuzey ucundan Hellenistik dönem kalıp imalatı pişmiş toprak figürin.



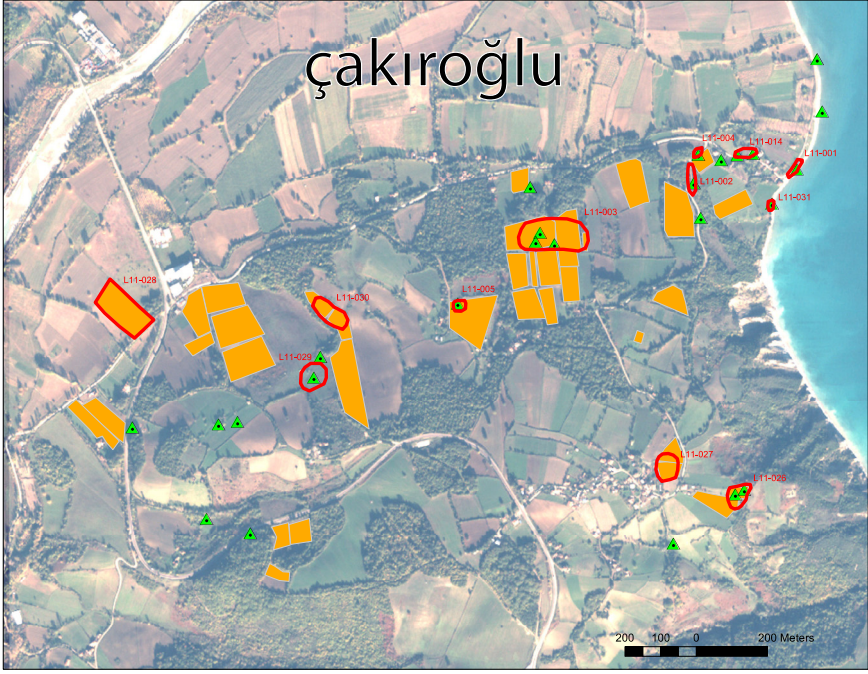
Resim 6: 2012 sezonu yüzey araştırması genel buluntuları.



Resim 7: Belören Köyü (Gerze) Devrent Mahallesi'nde bulunan Roma dönemi mermer heykel kaidesi ve baskı taşı.



Resim 8: Belören Köyü (Gerze) Devrent Mahallesi Lokus L12-46'da bulunan bir hektarlık yerleşme ve kilisenin bulunduğu alan.



Resim 9: Çakıroğlu yüzey araştırması genel planı.



Resim 10: 2012 sezonunda yeraltı radar araştırması yapılan alanlar:
L11-03 batıdaki iki alanı kaplarken L11-31 ise sahildeki alanı kapsamaktadır.



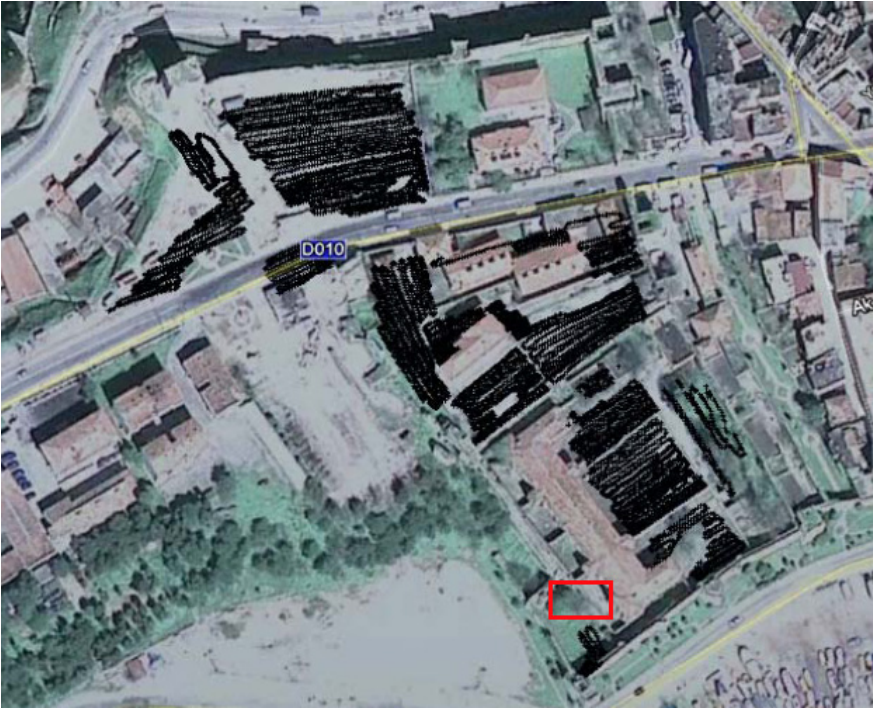
Resim 11: L11-31'den kuzeye bakış. Lokus'tan erozyona uğrayarak kıyı boyunca 150 metrelik bir alanda uzanan kalıntılar Çakıroğlu Kilisesi fotoğrafta görülen evin yaklaşık 50 metre kuzeyindedir.



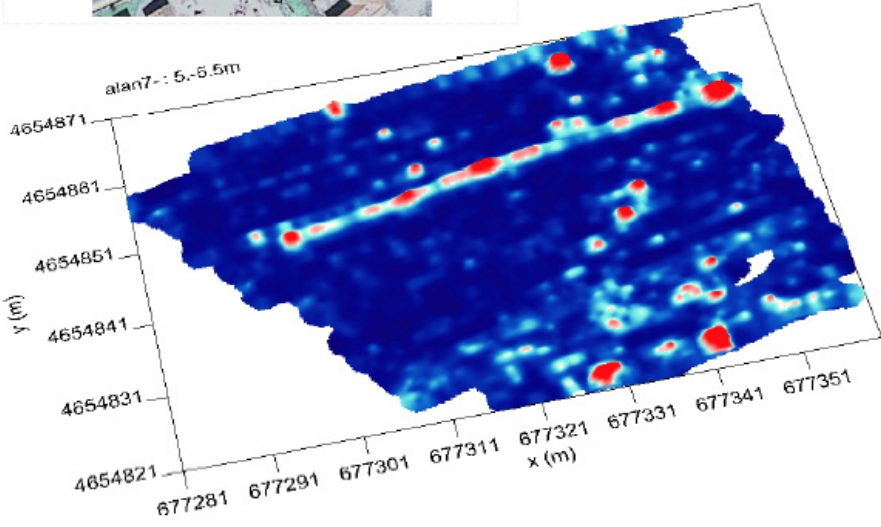
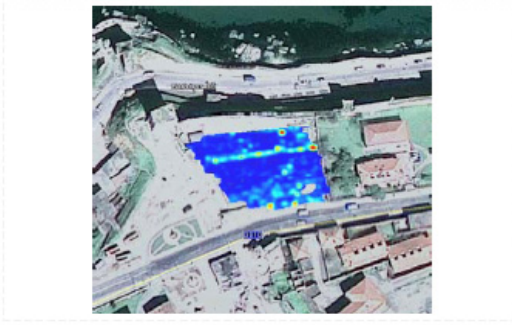
Resim 12: L11-31 modern evin yakınındaki kesitten erozyona uğrayan duvarın kalıntıları.



Resim 13: L11-31 Geç Hellenistik ve Geç Roma dönemleri arası tarihlenen ve yarıktta bulunan seramik parçaları.



Resim 14: 2012 sezonunda Sinop Kalesi yer altı radar araştırması kulvarlarını gösteren harita.



Resim 15: Eski Otogar alanında yüzeyden -5 metrede bulunan kalıntıların yer altı radar araştırması görüntüleri.

BURDUR İLİ VE İLÇELERİNDE NEOJEN VE PLEİSTOSEN DÖNEM FOSİL LOKALİTELERİNİN TESPİTİ YÜZEY ARAŞTIRMASI-2012

F. Arzu DEMİREL*
Sevinç KAPAN-YEŞİLYURT

“Burdur İli ve İlçeleri Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokaliteleri YüzeY Araştırması”nın üçüncü sezonu, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün 15.06.2012 tarih ve 133941 sayılı izinlerine bağılı olarak 29.08.2012-10.09.2012 tarihleri arasında 13 gün süreyle gerçekleştirilmiştir¹. Araştırmamıza Bakanlık temsilcisi olarak Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü uzmanlarından Filiz KOCAELİ katılmıştır².

“Burdur İli ve İlçeleri Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokaliteleri YüzeY Araştırması” Burdur İli sınırları dâhilinde yer alan karasal memeli hayvan kalıntıları barındıran alanların tespitine yönelik olarak üç yıldan bu yana gerçekleştirilmektedir. Burdur Formasyonu’nun üst Miyosen’de çökelmeye başladığı, gölsel izlere göre Pliyosen Gölü’nün, bölgeyi etkileyen tektonik hareketler nedeni ile ara ara sığ bataklıklar ve derinliği artan su ortamları halinde varlığını milyonlarca yıl sürdürdüğü bilinmektedir. Günümüz Burdur Gölü ise yaklaşık iki milyon yıl önceki daha genç yer hareketlerinin sonucunda oluşmuştur ve gölsel dolgular yaklaşık olarak 1000 m. kalınlık göstermektedir (Kahraman, 2011: 96-97). Burdur Havzası gibi Akdeniz’e komşu coğrafyaların Anadolu’ya geçen karasal canlılar için bir köprü niteliği taşıdığı düşünüldüğünde, araştırma alanımızın tanıklık ettiği zaman dilimi açısından son derece önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Göller Yöresi günümüzde oldukça zengin bir hayvan ve bitki varlığına ev sahipliği yapmaktadır.

* Yrd. Doç. Dr. F. Arzu DEMİREL, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, İstiklal Kampüsü, 15030, Burdur/TÜRKİYE.

Elektronik posta: arzudemirel@mehmetakif.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Sevinç KAPAN-YEŞİLYURT, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Terzioğlu Kampüsü, Çanakkale/TÜRKİYE.

¹ Çalışmalar, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Rektörlüğü’nün ve Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü’nün desteğı (Proje No.: 0111-NAP-10) ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmamızın gerçekleştirilmesi için gerekli izni veren T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne, destekleri için Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Rektörlüğü’ne, Burdur İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü’ne ve Burdur Müzesi yetkililerine teşekkürlerimi sunarım.

² Bakanlık temsilcimize, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi’nden Yrd. Doç. Dr. Sevinç Kaplan-Yeşilyurt’a ve Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Antropoloji Bölümü lisans öğrencileri Seçil Bora, Gürkan Yalçınkaya, Nersibe Küçük, Tuğba Ay, Selin Doğan, Esra Delice, Cem Demir ve Fatma Fidan’a özverili çalışmalarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Bu zenginliğe geçmişte yörenin önemli bir coğrafi geçiş alanı olmasına bağlı olduğunu kabul etmek mümkündür. Nitekim Üst Miyosen’de çökmeye başlayan yörede sürdürmekte olduğumuz yüzey araştırması da bize bu yönde bulgular vermeye devam etmektedir.

Araştırmamızın ilk yılı olan 2010 yılında Burdur Gölü havzası içinde omurgalı fosilleri içermesi muhtemel lokaliteleri taramış ve havza ile ilgili genel bir bilgi edinmeye çalışmıştık. 2011 yılında ise, araştırmamız Yassıgüme ve Elmacık köyleri çevresinde yoğunlaştırılmıştı.

2012 yılı arazi çalışmalarımız temel olarak iki ayrı lokasyonda yer alan üç farklı alanda gerçekleştirilmiştir. Bu alanlar Merkez-Yassıgüme Köyü çevresindeki vadiler, Yassıgüme Köyü yakınlarındaki Etre Dağı civarı ve Merkez-Yakaköy Köyü yakınlarında yer alan Kocakır Tepe mevkisidir. Bu alanların Burdur İli haritasındaki konumları Harita 1’de görülmektedir. 2010 ve 2011 yıllarında gerçekleştirdiğimiz arazi çalışmalarında sürekli olarak Yassıgüme Köyü civarında dere yataklarında taşınmış halde omurgalı fosillerine rastlandığından ve bu fosillerin geldiği kaynak alan bulunamadığından, bu yılki çalışmamız bu köy civarındaki tüm dere yatakları ve çevresindeki yamaçların ayrıntılı olarak taranması şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Bu alanlardan ilki, Yassıgüme Köyü yakınlarındaki Kocadağ eteklerinde yer alan Türkmentepe’nin güneybatı yamaçları olmuştur (Resim: 1). Herhangi bir fosil kalıntıya rastlamadığımız bu alandan sonra, Hıdırcıktepe’nin doğu, güney ve güneydoğu yamaçları taranmış (Resim: 2) ve havzadaki en yoğun Pliyosen istifi gösteren alanlardan olan Yassıgüme, İğdeli ve Soğanlı arasına kalan alan gözlemlenmiştir (Resim: 3).

Daha sonraki günlerde önceki yıllarda sürekli olarak taşınmış fosil parçalarına rastladığımız Sazlıkdere Mevkii’nde çalışmalarımız sürdürülmüştür. Bu alanda bu yıl da yine taşınmış halde olmak üzere irili-ufaklı çok sayıda fosil parçasına rastlanmıştır (Resim: 4). Yassıgüme çevresindeki dere yataklarından bir diğeri olan Türkmentepe-Sazlıkdere arasında kalan dere yatağı gezilmiştir ve sonrasında Sazlıkdere Vadisi’nin kuzey doğusundaki vadi taranmıştır. Bu bölgede ayrıca, Küçüktürkmendere Mevkii gezilmiş ve bu alanda da kimi küçük ve taşınmış halde kemik parçalarına rastlanmıştır (Resim: 5).

2012 yılı arazi çalışmamız esnasında araştırılan lokasyonlardan bir diğeri de Yassıgüme yakınlarındaki Etre Dağı civarıdır. Bu alanda dağın kuzey-kuzeydoğu yamacında kıyasal göl sedimanları bulunduğu tespit edilmiştir (Resim: 6). Bu alan eski göl kıyısı olması nedeniyle omurgalı fosil varlığı içerebilecek bir alan olmasına rağmen, bu yılki çalışmamızda bu alanda herhangi bir fosil kalıntısına rastlanmamış olup, gelecek yıllarda tekrar taranması planlanmaktadır.

Bu yıl gezilen lokasyonlardan bir diğeri de Gerçek Saraç'ın "MTA Türkiye Omurgalı Fosil Yatakları" raporunda (2003) omurgalı fosillerinin bulunduğunu belirttiği Kocakır Tepe'dir. Kocakır Tepe'nin güney-güneybatı ve batı yamaçları taranmış (Resim: 7) ve omurgalı fosil kalıntılarına rastlanmıştır (Resim: 8). Omurgalı fosilleri açısından verimli görünen bu alanın da gelecek yıl tekrar taranması planlanmaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak, 2012 yılı yüzey araştırmamız temel olarak üç farklı alanda gerçekleştirilmiştir. Şimdiki verilerimize göre, bu alanlardan Yassıgüme Köyü ve çevresi yaklaşık olarak geç Pliyosen'e, Etre Dağı civarının Yassıgüme Köyü'nün çevresinden biraz daha genç olup, geç Pliyosen Dönem'in başlangıcına ve Kocakır Tepe çevresinin ise Geç Pliyosen-Pleistosen Dönem'e tarihlenebileceği anlaşılmaktadır.

Anadolu coğrafyasının önemli bir kavşağı durumunda bulunan Batı Akdeniz Bölgesi'nde Göller Yöresi'nin merkezinde yer alan ve göl varlığı nedeniyle en erken dönemlerden başlayarak insan topluluklarının tercih ettiği önemli bir yerleşim olan Burdur Yöresi'nin, Anadolu'da kara köprüleri açısından bir kavşak noktasında olduğu daha önceki yıllardaki raporlarımızda belirtilmişti (Demirel, 2012; Demirel, 2013; Demirel, Kapan-Yeşilyurt, Yiğit ve Yiğitbaşıoğlu (2013). 2012 yılı arazi çalışmalarımızda elde ettiğimiz veriler bu açıdan umut vericidir. Oldukça geniş bir alanı kaplayan göl havzasında bu yıl gerçekleştirdiğimiz arazi çalışmasında, Yassıgüme Köyü çevresinde başta Sazlıkdere Mevkii olmak üzere diğer vadilerde ve yanı sıra Yakaköy yakınlarındaki Kocakır Tepe'de gerçekleştirilen incelemelerimiz, bölgenin eski bir göl havzası olarak doğa tarihi açısından son derece zengin bir fauna varlığına ev sahipliği yapmış olduğu ve omurgalı fosilleri barındıran alanların varlığına dair öngörümüzü kuvvetlendirmiştir. Bu bakımdan, yörenin doğa tarihindeki öneminin ortaya konulması açısından araştırmalarımızın devamı önem arz etmektedir. Bu nedenle, "Burdur İli ve İlçeleri Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması"nın gelecek yıllarda da sürdürülmesi planlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- DEMİREL, A. (2012). Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2010. *29. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt: 361-368.
- DEMİREL, A., S. KAPAN-YEŞİLYURT, A. YİĞİT, H. YİĞİTBAŞIOĞLU (2013). Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2011. *30. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, sf. 307-316, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

KAHRAMAN, N. (2011). Elmacık Megafaunası: Anadolu Paleocoğrafyasına Açılan Yeni Bir Pencere. *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, Ocak 2011, Sayı 19: 92-103.

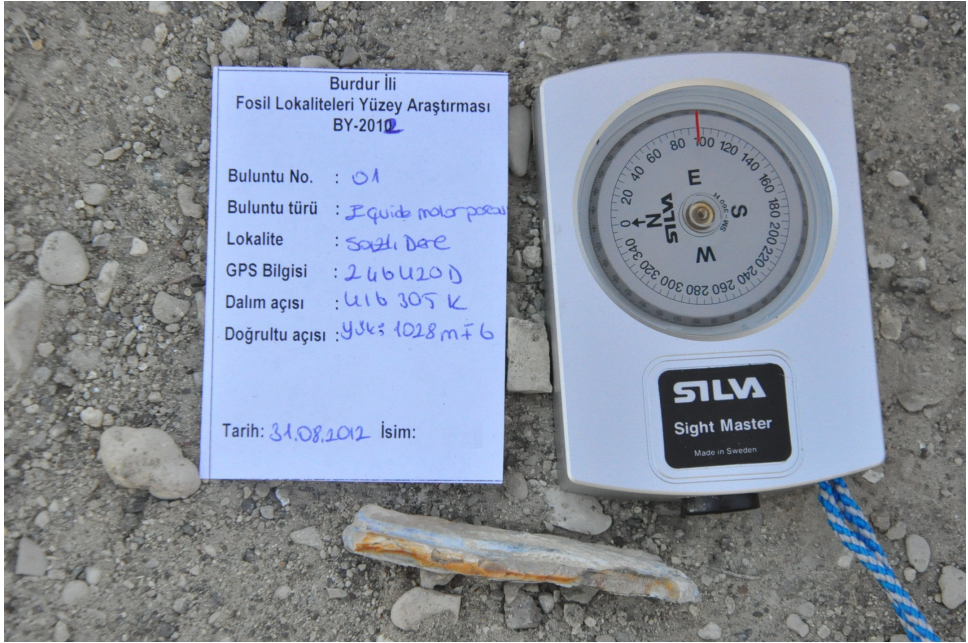
SARAÇ, G., (2003), *Türkiye Omurgalı Fosil Yatakları*, MTA Rapor No 10609, Ankara.



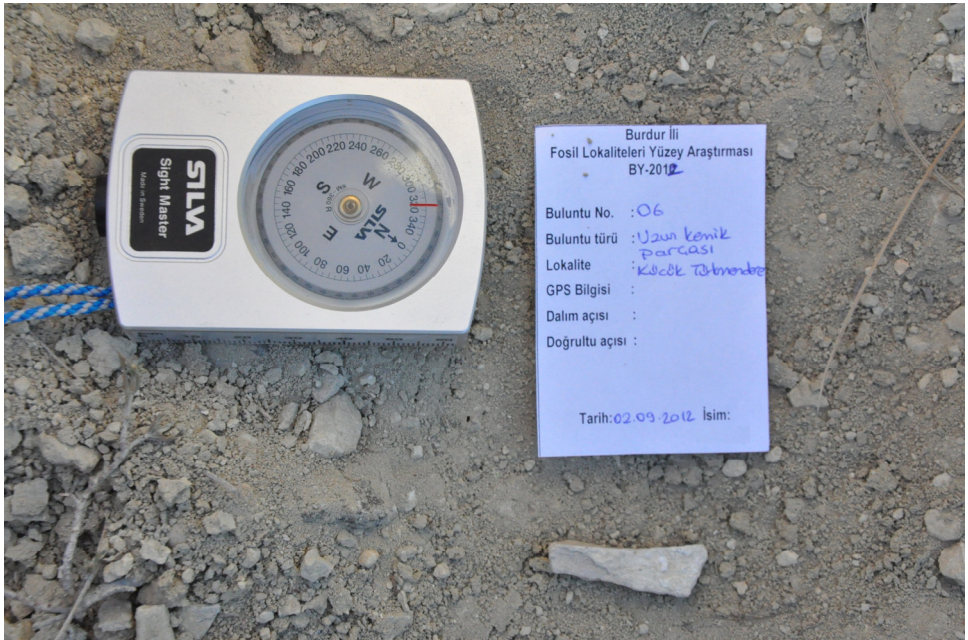
Resim:2



Resim:3



Resim:4



Resim:5



Resim:6



Resim:7



Resim:8

THERA ANTİK KENTİ VE ÇEVRESİ YÜZEY ARAŞTIRMALARI 2012

Abdulkadir BARAN*

2012 yılı çalışmalarımız 15-30 Kasım 2012 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir¹. 2011 yılında yüzey araştırmasına başladığımız alanda² daha önce gidilen mevkiler, herhangi bir değişiklik bulunup bulunmadığının kontrol edilmesi amacıyla yeniden ziyaret edilmekle birlikte çalışmalarımızın ağırlık noktasını geçen sene çalışılmayan bölümler oluşturmuştur (Resim: 1).

Okkatas'ta yer alan ve henüz kent ismi geçen yazıt olmamasına karşın Thera olarak tanımlanması konusunda çok fazla şüphe bulunmayan antik kentte kısa süreli bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Yerleşimde doğu nekropoliste bir kaçak kazı tespit edilmiştir. Ayrıca, 2011 yılında kurtarma kazısı kapsamında kısmen kazılmış tonozlu oda mezarların çevresinde de bir kaçak kazı yapıldığı görülmüştür. Kaçak kazı çukurunda bir yapı açığa çıkartılmamış olmakla birlikte atık toprakta yapılan incelemede bir adet mermer heykel bacağı, demir çivi, demir kapı çengeli ve çok sayıda seramik parçası görülmüştür (Resim: 2). Yüzeydeki eserler toplanarak müzeye teslim edilmiştir. Daha önceki raporlarımızda da belirttiğimiz üzere antik kentte kaçak kazıcıların el atmadığı nerdeyse tek bir nokta bile bulunmamaktadır ve özellikle tiyatrodan dinamit patlatılarak yapılmış olan tahribat tehlikesinin boyutlarını net bir şekilde göstermektedir. Alanda çalışmaya başladığımız 2011 yılı itibarıyla kaçak kazıların büyük oranda azalmış olması sevindirici olmakla birlikte çalışmalarımızın sürekli hale getirilmesi için çabalarımız devam etmektedir.

2012 yılı içinde kentte yüzeyde tespit edilen bir stel parçası kentin tarihi ile ilgili bilgi verecek niteliktedir. Mermer bir stelin yaklaşık ¼ lük bölümü olan stel parçası tiyatronun arka kısmında tapınak veya idari yapı olabileceğini düşündüğümüz yapının bulunduğu terasta ele geçmiştir. Euromos ile "polis" olarak tanımlanan kent arasında stoa inşaatının giderlerinin karşılanmasına yönelik bir antlaşma metni içerdiği belirtilen³ yazıtta her ne kadar kent ismi geçmese de MÖ 3.yy içinde kentin polis olarak tanımlanmış olduğunu göstermesiyle önem arz etmektedir.

Thera antik kentinin territoryumunda tespit edilen çok sayıda küçük yerleşimin büyük bir bölümü girişimlerimiz sonucunda 2013 yılı başlarında Muğla Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğüne yapılan çalışmalar sonucunda tescil edilebilmiştir. Bununla birlikte, tüm alanlarda olduğu gibi bu alanda da kaçak kazı faaliyetleri maalesef

* Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir BARAN, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 48000 Kötekli – Muğla/TÜRKİYE, kadirbaran@yahoo.com

¹ Çalışmalarımızda Uzm. Şahin Gümüş, Nil Dirlik (Arkeolog), Recep Kendirci (Arkeolog) ile öğrencilerimiz Murat Barış (YL), Gürol AYTEPE (YL), Deniz Baş, İrem Özkarslı, Duygu Sargan, Arda Kara, Alper Çalışkan ve Ozan Çınar görev almışlardır. Bakanlık Temsilcisi olarak Genel Müdürlüğümüz personeli Utku Yurtsever çalışmalarımıza eşlik etmiştir. Tüm ekip üyelerimize ve ekip üyesi gibi çalışmalarımıza destek veren Sn. Utku Yurtsever'e teşekkür ederiz.

² Baran 2012a ve 2012b.

³ Yazıt M. H. Sayar ve G. Ünver tarafından yayına hazırlanmaktadır.

bulunmaktadır. Yerkesik beldesi karşısında İnönü⁴ mevkiinde yer alan küçük yerleşimde 2012 yılında yaptığımız incelemeler neticesinde yeni bir kaçak kazı gerçekleştirilmiş olduğu tespit edilmiştir. Anakayada yer alan küçük nişlerin define işareti olduğunu zanneden kaçak kazıcılar bu nişlerin ön kısmında 3 x 5 m. ölçülerinde bir alanda kazı yapmışlardır (Resim: 3). Kazı toprağında görülebilir durumdaki mozaik parçaları ve seramik buluntular Geç Roma – Bizans dönemlerinde kullanılmış bir mekân olduğunu göstermektedir.

2011 yılı çalışmalarımızda Gülağzı Köyü, Kolçak Mahallesi, Kaletepe Mevkiinde tespit edilen ve ayrıntılı olarak tanımlanan yerleşim⁵ oldukça az izi korunmuş ve modern yapı inşaatlarının tehdidi altında bulunan bir alanda yer almaktadır. Bu kapsamda tehditlerin belirtildiği tescil fişi hazırlanarak 2011 yılında gönderilmiş olmasına rağmen tescil işlemleri zamanında yapılamamıştır. Bu alanda 2012 yılı çalışmalarımızda kontrol amaçlı yaptığımız incelemede maalesef tehdidin gerçekleşmiş olduğu ve kalıntıların bir kısmının tarla sahibi tarafından yıkılarak yaklaşık 20 x 30 m. ölçüsünde bir alanın inşaat yapmak üzere düzeltilmiş olduğu görülmüştür. Tahrip edilen kısımda orijinal duvarların 2 metrelik bölümü de görülebilir durumdadır. Çalışmamızın ilk gününde karşılaştığımız bu durum oldukça üzücü olmuştur, ancak Müze Müdürlüğü ve Koruma Kuruluna aynı gün bilgi verilmesine rağmen çalışma süresi boyunca tespit için gelinmemesi daha da üzücü olmuştur. Çalışmalarımızın tamamlanmasının ardından tescil çalışmaları başlatılmış olmakla birlikte 15-20 gün gibi çok kısa bir süre içerisinde arazi sahibi bu alana 2 katlı bir ev inşa etmiştir (Resim: 4). Maalesef alanın tescillenmesinden önce yapılan bu ev sit alanı içerisinde bırakılmış ve mülk sahibi tarafından da kullanılmaya başlanılmıştır.

Kolçak mahallesi merkezinde yapılan incelemede bir adet girlandlı yuvarlak sunak tespit edilmiştir. Sunağın nereden gelmiş olduğu hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte köylüler tarafından Thera antik kentinden çok uzun zaman önce getirilmiş olduğu aktarılmaktadır.

Yenice Köyü, Taşyenice Mahallesi

2012 çalışmalarımızın bir bölümü de Thera antik kentinin hemen güneyinde yer alan Yenice köyüne bağlı Taşyenice mevkiinde gerçekleştirilmiştir (Resim: 1). Modern bir mezarlık alanında bir yuvarlak sunak görülebilir olmakla birlikte alanda çevreye dağılmış durumda az sayıda antik dönem duvar blokları bulunmaktadır. Alanda incelemelerimiz genişletilmiş ve bir tarlanın orta kısmında kaçak kazıcılar tarafından tahrip edilmiş bir mezar yapısı tespit edilmiştir (Resim: 5). Kısmen düzeltilmiş taşlarla uzun bir oda şeklinde yapılmış olan mezar yapısı kısmen incelenebilmektedir. Tavanı büyük bloklarla kapatılmış mezar yapısı kısmen görülebilir durumda olduğu için tam bir plan tespit edilememektedir. Tarla sahipleri tarafından kaçak kazılar sırasında iki iskelet bulunduğu aktarılan mezar yapısının tarihlendirilebilmesi için şimdilik bir veri tespit edilmemiştir. Yapı çevresinde başka mezar yapılarının da bulunması muhtemel olmakla birlikte gözle görülebilen başka bir yapı bulunmamaktadır. Mezar yapısının ait olması gereken bir yerleşim alanı henüz tespit edilememekle birlikte, Thera'nın batı nekropolisinin 800 m. güneyinde yer alan bu mezar yapısının antik kentin nekropolü içinde yer alması olasıdır. Bu durumda kentin

⁴ Baran 2012a: 216, Fig.2

⁵ Baran 2012a: 215, Fig.2

görünenden daha geniş bir alana yayılmış olabileceği olasıdır. Alanda tespit edilen 0.85 cm. yüksekliğindeki yuvarlak sunak ise büyük oranda tahrip olmuş durumdadır ve yine muhtemelen Thera antik kentinden taşınmış olmalıdır.

Mezar yapısının yakınında yer alan modern yerleşimde yapılan incelemede yol kenarına kepçe ile atılmış durumda moloz döküntü görülmüştür. Döküntü içerisinde antik yapı blokları tespit edilmekle birlikte bu döküntünün tam olarak nereden getirilmiş olduğu öğrenilememiştir. Muhtemelen antik kentten daha önceki dönemlerde taşınan antik bloklar bir evin inşasında kullanılmış ve evin yıkılması sırasında da bu moloz döküntü ortaya çıkmıştır. Taşyenice ve Yenice içerisinde bazı evlerin duvarlarında ve bahçelerinde tespit edilen antik blokların da daha önceki evrelerde inşaatlarda kullanılmak üzere antik kentten taşınmış olmaları olasıdır.

Kızılağaç Köyü, Çamköy Mah., Kiremitlik Mevkii

Kızılağaç köyünün Yenice ovasına bakan yüzünde yer alan Çamköy mahallesine bağlı Kiremitlik olarak tanımlanan alanda yüzeyde antik dönem seramik parçaları ve duvarlarda az sayıda antik yapı blokları görülebilir durumdadır (Resim: 1). Yöre halkı tarafından seramik yoğunluğu sebebiyle Kiremitlik olarak adlandırılan alanda görülebilir kalıntı olmamakla birlikte tarla sahipleri tarafından daha önce görülerek üstü kapatılmış sanduka mezarlar ile bir antik ezme bloğu bulunduğu belirtilmiştir. Alanın tanımlanması için yeterli veri bulunmamakla birlikte seramik buluntuların gösterdiği üzere Geç Roma Dönemine ait bir çiftlik evi bulunmuş olabileceği kabul edilebilir bir olasılık olarak gözükmektedir.

Kızılağaç Köyü, Çamköy ve Akkaya Mahalleleri

Kızılağaç köyünün Thera antik kentine bakan üst yamacında yer alan Çamköy ve Akkaya mahallelerinde (Resim:1) yaptığımız incelemelerde çok sayıda antik dönem kalıntısı tespit edilmiştir (Resim: 6). Bu alan daha önce Fraser ve Bean tarafından Kyllandos'un lokalizasyonu ile ilgili kısımda "Yenice yakınında Çamköy'un yukarıdaki yerleşim" diye anılmış, ancak buradaki kalıntılardan bahsedilmemiştir⁶. Daha sonra bölgede araştırma yapan Fransız ekip tarafından Çamköy civarında bazı mezarlar bulunduğu belirtilmiş ve bir tanesinin resmi yayınlanmıştır. Çok fazla bilgi verilmeyen alandaki kalıntılardan ise bahsedilmemiştir⁷.

Köyün hemen yukarısındaki yamaçta ve aşağıda köy içinde iki kaya mezarı (Resim: 7) tespit edilmiştir⁸. Kısmen görülebilir durumdaki ilk mezar yapısı basit bir cephe düzenlemesine sahiptir. Üçgen tonozlu bir tavan düzenlemesi görülen iç kısım yoğun dolguyla kaplı olmakla birlikte üç adet gömü yer aldığı görülmektedir. Köy içinde evlerin arasında yapılan incelemelerimizde tespit edilen ikinci mezar yapısı da büyük oranda benzer bir düzenlemeye sahiptir. İlk kaya mezarın çevresinde yapılan incelemelerimizde hemen arka kısımda yer alan alanda yakın zamanda bir orman yolu açıldığı ve yol açılırken kepçe tarafından çok sayıda sanduka mezarın tahrip edilmiş olduğu tespit edilmiştir. Yamaç kesitinde mezarlara ait taşların yanı sıra iskelet kalıntıları da görülebilir durumdadır. Orman

⁶ Fraser & Bean 1954: 73.

⁷ Debord & Varinlioglu 2001: 36, Fig.38.

⁸ Roos 2006: 41-42, Pl.19.4-5.

yolunun hemen altında ise yerel taştan özenli bir işçilikle inşa edilmiş bir sanduka mezarın kaçak kazıcılar tarafından bulunarak açılmış olduğu görülmektedir. Sanduka mezar yapısının tarihi ile ilgili veri tespit edilememekle birlikte büyük bir nekropol alanı olduğu anlaşılan bu alandaki tarlalarda antik dönem bloklarının çıkartılarak sınır duvarlarında kullanılmış olduğu görülmektedir. Yüzeyde görülebilen seramikler ise MÖ 4.yy ile Bizans Dönemi arasında geniş bir tarih aralığına verilebilmektedir.

Alanın kuzeydoğusunda modern gölet yapısının karşısında bir oda mezar tespit edilmiştir. Fransız ekip tarafından bir tane fotoğrafı yayınlanmış⁹ olmakla birlikte bilgi verilmemiş olan mezar yapısı tarafımızca detaylı bir şekilde incelenerek belgelenmiştir. Etrafında derinliği 3-4 metreye ulaşan çok sayıda kaçak kazı çukurları bulunan mezar yapısı tarafımızdan temizlenerek detaylı çizimleri yapılmıştır (Resim: 8-9). Üst tavan örtüsünü oluşturan ve sahte tonoz oluşturacak şekilde eğimli blokların üzerini kaplayan blokların büyük kısmı tahrip edilen mezar tamamen açılmış durumdadır. Ancak incelemelerimiz sonucunda gözüken mekânın mezar yapısının ön odası olduğu ve tonoz tavanlı ana mezar odasının bugün tamamen toprakla kaplı olduğu anlaşılmıştır. Böylece çift odalı Karia tipinde bir mezar yapısı olarak tanımlanabilecek yapının üst kısmının da bugün görülememekle birlikte tümülüs ile kapatılmış olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Karia tipi bir tümülüs mezar olan yapının ön odasında dışa açılan kapı ile mezar odasına girişi sağlayan profilli lento işlenmiş geçiş kapısı bulunmaktadır. Bu iki kapının arasında kalan bölümlerde ise 4 adet niş yer almaktadır. Ana odaya geçişi sağlayan kapının bulunduğu duvarın dış yüzüne bakıldığında üst bölümde tonoz bloklarının oturduğu yuvaların görülebilir olduğu anlaşılmaktadır. Oldukça güzel ve özenli bir işçiliğe sahip mezar yapısının bir an önce koruma altına alınması ve kurtarma kazısı kapsamında kazılarak açığa çıkartılması gerekmektedir. Büyük olasılıkla tonoz tavanı çökmüş durumda olan ana mezar odası kaçakçılar tarafından fazla tahribata uğratılamamıştır. Muğla Müze Müdürlüğüne konu ile ilgili bilgi verilmiş ve mezar yapısına acilen müdahale edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Mezar yapısı çevresinde çok fazla seramik görülmemektedir, ancak yapının işçiliği ve genel düzenlemesi mezar yapısının M.Ö. 4 ve 2. yy arasına ait olabileceğine işaret eder niteliktedir¹⁰.

Görülebilir durumdaki mezar yapıları sayesinde geniş bir nekropolise sahip olduğu anlaşılan antik yerleşim alanının sınırları ise günümüzde modern yerleşim altında kalmış olması sebebiyle çok net olarak anlaşılamamaktadır (Resim: 6). Akkaya mahallesi sınırları içinde köy evlerinin hemen arkasında yer alan tarlada kısmen korunmuş bir antik dönem yapısı görülebilir durumdadır. Çevreye dağılmış durumda çok sayıda yapı bloğunun görüldüğü alanda mevcut duvarların alt kısımları orijinal olmakla birlikte üstte yoğun bozulma ve geç dönem eklentileri bulunur. Köy evlerinde ve duvarlarında kullanılmış olan çok miktarda antik dönem bloğu da muhtemelen bu alandan köye yayılmış olmalıdır. Toprağa gömülü durumda olan ve kısmen görülebilen bir pres ağırlık bloğu yapının antik dönem kökenini desteklemektedir. Alandaki kayalık küçük bir tepe olarak görülen ve en üst seviyesinde bile modern konutlar inşa edilen yükseltide antik bloklar çoğalmaktadır ve küçük bir bölümü görülen bir alanda anakaya üzerinde bir yapı temeline ait izler seçilebilir durumdadır. Mevcut veriler bir arada değerlendirildiğinde antik yerleşimin yoğunluğunun

⁹ Debord & Varinlioglu 2001: Fig.38.

¹⁰ Karşılaştırılabilir örnekler için Bkz. Henry 2009: 81 vd., fig. 28, 34.

güneyi dik bir uçurum olan bu yükseltinin üzerinde ve yamaçlarında yer almış olduğuna işaret etmektedir. Alanda yürütülen çalışmalarda üst kesimlerde yer alması muhtemel bir kale kalıntısı aranmakla birlikte maalesef herhangi bir iz tespit edilememiştir. Bununla birlikte tepenin üst kesiminde yakın tarihte çalıştırılmış bir taş ocağı bulunduğu görülmektedir. Oldukça büyük bir alanda çalışmış olan bu ocağın olası kalıntıları tahribata uğratmış olabileceği büyük bir olasılık olarak gözükmemektedir.

Yerkesik, Ambarkaya Mevkii

Yerkesik beldesi sınırında Yenice yolu üzerinde yer alan Ambarkaya mevkii olarak tanımlanan ve daha önce P. Roos¹¹ tarafından bir adet kaya mezarı bulunduğu belirtilen alanda yürüttüğümüz çalışmalar sonucunda, yoğun bitki örtüsü altında küçük bir antik dönem yerleşimi bulunduğu tespit edilmiştir (Resim: 1, 10). 2011 yılında incelenen Banbalı mevki kaya mezarının da bu küçük yerleşime ait olduğu anlaşılmıştır. Yenice'ye uzanan asfalt yolun her iki tarafında da antik yerleşime ait izler görülebilmektedir. Yolun hemen batısındaki yoğun yüzey seramiği bulunan bir zeytinlikte yapılan incelemede arka duvarı anakayaya işlenmiş bir konut ya da anıtsal yapı kalıntısı görülebilir durumdadır. Anakayadaki izler arka duvarı anakayaya dayanmış bir eve işaret etmekle birlikte çevrede belirli alanlara toplanılmış çok sayıda yapı bloğunun bulunuşu ve özellikle de bloklardaki işçilik kalitesi anıtsal bir yapıya ait olabileceklerini düşündürmektedir. Tarla sahibinden edinilen bilgiye göre daha önceki dönemlerde tarlada kepçe çalıştırılmış ve anakaya ön tarafındaki antik yapı blokları daha uzaktaki tarla sınırlarına yığılmıştır. Yine tarlada açılan su kanallarında sanduka mezarlar bulunduğu, ancak üstlerinin daha sonradan kapatıldığı aktarılmıştır. Bu yapının biraz ilerisinde anakaya düzleminde yoğun parçalanma görülmektedir. Yakından bakıldığında ise bir adet giriş yuvası görülen kayalıkta defineler tarafından kaçak kazı gerçekleştirildiği ve giriş yuvalarının da onlar tarafından tahrip edilmiş olduğu anlaşılmıştır. Bu mekânların hemen güneybatısında ise bitki örtüsü altına gizlenmiş bir anakaya kütlesi üzerine işlenmiş bir pres yatağı tespit edilmiştir. Mekânların çevresinde yürütülen tarımsal faaliyetleri gösteren bu pres yatağının bulunduğu alan maalesef oldukça yoğun bitki örtüsü ile kaplı olduğu için daha detaylı bir inceleme yapılamamıştır. Alanda biraz daha batıda üst seviyede anakaya kütlesinin kenarında inşa edilmiş ve bugün doğal sebeplerle ikiye ayrılmış durumda bir kaya evi ya da mezar yapısı olabilecek kalıntı tespit edilmiştir (Resim: 11). Düzenli bir kapı işçiliğine sahip olan mekânın taban kısmındaki yoğun aşınma, işlevinin net olarak tanımlanmasını engellemektedir. Tüm alan yoğun bitki örtüsü ile kaplı durumdadır ve çoğu yerde geçit vermeyen bu bitki örtüsü altında net olarak tanımlanamayan duvar sıraları ve antik duvar blokları içeren duvar döküntüleri bulunmaktadır. Tüm alan yoğun kaçak kazı tahribatına maruz durumdadır ve yapı kalıntısı görülmemesine karşın kaçak kazı çukurlarının atık toprakları içerisinde görülen seramik parçaları yerleşimin boyutunun görülebileninden daha büyük olduğuna işaret etmektedir. Asfalt yolun diğer tarafında bir zeytinlik yakınında yüzeyde görülebilir durumda tespit edilen çift pres yatağı işlenmiş anakaya parçası da kalıntıların geniş alana dağılmış olduğunu desteklemektedir.

¹¹ Roos 2006: 24, Pl. 9.6.

Alanda yürüttüğümüz çalışmalarda daha önceki yayında bahsedilen kaya mezara ulaşacak yolların tamamen geçilmez hale gelmesi sebebiyle görülememekle birlikte alanda daha önce bilinmeyen mezarlar tespit edilmiştir. Asfalt yolun hemen yakınında bir tanesi iki yatak içeren anakaya kütesine inşa edilmiş iki *hamasorium* bulunmaktadır. Bir diğer *hamasorium* ise biraz daha yüksekte yer alan bir diğer anakaya kütesinde yer almaktadır. Büyük oranda tahrip olmuş mezarlarda tarihleme unsuru tespit edilememiştir. Yerleşimdeki en ilgi çekici mezar yapısı ise kaçak kazıcılar tarafından açığa çıkartılmış olan bir taş lahittir (Resim: 12). Yerel birikim taşından işlenilerek oluşturulmuş olan mezar yapısının kapağı oldukça özenli bir şekilde yapılmış üçgen form ve taşıma çıkıntılarına sahiptir. Mezar yapısının kaçakçılar tarafından yakın zamanda açıldığı anlaşılmıştır. Yüzey araştırması alanımızın hemen her yerinde olduğu gibi bu alanda da yoğun kaçak kazı faaliyeti yürütülmektedir ve özellikle yol kenarında yer alan parsellerde yapılaşma faaliyetleri kalıntıların yok olmasına yol açmaktadır. Kazıları gerçekleştirenlerin yöre halkı olması ve özellikle de arkeolojik sit alanları ile barışık olmadıkları için tarla sahiplerinin olası izleri yok etmeye çalışmaları kültürel varlıklarımızın korunarak gelecek nesillere aktarılması konusunda önemli sorun teşkil etmektedir.

Akkaya Köyü, Kocagöl Mevkii

Akkaya köyünden Yerkesik beldesine uzanan yol kenarında karayolu inşası sırasında kesitte açığa çıkmış bir antik dönem duvarı görülmektedir (Figür: 13). İşlevi anlaşılamayan duvar kalıntısının nasıl bir yapıya ve hangi döneme ait olabileceği hakkında çok fazla bilgi edinilememekle birlikte çevrede görülen seramikler ve özellikle de Hellenistik döneme ait mühürlü bir *amphora* kulpu yapının Hellenistik döneme ait olabileceğine işaret etmektedir. Çevrede yapılan incelemede yol kesitinde otlar tarafından gizlenmiş çok küçük kısımları görülebilir durumda başka duvarlar da tespit edilmiştir. Bunlardan bir tanesi harçlı bir yapıya sahip olup tonoz başlangıcı olabilecek bir kısmı korunmuştur. Roma dönemine ait olabilecek bu küçük duvar kalıntısı yerleşimin sürekliliğine işaret eder niteliktedir. Yolun alt kısmı öncelikle taranmış ve burada yüzeyde yoğun seramik görülmekle birlikte gözle görülebilir bir yapı kalıntısı tespit edilememiştir. Yolun üst kısmı ise zeytinlik olarak kullanılmaktadır ve belirli bölümlerde yoğun taş döküntüye sahiptir. Alanda yaptığımız incelemede küçük kayrak taşlardan yapılmış Hellenistik Dönem işçiliğine sahip bir mekâna ait köşe kısmının kaçak kazıcılar tarafından açığa çıkartılmış olduğu tespit edilmiştir (Resim: 14). Muhtemelen bir mezar yapısı olmakla birlikte yapının yoğun döküntü altında ve tahrip edilmiş olması sebebiyle işlevi net olarak anlaşılamamaktadır. Yakındaki bir başka tarlada benzer duvara sahip başka bir yapının da küçük bir bölümü ile alanda üst bölümlerde anakaya yüzeyine oldukça yakın olan ve bazıları tahrip edilmiş durumda çok sayıda sanduka mezar tespit edilmesi bu alanın nekropol alanı olduğunu destekler niteliktedir. Özellikle duvar tekniğinin küçük kayrak taşlardan oluşması ve bu taşların tarlaların yüzeyini yoğun bir şekilde kaplıyor oluşu bu alanda muhtemelen büyük kısmı ya da en azından üst bölümleri tahrip edilmiş çok sayıda benzer mezar yapısının bulunduğuna işaret etmektedir. Yerleşim bulunması muhtemel üst kesimler ise yine yoğun orman örtüsü altında yer almaktadır ve kaya evi olabilecek bir anakaya düzenlemesi haricinde gözle görülebilir herhangi bir yapı kalıntısı henüz tespit edilememiştir.

Akkaya, Olukderesi Mevkii

Akkaya (Dirgeme) köyünün batısında yer alan Kavak mevki ve onun alt kısımlarında yer alan Olukderesi mevkiinde çok sayıda antik dönem yapısı barındıran bir yerleşim bulunmaktadır (Resim: 1, 15). Daha önceki yayınlarda yerleşimin bir akropolisine sahip olduğu ve güneybatıda çok sayıda mezar bulunduğu belirtilmiştir¹². Muğla Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulunun 22.05.2004 tarih 3333 nolu kararı ile sit alanı olarak tescil edilen alanda yaptığımız incelemeler sit alanı olarak belirlenen alandan daha geniş bir alana kalıntıların yayıldığını göstermiştir. Maalesef yoğun kaçak kazı görülen akropolis alanı dışarıda kalmıştır ve tescil sınırlarının acilen revize edilerek koruma tedbirleri alınması gerekmektedir.

Yerleşimde Kavak mevkiinde yer alan akropolisin¹³ hemen her yeri maalesef kaçak kazılarla tahrip edilmiş durumdadır. Akropolis sur duvarları büyük oranda tahrip edilmiştir ve çok yakın tarihte yapılmış olduğu anlaşılan bir kaçak kazıda duvarın yarıya yakın bölümü sökülerek derin bir çukur kazılmıştır. Akropolisin güney eteği dik kayalık ile doğal olarak korunduğu için sur duvarı kuzey yönde inşa edilmiştir. Akropol içinde kaçak kazılarla açığa çıkmış bazı mekan duvarları görülmekle birlikte tanımlanabilir bir yapı tespit edilememektedir. Akropolün güney köşesinde ise nişleri görülebilir durumda bir kaya evi bulunmaktadır. Ana kayanın bile parçalanarak derin kazı çukurlarının açıldığı alanın acilen korumaya alınması gerekmektedir.

Akropolisin güneyindeki vadi ve çevresinde yerleşim devam etmektedir. Olukderesi olarak adlandırılan vadinin batı kısmında mezar yapıları, düzlüğe yakın doğu kısmında ise yerleşim izleri görülmektedir. Akropolisin hemen alt seviyesinde doğal bir mağaranın yan kısmına duvar örülerek muhtemelen bir çeşme yapısı olarak işlev gördüğü anlaşılmıştır. Bu yapının hemen aşağısında bir kaya mezar bulunmaktadır¹⁴. Kaya mezar¹⁵ Thera'nın doğu nekropolisindeki kaya mezar¹⁶ ile büyük benzerlik gösterir. Anakayadan yuvarlak tonoz formunda kesilen bir çevirme ile ayrılmış olan mezar yapısı üçgen bir tavan düzenlemesine sahip olup içinde dört adet gömü barındırmaktadır. Mezarın arka duvarında sunu kabının konulması amacıyla kap formunda açılmış bir niş Thera anıt mezar yapısı¹⁷ ile karşılaştırılabilmektedir. Mezar yapısının formu ve genel düzenlemesi Hellenistik Dönem başlarına ait olabileceğine işaret etmekle birlikte kesin tarihlendirilebilir bir veri tespit edilememiştir.

Kaya mezar yapısının biraz daha aşağısındaki alanda tonoz tavanlı bir oda mezar yapısı tespit edilmiştir. Kaçakçılar tarafından arka üst köşesi kırılarak içine girilmiş olan mezar yapısı büyük oranda dolgu ile kaplıdır ancak incelemelerimizde dört adet gömü

¹² Roos 1975: 337-338; Roos 2006: 23, Pl.9.2-5, 40.4, 41.3-4, 42.1; Debord & Varinlioglu 2001: 42-43, Fig.54-55; Henry 2009: 197.

¹³ Debord & Varinlioglu 2001: 42-43, Fig.54.

¹⁴ Roos 2006: 23, Pl.9.4, 42.1. : P. Roos tarafından alanda iki adet mezar kısmen yayınlanmış olmakla birlikte Akkaya köyünün güney tarafındaki mezar yapısı günümüzde tespit edilememektedir

¹⁵ Debord & Varinlioglu 2001: 42-43, Fig.55; Roos 2006: 23, Pl.9.2-4, 40.4, 41.3-4

¹⁶ Debord & Varinlioglu 2001: 39-40, Fig. 49; Roos 2006: 38-39, Pls. 15.6, 17.2-4, 48.1-3. Baran 2012a: Fig 14. Thera mezarı arka kısmının anakayadan ayrılmamış oluşu ile farklılık göstermektedir.

¹⁷ Paton & Myres 1896, 261, Fig. 40; Debord & Varinlioglu 2001, 40-42, Figs. 50-53; Roos 2006, 39-41, Pls. 17-18, 49-51.

içerdiği anlaşılmıştır. Mezar yapısında kaçak kazıların devam ettiği görülmektedir ve kaçak kazıcılar tarafından bırakılmış biri sağlam üç adet kandil bulunmuştur. Oldukça kaliteli bir işçiliğe sahip mezar yapısının detaylı yayın çalışmaları devam etmektedir. Yapının çevresinde çok sayıda antik dönem yapı bloğu görülmektedir, Ambarkaya’da olduğu gibi bu alanda da bazı kısımları orijinal olabilecek duvar sıraları yoğun bitki örtüsü altında görülebilmekle birlikte kesin olarak tanımlanamamaktadır. Mezar yapısının yakınında antik blokların arasında bir adet pres ağırlık bloğu ile antik bloklar kullanılarak inşa edilmiş bir kuyu tespit edilmiştir. Tonozlu oda mezarın aşağı kısımlarında yüzey seramiği yoğun olarak görülmektedir ve yöre halkı tarafından tüm tarlalarda sanduka mezarlar bulunmuş olduğu belirtilmektedir. Nitekim alandaki dere yatağında dere tarafından açığa çıkarılmış kısmen görülebilir durumda sekiz adet sanduka mezar görülebilir durumdadır.

Derenin doğusundaki güneye bakan yamaçta yerleşim izleri daha yoğundur. Bu alanda çoğu bitki örtüsü ile kaplanmış durumda orijinal duvar sıraları ile modern tarla duvarlarında kullanılmış çok sayıda antik dönem blokları görülebilmektedir. Alanda köşe kısmı *in situ* korunmuş büyük bir teras dikkat çekicidir. Çevresinde pres taşları da görülen bu terasın işlevi konusunda bir veri bulunmamakla birlikte konumu ve boyutları ile bir tapınak yapısı olabileceği olası gözükmemektedir. Alanda araştırmalarımızın 2013 yılında genişletilerek sürdürülmesi planlanmaktadır. Bu terasın yakınında giriş kapısına ait söve blokları *in situ* olarak korunmuş büyük bir yapı kalıntısı bulunmaktadır. Giriş kısmı korunan yapının işlevi net olarak anlaşılamamakla birlikte yapının ortasına yakın kısımda bir Osmanlı mezarı yer almaktadır ve yöre halkı tarafından bu alan “Yatır” olarak tanımlanmaktadır. Çok kesin olmamakla birlikte bu alanda Bizans dönemine ait kilise olabilecek bir yapı bulunduğu önerilebilmektedir. Tarla yüzeyinde yoğun bir şekilde görülen metal ve seramik buluntular da bu alanın Bizans Döneminde yoğun olarak kullanıldığına işaret eder niteliktedir.

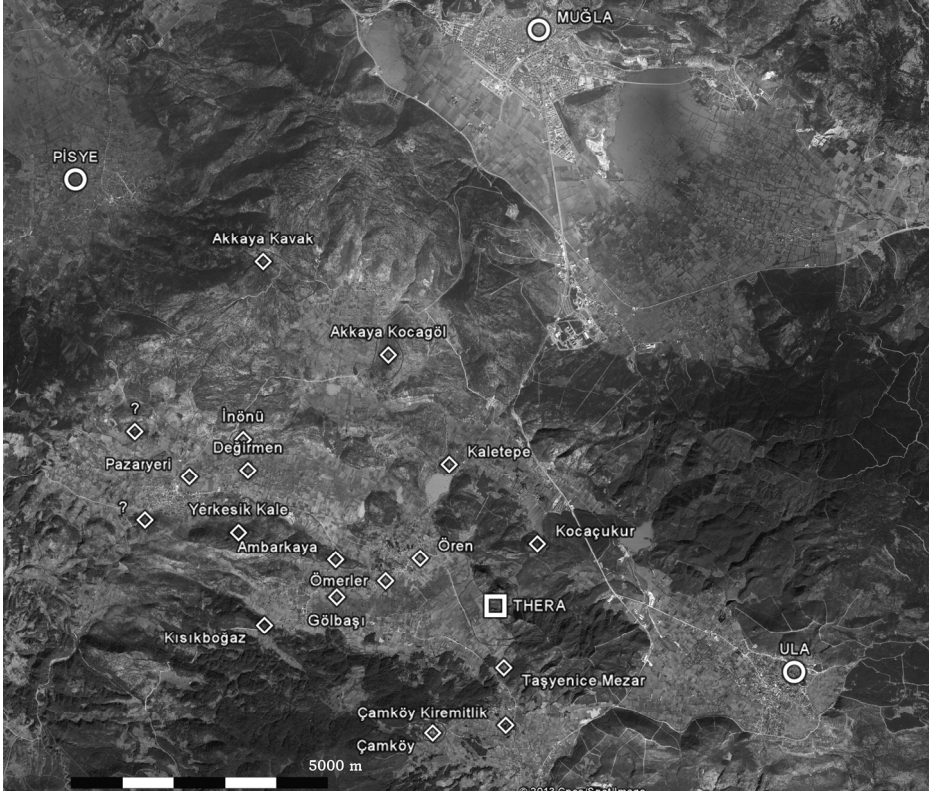
Antik yerleşimin bu bölümü yola daha yakındır ve özellikle de tarlalar yoğun bir şekilde kullanılmaktadır ancak buna rağmen kaçak kazılar bu alanda yaygındır. Kaçak kazıcılar tarafından açığa çıkartılmış arka kısımları anakayaya işlenmiş iki yapı kalıntısı dikkat çekicidir. Alandaki diğer kalıntılar büyük oranda modern tarla duvarları ve tarım terasları ile kaplanmış durumda olmasına rağmen antik dönem izlerinin yoğunluğu bu alanda akropolise sahip orta boyutta bir antik yerleşim bulunduğuna işaret etmektedir. Akropolisten Thera antik kenti ile Yenice ve Yerkesik ovalarının net bir şekilde izlenebiliyor oluşu yerleşimin Thera savunma sisteminin bir parçası olabileceğini ve Pisye (Yeşilyurt) antik kentine uzanan yolları kontrol etme işlevi de taşıdığı olduğu anlaşılmaktadır.

Genel Müdürlüğümüzün sağladığı izinlerle 2011 yılında başladığımız “Thera antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırması” çalışmalarımız sonucunda Thera antik kentinin lokalizasyonu, yerleşim dağılımı ve savunma sistemi gibi konularda oldukça önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Daha önceden bilinmeyen çok sayıda yerleşim ve kalıntı tanımlanarak belgelenmiş, gerekli tescil önerileri sunulmuş ve bunların büyük bölümü tescillenmiştir. Ülkemizin hemen her yerinde gerçekleşen ve özellikle ekonomik açıdan sıkıntılı dönemlerde yoğunluk kazanan kaçak kazıların bu bölgede yoğun olarak görülmesi üzücü bir durumdur. Maalesef, tescilli sit alanlarının azlığı ve bölgedeki kalıntıların daha önceden sadece yöre halkı tarafından biliniyor oluşu tahribatın boyutlarını artırmıştır.

Yürüttüğümüz çalışmalarımız bölgede yavaş yavaş bir bilinç oluşmasına ve alanın kontrol altında tutulmasında oldukça yararlı olmaktadır. Çalışmalarımızın 2013 yılı içerisinde genişletilerek sürdürülmesi planlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- BARAN 2012a: A. Baran, “Preliminary Results of the 2011 Researches on Thera in Karia” *Anatolia Antiqua* XX (2012), 215-226.
- BARAN 2012b : A. Baran, “Okkatas’taki (Muğla) Antik Yerleşim ve Thera (Karia) Antik Kenti Lokalizasyonu Çalışmaları” B. Söğüt (ed.) *Stratonikeia’dan Lagina’ya, Ahmet Adil Tırpan Onuruna Sunulan Makaleler / From Stratonikeia to Lagina, Studies Presented to Ahmet Adil Tırpan*, Ege Yayınları, İstanbul 2012, 89-100.
- DEBORD & VARINLIOGLU 2001: P. Debord, & Ender Varinlioglu, (eds), *Les hautes de terres Carie*, Bordeaux 2001.
- FRASER & BEAN 1954: P. M. Fraser, & G. E. Bean, *The Rhodian Peraea and Islands*, London 1954.
- HENRY 2009 : O. Henry: *Tombes de carie Architecture funéraire et culture carienne, VIe-IIe s. av. J.-C.*, Rennes 2009.
- PATON & MYRES 1896: W. R. Paton - J.L. Myres, “Karian Sites and Inscriptions” *JHS* 16 (1896), 188-271.
- ROOS 1975: P. Roos: “Alte und Neue Inschriftenfunde aus Zentralkarien” *IstMitt* 25 (1975), 335-341.
- ROOS 2006: P. Roos: *Survey of rock-cut chamber-tombs in Caria. II. Central Caria*, Göteborg 2006.



Resim 1: Thera Antik Kenti ve Çevresi Survey Alanının belirtildiği uydu fotoğrafı



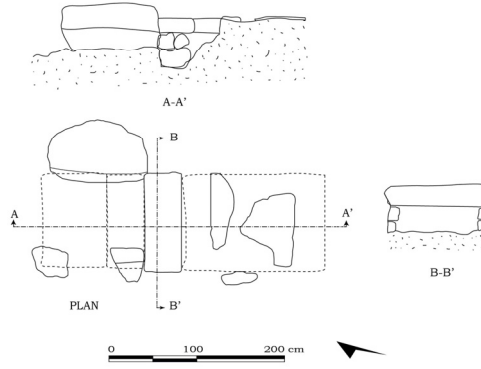
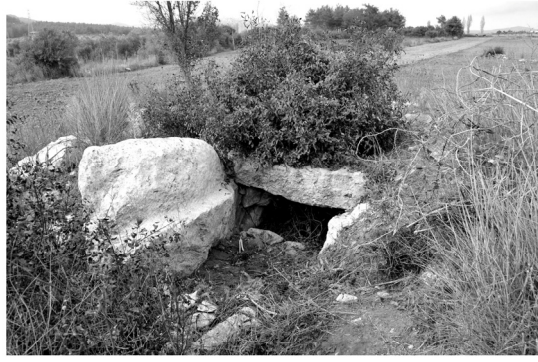
Resim 2: Thera antik kenti, kaçak kazı çukurları ve yüzeyde görülen buluntular



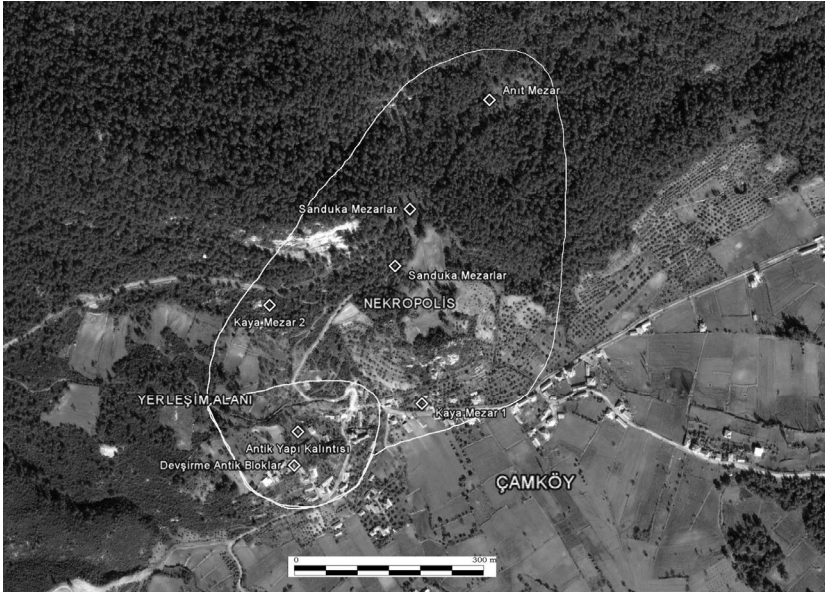
Resim 3: Yerkesik, İnönü mevkiî kaçak kazı çukuru



Resim 4: Gülağzı, Kolçak-Kaletepe mevkiî tahribat



Resim 5: Taşyenice, mezar yapısı



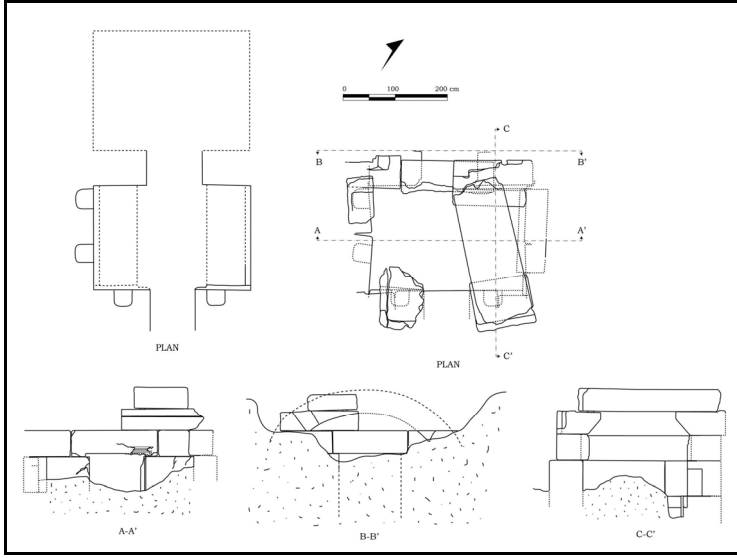
Resim 6: Kızılağaç köyü, Çamköy antik kalıntıların işlendiği uydu fotoğrafı



Resim 7: Çamköy mevki Kaya Mezar 1 ve 2



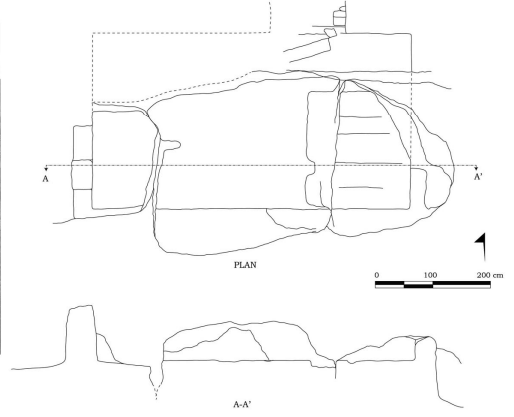
Resim 8: Çamköy, oda mezar



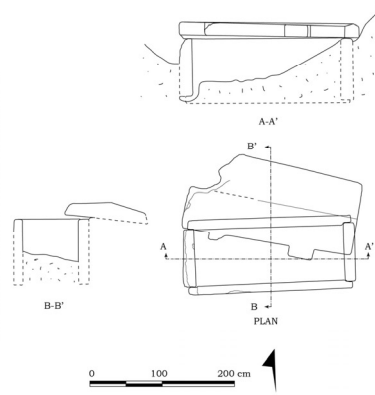
Resim 9: Çamköy, oda mezar çizimler



Resim 10: Yerkesik, Ambarkaya mevkii antik kalıntıların işlenildiği uydu fotoğrafı



Resim 11: Yerkesik, Ambarkaya, kaya evi ya da mezar yapısı



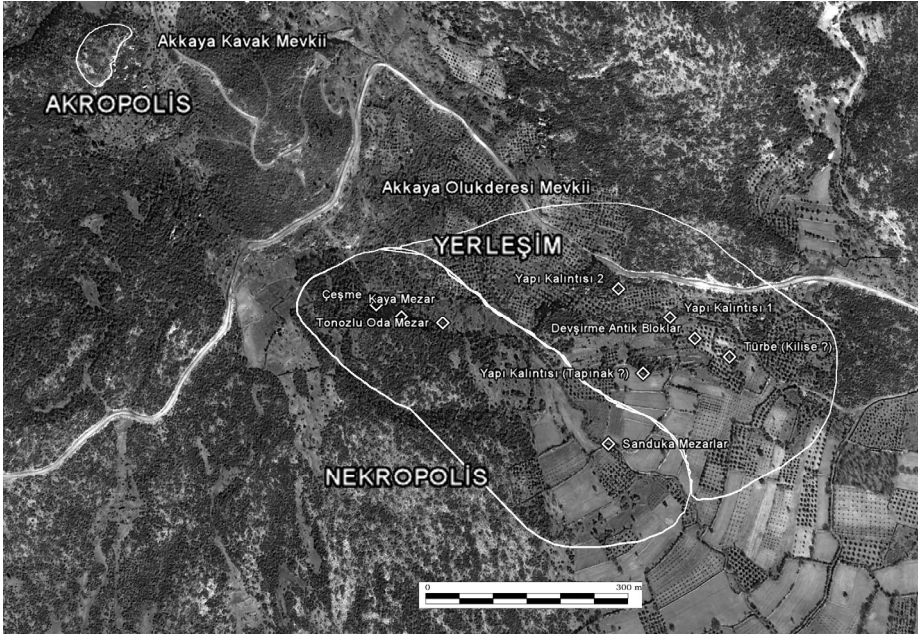
Resim 12: Yerkesik, Ambarkaya, lahit mezar



Resim 13: Akkaya, Kocagöl mevki, yol kenarında görülen yapı kalıntısı



Resim 14: Akkaya, Kocagöl mevki, kaçak kazıcılar tarafından açığa çıkarılan yapı kalıntısı



Resim 15: Akkaya Kavak ve Olukderesi mevki antik kalıntıların işlendiği uydu fotoğrafı

2012 YILI MYRİNA VE GRYNEİON YÜZEY ARAŞTIRMALARI

Nurettin ÖZTÜRK*

Erzurum Atatürk Üniversitesi Arkeoloji bölümü öğretim üyelerinden Doç. Dr. Nurettin Öztürk başkanlığındaki yüzey araştırması 03.09.2012- 12.09.2012 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Adana müzesinden Hasan Buyruk bakanlık temsilcisi olarak katılmıştır¹.

Myrina ve Gryneion Kentinde 2012 yılı yüzey araştırması, kenti oluşturan teraslama sistemiyle yapılmış üç tepede sürdürülmüştür (Resim: 1).

BERİKİTEPE

Gencay GÜLOĞLU
Ayhan GİRĞİN

2011 yılında akropol alanında yüzey araştırmasını kısmen yapmıştık, o zamanlar yüzeyde çok az şey görünüyordu çünkü alan 50 cm. uzunluğunda dikenli otlarla kaplıydı. Bu yıl bizim için bu tepedeki yüzey oldukça kolay oldu, ancak tepedeki bütün bitki örtüsü ve küçük boyutlu hayvanların hemen hemen hepsinin ölümüne neden olan bir yangın meydana gelmiştir (Resim: 2).

Beriki tepenin doğu alt yamaçlarında 1. Alan 5.50 x 3.70 m. ve 1.80 m. yüksekliğinde, 2. Alan 3.50 x 3.20 m. ve 1.20 m. yüksekliğinde yan yana dizilmiş dükkân olabilecek alanlarla karşılaşmıştır (Resim: 3). İç kısımlarındaki *freskolar* günümüze kadar koruna gelmiştir. Limanın ve Güzel hisar çayının yakın olması bu alanların işlevlerinin imalat ve satış yerleri olabileceğini akla getirmektedir.

Beriki tepenin doğu ucuna doğru teras duvarı olan 1.60 m. yüksekliğinde ve 8.80 m. uzunluğunda ve 1.40 m. boyutlarında iki adet künk olduğu düşünülen su gider yeri tespit edilmiştir. Beriki tepenin batısına doğru devam edildikçe *kaveası* sağlam kalmış ancak mimari öğeleri görünmeyen tiyatro (Resim: 4) ve tiyatroya giden yol tespit edilmiştir (Resim: 5). Bu alanda mimari bezemeli parçaların fotoğrafları çekilerek kayıt altına alınmışlardır. Yangının ortaya çıktığı topografik görüntüde tiyatroya giden yol korunmuştur.

Beriki tepe teraslama sistemi ile oluşturulduğu için teraslara bağlantı ve geçiş yolları 4.00 m. genişliğine sahiptir. Bu alandaki kaçak kazılarda yerinde tespit edilmiştir. Yüzeyde Helenistik, Roma ve Geç Bizans seramikleri ele geçmiştir.

Kutsal alan izlenimi oluşturan ve o alana giden bir yol tespit edilmiştir. Bu alanın ölçüleri 13.70 m. uzunluğunda 8.70 m. genişliğindedir (Resim: 6). Arka kısımda yer alan harçlı duvarın yüksekliği 1.80 m.dir. Bu alanda palmet motifi iki tarafında yunus balığı figürlü Helenistik seramik ele geçmiştir (Resim: 7). Yine bu alanın yakınında kaçak kazılar tespit edilmiş ve ele geçen terakota figürün parçaları fotoğraflanmıştır.

¹ Doç. Dr. Nurettin ÖZTÜRK Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi,
Erzurum/TÜRKİYE. nuret38@yahoo.com. Gsm: 0532 746 73 55

Beriki tepenin üst noktasındaki mimari doku kalıntıları yangınla birlikte ortaya çıkmış ve bu alanda bir tapınak olma ihtimali muhtemeldir (Resim: 8). Beriki tepenin güney terası diğer teraslara oranla oldukça geniş ve uzun düşünülmüştür. Aklımıza agora alanı olabileceği sorusu gelmektedir (Resim: 9).

Beriki tepeye yürüyüş yolundan yaklaştıkça ilk göze çarpan iki katlı olarak yapılmış 1.80 m. yüksekliğindeki istinat duvarıdır (Resim: 10). Bu alanda *pithos* ağız olabileceğini düşündüğümüz seramik parçalarına rastlanılmıştır. Beriki tepenin nekropol alanına bakan yamaçlarında yanmayan bir bölümde kireç taşından düzgün kesilmiş mimari parçalarla karşılaşmıştır. Bu alanda da Klasik, Helenistik ve Roma Dönemine ait seramikler ele geçmiştir.

Beriki, tepeden yangın sonrası mimari öge olan sütun tamburu parçalarına yer yer rastlanıldı, ilginç olan ise bunların çaplarının ve malzemelerinin Gryneion kentindeki Apollon mabediyle aynı olmasıdır.

ANDIZTEPE

Bu yıl ilk defa bu alanda araştırmalarımızı gerçekleştirdik (Resim: 11). Andıztepe'nin jeolojik tanımlanması, Çandarlı körfezinin güneydoğusunda, tuzla burnu ile Temaşalık burnu arasında yer alan Andıztepe bir kenarı deniz ile bağlantılı basık bir tepe görünümü sunmaktadır. Tepe litolojik bakımdan esas olarak masif kireç taşlarından meydana gelmektedir. Ancak tepenin denizle teması olan batı kenarında meydana gelmiş olan eğim atımlı bir fay kireçtaşlarını kesmiş ve kireçtaşı tabakalarının karşısına killi bünyeli ve kireçtaşlarından tepenin kıyı ile teması bölümleri aktif falez şekli göstermektedir. Yer yer denize doğru alttan oyulmayla yıkılmalar tespit edilmiştir.

Bizim için Myrina antik kentinin endüstriyel yer alan içinde terakota üretim merkezi olması ve binlerce terakotanın bu alanda üretilmesi nasıl gerçekleştiği sorusu şimdiye kadar cevapsız kalmıştı. Bu yıl bu sorunun cevabı elde edilmiştir. Ayrıca mimari yapılarda kullanılan bütün kireç taşlarının bu alandaki tepenin oluşumunda 8 dönüm boyutunda ve 15 derinliğinde bir kireç taşı ocağı tespit edilmiştir. Çalışmalarımız bu alanda yoğunlaşmıştır. Yaklaşık 200 m uzunluğunda kireç taşından bir anakaya damarı bulunmuştur. Ancak yine defineciler tarafından burada da kaçak kazı çalışmalarının yapıldığı definecilerin bıraktığı çalışma aletlerinin bırakılmasından anlaşılmış olup jandarma birimlerine ihbar edilmişlerdir. Andıztepe'deki çalışmalar henüz bitirilmemiş olup Beriki tepeye bakan yamaçta kireç taşından oyulan sanduka türünde ve aile mezarlığı olabilecek 3 doğu, 3 batı, 2 kuzey ve 2 güney yönlerde konumlanmış 12 m².lik bir alanı işgal 10 adet oda mezara rastlanılmıştır.

ÖTEKİ TEPE

Myrina kentini oluşturan Güzelhisar Çayı'nın denize döküldüğü Kyme antik kenti tarafındaki bu tepede yine bitki örtüsü çalışmamızı kısıtlamıştır. Bu alanda yine defineciler tarafından mimari bir yapıya doğru uzun bir tünel açmaları saptanmıştır (Resim: 12). Beriki tepe yönündeki iniş yolunda küçükte olsa mozaikli bir taban tespit edilmiştir (Resim: 13). Bu alanda ele geçen terakota ve seramik parçalarının fotoğraflama ve kayıt işlemleri gerçekleştirilen çalışmalar arasındadır.

NEKROPOL ALANI

Beriki Tepe ile Andıztepe arasında kalan ve Andız Tepe ve Berikitepe yamaçlarında üç çeşit mezar mimarisi ele geçmiştir. Birinci olarak, kireç taşından oluşan ana kayaya ile oyulmuş mezarlar yan yana dizilmiş olup derinlikleri aynı fakat boyutları farklıdır (Resim: 14). Ele aldığımız örnekler uzunlukları 2 m. ve civarında olup yükseklikleri 63 cm. derinliktedir. Ana kaya oyulmuş 3.96 x 3.10 m. ölçülerindeki alanda üçer doğu-batı doğrultusunda ikişer de kuzey güney doğrultusunda aile mezarlığı olabilecek mezar odaları ele geçmiştir (Resim: 15). İkinci tip ise tekne türü lahitlerden oluşmaktadır. Kapakları parçalıdır. Üçüncü tip mezar mimarisinde ise sanduka türünden mezarlarla karşılaşmıştır.

GRYNEION ANTİK KENTİ

Yenişakran Beldesi sınırları içerisinde yer alan antik kent Çandarlı Körfezi'nin kenarındadır. 12 Aeolis kentinden bir tanesidir. Herodot, Aeolis kentlerini sayarken "Gryna" diye bahsetmektedir.

Gryneion tarihte ilk kez adı İ.Ö. 5. yüzyılda Atina Deniz Birliğinin üyesi olarak geçer. İ.Ö. 334'de doğu ülkelerini fethetmek için Anadolu'ya gelecek Büyük İskender'in önünü açmak için bölgeye gelen İskender'in komutanı Parmenion tarafından direnmeleri önlemek için diğer kentlere örnek olması amacıyla kent yakılır. Bu olayın ardından Gryneion kenti önemini kaybetmiştir. Kent Helenistik dönemde Myrina'ya bağlanmıştır. Roma Döneminde ise Myrina'ya bağlı bir Apollon kutsal alanı olarak kent işlevini sürdürmektedir. Gryneion sikkelerinin ön yüzünde Apollon, arka yüzünde midye ve istiridye kabukları vardır. Bazı kaynaklarda Gryneion'un isminin Amazon kraliçesi Myrina'nın yardımcısı Coryneden geldiği ileri sürülmüştür. Gryna Luwi dilinde "çıkıntı" yeri olduğu belirtiliyor. Bazı kaynaklarda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetindeki Girne şehrimizin adının kökeninde Gryna olduğu ifade ediliyor.

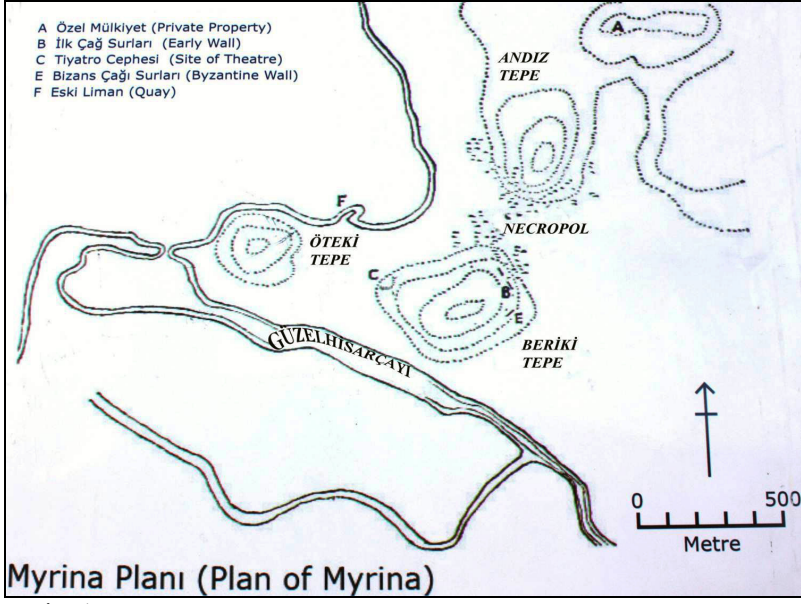
Kentin denize bir dil gibi uzanan yarım adası üzerinde tanrı Apollon Tapınağı'na ait olabileceği düşünülen çok sayıda sütun tamburları ile karşılaşmıştır. Ebatlarında, ufak ölçü farklılıkları olmasına karşın uzunlukları 1.26 x 0.54 m. boyutlarında 10 adet andezit sütun tamburu tespit edilmiştir.

Geçen yıl limanı ve liman yapısını sunmuştuk. Bu yılki yüzey araştırmamızda zor şartlarda sazlıklar içinde kalan İ.Ö 6-5. yüzyıllarda kullanılan bir nekropol ortaya çıkarılmıştır. 1973-1992 yıllarında İzmir Müzesi bu alanda kurtarma kazısı yapmıştır.

Tapınak alanına yakın bir yerde bulunan bahçe sahibinden aldığımız bilgiye göre, babasının dedesi zamanında da kullandıkları bir kuyu ile karşılaşmıştır.

Yüzey araştırmamızın son gününde mimari ve seramik parçalarının fotoğrafları çekilerek kayıt altına alınmışlardır.

Yüzey araştırması iznini veren Kültür Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Aliğa Belediyesi'ne, Yenişakran Belediyesi'ne, Çaltı Dere Köyü Muhtarlığı'na ve Adana Müzesi'nden uzman sanat tarihçi Hasan Buyruk'a teşekkürlerimizi bir borç biliriz.



Resim:1



Resim:2



Resim:3



Resim:4



Resim:5



Resim:6



Resim:7



Resim:8



Resim:9



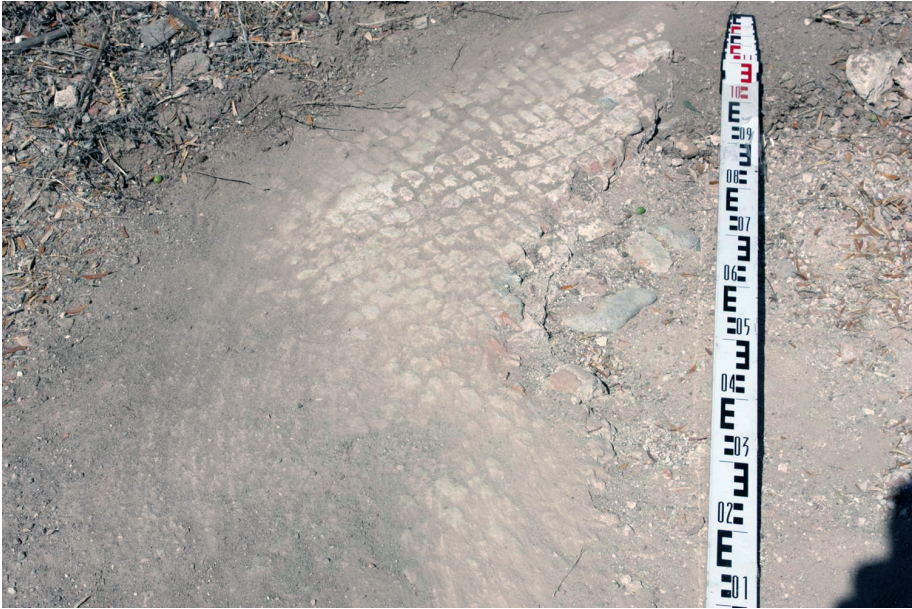
Resim:10



Resim:11



Resim:12



Resim:13



Resim:14



Resim:15

ARTVİN, ERZURUM, ARDAHAN İLİ VE İLÇELERİNDE ORTAÇAĞ GÜRCÜ MİMARİSİ-2012

Fahriye BAYRAM*
Turgay YAZAR

“Artvin, Erzurum, Ardahan İli ve İlçelerinde Ortaçağ Gürcü Mimarisi” başlıklı yüzey araştırması 23-30/07/2012 tarihlerinde, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Turgay Yazar’ın katılımıyla başkanlığında gerçekleştirilmiştir. Bakanlık Temsilcisi olarak Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nden uzman Mahmut Akpınar görevlendirilmiştir¹.

Araştırma Erzurum İli’nin Şenkaya, Oltu ve Olur ilçelerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışılan yapıların hepsinde plan çıkartılmış, sağlam durumda olanların cephe çizimleri yapılmış ve fotoğrafları çekilmiştir.

Şenkaya İlçesi²

Leksor Vadisi Manastırı

Göle-Oltu yolu, Şenkaya Gaziler yol ayrımından yaklaşık 3 km. içeride, doğuda, Penek Çayı’nın sağ yakasındaki kayalıklar üzerinde yer alan ve 2011 sezonunda çalışılan manastıra eksik kalan kısımları tamamlamak üzere yeniden gidilmiştir. Manastıra çıkışın sağlandığı batı kısımda, meyve bahçeleri ile tepenin eteğinin arasında, apsis kısmı kayalara oyularak yapılmış bir şapel kalıntısı tespit edilmiştir. Tahrip olmuş durumdaki şapelden günümüze apsisi ile batıya doğru uzandığını gösteren duvar parçaları ulaşmıştır.

Oltu İlçesi³

Oltu Kalesi Kilisesi

Kalenin içinde, kuzeydoğudaki yarım daire planlı burcun üzerinde yer alan kilise, dışta yarım daire biçiminde dışa taşırılarak yapılmış apsis hariç daire (rotond), içte 6 apsisli (heksaconchos) plan tipine sahiptir (Çizim: 1a, 1b)⁴. Büyük oranda şimdiki zemin altında kalmakla birlikte, yapının kaval silme hatlı bir platform üzerine oturtulduğu anlaşılmaktadır. Sarımsı renkli düzgün kesme taşlarla dolgu duvar tekniğinde inşa edilen yapının yer yer 0.75 m. yüksekliğinde duvar kalıntıları günümüze ulaşmış olup 0.52 m. yüksekliğindeki temel kısmı, iki ince düz silme arasındaki kalın bir kaval silme ile

¹ Zor şartlarda yardımlarını esirgemeyerek çalışmamıza önemli katkı sağlayan Bakanlık Temsilcisi Sayın Mahmut Akpınar’a, Oltu’da yerel gazetecilik yapan Dursun Murat Aydın’a, Bayram Şahin Arpa’ya, Şenkaya İl Meclisi Üyesi Emekli Öğretmen Cavit Aktaş’a yürekten şükranlarımızı sunarız.

² Şenkaya İlçesi Ormanlı (Ersinek) Köyü’nde yapılan araştırmalarda, yöre halkından alınan bilgilere göre, köyün içinde bir kilisenin bulunduğu, ancak günümüze ulaşamadığı anlaşılmıştır.

³ Ayvalı (Hosor) Köyü Kilisesi günümüze ulaşamamıştır.

⁴ Takaişvili, 1907 yılı çalışmalarında Oltu Kalesi Kilisesi’ni ziyaret etmiş ve bir planını yayınlamıştır.

Ancak bu yapı dışta on cephelidir ve dışa taşkın apsisi üç cepheye sahiptir. Ayrıca cepheler üçgen nişlerle hareketlendirilmiştir. Bu nedenle olasılıkla kale içinde, günümüze ulaşmayan ikinci bir kilise mevcuttur (bkz. E. Takaişvili, *Album d’Architecture Georgienne*, Tbilisi 1924, Tab. 26, ve *Expedition Archeologique en Kola-Oltissi et en Tchangli* 1907, Paris 1938, s. 49.

gövdeden ayrılmıştır (Resim: 1). Kaval silmenin yüzeyi, birbirini kesen şeritlerin meydana getirdiği ve aralarda baklava motiflerinin olduğu geometrik geçme süslemeye sahiptir. Şeritlerin yüzeyi de birer yivle hareketlendirilmiştir (Resim: 2). İç mekâna giriş batıda, eksendeki koncha açılan bir kapı açıklığı ile sağlanmıştır. Kapının önünde, zemin döşemesine ait kalıntılar, küçük bir giriş mekânının (porch) varlığına işaret etmektedir.

Plan tipi, düzgün kesme taşlarla dolgu duvar tekniğinde inşa edilen duvarları ve dıştaki kaval silme üzerinde yer alan geometrik süsleme, yapının 10. yüzyılın ikinci yarısında yapıldığına işaret etmektedir⁵.

Şendurak (Eski Tamrut) Köyü Kilisesi

Yapı önemli ölçüde tahrip olmuş, bir kısmı da toprak dolgu altında kalmıştır. Ancak yüzeyde kalan bölümlerden ve özellikle kaçak kazı çukurlarıyla açığa çıkarılan kısımlardan kaba yontu taşlarla dolgu duvar tekniğinde inşa edilen yapının iki apsisi olduğu ve kuzeyine doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı bir mekânın eklendiği anlaşılmaktadır (Çizim: 2; Resim: 3-4)⁶. Ancak içte yıkıntı molozlar yapının zeminini tamamıyla kapattığı için, naosun, her biri yüzeyde görünen bu apsilerle sonlandırılan iki nefli mi, yoksa iki apsisle sonlandırılan tek nefli mi olduğu anlaşılamamıştır. İçte yarım daire planlı olan apsisler, dışta düz duvarla sınırlandırılmıştır.

Kayaaltı (Anzavi) Köyü Şapeli

Köyün kuzeyindeki kalenin içinde bulunan kilise, kalenin güney eteğine, uçurumun kenarına inşa edilmiştir. Tehlikeli olduğu için yapıya çıkılamamıştır. Ancak görülebildiği kadarıyla, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı yapı, kırmızımsı ve sarımsı taşlarla dolgu duvar tekniğinde inşa edilmiştir. Batı cephesinde, ekseninde, üst seviyede yarım daire kemerli bir mazgal pencere bulunmaktadır (Resim: 5). Örtü sistemi tamamıyla çökmüş, duvarları da yer yer yıkılmış durumdadır⁷.

Sülünkaya (Keçik) Köyü, Kilisenin Sırtı Mevkii Kilisesi

Köyün yaklaşık 3 km. kuzeydoğusunda, Kilisenin Sırtı Mevkii'nde, hafifçe yüksek bir tepenin üzerinde yer alan kilise ilk kez tarafımızdan incelenmiştir. Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı yapı, kaba yonu taşlarla dolgu duvar tekniğinde inşa edilmiştir ve örtüsü ile doğu ve güney duvarı ortasındaki yıkıntı dışında iyi durumda günümüze ulaşmıştır (Çizim: 3; Resim: 6). Giriş batı cephe ekseninde olup kalıntılardan yarım daire kemerli olduğu anlaşılmaktadır. Kapının üzerinde üst kısmı yıkılmış olmakla birlikte yarım daire kemerli olduğu belli olan bir mazgal penceresi bulunmaktadır. Doğuda yer alan apsis içte yarım daire planlıdır, dışta düz duvarla sınırlandırılmıştır. Bir kemerle naosa açılan apsisin kuzey ve güney duvarında, simetrik yerleştirilmiş, dikdörtgen biçimli birer niş yer almaktadır. Kilisenin kuzey ve güney duvarında görülen duvar payesi kalıntıları, olasılıkla tonoz olan örtünün, bu payelere oturtulan kemerle takviye edildiğine işaret etmektedir.

⁵ E. Takaişvili, *a.g.e.*, (1938), s. 49; R. W. Edwards, "Medieval Architecture in the Oltu-Penek Valley: A Preliminary Report on the Marchlands of the Northeast Turkey", *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 39 (1985), pp.15-37 (bil. s. 20-23).

⁶ E. Takaişvili, *a.g.e.*, (1938), s. 77'de, Eski Tamrut Köyü'nde, üç apsisi bir kilisenin varlığından söz eder. Tarafımızdan tespit edilen yapının, üçüncü bir apsisi kısmı ilave edebilecek bir alanı bulunmadığı için, olasılıkla bölgede ikinci bir kilise mevcuttur.

⁷ E. Takaişvili, *a.g.e.*, (1938), s. 76' yapısı hakkında kısa bilgi verir.

Güllüce (Eznisor) Köyü Kilisesi

İlk kez tarafımızdan incelenen yapı, Güllüce Köyü'nün yaylasında bulunmaktadır. Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı kilisenin kuzeyine, yine aynı plana sahip bir mekân eklenmiştir. Sarımsı ve kırmızımsı kaba yonu taşlarla inşa edilen yapılar örtü sistemi dışında iyi durumda günümüze ulaşmıştır (Resim: 7). Kiliseye kuzey ve güney cephede eksene yerleştirilen, dışta lentolu içte yarım daire kemerli birer kapı ile girilmektedir. Kuzey cephedeki kapı, sonradan bu cepheye birleştirilerek inşa edilen mekân nedeniyle dışarıyla doğrudan bağlantısını kaybetmiş ancak mekânın kilise ile irtibatını sağlamıştır. İçte doğuda yer alan apsis bir kemerle naosa açılmakta olup içte yarım daire planlıdır, dışta düz duvarla sınırlandırılmıştır. Yapı apsisin doğu duvarı ile batı duvarın eksenine yerleştirilmiş yarım daire kemerli birer mazgal pencere ile aydınlatılmıştır. Günümüze ulaşan tonoz başlangıçları iki yapının da tonozla örtüldüğünü göstermektedir.

Olur İlçesi⁸

Çataksu Köyü, Taoskari Kilisesi I

Köyün içindeki bahçelikte yer alan kilise dışta 16'gen, içte sekizgen planlıdır. Örtüsü tamamıyla çökmüş, duvarları yer 2.20-3.00 m. yüksekliğinde günümüze ulaşmıştır (Çizim: 4a, 4b; Resim: 8). Kalan parçalardan yapının içte ve dışta gri renkli düzgün kesme taşlarla dolgu duvar tekniğinde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Yapıya giriş, kuzey, güney ve batı cephelerde eksenlere yerleştirilmiş birer kapı ile sağlanmış, cephelere dönüşümlü olarak bir üçgen niş, bir yarım daire kemerli mazgal pencere yerleştirilmiştir. İçte sekizgen planlı mekân, her kenarına yapılan eyvan görünümü dikdörtgen planlı toplam sekiz mekânla genişletilmiş, mekânlar arasındaki duvar yüzeyleri birer sütunce ile yuvarlatılmıştır. Dıştaki pencereler içte her bir mekânı aydınlatmaktadır ve bu yönde de yarım daire kemerlidir⁹.

Doğu eksenindeki mekâna yarım daire planlı bir apsis eklenerek bema gibi değerlendirilmiştir. Bu mekânın iki yanına üçgenimsi plana sahip birer pastophorion hücresi yerleştirilmiş, diakonikon batısındaki mekâna bağlanırken prothesis apsise açılmıştır.

Çataksu Köyü, Taoskari Kilisesi II

I. kilisenin yaklaşık 30 m. güneyinde bulunmaktadır. Dışta yapının yaklaşık orta bölümünden itibaren, kuzey ve güney duvarlar içe çekilerek yapıldığı için bir kademelenme meydana gelmiştir. Bu kademelenme iç mekânda naos kısmının batıdaki daha geniş ve uzun, doğudaki daha dar ve kısa iki bölüm halinde düzenlenmesinden kaynaklanmıştır (Çizim: 5a, 5b). Sarımsı ve gri renkli kaba yonu ve düzgün kesme taşlarla dolgu duvar tekniğinde inşa edilen yapının örtüsü tamamıyla çökmüş, yıkıntılarla parçalanmış duvarlar yer 2.20-3.00 m. yüksekliğinde günümüze ulaşmıştır (Resim: 9). Yapının girişi kuzey cephede bulunmaktadır ve naosun batı bölümüne açılmaktadır. Doğudaki dar bölüm bir apsisle sonlandırılmış, içte yarım daire planlı olan apsis dışta düz duvarla sınırlandırılmıştır. Apsisin doğu duvarı ile kilisenin batı duvarı ekseninde ve batıdaki bölümün güney

⁸ Norbert Köyü'ndeki şapel günümüze ulaşamamıştır.

⁹ E. Takaişvili, *a.g.e.*, (1924), Tab. 12-14'te yapıların çizimlerini yayınlamış; *a.g.e.*, (1938), s. 67-70'te de yapılar hakkında bilgiler sunmuştur.

duvarında yarım daire kemerli birer mazgal pencere yer almaktadır, ancak batı duvardaki pencere sonradan örülerek kapatılmıştır.

*Taşlıköy (Hükam) Köyü Şapeli*¹⁰

Köyün hemen güneydoğusundaki dağın eteğinde, bir tepe üzerinde yer almaktadır. Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı şapelin doğu yarısı yaklaşık 1.00 m. yüksekliğinde günümüze ulaşmış, batı sınırını belirleyebilecek birkaç taş kalmıştır. Dolgu duvar tekniğinde inşa edilmiş, ancak yüzey taşlarının tamamı sökülmüştür (Çizim: 6a, 6b; Resim: 10).

*Yukarı Karacasu (Panaskert) Köyü Kilisesi*¹¹

Yukarı Karacasu Köyü'nün yaylasında bulunan kilise tamamıyla yıkılmış, bir duvar parçası ile etrafa dağılmış taşlar ve dolgu malzemeleri yerinde tespit edilmiştir (Resim: 11).

Aşağı Karacasu Köyü Kilisesi

Yöre halkı, bugünkü caminin yerinde bir kilise olduğunu, taşlarıyla caminin inşa edildiğini belirtmişlerdir. Caminin duvarında kullanılan yazıtlı bir taş söylenenleri doğrular niteliktedir (Resim: 12).

2012 yılındaki bu çalışmamızla 1995 yılında Doç. Dr. Mine Kadiroğlu, Yrd. Doç. Dr. Turgay Yazar ve Sanat Tarihçisi Zafer Karaca tarafından başlatılan, 2005 yılından itibaren de başkanlığında, Yrd. Doç. Dr. Turgay Yazar'ın katılımıyla sürdürülen araştırmamıza son verilmiştir. Bu süreçte elde edilen bilgileri şu şekilde özetlemek mümkündür.

Bölgedeki inşa faaliyetleri 780 yılında Klarceti'ye gelen Rahip Grigol Handzta ve arkadaşları tarafından başlatılmıştır. Handzta ve arkadaşları başta Tao-Klarceti Beyliği'ni kuran I. Aşot olmak üzere kralların ve yerel yöneticilerin desteğini alarak manastırlar inşa etmişler, harap durumdaki diğer manastırları da onararak toplam 12 manastırın faaliyete geçmesini sağlamışlardır. Bu 12 manastır ve sonrasında ortaya konan mimarlık faaliyetleri, Gürcü sanatında "Geçiş Dönemi" olarak adlandırılan 7. yüzyıl sonları-10. yüzyılın ikinci yarısı arasında değerlendirilmektedir

Manastırlar özellikle Arap akınları nedeniyle savunması kolay, ulaşılması zor yerlere; sarp kayalıklara ve vadilerin derinliklerine gizlenerek yapılmıştır. Bu nedenle manastırları meydana getiren kilise, yemekhane, elyazması odası, keşiş hücreleri gibi yapılar belli bir program çerçevesinde değil de arazinin yapısına göre, ama yine de kilise merkezde, yemekhane de kiliseye yakın bir konumla yerleştirilmeye çalışılmıştır. Manastırın içindeki şapellerin dışında, çevredeki kritik yerlere, olağan işlevlerinin dışında gözetleme işleviyle de kullanılan çok sayıda şapel yapılmıştır.

Başlangıçta rahiplerin kendi olanaklarıyla inşa edilen bu yapılarda bölgeden kolaylıkla elde edilen ahşap ya da çevreden toplanan moloz taşlar kullanılmıştır. Bu

¹⁰ E. Takaişvili, *a.g.e.*, (1938), s. 73-74'te, köyün civarında beş adet şapelin bulunduğunu belirtir. Tespit ettiğimiz yapı, dağın yamacında diye söz ettiği yapıdır. Ayrıca yöre halkı, köyün girişindeki tepe üzerinde de bir şapel bulunduğunu, ancak yansıtıcı ve elektrik direği yapılrken tamamıyla tahrip edildiğini belirtmiştir. Diğer üç şapel olasılıkla tamamıyla tahrip olduğu için bulunamamıştır.

¹¹ E. Takaişvili, *a.g.e.*, (1938), s. 70-71, Yukarı Panaskert Köyü'nde, birisi kale içinde olmak üzere üç, Aşağı Karacasu Köyü'nde de bir kiliseden söz etmektedir. Kale içindeki kilise, daha önceki çalışmalarımızda tespit ettiğimiz Oğlan Kalesi Kilisesi'dir. Yaylada bulunan kilisenin onun çalışmaları sırasında da temel seviyesinde olduğu anlaşılmaktadır.

malzemeler cephelerde süslemeye olanak vermemiş, korumanın ön planda olması küçük kapı ve sadece her bölümü aydınlatmaya yarayacak küçük boyutlu mazgal pencerelerin açılmasına sebep olmuştur. Yer seçiminde ayrıca su kaynakları ile yardımlaşmayı kolaylaştırmak ve archimandrite konumundaki Rahip Grigol Handzta ile iletişim sağlamak da etkili olmuş; birbirlerine bir günde ulaşılacak mesafelerde konumlandırılmıştır.

Rahiplerin sırtlarında taş ve kireç taşıyarak zor şartlar altında kurdukları bu manastırlardan sonra, 10. yüzyılın ikinci yarısından itibaren siyasi otoritenin güçlenmesiyle Ardanuç başta olmak üzere bölgenin önemli bir ticaret merkezi haline geldiği izlenmektedir. Bu gelişmelere bağlı olarak manastırlar ulaşılması daha kolay yerlere, daha pahalı bir malzeme olan düzgün kesme taşlarla inşa edilmeye başlanmış, düzgün kesme taş kullanımı yapıların anıtsal boyutlara ulaşmasına ve cephelerin süslenmesine olanak sağlamıştır. Ayrıca yapıların içleri de freskolarla bezenmiştir.

Bu dönemde Klarjeti bölgesinde Kral Sumbat tarafından 954 yılında kurdurulan Dolishana Manastırı ile inşa kitabesi bulunmayan Yeni Rabat Kilisesi dikkat çekmektedir. Her ikisi de yarı serbest haç plana sahip bu yapılar, adeta Rahip Grigol Handzta dönemi yapıları ile Tao'nun güçlendiği dönemdeki yapılar arasında bir geçiş gibi, moloz taşların yanı sıra kaba yonu ve düzgün kesme taşlarla inşa edilmiş, cephelerde belirli bir program olmaksızın figürlü ve özellikle pencere kemerlerinde bitkisel ve geometrik süslemeye yer verilmiştir. Yeni Rabat Kilisesi'nde, kubbe kasnaklarının da önem kazanmaya başladığını işaret eder biçimde, çepeçevre üçgen nişler kullanılarak kasnak yüzeyindeki kütsel görünüm yumuşatılmıştır.

Siyasi güçle birlikte dinî merkezlerin de Tao bölgesine kayması sonucunda manastırlar buralarda yoğunlaşmış, başta Oşki olmak üzere Hahuli, Barhal, Dört Kilise, İşhan ve Tbeti gibi manastırlar ön plana çıkmıştır¹².

Yapılarda tek nefli plan tipi başta olmak üzere pek çok plan tipi denenmiş, ancak batı kolu uzun yarı serbest haç plan bölgenin karakteristik plan tipini oluşturmuştur. Bu tip Oşki Manastır Kilisesi'nde, zirveye ulaştırılmış, dıştaki batı kolu uzun haç plan içte kapalı haç, trikonchos (üç apsisli) ve batı koldaki tek nefle birleştirilerek karma plan tipi elde edilmiştir. Aynı şema daha sonra Gürcistan'da inşa edilen pek çok yapıda da kullanılmış; Kutaisi Bagrat Kilisesi ile Alaverdi Kilisesi bunlar arasında yer almıştır.

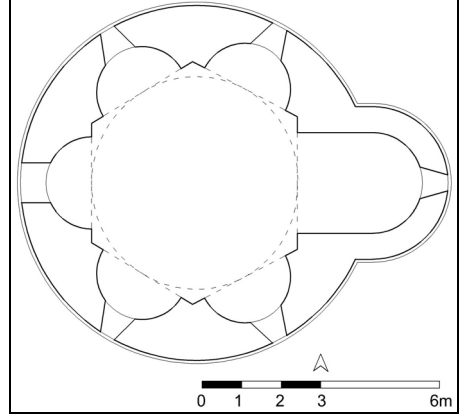
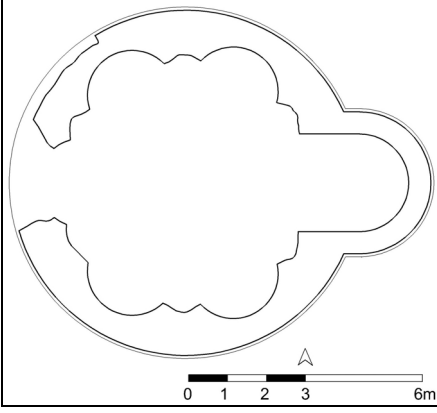
Söz konusu bu yapıların yanı sıra, farklı plan tipleri de denenmiş, bunlardan bazıları bölge mimarisi içerisinde tek örnek olarak kalmıştır. Bana Katedrali dışta rotond, içte etrafı ambulatorium ile kuşatılmış kapalı haç ve tetrakonchos (dört apsisli); Bobisgeri ve İtik Kilisesi dışta kademeli serbest haç, içte dört serbest destekli kapalı haç ve tetrakonchos; Kiaglis Altı ve Gogiba kiliseleri dışta çokgen, içte hegzakonchos (altı apsisli); Kamhis Kilise Cvari; Taoskari Kilisesi ise dışta 16'gen, içte her yönü dikkörtgen biçimli küçük birer mekân ile genişletilmiş sekizgen planıyla dikkat çekmektedir.

Tüm bu yapılar, özellikle de Oşki Kilisesi, programlı cephe düzenlemesiyle de önemli yere sahiptir. İçteki bölüntüyü dışa yansıtan üçgen nişler, merkeze doğru gittikçe yükselen kademeli kör kemerler, pencerelerin üzerini taçlandıran yüzeyi zengin geometrik ve bitkisel bezemeli omega biçimi kemerler, alınlıkları süsleyen mavi-kırmızı rengin dönüşümlü kullanıldığı radyal düzenlemeler, tek başına ya da kompozisyon içinde yer alan

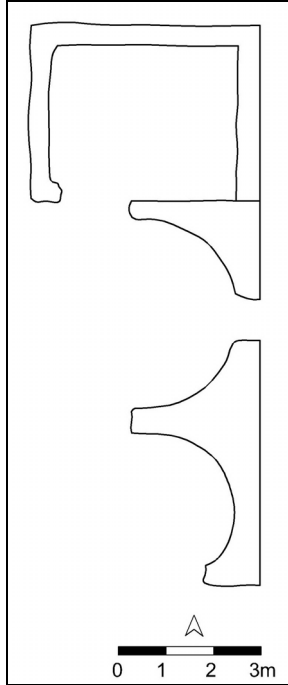
¹² Oşki Manastırı Erzurum Uzundere İlçesi Çamlıyamaç Köyü; Hahuli Manastırı Erzurum Tortum İlçesi Bağbaşı Köyü; Barhal Manastırı Artvin Yusufeli İlçesi, Altıparmak Köyü; Dört Kilise Manastırı Artvin Yusufeli İlçesi Tekkale Köyü; İşhan Manastırı Artvin Yusufeli İlçesi Dağpazarı (İşhan) Köyü; Tbeti Manastırı ise Artvin Şavşat İlçesi Cevizli (Tbeti) Köyü'ndedir.

insan ve hayvan figürleri, bir değişimin, sadece iç mekânların değil, yapıların bütünüyle ele alınarak biçimlendirildiğinin göstergesidir. Oşki Kilisesi'nin doğu haç kolu güney cephesinde bulunan ve yaklaşık gerçek insan boyutlarında, banilerin de yer aldığı “Deesis” sahnesi ile Hahuli Kilisesi'nin güney haç kolunun güney cephesinde yer alan ve neredeyse kanatlanıp uçacakmış izlenimi veren, heykel karakterli, yüksek kabartma olarak işlenmiş kartal tasviri, bölgedeki gelişmiş işçiliğin çarpıcı örnekleri arasında yerini almıştır. Tao Klarceti bölgesinde ortaya konan bu gelişmeler, özellikle kör kemer içindeki üçgen nişler, sadece bu bölgede değil, sonrasında Gürcistan sınırlarında inşa edilen yapıları da etkilemiş, cephe düzenlemelerinin vazgeçilmez unsurları haline gelmiştir.

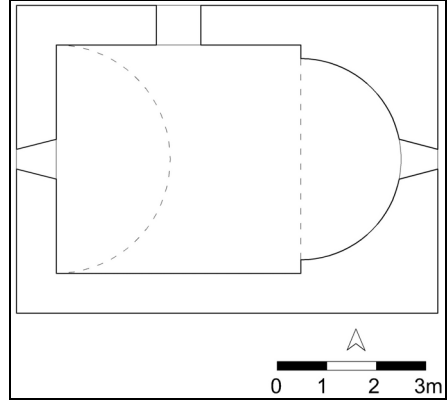
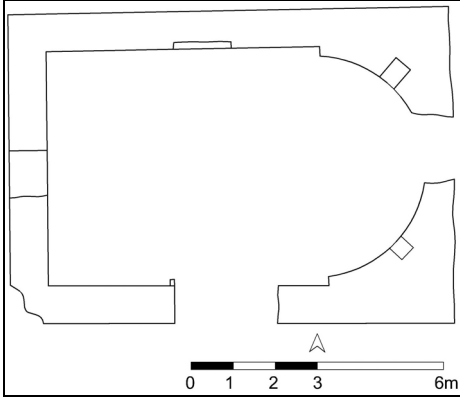
Mimari gelişim açısından bu denli önemli olan bu manastırlar, daha Grigol Handzta döneminden başlayarak önemli dinsel ve kültürel merkezler haline gelmiş, siyasi yaşamda da etkili olmuştur. Gürcü dinsel yaşamının şekillenmesine büyük katkılar sağlayan pek çok din adamı bu manastırlarda faaliyet göstermiş, çok sayıda elyazması eser ortaya konmuş, başka dilden eserler çevrilmiş ve minyatürlenmiştir.



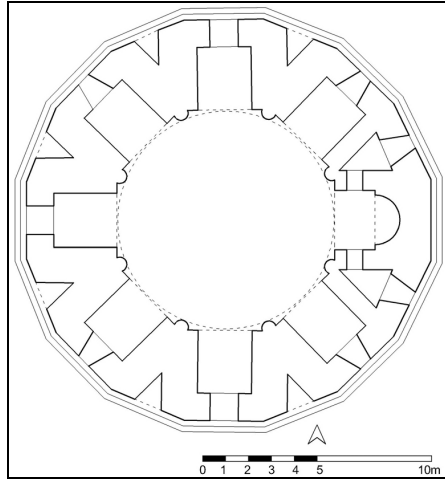
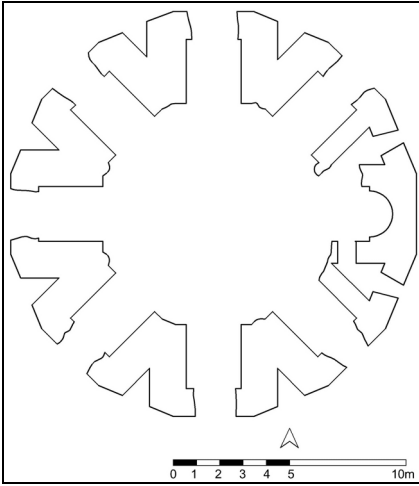
Çizim:1



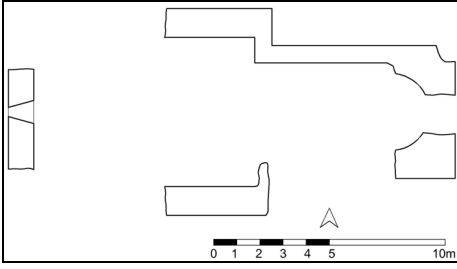
Çizim: 2



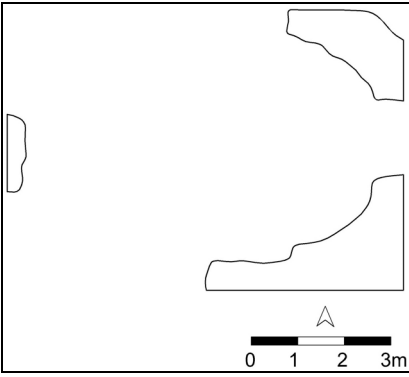
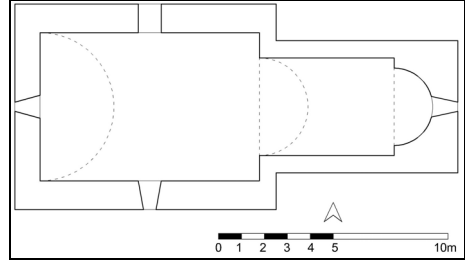
Çizim:3



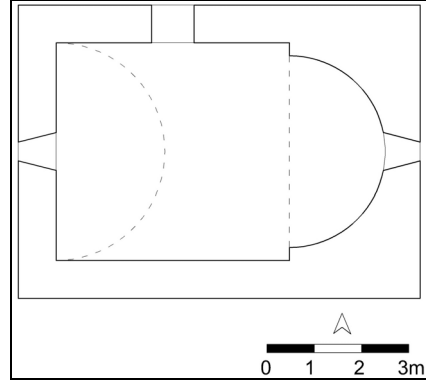
Çizim:4



Çizim:5



Çizim:6



Resim:1



Resim:2



Resim:3



Resim:4



Resim:5



Resim:6



Resim:7



Resim:8



Resim:9

ÇANAKKALE İLİ LAPSEKİ, BİGA, ÇAN, BAYRAMİÇ, AYVACIK VE EZİNE İLÇELERİ TÜRK DÖNEMİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2012 YILI ÇALIŞMALARI

Ali Osman UYSAL*

Kültür ve Turizm Bakanlığı-Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle başlamış olduğumuz yüzeysel araştırmanın 2012 sezonu çalışmaları 03-14 Eylül 2012 tarihlerinde yapılmıştır. Yüzeysel araştırmasına bakanlık temsilcisi Mehmet Yalçınkaya ile birlikte bölümümüz elemanlarından Yard. Doç. Dr. Zekiye Uysal, Yard. Doç. Dr. Alptekin Yavaş, Yard. Doç. Dr. Mesut Dünder, Araş. Gör. Yusuf Acioğlu ve Araş. Gör. Oğuz Koçyiğit iştirak etmişlerdir. Araştırmanın eğitim-öğretim dönemi başlangıcına rastlaması nedeniyle, yukarıda isimleri verilen ekip üyeleri, eğitim-öğretim faaliyetlerini aksatmayacak biçimde peyderpey arazide bulunmuşlardır.

Bu dönem çalışmaları Ayvacık köyleri ile Bayramiç'e bağlı köylerde yürütülmüştür. (Çizim:1)

1) Ayvacık Köyleri

Bu ilçeye bağlı köylerin bir kısmı geçen yıl incelenmişti. Bu dönem geriye kalan köyler dolaşarak Türk dönemine ait maddi kültür unsurları tespit edilmeye çalışılmıştır. 2012 yüzeysel araştırmasında Ayvacık'a bağlı Süleymanköy, Misvak, Akçin, Küçük Husunlar, Büyük Husunlar, Çaltı, Tartışık, Yeniçam, Kısacık, Güzelköy, Baharköy, Uzunalan, Bahçeli, Kozlu, Sazlı, Kayalar, Dibekli, Hüseyinfakı, Demirci, Ahmetçe (Yalı Ahmetçe), Behramkale, Arıklı, Küçük Çetmi, Yeşilyurt (Büyük Çetmi), Adatepe ve Tuztaşı köylerinde çalışılmıştır.

Bu köylerin bir kısmı 16.yüzyıl defterlerinde kayıtlı olup o zamanlar Hüdavendigâr livasının Tuzla kazasına bağlı durumdadırlar. Bunlardan Behramkale, Demirci, kayalar, Sazlı, Kozlu, Büyük Husun (Hasun Köy /Hungeldi), Arıklar, Büyük Çetmi (Büyük Çepni/Yeşilyurt), Küçük Çetmi (Küçük Çepni) ve Adatepe köyleri 16. yüzyılda Tuzla kazasına bağlı iken; Bahçeli köyü, kuzeyindeki ve batısındaki köylerle beraber Biga livasının Ezine kazasına tâbidir.¹

Ayvacık'ın bazı köylerinde kayda değer maddi kültür unsurlarına rastlanmamıştır. Bunlar Güzelköy, Uzunalan köyü, Hüseyinfakı, Dibekli, Küçük Çetmi, Misvak, Küçük Husun, Tuztaşı, Çaltı, Tartışık, Yeniçam, Ahmetçe köyleridir. Ancak Ahmetçe köyüne bağlı, sahilde bir zeytinyağı atölyesinin tescil edildiğini biliyoruz.

Süleymanköy'ün kuruluşuyla ilgili rivayetlere bakılırsa burası eski bir yerleşmedir. Köyün camisi 1951 yılında yenilenmiş; köyde birkaç taş duvarlı ev göze çarpıyor.

* Prof. Dr. Ali Osman Uysal, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Çanakkale/TÜRKİYE.

¹ Bkz.; Komisyon, 166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), Dizin ve Tıpkı Basım, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara.1995, s.89-117.

Akçin köyünde kırık bir çeşme kitâbesiyle karşılaşmıştır. H. 1241/M.1825-1826 tarihini veren kitâbe mevcut haliyle 78x47,5 cm. Boyutlarındadır (Resim: 1). Kitâbe, 19. yüzyıl sonlarından kalma caminin son cemaat yerinin üst katında muhafaza edilmektedir. Sekiz satırlık, Osmanlı devri Türkçesiyle yazılmış kitâbe şöyledir : “*kangı mü'min içer ise bu âbı/ Nasib olsun ânâ Kevser şarâbı/ Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât/ ve râgıbü'l-cennete ve'd-derecât/ İsmaili Sağ Kol Ağası/ Merhum el-Hâc İbrahim Ağa/ nın rûhu şâd olsun/ n ukbâda sene 1241*”. Buna göre söz konusu çeşme Hacı İbrahim Ağa tarafından yukarıda belirtilen tarihte yaptırılmıştır. Kitâbenin yanında istiflenmiş durumda eski yöresel kilimler vardır. Bunların ayrıca incelenmeleri gerekir.

Küçük Husunlar köyünün mezarlığında tarihi mezar taşlarının bulunduğu anlaşılıyor. Fakat bunların çoğu otların ve toprağın altında kalmıştır. Açıkta sadece H.1252/ M.1836-37 tarihli Mustafa Efendi mezarının baştaşı ile bir başka mezara ait devşirme ayaktaşı görülebilmektedir.

Kıscık köyünün camisi yenilenmiştir. Köy mezarlığındaki taşların çoğu toprak altında kalmıştır. Buna rağmen bazı taşların üzerindeki yazılar okunabilir durumdadır. Bunlar 18-19.yüzyıla ait görünüyorlar. Bunlardan H.1182/M.1768-1769 tarihli Ayşe Hatun ile H.1172 /1758-1759 tarihli Molla Mehmed şahideleri okunabilmiştir.

Baharköy'de 100 cm. çapında pek muntazam olmayan bir değirmen taşının dışında bir şeye rastlanmamıştır.

Ezine-Ayvacak karayolunun kenarındaki Bahçeli köyünün cami haziresinde birkaç antik sütun başlığı ve kaidesinin yanı sıra 15 adet İslamî mezar yer almaktadır. Bunların bazılarında şahide yoktur. Mezarlardan birisinin baş ve ayak şahidesi olarak Bizans döneminden mermer korkuluk payesi kullanılmıştır. Kitâbeli olanlar 19. yüzyıla aittirler.

Büyük Husun köyünde mimarî açıdan pek özelliği olmasa da bir çamaşırhane (yunak) dikkati çekiyor. Yanındaki çeşmede 1957 tarihi kayıtlıdır.

Kozlu köyünün mezarlığı, ortasından geçen karayolu ile ikiye bölünmüştür. Mezarlıkta H.1122/M.1710-1711, H.1202/ M.1787-1788, H.1206/ M.1791-1792, H.1262/ M.1845-1846 , H.1264/ M.1847-1848 tarihlerini taşıyan 18-19. yüzyıl mezarları tespit edilmiştir.

Sazlı köyünde de tarihi bakımından kayda değer unsurlar mezar taşlarıdır. Köyün mezarlığında H. 1265/ M.1848-1849, H.1271/ M.1854-1855, H.1317/ M.1899-1900 tarihli taşlar belgelenmiştir.

Kayalar köyünde 62,5x31,5 cm. boyutlarında bir çeşme kitâbesi bulunmaktadır. Hüseyin Ağa'nın yaptırdığı bir çeşmeye ait kitâbe H.1179/ M.1765-1766 tarihlidir. (Resim: 2) Osmanlı dönemi Türkçesiyle kitâbe şöyledir : “*Bu çeşme (yi) yaptı âbı oldu bahriyât gel/ İç Muhammed aşkına âbu hayât/ Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât/ El-Hac Hüseyin Ağa 1179*”.

Sahile bakan tepelerden birisi üzerine kondurulmuş olan Demirci köyünde üç çeşme bulunmaktadır. Bunlar kitâbesiz, geç devir anıtlarıdır. Köyün yukarısında yol kenarındaki mezarlıkta H.1260/M.1844-1845 tarihli Yakup Ağa mezarı ile H.1200/M.1785-1786 Hacı Yusuf oğlu Hüseyin mezarlarının şahideleri okunabilmiştir.

Arıklı köyündeki caminin kapısında 1885 tarihi bulunmakla birlikte yapı yenilenmiştir. Fakat minaresi biraz daha eski görünmektedir.

Ayvacak'ın Küçükkuyu beldesinin kuzeyindeki tepelerden birisi üzerine kurulmuş olan Adatepe köyü geleneksel taş evleriyle dikkati çekiyor. 16. yüzyıl kayıtlarında adı geçtiğine göre Adatepe, civardaki birçok köy gibi geçmiş 14. yüzyıla kadar inen

yerleşimlerden birisidir. Köydeki evlerden bazıları restore edilmiştir. Bir kısım ev ise harap ve metruk durumdadır. Bunların arasında şimdi Hünnap Han butik oteli olarak bilinen Hacı Efendi Evi çıkmalı cephesi, dış ve iç yüzeyleri kaplayan kalem işleri ve manzara tasvirleriyle en önemli yapıdır (Resim: 3). Kültür Bakanlığı Gayri Menkûl Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 15.11.1975 tarih ve 8744 sayılı kararıyla korunması gereken eski eser olarak tescillenip kayıt altına alınan yapının bezemeleri restorasyon sırasında yok edilmiştir (Resim: 4). Söz konusu bezemeleriyle Bayramiç Hadîmoğlu Konağı, Birgi Çakırağa Konağı ve Milas Bahaeddin Ağa Konağı gibi anıt yapılar² ayarında olduğu anlaşılan Hacı Efendi Evi'nin gereği gibi korunamamış olması üzücüdür. Köyde küçük, özel hamama sahip bir ev kalıntısı kayda değer. Adatepe evleri –tek katlı örnekler de bulunmakla birlikte- genellikle iki katlı yapılardır. Bazen de arazinin eğiminden yararlanılarak üç kata sahip uygulamalar da yapılmıştır. Bunların bazılarında her iki katın cephe duvarları kesme taştan yapılırken bir kısım evde üst kat ahşap karkaslı duvarlar ve cephe çıkması uygulanmıştır. Üst katlarda mekânlar arasındaki duvarlar çoğunlukla ahşap karkas arasına tuğla veya moloz taş örgülüdür. Bunun yanında iç taksimatta bazen bağdadî teknik de uygulanmıştır. Örtü siteminde ahşap kirişlerin kullanıldığı evler dıştan kiremitli bir çatıyla tamamlanmıştır.

Köyün camisi, önündeki hazire, geç dönem özellikleri taşıyan küçük derslik, misafir odası birimleri ve avlunun dışındaki çeşmesiyle bir manzume oluşturmaktadır. Çanakkale Evkaf Defteri'ndeki 10 Şa'ban 1339 / M.19 Nisan 1921 tarihli bir kayıtta yapının adı "*Sakallı Dede Câmi-i Şerifi*" olarak geçmektedir.³ Cami 1952 yılında onarım görmüştür (Resim: 5). Bugün için özellikle minaresinin onarıma ihtiyacı vardır. İnşa kitâbesi bulunmayan yapı, haziredeki mezar taşları dikkate alındığında 19. yüzyıla verilebilir (Resim: 6). Mimarî üslubu da bu döneme uygun düşmektedir. Çeşme de kitâbesizdir. Cephesinde servi motifi kabartmaları vardır (Resim: 7). Misafir odasının önündeki haziredeki mezarlardan birisi Kâdirî şeyhi Hatib Halil Efendi'ye ait olup H. 1253/M.1837-38 tarihini taşımaktadır. Bunun yanında Halil Efendi'nin kerimesi (kızı) Hayriye Hanım'ın H.1302/ M. 1884-85 tarihli şahidesi ve kırık durumda, yazıları bozulmuş H. 1319/M. 1901-1902 tarihli bir şahide daha vardır. Köyün kuzeybatı tarafında uzanan geniş mezarlıkta da çok sayıda kitâbeli mezar taşı bulunmaktadır. Bunlar çoğunlukla 19. yüzyıla aittirler. Adatepe'nin ilkokul binası 1945 tarihli olup ikinci millî mimarlık üslubu dönemine rastlayan sağlam durumda bir eserdir.

Adatepe yakınlarındaki Yeşilyurt köyündeki câmi ve haziredeki taşlar daha önceden araştırma ekibimiz üyeleri tarafından incelenip yayınlanmışlardı.⁴ Eski adı Büyük Çepni olan köye tekrar gidilerek eserlerin durumu gözden geçirilmiştir.

2) Bayramiç Köyleri

Bayramiç'e bağlı Çavuşköy, Yahşeli, Türkmenli, Sarıdüz, Tütüler, Tülüler, Nebiler, Alikabak, Koşuburnu, Dağahmetçe, Akçakıl, Alakeçi, Çalıdağ, Akpınar, Pınarbaşı, Bıyıklı, Çırpılar, Dağoba, Ferizler (Korucak), Gedik, Karaköy, Kutluoba, Ağaçeköy,

² Mukayese için bkz.; R. Arık, Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.1988, s.58-97.

³ Çanakkale Evkaf Defteri, s.31,VGM Arşivi.

⁴ Bkz.; Z. Uysal, "Yeşilyurt Köyü Camii", Sanat Tarihi Dergisi, Sayı:XIV/1, İzmir.2005, s.309-329 ; Y. Acioglu, "Yeşilyurt Köyü Camii Hazinesindeki Mezar Taşları", Sanat Tarihi Dergisi, Sayı: XVII/2 Ekim 2008, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 2010, s.1-23.

Aşağıkaykılar, Yukarıkaykılar, Köşeler (Mollahasanlar), Kurşunlu, Külçüler, Osmaniye, Sarioğlu, Saraycık, Toluklar, Tongurlu, Üzümlü (Kızılköy), Köylü, Yanıklar, Yaylacık, Yeşilköy, Yeniköy ve Yenice köylerinde inceleme yapılmıştır.

Bu köylerin bazıları 16. yüzyıl muhasebe defterlerinde görülürken; bir kısım köyün 17. yüzyıl ve izleyen dönemlerde yöredeki Yörük ve Türkmenlerin zamanla yerleşik düzene geçmeleri sonucu oluştuğu anlaşılmaktadır.⁵ Eski defterlerde adı geçen köyler daha ziyade Biga livasının Ezine kazasına bağlı görünüyorlar.⁶ Bunlar Yaylacık, Korucak, Karaköy, Kurşunlu, Çiftlik, Kızılköy (üzümlü), Ağaçlı (Ağaçköy), Pınarbaşı, Akpınar, Çavuş, Saçaklı, Pütürlü (Pıtrali) ve Yiğitaliler köyleridir. 17. yüzyılı izleyen süreçte, bir mevkide konan bazı gruplar zamanla ayrılarak yeni yerleşmeler meydana getirmişlerdir. Mesela Evhad isimli bir yerleşimden dağılanlar şimdiki Yeniköy, Köylü ve Yenice köylerini kurmuşlardır. Mollahasanlar ile Köşeler köylülere eskiden tek bir yerleşimde iken ayrılarak şimdiki Mollahasanlar ve Köşeler köylerini oluşturmuşlardır. Aynı şekilde Nebiler, Tütüler ve Alikabak köyleri, bunların arasındaki bir yerleşimden ayrılanlar tarafından kurulmuştur. Eski Külçüler köyüne “Cami alanı” mevkiinden gelen Çırpılıların yerleşmesiyle buranın halkı şimdiki Külçüler köyünü oluşturmuşlar; eski köyleri ise Çırpılar köyü olmuştur.

Bayramiç’e bağlı yerleşimlerden Çavuşköy, Sarıdüz, Tütüler, Nebiler, Alikabaklar, Dağahmetçe, Alakeçi, Çalıdağ, Kutluoba, Ağaçköy, Akçakıl, Kurşunlu, Gedik, Külçüler, Tongurlu, Sarioğlu köylerinde üzerinde durmayı gerektirecek Türk dönemi maddi kültür unsurları belirlenememiştir.

Buna karşılık Akpınar köyünde yol kenarında sur duvarı olması muhtemel bir kalıntı görülmüştür. Bunun Türk öncesi devrilere ait olması muhtemeldir. Pınarbaşı köyü mezarlığında 19. yüzyıldan taşlar bulunmaktadır.

Çırpılar köyünün camisi genel görünümüyle 20. yüzyıl başlarının taşra üslubunda bir yapıdır. (Resim: 8) Yapının ön cephesi 1968 yılında tamir görmüştür. Bu sırada iç cepheleri ve tavanı da yenilenmiştir. Kible duvarının ortasındaki mermer levhada eski yazıyla “*Maşaallahü teâlâ fi sene 1322*” (M.1906) yazılıdır. Buna karşılık son cemaat yerinden girilen minare kapısının üzerindeki bozuk bir imlâ ile eski yazılı Türkçe kitâbede “*İzn-i tevfikü’l-hay minâre oldu temâm / Bula rahmet bâ’isi hem hâdi hem hâm-ı âm / Bad olundu Haziranın on beşinde min şühûr / Târih oldu bin üçyüz hem yirmidört fi’d-dühûr*” ibareleriyle “28 Haziran 1908” tarihi verilmiştir. Minare kaidesi üzerindeki 31.10.1968 tarihi, caminin onarımı sırasında minarenin de kaideden itibaren yenilendiğini gösteriyor. Köydeki çeşme kitâbesizdir (Resim: 9). Fakat dilimli kemerli nişiyle 20. yüzyıl başlarına ait olabilir. Çeşme nişinin kemeri iki yandaki devşirme yassı Bizans payelerine biner. Çırpılardaki çamaşırhane (yunak) mimarî bakımdan gösterişli olmasa da belli bir geleneği yansıtmaları bakımından önemlidir. Köydeki evler kerpiç duvarlı inşa edilmişlerdir. Bunlardan birisinin bitişiğinde çantı tekniğinde ahşap bir ambar dikkati çeker. Mezarlıkta ayakta olan şahidelerde H. 1332/ M.1913-1914, H.1292/ M.1875-76, H.1289/ M.1872-73, H.1292/ M.1875-76, M.1186/ M.1772-73 tarihleri tespit edilmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla 18. yüzyıldan 20. yüzyıl ilk çeyreğine kadar tarihlenebilen mezarlar bulunmaktadır.

⁵ C. Başaran, Geçmişten Günümüze Bayramiç, T.C.Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.2002, s.21.

⁶ Bkz.; Komisyon, 166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), Dizin ve Tıpkı Basım, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara.1995, s.113-117.

Dağoba köyünün camisi yenilenmiştir. Fakat caminin girişinin üzerinde yer alan kısmen harap olmuş kitâbede Osmanlı devri Türkçesiyle “*Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Tursun (?) binâ ve inşâ eylediği câmi-i şerîf târihidir sene 1202*” yazılıdır. Buna göre yapı H.1202/ M.1787-88 tarihinde inşa edilmiştir. Fakat girişin üstündeki yeni levhaya “1786” tarihi kaydedilerek hata yapılmıştır. Köyde bundan başka kayda değer bir esere rastlanmamıştır.

Korucak (Ferizler) köyünün camisi yenilenmiştir. Mezarlıkta Molla Abdullah’ın H.1230/ M.1814-15 tarihli mezar taşından başka üzeri geometrik bezemeli, kitâbesiz bir taş belirlenmiştir.

Karaköy’ün camisi M.1901 yılında yapılmış, fakat sonradan yenilenmiştir. Minaresi 20.yy. başlarının özelliklerini yansıtıyor. Köyün mezarlığında kitâbeli iki şahide tespit edilmiştir. Bunlardan birisi İbrahim bin Ali’ye ait olup H.1239/ M.1823-24 tarihlidir. Diğeri ise Osman bin Ali’nin şahidesi olup H.1229/ M.1813-14 tarihini taşımaktadır.

Koşuburnu bir Türkmen köyüdür. Köyün mezarlığında yazısız, taş levhaların yanı sıra geleneksel şahideler gibi yontulmuş, yeni harfli taşlar da bulunmaktadır. Bazı mezar taşlarının üzerinde oğuz boylarının damgaları göze çarpmaktadır. Taşlardan birisinin üzerinde hem H.1337 /M.1918-19 tarihi hem de boy damgası göze çarpmaktadır.

Köseler (Mollahasan) köyünde sadece mezarlıktaki üç şahide kayda değer. Bunlar H. 1206/ M.1791-92, H.1226/ M.1811-12 ve H.1301/ M.1883-84 tarihliidirler.

Osmaniye köyündeki caminin pek özgün bir tarafı yoktur fakat yapıdan bağımsız olarak ahşap bir direk üzerine bindirilmiş ahşap şerefeli minare, bu şerefeye uzanan düz merdivenli biçimiyle çok özgün bir denemedir.

Saraycık köyü camisinin kapısındaki metal levhada “1556” tarihi yer almaktadır. Fakat bu tarihin neye dayanılarak konulduğu belli değildir (Resim: 10). Buna karşılık caminin iç cephesine yerleştirilmiş 16 satırlık Türkçe mermer kitâbede yapının H.1156/ M.1743-44 tarihinde Mehmed Efendi tarafından tamir ettirildiğinden söz edilmektedir. Kitâbe metni şöyledir: “*Hüdâyü'l-.... Olunca rehber/ Muvaffak olunur her işde yekser/ Kazây-ı Bayramîç içinde vâki/ Saraycık karyesi ehli serâsin/ Selât-ı cum'a ve idâdiden/ Şettâde cümlesi olmuşidi emîn/ Meğer kim kâtib-i yüğrük Muhammed/ Efendi sâhibü'l-hayr-ı hüzn/ Mesellim olmuşidi çün Bigaya/ Gelüb bu karyeyi gezdi o sürûn (?)/ Ne gördü mescid-i müşerref harâbe/ Ahalisi gibi hâli mükedder/ Hemân bu câmi'-i vâlâyı yapub/ Dahî kodu içinde h^b minber/ Didi yeni tâmir-i târih Hâfız/ Teâlâ şânü'l-lahü ekber sene 1156*”. (Resim: 11) Köyün mezarlığında toprak üstünde 19. yüzyıl üslubunda, harap durumda bir baş taşı ile selvi motifli bir ayak taşı tespit edilebilmiştir.

Toluklar köyünün camisi yenilenmiştir. Köy mezarlığındaki H.1284/ M.1867-68 tarihli şahidenin dışındaki taşlar yazısızdır. Mezarlıkta kazı yapılırsa belki yazılı şahidelere rastlanabilir.

Tülüler köyü camisi 1954’te yenilenmiştir. Köyde kahvehane olarak kullanılan yapının köşesinde ve cephesinde birer kitâbe bulunmaktadır. Bunlardan köşedeki kitâbede “*İskenderiye keraste tüccarından el-hac/ Muhammed Arslan beğ tarafından loca-ullah/ bina olunmuştur sene 1322 - sene 1324*” yazılıdır (Resim: 12). Bunlar R.1322/ M.1906-07 ve H.1324 / M.1906-07 tarihlerini verirler. Bu kişinin mezarı Bayramîç’teki türbededir. Diğer kitâbe kısmen bozuk olmakla birlikte; “*Biga sancağı mütesellimi Hadîmîzâde el-hac Osman Beğ..... sene 1322 – sene 1324*” ibareleri çözülebilmiştir (Resim: 13). Bu kitâbe de M.1906-07 tarihini taşımaktadır. Bu kitâbelerin köyün çıkışındaki köprüden getirildiği

rivayet edilmektedir. Köyde bulunan tuğla duvarlı, iki katlı evin bir paşaya ait olduğu ileri sürülmektedir. Bu hususun araştırılması gerektiği düşünülmektedir.

Üzümlü köyünün camisi de yenilenmiş olup 1969 tarihini taşımaktadır. Köyde kitâbesiz, yuvarlak kemer cepheli bir çeşme bulunmaktadır. Köyde bir şahsın evinde muhafaza edilmekte olan altı mezara ait altı adet baş taşı ve altı adet ayak taşı belirlenmiştir. Bunların cami haziresine konulmasında yarar var. Taşlar üzerinde H. 1293/ M.1876-77, H.1309/ M.1891-92, H.1291/ M.1874-75, H.1294/ M.1877-78 ve H.1282/ M.1865-66 tarihleri okunmaktadır.

Yanıklar köyünün camisi de diğer köy camileri gibi ahşap tavanlı ve kırma çatılı olup 1956 yılında yenilenmiştir. Mezarlıktaki taşlar harap durumdadır. Mezarlığın temizlenmesi durumunda burada kitâbeli taşlara rastlanması mümkündür.

Yaylacık köyünün yenilenmiş durumdaki camisinin cephesinde göze çarpan iki kitâbeden büyük olanı çok bozuk olduğundan okunamamıştır. Diğerleri daha küçük boyutlu olup üzerinde “Maşallah” ibaresi okunabilmekte ve bin üçyüzlü yıllara ait bir tarih bulunduğu anlaşılabilmektedir.

Yenice köyünde sadece kitâbesiz, yuvarlak kemerli bir geç devir çeşmesi ile, bunun yanında basit bir çamaşırhanelen söz edilebilir.

Yeşilköy’de iki çeşme kitâbesi var imiş. Bunlardan birisi çalınmıştır. Diğer kitâbe bir duvara monte edilmiştir. Kitâbe 50x80 cm. boyutlarında olup on satırlıktır. Kitâbe çeşmenin H. 6 Ramazan 1224/ M. 15 Ekim 1809 tarihinde Odabaşı Hacı Muhammed Ağa tarafından yaptırıldığını anlatmaktadır (Resim: 14). Köyün mezarlığındaki taşlardan birisi Yağcı İsmail’e ait olup H.1279/ M.1862-63 tarihli; bir başkası Halil Ağa’ya ait olup H.1288/ M.1871-72 tarihli. Diğer şahideler H.1206/ M.1791-92, H.1216/ M.1801-02, H.1221/ M.1806-07, 1229/ M.1813-14 ve H.1231/ M.1815-16 tarihini taşımaktadırlar.

Bu yüzey araştırması da, köy ve kasaba gibi yerleşimlerde günümüze gelebilmiş maddî kültür varlıklarının daha ziyade mezarlıklar ve mezar taşları olduğunu göstermiştir. Mimarî açıdan câmi ve çeşmelerin ön plana çıktığı da bir kez daha anlaşılmıştır. Fakat bu yapı türlerinin özgün niteliklerini koruyamadıkları, onarım ve yenilemelere maruz kaldıkları da gözlenmiştir. Bu yapılardan geriye kalan en önemli özgün unsur ise kitâbeler olmuşlardır.



Çizim:1



Resim:1



Resim:2



Resim:3



Resim:4



Resim:5



Resim:6



Resim:7



Resim:8



Resim:9



Resim:10



Resim:11



Resim:12



Resim:13



Resim:14

DAĞLIK KILIKIA'DA KENTLEŞME VE KIRSAL YERLEŞİMLER ARAŞTIRMASI 2012

Ümit AYDINOĞLU*

Mersin iline bağlı Erdemli ve Silifke ilçeleri arasındaki dağlık bölgede, Antik Döneme ait yerleşimler ve bunların oluşturdukları yerleşim düzenlemesini ortaya çıkarabilmek amacıyla başlatılan arkeolojik yüzey araştırmaları 2012 yılında da sürdürülmüştür¹. Çalışmaların gerçekleştirildiği alanın coğrafi açıdan zor şartlara sahip olması, geniş yayımlı olması ve arkeolojik yapılanma açısından bir bütünlüğe sahip olması, çalışmaların dönemlere bölünmesi ve uzun süreler içerisinde gerçekleştirilmesini zorunlu kılmaktadır. 2012 yılında yapılan arazi çalışmaları, yeni yerleşimler tespit etmeye değil, tespiti yapılmış yerleşimlerin yayına yönelik belgelenmesi çalışmalarını hedeflemiştir.

Araştırmanın gerçekleştirildiği alanda Roma ve sonrasındaki dönemlerde iskân görmüş çok sayıda kırsal yerleşimin varlığına dair kanıtlar vardır². İyi korunmuş bu kırsal yerleşimlerin tipolojik olarak çeşitlilik gösterdiği anlaşılmaktadır. Bunlar arasında, basit ya da daha kompleks çiftlikler, küçük köyler, kentlerin yakınında konumlanan orta ya da büyük boyutlu köyler ile ürünün işlenmesi için köylerin içinde yapılmış atölyeler bulunmaktadır. Bunlar sahildeki antik kentlerin khorasında yer alırlar ve kentle aralarında antik bir yol bağlantısına sahiptirler. Bu kırsal yerleşimler sahip oldukları çiftlik evi, atölyeler ve üretim donanımlarının yanı sıra mezarlar ve konutlar gibi kalıntılar açısından ortak özellikler taşırlar. Bununla birlikte, coğrafi şartları, kalıntıları ve tarihsel süreçleri açısından farklılıklara sahip olabilmektedirler. Bütün bu benzerlikler ve farklılıklar araştırmanın sürdürüldüğü alandaki kırsal yerleşim düzenlemesini oluşturur. Bölgedeki bazı kırsal yerleşimler Roma ve Geç Antik Dönem özellikleri gösterirken, bazılarının bir Hellenistik kale yerleşim üzerinde gelişmesi, sahip olduğu kalıntıları ve yerleşimi şekillendiren coğrafyasıyla bölgedeki benzer kırsal yerleşimler için açıklayıcı veriler sağlayabileceği görülmektedir.

Çalışmalar kapsamında, bölgedeki kırsal yerleşimlerin sahip oldukları arkeolojik kalıntılar incelenerek yerleşimlerin karakterleri, gelişim süreçleri ve planlamalarıyla ilgili veriler elde edilmiştir. Kırsal yerleşimlerin sahip oldukları konumları, alanları ve içerdikleri kalıntıların çeşitliliği dikkat çekicidir. Silifke'ye bağlı Karadedeli köyü yakınlarındaki

* Yrd.Doç.Dr. Ümit AYDINOĞLU, Mersin Üniversitesi Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü 33343 Mersin/TÜRKİYE, E-posta: uaydinoglu@mersin.edu.tr

¹ 2012 yılı arazi çalışmalarına Bakanlık temsilcisi olarak Murat Kalas (Anamur Müzesi) katılmıştır. Ayrıca Yrd.Doç.Dr. Ercan Aşkın (Karamanoğlu Mehmet Bey Üniv.), Yrd.Doç.Dr. Deniz Kaplan (Mersin Üniv.), Ahmet Mörel (Mersin Üni. Doktora Öğrencisi), Özlem Düzenli (Mersin Üniv. Yüksek Lisans Öğrencisi) ve Fatma Efe (Mersin Üniv. Yüksek Lisans Öğrencisi) çalışmalarda yer almıştır. Katkıları için teşekkür ederim.

² Dağlık Kilikia bölgesinin doğusunda, Lamos (Limonlu) ve Kalykadnos (Göksu) nehirleriyle coğrafi olarak sınırlandırılan ve Hellenistik Dönemde Olba Territoriumu olarak adlandırılan, Diokletianus Dönemi ile birlikte Isauria eyaletine dahil olduğu bilinen Mersin iline bağlı Erdemli ve Silifke ilçeleri arasındaki dağlık coğrafyada varlığı bilinen çok sayıda kırsal yerleşimin incelenmesini amaçlayan Arkeolojik Yüzey Araştırması hâlen devam etmektedir. Bölgedeki kırsal yerleşimlerle ilgili olarak bkz. Ü. Aydınoglu, "The Farms in Rough Cilicia in the Roman and Early Byzantine Periods" *Adalya* XIII (2010), 243-282 ve Ü. Aydınoglu, Ü. Çakmak, "A Rural Settlement in the Rough Cilicia-Isauria Region: Karakabaklı" *Adalya* XIV (2011), 80-84.

Kümbetbeleni yerleşiminde yapılan çalışmalarda yerleşimin güney ve doğu yamaçlarının nekropolis alanı olarak kullanıldığı görülür. Burada 32 mezar tespit edilmiştir. Bunların bir kısmı khomosorium mezarlar, bir kısmı kaya lahitler ve bir kısmı ise serbest duran lahitlerden oluşmaktadır. Ayrıca çok sayıda anıt mezar da bu alanda tespit edilmiştir (Resim:1). Bu mezar mimarisindeki zenginlik kırsal bir yerleşimin sahip olduğu yapılaşmaya dikkat çekmesi açısından önemlidir. Bu durum, Kümbetbeleni gibi bir kırsal yerleşimin anıtsal mezar mimarlığı örneklerine sahip olabileceğini göstermektedir. Kümbetbeleni yerleşimi tepelik bir alanda ve tarım alanlarına hakim bir noktada bulunmaktadır. Yerleşimin sahip olduğu kalıntılar, burasının bir çiftlik yerleşimi olduğuna işaret etmektedir. Buna işaret eden büyük boyutlu bir konut ve etrafındaki yapılanmaların yanı sıra çok sayıda zeytinyağı atölyesi ve geniş tarım teraslarının varlığı buradaki yerleşimin karakteri hakkında fikir sağlamaktadır. Yerleşimin içerisinde sonraki bir kullanım evresinde inşa edildiği anlaşılan bir adet kilise de bulunmaktadır.

Benzer bir örnek ise Silifke'ye bağlı Karaböcülü köyü içerisinde yer almaktadır. Bu yerleşim geniş bir alana yayılmış bir köy görünümündedir. Bununla birlikte sahip olduğu özellikle anıtsal mezar mimarlığı örnekleriyle dikkat çeker. Yerleşimin bir diğer özelliği ise kökeninin Hellenistik Döneme geri gitmesidir. Yerleşimin vadi kenarında sahip olduğu akropolis konumu, bölgedeki Hellenistik Dönem yerleşim düzenlemesine işaret eder. Yerleşim içerisindeki polygonal duvar örgüsüne sahip yapılar da bu fikri destekler ve burasının bölgedeki Hellenistik Kale yerleşimlerden biri olduğunu kanıtlar. Yerleşimin dönemler boyunca sürekli iskan gördüğü ve bu süreçte önceki dönem yapılarının da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Karaböcülü'de gerçekleştirilen kapsamlı incelemeler sonucunda yerleşimin batı, doğu ve kuzey yamaçlarının nekropolis olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Mezarlar arasında çok sayıda khomosorium, kaya lahti, kaya mezarlar (Resim:2) ve tapınak tipli mezar anıtlarının olduğu tespit edilmiştir. Yerleşimde çok sayıda zeytinyağı atölyesinin tespit edilmesi de burasının kırsal karakteri hakkında ayrıntılı bilgi sağlamaktadır. Yerleşimde çok sayıda konut da tespit edilmiştir. Bunlardan bazılarının iyi korunmuş durumları ve peristilli avluları bunları bölge için önemli kılmaktadır (Resim:3). Ayrıca, konutlardan birinin sahip olduğu Hellenistik Dönem kökeni ve Roma Döneminde devam eden kullanımı, bu tip konutların dönemler içindeki formları hakkında da ayrıntılı bilgi vermesi açısından önem taşımaktadır. Yerleşimde bir de kilise tespit edilmiştir ve bunun apsisi ve bazı duvar parçalarının korunmuş olduğu görülür.

Silifke'ye bağlı Demircili köyü içerisinde yeralan ve Imbriogon Kome olarak bilinen yerleşim de akropolü çevreleyen polygonal sur duvarlarıyla bölgedeki Hellenistik Dönem kale yerleşimlerinden biridir. Bununla birlikte benzer kırsal yerleşimler gibi dönemler içerisinde sürekli iskan görmüştür. Sahip olduğu Roma Dönemi tapınak mezarlarıyla bilinen yerleşimde gerçekleştirdiğimiz çalışmalarda akropol ve yamaçlarda çok sayıda yapıya ait kalıntı tespit edilmiştir. Akropolde tespit edilen bir anıt mezara ait sütun ve mimarî parçalar dikkat çekicidir.

Bu tip kırsal yerleşim örneklerine bölgede sıklıkla rastlamak mümkün olmaktadır. Bunlar bölgenin Hellenistik Dönem savunma mimarisinin bir parçasıdır. Bu örneklerden biri olan ve 2012 yılı araştırmasında kapsamlı olarak incelenerek belgelenen Pash, Mersin iline bağlı Silifke ilçesi sınırları içerisinde ve sahilten iç bölgelere giden antik yol rotası üzerindedir³. Yerleşim sahildeki Korasion'un khorasında yer almaktadır ve

³ Ü. Aydınoglu "Pash: Dağlık Kilikia'da Bir Kırsal Yerleşimin Değişim Süreci", *OLBA* XXI (2013), 71-100.

bugün Susanoğlu kasabasının yaklaşık 10 km. kuzey batısındadır. Yerleşimde çok sayıda arkeolojik kalıntı tespit edilmiştir ve bunlar Pashı'nın bölgede Hellenistik Dönemde kurulan kale yerleşimlerden biri olduğunu ve varlığını Hellenistik Dönem sonrasında da devam ettirdiğini gösterir. Ayrıca, yerleşimin, bölgenin tarihsel süreciyle uyumlu bir şekilde Roma Döneminden itibaren kırsal karakterinin öne çıktığı da sahip olduğu kalıntılardan anlaşılmaktadır⁴. Geç Antik Dönem ise, yerleşimdeki kalıntıların sayıca çoğaldığı, yerleşim alanının genişlediği ve kendisinden önceki dönemlere ait kalıntıları da tahrip ettiği bir süreçtir. Yüzeydeki kalıntıların çoğunluğu bu döneme aittir. Bu sebeple yerleşim, bazı araştırmacılar tarafından Geç Antik Döneme ait bir yerleşim yeri/köy olarak tanımlanmıştır⁵.

Gerçekleştirdiğimiz incelemelerde, yerleşimin kurulu olduğu vadi kenarındaki tepelik alanın bir sur duvarıyla çevrili olduğu tespit edilmiştir. Bu polygonal duvar örgüsüne sahip sur duvarı üzerinde, kare planlı bir kule de yer almaktadır. Sur ve kulelerin yapımında kullanılan özenli işçilikli polygonal duvar tekniği, bölgedeki Hellenistik Dönem yerleşimlerinin karakteristik özelliği olarak bilinir⁶. Surun, daha sonraki bir kullanım evresinde tamir görerek yeniden kullanıldığı da görülmektedir bu kullanımın savunma amaçlı olmadığı, sura bitişik çok sayıda yapının eklenmesinden anlaşılmaktadır. Yerleşimin kayalık kuzey yamaçlarının nekropolis olarak kullanıldığı tespit edilmiştir ve buradaki mezarlar ve mezar anıtlarının sahip oldukları çeşitlilik bölgedeki zenginliği ortaya koyar. Bunlar arasında iki aedicula mezar, bir hyposoriumlu lahit, on dokuz chamosorium, iki kaya lahti ve bir de podyumlu mezar anıtı tespit edilmiştir (Resim:4). Bu podyumlu mezar anıtı bir hyposoriuma sahiptir. Bölgede bu boyutlarda tapınak mezar örnekleri olmasına karşın, bu tipte bir hyposoriuma sahip podyumlu bir mezar anıtının varlığı bilinmez. Cella yüksek bir podyumun üzerinde yer alır ve podyum aynı zamanda hyposorium olarak işlev görür. Alt mezar odasının duvarına monte edilmiş lahit teknelerinin izleri görülebilmektedir. Mezarın sahip olduğu tipin bölgede benzer örneği tespit edilememiştir. Aynı zamanda, inşa tekniğindeki bazı ayrıntılar da bölgedeki anıt mezarlarda az görülen uygulamalara işaret eder. Yapının alt odasının çatı kaplama blokları kemerlerle taşınır. Bölgede kemerle taşınan üst yapıya sahip tapınak mezar örnekleri vardır ve bunları için geç

⁴ Yerleşim hakkında yapılan çalışmalar azdır. Sahip olduğu Hellenistik Dönem kalıntıları bazı yayınlarda ele alınmış ve incelenmiştir. Yerleşimin, Olba Territoriumundaki Hellenistik Dönem yerleşim düzenlemesi içerisindeki yeri ve sahip olduğu ortak özelliklerin değerlendirilmesiyle ilgili olarak bkz. Ü. Aydınöğlu, "The Settlement Patterns of the Olbian Territory in Rough Cilicia in The Hellenistic Period" *OLBA VIII* (2003), 251-252. Yerleşimdeki polygonal duvar örgüsünün tipolojisine değinen bir diğer yayın için bkz. A. Tırpan, "Tracheia'da Polygonal Taş Örgülü Duvarlar", *TürkTKB* 11 (1994), 418-419. Tırpan iki tür polygonal duvar örgüsünün Pashı'da görüldüğünü söyler ve M.Ö. 2. yüzyıla ait olduğunu söylediği duvarların yer yer devşirme taşların kabaca yontulup birbirine uydurulduğu yalancı polygonal duvarlar ile tamir edildiklerini belirtir.

⁵ F. Hild- H. Hellenkemper, Kilikien und Isaurien, *TIB* 5, Wien, 1990, 376.

⁶ Olba Territoriumundaki savunma ve yerleşim düzenlemesinin M.Ö. 2. yüzyıl başında, Teukros Hanedanlığı ile Seleukosların işbirliği sonucu ortaya çıktığı ve karakteristik özelliklerinden birinin yapılarıdaki polygonal duvar işçiliği olduğu bilinir ve duvarlar üzerindeki yazıt ve Olba Hanedanlık sembolleriyle tarihlendirilmesi yapılmaktadır. Özenli işçilikli ve derzleri birbirine tam oturur şekilde yapılmış olan bu örgünün kullanıldığı yerlerin sur ve kule yapıları olduğu görülmektedir. Polygonal duvar örgüsünün Olba Territoriumu yerleşimlerin karakteristik yapı özelliği olmasıyla ilgili olarak bkz. S. Durugönül, *Türme und Siedlungen im Rauhen Kilikien, Eine Untersuchungen zu den archäologischen Hinterlassenschaften im Olbischen Territorium, Asia Minor Studien* 28, Bonn, 1998, 119 vd.

2-erken 3. yüzyıl tarihi önerilmektedir⁷. Bununla birlikte, yerleşimin kronolojisi ve yapının sahip olduğu inşa ve bezeme özellikleri de bu tarihlemeyi destekler. Ayrıca, bu mezar anıtının oldukça yakın bir benzeri Pisidia'daki Ariassos'da vardır ve mezar için geç 2-erken 3 yüzyıl tarihi önerilmesi, Paslı örneği ile benzerliğe işaret etmesi açısından önemlidir⁸.

Paslı'da yerleşimin içine dağılmış yedi zeytinyağı atölyesi tespit edilmiştir⁹ (Resim:5). Bu atölyelerin gerek duvar örgü teknikleri gerekse de yerleşim içerisindeki konumları, Hellenistik Dönem sonrasında buraya eklendiklerine işaret etmektedir ve yerleşimin sahip olduğu kırsal karakteri yansıtmaları açısından dikkat çekicidirler. Yerleşimin kuzeyinde sur duvarının hemen dışında bulunan büyük bir konuta ait kalıntılar bu yapının yaklaşık olarak 700 m² ölçülerinde oturum alanına sahip ve dikdörtgen planlı olduğuna işaret eder (Resim:6). Yapının yaklaşık 300 m²'sini bir avlunun kapladığı görülür ve bu avlu içerisinde çok sayıda sütunun tespit edilmesi burasının peristyle bir avlu olduğuna işaret eder. Girişin sol tarafında anakaya kullanılarak büyük bir sarnıç inşa edilmiştir ve yapının duvarlarının bu sarnıcı da içine alacak şekilde oluşturulduğu görülür.

Paslı'daki bu yapının bir çiftlik evi olduğu anlaşılmaktadır. Dağlık Kilikia bölgesinde sürdürdüğümüz araştırmalarda, bölgedeki kırsal yerleşimlerde çiftlik evlerinin varlığı tespit edilmiştir. Bunlar, bu alandaki toprak sahipliğinin sembolüdürler. Bununla birlikte, toprak sahibinin ya da çiftlik yöneticisinin ikamet ettiği bir çiftlik evinin yanı sıra bu kırsal yerleşimlerde üretim ve depolama amaçlı kullanılan yapılar, çok sayıda konut, farklı tiplerde mezarlar, üretim donanımları, kutsal alanlar ve sarnıçlar da bulunur. Bu kırsal yerleşimlerin dönemler boyu sürekli kullanılmalarının olduğu ve içlerindeki yapıların bazılarının sonraki kullanım evrelerinde ihtiyaca bağlı olarak eklendikleri de anlaşılmaktadır. Çiftlik evlerinin büyük bir avluya sahip oldukları ve avlunun içinde, genellikle bütün avluyu kaplayacak büyüklükte sarnıçlar bulunduğu bilinir¹⁰.

Sürdürülen yüzey araştırması kapsamında bölgedeki kırsal yerleşimlerin sahip oldukları konut mimarisi hakkında da incelemeler gerçekleştirilmiştir. Bölgedeki kırsal yerleşimlerin içlerinde oldukça iyi durumda korunmuş kalıntılar yer almaktadır. Hellenistik Döneme ait mevcut kalıntıların savunma mimarisinin örnekleri olması nedeniyle Hellenistik Dönem konut mimarisi örneklerini tespit etmekte sorunlar bulunmaktadır. Bununla birlikte Roma ve Geç Antik Döneme ait kanıtlar daha nettir. Çiftlik evleri bölgedeki konut mimarlığının en gösterişli örnekleridir ve Roma Dönemiyle başlayan kullanımlarının Geç Antik Dönemde de eklemelerle devam ettiğine dair çok sayıda kanıt bulunmaktadır. Bunun dışında bölgedeki peristyle avlulu konutların varlığı da dikkat çekicidir. Karaböcülü antik yerleşiminde bulunan peristyle avlulu konut oldukça tahrip olmuştur bu sebeple tam olarak bir plan çıkarılamamıştır fakat konutun çoğunluğu korunmuş olan peristylli avluya ait beş sütunu yapı hakkında bilgi vermektedir (Resim:5). Sütunlar üzerindeki arşitravların bir kısmı korunmuştur. Konutun yanında konut ile bağlantılı zeytinyağı atölyesi görülmektedir ve bu durum bu yapıda üretimin olduğunun bir

⁷ Bölgedeki Hüseyinler D1 mezarı ile Imbriogon Kome'deki 'aslanlı mezarın' sahip olduğu iki kemerli çatı tasarımı ve tarihleme önerileri için bkz. M. Durukan, "Doğu Dağlık Kilikia'da (Olba Bölgesinde) Bulunan İki Yeni Mezar Anıtı" *TÜBA-AR IX* (2006), 129.

⁸ S. Cormack, *Space of the Death in Roman Asia Minor*, Wien, 2004, 175-177, fig.28-29.

⁹ Yerleşimin sahip olduğu maki bitki örtüsü nedeniyle atölye olması muhtemel bazı yapı kalıntılarının işlevleri tam olarak tespit edilememiştir. Bu sebeple yerleşimde tespit edilenlere ek olarak başka atölyelerin de olabileceği düşünülmelidir.

¹⁰ Ü. Aydınöglü, "The Farms in Rough Cilicia in the Roman and Early Byzantine Periods" *Adalya XIII* (2010), 265.

göstergesidir. Emirzeli¹¹ antik yerleşim içerisinde peristyle avlulu bir konut bulunmaktadır ve avlu Dor sütunları ile çevrilidir (Resim:7). Günümüzde bu peristyle avlulu konutun altı Dor sütunu ve beş arşitravı korunmuş durumda ve ayakta. Emirzeli peristyle avlulu konut içerisinde bulunan sütunlar iki tamburdan oluşmuştur, sütun başlığı ayrıca eklenmiştir. Peristyle avlulu konut örneğinin bulunduğu diğer bir yerleşim ise Imbrigion Kome'dir¹². Yapılan çalışmalarda, konutun ortasında peristylli bir avlusu olan bir yapı olduğu, geniş bir alanı çevreleyen duvarlarının bulunduğu ve giriş kapısının üzerinde kabartmaların olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, arşitravın üzerinde bulunan blokta hatıl delikleri tespit edilmiştir. Bu durum peristilin arkasında bir portikonun olduğuna ve portikonun bir üst örtüye sahip olduğuna işaret etmektedir. Aynı zamanda yerleşim içerisinde su olukları, mekânlar ve atölye tespit edilmiştir fakat yoğun tahribattan dolayı planları çıkartılamamıştır. Paslı'da yaklaşık 700 m² lik bir alanı kaplayan ve dikdörtgen planlı konut ise sahip olduğu üstü açık avlusu ve avlu içerisinde tespit edilen çok sayıdaki sütun ile peristyle avlulu bir konut örneğidir (Resim:6). Bölgede tespit ettiğimiz peristyle avlulu konutlar genel olarak benzer bir planı sergilemektedirler. Peristyle'i oluşturan köşe sütunlarının dikdörtgen blok biçiminde olması hepsinde ortak özellik olarak görülmektedir. Dikkat çeken özelliklerden biri ise, peristyle arkasında bulunan portikoların varlığıdır. Korunmuş durumdaki örneklerden anlaşıldığı kadarıyla, peristyle avlunun arkasında portikolar yer almakta ve odalar bu portikolara açılmaktadır. Odalar arasında geçişler bulunmamakta, bu geçişler portikolardan sağlanmaktadır.

Bölgedeki en yoğun kalıntı grubu Geç Antik Döneme aittir ve iyi korunmuş çok sayıda örneğin varlığı bölgedeki Geç Antik Dönem konut mimarisi hakkında önemli veriler sağlamaktadır. Ancak, Roma Döneminde inşa edilmiş olan konutların Geç Antik Dönemde eklentiler yapılarak kullanımlarının devam ettiği de görülmektedir. Karakabaklı antik yerleşimi bölgedeki Geç Antik Dönem konutları hakkında önemli veriler sağlamaktadır. Buradaki konutlar genellikle güney-güneydoğu yönünde uzanmaktadır ve konutların etrafları duvarlar ile çevrilidir. Konutlar standart bir plana sahip değildir ve bu durum konutların duvarlarının yolların istikametine göre planlanması ve konutların temellerinin kayalık zemine uydurulması ya da komşu konutlara göre düzenlenmesi nedeni ile olabilir (Resim:8). Konutların hepsi bir sokağa açılmaktadır, bu sokaklar bazen konutlar boyunca düz uzanırken bazen de çıkmaz sokak şeklinde olup konutların girişine kadar ilerlemektedir. Bazı konutların kemerli bir ön girişi bulunmaktadır. Konutların genellikle üzeri açık bir ön avlusu vardır ve bu avlular dikdörtgen veya "L" şeklinde olabilmektedir, belirli bir formu yoktur. Bu ön avlu içerisinde üst katlara geçişi sağlayan bir merdiven bulunmaktadır. Konutlar genellikle iki katlıdır fakat çok büyük ölçülere sahip değildirler, mekânların içerisi bazen kemerler ile bölünmüştür bu kemerler aynı zamanda bir üst katı taşımak için de kullanılmıştır. Zemin katta odalar arda arda dizilmiştir. Odalar arasındaki geçiş; kapılar veya kemerli girişler ile sağlanmaktadır. Konutların yanlarında genellikle üretime yönelik presler bulunmaktadır ayrıca konutların varsa ön avluları içerisinde yoksa hemen önünde sarnıçları yer almaktadır. Konutların ya hemen yanında ya da biraz ilerisinde konut sahiplerine ait olan mezarlar bulunmaktadır.

Kanytella antik yerleşimi de Geç Antik Dönem konut mimarisi hakkında önemli veriler sağlamaktadır. Yerleşim içerisinde büyük boyutlu konut yapıları tespit edilmiştir.

¹¹ Emirzeli antik yerleşimi, Korykos Antik kentinin 11 km kuzeyinde bulunmaktadır.

¹² Imbrigion Kome antik yerleşimi Silifke'nin 8 km kuzeyinde bugünkü Demircili'dedir.

Bunlar yerleşimin kenarında kurulmuşlardır ve oldukça büyük yüzölçümüne sahiptirler¹³. Konutlar Akdeniz iklimine uygun olarak konuşlandırılmış genellikle güney-kuzey doğrultuludur ve 600 ile 1200 m² arasında bir alana sahip olmaları normal bir konuttan farklı bir yapılanmayı ortaya koymaktadır. En dikkat çekici özellikleri ise konutların etrafının duvarlar ile çevrili olmasıdır ve böylece içe kapalı korunaklı bir görünüm ortaya koyarlar. Konutlar büyük avlululara sahiptirler. Bu avluların üzerleri açıktır ve içerisinde sarnıçlar bulunmaktadır. Kompleks şeklindeki bu konutların zemin katında, duvar boyunca arka arkaya dizilmiş magazinler bulunmaktadır. Elde edilen veriler bu tip konutların sahip oldukları büyük avlularıyla ve etraflarını çevreleyen duvarlarıyla aynı zamanda üretime yönelik kullanıldıklarına ispatlamaktadır. Avlunun bazı durumlarda 500 m² alana sahip olması, bu alanların yoğun olarak kullanıldıklarını ortaya koyar. Kanytella antik yerleşiminin Geç Antik Dönemdeki yapılanmasına bakıldığında, üretime yönelik çok sayıda konuta sahip olması, bu konutların da bu üretim organizasyonunun bir parçası olduğuna işaret etmektedir.

2012 yılı arazi çalışmaları toplam 15 gün sürmüştür. Bu yılki çalışmalarda, daha önceki çalışma dönemlerinde tespit edilmiş olan ve projenin araştırma konularıyla bağlantılı olan yerleşimlerde belgeleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın ilgi alanını oluşturan ve daha önceki yıllardaki arazi çalışmaları sırasında tespit edilen kırsal yerleşimlerde mimarî belgeleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu yöntemle, hem arkeolojik alanların belgelemeleri yapılmış, hem de yayın çalışmaları için veri elde edilmiştir.

¹³ Kanytella, yakınlarındaki Elaiussa Sebaste antik kentinin khorasındaki bir yerleşim olarak tanımlanmıştır. Obruk kenarında iyi korunmuş durumdaki kilise kalıntılarından anlaşıldığı kadarıyla yerleşim Geç Antik Dönemde büyümüş ve farklı bir karakter kazanmış olmalıdır. Bu döneme ait kiliselerin yanı sıra çok sayıda konutun ve zeytinyağı atölyesinin varlığı, Kanytella'nın bu evrede önemli bir üretim merkezi olduğuna işaret eder. Bkz. Ü. Aydınoglu, "Kanytella Nekropolisi: Yeni Buluntular Işığında Bir Değerlendirme" *Adalya* XV (2012), 129.



Resim 1: Kumbetbeleni hyposoriumlu mezar.



Resim 2: Karaböcülü kaya mezar.



Resim 3: Karaböcülü peristyle avlulu ev.



Resim 4: Paslı podyumlu mezar anıtı.



Resim 5: Paşlı zeytinyağı atölyesi.



Resim 6: Paşlı peristyle avlulu çiftlik evi.



Resim 7: Emirzeli peristyle avlulu ev.



Resim 8: Karakabaklı Geç Antik Dönem Konutu

NEVŞEHİR İLİ VE İLÇELERİ 2012 YILI MİYOSEN DÖNEM FOSİL YATAKLARI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Okşan BAŞOĞLU*
Ayhan YİĞİT
Simge GÖKKOYUN

GİRİŞ

2012 yılı Nevşehir ili ve ilçelerinde Miyosen Dönem Fosil Yatakları YüzeY Araştırması Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Okşan Başoğlu başkanlığında; Kültür ve Turizm Bakanlığı adına Ordu Müzesi'nden Fatih İşleyen'in temsilci olarak katılımı; Cumhuriyet Üniversitesi Antropoloji Bölümü öğretim görevlisi Ayhan Yiğit, Gazi Üniversitesi Arkeoloji Bölümü araştırma görevlisi Simge GökkoYun, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Bölümü yüksek lisans öğrencisi Tuğçe Şener'in ekip üyesi olarak katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

YüzeY araştırması 23.08.2012 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcimiz Arkeolog Fatih İşleyen'in katılımıyla başlamıştır. Teknik donanım, araç gereç ve malzeme alımlarıyla yüzeY araştırmasında ikamet edilecek yerin ayarlanması ile ilgili ön hazırlıkların arkasından 23.08.2012 tarihinde yüzeY araştırmasına başlanılmış ve 01.09.2012 tarihinde sona erdirilmiştir.

YüzeY araştırmamız bu yıl Nevşehir ilinin Gülşehir, Avanos ve Ürgüp ilçelerinde gerçekleştirilmiştir.

ÜRGÜP / TAŞKINPAŞA

Bu yılki araştırmamız 2010 yılı yüzeY araştırmamızda 2003 MTA raporundan saptamış olduğumuz lokalitelerden olan Ürgüp ilçesi sınırlarında yer alan Taşkınpaşa Köyü'nde başlamıştır. Taşkınpaşa Köyü Kale ve Kızılasma Mevkii tekrar gözden geçirilmiş ve fosil yatağının az genişlikteki sediman içinde, fakat çok geniş alanlar boyunca yayıldığı gözlemlenmiştir. Örnek olarak tek toynaklılar takımından at ailesine ait alt çene fosil parçaları tespit edilmiş ve fotoğraflanmıştır. (Resim: 1-2) Fosil yatağı, derin ve peribacalarıyla çevrili vadi yamaçlarının üst kısımlarında yer yüksek platolarda bulunmuştur. Fotoğraflama ve koordinat alma çalışmaları yapılmış, fosillerin bulunduğu yer haritada işaretlenmiştir. Tanımlanan fauna aşağıda sıralanmıştır:

- Takım: Artiodactyla (Çift Toynaklılar)
Bovidae (inek, koyun, geyik vb.)
Giraffidae (zürafa)
Takım: Perissodactyla (Tek Toynaklılar)
Equidae (at)
Hipparion sp.
Takım: Proboscidea (Hortumlular).
Gomphotheriidae (fil)

* Doç. Dr. Okşan BAŞOĞLU, Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Teknikokullar Kampüsü Beşevler, Ankara/TÜRKİYE. obasoglu@gazi.edu.tr.

ÜRGÜP / CEMİL KÖY

Araştırdığımız alanlar içinde bulunan Cemil Köy de yeniden gözden geçirilmiş, fakat in situ olarak bir buluntu ele geçmemiştir. Sürüklenmiş ve yüzeyden elde edilen fosillerin incelenmesi sonucu belirlene fauna aşağıda sıralanmıştır.

- Takım: Artiodactyla (Çift Toynaklılar)
 - Bovidae (inek, koyun, geyik vb.)
 - Giraffidae (zürafa)
- Takım: Perissodactyla (Tek Toynaklılar)
 - Equidae (at)
 - Hipparion sp.
 - Rhinocerotidae (gergedan)
- Takım: Carnivora (Etoburlar)
 - Mustelidae (kedigiller)
- Takım: Proboscidea (Hortumlular)
 - Gomphotheriidae (fil)

ÜRGÜP / SOFULAR

2011 yılında tespit ettiğimiz ve in situ olmasından dolayı oldukça önemli bir lokalite olan Ürgüp ilçesi sınırlarında yer alan Sofular Eski Kışla Mevkii'ne daha kapsamlı araştırma yapmak için tekrar gidilmiştir. Birkaç gün süren araştırmada lokalitede saptanan yüzeye yakın ve yüzeyden bağımsız olan parçalar toplanmış ancak çıkartılması kazı yapmayı gerektiren parçalar fotoğraflandıktan sonra korunmaları amacıyla üzerleri toprakla örtülmüştür. Buluntular Geç Miyosen yeşil killi tabakadan elde edilmiş, in situ olmayanlardan örnekler toplanmıştır (Resim:3-5). Fosil lokalitesinin az kalınlıklı sediman içinde çok geniş alanlara yayıldığı ve oldukça verimli olduğu saptanmıştır. Bulunan fosil kemiklerin ilk incelemesine göre tanımlanan fauna aşağıda sıralanmıştır:

- Takım: Artiodactyla (Çift Toynaklılar)
 - Bovidae (inek, koyun, geyik vb.)
 - Giraffidae (zürafa)
 - Suidae (domuz)
- Takım: Perissodactyla (Tek Toynaklılar)
 - Equidae (at)
 - Hipparion sp.
 - Rhinocerotidae (gergedan)
- Takım: Carnivora (Etoburlar)
 - Hyaenidae (sırtlan)
- Takım: Proboscidea (Hortumlular)
 - Gomphotheriidae (fil)

GÜLŞEHİR / YENİYAYLACIK

Gülşehir ilçesinde yer alan Yeniyaylacık köyü daha önceki yıllarda olduğu gibi tekrar incelenmiştir(Harita: 1). İn situ olarak fosil bulgusuna rastlanmamıştır.

GÜLŞEHİR / KARACAŞAR

Alınan duyumlar üzerine Gülşehir'e bağlı Karacaşar Beldesi arazisi taranmış, ancak bir sonuca ulaşılamamıştır.

Bulunan tüm lokalitelerin koordinatları alınarak harita üzerinde yerleri belirlenmiştir. Araştırmamız süresince bulunan bütün lokaliteler bu şekilde koordinatlanarak Nevşehir İli'nin ve Kızılırmak havzasının fosil yatakları açısından genel bir görüntüsünün elde edilmesi amaçlanmaktadır. Paleoantropoloji bilimi için çok önemli bir konumda olan Kızılırmak havzasının güney kısmını oluşturan Nevşehir bölgesi için böyle bir çalışma çok önemlidir. Çünkü bu bölge, daha önce de değindiğimiz gibi dünya literatüründe yer edinmiş ender bulunan hominid fosillerini içeren Çorakyerler ve Çandır lokalitelerinin yer aldığı kuzey kısmının devamı niteliğindedir.

SONUÇ

Nevşehir İli ve İlçelerinde gerçekleştirmiş olduğumuz Miyosen Dönem fosil yatakları yüzey araştırmasının 2012 yılındaki en önemli sonucu Ürgüp- Sofular'da yoğun buluntu veren yeni bir lokalite tespit edilmiş olmasıdır. İlk bulgularımıza göre çeşitli hayvan türlerinden örnekler içermesi de oldukça dikkat çekicidir. Bunun yanı sıra Ürgüp-Taşkınpaşa'da sürekliliğin takibi açısından tekrar yapılan incelemelerde önceki yıllarda olduğu gibi çok sayıda insitu buluntu saptanmış ve fotoğraflanmıştır. Tespit edilen lokalitelerin ve elde edilen buluntuların analiz çalışmaları yıl boyunca devam edecektir. Ancak en önemli nokta bölgenin Miyosen Dönem fosil yatakları açısından oldukça zengin görüldüğüdür.

2013 yılı araştırma planlamamızda fosil yataklarının tespitine devam amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra Gülşehir İlçesi'nin jeolojik olarak devamı niteliğinde Avanos ve Hacıbektaş bölgelerinin öncelikli olarak incelenmesi ve Kızılırmak yatağı boyunca kenarlardaki miyosen tabakaların belirlenmesi planlanmaktadır.

Teşekkür

Nevşehir İli Miyosen Dönem Fosil Yatakları Yüzey Araştırması'na vermiş olduğu önem ve katkılardan dolayı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü'ne, teşekkür ederiz. Bunun yanı sıra sonsuz desteklerinden dolayı Nevşehir Belediye Başkanı Hasan Ünver'e, Gülşehir Belediye Başkanı Mustafa Dursun'a, Nevşehir Koruma Bölge Kurulu Müdürü Mevlüt Çoşkun ve Nevşehir müze Müdürü Murat Gülyaz'a şükranlarımızı sunarız.

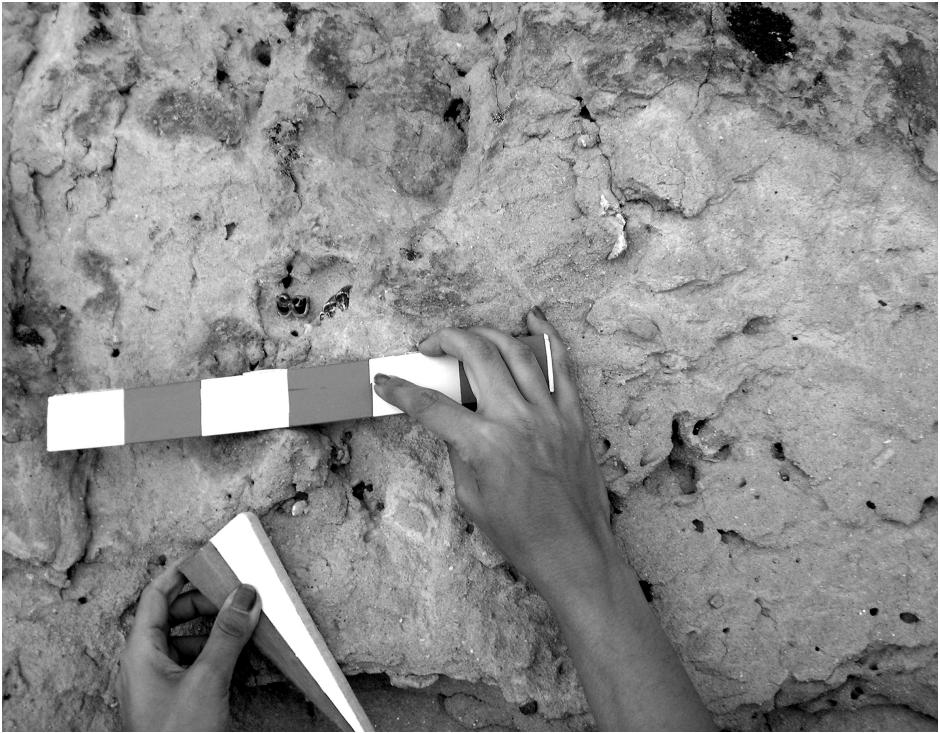
KAYNAKÇA

- ALPAGUT, B., Andrews, P., Martin, L., 1990. "New Miocene Hominoid specimens from the Middle Miocene Site at Paşalar", J. Human Evolution, 19:397-422. ALPAGUT, B., ANDREWS, P., FORTELIUS, M., KAPPELMAN, J., TEMİZSOY, İ., ÇELEBİ, H., and LINDSAY, W., 1996. "A New specimen of *Ankarapithecus metai* from the Sinap Formation of central Anatolia", Nature 382 : 349-351.
- ATABEY, E., TARHAN, N., YUSUFOĞLU, H., CANPOLAT, M., 1988. *Hacıbektaş, Gülşehir, Kalaba, Himmetdede Arasının Jeolojisi*, MTA Raporu 8523, Ankara.
- DİRİK, K., 2009. "Kapadokya Bölgesi'nin Jeolojisi, Jeomorfolojisi ve Bunların Bölgedeki Medeniyetler Üzerindeki Etkisi", I.Tıbbi Jeoloji Çalıştayı, Nevşehir.
- EGERAN, N., LAHN, E., 1948. *Türkiye Jeolojisi*, MTA Yayınları, Ankara.
- GÜLEÇ, E., BEGUN, D. R., GERAADS, D., 2003. *Geology and Vertebrate Paleontology of the Middle Miocene Hominoid Localitiy Çandır(Central Anatolia Turkey)*, Courier Forschungsinstitut Senckenberg CFS 240, E. Schweizerbart'sche Verlagsbuchhandlung (Nägele u.Obermiller) Stuttgart.
- KAZANCI, N., ŞEN, Ş., SEYİTOĞLU, G., de BONIS, L., BOUVRAIN, G., ARAZ, H., VAROL, B., KARADENİZLİ, L., 1999. "Geology of a new Late Miocene mammal locality in central Anatolia,Turkey", Sciences de la tere et des planètes/ Earth&Planetary Sciences: 503-510, Paris.
- KÖKSAL, S., GÖNCÜOĞLU, M.C., 1997. "İdiş Dağı- Avanos Alanının Jeolojisi (Nevşehir, Orta Anadolu)", MTA Dergisi 119: 73-87.
- ÖZBEK, M., 2007. *Dünden Bugüne İnsan*, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara.
- PASQUARE, G., 1968. "Geology of the Cenozoic volcanic area of Central Anatolia". Atti Accad. Naz. Lincei Mem. 9: 55-204.
- SARAÇ, G., 2003. *Türkiye Omurgalı Fosil Yatakları*, MTA Raporu, 10609, Ankara.
- ŞENYURT, S.Y., 2009. "Ovaören 2008 Kazıları", 31. Uluslar arası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sonuçları Toplantısı (25-29 Mayıs), Pamukkale.
- SEVİM, A., BEGUN, D.R., GÜLEÇ, E., GERAADS, D., PEHLEVAN, C., 2001. "A new late Miocene hominoid from Turkey", *American Journal of Physical Anthropology Supplement* 32:134-135.
- SEVİM, A., PEHLEVAN, C., 2005. "2002 Yılı Çankırı Çorakyerler Kazısı", 25. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2: 317-326.
- SEVİM, A., A. YİĞİT, 2008. "2009 Yılı Çankırı Çorakyerler Kazısı", 32. Uluslararası Kazı Sonuçları Toplantısı, 2: 311-325.
- TEKKAYA, İ., 1974. "Anadolu'da Tortoniyen Yaşlı yeni Bir Antropoid (Primata Mammalia) Türü", MTA Dergisi 83: 194-210.

- TEMEL, A., 1992. Kapodokya Eksplozif Volkanizmasının Petrolojik ve Jeokimyasal Özellikleri, Hacettepe Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- TEMEL, A., GÜNDÖĞDU, M.N., GOURGAUD, A., Le PENNEC, J.L., 1998. "İgnimbrites of Cappadocia (Central Anatolia, Turkey): petrology and geochemistry" Journal of Volcanology and Geothermal Research 85: 447-471.
- TÜRKECAN, A., KUZUCUOĞLU, C., MOURALİS, D., PASTRE, J.F., ATICI, Y., GUİLLOU, H., FONTUGNE, M., 2004. *Upper Pleistocene Volcanism and Paleogeography in Cappadocia*, MTA Raporu, Ankara.
- YALÇINLAR, İ., 1952. "Les Vertébrés Fossiles Neogènes De La Turquie", Bull. du Mus., ser.2, t.xxiv, n 4, pp. 423 - 429, pls. 2.
- YALÇINLAR, İ., 1983. *Türkiye'de Neojen ve Kuvaterner Omurgalı Araziler ve Jeomorfolojik Karakterleri*, İst. Ün. Ed. Fak. Yayınları, 2741, İstanbul.



Resim: 2



Resim: 3



Resim: 4



Resim: 5



Resim: 6



Resim: 7



Resim: 8



Resim: 9-10

ISPARTA ARKEOLOJİK SURVEYİ 2012 YILI ÇALIŞMALARI: KONANE (CONANA)

Bilge HÜRMÜZLÜ*
Toby C. WILKINSON

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle Isparta İli Gönen İlçesi ve Çevresinde 2009 yılından buyana devam eden yüzey araştırması çalışmaları 2013 yılında 19 Temmuz – 16 Ağustos arasında Süleyman Demirel Üniversitesi, Sunan - İnan Kıraç Vakfı, Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü ve Kuzeybatı Pisidia'da Hellenistik ve Roma Dönemlerinde kentleşme modellerinin araştırılması kapsamında TÜBİTAK (111K376 no.lu) projesinin destekleriyle gerçekleştirilmiştir. Adı geçen kurumlara, Gönen İlçe Kaymakamlığı ve Belediye Başkanlığına; çalışmalarımızda destekleriyle bize kolaylık sağlayan Bakanlık Temsilcimiz Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Uzmanı Sayın Egemen Batu Varol'a kendim ve ekibim adına teşekkür ederim.

Kale Tepe Yerleşmesi Çalışmaları

B. HÜRMÜZLÜ

Isparta Arkeolojik Surveyi (IAS) projesi 2009 yılından buyana Isparta İli'nin 24 km. kuzeyindeki Gönen İlçesi sınırlarında yer alan Konane antik kenti ve çevresinde gerçekleştirilmektedir. Gönen İlçesiyle özdeşleştirilen Konane Antik Kenti Kuzeybatı Pisidia Bölgesi'nde, Seleukoslar Döneminde kurulmuş olan Apollonia ve Seleukeia Sidera koloni kentlerine oldukça yakın mesafededir¹. Via Sebatea'ya 15 km. mesafedeki bu yerleşme Burdur Gölü'nün batısında kalan verimli ovalara hakim konumdadır (Resim: 1). 2009 yılından buyana yürütülen yüzey araştırmaları Gönen İlçesi'nin 2 km. kadar kuzeybatısında yer alan ve Kale Tepe üzerinde konumlanmış olan Hellenistik Döneme ait kentin her yönüyle detaylı olarak araştırılması oluşturmaktadır. 1675 m. yükseklikteki Kale Tepe Erken Hellenistik Dönemden itibaren (yaklaşık olarak M.Ö. 3. yüzyılın ilk yarısından itibaren) müstahkem bir kalenin varlığına işaret etmektedir.

Kale Tepe yerleşmesine güneyde yer alan ve kısmen korunmuş olan giriş kapısı aracılığıyla girilebilmektedir (Resim: 2). Batı yönünde yer alan kule oldukça kötü durumdadır. Bu alanda üç boyutlu tarama ile yapılan ölçümlere 2013 yılında devam edilecektir. 2012 yılı çalışmalarında giriş kapısı ve sur duvarlarının plan, kesit ve röleve çalışmalarına başlanmıştır. Yapılan ölçümler ve çizimler sonucunda doğu kulesinin yaklaşık 2.70 x 2.64 m. ölçülerinde olduğu anlaşılmaktadır. Sur sisteminin plan ve röleve çalışmalarına 2013 yılında devam edilecektir. Kale Tepe yerleşmesi kuzey kısımda sur duvarıyla çevrilmemiştir. Yerleşme, kuzeyde yumuşak bir eğimle verimli ovalara açılmakta ve 2010 yılı çalışmalarında tespit edilmiş olan, Kale Tepe'nin doğusundaki Tınaz Tepe'de bulunan yayla yerleşmesiyle kolaylıkla birleşmektedir (Resim: 3). Kale Tepe'nin

*Doç. Dr. Bilge HÜRMÜZLÜ, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 32600 Isparta/TÜRKİYE; bilgehurmuzlu@gmail.com.

Dr. Toby C. WILKINSON: work@tobywilkinson.co.uk

¹ Hürmüzlü v.d. 2009.

doğusunda yer alan, daha yüksek tepe, yerel halk tarafından “Yayla” olarak bilinmektedir². Tınaz Tepe yayla alanının en yüksek noktasını oluşturan tepenin adıdır. Günümüzde çobanların meralık olarak kullandığı bu alanın antik dönemde de ve muhtemelen de benzer şekilde kullanılmış olduğuna ilişkin veriler saptanmıştır. Nitekim bu bölgenin Kale Tepe yerleşmesiyle ilişkisine işaret eden önemli bir bulgu Kale Tepe ve Tınaz Tepe arasında kalan alanda yapılan yüzey araştırmasında rastlanan su yolu ve künk parçaları. Kale Tepe’de yer alan yerleşme alanına, yaylada karşımıza çıkan su pınarları ve kaynaklarından su taşınmış olduğunu göstermektedir.

Oldukça zorlu bir topografya üzerinde yer alan Kale Tepe yerleşimi, günlük yaşama dönük ihtiyaçlarını Kale Tepe’nin kuzeyinde kalan ve yaylaya kolayca geçiş yapılabilen verimli ovalardan ve yayladan karşılıyor olmalıydı. İzole edilmiş, müstahkem bir kale görünümündeki Kale Tepe yerleşmesi, bölgedeki politik yapılanma ve yerleşme anlayışına yönelik önemli katkılar sağlayacaktır. Konumlandırılması bakımından Pisidia’da benzer özelliklerde (yüksek ve izole, müstahkem) birçok kaleye rastlanmaktadır. Burada özellikle ekibimiz tarafından 2010 yılında tespit edilmiş olan ve Serikli Toptaş Mevkii olarak anılan tepe üzerindeki yerleşmeden söz etmek gerekir. Tınaz Tepe’nin güneydoğusunda bulunan Serikli Toptaş Mevkii’de yürütülen bir günlük yüzey araştırmasında bu tepe üzerinde Konane antik sınırları dışında bir yerleşme tespit edilmiştir³. Farklı bir ekonomik sistemi olan bu bağımsız yerleşmenin ismi hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Kale Tepe’ye benzer bir konuma sahiptir ve benzer şekilde bağımsız bir sur duvarı ile çevrelenmiştir. Bu alanda Kale Tepe’den farklı olarak Hellenistik Dönem seramiklerinin yanı sıra Roma Dönemi seramik ve çatı kiremidi parçalarına da rastlanmıştır.

Kale Tepe ve Serikli Toptaş Mevkiinde yer alan yerleşmeler konum, yapılanma ve istihkam edilme şekilleri itibariyle Pisida’da bir çok noktada karşımıza çıkan küçük ölçekli, dağ zirvelerinde veya yüksek tepeler üzerinde konumlanmış yerleşmelerle benzerdir. Bunların arasında Sagalassos’un yaklaşık olarak 2 km. güneybatısında yer alan Düzen Tepe de önemli bir örnektir⁴. Burada yürütülen kazılar yerleşmenin M.Ö. 5. yüzyıldan itibaren varlığına işaret etmiş ve M.Ö. 2. yüzyılda da terk edildiğini ortaya koymuştur.

Bugüne dek kabul edilen sav, dağınık yerleşme modellerinin askerî kolonilerle ilişkili olduğu şeklindedir. Yüksek rakımlı tepelerin üzerine yerleşmiş olan Hellenistik Dönemin bu kale görünümlü yerleşmeleri Strabon’un “Pisidialılar Pamphylia Ovası”nı çeviren dağlık arazide oturuyorlardı” (Strabon, 12.7.1-2) tanımlamasıyla oldukça uyum içindedir.

Pre/Protohistorik Dönem Yerleşmeleri Hakkında Notlar

T. C. WILKINSON

Projemizin önemli bir bölümünü oluşturan Hellenistik Dönem Kent modelleri, Konane antik kentinin bu dönemdeki politik konumlanmasının anlaşılması amacıyla, Kale Tepe yerleşmesinin hakim olduğu territoryumun ve kente ait kırsal yerleşmelerin mahiyetinin anlaşılması da yer almaktadır. Bu amaçla, Konane Antik Kenti teritoriumunda da çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışma sırasında karşılaşılan Prehistorik ve Protohistorik Dönem höyüklerine rastlanmış ve bazı kısa incelemelerde bulunulmuştur.

² Hürmüzlü 2010: 30-31.

³ Hürmüzlü – İnan 2011: 196-197.

⁴ Vanhaverbeke, v.d. 2010

1984/85 yılları arasında Mehmet Özsait ve ekibi Isparta ovasında çok sayıda yerleşim alanının ziyaret ederek, konum, büyüklük ve yüzey bulguları hakkında bilgileri Araştırma Sonuçları Toplantısı'nda ön rapor halinde yayınlamıştır⁵. 2012 yılında Isparta Arkeolojik Surveyi (IAS) ekibi bu yerleşmelerden iki tanesini yeniden ziyaret etmiştir: Yuğ Höyük (ya da Bozanönü Höyük) ve Karayuğ Höyük (yeni haritalar üzerinde Karahöyük). Bu yeniden ziyaretin amacı bölgede ileriki yıllarda yürütülecek yoğun yüzey araştırması çalışmalarının temelini oluşturmaktır. Yürütülmesi planlanan yoğun yüzey araştırması projesiyle Bölgede Pre ve Protohistorik Dönemlerde yerleşim dağılımının irdelenmesi, yerleşim sürekliliğinin araştırılması ve M.Ö.1. yerleşmeleriyle ilişkilerinin saptanmasıdır.

Yuğ (Bozanönü) Höyük'te yürütülen çalışmada ele geçen Erken Bronz Çağ seramikleri, daha önceki yıllarda bu alanda yürütülen çalışmaların verilerini desteklemektedir. Yerleşmenin özellikleri ve ne kadar süre yaşanmış olduğunu yüzey buluntularından hareketle saptamak kuşkusuz güçtür. Bununla birlikte, bazı parçalar (Resim: 4) M.Ö. 3. Binin ikinci yarısında bir döneme (EBII veya EBIII) işaret etmektedir⁶.

Kuleönü - Senirce ve Bozanönü üçgeninin hemen kuzeyindeki ovada çok geniş bir yayılım alanı olan doğal bir yükselti (929 m.) üzerinde konumlanan; M. Özsait tarafından tespit edilmiş olan ve 1990 yılında 1. Derece Sit alanı olarak tescil edilen Karayuğ Höyük'te derin bir kaçak kazı çukuru (3.60 m. boyutlarında, 4.40 m. derinliğinde) ile karşılaşmıştır (Resim: 5)⁷. Kaçak kazı yıkılmış olan ancak sağlam kerpiçlerden oluşturulmuş duvarı tahrip etmiştir. Tahribat temelde bulunan taş kısma kadar devam etmiştir. Söz konusu kaçak kazı çukuru tüm tahribata rağmen alanın stratigrafisini belgelemeye olanak tanımıştır.

Batı kesit detaylı olarak incelenmiş ve çizilmiştir (Resim: 6). Bu kesitte karışık olarak yanık taşçık da içeren küçük taşlardan oluşan yaklaşık 50-100 cm. yükseklikte tabakayla kaplı taban, taş zemin veya temel üzerinde rahatlıkla izlenebilmektedir. Bu dolgu tabakası yıkılmış olduğu anlaşılan kerpiç duvar ile örtülmüştür. Taban ile duvar arasındaki taş dolgu, yangın veya terk ediliş ile yapının tamamen yıkılmasına kadar kısa bir hiatus olabileceğine bir işaret etmektedir. Bununla birlikte, kerpiçlerin kırılğan dokusu ve kırmızımsı rengi yangına maruz kalmış olduklarını göstermektedir. Dolgu tabakası ise ahşap ve çamurdan basit bir düz dama işaret etmektedir. Kaçak kazının atılmış toprağında karşılaşılan, yaklaşık 22 x 27 x 9 cm. ölçülerindeki birkaç sağlam kerpiç göreceli olarak küçük boyutlarda kerpiçlerin kullanıldığını göstermektedir⁸. Şaşırtıcı bir şekilde kaçak kazı çukurunun içinde veya atılmış toprakta seramiğe rastlanmamış olması duvar ve tahrip olma dönemini tarihlemeyi güçleştirmektedir. Bununla birlikte, toplanmış olan karbonlar yapılacak analizler sonucunda tarihleme kriteri sunabilir. Höyük yüzeyinden toplanmış olan

⁵ Özsait 1986.

⁶ BH003/3: yatay yiv bezemeli, Beycesultan vazoları üzerindeki örnekler için bkz. Lloyd - Mellaart 1962: 160[3], tabaka XV, EB2); BH003/16: fazla derin olmayan yivli/burgu kulplu, krş. Beycesultan (ibid.: 216[7], tabaka IX, EB3a); BH003/23: burgu kulplu testi, krş. Beycesultan (ibid.: 148[4], tabaka XVI, EB2; 160[1, 2], tabaka XV, EB2).

⁷ Arkeolojik alanların tahribatına ilişkin olarak bkz. TAY projesi web sayfası: <http://www.tayproject.org.tr>.

⁸ Kerpiçlerin kendisine özgü ölçüleri maalesef sistemli bir kazının örnekleri değildir. Bu nedenle sıralanan örnekler, Karayuğ Höyük örneklerinden daha büyük, temsili ve sistematik olmayan ölçüye sahiptir krşz. Acemhöyük, Orta Bronz Çağ sarayı, 35-40 x 28-36 x 8-9cm (Özgüç 1966: 33); Ilıpınar, Neolitik Dönem yapıları, 65 x 25 x 6-7cm (Cooxsen 2009: 32); Uçtepe, 40 x 40/20 x 10cm (Sevin 1990); Tell Razuk, Erken Hanedanlık Dönemi, 30-40 x 16-20 x 7-8 cm (Gibson et al. 1981: 29ff); Karaoglan, Erken Bronz Çağ, 45 x 47 x 5-7cm (Arık 1948: 55). Modern kerpiç ustaları "analı kuzulu" olarak anılan sistemde yapılar inşa etmektedir ve hemen hemen standartlaşmış ölçülerde kerpiç kullanmaktadır (26 x 26cm ve 26 x 13cm).

seramikler ise geniş bir tarih aralığına işaret etmektedir. Bu seramikler arasında az sayıda tanımlanabilir örneğe rastlanmış olması, alanın özelliğini yansıtmaktan yerine modern tarım faaliyetleriyle açıklanabilir. Bununla birlikte, buluntular arasında basit profilli monokrom kırmızı perdahlı seramiklerin varlığı ve krem rengi dalgalı çizgi bezeli bir kırmızı ağız kenarı parçası (Resim: 7) Erken Kalkolitik Dönem yerleşmesine işaret edebilir⁹.

Yuğ Höyük ve Karayuğ Höyük'ün ileride yürütülecek çalışmalarla daha iyi anlaşılabilmesi için jeomorfolojik özelliklerinin benzerliği önemlidir: her ikisi de aşağı yukarı Isparta Ovası'nın en alçak kenarında, bugün de sulu bir arazide konumlanmıştır. Bu bölgenin ne kadar geniş bir alanda sele maruz kaldığı veya Eğridir Gölü'nün belli dönemlerde bu bölgeyle ilişkisi soruları henüz yanıtlanmaya muhtaçtır.

⁹ KH001/8 kötü durumda korunmuş, krem rengi dalgalı çizgi motifli bezeli ağız kenarı için bkz. Hacılar tabaka IIA (Mellaart 1970, v.2: 309-316).

KAYNAKÇA

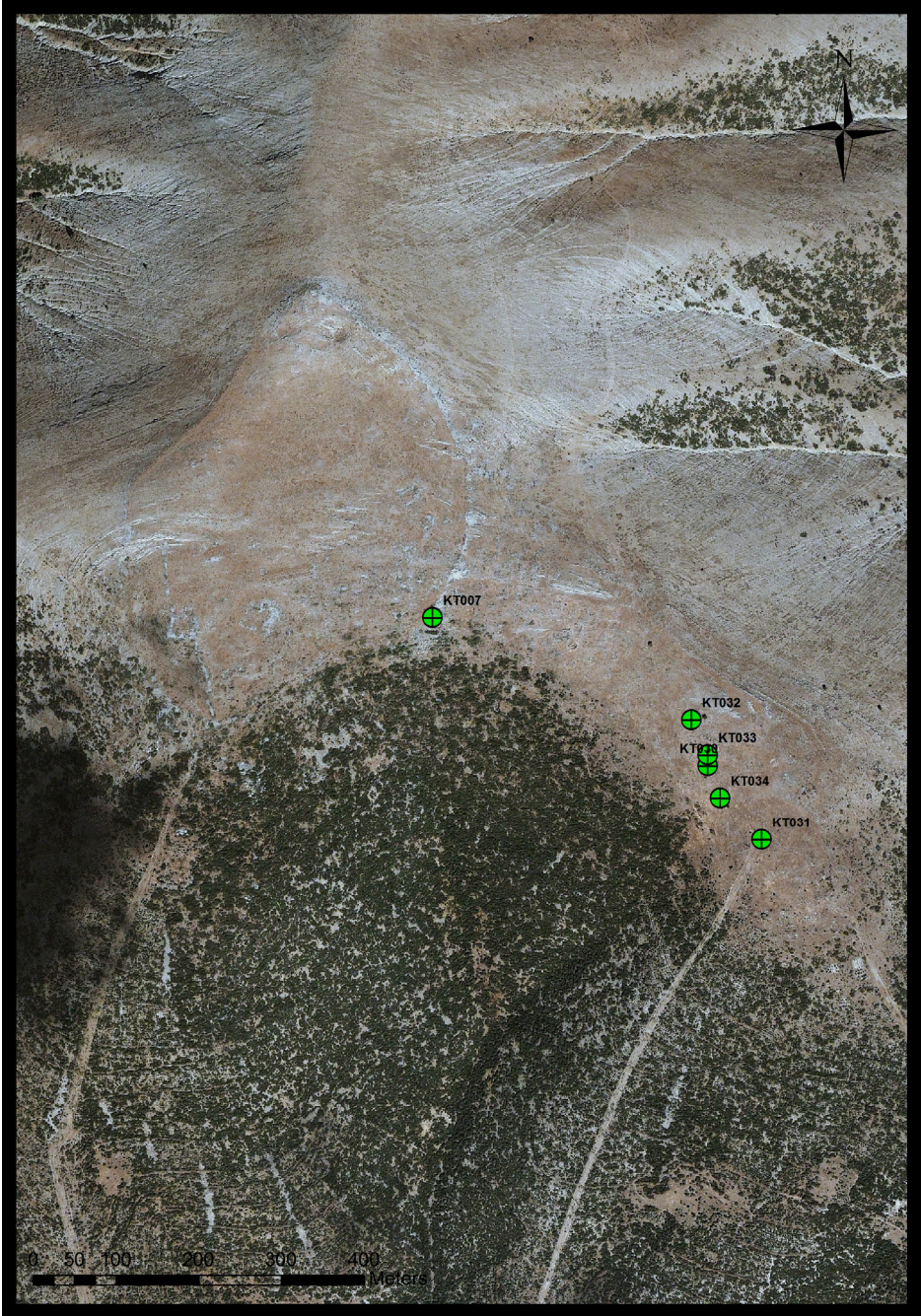
- ARIK, R. O. 1948, Karaoğlan Höyüğü Bakır çağı mimarlığındaki özellikler. In *III. Türk Tarih Kongresi, Ankara 15-20 Kasım 1943*. Ankara.
- COOCKSON, B. C. 2009, *Living in Mud*. Istanbul.
- GIBSON, M., THUESEN, I., SANDERS J. C., EIDEM, J., ARMSTRONG, J. A., MORTENSEN, B., PEDERSÉN, O., and STEINKELLER, P. 1981, *Uch Tepe I: Tell Razuk, Tell Ahmed al-Mughir, Tell Ajamat*. M. Gibson (ed). Chicago.
- HÜRMÜZLÜ, B., DE GIORGI, A., IVERSEN, P. A. 2009, “New Research in Northwestern Pisidia: Ancient Konane (Conana) and its Territory”, *CollAnt VIII*: 235-256.
- HÜRMÜZLÜ, B. 2010, “Kuzeybatı Pisidia’da Bir Kent: Konane (Conana)”, *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü* 30: 29-31.
- HÜRMÜZLÜ, B. - İNAN, A. 2011, “İsparta Bölgesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2010: Konane (Conana) Antik Kenti ve Çevresi”, *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri* 9: 194-197.
- LLOYD, S. and MELLAART, J. 1962, *Beycesultan, Vol. I: the Chalcolithic and Early Bronze Age Levels*. London.
- MELLAART, J. 1970, *Excavations at Hacilar*. 2 vols. British Institute of Archaeology at Ankara. Occasional Publications 9/10. Edinburgh.
- ÖZGÜÇ, N. 1966, Acemhöyük Kazıları/Excavations at Acemhöyük. *Anadolu* 10: 1-52.
- SEVIN, V. 1990, 1988 Yılı Diyarbakır/Üçtepe Kazısı. In *XI. Kazı Sonuçları Toplantısı*. Ankara: 103-124.
- VANHAVERBEKE H. -WAELENS, M. -VYNCKE, K. -DE LAET, V. -AYDAL, S. -MUŠIČ, B. - DE CUPERE, B. -POBLOME, J. -BRAEKMANS, D. -DEGRYSE, P. -MARINOVA, E. -VERSTRAETEN, G. -VAN NEER, W. -ŠLAPŠAK, B. -MEDARIČ, I. -EKINCI, H.A. -ERBAY, M.O. M.O. 2010, “‘Pisidian’ culture? The Classical-Hellenistic site at Düzen Tepe near Sagalassus (southwest Turkey), *Anatolian Studies* 60: 105-128.



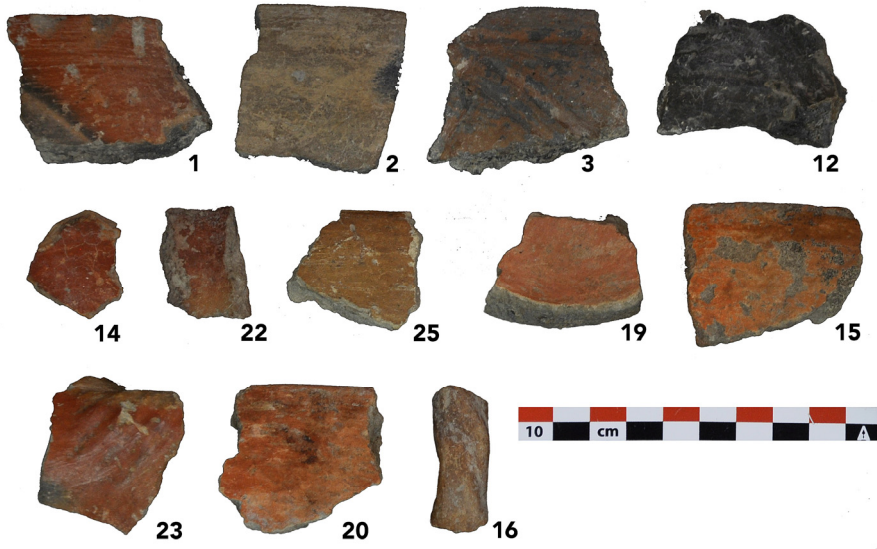
Resim 1: Pisidia ve Via Sebaste Yolu (A. De Giorgi, IAS Arşivi).



Resim 2: Kale Tepe Yerleşmesi Giriş Kapısı (IAS Arşivi).



Resim 3: Kale Tepe (Quickbird uydu görüntüsü ve sur duvarları, U. Hecebil, IAS Arşivi).



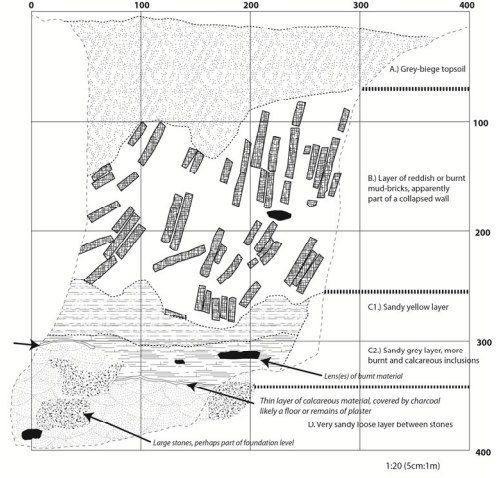
Resim 4: Yuğ Höyük (Bozanönü Buluntuları (BH). Erken bronz Çağ Parçalarıyla Birlikte (BH003/3; BH003/16, BH003/23, T.C.Wilkinson, IAS Arşivi).



Resim 5: Karayuş Höyük (KH). Kaçak Kazı Çukuru, Güneydoğudan Bakış. Yıkılmış kerpiç Duvar (IAS Arşivi).



İzparta Archaeological Survey (2012)
Karayüğ Höyük (KH), western section of illegal excavation pit.
(a) Photomontage, not orthorectified
(b) Section drawing, original 1:20



Resim 6: Karayüğ Höyük Kaçak Kazı Çukuru Bayı Kesit (T.C. Wilkinson, IAS Arşivi).



Resim 7: Karayüğ Höyük. Kırmısı Astarlı ve perdahlı Ağız Kenarlı, Dalgalı Çizgi Bezekli Seramik (T. .C. Wilkinson, IAS Arşivi).

KONYA-KARAMAN İLLERİ VE İLÇELERİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMALARI 2012

Hasan BAHAR*

Bu sezon çalışmalarımız T.C. Kültür Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün, 12.09.2012 gün ve 197221 sayılı İzinleriyle başkanlığında Arş. Gör. Dr. H. Gül. Küçükbezci ve Arş Gör. Murat Turgut ve Bakanlık Temsilcisi olarak da Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü uzmanlarından Ozan Aydoğdu'nun katılımlarıyla Konya İli; Karatay, Meram, Doğanhisar, Bozkır, Ahırlı, Çumra ve Kulu İlçeleri ve Karaman İli merkez ve Ayrancı ilçelerinde 17.09.2012 ve 29.09.2012 tarihinde yüzey araştırmalarımız gerçekleştirilmiştir.

Burada katılımcılara ve ayrıca bölgede çalışmalarımız sırasında Karaman çevresindeki çalışmalarımızda rehberlik eden Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesinden Yrd.Doç.Dr. Mehmet Kurt ve Ambar köyündeki rehberliğinden köy sakinlerinden İdris Mavi'ye, Kulu'daki çalışmalarımızda Kırkkuyu Mezar Odasını ihbar eden Kulu İlçe Jandarma Komutanı Levent Özlü'ye ve Kırkkuyu'da çalışmalarımız sırasındaki yakın ilgisinden dolayı Kırkkuyu muhtarına, Kulu Belediye başkanı Ahmet Yıldız ve Kulu belediyesi sosyal Hizmetler ve Halkla ilişki müdürü Saim Erel'e, Bozkır ilçesi Harmanpınar Kasabasından Mustafa Karabulut'a, Abdullah Ergüven'e, Arş.Gör.Ali Rıza Soyucak'a ve Doğanhisar Çalışmalarımızdaki ilgilerinden dolayı Doğanhisarlılar Kültür ve sosyal Yardımlaşma Derneği Başkanı Yunus Tarı, Ayaslar Kasabasından Belediye Başkanı Bayram Çavdar, belediye çalışanları Hüdaverdi Uçar, Ramazan Özer'e rehberliklerinden dolayı teşekkür ederiz.

Konya İli Karatay İlçesi

Aslım Tepesi: Burası Konya-Karaman çevreyolunun doğusunda Aslım mevkiinde yaklaşık 1 km. çapında 10 m. Yüksekliğinde birkaç tepelikten meydana geliyor, höyük görüntüsündeki bu tepelerde incelemelerde bulunuldu. Ancak belki de bu alanın geçmişte bataklık olmasından, kentteki inşaatlardan çıkarılan temel hafriyat topraklarının atılmasıyla oluşan yapay tepeler olduğu anlaşılmıştır.

N 37°53.688'
E 032°33.157'
EI 1013 (5)

İşgalaman: Daha önceki yıllarda tarafımızdan ziyaret edilen bu höyük üzerinde son durum görülmek istenmiştir. Son yıllarda tahrip olmasa da geçmiş yıllarda (40-50 yıl önce) tahrip olduğu anlaşılmaktadır (Resim: 2). Eski Tekel Deposu avlusunun kestiği, ayrıca geçmişte kerpiç evlerin damı için toprak alınarak büyük oranda üst kesimi yok edilen 300 x 300 x 10-5 m. Boyutlarında bir höyüktür. Şimdi tekel binası yıkılmakta ve yeni bir bina inşa edilmektedir.. Bu yapım sırasında höyük üzerinde bir genişleme olmamasına dikkat edilmelidir. Arkeolojik malzeme olarak İTÇ., Asur Ticaret Kolonisi Çağı, Roma-Bizans keramikleri tespit edilmiştir.

N 37°52.491'
E 032°31.899'

El 1011 (8)

Aşkar: Karatay İlçe Belediyesi tarafından yeni park alanı oluşturularak üzerinde çim ve ağaçlandırma, betonlaştırılarak gezi yolları yapıldığından keramik değerlendirmesine imkân olmamıştır (Resim: 3). Ancak daha önceki araştırmamızda İTÇ., Demir Çağı, Roma-Bizans. Çanak çömlek tespit edilen bir höyüktür.

N 37°53.966'

E 032°31.626'

El 1012 (7)

Meram İlçesi

Karahöyük: Bilindiği gibi daha önce arkeolojik kazılar yapılan bir höyüktür. Höyüğün son durumunu görmek adına yapılan ziyaret sonucu, höyüğün daha önce yapılan arkeolojik çalışmalarda açılan açma çukurlarının çevredeki inşaatlardan atılan atık ve höyük eteklerinde çöp atıklarının olduğu tespit edilmiştir (Resim 4). Arkeolojik bilimsel çalışmaların yapılması konusunda bu konuda uzman bilim ekimlerinin yönlendirilmesi ve desteklenmesi uygun olacaktır. Yüzey malzemesi İTÇ., Koloni, Erken Hitit, Hitit? ..

N 37°49.271'

E 032°27.041'

El 1045 (5)

Hatip Höyük: Daha önce bilinen bir höyüktür (Resim: 5). Höyüğün üzerinde daha önceki yıllarda da tespit edilen iki adet 10 ve 5 m.lik kaçak açma çukuru dikkat çekmektedir. Kentin bu çevrede gelişmesi nedeniyle dikkat edilmesi gereken bir konumdur. Burada tespit edilen çanak çömlek buluntularından Geç Kal., İTÇ., Demir Çağı, Klasik, Roma ve Bizans dönemleri görülmektedir.

N 37°46.239'

E 032°24.787'

El 1095 (5) (Zirve noktası)

N 37°46.290'

E 032°24.759'

El 1077 (10) (Zemin noktası)

Pamukçu Höyük: Konya Akören yolu üzerinde Pamukçu Köyü yol sapağında, Selçuklu Kervansarayı karşılıklı yer almakta, tahribat olmayan korunmuş bir höyük durumundadır (Resim: 6). 75 x 75 m. Yükseklik 20 m. civarındadır. Çanak çömlek kültürü olarak Kalkolitik, Koloni(?) Hitit, Geç Tunç, Erken Demir Çağ keramik parçaları tespit edilmiştir.

N 37°43.059'

E 032°25.223'

El 1139 (5) (Zirve noktası)

N 37°43.087'

E 032°25.237^

El 1120 (4) (Zemin noktası)

Bayat Höyük: Höyüğün batı eteklerinde yapılaşma, kuzeyindeki zirai faaliyetlerin de eteklere yayıldığı görülmektedir. Höyük üzerindeki ağaçlandırma yapılmıştır (Resim: 7). Çanak çömlek malzemesi İTÇ., Erken Demir Çağ(?), Helenistik, Roma, Bizans

N 37°40.527'
E 032°24.864'
EI 1234 (5)

Doğanhisar İlçesi

Daha önceki yıllarda da araştırmalarda bulunduğumuz Doğan Hisar ilçe merkezinde 2012 sezonunda da araştırmalarımız olmuştur. İlçe merkezinde bilinen ve yeni tespit edilen Roma dönemi epigrafik malzeme Prof.Dr. Thomas Drew Bear'ın da katkıları ile okunmuştur. Ulu Camisinin batı tarafındaki duvarında tespit edilen yazıtın (Resim: 8) okunuşu şu şekildedir:

ΔΙΟΜΗΔΗΝ ΜΕΝΕΚΡΑΤ...ΟΥ ΚΦΥΚΟΙΔΕ ΜΝΗΚΙΘΕΟΥ ΚΓΙΟ
ΤΗΝΑΝΛΕ.ΑΝΔΡΟΚΑΠ...ΕΛΕΥΘΕΡΟC ΕΠΙΜΕΛΗΘΕΙCΑΝΤΟC
ΤΗCΤΟΥ ΓΥΜΝΑCΙΟΥ ΚΑΤΑΚΕΥΗCΤΟΝ ΕΑΥΤΟΥ ΠΑΤΡΩΝΑ
ΑΝΕΘΗCΕΝ ΠΑΡΕΑΥΤΟΥ

Türkçesi: *Kendimin patronu Menekrates'in evladı, Mnesitheos'un oğlu şehrin kurucusu gymnasionun inşaatı sorumlusu Diomedes'in heykelini azatlısı Alaxandros kendi parasıyla diktirdi.*

Bu kitabeden de hareketle Doğanhisar'da Roma dönemi büyük bir kente ait gymnasion olduğu anlaşılıyor ve burasının da bölgede önemli bir yeri olan Hadrianapolis olduğunu akla getirmektedir¹.

Diğer bir yazıt da Ulu Caminin kible tarafındaki duvarın dış yüzeyindeki Geç Roma Dönemine ait çocuk mezar kitabesinde ise şu şekilde yazmaktadır:

ΤΥΜΒΩΝ ΠΙCΤ[H]
ΛΗΝΑΝΥCΙΟΥ ΥΙ
ΕΟCΑΥΤΟΥ ΕΞ ΕΤ
ΕΩΝ ΜΝΗΜΗΝ ΕCΤΗCΕ
ΝΕ...

“Altı yaşında ölen çocuğu Anasios'un mezarı önünde ..”

Daha önce de bilinen² Doğanhisar kent parkındaki büyük lahitte ise şu kitabe yer almaktadır:

“Kim bu mezara kötü maksatla el koyarsa, çocuklarını öksüz bıraksın, hayatı dul evi boş (olsun)..

Kallikrates'in oğlu, Kallikrates'in torunu Aurelios Mnesitheos ve çok şerefli eşi Aurelia Kalpournia bu lahidi hayatta iken kendileri için yaptırdı.”

Doğanhisar Koçaş Kasabasının kuzeyinde Yuğ Höyük ve Yunus Emre Külliyesi çevresindeki kitabeler de incelenmiştir. Yuğ Höyük'de Geç Neolitik Çağ, Kalkolitik ve Roma Bizans çanak çömlek parçaları tespit edilmiştir. Yunus Emre Külliyesi yapısında çok

* Prof. Dr. Hasan BAHAR, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Kampüs Konya/TÜRKİYE, hbarar@selcuk.edu.tr

¹ Bu konuda daha geniş bilgi tarafımızdan 2012 yılında düzenlenen Doğanhisar sempozyumunda verilmiştir. Bkz. Bahar 2012 a.

² Calder 1956, 147.

sayıda devşirme Roma ve Bizans mimarî parça ve mezar steli parçası tespit edilmiştir. Külliye'nin avlusunda birçok mezar steli ve mimarî parça bulunmaktadır(Resim: 9).

Doğanhisar ilçesi Ayaslar Kasabası'ndaki çalışmalarımızda İnderesi'nde Roma Kaya Mezarları ve Dikmentepesinde bir kilise tespiti yapılmıştır. İnderesi ya da Alafist denilen vadide Büyük İn denilen adı verilen kaya mezarları Kapadokya'daki peri bacaları gibi doğal bir oluşum içinde Roma dönemi yapılmış bir çok odadan meydana gelen ve basamaklarla inilen iki kattan oluşan kompleks bir mezar anıtıdır(Resim: 10).

N 38°06.353'

E 031°44.760'

El 1267 (11)

Ayrıca Büyük İn'in 3 km. batısında yine kayalara oyulmuş Roma dönemine ait Küçük İn adı verilen iki adet mezar odaları vardır.

N 38°06.128'

E 031°44.780'

El 1307 (6)

Ayaslarda bu mezarlardan 3 km. batıda Dikmen Tepe denilen mevkide bir kilise ve bu alanın 500 metre batısında hâlen çalıştırılmakta olan Kuars maden ocaklarının kuzey eteklerinde antik dönemde çalışılmış cıvalı taşlara ait posalar tespit edilmiştir.

Dikmentepe Kilisesi: Dikmen Tepede 10 metre uzunluk ve 3.20 m. Genişliğinde bir kilise yapısı tespit edilmiştir. Bu kilisenin doğuya doğru uzanan 2.10 cm. olan bir apsisi vardır, duvarlarının yüksekliği 2.10 cm. kadardır. Horasan yapılı olan ve bazilika türü dikdörtgen planlı bu yapı VI. Yüzyıla ait bir yapı olmalıdır. Burada geç Roma ve Bizans çanak çömlek parçaları bulunmuştur.

N 38°05.016'

E 031°41.422'

El 1489 (5) (Kilisenin bulunduğu nokta)

Kuvars Madeni ocakları: Dikmen tepenin 1 km. kadar güneyinde günümüzde işletilen seramik hammaddesi olarak kullanılan kuvars maden ocağı bulunmaktadır. Bu alanın kuzey kesiminde geçmişte de maden işletmesini yansıtan posaların koordinatları şu şekildedir:

N 38°04.740'

E 031°41.412'

El 1434 (8)

Bu yılki Konya ili çalışmalarımızdan bir diğeri de güneyde Ahırlı ve Bozkır ilçelerinde olmuştur.

Ahırlı İlçesi

Ahırlı ilçesi parkında Harmanpınar'dan getirilen mezar stelleri ve lahit arslanları bulunmaktadır.

Bozkır İlçesi

Harmanpınar Kasabası: Kasaba içindeki pınar, belediye parkı ve cami duvarında Roma dönemi eserler bulunmaktadır. Bunlar arasında lahit aslanları(resim 11), ostetek, su tevzi taşı, dibek ve mezar stelleri yer almaktadır.

Yüğün Tepesi: Kasabanın 3 km. kuzeyinde yer alan Yüğün Tepesi mevkiinde İlk Tunç Çağı, Helenistik ve Roma dönemi çanak çömlekler tespit edilmiştir. 100 m.lık

yükseklikte ve 300 m. genişliğindeki doğal bir tepe üzerinde oluşan höyükleşmede yer yer kaçak definecilik çukurları vardır.. Tepede madencilikle ilgili kaya üzerinde nişler bulunmuştur(12). Malzeme İTÇ., Geç Tunç Çağı, Demir Çağı, Helenistik, Roma, Bizans

N 37°14.312’

E 032°09.291’

El 1283 (5)

N 37°14.345’

E 032°09.248’

El 1268 (5) (Sunu çukurlarının bulunduğu nokta)

Dutlu Tepesi: Alan yolu üzerindeki yerleşim ve kaya oyukları. Madencilik de yapılan bu kaya sığınakları çevresinde antik dönem yerleşmeyi gösteren Roma ve Bizans dönemi çanak çömlekler tespit edilmiştir.

N 37°19.091’

E 032°19.855’

El 1516 (9)

Çumra İlçesi

Avdul Höyük: Konya-Karaman yolunun batısında Avdul köyünün kuzeyindedir. Üzerinde bazı iskan ve ahır yapılarının yer aldığı höyüğün kuzey kesiminden toprak alınması nedeniyle tahribat vardır. Bu kesimde tespit edilen çanak çömlek malzeme içinde İTÇ., Helenistik, Geç Roma keramığıdır. Burada bir adet maden posası bulunmuştur. Az da olsa madencilik yapıldığına dair bir ipucu vermektedir.

Avdul Höyük: Konya Karaman yolunun batısında yer almaktadır. Üzerinde yerleşme

N 37°24.911’

E 032°44.826’

El 1068 (6)

Kulu

Kırkkuyu Seydikulak Höyük: İTÇ., II.Bin, Geç Demir Çağı, Geç Roma çanak çömlek buluntuları görülmektedir.

N 39°03.144’

E 033°14.194’

El 973 (5)

Seydikulak mevkii Oda mezarı; Kulu Jandarma Karakol Komutanlığının ihbarı üzerine Kırkkuyu köyünde yer altı mezar odası tespit edilmiştir. Bir insanın sığabileceği bir açıklıktan girilen yer altı mezarı şu şekildedir. Bir giriş ve iki yan odadan oluşan yer altı oda mezarı, Hristiyanlık öncesi pagan inançlarını yansıtmakta elinde hayat ağacı ve bir elinde yılan tutmuş insan figürü. Bu figürün baş hizasında üst kesimde gamalı haç, başının sağ arka gerisinde ise güneş ya da figürü vardır(Resim: 13-14).

N 39°03.491’

E 033°14.480’

El 973 (4)

Buradaki resimler toprak zemin üzerine beyaz toprak üzerine yapılmıştır. Ortam nemli ve yumuşak olmasından dolayı dökülme tehlikesi göstermektedir. Bu nedenle

zemindeki tavandan dökülmüş olan ve yer yer tahribe uğrayarak dökülen toprak dolgunun boşaltılması ve zeminde ne türden bir yapılaşma ve tahribat olup olmadığının anlaşılması ve bu alanın korunması için Konya Müzeler müdürü Yusuf Benli'ye haber verilmiş ve kendisi bir restorasyon uzmanı ile gelerek incelemesini yapmıştır.

Mezar içinden alınan iki adet insan iskeletine ait iki adet kaval kemiği parçası ve bir kap tabanı ve mezar çevresinden keramik parçaları tespit edilmiştir. Keramikler Roma dönemini yansıtmaktadır³.

Kulu Kozanlı Karakolu ziyareti ve buradaki höyüklerle ilgili dosya incelendi ve bölgede yaklaşık 20 höyük olduğu bunlardan ancak 10 tanesinin tescilli olduğu karakol komutanı Hakan Uzman'dan öğrenildi. Kasaba içindeki Kale çevresinde yaptığımız incelemede doğu kesiminde kaya mezarlarının olduğu görüldü. Höyük üzerinde ileride çalışma yapılması planlanlandı.

Fevziye Höyük: 1 km. çapında bir merkezi olmak üzere yak. 15 m., diğerleri 2-3 m. Arasında değişen dört höyükten meydana gelen geniş bir yerleşim alanıdır. İTÇ., M.Ö.II.Bin,Klasik, Helenistik, Roma-Bizans keramik buluntuları vermektedir.

N 39°00.640'
E 033°09.010 '
El 961 (5)

Bahadırlı Höyük: Kulu ilçesi Bahadırlı köyü doğusunda yer alır. İTÇ., M.Ö.II.bin,Demir Çağı, Helenistik, Roma keramikleri tespit edilmiştir.

N 39°02.451'
E 033°07.676 '
El 1006 (5)

Höyüğün boyutu 100X100X25 m.

Kırklar Höyük: Konya Ankara karayolunun doğusunda yer alır. Höyüğün doğu ve batı kesiminden toprak alınmış ve bu nedenle büyük bir tahribat görmüştür. Ayrıca doğu kesimine yol bordür taşları atılarak çöplük haline getirilmiştir. Renkli Erken Demir Çağı ve Geç Demir Çağı, Klasik,

N 38°54.069'
E 032°59.122 '
El 949 (5)

Karacadağ Belediyesi

Kalker ve Bazalt taşlardan yapılmış mezar stelleri ve yağmur çörteni bulunmaktadır.

Karaman Bölgesi

Fisandon

N 37°07.440'
E 033°16.020 '
El 1066 (12)

³ Bu konuda daha geniş bilgi 2012 yılında düzenlenen Kulu Sempzoyumunda verilmiştir. Bkz. Bahar 2012 b.

*Karaman Gavur Höyük:*11.13.1980 tarih ve A-2461 nolu tescil edilen bu höyük⁴ Siyahser Mahallesiinde, Bent Mevkiinde, Bahçeler içerisinde Karaman-Mersin Çevre yolunun 200 m. doğusunda yer alır. Höyüğün doğu yamacında tilki ya da çakala ait açmalarda kafatası iskeletleri çıkarılmıştır, bunların antik mezara ait iskeletler olduğunu sanıyoruz. İlk Tun Çağı, Orta Tunç Çağı, Geç Tunç Çağı, Helenistik (?), Roma-Bizans, Ortaçağ sırlı keramiği görülmektedir.

N 37°10.038'

E 033°12.734 '

El 1044 (7)

Ayrancı İlçesi

Kaleköy Kale Tepesi: Ayrancı ilçesi Kaleköy'ünün kuzeyinde doğal kayalık bir tepe üzerinde bir yerleşimdir. Bu tepenin kuzeyinde ana kayaya oyulmuş Roma dönemine ait sandık mezar bulunmaktadır.

N 37°27.042'

E 033°36.045 '

El 1084 (12)

*Ambar/Sidemara Höyük:*Ayrancı ilçesine bağlı Ambar köyü içinde, antik Sidemara kentidir (Resim: 15). Kentin doğusunda höyük ve kayalıkta ambar şeklinde kaya oda mezarları bulunmaktadır. Köy içinde de Bizans dönemine ait bazı mezarlık alanlar tespit edilmiştir. Ayrıca köyün 5 km. doğusunda Çopurkaya mevkiinde eski Akgöl batısında kaya mezarı bulunmaktadır. İTÇ., Demirçağı, Helenistik,Roma ve Bizans dönemleri çanak çömlek buluntuları görülmektedir.

N 37°28.839'

E 033°37.864 '

El 1038 (5)

Köşkerlik Mezar Odaları

1.Mezar: N 37°28.980'

E 033°38.090 '

El 1034 (6)

2. Mezar: N 37°28.980'

E 033°38.100 '

El 1044 (6)

3. Mezar N 37°28.983'

E 033°38.105 '

El 1056 (5)

Çopurkaya Mevkii Mezar odası

N 37°28.489'

E 033°41.413 '

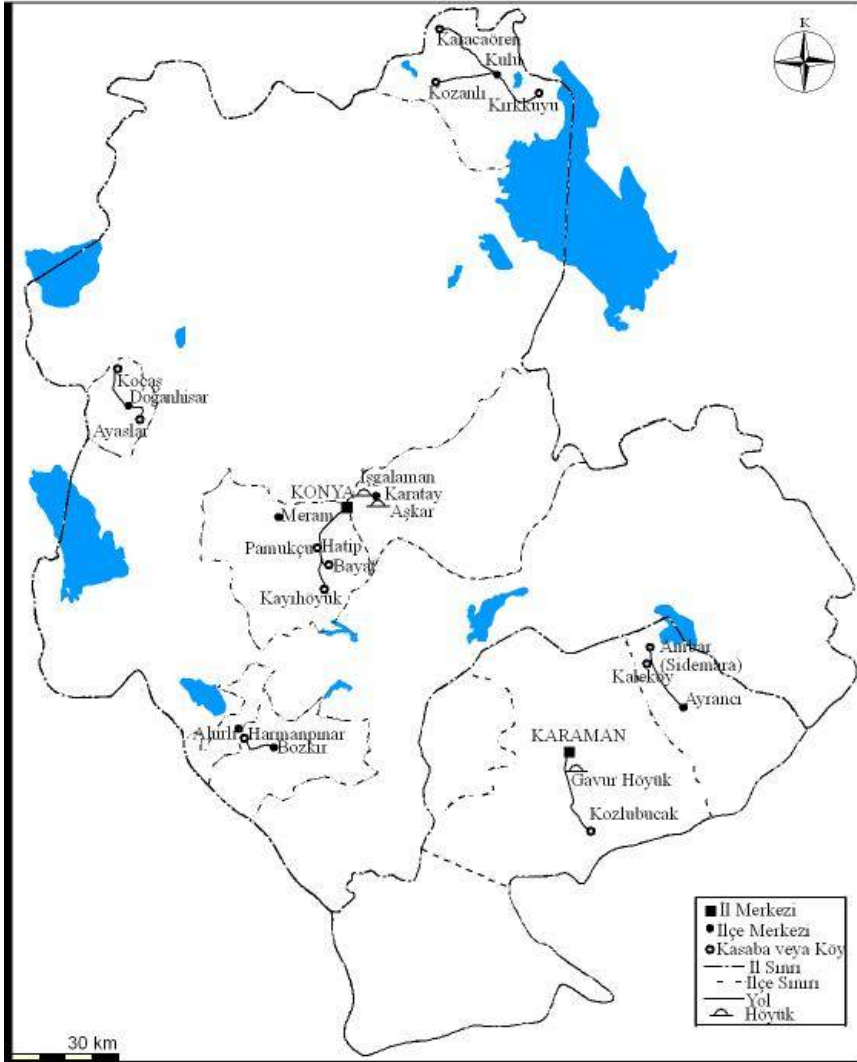
El 1028 (6)

⁴ Topal 2005, 77.

Sonuç olarak 2012 yılında yaptığımız yüzey araştırmaları oldukça başarılı geçmiş, yüzeyden toplanan etüdlük eserler Konya Arkeoloji Müzesine teslim edilmiştir. 2013 yılında da bu çalışmaları sürdürmek istiyoruz.

KAYNAKÇA

- BAHAR 2012a, H., “İlkçağ’da Doğanhisar”, *I.Uluslararası Doğanhisar ve Çevresi Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu*, 5-7 Ekim 2012, 43-67.
- BAHAR 2012b, H., “İlkçağda Kulu”, *I. Ulusal Kulu Aidiyet ve Göç Sempozyumu* (Basımda) Calder 1956, W., *Monuments from Eastern Phrygia, Monumenta Asiae Minoris Antiqua*, Manchester University Press,
- TOPAL2005,C., *T.C.Karaman Valiliği Kültür Envanteri, Karaman*.



Resim:1



Resim:2



Resim:3



Resim:4



Resim:5



Resim:6



Resim:7



Resim:8



Resim:9



Resim:10



Resim:11



Resim:12



Resim:13



Resim:14



Resim:15

FORSCHUNGEN IN DER KIBYRATIS IM JAHRE 2012

KIBYRATIS ARAŞTIRMALARI 2012

Thomas CORSTEN*
Oliver HÜLDEN

Forschungen in der Kibyratis im Jahre 2012

2012 dauerte unsere Feldforschungskampagne in der Kibyratis vom 3. bis zum 28. September. Die türkische Antikenverwaltung in Ankara, der wir erneut für die großzügige Genehmigung unserer Untersuchungen zu danken haben, hat A. Erzurumlu vom Archäologischen Museum in Karamanmaraş vertreten. Ihm sei für seine beträchtliche Unterstützung und Hilfsbereitschaft ebenfalls herzlich gedankt. Große Anerkennung verdient auch der Direktor des Archäologischen Museums in Burdur, H. A. Ekinci, der unsere Forschungen gemeinsam mit seinen Mitarbeiter/innen seit langer Zeit wohlwollend begleitet. Neben den beiden Projektleitern nahmen an der Kampagne die Archäologen bzw. Studenten der Archäologie Dr. J. Gebauer (Staatliche Antikensammlungen und Glyptothek München), M. Förg, K. Gschwendtner, K.-L. Link, M. Pichler und I. Zimmermann (alle LMU München) teil. Unterstützt wurden wir ferner durch Dipl. Ing. A. Rieger (Hochschule Karlsruhe), der die Vermessungsarbeiten überwacht und unsere Arbeiten in Teilen mit Videoaufnahmen dokumentiert hat. Finanziell gefördert hat die Kampagne erneut die Gerda Henkel Stiftung in Düsseldorf (AZ 11/F/09).

Epigraphische Forschungen

Th. CORSTEN

Am Rande der archäologischen Arbeiten wurden auch einige neue Inschriften gefunden. Besonders der Ort Söğüt erwies sich als lohnend: dort und in der Umgebung wurden fünf Inschriften aufgenommen. Unter ihnen sind zwei Grabtexte mit einheimischen Personennamen und zwei weitere, die leider so schlecht erhalten sind, dass nur noch einzelne verwaschene Buchstaben zu erkennen sind. Die fünfte Inschrift ist ebenfalls bis zur Unkenntlichkeit verwittert, aber es muss sich um eine Weihinschrift an die Dioskuren gehandelt haben, denn sie ist unmittelbar neben dem weiter unten erwähnten Dioskurenrelief eingemeißelt (Abb. 1).

Schließlich sei ein letzter inschriftlicher Text erwähnt, der heute auf einem Kinderspielplatz in Karaatlı bei Yeşilova steht. Am oberen Rand einer flach kannelierten Säule mit Zapfloch und Gusskanal auf der Oberseite steht in einem geglätteten Feld eine sechszeilige Inschrift, die teilweise weggebrochen, teilweise verwaschen ist. An den wenigen noch lesbaren Worten kann man erkennen, dass auch dies eine Grabinschrift war.

* Prof. Dr. Thomas CORSTEN, Institut für Alte Geschichte und Altertumskunde, Papyrologie und Epigraphik der Universität Wien, Universitätsring 1, A-1010 Wien/ÖSTERREICH; thomas.corsten@univie.ac.at.
Dr. Oliver HÜLDEN, Institut für Klassische Archäologie, LMU München, Katharina-von-Bora-Straße 10, D-80333 München/DEUTSCHLAND; Oliver.Huelden@lmu.de.

Unsere Aufmerksamkeit war zu Beginn unserer diesjährigen Forschungen in der Kibyrtis zunächst auf das Gebiet von Bubon (Ibecik/Elmalyurt) gerichtet. Dort haben wir Nachuntersuchungen an einigen Fundplätzen vorgenommen, die uns durch den zwischen 2004 und 2006 von C. Kokkinia durchgeführten Bubon-Survey bereits teilweise bekannt waren¹. Der erste Fundort (KIB 189) trägt den Namen Arslantaş und ist auf einem Hügel ca. 4 km westlich von Elmalyurt gelegen². Bei ihm handelt es sich um eine kleine ländliche Siedlung bzw. ein größeres Gehöft, dessen ungefähr ein Dutzend extrem verstürzte Gebäude oder Räume sich um ein max. ca. 40 x 7,50 m großes und max. ca. 15 m hohes Felsplateau gruppieren, das vermutlich ebenso bebaut war. Die Außenmauern der offenbar teilweise unmittelbar miteinander verbundenen Gebäude/Räume scheinen etwas massiver gebaut zu sein, wodurch der Eindruck von Geschlossenheit und damit einer gewissen Wehrhaftigkeit entsteht (Abb. 2). Anhand der zahlreichen von uns aufgesammelten Keramikscherben, Pithos- und Ziegelfragmente ist von einer Blütezeit der wohl schon im Hellenismus gegründeten Siedlung in der Kaiserzeit auszugehen. Ausschließlich kaiserzeitlich genutzt worden zu sein scheint hingegen der zweite von uns auf dem Territorium von Bubon untersuchte Fundort bei Divre Mevkii (KIB 190). Hier ist der stark zerstörte bauliche Befund als Gehöft zu interpretieren, zu dem ein weitgehend zerschlagener Löwensarkophag sowie das bereits bekannte Fragment einer Grabsäule/eines Grabaltars samt Inschrift gehören³.

Im Gebiet des Göhisar Gölü, auf dessen Halbinsel wir ‚Alt-Kibyra‘, also die wohl lydische Vorgängersiedlung des erst in hellenistischer Zeit gegründeten Kibyra lokalisieren⁴, haben wir unsere intensiven Begehungen in der Bergregion südlich des Sees fortgesetzt. Dabei konnten wir weitere elf Fundstellen dokumentieren, obgleich die Befunddichte mit größerer Distanz zum See erwartungsgemäß deutlich abnimmt. Bei neun der Fundstellen (KIB 192/1–4; KIB 193; KIB 195/1–2 und KIB 196/1–2) handelt es sich um Anhäufungen von Bruchsteinen, die einen mehr oder weniger großen Durchmesser erreichen und nur in den wenigsten Fällen eine weitere Struktur erkennen lassen. Dennoch dürften die meisten von ihnen in Analogie zu einer großen Anzahl vergleichbarer, teils besser erhaltener Befunde, die von uns 2011 in diesem Gebiet dokumentiert worden sind⁵, als Überreste einfacher Tumuli bzw. in einem oder zwei Fällen auch compoundartiger Gehöfte zu identifizieren sein. Auf einigen der Steinhäufen wurden auch wieder Keramikscherben der archaischen Zeit angetroffen; bei den übrigen fehlen hingegen

¹ Chr. Kokkinia (Hrsg.), Boubon. The Inscriptions and Archaeological Remains. A Survey 2004–2006, MEAETHMATA 60 (Athen 2008) [= Kokkinia 2008].

² Beim Wiederauffinden des Arslantaş, aber auch des folgenden Fundplatzes namens Divre Mevkii war uns der Ruinenwächter von Bubon aus Ibecik, Herr Ş. Gökalp, eine große Hilfe.

³ Zur Grabsäule/Grabaltar s. Kokkinia 2008, 99 f. (Nr. 68) Taf. V.20.

⁴ s. jetzt ausführlich Th. Corsten – O. Hüllden, Zwischen den Kulturen. Feldforschungen in der Kibyrtis. Bericht zu den Kampagnen 2008–2011. Mit Beiträgen von J. Gebauer und K. B. Zimmer, IstMitt 62, 2012, 7–117 bes. 19–40 [O. Hüllden]. 65–72 (Nr. 1–45) [J. Gebauer]. [= Corsten – Hüllden 2012]

⁵ Zu diesen Befunden und ihrer Interpretation s. Th. Corsten – O. Hüllden, Kibyrtis araştırmaları 2011/Research in the Kibyrtis in 2011, AnadoluAkden 10, 2012, 174 f. Abb. 2–3; Corsten – Hüllden 2012, 30–33 Abb. 14–17 [O. Hüllden].

eindeutige Datierungshinweise. Den bedeutendsten Befund im Gebiet südlich des Gölhisar Gölü stellt freilich ein kaiserzeitliches Gehöft dar (KIB 194/1–2). Es ist auf einer niedrigen und flachen Kuppe am oberen Ende eines wasserreichen Hochtals gelegen und besteht aus einem großen rechteckigen Kernbau sowie einem kleineren Nebengebäude. Die aus grob polygonalen Kalksteinblöcken errichteten Bauten sind zwar beide weitgehend zerstört, im Falle des deutlich besser gebauten Kernbaus (Abb. 3) sind aber zumindest noch eine Unterteilung in wenigstens zwei Räume sowie ein Durchgang zu erkennen. Die Einordnung des Gehöfts in die Kaiserzeit beruht auf der zahlreich angetroffenen, entsprechend datierten Oberflächenkeramik.

Im Gebiet von Bayır und Kozağacı haben wir die Umgebung eines wahrscheinlich aus der klassischen Zeit stammenden Felsgrabs von recht eigentümlicher architektonischer Gestalt intensiv begangen. Das Grab (KIB 197) ist vor geraumer Zeit schon im Rahmen unseres Projekts detailliert aufgenommen und als Einzelmonument publiziert worden⁶, sein Kontext war aber bisher völlig unklar. Bei unseren Begehungen haben wir nun im näheren Umfeld neben einem mutmaßlichen Tumulus (KIB 198) eine ausgedehnte Scherbenstreuung sowie geringe Architekturreste (KIB 201) festgestellt, die teilweise auf ein kaiserzeitliches Gehöft oder Dorf zurückgehen, teilweise aber eine durchgehende Siedlungsaktivität in dieser Mikroregion zumindest seit der archaischen Zeit belegen. Ein unmittelbarer Zusammenhang mit dem Grab ist daraus zwar nicht abzuleiten, die Scherbenstreuung bezeugt aber immerhin, dass es in seinem Nahbereich seit der Archaisk einen kontinuierlich genutzten Siedlungsplatz welcher Größenordnung auch immer gegeben hat.

Eine deutlich größere Aussagekraft kommt Befunden zu, die wir im weiteren Verlauf unseres Surveys im Gebiet von Söğüt entdeckt haben. Von ihnen haben wir zunächst die Reste einer unmittelbar am westlichen Rand des ehemaligen Karalitis-Sees gelegenen ausgedehnten Siedlung untersucht (KIB 199)⁷. Ihren Kern scheint eine felsige Hügelkuppe gebildet zu haben, die schon von Natur aus einigermaßen gesichert ist, möglicherweise aber noch zusätzlich befestigt wurde (Abb. 4). Auf ihr und um sie herum verteilen sich die Grundmauern mehrerer Dutzend zerstörter Gebäude, von denen sich in den meisten Fällen jedoch kein Grundriss mehr erschließen lässt. Zur Siedlung dürfte ferner ein Heiligtum nahe einer heute noch existenten Quelle im nördlichen Randbereich gehört haben, das später in eine Kirche umgewandelt worden sein könnte. Darauf deuten in diesem Bereich angetroffene Mauerreste eines größeren, geosteten Gebäudes sowie einige qualitätvolle Reliefs hin, die an Felsen ringsherum angebracht sind und neben einem großen Ovalschild samt Schwertgehänge leicht variierte Stelen mit giebelförmiger Bekrönung darstellen. Für sie könnte eine hellenistische Datierung noch in Frage kommen, während die des Weiteren in der Peripherie angetroffenen teilweise fragmentierten Gräber (darunter einige Sarkophage) sowie ein Vierfiguren- und ein Dioskurenrelief (Abb. 1) wohl allesamt aus der Kaiserzeit stammen dürften. Dieser zeitliche Rahmen findet sich auch innerhalb des Spektrums der Fundkeramik wieder, weshalb die hauptsächlichen Besiedlungsphasen in

⁶ M. Seyer, Ein neu entdecktes Felskammergrab in der Kibyratis, *IstMitt* 57, 2007, 715–721.

⁷ Zum Versuch einer ersten Einordnung dieser Siedlung sowie ihrer Umlandbefunde s. O. Hülten, Gipfelbefestigungen in der Kibyratis, in: *Tor und Turm. Siedlungsstrukturen in Lykien und benachbarten Kulturlandschaften. Beiträge des Kolloquiums in Gedenken an Thomas Marksteiner*, Wien, Kunsthistorisches Museum, 9.–10. November 2012 (im Druck) [= Hülten (im Druck)].

den Hellenismus und die Kaiserzeit sowie auch noch die Spätantike fallen dürften⁸. Einige Keramikfragmente deuten darüber hinaus auf die Präsenz seldschukischer Nomaden in mittelalterlicher Zeit hin.

Intensiv ist das Umland der Siedlung begangen worden, wobei wir dabei in nördlicher Richtung nahe einem antiken Weg ein weiteres Relief mit Dioskuren (KIB 207) entdeckt haben. Es war bislang unbekannt und zeichnet sich dadurch aus, dass es mit einer kurzen griechischen Inschrift kombiniert ist. Auf kleinen Hügelkuppen im Umfeld der Siedlung haben wir darüber hinaus mindestens drei Tumuli gefunden (KIB 200; KIB 204–206), von denen einer über offenbar gleich zwei phallusförmige Grabmarkierungen verfügte. Bei einem anderen war hingegen die von Raubgräbern freigelegte, aus fast unbehauenen Steinblöcken errichtete Kammer noch begehbar (Abb. 5). Die konkrete Verbindung der Tumuli mit der Siedlung ist unklar, zumal sie sich allesamt nicht genauer chronologisch einordnen lassen. Insofern erscheint auch ein vorhellenistisches Baudatum nicht ausgeschlossen.

Probleme bereitet in diesem Zusammenhang ebenso die Datierung und Einordnung einer südlich der Siedlung auf einem Gipfelplateau in ca. 1700 m Höhe angetroffene Ringmauer aus Bruchsteinen (KIB 202). Die Anlage, die abgesehen von den Überresten wohl eines einzigen Gebäudes über keinerlei Innenbebauung verfügte, besitzt den Charakter einer Fluchtburg, die freilich in Ermangelung von Datierungskriterien nicht gleichzeitig mit der Talsiedlung bestanden zu haben braucht, sondern ihr ebenso gut vorausgegangen oder gefolgt sein kann.

Nahe dem Staubweg, der die Dörfer Anbarcık und Yazır miteinander verbindet, haben wir ein gutes Stück weiter westlich von Söğüt entfernt ein Großgehöft bzw. einen kompakten Weiler untersucht und detailliert aufgenommen (KIB 104; Abb. 6). Der Siedlungsplatz besteht aus einigen großen Gebäuden, deren Grundrisse noch recht gut zu erfassen sind und die jeweils eine Aufteilung in mehrere Räume aufweisen. In einem kleineren zentralen Bau liegt ein Pressgewicht und zeugt von seiner ursprünglichen Funktion. Insofern dürften die wirtschaftlichen Grundlagen des Anwesens im Anbau von Wein oder Oliven und in der Haltung von Kleinvieh zu sehen sein. Zwei Sarkophage und eine große Anzahl von entsprechenden Keramikscherben weisen auf eine vorwiegende Nutzung in der Kaiserzeit hin und dürften mit dem, was architektonisch erhalten ist, in Verbindung zu bringen sein. Vereinzelte hellenistische und ältere Scherben deuten aber auf eine schon frühere, jedoch nicht genauer zu charakterisierende Phase der Besiedlung hin. Damit sind dann wahrscheinlich die beiden nahegelegenen, bereits seit längerer Zeit bekannten Felsgräber mit lykischen Fassaden zu verbinden⁹.

Im zentralen Bereich unseres Forschungsgebiets haben wir ebenfalls extensive und intensive Begehungen durchgeführt. Östlich von Çaylı haben wir in den Bergen auf etwas über 1700 m Höhe eine kleine, offensichtlich ganzjährig genutzte Siedlung samt Nekropole und einem mit einer Quelle verbundenen Heiligtum für Kybele aufgenommen (KIB 83;

⁸ Wir überlegen derzeit, ob es sich bei der Siedlung nicht um Sinda handeln könnte, dessen Lokalisierung nach der Identifizierung der Halbinsel am Gölhisar Gölü mit ‚Alt-Kibyra‘ wieder offen ist. Zu dieser Identifizierung s. bislang o. den Verweis in Anm. 4.

⁹ Zu diesen beiden Gräbern (KIB 103/1–2) s. K. Gay – Th. Corsten, Lycian Tombs in the Kibyris and the Extent of Lycian Culture, AnSt 56, 2006, 51–53 Abb. 11–15.

Abb. 7)¹⁰. Der Siedlungsplatz erstreckt sich zunächst über eine niedrige West–Öst orientierte Hügelkuppe, um sich dann hangabwärts bis zum Rand eines tiefen canyonartigen Winterbacheinschnitts (Yellik Çayı) hinzuziehen. Nur wenige Gebäudereste sind oberirdisch sichtbar, weshalb sich über das genaue Aussehen der Siedlung keine konkreten Aussagen treffen lassen. Etwas genauer lässt sich die leicht separierte Nekropole beschreiben, die aus ungefähr einem Dutzend Sarkophagen und Kammergräbern besteht. Vom Heiligtum finden sich die Architekturteile einer offenbar aufwendigeren Quellfassung sowie die Fragmente zweier Sitzstatuen der Kybele. Der Stil der Bildwerke, die Sarkophag – v. a. diejenigen mit Löwendeckel – sowie die Fundkeramik deuten auf einen kaiserzeitlichen und spätantiken Schwerpunkt des Ortes hin. Allerdings lassen sich innerhalb des Keramikspektrums auch einige Scherben als hellenistisch, klassisch und in einem Fall sogar als archaisch/klassisch identifizieren und belegen erneut eine frühere Nutzung. Womöglich aus dieser Frühzeit stammt eine befestigte Anlage (KIB 212; Abb. 8), die derjenigen von Söğüt stark ähnelt und oberhalb der Siedlung auf 2074 Höhenmetern auf dem Gipfelplateau des Büyük Yellik Tepesi gelegen ist. Innerhalb der aus Bruchsteinen errichteten, teils gut erhaltenen Ringmauer bilden ebenfalls nur die spärlichen Überreste eines einzelnen Gebäudes die Innenbebauung, und die Funktion dürfte auch hier wieder diejenige einer Fluchtburg für Menschen und Tiere gewesen sein. Diese vermutete Zweckbestimmung und die genaue chronologische Einordnung bedürfen aber ebenso wie das Verhältnis zur unterhalb gelegenen Siedlung noch weiterer Überlegungen¹¹.

Nur wenige Kilometer von Çaylı entfernt, beim modernen Dorf Yeşilköy, haben wir im Anschluss ein weiteres kaiserzeitliches Gehöft (KIB 74) untersucht, das von der Größenordnung her dem zuvor genannten (KIB 195/1–2) südlich des Gölhisar Gölü entspricht, aber mit einem Löwensarkophag verbunden war. Außerdem hat man einen der Räume seines Kernbaus irgendwann in christlicher Zeit, als das Gehöft wohl schon aufgegeben war, zur Anlage einer kleinen Kapelle benutzt.

Bei Tefenni haben wir einige uns schon bekannte Fundstellen oberhalb des Adalet Lojmanı überprüft, bei dem sich ein mit Reliefs des Reitergottes Kakasbos übersäter Fels befindet¹². In der Stadt selbst haben wir diverse, dorthin von anderen Orten verschleppte antike Architekturteile und Grabmäler dokumentiert (zusammengefasst unter KIB 210), darunter einige kaiserzeitliche Sarkophagdeckel mit liegenden Löwen sowie eine bereits bekannte hellenistische Grabstele mit einer Darstellung der Nike. Ferner haben wir südlich von Tefenni beim Dorf Işıklar einen wohl schon vor einigen Jahren beraubten Tumulus aufgenommen (KIB 88). Er zeichnet sich durch eine aus sorgfältig bearbeiteten Blöcken gebildete Grabkammer mit Satteldach aus und ist höchstwahrscheinlich vorhellenistischen Baudatums.

¹⁰ Die Siedlung ist bereits länger bekannt, s. Th. Corsten – O. Hüllden, *Forschungen in der Kibyratis* im Jahre 2008, in: AST 27/1, Ankara 2010, 357. Sie ist auch von dem Prähistoriker M. Özsait und seinem Team besucht worden, s. M. Özsait – G. Labarre – N. Özsait, *Nouveaux témoignages sur le culte de Cybèle en Pisidie occidentale*, Adalya 9, 2006, 7–9 Abb. 26–45, 47–49 [= Özsait u. a. 2006].

¹¹ Für eine erste Einschätzung s. Hüllden (im Druck).

¹² Zu diesem ‚Felsheiligtum‘ (KIB 65–66) s. zuletzt Corsten – Hüllden 2012, 61–63 (mit Verweisen auf die ältere Literatur) [K. B. Zimmer]. Bei den überprüften Fundstellen handelt es sich ein einfaches Felsgrab (KIB 67), die Grundmauern eines Rechteckbaus nahe einem ‚heiligen Baum‘ (KIB 68), ein weiteres potentielles Grab (KIB 69), einen großen Tumulus (KIB 70) sowie eine aus Bruchsteinen errichtete ‚Sperrmauer‘ (KIB 71).

Nördlich von Karamanlı haben wir auf der Ostseite von Karamanlı Barajı, einem modernen Stausee, die wohl bedeutendste Entdeckung der diesjährigen Kampagne gemacht. Dort erstreckt sich auf ca. 400 x 400 m Grundfläche und auf ca. 1200 m über dem Meeresspiegel ein vergleichsweise großer, von einer Handvoll Sarkophagen umgebener Siedlungsplatz (KIB 211), der vielleicht sogar durch eine schmale Umfassungsmauer geschützt war¹³. Sein Nukleus dürfte ein niedriger, flacher Felshügel im südlichen Bereich gewesen sein (Abb. 9), auf dessen Oberfläche sich die Grundrisse einiger Gebäude abzeichnen. Die weiteren Siedlungsreste dehnen sich nördlich davon in weitgehend ebenem Gelände aus, das lediglich zum Stausee hin etwas abfällt. Der gesamte Bereich ist mit Keramikscherben, die häufig von großen Vorratsgefäßen stammen, Dachziegelfragmenten und anderen Kleinfunden geradezu übersät. Außerdem zeichnen sich die Grundmauern diverser Gebäude unter dem spärlichen Bewuchs ab, darunter ein großer Kirchenbau, der auf einem Sporn unmittelbar oberhalb des Stausees gelegen ist. Die größte Überraschung aber stellen die zahlreichen Pressgewichte und anderen Teile von Pressanlagen dar, die ebenso über das Areal der Siedlung verteilt sind (Abb. 10). In einem Fall ist sogar ein Pressraum nahezu vollständig erhalten geblieben. Der gesamte Siedlungsplatz scheint demnach auf eine Produktion von Wein oder Olivenöl in größerem Maßstab ausgerichtet gewesen zu sein, weshalb schon beinahe, aber natürlich mit der gebotenen Vorsicht von einem regionalen ‚Produktionszentrum‘ zu sprechen ist¹⁴. Anhand des Verteilungsspektrums der Keramik lässt sich die Blütezeit der Siedlung in Kaiserzeit und Spätantike ermitteln. Wenige hellenistische und archaisch/klassische Scherben deuten zudem auf eine frühere Siedlungstätigkeit hin, die sich womöglich auf jene eingangs geschilderte Felskuppe beschränkte. Vor welchem Hintergrund der Ort vor allem in der Kaiserzeit zu betrachten ist, wird derzeit von uns diskutiert. Nicht ganz abwegig mag vielleicht der Gedanke sein, ihn mit einer der großen Domänen zu verbinden, die durch entsprechende Inschriften im Gebiet von Karamanlı – allerdings eigentlich weiter westlich davon in Richtung Tefenni – zumindest für das 2. und 3. Jh. n. Chr. bezeugt sind¹⁵.

Einen vergleichbaren Siedlungsplatz wie bei Karamanlı Barajı, der ebenfalls nach Ausweis zahlreicher Pressgewichte auf die Erzeugung von Wein oder Olivenöl ausgerichtet war, haben wir zu unserem großen Erstaunen einige Kilometer weiter nördlich im Gebiet östlich des Salda Gölü lokalisiert. Hier sind die einzelnen, fast völlig zerstörten und insofern kaum mehr rekonstruierbaren Gebäude aber wesentlich weiträumiger über das Gelände verteilt und bilden insofern eine Art offener Streusiedlung (KIB 213). Hier und da finden sich einige kleine Felsen, in deren Oberflächen einzeln oder in Gruppen kleine

¹³ Der Ort ist ebenfalls bereits von M. Özsaıt und seinen Mitarbeitern aufgesucht worden, s. Özsaıt u. a. 2006, 1–3 fig. 1–13. Sie haben jedoch die zweifelsfrei erkennbaren Standflächen eines Sarkophags und eines Grabaltars als Stufenaltäre für Kybele (auf die es am Ort keinen Hinweis gibt) missinterpretiert. Außerdem haben sie zwar Oberflächenkeramik registriert, die Dimension und Bedeutung des Siedlungsplatzes aber offensichtlich nicht erkannt.

¹⁴ Ob die Pressgewichte mit der Produktion von Wein oder Olivenöl im Zusammenhang stehen, ist derzeit noch nicht zu entscheiden. Zu einer eher ablehnenden Haltung gegenüber dem Anbau von Oliven und einer Präferenz gegenüber Wein im Hinblick auf die unserem Forschungsgebiet benachbarte Balburike s. J. J. Coulton (Hrsg.), *The Balboura Survey and Settlement in Highland Southwest Anatolia*, British Institute at Ankara Monograph 43, 1 (London 2012) 105–122.

¹⁵ Für eine knappe Zusammenfassung mit Nennung der älteren Literatur s. Corsten – Hülten 2012, 14 f. [Th. Corsten].

schalenartige Vertiefungen eingebracht worden sind. Ihre genaue Funktion ist bislang unklar, sie dürften entweder ebenfalls in einem landwirtschaftlichen oder einem damit verbundenen kultischen Kontext zu betrachten sein.

Die ländliche Streusiedlung liegt nahe dem modernen Dorf Kayadibi, wo aufgrund einer allerdings alles andere als eindeutigen Inschrift, die W. M. Ramsay und A. H. Smith im späten 19. Jahrhundert dort gesehen haben, sowie einiger Münzen aus antoninischer und severischer Zeit ein Ort mit Namen Keretapa-Diokaisareia lokalisiert wird¹⁶. Er lässt sich allerdings bislang nicht wirklich überzeugend mit konkreten Siedlungsresten verbinden, und es ist ebenso offen, wie der erkennbar gewichtige Anbau von Weintrauben oder Oliven in diesem nördlichen Teil der Kibyrtis vor diesem Hintergrund zu interpretieren ist.

Unser Bild von den Siedlungsstrukturen im Norden unseres Forschungsgebiets ist demzufolge nach wie vor fragmentarisch, und das bezieht sich chronologisch nicht nur auf die Kaiserzeit, sondern auch auf die vorangegangenen Epochen. In dieser Hinsicht blieb unsere Suche nach weiteren substantiellen Zeugnissen der vorhellenistischen Zeit, die sich der von uns schon früher untersuchten ausgedehnten Gipfelbefestigung (KIB 89) oberhalb des Salda Gölü sowie einem einige Kilometer weiter östlich bei Alanköy gelegenen Felsgrab mit dem Relief eines springenden Löwen (KIB 183) an die Seite stellen ließen, vorerst wenig ertragreich¹⁷.

Im Gebiet zwischen Yeşilova und Karamanlı haben wir schließlich oberhalb von Çaltepe auf dem Gipfelplateau des gleichnamigen Hausberges eine weitere befestigte Anlage untersucht, die aus einem von weiteren Gebäuden ringförmig umgebenen Kernbau auf der Bergspitze sowie mehreren Umfassungsmauern besteht (KIB 221). Zudem ist die Befestigung mit einem Kybele-Relief samt zugehöriger Weihinschrift assoziiert (KIB 220; Abb. 11), und innerhalb des türkischen Dorfes finden sich zahlreiche Spolien in Form von Architekturteilen, Grab- und Pressensteinen sowie Sarkophagfragmenten (KIB 219)¹⁸. Die Anlage auf dem Plateau, die nach Ausweis der Fundkeramik im Verlauf von Kaiserzeit und Spätantike in Gebrauch war, dürfte als befestigtes Hirtengehöft mit einem ausgedehnten Pferch zu deuten sein¹⁹. Das lässt sich gut mit den Reliefs und der Inschrift in Einklang bringen, die mit der Einlösung eines Gelübdes im Zusammenhang stehen. Dieses hat ein

¹⁶ Ausführlicher und mit entsprechenden Verweisen s. Corsten – Hülten 2012, 15 [Th. Corsten]. 52–54 [O. Hülten]. Dort wurde ein weiterer Siedlungsplatz (KIB 93) auf einem Hügel nahe Kayadibi in die Diskussion um die Lokalisierung von Keretapa-Diokaisareia mit einbezogen, der nach erneuter Untersuchung dafür aber auch als wenig geeignet erscheint.

¹⁷ Zur Befestigungsanlage vom Salda Gölü s. Corsten – Hülten 2012, 48–52 Abb. 27–29 [O. Hülten]; Hülten (im Druck). In der Kampagne 2012 haben wir dort die äußere Befestigungsmauer noch eingemessen und erneut Keramik gesammelt. Zu dem Felsgrab bei Alanköy s. O. Hülten, Ein archaisches Felsgrab mit Löwenrelief nahe Alanköy (Provinz Burdur), *IstMitt* 62, 2012, 371–382. Im Gebiet von Kayadibi, Yeşilova und Karaatlı haben wir noch eine kleinere Anzahl von Funden und Befunden aufgenommen, darunter im Wesentlichen verschleppte antike Bauteile, Grabsteine und Pressgewichte (KIB 215 und 217) sowie zwei aus Erde aufgeschüttete Tumuli (KIB 216 und 218).

¹⁸ Gipfelbefestigung, Relief und Inschrift hat offenbar A. Hall erstmalig bekannt gemacht, s. N. P. Milner, An Epigraphical Survey in the Kibyra-Olbasa Region Conducted by A. S. Hall, *Regional Epigraphic Catalogues of Asia Minor III*, The British Institute of Archaeology at Ankara Monograph 24 (Ankara 1998) 56 (Nr. 122). Eine Beschreibung mit teils irigen Interpretationen stammt zudem von M. Özsaıt und seinem Team, s. Özsaıt u. a. 2006, 4–6 Abb. 14–21.

¹⁹ Hierzu und zum Folgenden s. ausführlich Hülten (im Druck)

auf einem der Reliefs als Hirte charakterisierter Mann mit Namen Hieron offenbar geleistet, weil er die Attacke von Wölfen überlebt hat. Ob die Spolien in Çaltepe mit dem Gehöft in Verbindung zu bringen sind oder gar einen weiteren dorftypischen Siedlungsplatz in der Ebene bezeugen, ist bislang unklar.

Zusammenfassend lässt sich sagen, dass sich unserer Forschungen im Jahr 2012 auf recht unterschiedliche Bereiche der Kibyratis erstreckt haben. Von den Befunden her ergab sich eine gewisse chronologische Verschiebung in Richtung auf die Kaiserzeit und Spätantike. Für beide Epochen deuten sich zudem interessante Fragestellungen im Hinblick auf die wirtschaftlichen Verhältnisse oder das Verhältnis von Gipfelbefestigungen und Siedlungen in den Ebenen an, denen von 2013 an nachgegangen werden soll.

Öffentlichkeitsarbeit

Auch 2012 haben wir unsere Forschungen in der Kibyratis durch öffentlichkeitswirksame Maßnahmen begleitet, nicht zuletzt um den Bekanntheitsgrad der Region über die Wissenschaft hinaus zu erhöhen. Dazu zählen neben Artikeln in populärwissenschaftlichen Printmedien²⁰ diverse Beiträge in verschiedenen Formaten im Internet²¹. Ständig aktualisiert wird darüber hinaus die Homepage des Projekts, deren Informationen in deutscher, englischer und türkischer Sprache abrufbar sind²². Des Weiteren lassen sich unsere Forschungen seit Januar 2012 auf einer eigenen Facebook-Seite verfolgen, auf der wir zudem über andere ausgewählte Themen mit einem Bezug zur Kibyratis berichten²³. Sehr große Aufmerksamkeit – und das nicht nur in wissenschaftlicher Hinsicht – hat schließlich unser vom 4. bis 6. Oktober 2012 an der Österreichischen Akademie der Wissenschaften in Wien veranstaltetes internationales Symposium „Zwischen den Kulturen: die Kibyratis und ihre Nachbarn“ auf sich gezogen²⁴.

Kibyratis Araştırmaları 2012

2012 yılı çalışma kapanyası araştırma alanının değişik yerlerinde gerçekleştirilmiştir. Bubon territoriumunda İmparatorluk Dönemine ait bir çiflik evinin yanı sıra (Divre Mevkii) küçük ve olasılıkla savunmalı, Hellenistik dönemde kurulmuş ama asıl parlak dönemini Roma zamanında yaşamış bir yerleşim de belgelenmiştir (Arslantaş; Abb./Resim: 1),

Göhlisar Gölü'nün güneyindeki taramalarda Hellenistik öncesi tumuli veya „komponents“ olarak yorumlanabilecek buluntulara rastlanmıştır. Buradaki en önemli

²⁰ J. Ankermüller, Den alten Lydern auf der Spur, Bayerische Archäologie 2/2012, 48–51; O. Hülten, Neues aus dem Reich des Krösus, Spektrum der Wissenschaft 9/2012, 64–70.

²¹ s. etwa die Onlineausgabe der Frankfurter Allgemeinen (<<http://www.faz.net/aktuell/wissen/atomium-culture/archaeologie-eine-reise-in-die-kibyratis-11731528.html>>) oder die Plattform der EU-nahen Organisation Atomium Culture (<<http://www.atomiumculture.eu/content/kibyratis-ancient-and-“-between”-landscape-rediscovering-lost-settlement-and-its-hinterland>>).

²² s. <<http://www.klass-archaeologie.uni-muenchen.de/projekte/kibyratis/index.html>>.

²³ <<http://de-de.facebook.com/pages/Kibyratis-Projekt/283028865079503?sk=wall>>.

²⁴ s. die zur Vorbereitung des Kolloquiums eingerichtete Homepage <<http://kibyratis.univie.ac.at/>>. Ferner erschien nach dem Kolloquium ein kurzer Bericht auf der Plattform H-Soz-u-Kult: <<http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/tagungsberichte/id=4562>>).

buluntu İmparatorluk dönemine ait büyük ve masif bir çekirdek yapıya sahip bir çiftlik evidir. (Abb./Resim: 2).

Söğüt 'de eski Karalitıs Gölü yakınında kayalık bir yükselti üzerinde yer alan bir yerleşim ve nekropolü belgelenmiştir (Abb./Resim: 3). Bir kutsal alana sahip olup, çevresinde değişik stellerin bulunduğu ve bunlardan birinde dört figürlü ve ikisinde dioskurların yer aldığı pek çok kabartma bulunur..

Yerleşimde bulunan seramik spektrumu Hellenistik döneme kadar inmekte ve İmparatorluk döneminde artmakta ve Geç antik döneme kadar ulaşmaktadır. Ayrıca Selçuklu dönemi göçebelerine ait olabilecek seramik parçalarına da rastlanmıştır. Yerleşimin etrafında dağınık olarak bulunan tumuli (Abb./Resim: 4) güneyde daha eski bir yerleşim olan sığınma kule karakteri taşıyan savunmalı bir yerleşime ait olabilir. Aynı yönde Anbarcık ve Yazır köyleri arasında pek çok masif yapıdan oluşan (Abb./Resim: 5) büyük bir çiftlik yapısı ve nekropolü bulunmuştur. Çiftliğin odak noktasını seramik buluntulardan yola çıkarak İmparatorluk döneminin oluşturduğu anlaşılrsa da, daha önceden de yerleşim görmüş olmalıdır.

Çaylı'da 1700 metrenin üzerinde daha önceden de bilinen, bir Kybele kutsal alanına ve nekropole sahip Roma ve Geç antik dönem yerleşimi belgelenmiştir (Abb./Resim: 6). Burada daha erken döneme ait seramik parçalarına da rastlanmıştır. Daha yüksete Büyük Yellik Tepesi'nin zirvesinde yer alan doruk yerleşimi de olasılıkla daha erken döneme tarihlenmektedir (Abb./Resim: 7).

2012 çalışma kampanyasının en önemli buluntusu Karamanlı Barajı'nda belgelennmiştir. Hellenistik öncesi öncülü kayalık bir platoda bulunan (Abb./Resim: 8) bu yerleşim, Roma ve Geç antik dönemde ovaya yayılmıştır. Bu döneme ait pek çok yapı ve presler (Abb./Resim: 9) bu yerleşimin şarap ve zeytin yağı „üretim merkezi“ olarak karakterize etmektedir. Çalışmalarımızın en son ağırlık noktasını Çaltepe oluşturmuştur. Burada daha önceden bilinen bir Kybele sunağı ile beraber kompleks bir doruk savunması, İmparatorluk dönemine ait bir çoban çiftliği olarak yorumlanmıştır. (Abb./Resim: 10).



Abb. 1: Dioskurenrelief nahe Söğüt.



Abb. 2: Arslantaş/Elmalıyurt, kaiserzeitliche Siedlung. Gebäude/Raum mit massiv gebauter talseitiger Außenmauer.



Abb. 3: Gebiet südlich des Gölhisar Gölü. Kernbau eines kaiserzeitlichen Gehöfts; Maueransicht.



Abb. 4: Siedlungsplatz westlich von Söğüt. Felserhebung, die vermutlich den Kern der Siedlung bildete, von Nordosten.



Abb. 5: Siedlungsplatz westlich von Söğüt. Gebaute Kammer eines Tumulus.



Abb. 6: Gehöft/Weiler zwischen Anbarcık und Yazır. Blick auf eines der verstürzten Gebäude.



Abb. 7: Çaylı, Höhensiedlung. Blick von Süden auf die Überreste des Quellheiligtums.



Abb. 8: Çaylı, Gipfelbefestigung. Blick über das ummauerte Plateau von Süden.



Abb. 9: Karamanlı Barajı, Siedlung. Felskuppe mit Nukleus der Siedlung von Süden.



Abb. 10: Karamanlı Barajı, Siedlung. Pressgewicht.



Abb. 11: Çaltepe, befestigtes Hirtengehöft. Weihung an Kybele mit Reliefs.
(Nachweis für alle Abbildungen: Kibyratis-Projekt Wien/München)

ANTAKYA VE ÇEVRESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Hatice PAMİR*

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün izinleri ile 2011 yılı çalışmaları Antakya merkeze bağlı Şenköy Beldesi, Çatbaşı, Yoncakaya, Turfanda köyleri ve Yayladağ'ına bağlı Ayışığı Köyü'nde açık alan yüzey araştırması olarak gerçekleştirilmiştir (Harita: 1). Çalışmaya Bakanlık Temsilcisi Corrado Ozan RİJAVEC katılmıştır.¹ Yüzey araştırmasının yanı sıra Antakya merkeze bağlı Küçükdalyan beldesinde bulunan Hipodrom mevkiinde jeofizik araştırma ve mimarî belgeleme, Şenköy'de yer alan "Kızlar Sarayı" olarak adlandırılan çok odalı mekânda mimarî belgeleme çalışmaları yapılmıştır (Resim: 1).

ŞENKÖY ve ÇEVRESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

2011 yüzey araştırmasının büyük bölümünü oluşturan kısmı, Şenköy ve çevresinde yer alan Çatbaşı, Yoncakaya, Turfanda ve Ayışığı köylerinde yer alan; Şimal tepesi, Ercemil Mevkii, Karamağara Mevkii, Tırnaklı Mevkii, Üç Irmaklar Mevkii, Aslanlı Mevkii, Ötegeçe Mevkii, Turgut Mevkii, Ceni Mevkii ve Gavurköy Mevkii'nde sürdürülmüştür. Antiokheia'nın kırsal çevresindeki yapıyı ve merkezle olan ilgisini göstermesi açısından önemli olan bu çalışmalarda; 41 adet mezar odası, 3 adet kaya oygu mezar teknesi (*khamosorion?*), 10 adet taş işliğı, 6 zeytinyağı işliğı, 4 sarnıç, 1 su kaynağı, 15 kayaca oygu mekân, 11 adet mekân (ev, oda) 2 adet su toplama havuzu, 10 adet yerleşim yeri tespit edilerek belgelenmiştir (Harita: 1).

Mezar Odaları

2011 yılı yüzey araştırmalarında tespit edilen 41 adet mezar odası ve 3 adet mezar teknesinin, hemen hepsi doğal kayaca oyularak şekillendirilmiş, ancak mekân içi mezar yatağı sayısı ve tip bakımından farklılıklar gösterdiği anlaşılmıştır. Ayrıca bazı mezar odası örneklerinde, doğal mağaraların basit biçimlendirilerek kullanıldığı da görülmektedir. Şenköy Ercemil Mevkiinde yer alan YD 100A ve YD 100C No.lu mezar odaları kayaç zemine oyularak yapılmışlardır. Giriş bölümü üstten olan bu iki mezar odasından YD 100C'nin içi toprak dolgu olduğundan girilemezken, YD 100A ise *arcosolium* tipinde 3 yataklıdır. YD 101 No.lu mezar odasında yoğun bir tahribat gözlenirken, içerisinde 2 mezar yatağı kısmen görülmektedir. Bu mezar odasının 1 metre kuzeyinde ise direkt kayaç zemine oygu mezar odası yer almaktadır. Toprak dolgu ile kapanmış olan mezar odasında *arcosolium* görülebilmektedir. Çatbaşında yer alan ve yöre halkı tarafından Karamağara

* Doç. Dr. Hatice PAMİR, Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Tayfur Sökmen Kampüsü Antakya-Hatay/TÜRKİYE.

¹ 2011 yılı çalışmalarına Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Araş. Gör. İnanç Yamaç, Yüksek Lisans Öğrencisi Taner Dalgacı, Lisans Öğrencileri Memik Kereci, Yasemin Otsup, Döne Alkan, Gülşah Çetin, Yasin Karagöz, Tuma İşleyen, Didem Çapar, Turgut Gögebakan' ın katılımları katılmışlardır. Antiokheia Hipodrom alanında jeofizik araştırmaları İstanbul Üniversitesi' nden A. Fethi Yüksel tarafından yapılmıştır. Bu çalışmanın sonuçları Arkeometri Toplantısında sunulduğundan sonuçlarına bu makalede yer verilmemiştir. Çalışmalarımızı destekleyen TC Hatay Valiliğı, Antakya Belediye Başkanı Sayın Lütfü Savaş, İl Kültür Müdiresi Sayın Aysun Çlenek, Hatay Arkeoloji Müzesi Müdiresi Sayın Nalan Yastı ve Küçükdalyan Belediyesi Başkanı Fuat Altunel' e katkılarından dolayı teşekkürlerimiz sonsuzdur.

olarak adlandırılan YD 103 No.lu kaya mezar odası olasılıkla geç (Bizans) döneme ait olmalıdır. Mezar odasının önünde dikdörtgen bir avlu yer almaktadır. Avlunun başında yer alan ve kapı sövesi olabilecek olan delikli taş göze alındığında mezar odasının ikinci bir kapıya daha sahip oluğu düşünülebilir. Mezar odasının kapısının üst bölümünde üç adet mekâna ait betimleme ve bunların iki yanında yaprak bezemeleri yer alırken, alt bantın üst bölümü ile aşağıya doğru giden küçük bir bölümü baklava motifleri ile süslenmiştir. İç bölümüne iki basamak ile girilirken içeride üç tane *arcasolium*'lu mezar yatağı yer almaktadır (Resim: 2). Karamağara mevkiinde yer alan YD 102 ve YD 130 nolu mezar odaları *arcosolium* tipinde ve 3 yataklıdır. Ayışığı köyünde, Aslanlı mevkiinde yer alan YD 111, Ötegeçe mevkiindeki YD 113D ve Turgut mevkiinde bulunan YD 114 No.lu mezar odaları *arcosolium* tipindedir. Yoncakaya Ceni Mevkii'nde tespit edilen 14 mezar odası içerisinde YD 118, YD 132, YD 149, YD 150 A-B No.lu mezar odaları diğer mezar odalarına göre farklılık göstermektedir. YD 118 No.lu mezar odası iki odadan oluşan ve dikdörtgen bir avlu ile giriş yapılan, eliptik formulu ve düz tavanlıdır. İç odada 8 adet mezar yatağı ve iki adet niş bulunmaktadır. *Locus* tipinde olan yataklar, oda içerisine simetrik olarak işlenmişlerdir. Eliptik formu ve bu forma uygun adapte edilen *loculus* tipi mezar yataklarıyla, bu kaya mezarı önem arz etmektedir (Resim: 3). YD 132 No.lu mezar odası kayaç tabana oyularak şekillendirilmiştir. Odanın içinde iki adet *arcasoliumlu* mezar yatağı bulunmaktadır. Mezar yatakları doğu-batı yönde uzanmaktadır. Mezarların güney duvarına iniş için bir basamak yapılmıştır. Odanın girişi kayacın zemininde ve muhtemelen lahit kapağı şeklinde bir kapakla kapatılmıştır. Mezar odasının üstünde kalan alan ise ışık yeri olarak düzenlenmiştir. İlk bakışta basit *khamosorion* tipi mezarlara benzeyen fakat iç kısmında *archosolium* tipi uygulanarak kullanılan bu mezar tipi ilk defa karşımıza çıktığı için önemlidir (Resim: 4). YD 149 No.lu mezar odası, Yoncakaya Köyü'nün kuzeyinde kalan vadi eteklerinin tepe noktasında yer alan kayaç bloğu üzerinde yer almaktadır. Mezar odasının dörtgen planlı bir ön girişi ve bu girişe bağlanan dörtgen bir kapısı bulunmaktadır. Girişin kuzeyinde iki, güneyinde üç adet olmak üzere toplam beş niş açılmıştır. İçerisinde *loculus* tipinde açılmış dörtgen dokuz adet mezar yatağı bulunmaktadır. Mezar yatakları bir standart içinde yapılmıştır. Mezar odasının kuzeyinde ise kayacın üstünden gelen yağmur sularının akıtılması için oluşturulmuş dar bir kanal görülmektedir. Yoncakaya Köyü Ceni mevkiinde tespit edilen YD 116, YD 117, YD 120, YD 130, YD 131, YD 148, YD 151, YD 152, YD153 No.lu mezar odaları ise çoğunlukla içlerinde *arcosolium* bulunan mezar yapılarıdır. Şenköye bağlı Gavurköy'de 11 adet kaya mezar odası kayıt altına alınmıştır. Bu mezar odalarından YD 164 ve YD 170 No.lu olanlarda kaçak kazı yapıldığı tespit edilmiştir. YD 164 No.lu mezar odasında 6 adet mezar yatağı bulunmaktadır. Yatakların *arcosoliumu* yoktur ve tavanı düzdür. Girişin sağ ve sol kenarlarında iki tane niş vardır. Mezar odası içerisinde yapılan kaçak kazı neticesinde, mezar odasının içinde etrafa dağılmış durumda olan kemikler gözlenmiştir. Gavurköy'de kayıt altına alınan YD 172 ve YD 173 No.lu mezar odalarının içlerinde tahribat yoğun olarak görülmektedir. Şenköy sınırları içerisinde yer alan ve yöre halkının kızlarsaray diye adlandırdığı çok odalı mekânın (ev, konut) güneyinde YD 175 No.lu mezar odası bulunmaktadır. Kapı girişinin üst tarafında kayaca kazıma ile yapılmış haç işareti bulunmaktadır. İki basamaklı girişe sahip olan mezar odasının içerisinde üç adet *arcosoliumlu* mezar yatağı, yastıklarıyla birlikte bulunmaktadır. Kuzey ve güney tarafta bulunan mezarların mezar yatağı duvarları tahribattan görülemezken, batıda kalan mezar duvarının bir kısmı hariç tam olarak

gözlemlenmektedir. Kapı girişinde sağ ve sol yanlarda mezar kapısına ait söve delikleri bulunmaktadır.

İşlik Yerleri ve Mekânlar

Arkeolojik yüzey araştırmasında tespit edilen 11 işlik yerinden, Çatbaşı köyünde yer alan 99 A, Yoncakaya Ceni mevkiinde yer alan YD 123 ve YD 132 ile Şimaltepe’de yer alan YD 159 No.lu taş işlikleri genel olarak benzer özellikler göstermektedir. Büyük ve düz kayaç bloklarının tercih edildiği görülürken, kayaç üzerinde dikdörtgen, kare, üçgen ve oval taş kesim yerleri görülebilmektedir. İşleniş kolaylığı ve bölgedeki yoğunluğu açısından kireçtaşı tercih edilmektedir (Resim: 5). Taş işliği yerlerinin yanında 7 adet zeytinyağı işliği tespit edilmiştir. Bu zeytinyağı işliklerinden Şenköy Karamağara mevkiinde yer alan YD 125 No.lu zeytinyağı işliği kayaca oyularak oluşturulmuş iki mekânla, çift girişli işlik yeridir. İlk mekânın içerisinde dairesel bir ezme taşı bulunmaktadır. Ayrıca mekânın duvarlarında çok sayıda düzensiz niş açılmıştır. İki mekân arasında geçişi sağlayan bir koridor oluşturulmuştur. Mekânın dış ön yüzünün üst kısmında üçgen çatı şeklinde yapılmış bir kabartma bulunmaktadır. Yoncakaya köyünde yer alan YD 150 nolu işlik yeri ise gerek büyüklüğü gerek kullanımı açısından diğer işliklerden ayrılmaktadır. Öncelikle mezar odası daha sonra zeytinyağı işliği olarak kullanılmıştır. Odanın girişinde modern duvarlar görülür. İçerisinde iki büyük ezme taşı, merkezde de bir havuz vardır. YD150B’ye bağlı bir geçit bulunmaktadır, fakat sonradan kapatılmıştır. İçerisinde yer alan 19 tane niş tahrip edilmiş ve daha sonradan hazne olarak kullanılmıştır. Zeytin işlik malzemeleri hala durmaktadır. Tavan kısmında hangi döneme ait olduğu anlaşılamayan bir oyuk vardır. Ana mekân üç odadan oluşmaktadır. İlk oda girişin bulunduğu kısımdır. Odanın güneyinde ayrı bir girişi bulunan bir oda daha mevcuttur. Ancak odanın içi tamamen dolu olduğundan içine girilememiştir. Oda günümüzde demir kapı ile kapatılmıştır. Bu odanın yaklaşık 20m kuzeyinde ana mekânın girişi bulunmaktadır. Ana mekânda yer alan 4 adet *arcosolium*, mekânın daha önce mezar odası olarak yapıldığına işaret etmektedir. Ancak mekân işlik yerine dönüştürülürken *arcosoliumlar* bozularak depolama haznelere dönüştürülmüştür. Bu ilk odanın zemininde iki adet dairesel zeytin ezme taşı bulunmaktadır. Ayrıca girişin tam karşısındaki duvarın dibine dörtgen bir hazne zemin üzerine açılmıştır. Yine bu duvarın üst kısmında yukarı doğru uzanan bir oyuk görülmektedir. İkinci mekânın duvarlarında da depolama amaçlı açılmış oyuklar (niş) mevcuttur. Bu odaya iki geçitle bağlanan üçüncü oda ise çok tahribat yükündür (Resim: 6) Yoncakaya köyü içerisinde yer alan YD 156 kare planlıdır. Büyük bir ihtimalle mezar odası olarak yapılan mekân sonradan işlik olarak kullanılmıştır. Niş veya mezar belirtisi yoktur. Mezar içerisinde işlik olarak kullanılmış olabileceğine işaret eden bir oluk yer almaktadır. Giriş kapısı ve iç odanın işleniş şekli tipik kaya mezar odası tarzındadır. Yoncakaya köyünde yer alan bir diğer işlik yeri olan YD 159 No.lu işlik yeri Şimal tepenin güneyinde bulunan yolun altındaki yamaçta say üzerinde kayaya oyulmuş oluk ve haznelere oluşmaktadır. Bu hazneler üç yuvarlak ve üç elips şeklindedir. Büyük olan hazne bir olukla aşağıdaki mekânla bağlantılıdır. Bu haznelerin yanında yarım daire şeklinde bir hazne daha bulunur. İşliğin altındaki mekânın üzerinde taş çıkarma yerleri görülür. Bu alan eski bir taş işliğidir. Bu haznelerin bulunduğu alanın altındaki mekân bölümlere ayrılmıştır. Bu mekânda iki hazne daha bulunmaktadır. Mekân, barınak olarak da kullanılmış olabilir. Mekânın duvarlarını bölümlere ayıran belirgin et kalınlığı görülmektedir. Ayışığı köyünde yer alan YD 113 A, Yoncakaya köyünde yer alan YD 136 ve YD 137 No.lu işlikler ise açık alan da kayaca işlenerek oluşturulmuş, içlerinde zeytin ezme taşları, küçük havuzları (hazne) ve olukların bulunduğu işliklerdir (Resim: 7).

Yüzey araştırmasında tespit edilen ve tam olarak hangi amaca hizmet ettiği bilinmeyen, kayaca oyularak ya da doğal mağaralara düzenlemeler yapılarak oluşturulmuş mekânlar tespit edilmiştir. Antakya'da Erken Hristiyanlık döneminden itibaren çoğunlukla ulaşılması zor ve saklanma açısından kuytu yerlerde bulunan kaya mekânlara rastlanmaktadır. Çoğunluğu kutsal amaca hizmet için oluşturulan bu mekânlara özellikle merkeze uzaklığı açısından da düşünüldüğünde, kırsal kesimde fazlaca rastlanmaktadır. 2011 yüzey araştırmasında 11 adet kaya mekân tespit edilmiştir. Yoncakaya köyünde yer alan YD 155 No.lu çok odalı mekân, yöre halkı tarafından iki katlı mağara olarak anılmaktadır. Büyüklüğü ve işlevselliği açısından tespit edilen diğer mekânlara göre farklılık göstermektedir. Yoncakaya Köyü'nün kuzey yamacında yan yana devam eden kayaya oyulmuş mekânlar bulunmaktadır. Doğudan batıya doğru uzanan mekânlarda büyük nişler ile küçük oyuklar yer almaktadır. İkinci bölümde oyuklar devam ederken en batıdaki mekânın önü duvarla kapatılmıştır. İçerisinde iki adet büyük niş ile küçük çaplı nişler bulunmaktadır. Mekânın içinden üst tarafa geçiş olarak bir oyuk açılmıştır. Orjinalinde üç katlı olan bu yapının üçüncü katının tabanının bir kısmı dururken, geri kalan kısmı koparak aşağıya birinci kata düşmüştür. Mekânın alt katına inmek için kullanılan dikdörtgen şeklindeki tünelin kenarlarında merdiven olukları bulunmaktadır. 2. katta dikdörtgen iki alan yer almaktadır. Bu alan ışık olarak kullanılmış olabilir. Şenköy Ercemil mevkiinde yer alan YD 100, Ayışığı köyünde yer alan YD 109, Yoncakaya köyü içerisinde yer alan YD 119, YD 122, YD 133, YD 138, YD 139, YD 141, YD 143 ve Gavurköy içerisinde bulunan YD 163, YD 169 No.lu kaya mekânlar, genellikle dikdörtgen veya oval formda olup daha sonradan ışık yeri olarak kullanım görmüş olan mekânlardır. Bu kaya mekânların ön cephesi genelde açıkken, bazılarında cephe kısmı büyük taşlarla kapatılmış ve girişler mekânın tavanına açılmış olan oyuklardan yapılmıştır.

Yerleşim Yerleri

Yüzey araştırmalarında 10 tane antik yerleşim yeri tespit edilmiştir. Şenköye bağlı Şimaltepe'de yer alan ve YD 97 olarak kayıtlanan yerleşme kayaç temel tepe üzerinde yer almaktadır. Teraslandırma sistemiyle düzlüğe bağlanan yerleşme güneydoğu ve güneybatı bölümünden takip edilebilmektedir. Tepe bölümünde yerleşmeye ait düzensiz taş bloklardan oluşturulmuş yıkıntı duvarlara rastlanmıştır. Bu taşlar ana kayaya oturtulmuş şekildedir. Tepenin üst bölümünde kuzeye yakın kısmında bir sarnıç bulunmaktadır (kesiti armut formunda). Tepe etrafındaki eğime göre düzenlenen teraslarda güneybatı bölümündeki kısım eğime göre daha dar ve daha kısa teraslandırmaya sahipken güneydoğu bölümündeki teraslandırma daha geniş yapılmıştır. Güneydoğudaki 3. ve 4. teraslar arasında daha önceden yapılmış olan teras duvarı tespit edilmiştir. Olasılıkla 4. terastan önce yapılmış olan bu teras doğal nedenlerle ya da teras alanının genişletilmek istenmesiyle kullanım dışı kalmıştır. Şimal Tepesinin güneyinde yer alan duvar üst üste teras katlarından oluşmuş ve iri taşlardan yapılmıştır. Terasların bulunduğu bölümde günümüzde ağaçlar bulunmaktadır. Şenköy Ercemil mevkiinde yer alan YD 100 No.lu yerleşim yerinde teraslardan oluşan bir tepe yamacı bulunmuştur. Alanın tepe noktasında kaçak kazı sonucu ortaya çıkmış bir mezar odası bulunmaktadır. Kayaca oyularak yapılmış mezar yapısının 10 m güneydoğu aşağısında kayacın düzeltilmesi ile oluşturulmuş dörtgen bir mezar bulunmaktadır. Mekânın duvarlarında dörtgen 2 adet niş görülmektedir. Halk, mekânın yanında günümüzde dolmuş bir kuyu olduğunu belirtiyor. Bu mekânın yaklaşık 8 m güneydoğu kısmının aşağısında ise dörtgen kesme blok taşlar kayaçtan bir kapı eşiğinin

parçası ve kayaca oyularak yapılmış dörtgen planlı bir su toplama havuzu bulunmaktadır. Havuz, taş ve toprak molozları ile dolmuştur. Yerleşim alanı teraslandırılmış ve duvarlarla desteklenmiştir. Turfanda köyünde bulunan YD 104 No.lu yerleşime Turfanda köyü muhtarı öncülüğünde bakıldı ve alanda eski bir yerleşme olduğu saptandı. Burada ele geçen seramiklerin tarım toprağının sürülmesiyle yüzeye çıktığı gözlemlenmiştir. Yoğun oranda seramikle karşılaşmıştır. Yamaçta bulunan bu alanın fotoğrafı çekilerek kaydı alınmıştır. Yamacın kuzeydoğu bölümünde transect yapılmıştır. Ayışığı köyü Tırnaklı mevkiinde tespit edilen YD 110 No.lu yerleşim yerinde işlenmiş kayaç ve düzensiz taşlardan oluşturulmuş 6 adet mekân kalıntısı bulunmuştur. Duvarlar, harçsız ve düzensiz örgüye sahiptir. Mekân duvarlarında nişe rastlanmamıştır. Dik bir yamaçta bulunan yerleşmede teraslama yapılmıştır. Alanın doğusunda kaya nişi bulunmaktadır. Ayışığı Köyü Turgut mevkiinde yer alan YD 115 No.lu yerleşme tepenin güney yamacında kurulmuştur. Mezar odalarının yer aldığı yerleşme daha sonradan fundalık (tarım amaçlı) olarak kullanıldığı için mekânların birçoğu orijinal planın dışında kalmışlardır. Antik mekâna ait çoğu taş modern dönemde toplanarak set yapmak için kullanılmıştır. Tepenin güneyinden başlayarak üst noktaya (kuzey) kadar teraslama yapılmıştır. Teras duvarları güneye bakar şekildedir. Aynı zamanda tepenin batı ve doğu yamaçlarına doğru bu teraslamanın devam ettiği gözlemlenmektedir. Olasılıkla bu teras güneydoğu ve batı yönlerine doğru devam etmektedir. Tepe üzerinde dikdörtgen mekânlara rastlanmaktadır. Büyük boyutlu olan mekânlar kayaca oturtulmuşlardır. Bu mekânların iç kısımları tahribattan dolayı orijinal planı veremezken, dış konturlardan yapıların planları anlaşılabilir. YD 121 No.lu yerleşim yeri Yoncakaya Ceni mevkiinde yer almaktadır. Stabilize yolun güneyinde yer alan üç tepe ile kayaç tepeler arasında kalan vadi alanında antik yerleşimlere ait çeşitli kalıntılar bulunmaktadır. Alçak olan iki tepenin yamaçlarının ve vadi yakalarının teras duvarları ile teraslama yapıldığı görülüyor. Teras duvarlarında çeşitli ebatlarda blok taşlar kullanılmıştır. Bu taş blokları, alandaki yerleşim dokusuna işaret etmektedir. Ayrıca kayaç bloğunda ezme hazneleri gözlemlendi. Bu ezme hazneleri de alandaki işlik yerlerini işaret etmektedir. Teras duvarları batıya doğru ormanlaşmış olan alana doğru devam etmektedir. Alanda tarım devam etmektedir. Yoncakaya Ceni mevkiindeki YD 134 No.lu yerleşim alanı yarı yamaç yarı tarımsal alan niteliği taşımaktadır. Alana hâkim konumda güneydoğuya ve kuzeye bakan kayaç üzerinde, kayaç zemin düzeltilerek tahkimli bir alanda yerleşilmiştir. Tahkimattan dolayı Ceni Mevkii'ndeki en geniş alana yayılan bu yerleşim önemlidir. Kendini savunan, belki küçük bir konak gibi yerleşilmiştir. Saylık alanı çevreleyen duvarlar ve yerleşime açılan iki geçit vardır. Güneye bakan bu geçit kapıları tahkimlidir. Yerleşim alanının uzunluğu tepe kısmına doğu-batı yönünde 68m, kuzey-güney yönünde 65m'dir. Bu yerleşimin güneyinde tarlalar, kuzeyinde ise vadi yatağına eğimli inmekte olan ve teraslar üzerinde mekânlar vardır. Yerleşim alanının kuzeyinde ve güneydoğusunda su kaynağı vardır. Bugün hala teras yapılmaktadır. Tarım alanları açılırken duvar taşları kaldırılarak tarla kenarına konulmuştur. Yerleşim 65x63m düzlük kısımda kayaç zemin düzeltilmiş çıkan taşlar duvar yapımında kullanılmış olmalıdır. Yoncakaya Ceni mevkiinde yer alan YD 146 No.lu yerleşim alanı tepede yer alan düz bir kayaç üzerindedir. Yerleşmede taş işlikleri, kaya mezarlar, kesme blok taşlardan duvarların bulunduğu mekânlar kayıt altına alınmıştır (Resim: 8). Şenköye bağlı Gavurköy'de kayıtlara YD 169 olarak geçen bir yerleşim yeri tespit edilmiştir. Kayaç zemin üzerinde yer alan yerleşim tepesinin üst kısmında, kayalık alan ve bu alanın etrafında mekânlar gözlenmiştir. Dikdörtgen formlu mekânların duvarları kimi yerlerde düzleştirilmiş kayaçlar kimi yerlerde ise kesme blok

taşlarla oluşturulmuşlardır. Bu alan içerisinde taş işliğı olarak kullanılmış kayaçlar da bulunmuştur. Tepenin üst kayalık bölümünün kuzey eteğinde duvarlarla örölü ve giriş kapısı bulunan bir mekânın içerisinde ağız kısmı iki taş sırası ile örölmüş bir sarnıca rastlanılmıştır (169 F). Sarnıcın içerisi taş ve toprak dolgu ile kapalıyken, görölebilen kısmına bakılarak armut formuna sahip olduğı söylenebilir. Sarnıcın doğu bölümünde yer alan kayaç düzleştirilerek duvar olarak kullanılmıştır. Bu kayaç duvar batıya devam ederek buradan kuzeye doğru köşe yapmaktadır. Kuzeye devam eden bölümünde bir adet niş bulunmaktadır. Mekân içerisinde düzgün kesimli taş bloklar ve bir tane kapı lentosu gözlenmiştir. Sarnıcın bulunduğı bu yapı olasılıkla bir mekân olarak tasarlanmış ve geç dönemde işlerliğini yitirerek sarnıca çevrilmiştir. Tepenin kuzeybatı yamacında yerde kayaca oyulmuş bir mezar odası bulunmuştur (169 E). Kare girişe ve basamak olarak kullanılan bir çıkıntıya sahip olan bu mezar odasının iç kısmı taş ve toprak dolguyla kapalıdır. Giriş kısmında açıkta kalan bölümüne bakıldığında tek odalı olan mezar odasının *arcasolium*'lu olduğı gözlenmektedir. Ayrıca mezar odasının kare girişinin hemen doğu yanında küçük dikdörtgen bir üst giriş bulunmaktadır. Güney yamaçtan doğuya doğru ilerlediğimizde kayaya oyulmuş küçük koridora sahip bir mekân bulunmaktadır (169B). Bu mekânın doğusunda içi dolu halde olan ve kayaca oyulmuş bir mezar odası bulunmaktadır (169A). Bu mezar odasının kuzey üstünde birbirlerine yakın mesafede kayaca oyulmuş 3 giriş bulunmaktadır (169C). İçeri dolu olan bu girişlerin görölebilen kısmında birbirlerine geçişi sağlayan kapılar gözlenmiştir. Bu duruma bakılarak olasılıkla burası 3 odalı kayaca oyulmuş bir mekân olmalıdır. Bu üç girişli mekânın kuzeyinde ön tarafı kayaya oyulmuş arka kısmı duvarlarla örölmüş bir mekân daha tespit edildi (169D). Bu mekânda ağaç ve çalılarla kaplı olduğı için detaylandırılmadı. Yerleşim alanında gerçekleştirilmiş birçok kaçak kazı ile yerleşime ait mekânların tahrip edildiğı görölmüştür (Resim: 9).

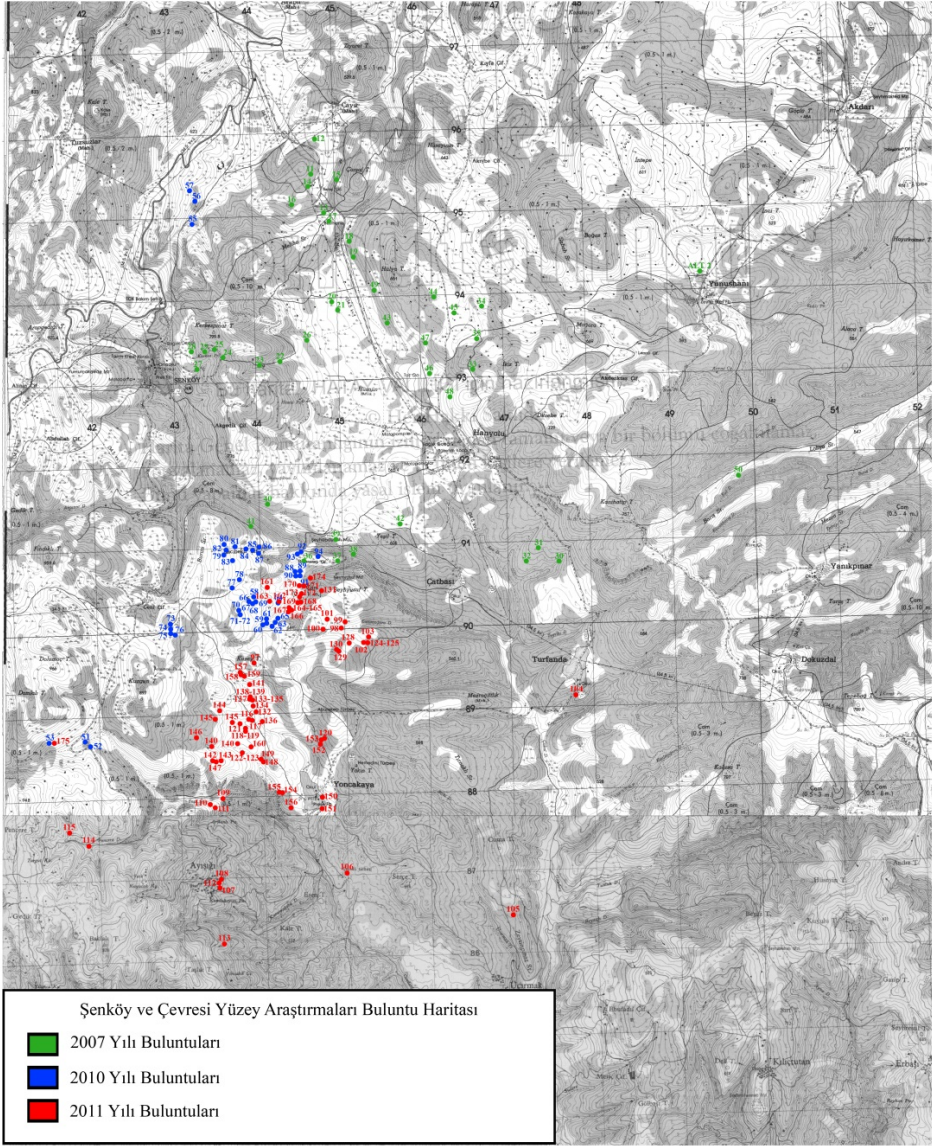
Antiokeia Hipodrom Mevkii Çalışmaları

Antiokeia kentsel yayılım alanı tespit çalışmalarının yönelik 2004 yılından bu yana sürdürölen 2011 yılında Antiokeia' nın 2. Mahallesi olarak Asi nehri üzerinde ada mevkii olarak tanınan yerde Seleukos Kallinikos (MÖ 246-226) döneminde kurulan daha sonra oğul Antiokhos III (MÖ 223-187) tarafından geliştirilen² ve “Yeni Şehir” olarak adlandırılan yerde gerçekleştirilmiştir. Alanın yıllardır biriken çevre kirliliğinden arındırılması için Hatay Arkeoloji Müzesi Arkeoloğı Demet Kara tarafından çevre temizlik çalışmalarının tamamlanmasından sonra alanın modern kirlilikten arındırılan yerlerinde jeofizik çalışmalar Yrd. Doç. Dr. A. Fethi Yüksel tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmanın sonuçları Arkeometri Sempozyumu'nda sunulmuştur. Jeofizik araştırma sonuçlarına dayalı olarak Hatay Arkeoloji Müzesi tarafından belirlenen noktada kurtarma kazısı yapılmıştır.

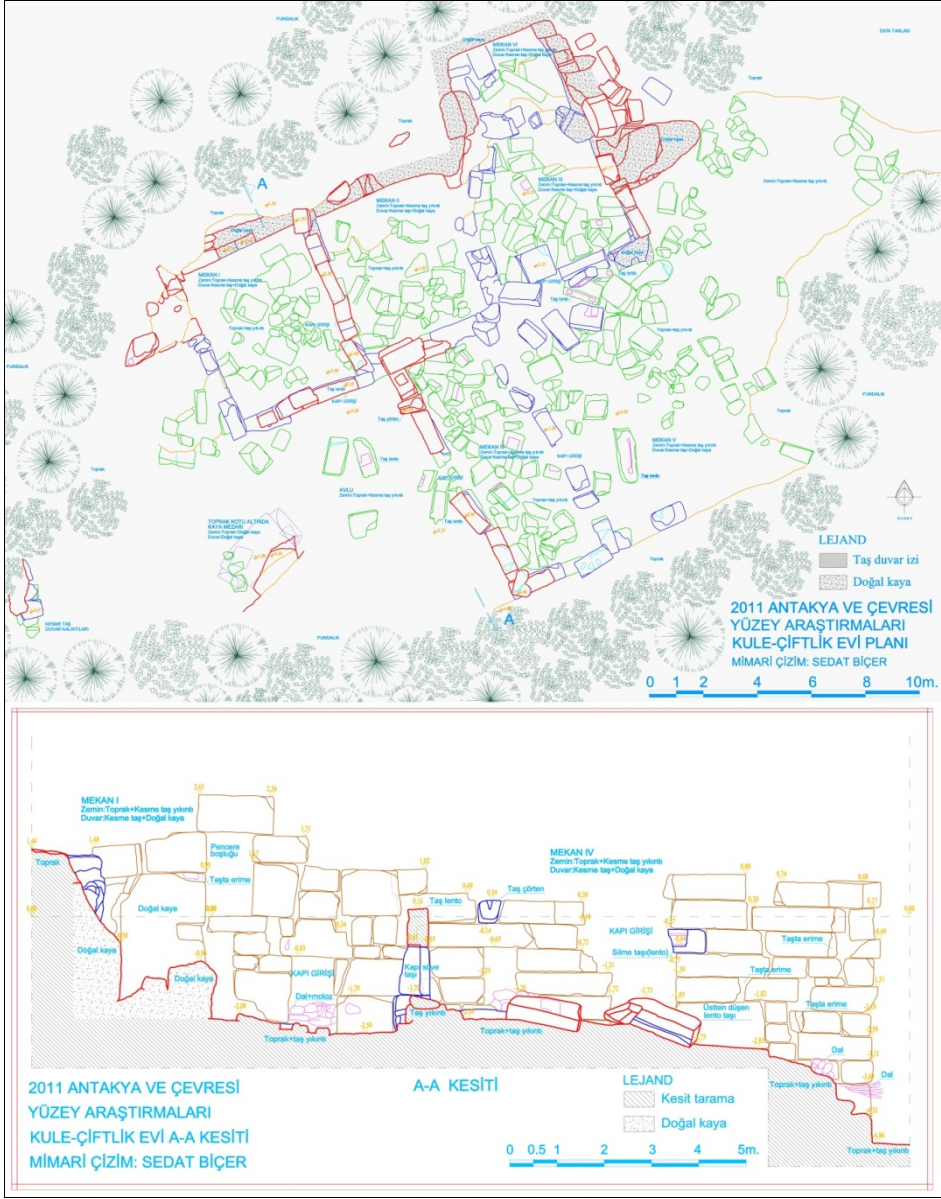
² G. Downey 1966⁽²⁾ . *A History of Antioch in Syria From Seleucus to the Arab Conquest*, 91-92.

ANTAKYA - P36 - d3
HAMA - R36 - a2

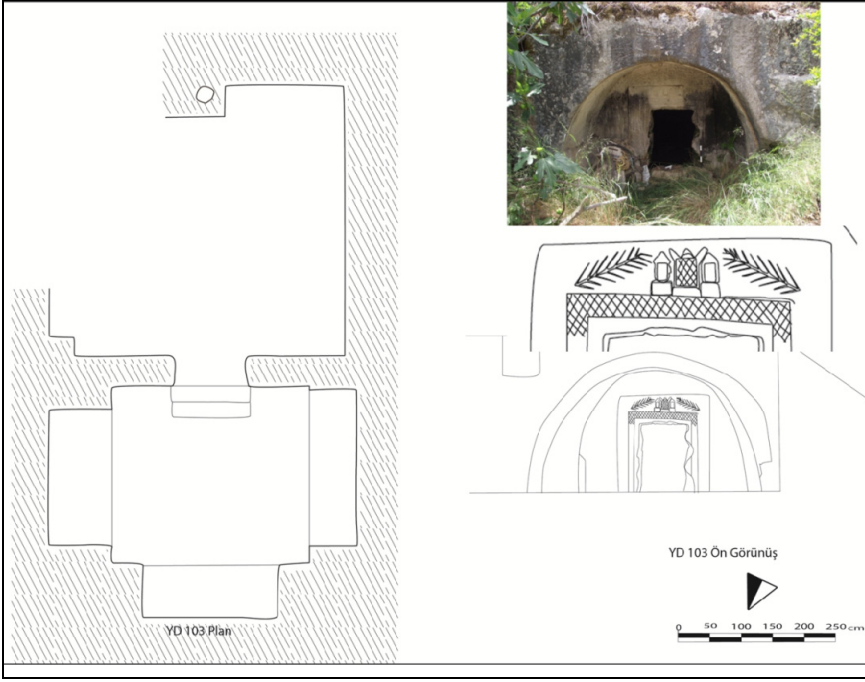
TÜRKİYE 1:25.000



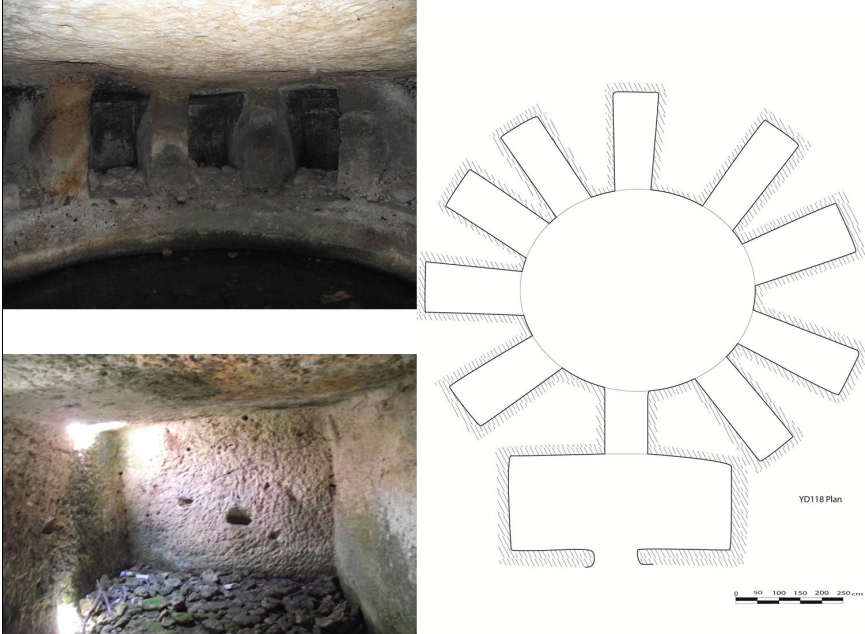
Harita 1: 2007-2011 yılları arasında buluntu ve yerleşim dağılımı kırmızı işaretli noktalar 2011 yüzey araştırma noktaları.



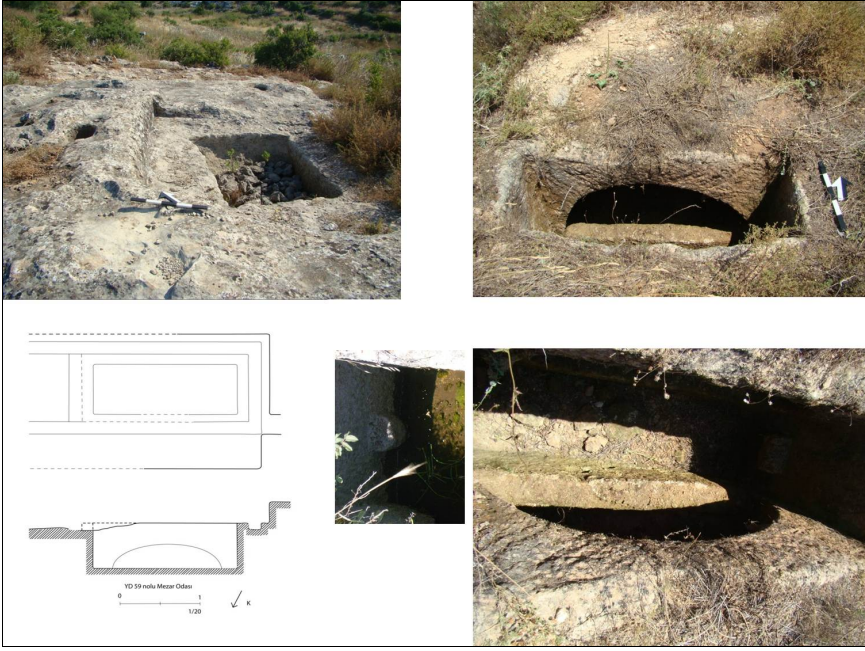
Resim 1: Şenköy Kızılarsaray genel vaziyet planı ve kesit çizimi.



Resim 2: YD 103 No.lu Mezar Odası.



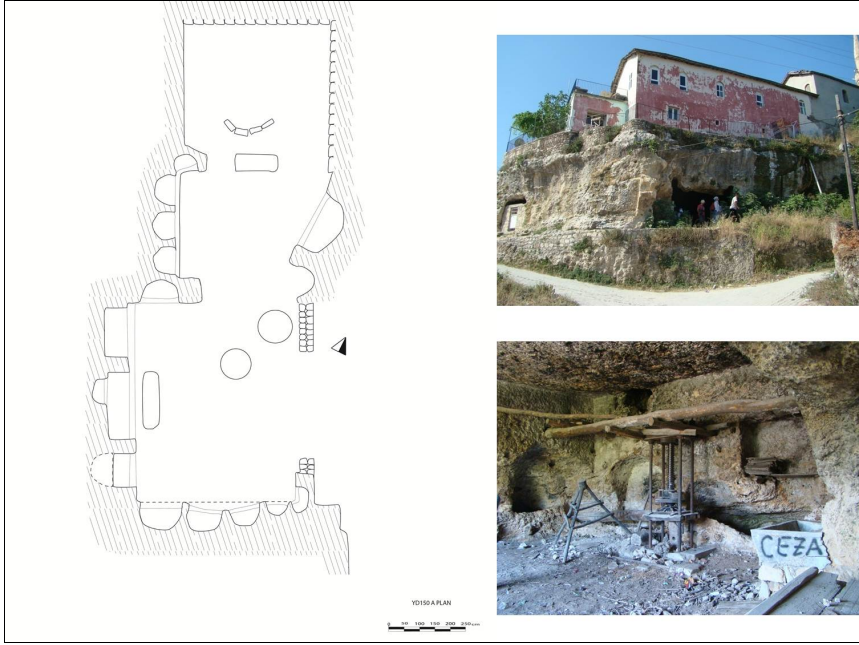
Resim 3: YD 118 No.lu Mezar Odası iç mekân görünümü ve kroki planı.



Resim 4: YD 132 No.lu Mezar Odası.



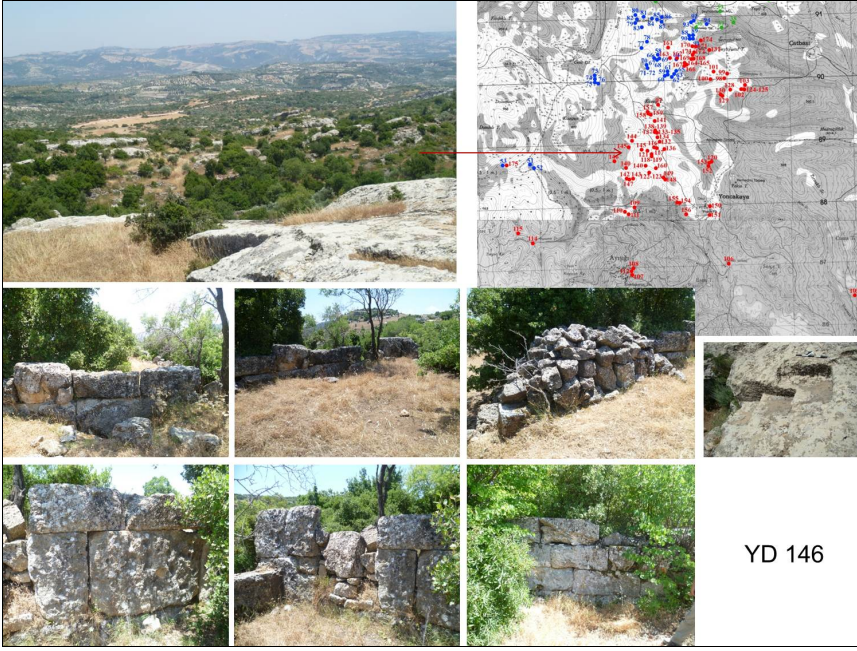
Resim 5: Taş İşlikleri.



Resim 6: YD 150 No.lu Mezar Odası – Zeytinyağ İşliği.



Resim 7: Zeytinyağı İşliklerine Ait Ezme Taşları ve Hazneler.



Resim 8: Yoncakaya Köyü-Ceni Mevkii 146 No.lu Yerleşim Alanı ve Diğer.



Resim 9: 2011 Yüzey Araştırmasından bazı yerleşimlere ait seramik örnekleri.

2012 YILINDA PERGAMON'UN YAKIN ÇEVRESİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN YÜZEY ARAŞTIRMALARI RAPORU¹

Felix PIRSON*
Barbara HOREJS

2011 yılında Elaia'daki çalışmalar tamamlandıktan sonra, 2012 yılındaki çalışmalarımızda yakın çevredeki prehistorik yerleşmelerin araştırılmasına² ağırlık verildi. Bu çalışmalar hakkında aşağıda ayrıntılı olarak bilgi verilmektedir. Buna paralel olarak, „Pergamon Kırsalı (Chora)“³ araştırmasındaki son kontroller ve Elaia'nın batısında bulunan Bakırçay (Kaikos) Deltası'ndaki jeoarkeolojik incelemelerle bu araştırmalar pekiştirilmiştir⁴.

Pergamon ve çevresi yüzey araştırmasının tüm kısmı projelerini içeren genel bir haritasını oluşturduktan sonra⁵, tüm araştırma bölgesinin uydu resimleri temelinde hazırlanmış olan⁶ 1:25.000 ölçekli (Resim: 1-2) ve birbirine uygun haritalarını oluşturmak

*Felix PIRSON, Alman Arkeoloji Enstitüsü, İnönü Caddesi, No:10, 34437 İstanbul/TÜRKİYE.

¹ Metnin Türkçe'ye çevrilmesinde emeği geçen Hülya Çatak'a çok teşekkür ederim.

Conze ve diğ. 1912/1913: A. Conze – O. Berlet – A. Philippson – C. Schuchhardt – F. Gräber, Stadt und Landschaft, Altertümer von Pergamon 1 (Berlin 1912/1913).

Pirson 2007: F. Pirson ve diğ., Pergamon – Bericht über die Arbeiten in der Kampagne 2006, *Archäologischer Anzeiger* 2007/2, 13–70.

Pirson 2008: F. Pirson ve diğ., Pergamon – Bericht über die Arbeiten in der Kampagne 2007, *Archäologischer Anzeiger* 2007/2, 83–155.

Pirson 2009: F. Pirson ve diğ., Pergamon – Bericht über die Arbeiten in der Kampagne 2008, *Archäologischer Anzeiger* 2009/2, 129–213.

Pirson 2010: F. Pirson ve diğ., Pergamon – Bericht über die Arbeiten in der Kampagne 2009, *Archäologischer Anzeiger* 2010/2, 139–236.

Pirson 2011: F. Pirson ve diğ., Pergamon – Bericht über die Arbeiten in der Kampagne 2010, *Archäologischer Anzeiger* 2011/2, 81–212.

Pirson 2012: F. Pirson ve diğ., Pergamon – Bericht über die Arbeiten in der Kampagne 2011, *AA* 2012/2, 175–274
Pirson 2013: F. Pirson ve diğ., Pergamon – Bericht über die Arbeiten in der Kampagne 2012, *AA* 2013/2 (baskıda)

* Ayrıntılı önraporlar *Archäologischer Anzeiger*'da yıllık olarak yayınlanmaktadır. Daha geniş bilgiye www.dainst.org/index_650_de.html adresinden ulaşılabilir. Alman Arkeoloji Enstitüsü Pergamon Kazısı, bu yıl da çalışmaları destekleyen tüm kurum ve kişilere teşekkür eder. Bunların başında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Bergama Müzesi ve Almanya Büyükelçiliği Kültür bölümü (Ankara) gelmektedir. Maddi katkıda bulunanlar ve işbirliği yapanlar, ilgili bölümlerde yer almaktadır. Genel Müdürlüğü te.M.S.ilen çalışmalara bu yıl Yusuf Çorbacıoğlu (Aydın ve çevresi Koruma Kurulu) ve Sebahat Kaputoğlu (Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü) katılmıştır. Kendilerine yardımlarından dolayı çok teşekkür ederiz.

² Pergamon ve çevresi çerçevesinde gerçekleştirilen ERC-Projesi No. 263339 „Prehistoric Anatolia“ çalışmaları, Barbara Horejs (Viyana) tarafından yürütülmektedir.

³ Bkz. son çalışmalar M. Zimmermann, şurada: Pirson 2012, 208–218. Das Projekt »Chora von Pergamon« projesi Martin Zimmermann tarafından yürütülmektedir ve »Die hellenistische Polis« 1209 DFG- ağırlıklı programının parçasıdır.

⁴ Bkz son M. Zimmermann, şurada: Pirson 2012, 208–218. »Chora von Pergamon« projesi Martin Zimmermann tarafından yürütülmektedir ve »Die hellenistische Polis« 1209 DFG- ağırlıklı programının parçasıdır.

⁵ Pirson 2012, 203 Res. 40.

⁶ J. Toth (Berlin – Budapest) DLR-RESA (Deutsches Luft- und Raumfahrtzentrum – RapidEye Science Archive, Alman Havacılık ve Uzak merkezi) uydu resimlerinin temelinde.

mümkün oldu. Gelecekte Pergamon kazısındaki tüm coğrafi bilgilendirme sisteminin (CBS) temelini oluşturacak bu haritalarda, doğal topoğrafik yapının ve tüm arkeolojik buluntu yerlerinin yanı sıra araştırma bölgelerinin sınırları da görünür olacaktır.

Kalerga Tepe'nin üst kısmında (Resim: 3) „Chora“ yüzey araştırması ekibi tarafından tespit edilen yüksek sayıdaki prehistorik çanak çömlek parçalarından oluşan ilk kanıta göre, artık tepede bulunan eski bir yerleşim aktivitesinden söz edebiliriz. Bu yerleşim Kaikos'un batı vadisindeki Pergamon'un efsanevi öncül yerleşimi olan Teuthrania ile özdeşleştirilmektedir. Erken dönem keramiği bulunmaması sebebiyle bu tez son döneme kadar şüphe ile karşılanmaktaydı; ancak son prehistorik dönem keramik buluntularından sonra böylece yeniden gündeme gelmiş oldu. Kalerga Tepesi'nin gerçekten efsanevi Teuthrania'nın bulunduğu yer olup olmadığı sonucundan daha da önemlisi, özellikle Hellenistik dönemdeki yeni yönetim merkezinin, geçmişi eskilere dayanan yakın çevresine mitolojik bir anlam yüklediği dönemde⁷ de Kalerga Tepe üzerindeki erken dönem kalıntılarının görülmüş olması ve bu olağanüstü etkileyici Tepe ile yerel mitolojide sözü edilen efsanevi kent Teuthrania arasında bir bağ kurulmuş olduğuna dair yeterli verilerin artık ele geçirilmiş olmasıdır⁸.

Elaia koyunda geçtiğimiz yıllarda gerçekleştirilen burgu sondajların ayrıntılı analizine devam edilmesi ve Elaia'nın çevresinde yapılan referanslı diğer burgu sondajları ile artık bu yıl Elaia'nın kapalı limanının çevresinde bulunan Antik Dönem kıyı şeridinin oldukça doğru bir rekonstrüksiyonu mümkün olmaktadır (Resim: 4). Hellenistik Dönem öncesi M.Ö. 2500 dolaylarındaki maksimum deniz transgresyonunu bir regresyon takip etmiştir. Diateichisma'nın kuzey transeksiyonunda ve doğusundaki transeksiyonunda yapılan sondajların neticeleri, M.Ö. 2500 civarında yerleşim tepesinin yarım ada olarak Elaia koyunun içine uzandığını göstermektedir. Hellenistik Dönem öncesi halkı için yarım adanın doğusundaki küçük koy, olasılıkla, avantajlı bir gemi yatağı durumundaydı. Milet ve Ephesus'a benzer olarak, Antik Dönem kent alanının büyük kısımları deniz tortuları üzerine kurulmuştur. Liman tesisleri erken Hellenistik Dönemde Pergamon etkisi altında kurulurken, kıyı şeridi belirgin olarak denize doğru kaymıştı ve vadinin Bozyertepe ve kent tepesi arasındaki geniş alanları karaya bağlıydı. Kentin hemen ön alanında yapılan iki burgu sondajı ile, Elaia'nın en parlak döneminde, olası gemi barınakları kullanımı için önemli bir temel oluşturmuş olan denizsel ortamlarda yer aldığı kanıtlanmaktadır. Alan, M.S. 500'lere kadar gözle görülür bir şekilde karalaşmıştır. En geç M.S. 500'lerden itibaren ne açık liman ne de kapalı liman kullanımı mümkün olmuştur. Bu limanın işlevselliğinin kaybı, Elaia'daki yerleşimin sona ermesinde mutlaka etkili olmuştur⁹.

F. P.

Yakın Çevredeki Prehistorik Yüzey Araştırması

Pergamon'un yakın çevresinde yürütülen prehistorik yüzey araştırması, Batı Anadolu'nun tarih öncesine dair uzun süreli bir araştırma projesinin parçasıdır ve European

⁷ Bkz. T. Scheer, *Mythische Vorväter: zur Bedeutung griechischer Heroenmythen im Selbstverständnis kleinasiatischer Städte* (München 1993) 99 d.

⁸ Ayrıntılı bakış için A. Grüner, şurada: Pirson 2013 (baskıda).

⁹ Bkz. ayrıntılı rapor M. Bartz – H. Brückner – D. Kelterbaum – A. Pint – M. Seeliger, şurada: Pirson 2013 (baskıda).

Research Council tarafından finanse edilmektedir¹⁰. Pergamon çevresindeki çalışmalar Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün Pergamon kazısının çatısı altında yürütülmektedir. 2008 ile 2011 yılları arası yapılan çalışmaları temel alarak (arkeolojik ve jeoarkeolojik incelemeler, jeofizik araştırmalar, buluntu çalışmaları)¹¹ 2012 sezonunda üç hafta süren uzun bir kampanya gerçekleştirilebilmiştir. Bununla birlikte ilk kez, bağımsız bir mikro coğrafya olarak Gümüş Vadisi gibi değişik özel buluntu alanları, yoğun olarak araştırılmıştır. Olası hammadde yataklarını belirleme ve tanımlayabilmek için, Kane Yarımadası alanı ve araştırma bölgesinin geriye kalan kısmı farklı jeolojik sorular için araştırmaya dahil edilmiştir.

Gümüş Vadisi'ndeki Araştırmalar

Gümüş Vadisi, Bergama'nın güneydoğusunda kıyı şeridinin dışında konumlanmıştır ve böylece denizin arkasında ve kapalı alanda jeomorfolojik ve arkeolojik gelişimleriyle birlikte araştırma potansiyeli ve buna ilaveten çok az endüstriyel izler bulundurmaktadır¹². Kaikos'un bu güney yan vadisi, Pergamon'un birkaç kilometre doğusundan başlayarak, 2-3 km genişliğindedir (B-D) ve batıda, güneyde ve doğuda birer dağ silsilesi ile sınırlanmıştır (Resim: 5). Dağ silsilelerinin düzeni Gümüş Vadisine bir çanak özelliği vermektedir. Jürgen Driehaus'un eski yüzey araştırmalarıyla Berlet haritasında evvelce kaydedilen iki buluntu yeri konumlanıp tanımlanabilmiştir¹³. Sınırları net çizilebilen çukur havza ve çevresinin yanı sıra, tepelerin yamaçları ve yüksek alanlar ile tüm vadi araştırılmış ve incelenmiştir. Karakteristik çevre özellikleri coğrafya bilimcileri tarafından tanımlanmış ve profil kesitleri vasıtasıyla ölçülmüştür (Resim: 6). Yan vadinin tamamında yerleşime uygun potansiyel alanları karakterize edebilmek için, coğrafi araştırmalar, jeoarkeolojik analizlerin geliştirilmesine ve alansal modellerin kurulmasına temel oluşturmuştur. Geçici bulanık analiz (Fuzzy analysis) çerçevesinde yerinde bir model çıkarılıp, yerleşim ve tarım yerlerine uygun ve uygun olmayan alanlar olarak ayrılmıştır. Bu alanlar arazi araştırmasında büyük ölçüde doğrulanabilmiştir. Derine inen bildirimler için diğer jeobilim analizleri gerekmektedir (Resim: 7). Buna paralel olarak, Gümüş Vadisi'nde yoğun arkeolojik araştırmaları yürütülmüştür. Yüzey araştırmaları sayesinde toplam dokuz prehistorik buluntu yeri belirlenebilmiştir (Resim: 8). Aşağıda ayrıntıları açıklanacak olan söz konusu buluntu yerlerinden üçü, şimdilik devamlı kullanılan bir prehistorik yerleşim yeri olarak açıklanabilir (GÜM 01, GÜM 04, GÜM 07). Geri kalan diğer buluntu yerlerindeki tek tek buluntular geçici işlemler ve prehistorik dönemlerde kullanımlar

¹⁰ Bkz. Dip 2.

¹¹ Bkz. B. Horejs, şurada: Pirson 2009, 168–174; B. Horejs, *Bronzezeitliche Besiedlungsmuster im Kaikostal. Interpretationen erster Surveyergebnisse im Umland von Pergamon (Türkei)*, şurada: B. Horejs – T. Kienlin (yay.), *Siedlung und Handwerk. Studien zu sozialen Kontexten in der Bronzezeit. Beiträge zu den Sitzungen der Arbeitsgemeinschaft Bronzezeit auf der Jahrestagung des Nordwestdeutschen Verbandes für Altertumsforschung in Schleswig 2007 und auf dem Deutschen Archäologenkongress in Mannheim 2008*, UPA 194 (Bonn 2010) 47–67; B. Horejs, şurada: Pirson 2010, 164–168. B. Horejs, *Neues zur Frühbronzezeit in Westanatolien*, şurada: F. Blakolmer – C. Reinholdt – J. Weilhartner – G. Nightingale (Hrsg.), *Österreichische Forschungen zur Ägäischen Bronzezeit 2009, Akten der Tagung am Fachbereich Altertumswissenschaften der Paris-Lodron-Universität Salzburg vom 6.–7. März 2009* (Wien 2011) 157–171; B. Horejs, *Bergama and the Bakırçay Valley in Prehistory*, şurada: *Proceedings of the International Bergama Symposium, 7th –9th April 2011* (Bergama 2011) 24–36; B. Horejs, şurada: Pirson 2011, 146–150; B. Horejs, şurada: Pirson 2012, 204–208.

¹² Konum hakkında bkz. Pirson 2012 Res. 40.

¹³ J. Driehaus, *Prähistorische Siedlungsfunde in der unteren Kaikosebene und am Golfe von Çandarlı*, *IstMitt* 7, 1957, 77–83; Conze ve diğ. 1912/1913, 157.

göstermektedir ve vadinin genel değerlendirilmesinde ve tarih öncesi kullanımıyla ilgili tespitlerinde önemli olacaktır.

GÜM-01 – Üvecik Tepe

Gümüş havzasının girişinde uzaktan görünür jeolojik bir tepe bulunmaktadır (GÜM-01). Bu tepe dar bir sırt üzerinden batıdaki dağ silsilesi ile bağlantılıdır ve bu konumundan dolayı stratejik açıdan elverişli olarak nitelendirilmektedir (Resim: 9). GÜM-01 olasılıkla Drieaus tarafından tanımlanan sözde Gümüşova Tepe II¹⁴ ile ilgilidir. Yaklaşık 15 m yüksekliğinde olan tepeden Gümüş Vadisi'nin tamamı ve Kaikos ovasının bir kısmı, kuzeydeki dağ kenarlarına (Madra Dağ) kadar her yönüyle görülebilmektedir. GÜM-01, 200 m (K-G) ve 90 m (D-B) genişliğe sahiptir. Çevresindeki seviyeye göre yüksekliği yaklaşık 15 m ve bitişik nehir yatağına göre yaklaşık 20 m' dir. Plato, 0,14 ha yüzeye sahiptir ve doğu yönüne doğru Gümüş Deresi'ne dik olarak inmektedir. Bu dik yamacın bitişğinde nehir yatağının hemen yanında antik yapıların yerleri saptanmıştır. Taş ve yanık kerpiç tuğla ve kısmen harç bağlamalı yapının 1-1,5 m uzunluğu görünür durumdadır ve muhtemelen nehir akışından oldukça zarar görmüştür. Tarafımızdan ayrıntılı olarak incelenmeyen üç antik parça, bu yapının Geç Hellenistik Döneme ait olduğuna işaret etmektedir¹⁵.

Kuzey yamacında, diğer alanların haricinde, üç ana teras belirlenebilmiştir; güney yamacında bir başka kullanılabilir teras bulunmaktadır. Tepe, batı yönünde yumuşak bir inişe sahiptir. Tepenin tamamında kireçtaşından ana kaya çeşitli yerlerde yüzeye çıkmıştır. Buna göre platodaki kültür tabakaları fazlasıyla aşınmıştır ama en azından kısmen korunagelmıştır. Yamaçlarda farklı bir resim belirgindir. Buna karşın kuzey ve güney yamaçlarının teraslarında kültür tabakaları oldukça büyük görünmektedir¹⁶.

Yüzeyde çok sayıda görünür yapılar, inşa edilmiş yapı elemanlarına veya tepenin prehistorik yerleşim olarak işlevsel kullanımına işaret etmektedir. Buna örneğin, D-B yönünde moloz taşı ve akarsu çakıllarından yapılmış duvarı gösteren, platonun üzerindeki bir çukur dahildir. Önemli sayıdaki diğer sığ çukurlar hakkında herhangi bir yorum mümkün değildir, çünkü fazlasıyla aşınmışlardır ve buluntu içermemektedirler ve olasılıkla tepenin üzerinde bulunan daha yeni oluşumlara işaret etmektedirler. Platoda, dikkat çekici sayıda akarsu taşları tespit edilmiştir. Ayrıntılı olarak belirlenemeyen bir dönemde, bunlar olasılıkla yapı malzemesi olarak kullanılmış olmalıydı. Sırtta geçişdeki bütün batı yamaç arkeolojik açıdan çok verimlidir, çünkü çok sayıda taş malzeme, kerpiç parçaları ve ezgitaşı parçaları platodan yuvarlanıp burada birikmiştir. GÜM-01 ve batı bitişindeki ova, yüzey araştırması esnasında kaba ölçümler yapılarak, yoğun olarak tetkik edilmiştir. Ayrıntılı bir topoğrafik belgeleme halen eksiktir.

Tepenin üzerinden ve batı bitişindeki ovoidan topladığımız buluntuların yelpazesi, Drieaus'un tahmin etmiş olduğundan daha geniş bir kronolojiye işaret etmektedir¹⁷. Bazı parçalar yüksek ihtimalle Geç Kalkolitik Dönemle bağlantılıdır; bir diğer kısım ise kesinlikle Erken Tunç Çağına (ETÇ 1) aittir. Bu da 4. binyıldan yaklaşık M.Ö. 2700'e kadar bir arayı kapsamaktadır. *Pithoslar*, çeşitli ezgi taşları ve yontmataş araç

¹⁴ Drieaus a. y. (Dip. 13), 81–83.

¹⁵ Güler Ateş (Heidelberg) tarafından yapılan tarihlendirmeye, burada yürekten teşekkürlerimizi sunarız.

¹⁶ Bu, kültür tabakaları içinde malzemeyi erozyona karşı koruyan yapı kalıntısına dair bir belirti olabilir. Teras şeklindeki yamaçlar ve kireçtaşı çıkımlar bu durumu ayrıca destekleyebilir.

¹⁷ Drieaus a. y. (Dip. 13), 81. 83.

gereçler gibi kanıtlar, yerleşimin devamlı kullanıldığına dair düşünceleri desteklemektedirler. Mataboksitten yapıma ağır bir topuz başı parçası özel bir buluntu olarak kayda geçirilmiştir. Delme işlemi sırasında kırılan ve bundan dolayı eksik perdahlanan bu topuz başı, daha sonra vurgu taşı olarak kullanılmıştır.

GÜM-04 - Bağlı Tepe

GÜM-04 (Bağlı Tepe) olarak tanımlanan tepe, olasılıkla Drieaus tarafından Gümüşova Tepe I olarak tanımlanan tepedir (Resim: 10)¹⁸. Burada söz konusu olan 250 m uzunluğu, 160 m genişliği ve 22 m yüksekliği olan bir kireçtaşı kütesidir. Günümüzde büyük bir bölümüne zeytin ağaçları ekilmiş ve ot ve çalılıklar ile örtülüdür. Güney ucunda ise ufak bir çiftlik bulunmaktadır. GÜM-04 yukarıda söz konusu olan Üvecik Tepe'den daha büyük ve daha yüksektir, fakat ikisinin gene de birçok ortak özellikleri bulunmaktadır. Bunların arasında Gümüş'ün aynı kenarındaki suya yakınlığı sayılmaktadır. Bağlı Tepe'nin de bir platosu ve vadinin tamamına hakim görüş ekseni olan birçok terası bulunmaktadır, ancak GÜM-01'den farklı olarak havzanın arka kısmında daha korunaklı bir konumdadır. Bundan dolayı Bağlı Tepe, Üvecik Tepe için de karakteristik olan bu stratejik elverişli konumunu aşmaktadır. Keramik yelpazesi sayesinde tahmin edilen bu iki tepenin, en azından kısmen eşzamanlı yerleşimi ve görüş mesafesindeki konumu, iki buluntu yeri arasında belli bir bağlantının olduğu varsayılmaktadır. Yoğun arkeolojik yüzey araştırması, GÜM-04'de merkezi bir konuma ait işlevsellik gösteren ve olası bir yerleşimin tüm öğelerini içeren büyük bir kuruluş bulunduğunu, göstermiştir. Terasların yapay oluşu ve yığma bir duvar ile desteklenen yapılanmadaki zahmeti ise potansiyel savunma özelliğini de kanıtlamaktadır. Tepenin üzerinde bulunan ve oraya ait olmayan çok sayıda taşın buraya yapı malzemesi olarak getirildiği varsayılmaktadır. Bu taşlar kısmen büyük yığınlar halinde bulunmuştur, kısmen de ikincil olarak halen var olan zeytin ağaçlarının sağlamlaştırılmasında tekrar kullanılmıştır.

Tepedeki farklı yerleşim alanları, çeşitlendirilmiş yaşam ve ekonomi şekillerinin teorik olarak tüm önkoşullarını sunmaktadır. Tek tek alanların kullanım olanakları, diğer araştırmalarda jeofiziksel yöntemlerle incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmalar bir sonraki araştırma sezonu için planlanmıştır. Ayrıca Gümüş Vadi ile ilgili olarak tepenin hangi işleve sahip olduğu ve bitişik tepe (GÜM-01/Üvecik Tepe) ve direk sınırındaki kaya (GÜM-07/Ahırkaya) ile nasıl bir bağlantısı olduğu da araştırılacaktır. Genel olarak gerek büyüklüğü gerekse mimari kalıntıları nedeniyle burasının vadiye hakim konumuyla bir tahkimat yeri olduğu düşünülmektedir.

Tepenin tamamında gerçekleştirilen arkeolojik yüzey araştırmasının yanı sıra ölçümler yapıp, yüzeyde görünür olan yapılar belgelenmiştir. Buluntu malzemesinin toplanması ve bu buluntuların ilk geçici analizi farklı prehistorik dönemlerde devamlı bir yerleşime işaret etmektedir. Toplamında, yerinde sayılan ve istatistiksel olarak değerlendirilen, yüksek miktarda prehistorik malzeme tespit edilmiştir. Önemli parçalar Pergamon kazı evinin deposuna götürülüp incelenmiş ve büyük bölümü de belgelenebilmiştir. Yüksek sayıdaki keramiğin yanı sıra ezgi taşı ve havan, sürtme ve yontmataş araç gereçleri de bulunmaktadır. Bunların arasında bulunan, siyah şeritli, sütbeyaz renginde çakmak taşından yapılmış ok ucu, özellikle üzerinde durulması gereken bir buluntudur.

¹⁸ Drieaus a. y. (Dip. 13), 77-81.

Keramik yelpazesi, erzak kapları, pişirme kabı ve ince seramik parçaları içermektedir. Kaikos Ovasında, evvelce araştırılan ve bilinen Geç Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı Dönemine ait, kendine özgü kap ve biçimleriyle burada da örneğin, keskin profilli kenarlı kaplar ve içe kıvrık kenarlı kaplar gibi formlar da yer almaktadır¹⁹. Dolayısıyla Gümüş Vadisi'nde hem Üvecik Tepe ile bitişik olan Balık Tepenin hem de aşağı Kaikos Ovasının yerleşimleri ile eşzamanlı kullanımı olasıdır. Bazı buluntu parçalarının daha eski tarihli olması ve ilk defa 4. binyıl öncesi bir yerleşime dair ipuçları vermesi şaşırtıcıdır.

Kırmızı perdahlı astarlı ve kısa dik ip delikli tutamaklı keramik parçaları M.Ö. 6000 dolayları ve sonrası tabakalarına özgü kap türlerine aittir (Resim: 11, 1, 2, 4)²⁰. Hasır baskılı bir diğer parça 5.binyılın gelişmiş Bakır Çağına işaret etmektedir (Resim: 11, 3)²¹. İpuçları halen çok az olsa da, bölgenin bu dönemlerde yerleşik olduğu tahmin edilmektedir. Buna Kurt Bittel de benzer tarihlendirme ile (M.Ö. 5.-4.binyıl) sorguladığı Babaköy²², den Tip Kiliya figürini ile işaret etmiştir²³. 7. binyılın en eski yerleşim çevresinin komşu bölgelerindeki²⁴, yeni araştırmalarına dayanarak Kaikos ovasında da neolitik köyler tahmin edilmektedir, ancak bu şimdilik (daha) bir varsayımdır²⁵. Pergamon'un güneydoğusunun karşısında bulunan Gümüş Vadi, bölgede insanlara dair en eski izleri barındırmaktadır. Yazarın ilk değerlendirmelerine göre bu izlerin 6. ve 5. binyıla ait oldukları tahmin edilmektedir.

GÜM-07 - Ahırkaya

Ahrkaya (GÜM-07) jeolojik bir dağ sırtı üzerinden Bağlı Tepe ile birleşiktir. Yoğun bitki örtüsüne sahip sırt, tarımsal olarak kullanılan alanlara bölünmüştür ve güneybatı yönünde Bağlı Tepe ile birleşmektedir. Alanın büyük bölümleri yoğun bitki örtüsünden dolayı tetkik edilememiştir. Ancak düzlenen veya toprağı kabartılan iki alan

¹⁹ Horejs, *Bronzezeitliche Besiedlungsmuster im Kaikostal a. y. (Dip. 11).*

²⁰ Örn. C. Lichter, *How Did Farming Reach Europe? Anatolian-European Relations from the Second Half of the 7th through the first half of the 6th Millenium Cal BC.* Proceedings of the International Workshop Istanbul, 20th – 22th May 2004, *Byzas 2* (Istanbul 2005); M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (yay.), *The Neolithic in Turkey. New excavations and new research.* Western Turkey (Istanbul 2012).

²¹ Örn. T. Takaoğlu, *The Late Neolithic in the Eastern Aegean. Excavations at Gülpınar in the Troad, Hesperia 75,* 2006, 307–308.

²² R. Grübinger – V. Kästner – A. Scholl (yay.), *Pergamon. Panorama der antiken Metropole, Begleitbuch zur Ausstellung* (Berlin 2011) 437 kat. 2.15.

²³ J. Seher, *Die kleinasiatischen Marmorstatuetten vom Typ Kiliya, AA 1992, 2, 153–170, özellikle 158 (Nr. 6).* Orada K. Bittel'e atf, *Ein Gräberfeld der Yortan-Kultur bei Babaköy, AfO 13, 1939, 41 Dip. 2* ile; T. Takaoğlu, *A Chalcolithic Marble Workshop at Kulaksızlar in Western Anatolia. An analysis of production and craft specialization* (Oxford 2005).

²⁴ Karşılaştırmız: U. Gabriel, *Mitteilung zum Stand der NeolithikuM.S.forschung in der Umgebung von Troia, StTroica 10, 2000, 233–238; C. Lichter, Zum Forschungsstand des NeolithikuM.S. und frühen ChalkolithikuM.S. in Westanatolien, şurada: I. Gatsov – H. Schwarzberg (Hrsg.), Aegean – Marmara – Black Sea. The present state of research on the Early Neolithic. Proceedings held at EAA 8th Ann. Meeting at Thessaloniki, 28th Sept. 2002 (Langenweissbach 2006) 29–46; Takaoğlu a. y. (Dip. 23); R. Krauß (yay.), *Beginnings. New Research in the Appearance of the Neolithic between Northwest Anatolia and the Carpathian Basin. Papers of the International Workshop 8th-9th April 2009, Istanbul. Menschen – Kulturen – Traditionen. Studien aus den Forschungslustern des Deutschen Archäologischen Instituts 1* (Rahden/Westf. 2011); Özdoğan – Başgelen – Kuniholm a. y. (Dip. 20).*

²⁵ Karşılaştırmız: Kartierungen ältester Fundorte in Westanatolien bei B. Erdoğu, *The problem of dating prehistoric axe factories and neolithisation in Turkish Trace, Documenta Praehistorica 27, 2000, 161 Res. 2* ve Lichter 2005 a. y. (Dip.203, 62 Res. 1), wo lediglich vereinzelte Oberflächenfunde aus dieser Periode bekannt sind, die abhängig vom jeweiligen Chronologiesystem als frühneolithisch oder frühchalkolithisch bezeichnet werden.

ayrıntılı incelenebilmiştir. Tepede ayrıca, kayaya oyulmuş mezar sandukaları ile antik bir defin alanı keşfedilmiştir. Hemen yakınında da bu mezarların kapaklarının fragmanları tespit edilmiştir. M.Ö. 2.binyıla tarihlenen prehistorik buluntular, kemer alanında ve onun yükselen yamacında yoğunlaşmaktadır. Tarla açma işlemlerinde kalıntıları yüzeye çıkan ve alanın kenarlarında toplanan moloz taş yığınları, ilk yapılaşmaya işaret etmektedir. Yamacın üzerinde, sık otların kapladığı yerin altında, ayrıca dikeya bir *pithos* tespit edilmiştir. Tarihlendirilmesi ayrıntılı olarak yapılamayan bu *pithos* aynı şekilde yerleşim kalıntısına dair bir belirti olarak açıklanabilir. Şimdiye kadar incelenen önemli keramik buluntuları ve yüzeysel olarak görünür olan belirtiler ile Ahırkaya alanının M.Ö. 2.binyılı olası bir yerleşimi olarak yorumlanabilmektedir.

Değirmen-tepe'deki Araştırmalar

2011 yılında başlatılan Değirmen-tepe incelemelerine (Resim: 12) devam edilmiştir²⁶. Bunun yanında hem topoğrafik ölçümleme hem de arkeolojik ve jeolojik yüzey araştırması tamamlanmıştır. Eastern Atlas Şti.'nin (Berlin) jeofizik ölçümleri de aynı şekilde yoğunlaştırılmıştır. Tepenin ve çevresindeki alanların arkeolojik araştırması ve buluntu malzemesinin geçici incelemeleri ile Değirmen-tepe'de 2.binyıla ait bir yerleşim tahmin edilmektedir. Gerçi kireçtaş kütlesi üzerindeki kültür tabakaları epey aşınmış ve yüzeyde görünür prehistorik yapılaşma artık mevcut değildir. Eski yapı malzemesinin ikincil kullanımı, artık aynı şekilde yok olan platodaki yeni yapılarda, sadece tahmin edilebilmektedir. Antik keramik buluntuların tepenin kuzeybatısında sıklaşması yönetmelikle düzene sokulan Kaikos ovasında (Bakırçay) alanın Antik Dönemde kullanımına işaret etmektedir. Tepe'de ve bitişiğindeki ovalarda Tunç Çağına ait keramik fragmanlarının hakim oluşu tepedeki yerleşiminin 2. binyılına ait olduğunu kanıtlamaktadır. Buranın ayrıca Teuthrania'ya açık görüş bağlantısı bulunmaktadır. Buluntu malzemesinin önümüzdeki değerlendirmesinde somut bir tarihlendirme beklenmektedir. Sona erdirilecek olan jeofizik analizleri ile Tunç Çağına ait yayılma tanımlanacaktır.

Buluntuların İncelenmesi

Önceki yılların yüzey araştırması buluntularının çalışılması büyük ölçüde tamamlanabilmiştir. Pergamon'un prehistorik çevresine dair ilerde yapılacak olan yayın çalışması için, bütün önemli keramik buluntuları ve mal grupları dahil, çizim, fotoğraf ve veri bankası kayıtları ile belgelenmiştir. Kent tepesinin münferit prehistorik buluntuları da (madeni araç gereçler ve benzeri) aynı şekilde eksiksiz belgelenmiştir. Önemli keramik grupları, Pergamon kazısının arkeometrik keramik analizleri için seçilmiş ve değerlendirilmeli analiz sürecine girmiştir. Gümüş Vadisinin yeni buluntuları – mümkün olduğunca- kabaca nitelendirilmiş ve planlanan sonraki sezon çalışması için hazırlanmıştır.

Tarihöncesi dönemlerdeki değişik hammaddelerinin sömürü ve dağılımını işleyebilmek için, küçük taş buluntuların tümü tanımlanmış ve tarif edilen hammadde mevcudunun değerlendirilmesi için, geniş mekânın içinde belgelenebilmiştir. Yerbilimi coğrafyası araştırmalarında, yakın ortak çalışmalar ve jeolojik ekspertizleri dahil ederek, buluntu yerleri artık çevre bağlamında da değerlendirilebilmektedir. Böylece örnek olarak günümüzdeki tanımıyla „Gümüş Vadi“, maden yatağına dair bir işaret olarak

²⁶ Bkz. B. Horejs, şurada: Pirson 2012, 206 vd.

anlaşılmamaktadır, aksine daha çok, inci taşı mevcudu nedenine bağlanan²⁷, gümüşümsü parlayan sedimentlere dayandırılmaktadır (Bkz. Resim: 8, şimdiki maden işletmesini gösteren harita).

Olası hammadde yataklarına yönelik ve Kaikos havzasının güneyinde kollara ayrılan Gümüş Vadisinde, ek arazi tetkikleri ile jeoarkeolojik yöntemler vasıtasıyla, 2012 çalışma sezonunda bir başka yerleşim bölgesi ortaya çıkarılmıştır. Böylece şimdi Kaikos Vadisinde veya kıyı şeridinde 15 prehistorik buluntu yeri ile Gümüş Vadisinde diğer üç yerleşim bilinmektedir. Bunlar geçici arazi tetkikleri yapılmış veya mevsimsel kullanılan yedi alan ile tamamlanabilir (Resim: 8). Bittel ve Drieaus tarafından evvelce ortaya konulan birçok tarihlendirmeler ve yorumlar doğrulanmış, tanımlanmış veya zamansal oluşumuna göre büyük bir bölümü genişletilebilmiştir.

B. H.

Resim Kaynakçası

Tüm resimler Alman Arkeoloji Enstitüsü (AAE) Pergamon arşivinden (İstanbul – Berlin) alınmıştır.

Resim 1. 2: J. Toth. Temel: DLR-RESA uydu resimleri

Resim 3: F. Pirson

Resim 4: M. Seeliger

Resim 5. 9. 10: Ch. Schwall. Hazırlayan: F. Ostmann/ERC Prehistoric Anatolia

Resim 6: D. Knitter. Temel: ASTER GDEM, Version 2, downloaded 2012-08-14

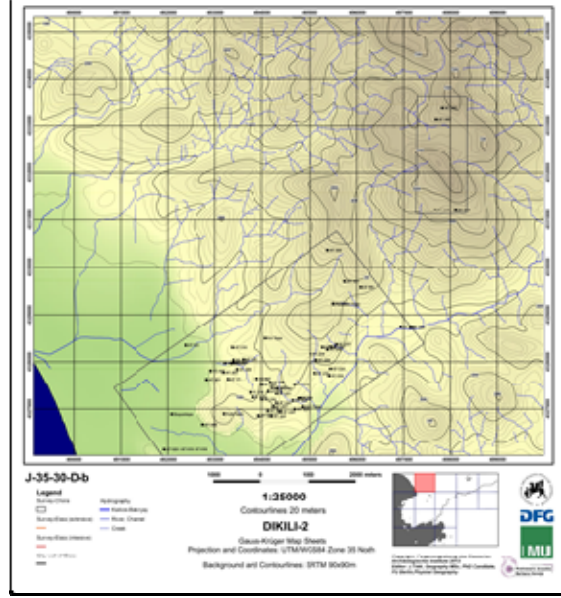
Resim 7: D. Knitter. Yükseklik bilgileri temel :ASTER GDEM, Version 2, 2012-08-14

Resim 8: M. Börner/ERC Prehistoric Anatolia)

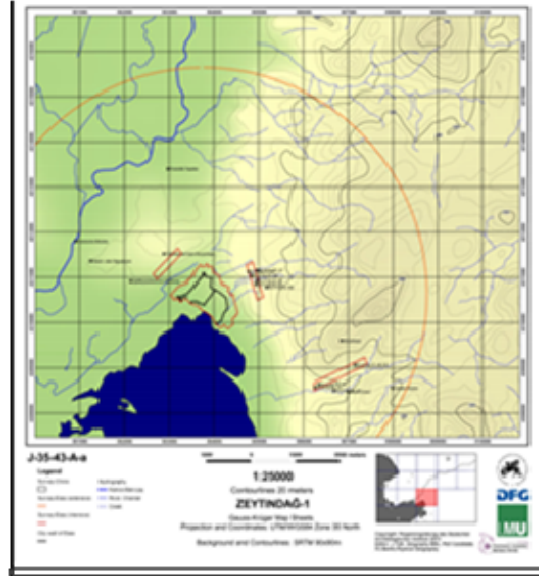
Resim 11: M. Börner, F. Ostmann. Hazırlayan: J. Traumüller/ERC Prehistoric Anatolia

Resim 12: M. Börner. Hazırlayan: F. Ostmann/ERC Prehistoric Anatolia)

²⁷ D. Wolf (Halle) tarafından yapılan jeolojik tanımlama. Kendisinin yapmış olduğu arazi tetkikleri ve incelemeleri ile Gümüş Vadisi'nde maden yatakları bulunmadığı ortaya çıkmıştır.



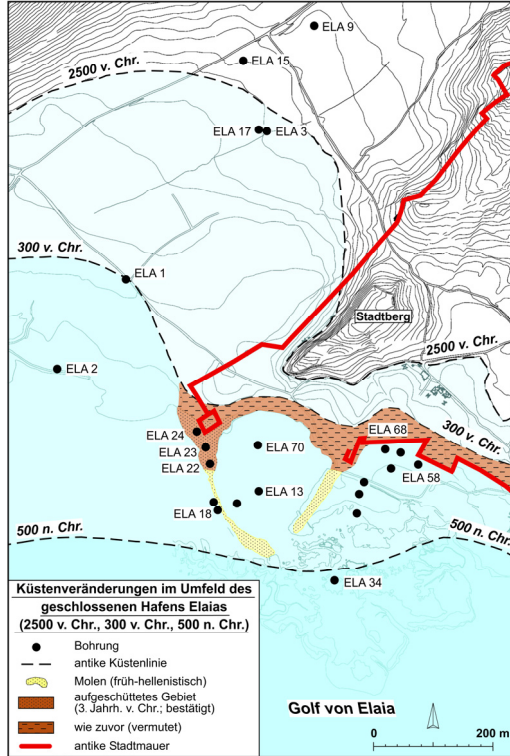
Resim 1: Pergamon, yakın çevre. Ayrıntı planı (1:25.000) Pergamon CBS'nin bir parçası olarak Atarneus ve yakın çevresi.



Resim 2: Pergamon, yakın çevre. Ayrıntı planı (1:25.000) Pergamon CBS'nin bir parçası olarak Elaia ve yakın çevresi.



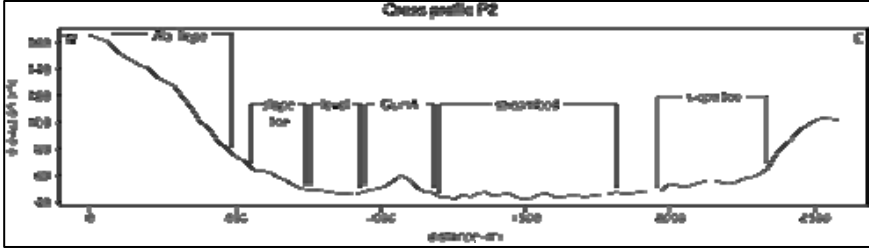
Resim 3: Kalerga Tepe (Teuthrania). Batıdan bakış.



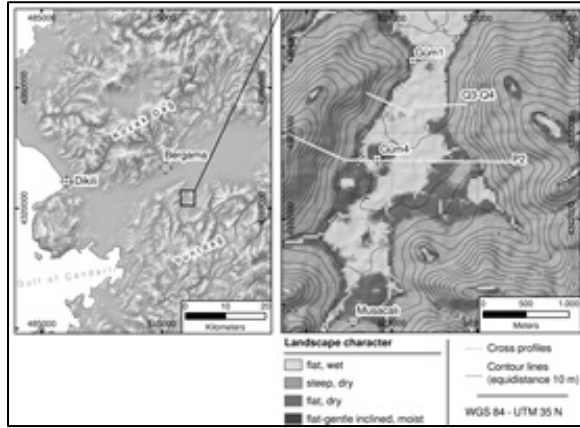
Resim 4: Elaia, Jeoarkeoloji. Elaia'nın kapalı liman alanında kıyı şeridi kaymaları; M.Ö. 2500, M.Ö. 300 ve M.S. 500



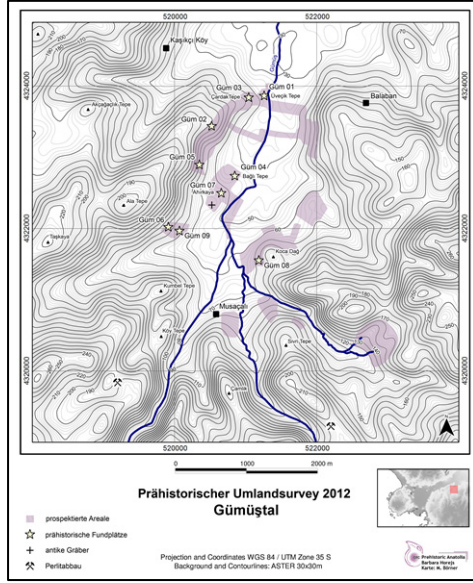
Resim 5: Prehistorik yakın çevre yüzey araştırması. Gümüş Vadisinin doğu manzarası ile panoramik görünümü. Resim ortası: Bağlı Tepe (GÜM-04); Resmin sağ kenarı: Ahırkaya (GÜM-07).



Resim 6: Prehistorik yakın çevre yüzey araştırması. Gümüş Vadisinin batıdan doğuya profil kesiti.



Resim 7: Prehistorik yakın çevre yüzey araştırması. Araştırma bölgesinin konumuna dair genel görünüm; (sağda) fuzzy-logic sistemi neticesine göre bölge özellikleri haritası. Her iki buluntu yeri yerleşime uygun alanlarda belirlenmiştir ("flat to gentle inclined, moist" sınıfları). Halbuki GÜM-01 etrafındaki bu uygun alan GÜM-04 çevresindeki alandan belirgin bir şekilde daha küçüktür. Musacalı'nın kuzeyindeki alanın büyük bir kısmı "flat, wet" olarak sınıflandırılmıştır, bu durum da bu bölgede sel tehlikesi bulunduğu işaret etmektedir.



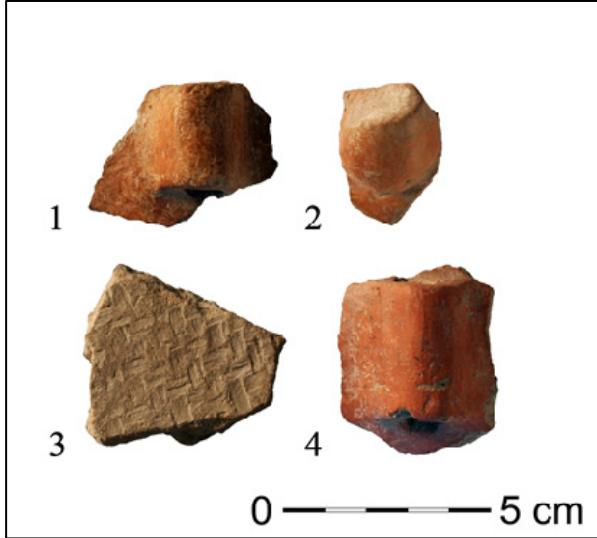
Resim 8: Prehistorik yakın çevre yüzey araştırması. 2012 yılı buluntu yeri genel görünümü ve Gümüş Vadisinde jeolojik veriler yardımıyla araştırılan bölgeler.



Resim 9: Prehistorik yakın çevre yüzey araştırması. Kuzey Gümüş Vadisi girişinin panoramik görünümü. Resim ortası: Üvecik Tepe (GÜM-01); sol resim yarısı: Kaikos Ovası; sağ resim yarısı: Gümüş Vadisi



Resim 10: Prehistorik yakın çevre yüzey araştırması. Arka planda kuzey yönüne ve Bağlı Tepe'ye (GÜM-04) bakış ile Gümüş'ün kurumuş akarsu yatağı.



Resim 11: Prehistorik yakın çevre yüzey araştırması. Gümüş Vadisinin içinde Bağlı Tepe'den Erken ve Orta Kalkolitik keramik parçaları: 1.2.4: Kırmızı perdah astarlı ince keramik 3: Hasır baskılı fragman.



Resim 12: Prehistorik yakın çevre yüzey araştırması. Kaikos Ovasının kuzey yönüne bakışı ile genel resmi. Resim ortası: Değirmentepe, Arka planda: Teuthrania.

BOLU İLİ GÖYNÜK VE MUDURNU İLÇELERİ EPIGRAFIK, TARİHİ-COĞRAFI YÜZEY ARAŞTIRMASI 2012 YILI ÇALIŞMALARI

Filiz DÖNMEZ ÖZTÜRK *

Bolu İli ve çevresi, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren epigrafik ve tarihi-coğrafi yüzey araştırmaları ile yayımlara¹ konu olmuş olsa da, yörenin epigrafik açıdan zenginliği, yaptığımız ön araştırmalar sonucunda Bithynia Bölgesi'nin bu kesiminin epigrafik ve tarihi-coğrafi bir araştırmaya bir kez daha konu edilmeye değer olduğunu göstermiştir. İlk ayağı Göynük ve Mudurnu ilçelerinde yürütülmeye başlanan çalışmalar için üç yıllık bir süre ön görülmekte olup, bundan sonraki araştırmaların Bolu İli'nin diğer ilçelerini de içine alacak şekilde genişletilmesi planlanmaktadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle 2012 yılında başlatılan ve 4-16 Eylül tarihleri arasında gerçekleştirilen çalışmalar temelde iki bölüme ayrılmıştır. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üye ve öğrencileri ile Bakanlık Temsilcisi olarak Bolu Müzesi Uzmanı Hakan Ulutürk'ün katılımı ile ilk bölümü, 6-9 Eylül tarihlerinde Göynük İlçesi köylerinde, ikinci bölümü ise 10-16 Eylül'de Mudurnu İlçesi köylerinde yürütülen çalışmalarda² 41 adet yeni yazıt belgelenmiştir³.

* Yrd. Doç. Dr. Filiz DÖNMEZ ÖZTÜRK, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE. Email: fdonmez1978@yahoo.co.uk.

¹ F. K. Dörner, *Inchriften und Denkmäler aus Bithynien, IstForsch* 14 (1941); F. K. Dörner - W. Hoepfner, "Vorläufiger Bericht über eine Reise in Bithynien 1961", *AA* 1962, 564-593; F. K. Dörner, "Vorbericht über eine Reise in Bithynien und im Bithynisch und Paphlagonischen Grenzgebiet 1962", *Anzeiger der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Philologisch-historische Klasse* 100 (1963), 132-139; S. Şahin, *Neufunde von antiken Inschriften in Nikomedeia (Izmit) und in der Umgebung der Stadt*, Münster 1973; S. Şahin, *Bithynische Studien/Bithynia İncelemeleri*, Bonn 1978 (IGSK 7); S. Şahin, *Katalog der antiken Inschriften des Museums von İznik (Nikaia)/İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğu I. Stadtgebiet und die nächste Umgebung der Stadt/Şehir ve Yakın Çevresi*, Bonn 1979 (IGSK 9); S. Şahin, *Katalog der antiken Inschriften des Museums von İznik (Nikaia)/İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğu II,1. Entfernte Umgebung der Stadt/Şehir Uzak Çevresi*, Bonn 1981 (IGSK 10,1); S. Şahin, *Katalog der antiken Inschriften des Museums von İznik (Nikaia)/İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğu II,2. Entfernte Umgebung der Stadt/Şehir Uzak Çevresi*, Bonn 1982 (IGSK 10,2); W. Ameling, *Die Inschriften von Prusias ad Hypium*, Bonn 1985 (IGSK 27); F. Becker-Bertau, *Die Inschriften von Kladiupolis*, Bonn 1986 (IGSK 31); S. Şahin, *Katalog der antiken Inschriften des Museums von İznik (Nikaia)/İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğu II,3. Testimonia*, Bonn 1987 (IGSK 10,3).

² Tarafıma bölgede çalışma lisansı veren Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Kazı ve Araştırma Dairesi Başkanlığı'na, ekibimize Mudurnu Kaymakamlığı ile birlikte konaklama olanağı sağlayan, araç ve gıda ihtiyaçları konusunda her türlü desteği vererek projemizin ikinci ayağı olan Mudurnu İlçesi çalışmalarını finansiyel açıdan büyük ölçüde destekleyen Mudurnu İlçesi Belediye Başkanı Sayın Mehmet İnegöl'e, Göynük Kaymakamlığı tarafından Göynük'te gerçekleştirilen çalışmalar esnasında ekibimize sağlanan Gürcüler Konağı'nda konaklama imkânından dolayı Göynük Kaymakamı Sayın Haluk Çakmak'a sonsuz teşekkürlerimizi sunarız. Arazi çalışmaları sırasında destek ve yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Sayın Kenan Eren ve öğrencim Ali H. Demirtaş'a kalpten teşekkür ederim.

³ Yazıtlardan bir bölümü Filiz Dönmez Öztürk tarafından "Göynük ve Mudurnu'dan Yeni Yazıtlar I" başlıklı bir makalede şurada yayımlanmıştır: *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi – Mediterranean Journal of Humanities* II.2 (2012), 67-77.

Göynük İlçesi Çalışmaları

Çalışmanın ilk bölümü olan Göynük İlçesi köylerinde yürütülen araştırmalar, İlçe'nin güneybatı köylerinde yoğunlaştırılmıştır. 1970-80'li yıllarda Prof. Dr. Sencer Şahin tarafından Bithynia Bölgesi'nde gerçekleştirilen epigrafik ve tarihi-coğrafi yüzey araştırmaları sırasında Göynük İlçesi köylerinde de araştırmalar yapılmış olup, çalışmalar Göynük'ün kuzeybatısındaki köylerde yoğunlaştırılmıştır. Bundan dolayı, araştırmamızın ilk yılında Göynük'ün epigrafik bakımdan çok iyi tanınmayan güneydoğu köylerinin araştırılması uygun görülmüştür. Yapılan çalışmalar bize güneydoğunun kuzeybatı kadar yüksek bir epigrafik potansiyele sahip olmadığını göstermiş olmakla birlikte, bölgede yürütülen kısa süreli çalışmalar gene de tatmin edici sonuçlar vermiştir.

6-9 Eylül tarihlerinde Göynük'ün Tekirler, Susuz, Dedeler, Karaaliler, Aksaklar, Dağhacılar, Dağşehler, Güneyçallica, Çapar, Ceylanlı, Demirhanlar, Soğukçam, Gürpınar, Çatak, Hasanlar ve Ahmetbeyler köyleri ziyaret edilmiştir. Göynük Merkez Jandarma Komutanlığı önünde bulunan Bolu Müzesi envanterine kayıtlı bir grup yazıtın Prof. Dr. Mustafa Adak tarafından çalışıldığı öğrenildiğinden söz konusu yazıtlar çalışma kapsamında değerlendirmeye alınmamıştır.

Tekirler Köyü epigrafik potansiyel açısından kuzeydoğudaki en zengin köy olup, bu durum hiç şüphesiz köyün bulunduğu coğrafyanın uygun topografyası ve iklim koşulları dolayısıyla Antik Çağ'da da yoğun bir yerleşim görmüş olmasıyla bağlantılıdır. Tespit edilen epigrafik malzemenin taşıyıcılarının hali hazırda farklı işlevler yüklenilerek kullanılıyor olmaları, yazıtların korunarak günümüze ulaşmalarını sağlamıştır. Köyde tespit edilen ilk yazıt köy camii'nin hemen yanında halen musalla taşı olarak kullanılmakta olan ve üzerinde bir mezar şiiri taşıyan üst kısmı akroterli profilli bir mezar kaidesidir. İkinci yazıt, Aşağı Mahalle'de bir evin duvarında yatay olarak kullanılmıştır. Yazıtın durumu oldukça kötü olmakla birlikte, burada da bir mezar epigramı söz konusudur. Üçüncü yazıtımız ikinci yazıtın hemen çaprazında bulunan kümesin duvarında dikey pozisyonda kullanılmış bir mezar steli üzerindedir. Stel özellikle süslemeleri bakımından özel bir eserdir. Her ne kadar kapı biçimli ve kabartmalı Frig tipi mezar stelleri bölgeden yoğun bir biçimde tanınsa da buradaki süslemelerin çeşitliği, yoğunluğu ve özeni stele özel bir önem kazandırmıştır. Stel üzerindeki yazıt gene bir mezar şiiridir. Köyden tespit edilen dördüncü yazıt, kireç taşından bir kaide üzerinde bulunan fragmandır. Tekirler'den son yazıt, köy çeşmesinde kullanılmış bir mezar kaidesi olup, gene bir mezar şiiri taşıyıcısıdır.

Demirhanlar Köyü'nde bir tarlada tespit edilmiş olan yazıt, dikkörtgen bir blok üzerinde bulunmaktadır. Yazıt oldukça kötü durumda ele geçmiştir. Üzerinde bulunduğu blok yazıtın muhtemelen bir mezar yapısına ait olduğunu göstermektedir. Yazıt gene bir mezar şiiri niteliğindedir.

Ahmetbeyler Köyü Camii'nin hemen yanında bulunan mil taşı daha önce Prof. Dr. Sencer Şahin tarafından tespit edilerek yayımlanmış⁴ olmakla birlikte, yazıtın sağ kısmının Prof. Şahin'in çalıştığı yıllarda camii duvarına bitişik olması, satırların sağ bitimlerinin görülememesine neden olmuştur. Tarafımızdan yapılan çalışmalar sırasında taşın o dönemde bulunduğu yerden çıkarılarak yazıtlı kısmın tamamının üstte kalacak biçimde yere yatırılmış olması, yazıta bir takım *addendum* ve *corrigendum*'ların yapılmasına olanak

⁴ IGSK 10,1, no. 1016 (bk. d.n. 1).

sağlamıştır. Söz konusu mil taşı, Ahmetbeyler yakınındaki bir yerleşimden Nikaia'ya olan mesafeyi vermektedir.

Soğukçam (Germanos) Köyü'nde çalışmayı yaptığımız tarihten yaklaşık bir buçuk ay önce yapılan alt yapı kazı çalışmaları sırasında ortaya çıkmış dikdörtgen bir blok üzerindeki yazıt, bir mezar yapısına aittir (Resim: 1). Mezarın, Sosias tarafından eşi için henüz hayattayken yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Σωσίας adı daha çok Küçük Asya'nın güneyinden bilinmektedir⁵. Coğrafi olarak Bithynia'ya yakın olan Pontos Bölgesi'ndeki Sinop'tan M.Ö. IV. yy.'a tarihlenen bir *amphora*'dan da belgelenmiştir⁶. Bithynia'dan ise ilk kez yazıtımız aracılığıyla tanınmaktadır.

Gürpınar Köyü, Fakılar Mahallesi eski köy kahvesinin giriş kapısının sağ ve sol yanlarına yerleştirilmiş bulunan iki kaide, tipolojileri ve boyutları açısından biri biriyle hemen hemen aynıdır. Üzerlerindeki metinlerden her iki kaidenin de Petronianus Hippias Macreinus isimli bir şahıs tarafından diktirildiği öğrenilmektedir.

Mudurnu İlçesi Çalışmaları

Mudurnu köylerinde yapılan çalışmalar ilçenin özellikle kuzeydoğu ve güneybatı köylerinde yoğunlaştırılmıştır. Mudurnu İlçesi için böyle bir çalışma planı yapılmasının nedeni, daha önce Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Meral Ortaç tarafından bölgede gerçekleştirilen arkeolojik yüzey araştırmaları sırasında özellikle söz konusu bölge köylerinde epigrafik belgenin yoğunluk kazandığının, Ortaç'ın 2011 yılı Araştırma Sonuçları Toplantısı yayınından öğrenilmesidir⁷.

5 ve 10-16 Eylül tarihlerinde Mudurnu'nun Keçikıran, Hacıhalimler, Göncek, Yazılar (Topallar), Sarpuncuk, Cuma, Sırçalı, Pelitözü, Mangırlar, Bulanık, Alpogut, Sürmeli, Esenkaya, Yeniceşeyhler, Güveytepe, Hacımusalar, Gelinözü, Karşıköy, Hüsametindere, Uzunçam, Çamurluk, Bostancılar, 100. Yıl, Uğurlualan, Deveçetinören, Kurtlar, Gürçam, Tımaraktaş, Vakıfaktaş, Ordular, Kacık, ve Dodurga köyleri ziyaret edilmiştir. Ayrıca Mudurnu ilçe merkezinde de çalışılmıştır.

Hacıhalimler Köyü, Merkez Mahallesi Camii girişinde bulunan mezar sütunu, üzerindeki yazıttan anlaşıldığına göre, Polemon torunu Katilios oğlu *Pragmateutes* Staphylos tarafından kendisi ve yazıtın buluntu durumundan dolayı akrabalık ilişkilerini ve isimlerini bilemediğimiz diğer şahıslar için yaptırılmıştır (Resim: 2).

Göncek Köyü, Büyük Mahalle Camii'nin önünde bulunan mezar sütunu, üzerindeki yazıttan anlaşıldığına göre, Claudia Beroneike, Claudia Hediste ve Claudius Lakon tarafından babaları Claudius Lakon'a yaptırılmıştır (Resim: 3). Λάκων adı Küçük Asya'dan Ionia, Mysia ve Karia bölgelerinden tanınmaktadır⁸. Bythynia'ya yakın bir coğrafyada bulunan Pontos Herakleiası'ndan M.Ö. V.-III. yy.'lar arasına tarihlenen bir *amphora*'dan

⁵ Pisidia: *TAM* III 118; *SEG* 41, 1296; Lykia: *TAM* II 460; Kilikia: *MAMA* III 338.

⁶ Monachov 1993, 129-132 (S. J. Monachov, *Les amphores de Sinope*, *AnaAnt* 2 (1993), 107-132) = *SEG* 43, 909).

⁷ M. Ortaç, "Bolu İli Yüzey Araştırması 2010: Merkez ve Mudurnu İlçeleri ile Köyleri", 29. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, cilt 1, (Ankara 2012), 129-154.

⁸ Erythrai: *IGSK* 2,2, no. 306 (H. Engelmann – R. Merkelbach, *Die Inschriften von Erythrai und Klazomenai*, Bonn 1973); Priene: *IvPri* 45; 313.458 (H. von Gärtringen, *Inschriften von Priene*, unter Mitwirkung von C. Friedrich *et alii*, Berlin 1906); Smyrna: *IGSK* 24.1, no. 765 (G. Petz, *Inschriften von Smyrna*, Teil 2.1, Bonn 1987); Pergamon: *IvP* 60-63 (M. Fränkel, *Die Inschriften von Pergamon I-II*, Berlin, 1890-1895); Mylasa: *IGSK* 34, no. 702 (W. Blümel, *Die Inschriften von Mylasa*, Teil 1, Bonn 1987).

da bilinmektedir⁹. Nikaia'dan ise bu vesile ile ilk kez belgelenmektedir. Bu isim ile daha çok Kıta Hellas ve Adalar coğrafyasında karşılaşmaktadır.

Yazılar Köyü (Topallar), Mudurnu Orman İşletmesi'ne bağlı Toplu Koruma Merkezi bahçesinde tespit edilmiş olan üçgen alınlıklı dikdörtgen stel üzerindeki metin, Kharmides oğlu Kharmides Phonteianos'u onurlandırmaktadır¹⁰. Yazıtın 2-3. satırlarından onurlandırmanın muhtemelen Οσπραμνηος olarak okunması gereken ve bölgeden ilk kez belgelenen bir yerleşim tarafından yapıldığı öğrenilmektedir. Yazıtın 16-17. satırlarında bölgeden Gölpazarı'ndan M.S. 150/1 yıllarına tarihlenen bir yazıt¹¹ aracılığıyla daha önceden tanıdığımız *bennarkhes*'lik memuriyeti bir kez daha belgelenmektedir. Yazıtımızda Neikios oğlu Domitius tarafından üstlenilmiş olduğu öğrenilen bu görev bölgeden tapımı sıklıkla belgelenen hava ve bereket tanrısı Zeus Bennios adına düzenlenen kurban ve hasat şenliklerinin başkanlığıdır.

Sırçalı Köyü Camii'nin karşısında bulunan mezar taşı, üzerindeki yazıttan anlaşıldığına göre, Neikomakhos oğlu Pausanias tarafından kendisi ve eşi için yaptırılmıştır.

Sırçalı Köyü 52 no.'lu evin bahçesinde bulunan mezar kaidesi Asklepiodotos'un eşi Kyrilla'ya Asklepiodotos ve Kryllos tarafından yaptırılmıştır (Resim: 4). Κυρίλλα ile bu adın *femininum*'u olan 2. satırdaki Κυρίλλα isimleri Küçük Asya'nın genelinden¹² olduğu gibi, Bithynia'dan¹³ da tanınan isimlerdir. Nikaia egemenlik alanından ise bu vesile ile ilk kez belgelenmektedir¹⁴.

Pelitözü Köyü Merkez Mahallesi Camii'inde yer alan mezar sütunu Aelius Polemon ve Aelius Antimenes tarafından anneleri için yaptırılmıştır.

Mangırlar Köyü Camii bahçesinde bulunan mezar sütunu, Titus Marcus Octavianus Kourios (?) ve Aurelius Octavianus Aurelianus adlı kardeşler tarafından, babaları Titus Marcus Octavianus Aurelianus'a yaptırılmıştır (Resim: 5).

Mangırlar Köyü, Asma Mevkii'ndeki köy camiinin bahçesinde bulunan mezar sütunu Eutykhes tarafından kendisi ve eşi için yaptırılmıştır.

Yine burada bulunan mezar kaidesi Olympiodoros ve ismi okunamayan ikinci bir kişi tarafından yaptırılmıştır (Resim: 6).

⁹ SEG 55, 860.

¹⁰ Yazıt tarafımızdan yayıma hazırlanmaktadır.

¹¹ IGSK 10,1, no. 1206.

¹² Kyrillos: Ephesos: IGSK 14, no. 1181 (H. Engelmann – D. Knibbe – R. Merkelbach, *Die Inschriften von Ephesos*. Teil 4: Nr. 1001-1445 [Repertorium], Bonn 1980); IGSK 15, no. 1646 (Ch. Börker, *Die Inschriften von Ephesos*. Teil 5: Nr. 1446-2000 [Repertorium], Bonn 1980); IGSK 16, no. 2446.2 (R. Merkelbach – J. Nollé, *Die Inschriften von Ephesos*. Teil 6: Nr. 2001-2958 [Repertorium], Bonn 1980); IGSK 17.2, no. 4103 (R. Meriç et alii, *Die Inschriften von Ephesos*. Teil 7.2: Nr. 3501-5115 [Repertorium]. Beilage: Addenda et corrigenda zu den Inschriften von Ephesos 1-7,1, Bonn 1981; Ankyra: SEG 53, 1433; Afyon: SEG 56, 1311. Kyrilla: Tyana: SEG 54, 1525; Synnada: SEG 46, 1676; Kaisareia/Hadrianopolis: SEG 50, 1232; Amastris: SEG 43, 908; Dorylaion: SEG 51, 1773; Tembris Vadisi: SEG 39, 1378; Kotiaion: SEG 51, 1788.

¹³ Nikomedeia: TAM IV 1, 172; SEG 28, 1041; Kalkhedon: IGSK 20, 116 (R. Merkelbach, *Die Inschriften von Kalchedon*, Bonn 1980); Prusias ad Hypium: IGSK 27, 11 (bk. d.n. 1); Kios: IGSK 29, 37 (Th. Corsten, *Die Inschriften von Kios*, Bonn 1985).

¹⁴ İsmi Kyrillos şekli Nikaia egemenlik alanında bulunmuş bir Zeus Bronton adağından tanınmaktadır (IGSK 10,2, no. 1504) (bk. d.n. 1).

Alpagut Köyü, Dibektaş Mahallesi, camii bahçesinde bulunan ve dördüncü sıtırdan sonrası beton içerisine gömüldüğü için okunamayan mezar sütunu, Ulpus Neikylos tarafından kendisi ve eşi için yaptırılmıştır (Resim: 7).

Sürmeli Köyü, Camiönü Mahallesi camii lojmanı bahçesinde bulunan ve musalla taşı olarak kullanılan dikdörtgen stel üzerinde bulunan metin bir mezar şiiri olup Khrestos tarafından babası Khrestos için yaptırılmıştır.

Esenkaya Köyü, Merkez Mahallesi Camii'nin kuzeybatısında bulunan çift sütunlu plasterin kuzeybatıya bakan yüzünde İsa için bir satırlık dua metni bulunmaktadır.

Yeniceşeyhler Köyü, Merkez Mahalle Camii'nin önünde bulunan sunak, üzerindeki metinden öğrenildiğine göre, Publius Kouriatios Valens'in rahipliği sırasında köylüler tarafından dikilmiştir¹⁵. Publius Kouriatios Valens'in hangi tanrının rahipliğini yaptığı belirtilmemiş olmakla birlikte, burada söz konusu olan köy cemaatinin yerel bir tanrısı olmalıdır. 3-5. satırlarda sunağın İmparator Traianus'un 10. yılında dikildiği öğrenilmektedir. Dolayısıyla bu ifade bize sunağı tam olarak 108 yılına tarihlememize izin vermektedir.

Hacimusalar Köyü, Karaibrahimler Mahallesi kahve karşısında bulunan mezar kaidesi bir evin bahçesinin duvarında yapı taşı olarak kullanılmış ve taşın yazıtlı kısmının bir bölümü duvarın içinde kalacak biçimde yerleştirilmiştir. Bu nedenle yazıt metni ancak fragman olarak belgelenebilmiştir. Mezar Aurelius gens isimlerini taşıyan ve muhtemelen kardeş olan iki şahıs tarafından yaptırılmıştır.

Gelinözü Köyü, Göğören Mah. camii bahçesinde bulunan sunak üst profilinden kırılarak iki parçaya ayrılmıştır. Eser kısa bir süre önce Bolu Müzesi uzmanları tarafından yapılan tespit çalışması sırasında fotoğraflanmış olup, bu fotoğraflarda henüz tahrip edilmemiş durumdadır. Sağ yüzü boğa başı ve çift kulplu bir kap; sol yüzü ise dairesel bir betim ile süslenmiş sunak, üzerindeki yazıttan anlaşıldığına göre, kurtarıcı tanrı Zeus Soter'e adanmıştır (Resim: 8).

Gelinözü Köyü, Tuzlaarkası Mevkii'inde bulunan kireç taşından dikdörtgen prizma şeklindeki mezar steli, üzerindeki yazıttan öğrenildiğine göre, iki kardeş tarafından babaları Polyainos için yaptırılmıştır (Resim: 9).

Karşıköy, Asarlık Mevkii'inde bir *heroon*'a ait olması gereken yazıtlı arşitrav bloğu ve bu arşitrav bloğunun sağında ve solunda bir takım profilli mimari parçalar ile yapı blokları gözlemlenmiştir. Arşitrav bloğu üzerindeki yazıttan *heroon*'un Aurelia Polla, Ulpus Flavianus ve Ulpus Anton tarafından ebeveynleri Aurelius Germanicianus ve Flavia Longina için yaptırılmış olduğu öğrenilmektedir (Resim: 10). Yazıtta geçen Aurelius/Aurelia gens adı yazıtın *Constitutio Antoninian*'dan yani M.S. 212 yılından sonraya tarihlendiğini göstermektedir.

Yine aynı mevkiide tarla kenarında tespit edilmiş olan dikdörtgen prizma şeklindeki mezar steli, yazıtından anlaşıldığına göre, M. Aelius Theophanes tarafından kendisi ve eşi için yaptırılmıştır (Resim: 11).

Mudurnu merkezde bulunan Kent Müzesi bahçesindeki dikdörtgen prizma şekilli yazıtlı mezar steli, alınan bilgiye göre kısa bir süre öncesine kadar Yıldırım Beyazıt Hamamı önünde bulunmaktaydı. İlçe merkezine bir köyden getirildiği öğrenilmekle birlikte, bu köyün hangisi olduğu konusunda bilgi edinilememiştir. Üzerindeki metinden mezarın M. Aurelius Pauleinianos tarafından, beslemesi olan azatlısı L. Aurelius Agathon

¹⁵ Yazıt tarafımızdan yayıma hazırlanmaktadır.

ve karısı Aelia Bakhis için yaptırıldığı öğrenilmektedir (Resim: 12). Βαχχίς ismi Küçük Asya'da Teos (Ionia) ve Pergamon'dan¹⁶ (Mysia) tanınmakla birlikte Bithynia'dan ilk kez belgelenmektedir.

Hüsamettindere Köyü, Abazalar Mahallesi'indeki köy mezarlığında bulunan sunağın, üzerindeki yazıttan Zeus Sabazios adlı Frig kökenli tanrıya Phoiniks oğlu Gaius adlı bir kişi tarafından yaptırıldığı öğrenilmektedir (Resim: 13).

Uzunçam Köyü, Davutbeleni Mevkii'nde bir tarlada tespit edilmiş olan dikdörtgen prizma şeklindeki mezar steli, Khryision adlı bir kadın tarafından eşi ve oğlu Cassius için yaptırılmıştır.

Çamurluk Köyü, camii bahçesi giriş kapısının sağında bulunan dikdörtgen kaide üzerindeki yazıt oldukça kalitesiz bir işçiliğe işaret etmektedir. Bir grafiti olarak kazanmış olan yazıt çok sathi işlenmiş olması nedeniyle oldukça tahrip olmuştur. Metnin ikinci satırında okunabilen akusativ Diokletianon ifadesi yazıtın İmparator Diocletianus için yapılmış bir onurlandırma olduğunu düşündürmektedir.

Uzunçam Köyü, yukarıdaki yanan eski köyün camiinde bulunan dikdörtgen prizma şeklindeki mezar taşı, Philopator isimli bir şahıs ve diğerleri tarafından yaptırılmıştır.

Bostancılar Köyü, Merkez Mah. Merkez Camii karşısında bulunan mezar sütunu üzerindeki yazıt, oldukça kötü durumda bulunduğundan fragman olarak belgelenmiştir.

Bostancılar Köyü, Ballılar Mahallesi'nde bir evin duvarında kullanılmış olan mezar stelinin üst kısımlarının kırık olması nedeniyle kim tarafından yaptırılmış olduğu öğrenilememektedir. Stel üzerindeki metin bir mezar şiiri niteliğindedir.

Bostancılar Köyü'nde bir samanlığın temel duvarında kullanılmış olan blok üzerindeki yazıt, bloğun geç bir dönemde sağ tarafından kesilmiş ya da yazıtın sağdaki ikinci bir blokta devam ediyor olmasından dolayı fragman olarak belgelenebilmiştir. Yazıtın içeriği konusunda ilk bakışta kesin bir şey söylemek mümkün olmasa da ETE kelime parçası onurlandırmak fiili olan τ,μῶ'nun aurist zamanının ilk üç harfini düşündürdüğünden burada bir onurlandırma metni söz konusu olabilir.

Uğurlualan Köyü, Merkez Mahallesi, köy camiinin önünde bulunan mezar sütununun, üzerindeki metinden, Antonius ve Aristainetos adlı iki kardeş tarafından babaları Sokrates ve anneleri Tittha için yaptırıldığı öğrenilmektedir (Resim: 14).

Dereçetinören Köyü, Merkez Mahallesi, camii bahçesinde bulunan mezar sütunu, üzerindeki yazıta göre, Apphos kızı Eia tarafından henüz hayattayken kocasına ve kendisine yaptırılmıştır (Resim: 15).

Mudurnu merkezdeki Kanuni Sultan Süleyman Camii bahçesinde bulunan mezar sütunu, üzerindeki yazıta göre, kardeşler Drusus ve Meroe'ye ebeveynleri tarafından yaptırılmıştır. Μερόη ismi Küçük Asya'dan tanınmaktadır¹⁷. Bithynia'dan ise ilk olarak belgelenmektedir.

Göynük ve Mudurnu'da yürütülen 2012 yılı epigrafik çalışmaları, Roma Dönemi'nde Küçük Asya olarak adlandırılan bu günün Anadolu topraklarının genelinde olduğu gibi, bu bölgede de yazıtların çok büyük bir bölümünün M.S. III. ve IV. yy.'lardan kaynaklandığını göstermiştir.

¹⁶ LGPN VA s.v. “Βαχχίς” (LGPN VA = Corsten, Th. (ed.). *A Lexicon of Greek Personal Names, Volume VA: Coastal Asia Minor: Pontos to Ionia*, Oxford 2010).

¹⁷ Ephesos: IGSK 16, no. 2266 (bk. d.n. 12); Termessos: SEG 57, 1485.

Belgelenen epigrafik malzemenin büyük çoğunluğunu gene Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi, mezar yazıtları oluşturmaktadır. Mezar yazıtlarında adı geçen gerek mezarı yaptıran gerekse mezarın yaptırıldığı kişilerin büyük bir bölümünün Roma vatandaşı adı taşıyor olmaları ilk bakışta dikkati çeken önemli bir noktadır. Bir diğer nokta ise bazı kişilerin Roma vatandaşı olmadıkları halde bir Romalı ismi almış olmalarıdır. Bu durum bölgedeki Roma etkisini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Mezar yazıtları dışında tespit edilen buluntular arasındaki adak sunakları, Zeus'a verilen önemi ve Frig kökenli tanrı Zeus Sabazios adağı bölgedeki Frig etkisini bir kez daha göstermektedir. Mezar ve adak yazıtları dışında tespit edilen ve belgelenen birkaç onur yazıtı da bölgenin rahiplik ve çeşitli görevler üstlenmiş önde gelen kişilerinin tanınmasına yardımcı olmaktadır.



Resim: 1



Resim:2



Resim: 3



Resim: 4



Resim: 5



Resim: 6



Resim: 7



Resim: 8



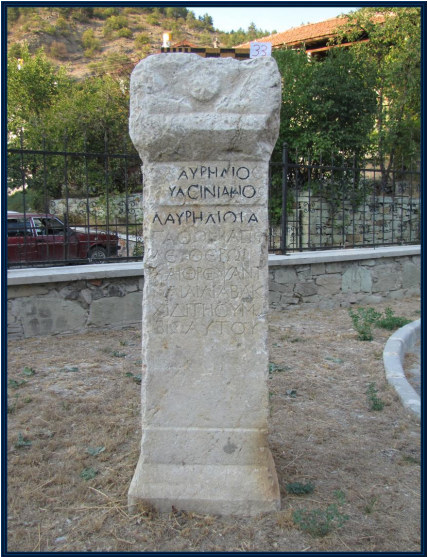
Resim: 9



Resim: 10



Resim: 11



Resim: 12



Resim: 13



Resim: 14



Resim: 15

NIKAIA EGEMENLİK ALANI (BITHYNIA) 2012 YILI EPIGRAFIK YÜZEY ARAŞTIRMASINA İLİŞKİN GENEL SONUÇLAR

Hüseyin Sami ÖZTÜRK*
Ceren PİLEVNELİ

2010 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izniyle, Dr. Hüseyin Sami ÖZTÜRK tarafından başlatılan epigrafik-tarihi, coğrafi yüzey araştırması "Sakarya İli Geyve İlçesi ile Bilecik İli Gölpazarı İlçesi'nde 10–21 Eylül 2012 tarihlerinde 12 gün olarak gerçekleştirilmiştir. 2010 yılında ilk olarak Sakarya İl'inin Taraklı, Geyve ve Pamukova İlçelerinde başlatılan yüzey araştırması, 2012 yılında yine Bakanlık izniyle Bilecik İl Merkezi, Osmaniye ve Gölpazarı İlçelerinin de eklenmesiyle daha geniş bir saha çalışmasında sürdürülmüştür. Böylece, antik Nikaia kentinin teritoryumu konusundaki bilgilerimizin de artmasına olanak sağlanmıştır.

Söz konusu çalışma Sakarya İli Geyve İlçesi Akkaya, Dereköy, Eşme, Kızılkaya, Melekşe Oruç, Melekşe Solak ve Örencik Köyleri ile Bilecik İli Gölpazarı İlçesi Ahiç, Beşevler, Cansızlar, Çımsıkı, Doğancılar, Dereli, Elmümin, Gökçeözü, Gözaçanlar, Karaahmetler, Kavak (Bağcılar Mahallesi, Muratlar Mahallesi, Şeyhler Mahallesi, Yağcılar Mahallesi), Kümbet, Sarıhacılar, Sürmeli (Büyük ve Küçük Sürmeli) ve Türkmenler Köyleri ile Merkez İlçesi'nde sürdürülmüştür. Bu çalışma sırasında çoğu yayınlanmamış 39 yazıt kayıt altına alınmıştır. Söz konusu yazıtların bir kısmı H. S. Öztürk ve C. Pilevneli tarafından "Nikaia: Yeni Yazıtlar III" başlığı altında *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*'nin 2012 yılındaki II.2 sayısının 189–203 sayfasında yayınlanmıştır. Bu yazıtların içinde öne çıkanlar şunlardır:

MİLTASI

Gölpazarı İlçesi Karaahmetler Köyü: Constantinus ile oğulları Constantius ve Constantinus'un mil taşına ait bir fragman [Env. No. 94]. Mil taşının alt yarısı kırık olduğu için mesafe ölçüsü bilinmemektedir (Resim: 1).

* Dr. Hüseyin Sami ÖZTÜRK, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü/Eskiçağ Tarihi

Anabilim Dalı, İstanbul/TÜRKİYE. E-mail: hsoztrk@yahoo.com

Ceren PİLEVNELİ (MA), Sakarya Üniversitesi SBE Ortaçağ Tarihi Doktora Öğrencisi, Adapazarı/TÜRKİYE. E-mail: cerenpilevneli@gmail.com

Bu çalışmaya izin veren Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü/Kazı ve Araştırmalar Dairesi Başkanlığı ile Genel Müdürlüğü temsilen çalışmalara katılan Emir Tuzkaya (2012 yılı Bakanlık Temsilcisi); Taraklı Belediye Başkanı Tacettin Özkaraman'a; karşılaştığımız zorlukları aşmamızda yardımlarını esirgemeyen Sakarya Vali Yardımcısı Faruk Bekarlar ile Gölpazarı Kaymakamı Ömer Şahin'e; çalışmaya katılan İ.Ü. Eskiçağ Doktora öğrencisi Selen Kılıç-Aslan'a; 2010 yılından beri rehberliğimizi yapan Ahmet Karapekmez'e; Sakarya ve Geyve'nin yerel tarihi konusundaki bilgilerini bizden esirgemeyen emekli öğretmen ve gazeteci Namık Cihan ile son olarak Geyve Orman İşletmeleri Müdürlüğü Müdür Yardımcısı Vedat Hasanoğlu'na yardım ve işbirliklerinden ötürü teşekkürlerimizi sunarız.

ONUR

Gölpazarı İlçesi Çıvışkı Köyü: İmparator Hadrianus Dönemi, Pleanoi Köyü'nün Publius Aelianus Severianus'un onurlandırılmasına ilişkin bir yazıt fragmanı [Env. No. 131]. Pleanoi Köyü'nün adı, literatürde ilk kez belgelenmektedir.

ADAK

Gölpazarı İlçesi Kavak Köyü: Neikostratos kızı Apphous'un Zeus'a adakta bulunmuştur¹. Bilindiği üzere, Zeus bu bölgede çok sevilmekte ve O'nun adına adanmış birçok yazıt bulunmaktadır (Resim: 2).

MEZAR

Gölpazarı İlçesi Alıç Köyü: Adı geçen köyde bir mezar yazıtında yeni bir epikorik isim belgelenmektedir²: Σαλλας. Bölgedeki yazıtlardan birçok Bithynia-Trakya kökenli başka şahıs adı bilinmektedir (Resim: 3).

Gölpazarı İlçe Merkezi: Nereden geldiği bilinmeyen fakat şu an Belediye İtfaiyesi'ne ait olan bir alanda korunmakta olan bir yazıtın üzerinde yeni bir epikorik isim belgelenmektedir³: Ζαμεραιδοστος. Bölgede yazıtlardan birçok Bithynia-Trakya kökenli şahıs adı bilinmektedir. Bunlardan biri olan Zameraidostos azatlıdır. Kendisine oldukça büyük bir mezar steli yaptırmış; bu mezar için gereken parayı köleliği sırasında biriktirmiş olmalıdır (Resim: 4).

Yine bu alanda, nereden geldiği bilinmeyen bir mezar yazıtı üzerinde Pantaukhos adında bir kadın adı yer almaktadır [Env. No. 106]. Bu ismin *masculinum*'u olan Pantaukhos adı birçok yazıttan belgelenirken; ilk kez *femininum* formuna rastlanmıştır (Resim: 5).

Gölpazarı İlçesi Dereli Köyü: Adı geçen köyde bulunmuş olan bir yazıtta geçen Σαμύραμυς adı Nikaia'da ilk kez belgelenmektedir⁴. Bu isim daha önce Küçük Asya'da Aiolis Bölgesi'ndeki Kyme kentinden M.Ö. III. yüzyıla tarihlenen bir yazıtta da geçmektedir (IKyme 37) (Resim: 6).

Gölpazarı İlçesi Doğançılar Köyü: Adı geçen köyde bulunmuş olan bir yazıttan *gerousia* üyesi Phaustos oğlu Antiokhos, kendi oğlu Sanctus için bir mezar anıtı yaptırmış olduğunu öğrenmekteyiz⁵. Kırsal karakterli olan bu *gerousiastes*'ler Nikaia kırsalındaki birçok yazıttan belgelenmektedir; ancak görev ve yetkilerinin ne olduğu tam olarak bilinmemektedir (konu hk. detaylı bilgi için bk. *INikaia* 1250) (Resim: 7).

¹ Dönmez-Öztürk 2013: 291, no. 5.

² Öztürk – Pilevneli 2012: 199 v.d., no. 18.

³ Öztürk – Pilevneli 2012: 199 v.d., no. 18.

⁴ Öztürk – Pilevneli 2012: 197 v.d., no. 14.

⁵ Öztürk – Pilevneli 2012: 198, no. 15.

Gölpazarı İlçesi Gökçeözü Köyü: Adı geçen köyde bulunmuş olan bir yazıtta ilk kez Nikaia'da bir Roma *nomen gentilicium* adı olan Scribonia ismine rastlanmaktadır⁶.

Gölpazarı İlçesi Kavak Köyü: Adı geçen köyde bulunmuş olan bir yazıtın 2. satırında geçen ve Küçük Asya'dan sadece daha önce Pisidia'daki Termessos'tan (*TAM* III 340) bilinen Σαμῆς adı belgelenmiştir⁷ (Resim: 8).

Gölpazarı İlçesi Kavak Köyü: Adı geçen köyde bulunmuş olan bir yazıtın 2. satırında geçen ve Bithynia'da Apameia (*IApameia* 117) ile Prusa (*IPrusa* 152) kentlerinden belgelenmiş olan Σαδαλας adı geçmektedir⁸.

Bu yazıtların yanı sıra, *INikaia* 1299 numara ile yayınlanmış bir yazıta *addendum* ve *corrigendum* yapılmıştır.

KISALTMALAR LİSTESİ

DÖNMEZ-ÖZTÜRK 2013 = F. DÖNMEZ-ÖZTÜRK, “Nikaia'dan Yeni Adak Yazıtları”, *Cedrus* 1, 285–292.

IApameia = Th. CORSTEN (Hrsg.), *Die Inschriften von Apameia (Bithynien) und Pylai*, Bonn (*IGSK* 32).

IGSK = *Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*.

IKyme = H. ENGELMANN (Hrsg.), *Die Inschriften von Kyme*, Bonn (*IGSK* 5).

INikaia = S. ŞAHİN (Hrsg.), *Katalog der antiken Inschriften des Museums von Iznik (Nikaia)*, I-II 1/2. Bonn (*IGSK* 9–10).

IPrusa = Th. CORSTEN (Hrsg.), *Die Inschriften von Prusa ad Olympum*, I-II, Bonn (*IGSK* 39–40).

ÖZTÜRK – PİLEVNELİ 2012 = H. S. ÖZTÜRK – C. PİLEVNELİ, “Nikaia: Yeni Yazıtlar III”, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi* II.2, 189–203.

TAM III = R. HEBERDEY, *Tituli Asiae Minoris*, III: *Tituli Pisidiae*; 1: *Tituli Termessi et Agri Termessensis*, Wien.

⁶ Öztürk – Pilevneli 2012: 189, no. 1.

⁷ Öztürk – Pilevneli 2012: 190 v.d., no. 2.

⁸ Öztürk – Pilevneli 2012: 195 v.d., no. 10.



Resim: 1



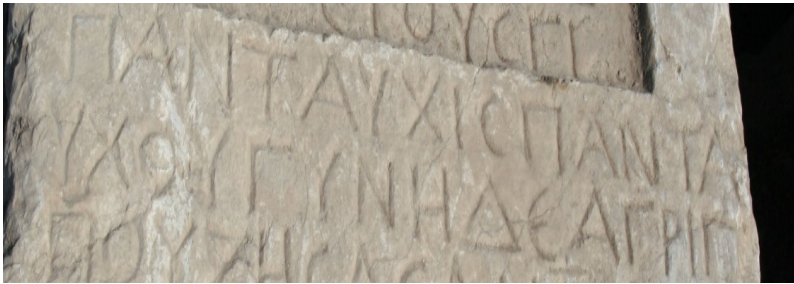
Resim: 2



Resim: 3



Resim: 4



Resim: 5



Resim: 6



Resim: 7



Resim: 8

2012 EPIGRAPHICAL SURVEY IN THE KÜÇÜK MENDERES (CAYSTER) VALLEY

Marijana RICL*

During the 2012 epigraphical survey in the Küçük Menderes (Cayster) Valley, was conducted from September 5th to 21st and funded by the Ministry of Science and Innovation of Spain and the University of Vienna¹, seventy-one towns, villages and sites were visited in search of new inscriptions.² During the survey, ten new inscriptions were seen and recorded and three additional ones were made known to us through copies and photographs provided by the members of the local population.

Starting with the new honorific inscriptions, the first one comes from an undisclosed find-spot in the vicinity of Kaleköy/Kiraz, ancient Coloe in the upper Cayster Valley, the centre of the Cilbian *koinon*: a local inhabitant's photograph introduced it to us. On a stone of unknown dimensions, broken on all sides, an inscription in honour of Emperor Gallienus was engraved by a *phyle* of an unknown *demios*, possibly that of Coloe.

In a private house in Doyranlı Köy, NE of Tire, on the northern bank of the Cayster River, we were shown a white-marble slab broken in two fitting pieces and damaged on the upper left side. An inscription is carved in a framed sunken panel, in very weathered and partially illegible letters. The inscription honours a person who was a *[grammate]us* and a *logistes* in the same year. It is possible that the inscription was originally a combination of a funerary and an honorific one.

The next inscription was seen in a private house in the village of Çayırılı SW of Tire, where it was found in a near-by field during agricultural work. This part of the Cayster Valley belonged to the territory of Ephesos, and the village community of Almoura was situated somewhere in the general area (see below). The new inscription is carved on a white-marble architrave preserved on all sides except the right one; it features an Ephesian, L(oÊkiow) Se(ptõmiow) AÊr(Æliow) ÉAxilleõdhw □p(pikŌw), already known from two

* Marijana RICL, University of Belgrade/SIRBIŠTAN. mricl@f.bg.ac.rs

¹ Thanks are due to Maria Paz de Hoz (Universidad de Salamanca), the leader of the project *Etnicidad helénica y pervivencia indígena en un territorio de frontera cultural: La Anatolia grecorromana* (Ministerio Ciencia e Innovación) and Thomas Corsten (Universität Wien, Institut für Altertumskunde) for their generous help in providing the funding for the 2012 survey. It is also a pleasure to thank Mrs. Songül Erbay (Aydın Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü), the Turkish government representative, for her most valuable contribution to the successful completion of the survey.

² They are Tire, Büyükkale, Küçükkale, Hasaŋcavuşlar, Yenioba, Hisarlık, Çayırılı, Akçaşehir, Alaylı, Kurşak, Halkapınar, Mehmetler, Üzümler, Panayır/Manastır, Şarpea, Çukurköy, Ayaklıkırı, Işıklı, Mahmudlar, Akkoyunlu, Buruncuk, Yusufllu, Yakacık, Zeytinova/Falaka, Karateke Köy, Turgutlu, Yeniçiftlik, Hasköy, Işıklı, Kireli, Yakacık, Boynuyoğun, Çinyeri, Kürdülü, Dereli, Peşrefli, Kırtepe, Kaleköy, Karaburç, Doyranlı, Ödemiş, İlkurşun, Kayaköy, Yusufdere, Bülbüller, Kahrat, Sekiköy, Alabaş, Işık, Karadoğan, Yeniköy, Yeniceköy, Yeğenli, Kazanlı, Köseler, Yolüstü, Gerçekli, Konaklı/Adagüme, Balabanlı, Suludere, Eski Yeşilova Köy, Yeni Yeşilova Köy, Yakapınar, Turan, Ergenli, Dereköy Kaplıca, Kızıloba, Kahrat/Süleyman Bey Çiftliği, Demircili, Ortaköy.

inscriptions found in his native city³. In the first one, he appears as *ekdikos*, *philosebastos boularches* and *grammateus tou demou*, and in the second one as *hippikos* and *philosebastos*. The new inscription from Çayırılı provides new information to the effect that he also assumed the costly liturgy of *agonothesia*.⁴ The villager who discovered the new inscription kindly informed us about the existence of another stone with inscription, unearthed together with this one, but was unfortunately unable to provide information as to its present whereabouts. It is possible that this 'lost stone' was originally the right part of the one presented today. Regarding the nature and the function of the newly found architrave, it could have formed a part of a cult installation related to the games presided over by Achilleides in his function of *agonothetes*.

According to the information which was obtained from the people of Çayırılı, a boundary marker carved on a rock and containing one word – OPOC – was spotted in the vicinity of the village; this category of boundary markers is often encountered in the region of Tire, so that practically every year of our survey increased their numbers.

As always, the majority of new inscriptions found last year were funerary ones. In the above-mentioned village of Çayırılı we were shown a hand-written copy of an inscription whose present whereabouts are unknown. The inscription originally marked the tomb-chamber (*pyria* in the text) of one Diophantos and his family, citizens of Ephesos. The most interesting fact in the new inscription is the mention of the already attested village of Almourenoi⁵ as the recipient of the fine for unlawful burial.

A few other newly found inscriptions are likewise quite informative and lengthy, like the following one from the village of Çömlekçi in the upper Cayster valley NE of Kiraz. The inscription was discovered by chance during work in the fields. It is a white-marble stele broken on the right side and damaged on the left lower side. The new inscription is carved in a framed inscription-field and contains a date according the Sullan era (the year 322 or 237/8 A.D.⁶). The stone once marked the family-tomb (*heroon*) of one Aur. An[dromachos?]. The *heroon* he purchased/constructed contained two vaulted chambers (*kamarai*): the upper one was reserved for his family-members and friends⁷, and the lower one for their slaves.

At a place called Molla Arap Mevkii about 5 km north-west of Tire, a white-marble block from a tomb, broken below and slightly damaged above and on both sides, was recently discovered during construction-works on the Tire-Izmir highway. In the text of the new inscription the tomb is referred to as a *heroon*, and a copy of the document/testament pertaining to it was deposited in the archives; the care of the complex is entrusted to the

³ *IK* 13, 3, 743: [— λειτουργοῦ ἐνδ'όξου / [—]ενου / [— ἐκ]δικοῦντος Ἀ. [Σε]πτιμ. / [Αὐρ. Ἀχι]λλεΐδου ἱππικοῦ [— φίλ]οσεβ. βουλάρχου [— τ]οῦ γραμματέως τοῦ δήμου; *ibid.*, 845: [—] / [διὰ — κ]αὶ τὴν / [ιδίαν] ἀρετὴν / [καὶ τὴν τ]οῦ πατρὸς / [εἰς τὴν πατρίδα / [εὐν]οίαν / [γραμματεῦοντ]ος Μ(άρκου) Αὐρ(ηλίου) [Ε]ρμεῖου / [τοῦ πρ]ώτου γραμματέως / [τοῦ] δήμου / [ἐπιμε]ληθέντος Ἀ(ουκίου) Σεπτιμ(ίου) Αὐρ(ηλίου) / [Ἀχιλλεΐ]δου ἱππικοῦ φίλοσεβ(άστου).

⁴ Achilleides' son, L. Septimius Aurelius Achilleides Junior, is likewise attested in an inscription originally seen in Tire and dated by his office of *prytanis* in Ephesos (*IK* 17, 1, 3246).

⁵ Cf. *IK* 13, 1, 3250-3264, more precisely the jAlmourhnw'n Frugw'n kwvmh in 3262 and to; ejn jAlmouvroi" Fruxi; ajrch'o'n° in 3260. We also find the toponym jAlmura in *IK* 17, 1, 3293.

⁶ If the era used is that of Pharsalus, then the year would be 274/5 A.D.

⁷ The owner, Aur. An[dromachos?], his foster parents [Andromachos?] and Ammias, Melitine and Aur. Dionysios, children of [Ammias] and Andromachos, their own children, Aur. Ploution with wife and children, Aur. Apollonios, the previously deceased *thremmatia* Aphphion and Zotike, Zotikos son of Zotikos, Aur. Stratoneike and Onesimos.

members of an association (koinei'on) meeting in the village of Boukolion (touvtou tou` hJrw/vou khvdonta≥i oiJ ejn Boukolivw/ ejn tw`/ koinivw/ suniovnte"). Boukolion is already known from two inscriptions, one of which was originally seen at Ali Paşa Çiftlik near Tire.⁸

In the village of Kayaköy on the northern bank of the Cayster River, built in a wall of a private house, one can see the right side of a white-marble stele with a triangular pediment and an engaged column, containing an inscription in the field between the pediment and the column. The inscription seems to have been a funerary one, and it was possible to read the names Menekrates, Artemidoros and Astokleas(?). The names starting in Astokl- (jAstokleva", jAstokl(e)iva", jAstokleivda") are attested only in Thessaly in the Hellenistic period⁹. If correctly read, this would be the first attestation of one of these names outside Thessaly (fig. 1).

From Tire itself comes a new inscription immured in a wall of Ulu Camii and exposed only recently when the wall was cleaned during the on-going reconstruction of the mosque. The inscription is carved in a *tabula ansata* and commemorates one Tryphon, son of Zopyros (Movscion | Truvfwno" | tou` Leukiv|ou ejpovhse |⁵ Truvfwni Z≥w|puvrou ajndri; | mneiva" cav|rin) (fig. 2).

In a private house in the village of Yenioba NW of Tire, we saw a marble slab with a Latin funerary inscription for one Marcus Minius of the Palatine *tribus* (fig. 3).

In Kaleköy, in the upper Cayster Valley, a white-marble slab broken on the left side was found during agricultural work in a field near the village; it contains only the last one or two letters of four lines of text.

In Küçükale we were shown a fragment of a marble slab with five letters (OYANT) that was eventually transferred by its finder to the Museum of Tire, and in the village of Karaburç in the upper Cayster Valley, at the village coffee-house, there is an early-Byzantine white-marble building block damaged on the left and right sides, with a relief decoration consisting of six fully preserved arches supported by columns and two such arches partially preserved: within the fully preserved arches we see, from left to right, three birds and three palm-like trees. The inscription on this block seems to be a dedicatory one and to mention a person called Staurakios (fig. 4). Next to this block in the same place there is another similar one with linear and floral decoration but no inscription, originating from the same building as the inscribed one.

⁸ *IK* 17, 1, 3293: the name Bouvkolion is carved in a wreath; 3276 (Ali Paşa çiftlik near Tire), lines 4-5: "ejj dev ti" tolmhvsei, dwvsei th`/ B^ooukolianw`n kwv^amh/ - - -^o.

⁹ Cf. *LGPV* v. III B, s.vv.



Fig. 1



Fig. 2



Fig. 3



Fig. 4

SOĞMATAR KUTSAL ALANI VE YAKIN ÇEVRESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2012

Yusuf ALBAYRAK *
S. İrem MUTLU

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü izni, Şanlıurfa Valiliği ve Harran Üniversitesi'nin maddi katkıları ile gerçekleştirdiğimiz, Şanlıurfa İli, Yağmurlu Köyü sınırları içerisinde kalan kırsal alandaki “Soğmatar Kutsal Alanı” ve yakın çevresindeki yüzey araştırması 11.12.2012 tarihinde başlatılmış ve 30.12.2012 tarihinde sona erdirilmiştir. Bu dönem çalışmaları ekip listesinde isimleri verilen Yrd. Doç. Dr. Yusuf ALBAYRAK başkanlığında Bakanlık temsilcisi Celal ULUDAĞ ile birlikte Arş. Gör. Süheyla İrem MUTLU, Arkeolog Semih MUTLU, Harran Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencilerinin ve kısa süreli olarak Doç. Dr. Mehmet ÖNAL'ın katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir.

Gerçekleştirmiş olduğumuz yüzey araştırmasında, Soğmatar Kutsal Alanı'nın bulunduğu Yağmurlu Köyü ve köyün yaklaşık 2 km. yakınında yer alan tepeler ile köy içindeki höyük taranmıştır (Harita: 1; Resim: 1).

Antik dönemde Edessa Krallığı¹ sınırları içerisinde yer alan Soğmatar, bugünkü Şanlıurfa İl'inin 60 km. güneydoğusunda, Harran İlçesi'nin ise 40 km. kuzey doğusunda Tektek Dağları'nda önemli pınarların bulunduğu bir konumda yer almaktadır.

1901 ve 1905 yıllarında Soğmatar'ı ziyaret eden Halep Şehri'nin Fransız Konsolosu H. Pognon, “burada sürekli bir yerleşme olmadığını, fakat bedevilerin hayvanlarını sulamak için bir toplanma noktası görevi üstlendiğini” söylemektedir.² Segal 1952 yılında, burada birkaç gün geçirdiği zaman, az sayıda ikamet eden insanların varlığını ve bir jandarma karakolunun olduğunu görmüştür.³ 1950 yılından sonra yoğun bir şekilde yerleşime uğrayan Soğmatar'da hane sayısı iki yüzlere ulaşmıştır. Bu yerleşim sırasında kutsal alanda bulunan Antik Dönem'e ait pek çok yapı tahrip edilmiş, yapıların blokları sökülerek ev ve bahçe duvarı yapımında kullanmıştır. Bugün Yağmurlu Köyü olarak adlandırılan Soğmatar'dan dışarı göçler nedeni ile hane sayısı yirmiyeye düşmüştür.

Soğmatar'ın bulunduğu alan çoğunlukla alçak tepeler şeklinde kayalıklardan oluşmaktadır. Alana girişte bir höyük, höyüğün kuzey ve güney yönündeki tepe sırtlarında ve de batıda yer alan tepelerin üzerinde kaya mezarları yer almaktadır. 12 tanesinin girişi yarı-açık, 31 adedi kapalı ve içine girilemeyecek durumda, 56 adedi zorda olsa içine

* Yard. Doç. Dr. Yusuf ALBAYRAK, Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Osmanbey Kampüsü – Şanlıurfa/TÜRKİYE, e-mail : albayrakyusuf55@hotmail.com
Arş. Gör. Süheyla İrem MUTLU, Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi A.B.D, Osmanbey Kampüsü-Şanlıurfa/TÜRKİYE.
e-mail: s_irem_ogutle@harran.edu.tr

¹ Kuzey Mezopotamya'nın Dicle ve Fırat nehirleri arasında kalan bölgede, Arami halkının M. Ö. 132 yılında kurdukları krallıktır. Bu krallığa Osroene veya Abgar Krallığı'nda denilmiştir. Bkz. Duval 1975, s. 36

² Pognon 1907, s. 23

³ Segal 1953, s. 97

girilebilecek açık durumda kaya mezarları tespit edilmiştir. Ayrıca 9 tepede, üzerinde anıtsal yapı bulunan tonozlu mezar olarak adlandırılan mezarlar da vardır. Bugün bu mezarların üzerlerindeki anıtsal yapılar yıkıntı halinde olup, mezarların girişleri tamamen kapanmıştır (Resim: 2). Segal 1953 yılında Soğmatar'a geldiğinde bu anıt mezarlara birden dokuza kadar numara vererek batıdan doğuya doğru sıralamış, mezarların mimarisi hakkında bilgi vermiştir.⁴ Soğmatar Kutsal Alanı'ndaki bu dokuz yapının ortak özelliği; yüksek kayalık tepeler üzerinde, ana kayaya oyulmuş kaya mezarlarının olması ve üzerlerinde de silindirik, dikdörtgen veya kare planlı anıtsal mezar yapıların bulunmasıdır. Toplam sayısı 108 olan bu mezarlar, höyük etrafında bir daire çizer şekilde yoğunlaşmıştır. Höyükten uzaklaşıldıkça mezar yoğunluğu azalmaktadır. Bu mezarların girişlerinin tamamının höyüğe bakması dikkat çekici bir özelliktir. Diğer bir özellik ise, höyüğü görmeyen tepelerde kaya mezarının olmamasıdır. Günümüzde bu mezarların genel itibariyle kötü durumda olduğu, bazılarının ahır ve depolama alanı olarak kullanıldığı, mezarların gerek içinde gerekse girişinde tahribatın oldukça yoğun olduğu görülmüştür. Bazı alanların ise işlevleri tam olarak saptanamamakla birlikte yakın dönemlerde konut olarak kullanım gördüğü gözlemlenmiştir. Bunlara örnek olarak 2 adet tam olarak işlevi belirlenememiş olan ve kayaya oyulmuş derinlemesine oyuklar ile 5 adet yine işlevi saptanamayan ve mağara olarak nitelendirilebilen alanlar verilebilir (Resim: 3). Yine oldukça geniş bir girişe sahip ve içerisinde nişler yer alan, kutsal alan olabileceğini düşündüğümüz kayaya oyulmuş mekânlar ile yer altından geçişi sağladığı düşünülen 7 adet tünel de tespit edilen mimarî unsurlar arasına girmektedir. Köy içerisinde kalan mezarların genel itibariyle kötü durumda oldukları, günümüzde ahır ve depolama alanı olarak kullanıldığı, mezarların gerek içinde gerekse girişinde tahribatın oldukça yoğun olduğu ve birçoğunun temizlenmesi gerektiği tespit edilmiştir (Resim: 4). Kayaya oyulmuş bazı alanların ise işlevleri tam olarak saptanamamakla birlikte yakın dönemlerde konut olarak kullanım gördüğü gözlemlenmiştir.

Araştırmalarımız sırasında sadece 50 adet kaya mezarının içine girilebilmiş ve mezarların mimarisi hakkında fikir sahibi olunmuştur. Buna göre, kaya mezarları mimarî açıdan birbirinden farklılık gösterdiği görülmüştür; basit girişli tek odalı mezarlar, dikdörtgen planlı tek odalı dromoslu mezarlar, geçişli iki odalı mezarlar, dromoslu çok odalı mezarlar, Arcasoliumlu tek odalı mezarlar, Arcasoliumlu çok odalı mezarlar, tek odalı sekili mezarlar şeklinde sınıflandırabiliriz. 2013 yılında araştırmalarımızda mezarların mimarisi detaylı bir şekilde yeniden değerlendirilecektir.

Mezarların yanı sıra Soğmatar'da 20 adet taş ocağı tespit edilmiştir. Bu taş ocaklarının 9 tanesi 9 tepede yer alan tonozlu mezarların hemen yanında yer almaktadır. Bu da bize mezarlardaki tonozların yapısının hemen yanlarında yer alan taş ocaklarından sağlandığını göstermektedir. Diğer taş ocaklarının üçü, kaya mezarlarının yanında, sekizi de kaya mezarlarının yakınındaki tepelerde yer almaktadırlar. Soğmatar'ın batı ucunda yer alan tepenin doğu sırtındaki taş ocağında, uzunluğu 3.35 m., genişliği 3.60 m., kalınlığı da 80 cm. olan bir bloğun üzerine taslak halinde işlenmiş aslan figürü bulunmaktadır. Söz konusu heykelin blok olarak kayalık alandan çıkarıldığı ve henüz tam olarak bitirilmediği ve sadece kontörlerinin belirgin olduğu gözlemlenmiştir (Resim: 5).

Tespit edilen kaya mezarları, kutsal mekânlar, taş ocakları ve tünellerin konumları, boyutları ve nitelikleri belirlenmiş, topografik krokileri alınmış, dört yönden

⁴ Segal 1953, s. 97

fotoğraflanarak, yüzeyde görülen mimarî öğeler ile tahribat alanları detaylı bir şekilde belgelenmiştir.

Köy içerisinde yaptığımız araştırmalarda ev ve bahçe duvarlarında çeşitli kabartma motifli sütun ve kaya blok parçaları tespit edilmiştir (Resim: 6). Köy muhtarının evinin girişinde de belden aşağısı, ayaklarının alt kısmı sağlam kalmış insana ait olduğu anlaşılan ve genişliği 55 cm., yüksekliği de 71 cm. olarak ölçülen bir başka heykel parçası (Resim: 7) ile üzerinde yazıt olduğu saptanan kırık bir blok (Resim: 8) tespit edilmiştir.

Soğmatar'da araştırma yapan Pognon, Segal ve Drijvers Soğmatar'ın kutsal bir alan olduğunu belirtirler. Buna dayanak olarak da Soğmatar'daki rölyef ve yazıtları göstermişlerdir. Bu rölyef ve yazıtların birçoğu Drijvers tarafından 1973 yılında yayınlanmıştır.⁵ Bu rölyef ve yazıtlardan biri höyüğün hemen güneyinde kaya mezarı bulunmayan bir tepenin kuzey sırtında ana kaya üzerinde yer almaktadır. Burada yer alan iki rölyeften soldaki ana kayaya oyulmuş bir büsttür. Büst, bir niş içerisine yerleştirilmiştir. Büstün omuzları arkasında, uçları yukarı doğru uzanan bir hilal görülmektedir. Büstün her iki yanında, nişin dışında yazıtlar yer almaktadır. Yazıtlardan birinde, “*Şila'nın oğlu Şila bu büstü Adona'nın oğlu Tirdat ve kardeşlerinin hayatı anısına tanrı Sin için yaptı.*” yazmaktadır (Resim: 9).⁶ Bu büstün, Harran'ın Ay tanrısı Sin olduğu bu yazıttan anlaşılabilmektedir. Sin'in sembolü olan ay motifinin büstün omzunun üst tarafında bulunması da bunu desteklemektedir.⁷

Soğmatar Kutsal Alanı içerisinde Pognon tarafından tespit edilen ve bugün Pognon Mağarası olarak adlandırılan bir mağara yer almaktadır. Bu mağaranın güney, kuzey ve batı duvarlarında insan kabartmaları ve yazıtlar görülebilmektedir (Resim:10, Resim: 11). Bu kabartmalardan birinin başının üst tarafında Sin'in sembolü hilalin olması Sin'in Soğmatar Kutsal Alanı'ndaki varlığını ortaya koymaktadır.⁸

Höyükte yapılmış olan intensif yüzey araştırması sonucunda ele geçen seramikler temel alınarak erken dönemden geç döneme doğru dönem değerlendirilmesinde (Resim: 12; Resim: 13) kullanılmıştır. İlk olarak höyükteki en erken dönemi temsil eden Kalkolitik Dönem'e ait yoğun taşçık katkılı kaba yapım seramik parçalarının çok yoğun olmamakla yine de tespit edilen seramik malzemesi içinde yer aldığı söylenebilir. Nitekim söz konusu Kalkolitik Dönem'i temsil eden bu seramiklerin, Orta Fırat Bölgesi'nde görülenlerle karşılaştırıldığında benzerlik gösterdiği gözlemlenmiştir.⁹ Höyükte ayrıca geçiş seramiği olarak adlandırılan, Geç Kalkolitik sonu Erken Tunç Çağı'nın başında görülmeye başlayan ve Erken Tunç Çağı'nın ilk evrelerinde de görülmeye devam eden üçgen tutamaklı, perdahlı pişirme kaplarına da rastlanılmıştır.¹⁰ Geçiş döneminin yanı sıra Erken Tunç Çağı'nın ilk ve ikinci yarısını da temsil eden seramik grupları da değerlendirilen malzeme arasında yer almaktadır. Söz konusu dönemin karakteristik özelliklerini gösteren pembe,

⁶ Drijvers 1980, s. 123; Drijvers-Healey, s. 89

⁷ Segal 1954, s. 55

⁸ Pognon, s. 23-35

⁹ Orta Fırat Bölgesi'nde Kalkolitik Dönem seramiklerinin görüldüğü ve karşılaştırma yapılabilecek temel yerleşimler, Hacinebi (Pearce 2000, 117-118; Stein 1994, 145-154), Tilbeş Höyük (Fuensanta 1997, 227), Şavi Höyük (Dittmann 2001, 233), Şaraga Höyük (Sertok 2001, 455), Şadi Tepe (Algaze 1989, Fig.35), Jebel Aruda (Van Driel 1983) olarak verilebilir.

¹⁰ Orta Fırat Bölgesi kuzeyindeki Tilbeş Höyük, Kurban Höyük söz konusu geçiş temsil eden yerleşimler arasında yer almaktadır (Fuensanta 1998, 209; Algaze 1986, 282). Ayrıca Birecik ve Karkamış Baraj Bölgelerinde gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında da bu geçiş temsil eden yerleşimler tespit edilmiştir (Algaze 1994).

devetüyü ve yeşilimsi devetüyü hamur renklerinden oluşan ve Yalın Basit Mallar (Plain Simple Ware, Simple Ware, Plain Ware) Grubu'na giren seramikler¹¹ höyüğün hemen her tarafında yoğun olarak ele geçirilmiştir. Saptanan Yalın Basit Mal Grubu'na giren Erken Tunç Çağı seramiklerinin bir kısmı üzerinde herhangi bir bezeme ve işlem bulunmamasına karşın Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Erken Tunç Çağı seramiğinin özellikle ikinci evresinde oldukça yaygın bir şekilde kullanılan Yatay Bant Boya Bezeme, Yatay ve Dalgalı hatlardan yapılmış boya bezeme (Combed Wash Ware) ve Saklı Astar (Reserved Slip) başlıca Yalın Basit Mallar (Plain Simple Ware) Grubu olarak ele geçen malzeme arasında yer almaktadır.¹² Ayrıca yine ETÇ III-IV evrelerinde bölgede yoğun olarak karşılaşılan Metallerik Mal Grupları (Metallic Ware) yoğun olarak tespit edilen Erken Tunç Çağı Seramik grupları arasında yer alır. Çok yoğun olmamakla birlikte M.Ö. I. bine ait Demir Çağ parçaları da tespit edilen dönem arasındadır.¹³ Höyüğün güneybatısı, kuzeyi ve kuzeybatısında ise Roma Dönemi'ne ait günlük kaplar da ele geçen diğer seramik gruplarını oluşturlar. Oldukça yoğun olarak tespit edilen diğer bir mal grubunu ise özellikle İslami Dönem'in sırlı seramikleri başta olmak üzere Orta Çağ'a tarihlendirilen dar ağızlı geniş çömlekler ile dışa dönük ağız kenarlı, kısa ve uzun boyunlu çömlekler oluşturmaktadır. Son olarak çok yoğun olmamakla birlikte çekirdek ve dilgi parçaları başta olmak üzere çakmaktaşı parçaları da toplanan buluntu grupları arasında yer almıştır (Resim: 14).

Sonuç olarak; Soğmatar, Antik Çağ'da dini bir merkez olmasının yanında önemli bir yerleşim yeri idi. Soğmatar Höyük'ün verilere göre, İslami Dönem'den başlayıp Roma, Demir Çağı (MÖ I. Bin), Orta ve Erken Tunç Çağları ve Kalkolitik Çağ'a kadar uzanan oldukça geniş bir dönemde yerleşim gördüğü anlaşılmaktadır. Kutsal bir merkez olarak Soğmatar, önemini ay, güneş ve gezegenlerin kutsal sayıldığı Assur ve Babilliler'in inancından gelen Pagan (putperest) dini ve bu dinin tanrılarından "*Maralaha*"nin yani tanrıların efendisinin merkezi olmasından alır. *Maralaha*'nin isminin pek çok yazıtta sık sık dile getirilmesi de bunun en önemli delilidir. Ayrıca bazı büst ve kabartmaların Harran'ın ay tanrısı *Sin*'in sembolünü taşıması ve yazıtların bazılarında *Sin*'in isminin geçmesi Soğmatar'ın önemini bir kat daha arttırır. M. S. 2. yüzyılda ön plana çıkan ve M. S. 3. yüzyıla kadar önemi koruyan bu kutsal alan, Hristiyanlığın yayılması ile önemini yitirmiştir.

¹¹ Çark Yapımı ve seri üretim olan ve Yalın Basit Mallar olarak adlandırılan söz konusu mal grubu Birecik Mezarlığı'nda (Sertok 2007, 241-242), Zeytinlibahçe ETÇ I (Frangipane 2007, 131-136), Tilbeşar III (Kepinski 2007, 152-153) ve Arslantepe VI B2 evresinde (Frangipane 2000) yoğun olarak tespit edilmiştir.

¹² Saklı Astar Mal Grubu'nun (Reserved Slip Ware) görüldüğü diğer önemli yerleşimler; Samsat Höyük XIX-XVIII tabakalarında, Kurban Höyük IV B-A, Horum Höyük III (Marro 2007, 223-225), Birecik ETÇ Mezarlığı (Sertok ve Ergeç 1999, lev.7.A-I, 8. A-F) ve Zeytinlibahçe (Frangipane 2002, res.11) olarak sıralanabilir.

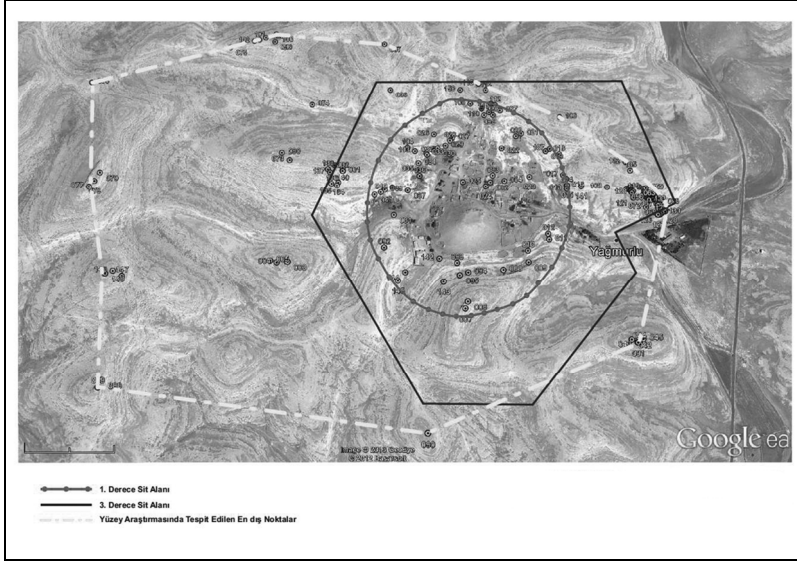
¹³ Demir Çağ Dönemi'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki yayılımı ve karakteristik özellikleri için bkz. Matney 2011, 443-463.

KAYNAKÇA

- ALGAZE, Guillermo, "Kurban Höyük and the Late Chalcolithic Period in the Northwest Mesopotamian Periphery: A Preliminary Assessment", Ed. U. Finkbeiner ve W. Röhlig, *Gamdat Nasr Period or Regional Style?*, Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, 1986, 274-315.
- ALGAZE, Guillermo, "A new Frontier: First Results of the Tigris-Euphrates Archaeological Resonnaissance Project", *JNES*, 48, 1, 1989, 241-282.
- ALGAZE, Guillermo, R. BREUNINGER ve J. KNUDSTAD., "The Tigris-Euphrates Archaeological Resonnaissance Project: Final Report of the Birecik and Carchemish Dam Survey Areas", *Anatolica*, 20, 1994, 1-96.
- DİTTMANN, RC., C. GREWE, S. HUH ve C. SCHMİDT "Şavi Höyük Yüzey Araştırması" Ed. N. Tuna, J. Öztürk ve J. Velibeyoğlu, *İhsu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları*, Ankara: ODTÜ TAÇDAM, 2001, 233-262.
- DRİJVERS, Han Jan Willem, "Edessa und das jüdische Christentum". *Vigiliae Christianae*, Vol. 24, No. 1, (Mar., 1970), pp. 4-33
- DRİJVERS, Han Jan Willem, *Old Syriac (Edesseean) Inscriptions*, E.J. Brill, Leiden, 1972
- DRİJVERS, Han Jan Willem, "Some New Syriac Inscriptions and Archaeological Finds from Edessa and Sumatar Harabesi", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, Vol. 36, 1973, s. 1-14.
- DRİJVERS, Han Jan Willem, *Cults and Beliefs at Edessa*, E.J. Brill, Leiden, 1980
- DRİJVERS, Han Jan Willem & HEALEY, F. John, *The Old Syriac Inscriptions of Edessa and Oshroene: Text, Translations and Commentary*, Koninklijke Brill NV, Leiden, 1999
- Duval, Rubens, *Histoire D'édessa, Politique, Religieuse et Littéraire*. Amsterdam, 1975
- FRANGİPANE, Marcella., "The Late Chalcolithic/EB I Sequence at Arslantepe: Chronological and Cultural Remarks from a Frontier Site", *Chronologies des Pays du Caucase et de L'Euphrate aux IVe-IIIe Millenaires (Varia Anatolica 11) (Actes du colloque d'Istanbul, 16-19 decembre 1998)*, Paris: Institut Francais d'Etudes Anatolines d'Istanbul, 2000, 439-471.
- FRANGİPANE, Marcella., "Establishment of a Middle/Upper Euphrates Early Bronze I Culture from the Fragmentation of the Uruk World. New Data from Zeytinli Bahçe Höyük (Urfa, Turkey)", *Euphrates Valley Settlement. The Carchemish Sector in the Third Millennium BC*, ed. Edgar Peltenburg, *Levant Supplementary Series 5*. Oxford: Oxbow Books, 2007, 122-141.

- FRANGİPANE, Marcella, Corrado ALVARO, Francesca BALOSSİ ve Giovanni SİRACUSANO., “Zeytinli Bahçe Höyük 2000 Yılı Kazı Çalışmaları”, *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları*, Ankara: ODTÜ TAÇDAM,2002, 41-100.
- FRANKFURTER David, “Stylites and Phallobates: Pillar Religions in Late Antique Syria”. *Vigiliae Christianae*, Vol. 44, No. 2 (Jun., 1990), pp. 168-198.
- FUENSANTA, Jesus Gil ve A. MISIR, “Excavations at Tilbeş Höyük: The 1996 Season”, *KST*, 19, 1, 1997, 227-244.
- FUENSANTA, Jesus Gil., M.S. ROTHMAN ve E. BUCAK, “1997 Salvage Excavations at Tilbeş Höyük”, *KST*, 20,1, 1998, 207-218.
- GREN, Tamara, M. *The City of the Moon God*, Leiden, 1992.
- GÜNDÜZ, Şinasi, “Arkeolojik Bulgular Işığında 2. Yüzyıl Sumatar Mar alaha Kültü”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 6, 1992, ss. 149–159.
- KEPİNSKİ, Christine., “Dynamics, Diagnostic Criteria and Settlement Patterns in the Carchemish Area during the Early Bronze Age Period”, *Euphrates Valley Settlement. The Carchemish Sector in the Third Millennium BC*, ed. Edgar Peltenburg, *Levant Supplementary Series 5*. Oxford: Oxbow Books, 2007, 152-163.
- MARRO, Catherine ve Catherine KUZUCUOĞLU, “Northern Syria and Upper Mesopotamia at the End of the 3rd Millennium BC: Did a Crisis Take Place?”, *Societes humaines et changement climatique a la fin du troisieme millenaire: une crise a-t-elle eu lieu en Haute-Mesopotamie?*, ed. Catherine Kuzucuoğlu ve Catherine Marro , *Varia Anatolica XIX*, Paris, 2007, 584-590.
- MATNEY, Timoty., “The Iron Age of Southeastern Anatolia”, *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia: 10.000-323 B.C.E.*, ed. Sharon R. Steadman and Gregory McMahon, Oxford University Press, 2011, 443-464.
- ÖZFİRAT, Aynur., *Eskiçağda Harran*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1994, s. 72–84.
- POGNON, Henri, *Inscriptions sémitiques de la Syrie, de la Mésopotamie et de la région de Mossoul*, Paris (1907), s. 23-38.
- PEARCE Julie, “The Late Chalcolithic Sequence at Hacinebi Tepe, Turkey” Ed. C. Marro ve H. Hauptmann, *Chronologies des Pays du Caucase et de L’Euphrate aux IVe-IIIe Millenaires (Varia Anatolica 11) (Actes du colloque d’Istanbul, 16-19 decembre 1998)*, Paris: Institut Français d’Etudes Anatoliques d’Istanbul, 2000, ss.115-143.
- SEGAL, Judah, Benzion, “Pagan Syriac Monuments in the Vilayet of Urfa”, *Anatolian Studies*, Vol. 3, 1953, ss. 97-119.

- SEGAL, Judah, Benzion, "Some Syriac Inscriptions of the 2nd-3rd Century A.D.", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, Vol. 26, 1954, ss. 2-36.
- SEGAL, Judah, Benzion, "Two Syriac Inscriptions from Harran". *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*, Vol. 20, No. 1/3, Studies in Honour of Sir Ralph Turner, Director of the School of Oriental and African Studies, 1937-57, (1957), pp. 513-522.
- SEGAL, Judah, Benzion, "Four Syriac Inscriptions". *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*, Vol. 30, No. 2, Fiftieth Anniversary Volume, (1967), pp. 293-304.
- SEGAL, Judah, Benzion, *Edessa, Blessed City*, Clarendon Press, Oxford, 1970.
- SERTOK, Kemal ve Rifat Ergeç., "A New Early Bronze Age Cemetery: Excavations near the Birecik Dam, Southeastern Turkey: Preliminary Report (1997-1998)", *Anatolica* 25, 1999, 87-107.
- SERTOK, Kemal ve F. Kulakoğlu "Şaraga Höyük 1999 Yılı Kazısı Sonuçları" Ed. N. Tuna, J. Öztürk ve J. Velibeyoğlu, *Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları*, Ankara: ODTÜ TAÇDAM, 2001, 453-486.
- SERTOK, Kemal., "Fruit Stands and the Definition of a Cultural Area around Carchemish", *Euphrates Valley Settlement. The Carchemish Sector in the Third Millennium BC*, ed. Edgar Peltenburg, Levant Supplementary Series 5. Oxford: Oxbow Books, 2007, 238-249.
- STEİN, Gil ve A. MISIR, "Mesopotamian-Anatolian Interaction at Hacinebi, Turkey: Preliminary Report on the 1992 Excavations", *Anatolica*, 20, 1994, 145-189.
- VAN DRIEL, G. ve C. VAN DRIEL-MURRAY, "Jebel Aruda, The 1982 Season of Excavation-Interim Report", *Akkadica*, 33, 1983:1-26.



Harita 1: Yüzey araştırmasında gezilen alanlar ve GPS noktaları.



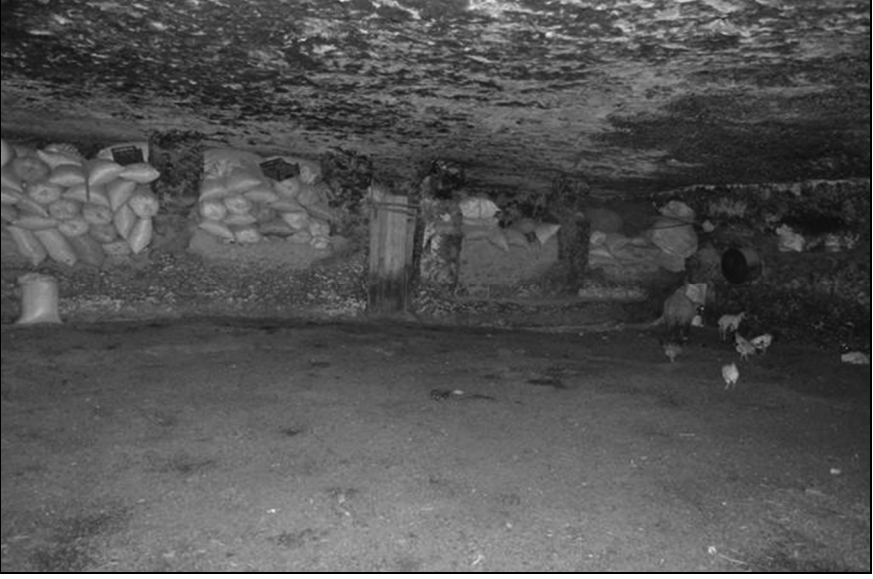
Resim 1: Soğmatar Höyüğü.



Resim 2: Anıtsal yapı ve mezar.



Resim 3: Geniş kutsal alanlar.



Resim 4: Depo olarak kullanılan mezarlar.



Resim 5: Aslan figürü.



Resim 6: Köyün içinde saptanan mimarî elemanlar.



Resim 7: Köy içerisinde avluda heykel parçası örneği.



Resim 8: Yazıt olduğu saptanan kırık blok.



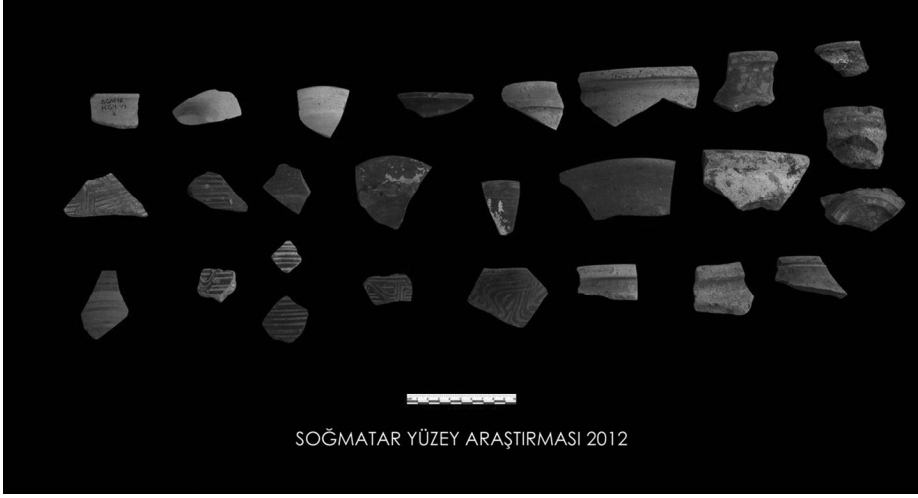
Resim 9: Kutsal alanda rölyefler.



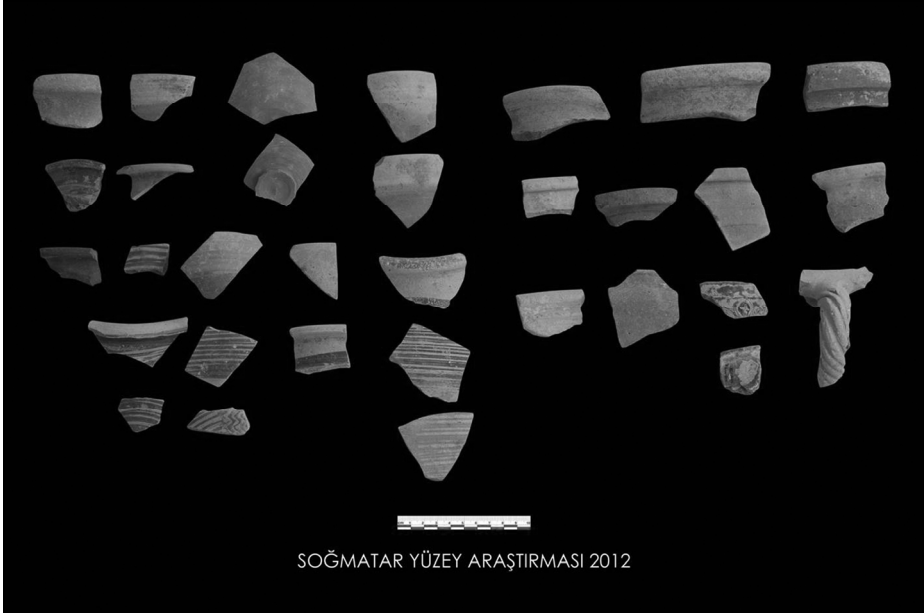
Resim 10: Pogon Mağarası görünüm.



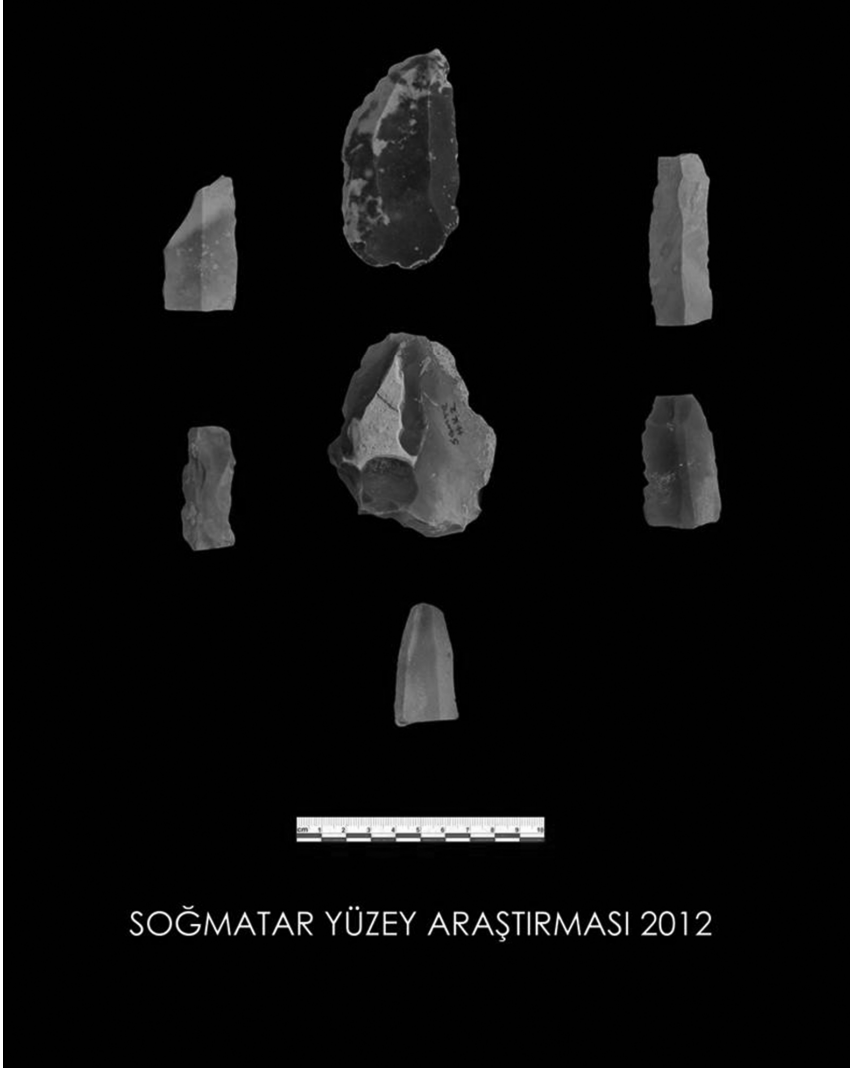
Resim11: Pogon Mağarası içerisinde insan figürleri.



Resim 12: Soğmatar Höyük'ün güney yamaçlarından seramik formları.



Resim 13: Soğmatar Höyük'ün dönemsel dağılımını gösteren seramik formları.



Resim 14: Soğmatar Höyük çakmaktaşı buluntularından örnekler.

TARSUS'TAKİ DONUK TAŞ: ANTİK DÜNYADAKİ EN BÜYÜK TAPINAĞIN ARAŞTIRMASI

Winfried HELD*
Henning BURWITZ

Donuk Taş, Tarsus'un Tekke Mahallesi'nde bulunur. Bu yapı, antik dünyanın en büyük tapınağı olma özelliğine sahiptir. Buna rağmen tapınağa, arkeolojik açıdan bugüne kadar fazla önem verilmemiştir. Tapınak, *opus caementicium*'dan oluşan devasa temelleri ile halk arasında yapı malzemesi için çok uygun bir isimle "Donuk Taş" olarak bilinmektedir. Bunun yanı sıra "Dönük Taş" olarak da adlandırılmaktadır; çünkü yukarıya doğru genişleyen temelleriyle ters bir yapıya benzemektedir (Resim: 1).

ARAŞTIRMA TARİHİ

İlk kazılar 1836 yılında Fransız Konsolos M. Gillet tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu kazılar, yapı hakkında bilgi edinmekten çok, tahribata yol açmıştır. 1853 yılında V. Langlois tarafından tasvir edilen yapı, onun tarafından "Sardanapal"ın mezarı olarak yorumlanmıştır.¹ İlk bilimsel araştırma Robert Koldewey tarafından yapılmıştır. 1890 yılında Tarsus'u bir gün için ziyaret eden Koldewey, tapınağın rölövesini çizmiş ve aynı yıl yapının rekonstrüksiyonunu yayınlamıştır. Koldewey bu kalıntının, devasa bir tapınak olduğunun farkına varan ilk bilim adamıdır.²

Donuk Taş'ta sistemli ilk bilimsel kazılar, 1982–1992 yıllarında İstanbul Üniversitesi'nden N. Baydur başkanlığında bir ekiple gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmaların sonuçları, N. Baydur ve N. Seçkin tarafından 2001'de "Donuk Taş Kazı Raporu" adlı kitap olarak yayınlanmıştır.³ Yapının bu yayındaki dökümantasyonuna rağmen, Roma betonundan oluşan döküm temeli dışında, pek fazla bir ögesi günümüze ulaşmadığından, rekonstrüksiyonu ve yorumu hala tartışmalı olmaya devam etmektedir.

Yayınlanan son çalışma olarak, W. Held tarafından Donuk Taş Tapınağı için yeni bir rekonstrüksiyon önerilmiştir⁴. Bu çalışma, 2007 yılında Mersin Üniversitesi'nde gerçekleştirilen IV. Uluslararası Kilikya Sempozyumu'nda sunulmuştur. 2012'de başlanan yüzey araştırmamız, bu ilgidenden kaynaklanmaktadır.

Donuk Taş Tapınağı'ndaki yeni dönem çalışmalarının, yüzey araştırmaları niteliğinde gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Bu kapsamda ilk sezon çalışmaları, 13 Ağustos-21 Eylül 2012 tarihlerinde 15 kişilik bir bilim heyeti ve Kültür ve Turizm

* Prof. Dr. Winfried HELD, Philipps-Universität Marburg, Archäologisches Seminar, Biegenstr. 11, D-35037 Marburg/ALMANYA

Dipl.-Ing. Henning Burwitz, BTU Cottbus, Lehrstuhl für Baugeschichte, Konrad-Wachsmann-Allee 8, D-03046 Cottbus/ALMANYA

¹ V. Langlois, "Le Dunuk-Dasch, tombeau de Sardanapale a Tarsous", *Revue Archéologique* 1853, 527–537.

² R. Koldewey, "Das sogenannte Grab des Sardanapal zu Tarsus", in: *Aus der Anomia. Archäologische Beiträge, C. Robert zur Erinnerung an Berlin dargebracht* (Berlin 1890) 178–185.

³ N. Baydur – N. Seçkin, *Donuk Taş Kazı Raporu* (İstanbul 2001).

⁴ W. Held, "Der Donuk Taş in Tarsos. Überlegungen zur Rekonstruktion und Funktion eines Kolossaltempels", *Olba* 16, 2008 163–192.

Bakanlığı temsilcisinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Donuk Taş Projesi, DFG'nin (Alman Araştırma Fonu) finansal desteği ile yürütülmektedir.⁵ Ekip arkeolog, mimar, jeodezi mühendisi ve jeofizik mühendisi gibi farklı alanlardaki uzmanlardan oluşmaktadır. Donuk Taş Tapınağı yüzey araştırmalarının hedefi, önceki araştırmaların sonuçlarını modern yöntemlerle yapılan bir rölöve ve jeofizik araştırması ile tamamlamak ve tapınağın rekonstrüksiyonunu kazanmaktır.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne çalışmaya imkân verdikleri için teşekkür ederiz. 2012 yılı çalışmalarında, Bakanlık temsilcisi Sayın Müge Küçük'ün yanı sıra, Tarsus'taki yerel kurumlar ve Tarsus halkından çok destek gördük. Belediye Başkanı, Sayın Burhanettin Kocamaz, bize ot temizliği için belediyenin işçilerini tahsis etti ve Donuk Taş'ın içini pirelere karşı ilaçlanmasını sağladı. Tarsus Turizm ve Tanıtma Derneği (TARTUD) başkanı, Sayın Hakan Erkul bizi Tarsus'taki bütün kurumlara tanıttı, bizlere resmi işlerde kolaylık sağladı ve hiçbir zaman desteğini bizden eksik etmedi. Türk Hava Kurumu'ndan Sayın Mehmet Selen motorlu yamaç paraşütü ile hava fotoğraflarını çekti. Eski Barutçular Fabrikası sahibi, Sayın Hicabi Canatan, tapınağın önündeki kazı çukurundaki atık suları pompa ile boşalttı. Desteğini aldığımız ancak burada adını sayamadığımız dostlarımıza ve ilgileri için de tüm Tarsuslulara teşekkür borçluyuz.

YAPI TANIMI

123 x 42,90 m. boyutunda devasa dökme temel, yaklaşık güneybatı kuzeydoğu yönünde uzanan bir dikdörtgeni oluşturur (Resim: 2). Antik yürüme seviyesinden itibaren 8 m. yüksekliğindedir. *Opus caementicium* temeller, dikdörtgen bir çerçeve (CFGH) oluşturup, bu çerçeve duvarlarının genişliği 6,30 ile 6,90 m. arasında değişmektedir. İç tarafta duvarlar dikey; dış tarafta ise aksine aşağıya doğru sekiler şeklinde daralan biçimde inşa edilmişlerdir. Bu çerçevenin içinde, D ve E olarak adlandırdığımız iki büyük blok bulunurken, kuzeydoğu tarafında ise A ve B olarak tanımladığımız iki ayrı temel bulunmaktadır. Bunlardan A, temelin üstüne çıkan bir rampa şeklindedir.

Tek bir yapıya ait olması gereken bu temellerin aralarında, 3,60–7,20 genişliğinde boşluklar olması ziyaretçileri şaşırtır. Koldewey, temellerin 60 cm. yüksekliğinde olan tabakalardan oluştuğunu ve bazı yerlerde kireçtaşı blokların parçalarını temele yapışık bir şekilde korunmuş olduğunu farketmiştir. Koldewey bu sayede, yapının sırrını anlamış olmuştur. Gördüğümüz temeller, aslında temel değildir. Gerçek temeller, bunların önünde ve aralarında yer almaktadır. Bu temeller, kireçtaşı kesme bloklardan oluşmuşlar ve sonraki bir dönemde de soyulmuşlardır. Temellerin aralarındaki boşluklar, *opus caementicium* ile doldurulmuştur. İşte tapınakta bugüne kadar korunmuş olan kısım, bu dolgudur. Dolayısı ile gördüğümüz kalıntıyı ters okumamız gerekir: Bugün temelmış gibi görülenler temel değildir. Asıl temel, onların etrafını çevreleyen ve bugün çok az bir kısmı korunmuş olan kireç taşı bloklardır.

Bu yorumun doğruluğu, geçmiş yıllarda Baydur'un kazıları ile ispatlanmıştır. Temellerin dış tarafında, 8,80 m. genişliğinde bir kireçtaşı temel ortaya çıktı. Aynı kireçtaşı

⁵ Çalışmalara katılanlar: Arkeologlar: Winfried Held, Helen Reinhardt, Camilla Lundgren, Sophie Schlosser, Ralf Seidl (Marburg). – Jeodezi mühendisi: Ansgar Brunn, Isabella Degen, Linda Weber (Würzburg). – Mimar: Henning Burwitz, Maria Köppen, Oliver Lehmann, Anna Koutsas, Ulrike Held (Cottbus). – Jeofizik mühendisi: Christian Hübner, Birthe Hemeier (Freiburg). Bakanlık temsilcisi olarak, Müge Küçük (Ankara İl Kültür Müdürlüğü) çalışmalara katılmıştır.

temellere, temellerin boşluklarında ve temel çerçevesinin içinde de rastlanıldı. Bu veriler ile, Held tarafından 2007 yılında Mersin’de sunulan ve 2008 yılında yayınlanan makalede⁶, Koldewey’in ve Baydur’un sonuçları birleştirip Resim 3 ve 4’te görülen temellerin şeması ve rekonstrüksiyonuna varılmıştır. Buna göre, esas tapınak bugün gördüğümüz *opus caementicium* duvarların üzerinde yer almaktadır. Yani *opus caementicium* duvarlar, tapınağın sadece podyumudur. Kuzeydoğudaki rampa ise, büyük bir merdivenin alt temelidir. Bu büyük merdiven aracılığıyla 8 m. yüksekliğindeki tapınağa ulaşılır. Tapınak, *pseudodipteros* plan tipinde inşa edilmiştir ve 10 x 21 sütun sayısına sahiptir. Girişten, ziyaretçiler iki sıra sütundan geçtikten sonra, büyük bir *pronaos*’a varmıştır. Bunun arkasında, büyük bir avlu vardı, ancak bunun seviyesi *pronaos*’tan 10 m. aşağıdadır. Kült heykelinin (*naiskos*) E blok üzerinde olduğu önerilir. Gillet’in kazılarında kült heykeline ait olabilecek dev bir mermer parmak bulunmuştu, ancak bu buluntunun bugün nerede olduğu bilinmemektedir.

Tapınakta gerçekleştirilen kazılar sonucunda, tapınağın üst mimarisinin tamamen mermerden inşa edilmiş olduğu anlaşılmıştır. Buna rağmen Baydur’un kazısında az sayıda mimarî parça ele geçirilmiştir. Bunların arasında kaide ve İon yivli sütun tambur parçaları, Korint başlıklarına ait parçalar, arşitrav ve geison parçaları, değişik bezemeler ve mermer çatı kiremitleri gibi parçalar yer alır. Günümüze ulaşabilmiş bu az sayıdaki parçalardan dahi yapının gösterişli olduğunu ve kolossal bir mimariye sahip olduğunu canlandırmak mümkündür. Ayrıca, yine bloklar tapınağın inşaatının bitirilmiş olduğunu da ispatlar. Tapınak 60,50 m. x 133,50 m. ölçüleriyle, antik dünyada bilinen en büyük tapındır.

10 m. seviye farkı varken, *pronaos*’tan, avluya ve kült heykelinin yerine nasıl ulaşılıyordu? Bu soruya avlunun kenarlarında uzanan iki büyük *opus caementicium* yanıt verir (Resim: 5). Bunların tabakalarının yatay olmaması ve kırılmış olması, antik yerinde olmadıklarını, fakat yukarıdan düşmüş olduklarını açıklamaktadır. Soyulmuş avlu duvarının üzerinde, iki balkon şeklinde galeri olarak yorumlanan yapıtlar, *pronaos*’u kült heykelinin yeriyile (*naiskos*) bağlamaktadır. Bu avluya da muhtemelen *naiskos*’un yanlarında bulunan merdivenler iniyordu.

Tapınak, Roma İmparatoru Hadrianus Dönemi’ne ait Tarsus sikkeleri üzerinde darp edilmiştir: On sütunlu bir tapınak üzerinde “*koinos Kilikias*”, “Kilikia’nın ortak (tapınağı)” yazılıdır (Resim: 6).⁷ Buradan Donuk Taş’ın bir Roma eyaleti olan Kilikia’da Hadrianus için inşa edilen ortak bir imparator kültü tapınağı olduğu anlaşılır. Böyle bir “*neokoria*” tapınağı kurabilmek için, o dönemde şehirlerarasında büyük bir rekabet vardı ve imparatorun kendisinden izin almak gerekiyordu. M.S. 132’de, Tarsus Hadrianus’tan *neokoria* hakkını kazanmış, aynı yıl içerisinde Tarsus’ta Kilikia eyalet meclisi kurulmuş ve *Hadrianeia Olympia* şenlikleri – antik Olimpiyat örnek olarak – düzenlenmiştir. Meclis ve şenlikler, muhtemelen aynı tapınağa bağlıydı.

2012 yılında gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırmalarında, birçok yeni sonuçlara varılmıştır.

⁶ Bkz. dn. 4.

⁷ R. Ziegler, “Zur Einrichtung des kilikischen Koinon. Ein Datierungsversuch”, in: *Studien zum antiken Kleinasien III* (Bonn 1995) 183–186.

JEODEZİ

Jeodezi çalışmalarının hedefi, sabit noktalar sistemi kurulmasının yanı sıra, yapının çok detaylı bir üç boyutlu dijital modelinin oluşturulmasıdır. Halen korunan opus caementicium duvarlarda, kayıp taş blokların izleri korunmuştur. Lazer taraması yöntemiyle, bu izlerin belgelenmesi amaçlandığı için ayrıntılı bir ölçüm yapıldı ve her millimetrede bir lazer noktası ölçüldü. Araştırma alanında ayrıca, fotogrametri yöntemiyle de çalışmalar yapılmıştır. Dijital fotoğraf üzerindeki piksel, laserscanning'deki ölçülen noktalar kadar sıkı bir nokta bulgusu oluşturmak mümkündür. Her iki yöntemin çalışmaları bu sezonda bitirilememiştir, gelecek yıl tamamlanacaktır. Tapınağın üzerinden de dijital modelini tamamlayabilmek için Türk Hava Kurumu'ndan Mehmet Selen, motorlu yamaç paraşütü ile Donuk Taş'ın hava fotoğraflarını çekmiştir (Resim: 7).

JEOFİZİK

Jeofizik çalışmaları, Donuk Taş Tapınağı'nın *temenos* alanının tespit edilmesine yönelik gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla, özellikle tapınağın güneydoğusundaki açık tarlada jeomanyetik, jeoelektrik kesitli ve yer radarıyla jeofizik araştırmaları yapılmıştır. Bu alan ayrıca buradaki yol inşası nedeniyle tahrip olma tehlikesiyle de karşı karşıyadır. Modern yerleşim ve sanayi içerisinde bulunmasına rağmen, araştırılacak alanın oldukça büyük olması nedeniyle, aslında modern yerleşim kirliliğine karşı hassas olan manyetik prospeksiyonla araştırmalara başlanmasına karar verilmiştir. Manyetik ölçümlerin sonuçları, modern yapılanma ve atıklardan dolayı etkilenmiştir, ancak araştırmalar esnasında, manyetik ve jeoelektrik kombinasyonlu bir prospeksiyonla, duvarların bulunmasında veya taşları çalınmış duvarların lokalize edilmesinde, iyi sonuçlar alındığı gözlemlenmiştir. Çalışma alanındaki alüvyonlu sedimentlerden dolayı yer radarı, arazi yüzeyinden sadece 2 m. derinliğe kadar ulaşabildiğinden, verimli olamamıştır.

Manyetik prospeksiyon güneyde, modern futbol sahası alanında, 51 m. uzunluğunda ve tapınağa paralel uzanan bir çukurun (pozitif anomali) varlığına işaret etmiştir. Uydu veya hava fotoğraflarında, bu anomaliyi açıklayacak başka bir neden tespit edilemediğinden, bu anomalinin, taşları çalınmış bir duvar kalıntısı olduğunu düşünmekteyiz. Anomali, kuzeydoğu güneybatı yönünde, tapınağın 83 m. uzaklığında, tapınağa paralel uzanmaktadır. İkinci bir anomali ise yine tapınağa 80 m. uzaklıkta, dik açılı bir şekilde batı, kuzeybatı, doğu, güneydoğu yönünde uzanmaktadır. Yaklaşık 71 m. takip edilebilen üç çizgisel anomaliye (negatif anomali) rastlanmıştır. Bu anomalilerin, oldukça derinde yer alan taş temellere işaret ettikleri düşünülmektedir. Bu çizgisel uzanan anomalilerin aralarındaki mesafeleri 8 ve 9 m.'dir. Her iki anomali için üç ayrı jeoelektrik profil çıkarılmıştır. GIS ile kombine edildiğinde, manyetik ve elektrik ölçümlerle ortaya konan iki çizgisel anomalinin kesiştiği bu alanın bir yüksek OHM'lu alan olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden, bu anomaliler Hadrianus Tapınağı zamanından kalma duvar kalıntıları olmalıdır (Resim: 8).

Tespit edilen *temenos* sınırlarının köşesinden yola çıkarak, *temenos*'un rekonstrüksiyonunun yapılması mümkün gözükmektedir. Tapınağın güneydoğu ve güneybatı taraflarındaki *temenos* sınırları, tapınaktan 80 veya 83 m. mesafede tespit edilmiştir. Bu tür *temenos* alanların genellikle simetrik olduğu bilindiği için, kuzeybatı tarafındaki *temenos* sınırı yine 83 m. mesafesinde tamamlamak mümkündür. Sadece kuzeydoğu tarafındaki sınır tespit edilememiştir. Tapınağın önünde kutsal alanın sunağı ve etrafında açık bir alan olması gerektiği için bu sınırın yaklaşık modern yolun dolaylarında

olduğunu ummaktayız (Resim: 9). Donuk Taş *temenosu*, Ephesos⁸ ve Atina⁹ gibi başka dev Hadrianus imparator kültü kutsal alanlarına benzerlik göstermektedir, ancak onlardan daha büyük bir alanı kapladığı anlaşılmıştır. Ephesos'ta olduğu gibi Tarsus'ta da kutsal alan revaklarla çevrili olmalıydı. Jeofizik'te görünen üç paralel temel, iki nefli bir revak ya da arkasında mekânları olan bir revağa ait olmalıdır.

BULUNTULAR

Tapınağın içi ve çevresindeki açık tarlalar, yüzey buluntularını tespit etmek amacıyla sistematik bir şekilde taranmıştır. Profil veren veya bezemeli keramik ve cam parçaların yanı sıra, yapı elemanlarına ait birçok mimarî parça ve opus sectile döşeme taşları ele geçirilmiştir. Ele geçen keramik buluntularının çok az sayıda örneği Geç Hellenistik Dönem'e aittir. Keramiklerin büyük bir kısmı ise, M.S. 2. – 4. yüzyıllara aittirler.

Taş buluntular, tapınağa ait olan parçalar, tapınağın yakınında bulunmuştur. Tarlanın kuzey kenarında ise çok sayıda *opus sectile* tabanından gelen renkli taş ve mermer levhaların yanı sıra küçük boyutta olan yivsiz mermer sütun parçaları da o bölgede bulunan antik bir yapıya aittir. Jeofizik araştırmalarında tespit edilen *temenos* sınırındaki revakların varlığı ve yüzey araştırmalarında yeni tespit ettiğimiz taş buluntular, her iki yöntemle kazanılan sonuçların birbirlerini doğruladıklarına işaret etmektedir.

MİMARİ ÇALIŞMALARI

Yuvarlak Yapı

Yüksekliği 3 m. kadar korunan Yuvarlak Yapı (Resim: 10), üç bölümlü tapınak merdiveninin ikinci bölümünün üzerine inşa edilmiş olup, orta aks üzerinde yer almayıp, hafif doğuya kayık bir konumdadır. Yuvarlak Yapı merdiven basamak bölümünün yükseklik farklılıklarını tesviye eden, harçtan oluşturulmuş, 2, 2 m. yüksekliğinde bir alt yapıdan oluşmaktadır. Bu alt yapı, tapınağa doğru yuvarlak ve aşağıya doğru dikdörtgen bir şekle sahiptir. Buradaki harcın tapınağın podyumunda kullanılan *opus caementicium*'dan daha yumuşak olup, daha az bir dayanıklılık göstermektedir. Alt yapı tamamen korunmamış olup, özellikle ön tarafında iç dokusunu da görmek mümkündür ve orada değişik mimarî parçalar gözlenmektedir. Bunlardan bir çoğu, tapınağın atılmış bir sütun tamburunun parçalarıdır.

Böylelikle Yuvarlak Yapı'nın inşa tarihiyle tapınağın inşa tarihinin yaklaşık olarak aynı tarihler olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu düşüncemizi aynı zamanda Yuvarlak Yapı'nın basamaklar üzerinde değil de, direkt merdivenin altında yer alan *opus caementicium* rampa üzerine inşa edilmiş olması da desteklemektedir.

Harçlı alt yapının üzerinde tuğladan oluşmuş, yarım daire tapınağa doğru dönük şekilde bir duvar yer almaktadır. Bu duvarın ön tarafı yok olmuştur, ancak tam yuvarlak bir

⁸ Yanlışlıkla "Olympieion" olarak adlandırılan Hadrian Tapınağı, bkz. S. Karwiese, *Die Marienkirche von Ephesos. Erster vorläufiger Grabungsbericht 1984–1986* (Wien 1989); B. Burrell, "Temples of Hadrian, not Zeus", *Greek Roman and Byzantine Studies* 43, 2002/3, 31–50.

⁹ Zeus Olympios kutsal alanında, Hadrian aslında Hellenistik döneme ait tapınağını tamamlamış ve orada emperatör kültü ile bağlı olan Panhellenion kült merkezini kurmuştur, bkz. D. Willers, *Hadrians panhellenisches Programm. Archäologische Beiträge zur Neugestaltung Athens durch Hadrian*, 16. Beih. Antike Kunst (Basel 1990).

daireye tamamlamak mümkündür. İç tarafında sıvalı duvar, üç ayrı döşeme zemin dizisini oluşturan yuvarlak bir alanı çevrelemektedir. En altta, direkt *opus caementitium* üzerinde harçlı üç tuğla (kare tuğla) dizisi yer almaktadır. Bu dizinin üzerine ilk döşeme zemin oturmaktadır. Bu ilk döşeme zemin üzerinde, aynı teknikle yapılan iki döşeme zemin daha yer almaktadır. Her üç zemin kenara doğru, 30 cm.'lik mesafede yaklaşık 3-5 cm. yükselmekte olup, tuğla duvara dayanmaktadır.

Bu bulgudan yola çıkarak, aşağıya doğru dikdörtgen şekilli bir podyumun üzerinde, yuvarlak bir tuğla yapısı inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bunun üst mimarisi ve kapılar hakkında bilgimiz yoktur, ancak içindeki harçlı sıva ve döşemelere göre, çatı ile kapatılan bir mekâna işaret eder. Yuvarlak Yapı'nın podyumunun direk tapınağın *opus caementicium*'un üzerinde kurulması ve içinde tapınağın bitirilmemiş ve kırılmış sütun parçalarının bulunması, Yuvarlak Yapı ve tapınağın muhtemelen aynı zamanda inşa edilmiş olduğunu göstermektedir. İçindeki üç farklı döşeme, üç farklı kullanım evresinden kaynaklanmaktadır.

Tapınağın İç Kısmı

Baydur'un kazıları sırasında kısmen açığa çıkartılan Donuk Taş'ın içindeki iki çökme *opus caementicium* blok, 2008'deki yayında galeri olarak yorumlanmıştır. Bu bloklar, iç mekânın uzun duvarlarının önünde yer alırlar ve 32 m. uzunluğa sahiptirler (Resim: 5). Kırılmış vaziyetleri ve yatay olmayan *opus caementicium* tabakalarına göre, bunlar *in situ* olmayıp, yukarıdan aşağıya düşmüştürler. Açıkta olan kısımlarının kesit çizimleri, ideal bir kesitle birleştirilmiştir. Bu bloklar, 60 cm.'lik *opus caementicium* tabakalardan oluşmaktadır. Korunan döşeme ve tabakalarının yönü, orijinal yatay seviyesine işaret etmektedir. Duvarların tarafında 4,2 m. ile çok kalın yüksekliği, içe doğru 60 cm.'ye kadar daralmaktadır. Genişliği ise yaklaşık 7 m.'dir. Hafif yuvarlak ve eğimli alt tarafında, aç ve derinliklerde tam düzenli olmayan dikdörtgen izler gözükmektedir. Bu izler, taştan örülen bir tonozun üst tarafı için tipiktir. Buna göre çökme blokların kayıp bir taş tonozun üzerindeki dolgular olduğu anlaşılmıştır.

İç mekânın uzun taraflarındaki kireçtaşı temel, araştırmamızdan önce ve eski kayıtlara dayanarak, 3,60 m. genişliğinde olduğu düşünülmüyordu, ancak doğudaki çökme bloğun altına sürünerek duvarın temeline ulaşıldı ve ölçüleri alındıktan sonra, genişliği 6,4 m. (!) olduğu ortaya çıkmıştır. Bu genişlik, E ile F blokları arasındaki mesafeye denk düşmektedir.

Bu sonuçlardan yola çıkarak, tapınak için yeni bir rekonstrüksiyon önermek mümkün oldu (Resim: 11). Daha önce *sekos* olarak yorumlanan iç mekânın, taştan örülen bir tonozla kapatılmış olduğu anlaşılmıştır. Mekânın genişliği, tespit edilen çok geniş sella duvarı temellerinin arasında 17,75 m.'dir. Bu yeraltı mekânının üzerinde, kapalı bir sella bulunması gerekmektedir. Bununla, sellanın altında yeraltı tonozlu mekânlara sahip olan Aizanoi'daki Zeus Tapınağı¹⁰ veya Elaiussa Sebaste'deki peripteros Tapınağı'na¹¹ benzerlik göstermektedir.

Sella temelinin 6,4 m. ile dev genişliği, tapınağın üst yapısı için ipuçları vermektedir. Bu temelin üzerinde, tapınağın ana katında bir sella duvarı yanında bir sıra

¹⁰ R. Naumann (ed.), *Der Zeustempel zu Aizanoi. Nach den Ausgrabungen von Daniel Krencker und Martin Schede* (Berlin 1979).

¹¹ E. Borgia, "Notes on the architecture of the Roman temple at Elaiussa Sebaste", *Olba* 16, 2008, 249-276; D. Kaplan, "Ein neuer Kultvorschlag für den Tempel in Elaiussa Sebaste (Kilikien)", *Olba* 17, 2009, 23-32.

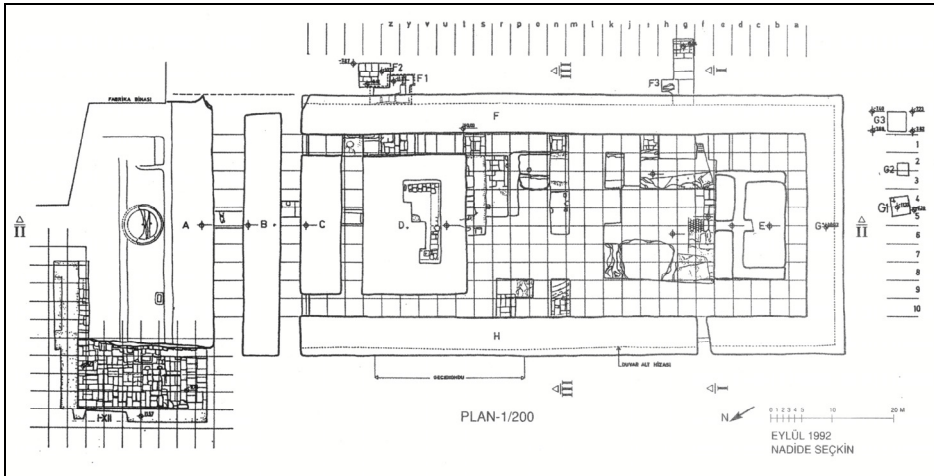
sütun ya da pilaster yerleştirilebilir. Bunların aralarında açık kalan yaklaşık 18 metrelik boşluk, bir ahşap çatı ile kapatılabilirdi. Benzer bir çatı genişliği, Baalbek'teki Bacchus Tapınağı'nda da görülür¹² (Resim: 11).

Sonuç olarak, Donuk Taş Tapınağı'nın mimarî oluşumunda üç farklı merkezden etkiler taşıdığı anlaşılmıştır: Dış mimarîsinde, Roma geleğinde olan podyum üzerine, batı Anadolu geleneğinden bir *pseudodipteros* tapınağı kurulmuştur. Tapınağın planı, Didyma Apollon Tapınağı'na çok yakın benzerlik göstermektedir –sütunların iç sırası silinirse, Didyma Tapınağı'nı 1:1 ölçekte Donuk Taş podyumunun üzerine yerleştirmek mümkün görülmektedir. Tapınağın iç mimarîsinde ise, Suriye'den etkiler taşıyor olduğu düşünülmektedir. Sellanın arkasında bulunan E bloğun üzerindeki çukur ve çıkıntılar, orada inşa edilen küçük boyutlu bir mimarînin işaretçisidir. Ayrıca, E blok, diğer temellerden 90 cm. daha yüksektir. Buna göre, kült heykelinin Suriye'deki Roma Dönemi tapınaklarında olduğu gibi bir *naiskos* içinde olduğu anlaşılmaktadır. Sellanın iç mimarîsi, Baalbek'teki Bacchus Tapınağı gibi (yarım) sütunlu ve nişli bir mimarîyle gösterişli inşa edilmiş olabilir. Sonuç olarak Donuk Taş Tapınağı'nın mimarîsinde karşımıza çıkan Roma, Küçük Asya ve Suriye özellikleri, Roma imparatoru Hadrianus'un gücünü açıklamaktadır.

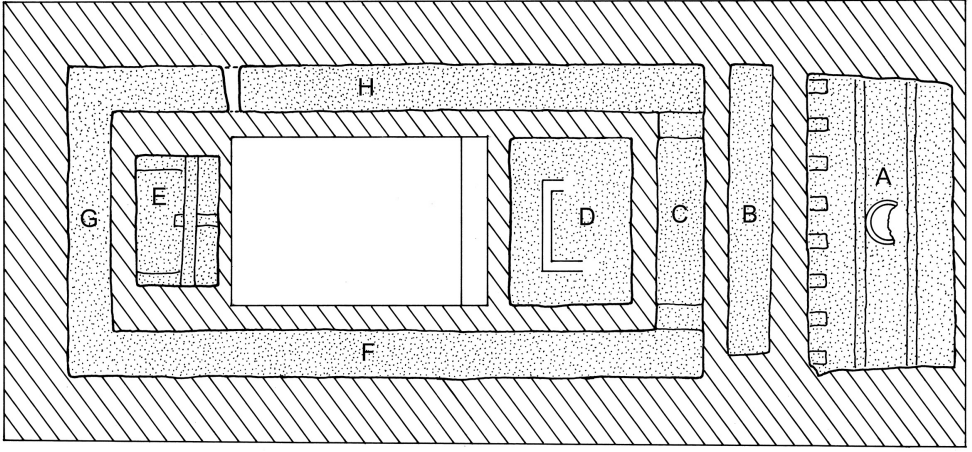
¹² D. Krencker – Th. von Lüpke – H. Winnefeld, *Baalbek II. Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren 1898 bis 1905* (Berlin 1923); K. S. Freyberger, "Im Licht des Sonnengottes. Deutung und Funktion des sogenannten Bacchus-Tempels im Heiligtum des Jupiter Heliopolitanus in Baalbek", *Damaszener Mitteilungen* 12, 2000, 95–133.



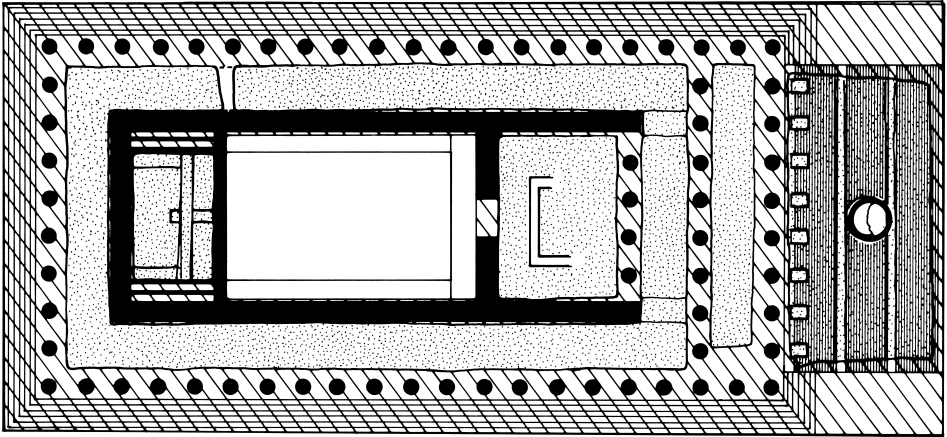
Resim 1: Donuk Taş Tapınağı güneyden.



Resim 2: Donuk Taş kazı planı (Baydur – Seçkin 2001).



Resim 3: Donuk Taş temel şeması (Held 2008).



Resim 4: Donuk Taş plan rekonstrüksiyonu (Held 2008).

neue Überlegungen zur Rekonstruktion



Resim 5: Donuk Taş'ın içindeki çökme bloklar.



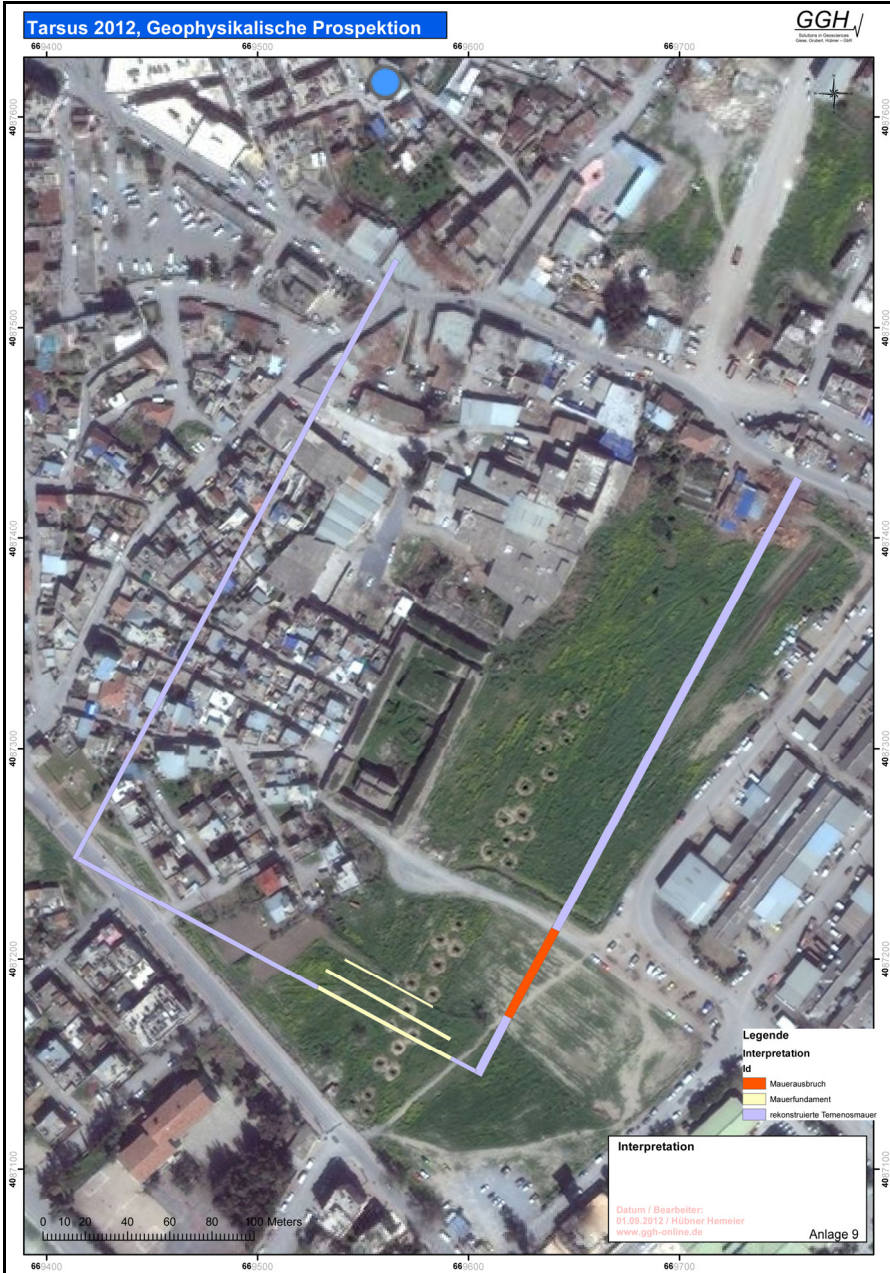
Resim 6: Hadrianus *neokoria*'sını kutlayan Tarsus sikkesi (Ziegler 1995).



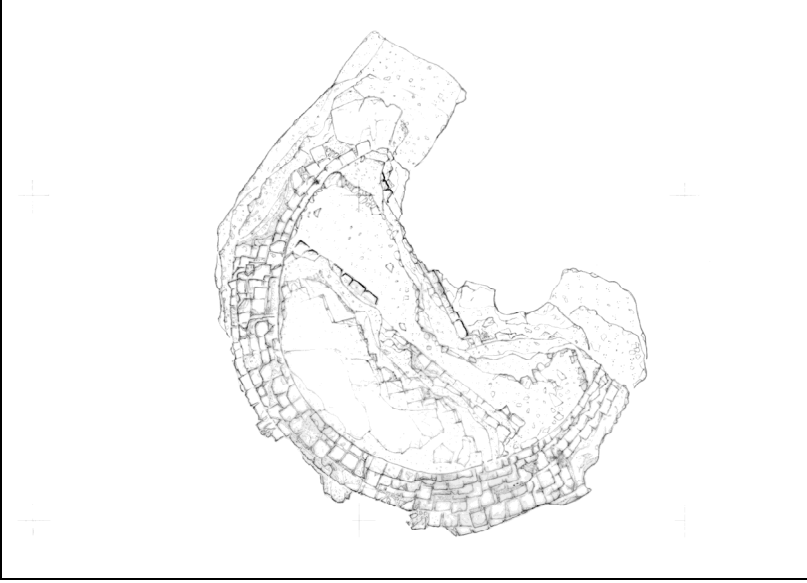
Resim 7: Donuk Taş hava fotoğrafı (Mehmet Selen).



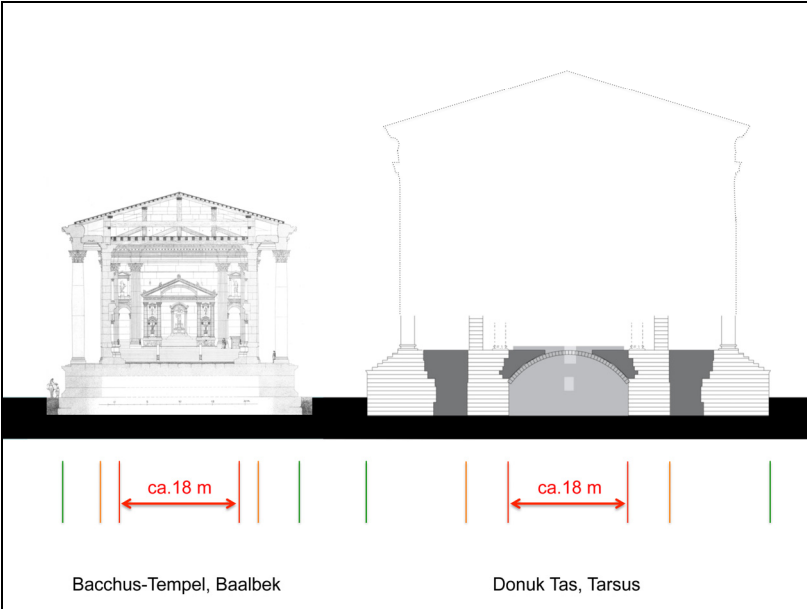
Resim 8: Donuk Taş *temenos*'unun rekonstrüksiyonu.



Resim 9: Donuk Taş *temenos*'unun rekonstrüksiyonu.



Resim 10: Yuvarlak Yapı, plan



Resim 11: Yeni rekonstrüksiyon, kesit; Baalbek'teki Bacchus Tapınağı ile karşılaştırması.

YUKARI MENDERES HAVZASI DAĞLIK KESİM YÜZEY ARAŞTIRMASI PROJESİ 2012 YILI ÇALIŞMALARI

Fulya DEDEOĞLU*
Erim KONAKÇI
Muhip ÇARKI

Yukarı Menderes Havzası'nın Denizli İli sınırları içerisindeki Baklan, Çal ve Çivril ilçelerindeki dağlık ve platoluk kesimde yürütülmekte olan yüzey araştırması projesine ilk olarak 2011 yılında başlatılmış olup, 2012 yılı çalışmaları 7-21 Eylül 2012 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir.¹

Yukarı Menderes Havzası'nın dağlık ve platoluk kesimindeki Prehistorik Dönem yerleşimlerinin tespiti ve bu bağlamda bölgede gelişen iskân düzeninin açıklığa kavuşturulmasına yönelik başlatılan projenin, 2012 yılı çalışmaları üç coğrafi alan üzerine yoğunlaştırılmıştır; bu alanlardan ilki, Çivril'in kuzey batısında bulunan plato özellikteki Gürpınar, Karalar, Göceler ve Karabedirler köyleri çevresindeki alandır. İkinci coğrafi bölge, Çivril Ovası'nın güneydoğusundaki ve doğusundaki Özdemirciler Beldesi sınırları içine giren platolar ve bu alanın kuzeye doğru uzanımı olan Tokça ve Bayat köylerinin bulunduğu diğer bir platodan oluşmaktadır. Üçüncü bölge ise, ovanın kuzey ve kuzeydoğusunu çevreleyen Akdağ'da yer alan Cumalar, Yuvaköy, Beydilli ve Düzbel köyleri ile Gümüşsuyu Beldesi'nin sınırlarını kapsayan alandır (Harita: 2). Bu alanlarda gerçekleştirilen sistematik yüzey araştırmaları sonucunda Geç Kalkolitik, Erken Tunç Çağ, Orta ve Geç Tunç Çağ, Demir Çağ, Hellenistik, Roma, Bizans ve Selçuklu dönemlerinde iskân görmüş olan 24 yeni yerleşim keşfedilerek kayıt altına alınmıştır (Harita: 1).

Geç Kalkolitik Çağ Yerleşimleri

2012 yılında yaptığımız yüzey araştırmasında Geç Kalkolitik Çağ'da iskân edilmiş olan üç yerleşimden ikisi Çivril Ovası'nın kuzeybatısındaki, bir diğeri ise güneybatısında yer alan plato tipindeki alanlarda tespit edilmiştir. Ovanın kuzeybatısında 850 ila 1100

* Araş. Gör. Dr. Fulya DEDEOĞLU-KONAKÇI, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Bornova-İzmir/TÜRKİYE. e-mail: fulya.dedeoglu@ege.edu.tr.

Yrd. Doç. Dr. Erim KONAKÇI, Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Kınıklı-Denizli/TÜRKİYE.

Arkeolog Muhip ÇARKI, Koç Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Rumelifeneri Yolu Sarıyer-İstanbul/TÜRKİYE.

¹Yüzey araştırması çalışmalarına, Yrd.Doç.Dr. Erim Konakçı, Arkeolog Muhip Çarkı, Arkeolog Mehmet Yurtsever, Ars. Gör. Bora Temür, Arkeolog Aysen Çelebi, Arkeolog Aslihan Sener ve MTA Enstitüsü'nden Arkeolog Devrim Erşen, Katip Çelebi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü'nden Yrd.Doç.Dr. Beycan Hocaoglu ve bakanlık temsilcisi olarak, Muğla Müzesi'nden Sayın Gülnaz Savran görev almıştır. Kendilerine katkılarından ötürü teşekkür ederiz.

metre yükseklikte bulunan yerleşimlerden Örenler yerleşim alanı 1 hektarlık bir alana yayılırken, Göceler Höyük 2.7 hektar boyutundadır.

Ovanın güneydoğusundaki platoda yer alan Şifalısu Höyük ise 2.1 hektarlık bir alana uzanmaktadır. Kuzeybatıdaki plato ile benzer şekilde deniz seviyesinden 900 ila 1100 metre yükseklikteki alanda, önceki yıllarda da benzer tipte iki Geç Kalkolitik Çağ yerleşimi tespit edilmiştir.² Özdemirciler Höyük ve Söğütlüçeşme-Hasan Höyük olarak adlandırılan bu yerleşimlerin de boyutu 2-2,5 hektar arasında değişmektedir.

Adı geçen yerleşimlerden tespit edilen arkeolojik materyaller daha çok keramik buluntulardan oluşmaktadır. Bulunan keramiklerde yüzey rengi genellikle kahverengi, koyu kahverengi ve siyahtır. Yüzey araştırmasında ağırlıklı olarak konik gövdeli çanaklar ve basit ya da dışa kalınlaştırılmış ağız kenarına sahip içe eğik ağızlı çömlekler (Çizim 1: 1-4) ve basit ağız kenarlı dışa eğik ağızlı çömlekler bulunmuştur (Çizim 1: 5-6). Bulunan Geç Kalkolitik keramikler büyük oranda Aphrodisias³ ve Beycesultan'ın⁴ Geç Kalkolitik tabakaları ile benzerlikler taşımaktadırlar.

Erken Tunç Çağ Yerleşimleri

Yüzey araştırması sonucunda bölgede Erken Tunç Çağ'a ait sekiz yerleşim tespit edilmiştir. Bu yerleşimlerden üçü Erken Tunç Çağ 1'de, sekizi Erken Tunç Çağ 2'de, ikisi ise Erken Tunç Çağ 3'de iskân edilmiştir.

Erken Tunç Çağ 1 sürecinde havzanın özellikle plato kesiminde iskânın olduğu ve bir önceki dönem ile karşılaştırıldığında bu alanlarda yerleşim sayısının artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Çivril Ovası'nın kuzeybatısındaki alanda Geç Kalkolitik sürecin ardından Göceler Höyük'te iskân devam etmiştir. Önceki yıllarda tespit edilmiş olan Sülümenler, Çingenören, Oruçgazi ve Gürpınar Höyük ile birlikte platodaki yerleşim sayısı beşi bulmuştur.⁵ Bahsedilen yerleşimlerden 7.1 hektar boyutu ile Oruçgazi Höyük platodaki en büyük yerleşimi temsil ederken, 1.2 hektarlık boyutu ile Çingenören en küçük boyutlu olanıdır. Diğer yerleşimlerin boyutu 2,7-4 hektar arasında değişmektedir. Çivril Ovası'nın güneydoğusundaki platoda ise, Şifalısu Höyük, Özdemirciler ve Söğütlüçeşme-Hasan Höyük'te iskân devam ederken bu yerleşimlere Şifalısu Höyük'e çok yakın bir mesafede yer alan Sankaya yerleşimi eklenmiştir. 1,5 hektar boyutunda olan merkez, adından da anlaşılacağı üzere doğal bir tepe üzerine kurulmuştur.

2012 yılı yüzey araştırmasında Erken Tunç Çağ 2 sürecine tarihlenen sekiz yerleşim tespit edilerek bölgenin dağ ve plato alanındaki yerleşim sayısı, yirmi bire ulaşmıştır. Aynı zamanda bu dönem ile birlikte bölgenin plato kesiminin yanı sıra dağlık kesiminin de iskân

² F.Dedeoğlu 2010: *Neolitik Dönem'den Erken Tunç Çağ Sonuna Kadar Yukarı Menderes Havzası: Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Süreç* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2010, 164, Fig.97; E. Abay-F. Dedeoğlu 2007: "2005 yılı Çivril Ovası Yüzey Araştırması 2005", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 24, Cilt 1, Ankara, 2007, 284, Resim 1.

³M.S. Joukowsky 1986: *Prehistoric Aphrodisias, An Account of the Excavations and Artifact Studies, Vol I-II, Excavations and Studies*, New Jersey, 350 vd.

⁴ S. Lloyd-J.Mellaart 1962: *Beycesultan vol I, The Chalcolithic and Early Bronze Age Levels*, The British Institute of Archaeology at Ankara, London, 72 vd.

⁵ F.Dedeoğlu 2010: *Neolitik Dönem'den Erken Tunç Çağ Sonuna Kadar Yukarı Menderes Havzası: Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Süreç* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2010, 277-280vd, Fig.177,178.

edilmesi önemlidir.⁶ Çivril Ovası'nın kuzeybatısındaki alanda Erken Tunç Çağ 1 yerleşimlerinin tamamında iskân devam etmiş ve bu yerleşimlere 3,5 ila 5 hektar boyut aralığında olan Derehöyük, Bria Kalesi ve önceki yıllarda tespit ettiğimiz Kuyuyolu Höyük eklenmiştir.

Çivril Ovası'nın güneydoğusundaki platoda da benzer şekilde Erken Tunç Çağ 1 yerleşimlerinin tamamında iskân sürerken, diğer yerleşimlere yakın bir mesafede bulunan 1,1 hektar boyutundaki Karakuyu Höyük ve bu bölgenin kuzey uzanımındaki diğer bir platoda yer alan 0,3 hektar büyüklüğündeki Tokça Höyük ilk olarak iskân edilmiştir. Aynı zamanda Akdağ'ın ova düzlemine açılan eteklerinde, ova seviyesine yakın bir mesafede yer alan 1,5 hektar boyutundaki Yuvaköy Höyük 2012 yılı yüzey araştırmasında tespit edilen bir diğer yerleşimi oluşturmaktadır.

Erken Tunç Çağ 3 sürecinde yerleşim sayısında dikkati çeker ölçüde bir azalma olduğu, dağlık alandaki yerleşimlerin tamamen terk edildiği, platoluk alanda da sınırlı sayıda yerleşimin iskânının devam ettiği anlaşılmaktadır. Çivril Ovası'nın kuzeybatısındaki platoda yalnızca Göceler Höyük'te iskân devam ederken, güneydoğudaki platoda Şifalısu Höyük ile Söğütlüçeşme-Hasan Höyük'te yerleşim sürmüştür.

Yüzey araştırmalarında bulunan Erken Tunç Çağ keramiklerini ele aldığımızda karşımıza Beycesultan kazılarında bulunan Erken Tunç Çağ keramikleri ile önemli derecede benzerlikler çıkmaktadır.⁷ Dikkat çeken bir diğer konu tespit edilen yerleşimlerin plato ve dağlık kesimlerde yer almasına rağmen ovalık kesim keramikleriyle hiçbir farklılık taşımamasıdır.

Bulunan keramikleri kendi içerisinde ele aldığımızda büyük bölümü açıkılı olan Erken Tunç Çağ 1 örneklerinde en yaygın siyah, kahverengi ve kırmızı yüzey renkleri görülür. Basit ağız kenarlı küresel gövdeli çanaklar (Çizim 1: 7, 9), düzleştirilmiş ağız kenarlı tabaklar (Çizim 1: 8) ve çeşitli kaplara ait üçayak parçaları (Çizim 1: 10-11) sık karşılaşılan formlar arasındadır.

Yine büyük bölümü açıkılı olan Erken Tunç Çağ 2 keramiklerinde sıklıkla kırmızı ve siyah renkte dış yüzey görülmektedir. En yaygın oranda basit ağız kenarlı, dışa eğik ağızlı konik gövdeli çanaklar (Çizim 2: 1), basit ağız kenarlı, dik yükselen ağızlı çanaklar (Çizim 2:2), basit ağız kenarlı içe eğik ağızlı çanaklar (Çiz 2: 3-4) ve çömlekler (Çizim 2: 5) ve basit ağız kenarlı dışa çekik ağızlı çömlekler (Çizim 2: 7-9) en yaygın oranda bulunan çömleklerdir.

Büyük bölümü kırmızı ve kahverengi tonlarında dış yüzey rengine sahip olan Erken Tunç Çağ 3 seramiklerinde basit ağız kenarlı dik yükselen ağızlı çanak (Çizim 2: 10), dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı sığ çanak (Çizim 2: 11) ve çeşitli, kaplara ait kulplar (Çizim 2: 12-13) karşılaşılan az sayıdaki keramiğin bir bölümünü temsil ederler.

Orta ve Geç Tunç Çağ Yerleşimleri

2012 yılı çalışmalarında Orta Tunç Çağ'a ait altı yerleşim tespit edilerek bölgenin dağ ve plato alanındaki yerleşim sayısı, yirmi bire, Geç Tunç Çağ'a ait ise üç yeni yerleşim tespit edilerek dokuza ulaşmıştır. Orta Tunç Çağ'da havzanın hem dağ hem de plato

⁶ Daha önceki yüzey araştırması çalışmalarında tespit ettiğimiz "Tepe yerleşimleri" olarak adlandırdığımız bu tür yerleşimler arasında Bulgaz Dağı üzerinde yer alan Belkuyu ve Cabar yerleşimleri ile İmrallı Mevkii dağlık alanında yer alan Asmakuyu, Kocainüstü ve Toprakkkale sayılabilir.

⁷ S. Lloyd-J. Mellaart 1962: *Beycesultan vol 1, The Chalcolithic and Early Bronze Age Levels*, The British Institute of Archaeology at Ankara, London, 118 vd.

kesiminde yoğun bir iskânın olduğu ve özellikle de 2011 yılında Küfü Çayı vadisi üzerinde gerçekleştirdiğimiz çalışmalarda ovayı geçişi kontrol eden stratejik noktalarda belli aralıklar ile sıralanmış yerleşimlerin kurulduğu ortaya çıkarılmıştı.⁸ 2012 yılında platoluk alanda gerçekleştirdiğimiz çalışmalar, bu alanın da Orta Tunç Çağ'da yoğun bir şekilde kullanıldığını ortaya koymuştur. Orta Tunç Çağ'a ait ovanın kuzeybatısındaki platoda önceki süreçten gelen yedi yerleşim dışında⁹ 2.1 hektar boyutunda Hantaşları yerleşimi tespit edilmiştir. Ovanın güneydoğusundaki platoda üç yerleşimde¹⁰ iskân devam ederken, ovanın kuzey kısmında Yuvaköy Höyük'te de Orta Tunç Çağ yerleşimi saptanmıştır.

Geç Tunç Çağ'da özellikle dağlık kesimde yerleşim sayısında düşüş yaşandığı gözlenmiştir. Aynı durum kısmen havzanın plato kesimi için de geçerlidir; her ne kadar ovanın kuzeybatısındaki platoda Hantaşları dışında Orta Tunç Çağ yerleşimlerinin tamamında iskân devam ettiyse de Çivril Ovası'nın güneydoğusundaki platoda yer alan yerleşimlerin tamamının terk edildiği, yalnızca doğu taraftaki platoda Tokça Höyük'te iskânın varlığı tespit edilmiştir.

Yüzey araştırmalarında bulunan Orta Tunç Çağ keramiklerini ele aldığımızda karşımıza en yoğun oranda kırmızı astarlı düzgün yüzey özelliklerine sahip örnekler çıktığı görülmüştür. Büyük bölümü dışa kalınlaştırılmış ağız kenarına sahip olan çanaklarda (Çizim 3: 1) küresel ya da keskin omuzlu gövde görülmektedir. Yapılan çalışmalarda ayrıca az sayıda içe dönük ağız kenarlı çanak (Çizim 3: 3) ve yuvarlatılmış ağız kenarlı, içe eğik ağızlı küresel gövdeli çömlek (Çizim 3: 2) parçası bulunmuştur. Yüzey araştırmasında bulunan örneklerin özellikle Beycesultan V. ve IV. tabakaları¹¹, Aphrodisias Tunç 4-OTÇ ve OTÇ tabakaları¹² ve Kusura C¹³ tabakasıyla benzerlikler gösterdiği görülmektedir.

Geç Tunç Çağ'a tarihlenen keramiklerin ise büyük bölümünün devetüyü ve açık kahverengi dış yüzey rengine sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca altın boya astar uygulanan keramikler de yüzey araştırmalarında tespit edilmiştir. Bulunan çanak ve çömleklerin büyük bölümünde çeşitli tiplerde dışa kalınlaştırılmış ağız kenarı görülmektedir (Çizim 3: 4-9). Bulunan keramikler özellikle Beycesultan Ia-b ve II. tabakalar¹⁴ ve Aphrodisias GTÇ tabakalarıyla¹⁵ benzerlik göstermektedir.

Demir Çağ Yerleşimleri

2012 yılı yüzey araştırmasında Demir Çağ'da iskân görmüş dört yerleşim yeri tespit edilmiştir. Söz konusu yerleşimlerden biri kuzeybatıdaki platoda diğer üçü güneydoğu ve doğu tarafta uzanan platoda yer almaktadır.¹⁶

⁸ F.Dedeoğlu 2010: "Yukarı Menderes Havzası Dağlık Bölge Yüzey Araştırması 2011 yılı Çalışmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 30, Cilt 1., Çorum, 217-218, 220, Fig 3.

⁹Bu yerleşimler, Örenler, Dere Höyük, Göceler Höyük, Sülünenler, Çingenören, Oruçgazi, Gürpınar Höyük'tür.

¹⁰Bu yerleşimler, Sarıkaya Tepe yerleşimi, Özdemirciler Höyük, Söğütluçeşme-Hasan Höyük'tür.

¹¹Lloyd-J.Mellaart 1965: *Beycesultan vol 2, Middle Bronze Age Architecture and Pottery*, The British Institute of Archaeology at Ankara, London, 84 vd, Fig 1-25.

¹²M.S. Joukowsky 1986: *Prehistoric Aphrodisias, An Account of the Excavations and Artifact Studies, Vol I-II, Excavations and Studies*, New Jersey, 615 vd, Pl 442, 444, 454, 457, 477, 484, 485.

W. Lamb 1937: "Excavations at Kusura near Afyon Karahisar", *Archaeologia* LXXXVI, 24 vd, Fig 9, Lamb 1938, 247 vd, Fig 15.

¹⁴J. Mellaart-A. Murray 1995: *Beycesultan Vol. III Part II: Late Bronze Age and Phrygian Pottery and Middle and Late Bronze Age Small Objects*, Oxford, Fig 1 vd.

¹⁵M.S. Joukowsky 1986: *Prehistoric Aphrodisias, An Account of the Excavations and Artifact Studies, Vol I-II, Excavations and Studies*, New Jersey, 685 vd, Pl 488-493.

¹⁶Bu yerleşimler; Hantaşları yerleşimi, Karakuyu, Şifalısu Höyük ve Tokça Höyük'tür.

Söz konusu yerleşimlerde kırmızı astarlı monokrom örneklerin yanı sıra kırmızı astar üzerine siyah boya ile bezenen (black on red) keramikler ele geçirilmiştir (Çizim 3: 10). Söz konusu keramiklerin benzerleri yakın çevrede Sardes, Aphrodisias¹⁷ ve Uylupınar¹⁸ kazılarında da takip etmek mümkündür.

Hellenistik ve Roma Dönemi Yerleşimleri

Yukarı Menderes Havzası'nın dağlık ve platoluk kesimine, Hellenistik ve özellikle de Roma Dönemi'nde yoğun bir şekilde yerleşilmiştir. 2012 yılı çalışmalarında bu döneme tarihlenen on beş yerleşim yeri ve mezarlık alanı tespit edilmiştir. Bu merkezlerden özellikle Bulgaz Çayı vadisi üzerinde yer alan mezarlık alanları dikkat çekmektedirler.¹⁹

Yapılan çalışmalarda bu dönemlere tarihlenen çok sayıda günlük kullanım kabı ile birlikte (Çizim 3: 11-13) DSA, DSB, DSC grupları içerisinde ele alınan parçalar da bulunmuştur (Çizim 3: 14).

Geç Antik Çağ Yerleşimleri

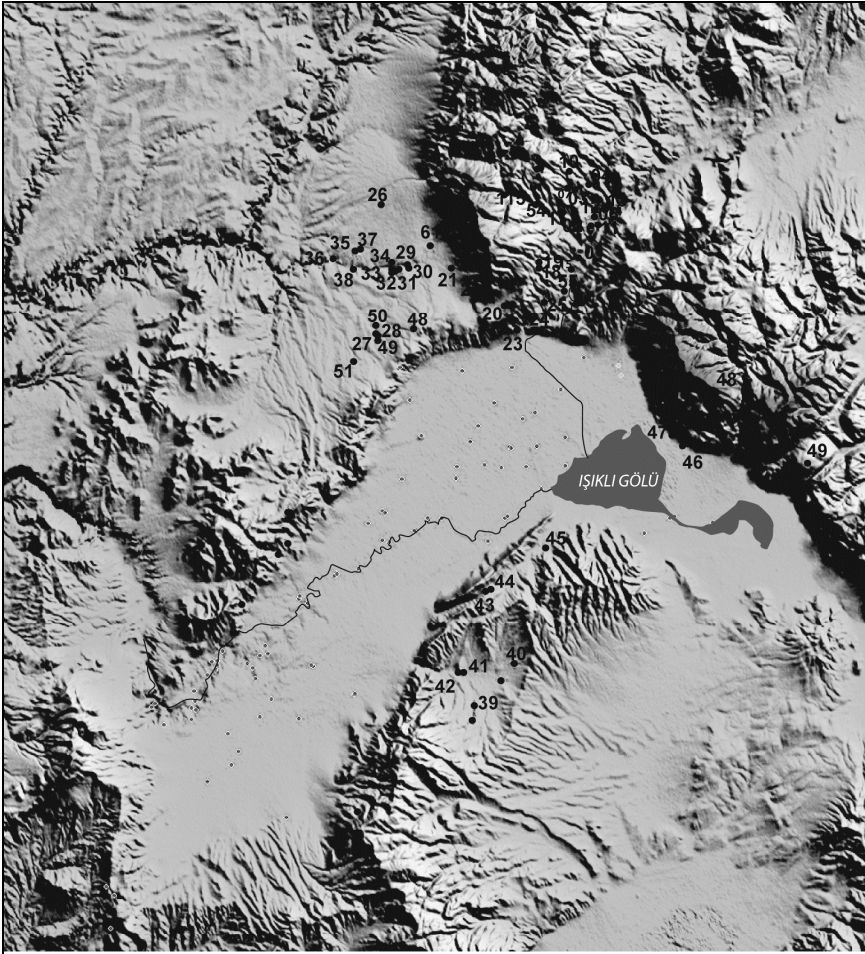
2012 yılı kazı çalışmalarında Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait bazı yerleşimlere de rastlanmıştır. Plato kesiminin yanı sıra dağlık kesimde yer alan Bizans kale tipi yerleşimleri bölgedeki Bizans Dönemi yerleşim tipleri açısından önemlidir. 2012 yılında tespit ettiğimiz Akdağ üzerinde yer alan Akkale bu yerleşim tipleri için güzel bir örnektir.

Geç Antik Çağ yerleşimlerinde bulunan keramiklerin büyük bölümü günlük kullanım kaplarına aittir.

¹⁷M.S. Joukowsky 1986: *Prehistoric Aphrodisias, An Account of the Excavations and Artifact Studies, Vol I-II, Excavations and Studies*, New Jersey, 119.

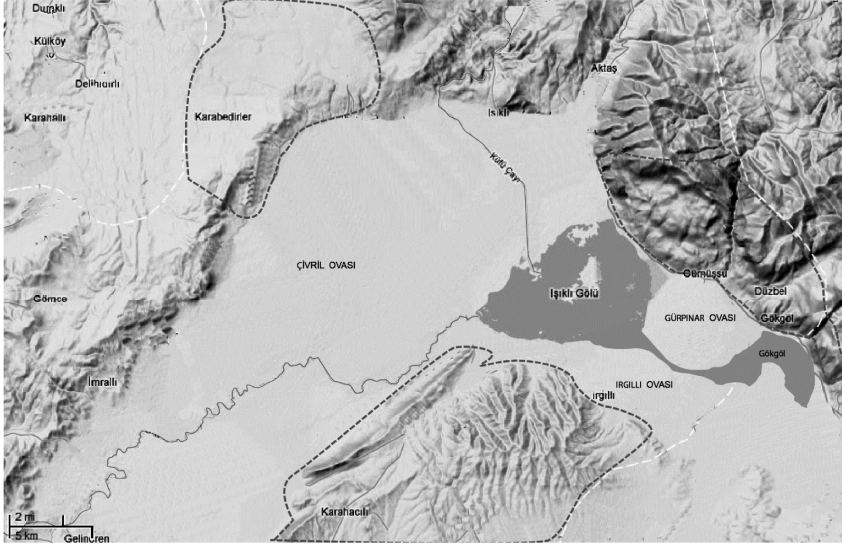
¹⁸S. Çokay-Kepçe 2009: "The Pottery From Burdur Uylupınar Necropolis", *Adalya XII*, 29 vd.

¹⁹Bunlar, Yakayolu Mevkii, Kayıkderesi, Örenler, Tekdeğirmenüstü mezarlık alanlarıdır.

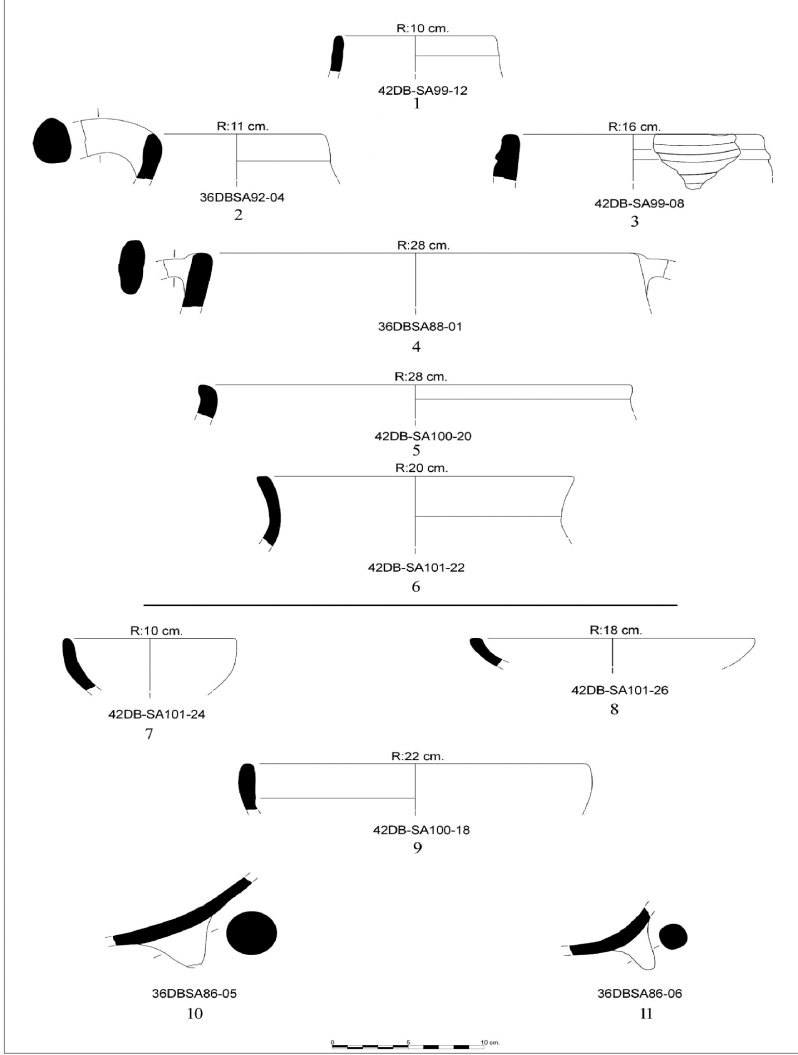


Harita 1: Yüzey Araştırmasında Tespit Edilen Yerleşimler

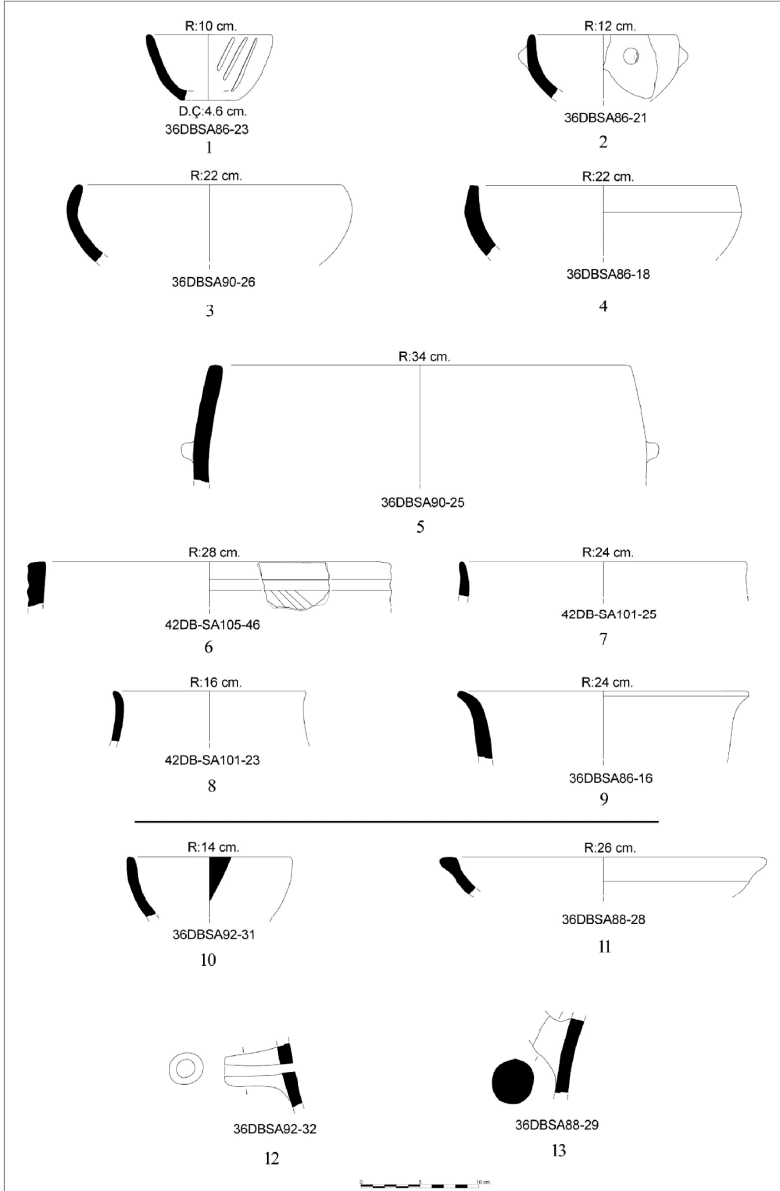
26-Bria Kalesi	34-Tek Değirmenüstü Mezarlık	42-Şifalısu Höyük
27-Han Taşları Yerleşimi	35-Derehöyük	43-Tokça Örenler
28-Elmalı Deresi Yerleşimi	36-Göceler Höyük	44-Tokça Höyük
29-Yakayolu Mevkii	37-Saraybağları Mezarlık	45-Bayat Yerleşimi
30-Yakayolu Mevkii Mezarlık	38-Karalar Yerleşimi	46-Yuvaköy-Ören
31-Kayıkderesi Mezarlık	39-Karakuyu Yerleşimi	47-Yuvaköy Höyük
32-Örenler Mezarlık	40-Aşıklı Yerleşimi	48-Aktepe Kalesi
33-Örenler Yerleşimi	41-Sarıkaya Tepe	49-Düzbel Yerleşimi



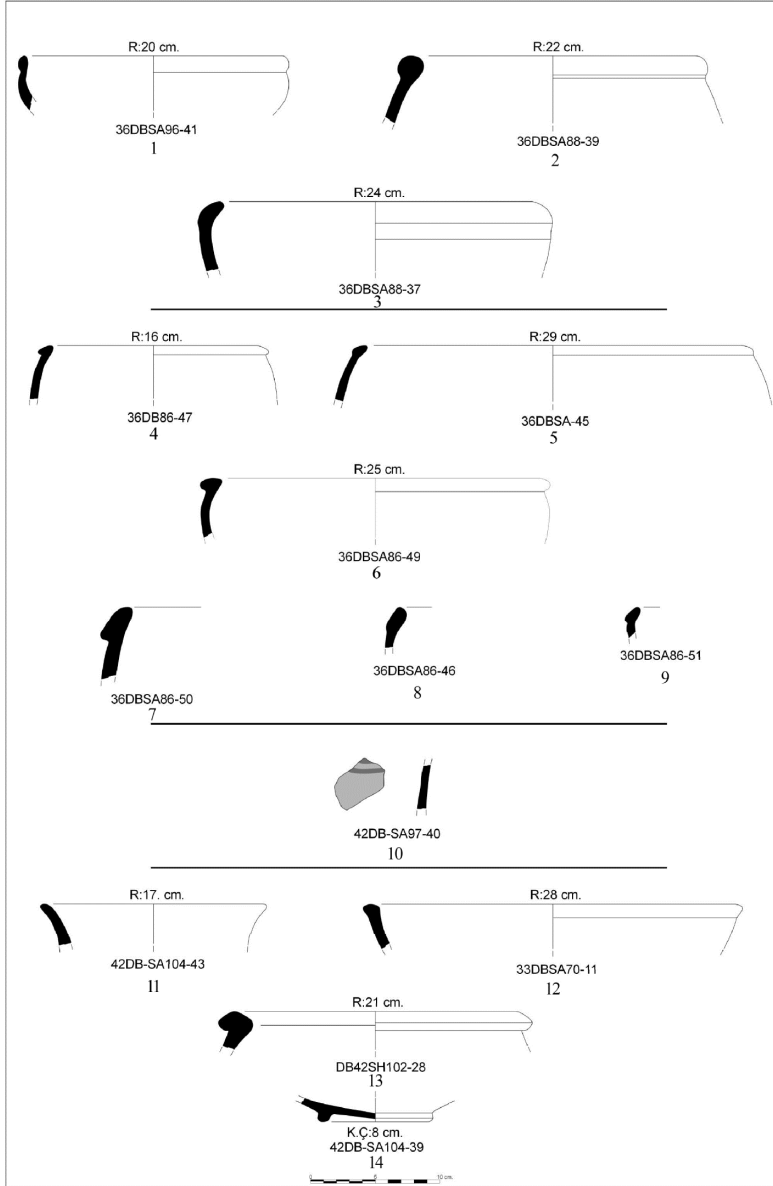
Harita 2: 2012 yılı Yüzey Araştırması Çalışma Alanları



Çizim 1: Geç Kalkolitik-Erken Tunç Çağ I Keramik Örnekleri



Çizim 2: Erken Tunç Çağ 2 ve Erken Tunç Çağ 3 Keramik Örnekleri



Çizim 3: Orta Tunç -Geç Tunç - Demir Çağ ve Hellenistik-Roma Keramik Örnekleri

YALBURT'A ÇIKAN BÜTÜN YOLLAR: YALBURT YAYLASI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI (KONYA) 2012 SEZONU ÇALIŞMALARI

Ömür HARMANŞAH*
Peri JOHNSON

1. Giriş: Arkeolojik ve Coğrafi Kapsam, Amaçlar, Sorular

Yalburt Yaylası Arkeolojik YüzeY Araştırması üçüncü arazi sezonu çalışmaları 10 Temmuz-13 Ağustos 2012 tarihlerinde Kültür ve Turizm Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün resmi izinleri ile beş haftalık bir arazi çalışması çerçevesinde gerçekleştirilmiştir¹. Daha önceki sunuş ve yayınlarımızdan da hatırlanacağı gibi Yalburt Yaylası YüzeY Araştırma Projesi, hem coğrafi olarak, hem de araştırma sorunsalı çerçevesiyle merkezine Hitit Büyük Kralı 4. Tudhaliya tarafından M.Ö. 13. yüzyılda inşa edilmiş olan Yalburt Yaylası Dağ Pınarı Kutsal Havuz Anıtı'nı alan, İlgin İlçesi'nin tamamı ile Kadınhanı ve Yunak İlçelerinin küçük bir kısmını içine alan, çok dönemli bir bölgesel peyzaj projesidir (Harmanşah ve Johnson 2012, Harmanşah ve Johnson 2013) (Resim: 1). Konya Ovası'nı Batı Anadolu'ya bağlayan en önemli koridorda konumlanmış olan bu çalışma alanı, bizlere farklı karakterde pek çok arkeolojik peyzajda çalışma imkânı sunmaktadır. Bunlardan en önemlileri hidrolojik olarak birbirlerine bağlı tektonik yataklar olan Çavuşçu Gölü Havzası, İlgin ve Atlantı Ovaları, bu iki ovayı birbirine bağlayan Bulasan Nehri vadisi, çalışma alanının kuzey sınırını çizen ve Yalburt Pınar Anıtı'nın da yamaçlarına konumlandığı, toprak yüzeyleri oldukça erozyonlu, dolomitik kireçtaşı bir kitle olan Kara Dağ, ve güneyde İlgin Ovası'na inen teraslarındaki aktif pınarları ile bahçelik ve ormanlık Boz Dağ yer almaktadır. Bu arkeolojik peyzajlarda 2010 ve 2011 sezonlarında gerçekleştirdiğimiz çalışmaların ilk sonuçlarına göre, Hitit İmparatorluğu'nun son yüzyılı çerçevesinde bu bölgede sistematik bir tarımsal kalkınma, sulama ve yeni yerleşim projesinin sürdürüldüğü, siyasi ideoloji ile yüklü olan Yalburt Havuz Anıtı ile çalışma alanımıza giren Köylütolu Hitit Barajı'nın bir tarihsel süreç içinde değerlendirilmesi

* Dr. Ömür HARMANŞAH, Assistant Professor of Archaeology and Egyptology and Ancient Western Asian Studies, Brown University, Joukowsky Institute for Archaeology and the Ancient World, Box 1837, 60 George Street, Providence RI 02912 USA, E-posta: omur_harmansah@brown.edu. Ayrıca, 2013-2014 Akademik Takvimi boyunca: Donald D. Harrington Faculty Fellow, Department of Middle East Studies and Department of Religious Studies, University of Texas at Austin, 204 W 21st St F9400, Austin, Texas.

Dr. Peri JOHNSON, Visiting Assistant Professor, Department of Middle East Studies, University of Texas at Austin, 204 W 21st St F9400, Austin, Texas. E-posta: peri.johnson@gmail.com.

¹ Resmi izinleri sağlayan ve sezon boyunca desteklerini esirgemeyen bakanlık çalışanlarına teşekkürlerimizi sunarız. 2012 sezonunun finansmanı Brown Üniversitesi Mısır bilim ve Eski Batı Asya Çalışmaları Bölümü ile Joukowsky Arkeoloji ve Eskiçağ Dünyası Enstitüsü tarafından karşılanmıştır. YüzeY araştırma ekibimize ve bakanlık temsilcimiz Muğla Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nden Sayın Gülnaz Savran'a özverili çalışmaları için minnettarız. Çalışmalarımız sırasında Akşehir ve Konya Arkeoloji Müzesi Müdürlükleri, Konya Bölge Koruma Kurulu, Konya Devlet Su İşleri Bölge Müdürlüğü, İlgin Kaymakamlığı, Belediye Başkanlığı ve Jandarma Komutanlığı ile İlgin Şeker Fabrikası ile İlgin belde ve köyleri ahalisi bizlere canı gönülden destek olmuşlardır, kendilerine teşekkürü bir borç biliriz. Bu makaleye Brown Üniversitesi Arkeoloji Anabilim Dalında doktora öğrencimiz olan Müge Durusu-Tanrıöver bu rapora önemli katkılarda bulunmuştur, kendisine teşekkür ederiz.

gerektiğini arkeolojik ve jeomorfolojik veriler ışığında daha önceki bildirilerde savunmuştuk (Harmanşah ve Johnson 2013: 75-76). Ilgın ve Atlantı Ovalarında 2011 sezonunda yaptığımız çalışmalarla tespit edilen Boz Höyük, İmircik Tepe, Mahmuthisar ve Köprünün Küllük Höyük gibi nehir boyu yerleşimleri bu tarımsal kalkınma müdahalesinin yeni kurulan yerleşmelerle de desteklendiğini göstermiştir (Harmanşah ve Johnson 2013: 76-79).

Gojko Bayramovic ve David Hawkins Hitit kaynaklarında Huwatnuwanda adıyla anılan dağı Sultan Dağları ile özdeşleştirmektedir, dolayısı ile Ilgın Ovası ve çevresi yine bu Hitit coğrafi metinlerinde Pedassa olarak bilinen bölge olduğu düşünülmektedir². Güneyindeki Çarşamba Nehri ve Beyşehir ve Suğla Gölleri coğrafyasına bağlanan Hulaya Nehir Memleketi ile birlikte Pedassa, Hatti Ülkesi ile güneydeki Tarhuntassa ülkesi arasında bir sınır oluşturur ve dolayısıyla imparatorluk tarihi içinde oldukça geç dönemlerde Hitit yönetimi altına girmiştir. Pedassa hem Luwice Boğazköy Südburg yazıtında, hem de Bronz Tablet metninde bir sınır bölgesi olarak anılır³. Siyasi ideolojik söylemi ile en yetkin anıtsal yazıtlardan birini teşkil eden Yalburt Yazıtı, bu mikro-coğrafyanın, Hitit ordusunun batı ve güney batı bölgelerine yönelik askeri seferlerinde önemli bir anahtar bölgeyi temsil ettiğini gösterir (Poetto 1993; Hawkins 1995: 68-70). Yirmi iki ayrı kesme taş blok üzerine işlenmiş olan yazıt, Hitit Büyük Kralı 4. Tudhaliya'nın Nipira, Kuwakuwaluwanta, Lukka ve Wiyanawanda ülkelerine yaptığı başarılı seferlerden bahis açarken, bir yandan da sınır boylarında bir "dikili taş" anıtının inşasından bahseder ki yazıtın bu bölümü muhtemelen anıtın kendisine işaret etmektedir⁴. İlginçtir ki Boğazköy'deki Südburg B Odası yazıtında Pedassa, Lukka ve Wiyanawanda ile birlikte başarı ile fethedilen yerlerden biri olarak anılmaktadır.

Bu sebeplerle, Yalburt Yaylası Yüzey Araştırma Projesi'nin üçüncü sezonunda temel amaç olarak, daha önceki sezonlarda araştırma imkânı bulamadığımız batı bölgesine özellikle eğilerek, Yalburt Anıtı'nın Konya Ovası'nı batıya bağlayan yola nasıl bağlandığını incelemeyi benimsedik. Bilindiği gibi eskiçağda askeri ve ticari bir anayol oluşturan bu yol, bugün Konya-Afyon karayolunu da aşağı yukarı takip eden doğu-batı hattıdır. Bu bağlantı, Kara Dağ masifi eteklerindeki Yalburt Yaylası'ndan çıkarak Dereköy Vadisi üzerinden Çavuşçu Gölü Havzası'na kavuşur ve Çavuşçu Gölü'nü (ve tabiatıyla kuzeyindeki Kuru Göl Havzası'nı) batıdan besleyen Çebişli-Reşadiye Deresi yatağı ile birleşir. Güneyde Doğanhisar yakınlarından gelen Çebişli Deresi ana yol üzerinde önemli bir Osmanlı hanının bulunduğu Argıthanı'na ulaşır ve Kekeç Boğazı ve Reşadiye üzerinden bugünkü Çavuşçu Göl kasabası civarında Çavuşçu Havzası'na erişir. Bu hat üzerindeki, Kargaoğlu (Kavganın) Höyük, Kapaklı Höyüğü, Reşadiye Küllük Höyük ve Yoğabaltık

² Bkz Barjamovic 2011: 371 ve Hawkins 1995: 51, n. 177. Barjamovic Huwatnuwanda dağını Sultan Dağları ile Ilgın ve çevresini Pedassa ile özdeşleştiren, önemli Orta Tunç Çağı/Asur Ticaret Kolonileri Çağı kentsel yerleşimi Purušaddum kentinin de yeni bu bölgede (Ilgın-Akşehir) olması gerektiğini öne sürmüştür. Hawkins'de Yalburt Anıtı ve Ilgın ve çevresinin Pedassa ülkesi ilişkilendirilmesi gerektiğini, Boğazköy'de ele geçmiş olan ve Tarhuntassa ülkesi ile bir antlaşma metnini içeren Bronz Tablet metnine istinaden savunmuştur. Bu metinde Pedassa ülkesi, Hulaya Nehir Memleketi ile birlikte Hatti Aşağı ülkesini, Tarhuntassa'dan ayıran sınır bölgesi içerisinde tasavvur edilmiştir.

³ Südburg Anıtı §7. Notlar için bkz. Hawkins 1995: 39. Bronz Tablet için, bkz. Otten 1988.

⁴ Benzer bir ilişki Boğazköy Südburg Anıtı B Odası Luwice yazıtı ile yazıtın işaret ettiği "Yeraltının Kutsal Yolu" (DINGIR.KAŞKAL.KUR) yapısı arasında Hawkins tarafından işaret edilmiştir. Bkz. Hawkins 1995: 44-45. Ayrıca, yine 4. Tudhaliya zamanına tarihlenen EMİRGAZI anıtı da anıtın kendisine referans verir. Bkz. Hawkins 1995: 89.

Höyük gibi bazı belli başlı höyükler daha önce Prof. Dr. Hasan Bahar, Prof. Dr. Özdemir Koçak ve ekipleri tarafından 1994 yılında yapılan yüzey araştırma çalışmalarda tespit edilmiştir (Bahar 1996: 157-158). Yalburt Projesi ekibi bu arazilerin yeniden ayrıntılı topografik ve arkeolojik belgelemelerini gerçekleştirmiş ve arazilerin tarihlenmesine yönelik yüzey malzemesi örneklemesi gerçekleştirmiştir. Bu önemli höyük yerleşimlerine ek olarak ekibin bu hat üzerinde tespit ettiği Uzun Pınar Kale yerleşmesi, Aktepe Mağarası, Çavuşçugöl Höyüğü, Çallı Ağıl Höyük ve yakınındaki Hitit pitos mezarlığı, Ada Tepe Höyüğü, Küçük Höyük, Karakaya Mevkii yerleşimleri ve Üçpınarlar taş ocağı, Yalburt Yaylası ile görsel ilişkisi olan bu koridorun arkeolojik zenginliğini ortaya koymuştur. Bu makalede, özellikle bu nehir vadisi boyunca ve yerleşim koridorunda yaptığımız çalışmaları ana hatlarıyla özetlemeye çalışacağız. Bu koridorun arkeolojik peyzajına ek olarak 2011 sezonunda tespit etmiş olmakla birlikte topografik ve arkeolojik belgelemesini gerçekleştiremediğimiz, Karaköy Kale Tepesi'nin bir kilometre kadar kuzeydoğusunda yer alan Geç Tunç yani Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlediğimiz Yıldıztepe marl-kireçtaşı taş ocağındaki geniş çaplı bir belgeleme çalışmalarına da kısaca değinilecektir.

2. Mahal Arkeolojisi: Arkeolojik Peyzaj Çalışmaları İçin Yeni Bir Bakış Açısı

Yalburt Yüzey Araştırması 2010 yaz sezonunda gerçekleşmiş olan ilk saha çalışmasından başlayarak, peyzaj arkeolojisi ve bölgesel arkeoloji pratiklerine, ya da Türkiye arkeolojisi kapsamındaki terimiyle, yüzey araştırmalarına önemli metodolojik katkılar yapmayı amaçlamıştır. Bu proje çerçevesinde benimsenen “mahal arkeolojisi” (İngilizcedeki terimiyle “archaeology of place” hem araştırma sorunsalımızın şekillenmesinde hem de saha çalışma yöntemlerimizin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Burada *mahal* ya da *yer*, yerel kültürün filizlendiği, yerel halkların gündelik pratikleri ile anımlanan ve yerel bilginin odaklandığı yaşam mekânları olarak tanımlanır⁵. Mahal arkeolojisi bu mekânların hem uzun soluklu jeolojik, jeomorfolojik ve tarihsel süreçlerde şekillenışı ile ilgilenir, hem de mekânda biriken kültürel pratikleri ve malzeme kültürünün soy kütüğünü çıkarmaktadır. Dolayısıyla, belli mahallerin uzun tarihsel süreçlerde değişen anlam ve kullanımlarına eğilen projemizde örneğin bir Hitit İmparatorluk anıtı olan Yalburt havuzunun Roma Dönemi'nde hiyeroglifli blokların devşirilmesiyle yeniden kurulması, yanı başında Demir Çağ'ı ve Helenistik Dönem'e ait höyük yerleşiminin varlığı, Yalburt'ta yer alan bugünkü yayla yerleşimi ve Yalburt pınarı ile ilgili yöre halkınca belleklerde muhafaza edilen bugünkü söylenceler bir araya gelerek birbirleri ile mahallin fiziksel belleği çerçevesinde ilişkilendirilirler. Geleneksel yöntemlerle uygulanan arkeolojik saha çalışmalarında tarihsel süreç araştırmacıların ilgi ve uzmanlık alanlarına bağlı olarak parçalara bölünerek ayrı ayrı incelenirken, Yalburt Projesi bu parçalar arasındaki süreklilik ve ilişkilerin altını çizmektedir. Bu sebeple, proje başlangıcından beri arkeolojik yüzey araştırması, mimarî ve topografik belgeleme, jeomorfoloji ve sözlü tarih temel saha metotları olarak ele alınmıştır. Bu metotların ışığında da mahaller ve onların yerel peyzaj içindeki ilişkileri çok-dönemli (diyakronik) bir çerçevede ele alınır. Yalburt Yaylası'na sadece iki kilometre uzaklıkta yer alan, 2010 arazi sezonunda ilk defa olarak belgelenecek tescillenen Şangır Mağaza obruğunda yaptığımız çalışmalar burada çarpıcı bir jeolojik unsurun, M.Ö. 3. yüzyıl ile M.S. 3. yüzyıl arasında bir kült ve dini şölen alanına dönüştürüldüğünü yüzeyde ele geçen buluntulara bağlı olarak öne

⁵ Mahal arkeolojisi konusundaki çalışmalar son yıllarda hız kazanmıştır. Bunlar arasında önemli olarak bkz. Bowser ve Zedeño (ed.) 2009; Bradley 2000; Ashmore ve Knapp (ed) 1999.

sürmüştük (Harmanşah ve Johnson 2012: 341-342). Bu arazide bulunmuş olan figürinler, mimarî parçalar ve hiç kullanılmadan parçalanmış metalik ince seramikler bu mahalde filizlenen kültürel pratikler hakkında bizlere ipuçları verirken, bir yandan da Şangır Mağaza kült alanının Yalburt Höyüğü ile yakın ilişkisine dikkat çekmektedir (Resim 2).

3. Yeni Bir Hitit Taş Ocağı: Yıldıztepe

Geçtiğimiz sunuş ve yayınlarda Karaköy/Kaleköy Kale Tepesi'nde son derece iyi korunmuş megalitik marl kesme taşlarla inşa edilmiş kalenin, hem mimarî çalışmalar hem de arkeolojik yüzey buluntuları ışığında, daha önce tasavvur edildiği gibi Helenistik Dönem'e değil Geç Tunç ya da Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmesi gerektiğini önermiştik⁶. 2011 Sezonunda Jeomorfolog ve Çevre Bilimleri uzmanı Prof. Ben Marsh'ın yardımı ile tespit ettiğimiz ve geçen seneki raporlarımızda bahsini ettiğimiz Yıldıztepe Hitit taş ocağı 2012 sezonunda arkeolojik yüzey malzemesi toplanması ve mimarî ve topografik ölçümlerle ayrıntılı olarak belgelenmiştir. Kale Tepesi'nin 1 km. güneydoğusunda bulunan ocak, bir marl-kireçtaşı ana kayasıdır ve Kale Tepesi savunma duvarlarında kullanılmış olan taşın bu çevrede bulunabildiği tek mikro jeolojik alandır.

Yıldıztepe'de 2012'de yaptığımız incelemelerde, yoğun ve anıtsal taş kesim ve oyma faaliyetleri, kesilmiş ana kayanın içinde kesim galerileri gözlenmiştir (Resim: 3). Taş ocağının Tunç Çağı'na tarihlenmesindeki en önemli unsur, galerilerde gözlenen taş kesme izleri ve ele geçen yüzey buluntuları olmuştur. Bu galerilerde demir taş işçilikleri ve keski izlerine rastlanmamış, bunun yerine pek çok delgi izi ile yüzeyde yoğun ve yaygın olarak, sadece taşocağı galerileri ve yakın çevresi ile sınırlı olarak, sayısız yeşil gabro taş çekiç parçaları ve kırıntılarına ve bunlara ek bir adet bilek taşına rastlanmıştır. Bilindiği gibi Hitit taş ocaklarında ağırlıklı olarak set taş çekiçler kullanılmıştır⁷. Bu buluntular bizlere burada bir Tunç Çağı taş ocağı ile karşı karşıya olduğumuzu gösterir ve bu taş ocağı ile Kale Tepesi'ndeki Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirdiğimiz kale yapısı arasındaki ilişkiye ışık tutmaktadır. Yeşil gabro taşı yerel bir jeolojik oluşum değildir ve Ilgın ve çevresinde bugüne kadar çalıştığımız arazilerde kesinlikle rastlanmamıştır.

4. Çeşişli-Reşadiye Vadisi: Nehir Boyu Yüzey Taraması

Çeşişli-Reşadiye Nehri, Beyşehir Gölü'nün kuzeyine düşen Sultan Dağları'ndan, Doğanhisar yakınlarında kaynarak Çavuşçu Gölü Havzası'na akar ve Sultan Dağları'nın yağış yoğunluğunu taşıyan diğer nehirler gibi önemli bir sedimantasyon yükü taşır, ya da daha doğru bir ifadeyle taşımış olmalıdır. 2012 sezonu jeoarkeolojik çalışmalarında bu sedimantasyon ancak kısmen ve belli mevkilerde gözlenmiş ve belgelenebilmiştir. Bununla birlikte, Geç Tunç Çağı'ndan bu yana bu yatağın jeomorfolojik dönüşümü ve özellikle de Devlet Su İşleri Müdürlüğü'nün geçmiş senelerde uygulamaya koyduğu projelerin bu yataktaki arkeolojik kalıntıları nasıl etkilediğinin daha ayrıntılı belgelenmesine ihtiyaç vardır. Doğanhisar yakınlarından doğarak Argıthanı'na ulaşan dere daha sonra dar Kekeç Boğazı kanyonundan akarak Reşadiye Vadisi'ne kavuşur. Hidrolojik rejimi Devlet Su İşleri kanallarının açılması ile özellikle 1960 ve 1970'lerde oldukça değişmiş olan Reşadiye

⁶ Söz konusu tartışma ve buna bağlı bibliyografik referanslar için bkz. Harmanşah ve Johnson 2012: 345-347; Harmanşah ve Johnson 2013: 77-78, Resimler 5-8.

⁷ Hitit taş kesme ve işleme teknolojisi ve taş ocakları konusunda yakın dönemde yapılan çalışmalar için, bkz. Summers ve Özen 2012: 512; Seeher 2011: 189-191.

Vadisi'nin iki önemli yerleşiminden Reşadiye Küllük Höyük ve Yoğabaltık Höyük bu vadi tabanının alüvyon topraklı tarımsal alanlarından faydalanır (Resim: 4).

Bu iki höyükten ilki olan Reşadiye Küllük Höyük bir nehir terası üzerine kurulmuştur ve eski nehir yatağı hemen güneyinde kıvrılarak uzanır. Bugünkü Reşadiye, yeni adıyla Boğazkent Kasabası'nın 600 m. kuzey-kuzeydoğusunda, yolun üzerinden geçtiği alçak kayalık tepeliğin hemen 150 m. kadar güneydoğusunda yer alan höyük tarımsal faaliyetler ve kanal inşaatlarından derin bir şekilde etkilenmiş alçak bir höyüktür. Her ne kadar bu düz arazinin yüzey seramikleri ağırlıklı olarak Helenistik ve Roma malzemesi vermiş olsa da, DSI kanal kesiti içerisinde birçok ikinci bin seramiği ele geçirilmiştir. Kanal kesitinin 60 cm. kadar altında Helenistik Dönem'in günlük kırmızı kapları, 140 cm. altında ise Geç Tunç Çağı'nın beyaz astarlı donuk mal bir yayvan çanak ağzı, hem Orta Tunç hem de Son Tunç seramikleri ile karşılaştırılabilecek iç ve dış devetüyü açıklı, kireçtaşı, kuvars ve mika hamurlu bir testinin ağız ve tabanı ile ve diğer ikinci bin seramikleri ele geçirilmiştir (Resim: 5). Bu ikinci bin seramiklerinin ele geçtiği seviyelerde büyük kesme taş mimarî bloklar kesitte gözlenmiştir.

Küllük Höyük 'ün güneydoğusuna düşen Yoğabaltık höyük ise vadi tabanının orta yerine yerleşmiş büyük ebatlı bir höyüktür ve üzerinde 1960'lı yılların sonlarında terkedilmiş Yoğabaltık köyünün ev kalıntılarını ve mezarlığını barındırır. Argıthanı Kasabası'na topluca göçerek "Türkmen Mahallesi"ni kuran bu köy ahalisinin yaşlıları ile bir sözlü tarih çalışması planlanmaktadır. Höyüğün tarih boyunca vuku bulmuş olan alüvyon gömülüşünü jeomorfolojik olarak anlayabilmek ve arkeolojik olarak belgeleyebilmek için höyük kenarından geçen DSI kanalı kuzey ve batı kesitinde ayrıntılı çalışmalar yapılmıştır. Höyüğün eteklerine 140 m. mesafedeki kanal kesitinin Mahal 3 adı verilen kuzey sektöründe İlk Tunç, Helenistik ve Roma Dönemi ile muhtemelen Geç Tunç Çağı'na tarihlenebilecek seramik malzemeler kanal kesitinden toplanmıştır. Dolayısıyla İlk Tunç yerleşiminin kanalın öte yanında da devam ettiği gözlenmiştir.

5. Uzun Pınar ve Çevresi Arkeolojik Peyzajı

Reşadiye Deresi'nin Çavuşçu Göl'e döküldüğü deltanın hemen kuzeyinde, bugün Kuru Göl olarak bilinen drene edilmiş sazlık-bataklık göl havzası yer alır. 1960'larda Devlet Su İşleri tarafından inşa edilmiş olan ve Çavuşçu Göl'ünü kuzeyden ve güneyden bentlerle sınırlamak suretiyle bir baraj havzasına dönüştüren proje sonrasında, Kuru Göl sahip olduğu su seviyesinden oldukça kaybetmiştir. Kuru Göl çevresinde konumlanan Hareme (Gölyaka), Tekeler, Yorazlar ve Misafirli gibi köyler bu sebeple uzun zamandır su sıkıntısı çekmektedirler. Kuru Göl inşa edilmesi planlanan kömür ile işletilecek termik santral projesi ve geniş bir alana yayılması planlanan kömür ve kireçtaşı ocakları Kuru Göl havzasının ekolojik ve sosyo-ekonomik bütünlüğünü tehdit etmektedir. Bunlara ek olarak, 2012 yılında yüzey araştırma ekibimiz Kuru Göl Havzası içi ve çevresinde daha önce tescil edilmemiş önemli arkeolojik alanlar tespit etmiştir. Bu alanların önemli bir kısmı da yine planlanan termik santral inşaat ve kömür/kireçtaşı ocak alanları içinde kalmaktadır (Resim: 6).

Kuru Göl Havzası'nın batı yakasında yerli halk tarafından Uzun Pınar olarak bilinen mevkii ve çevresinde, bölgenin yerleşim tarihi açısından oldukça önemli olduğunu düşündüğümüz, pek çok yerleşimi içinde barındıran, oldukça yaygın bir arkeolojik peyzaj tespit edilmiştir. Ilgın ilçesi ahalisinden aldığımız yoğun kaçakçılık faaliyetleri ihbarı ile ziyaret ettiğimiz Uzun Pınar Mevkii'nde, özellikle Kuru Göl'e bakan Dökmekaya Sırtı

yamaçlarında çalışıldı. Bu yamaçlarda kireçtaşı ve mika şist jeolojik katmanlarının bir araya geldiği alanlarda ortaya çıkan bir dizi aktif ve fosil pınar tespit edildi. Bu pınarlar çevresine odaklanmış olan ancak bölgede yapılmış önceki çalışmalarda tespit edilmemiş zengin bir arkeolojik peyzaj keşfedilmiştir.

Aktif ve fosil olan pınarların üzerinde sıralandığı Dökmekaya Sırtı, Çavuşçu Gölü Havzası'nı batıdaki Akşehir Gölü drenaj havzasından ayıran sırttır. Bu önemli yerleşmenin Kuru Göl Havzası'na kavuştuğu alanda irili ufaklı pek çok yerleşme tespit edildi. Bunlardan havza seviyesindeki Çavuşçu Göl Höyük, Ada Tepe ve Küçük Höyük'ten yer darlığı sebebi ile ayrıntılı olarak bahsedemeyeceğiz. Küçük Höyük ve Ada Tepe, Çavuşçu Göl'ün bugün drene edilmiş olan kuzey havzasının, yani Kuru Göl'ün bataklık kıyılarında yerleşmiş iki adet höyüktür. Bu iki arazi bölgenin tarih öncesi ve tarihsel jeomorfolojisi ve iklim tarihini anlamamıza yarayacak çok önemli potansiyele sahiptirler. Bu arazilerde gelecek yıllarda yapılacak jeolojik sondaj göl derinliği ve bunun höyüklerdeki yerleşim seviyeleri ile olan ilişkisi hakkında önemli bilgiler verecektir. Ada Tepe bir Kalkolitik-İlk Tunç Çağı arazisi olarak özellikle gölün ve bataklığın bir geçim kaynağı olarak kullanımına ışık tutarken, Küçük Höyük ise bir M.Ö. birinci bin, yani Demir Çağı'na tarihlenen bir yerleşim olarak gölün bu dönemdeki sınırlarının konumu hakkında bilgiler vermektedir.

Uzun Pınar arkeolojik alanın en yüksek kesiminde, pınarların en önemli ve aktif gözlemlenen bir tanesinin hemen kuzeyindeki doğal kayalık tepenin zirvesinde yoğun seramik buluntuları ve yüzeyde gözlenen anıtsal taş yapı ve teraslama duvarları ışığında Helenistik Dönem'e tarihlenebilecek olan bir kale yerleşmesi tespit edilmiştir. Zirvedeki kale yerleşmesinin savunma duvarları ile çevrili olduğu, dolayısıyla tepedeki yerleşimin yüzeyde bir çukur içinde kaldığı gözlemlenmiştir. Kale yerleşmesinin özellikle kuzey, doğu ve güney eteklerinde, anıtsal kikklop taşlarla inşa edilmiş büyük ve geniş teras yapıları tespit edildi. Kaçak kazı çalışmalarının en çok miktarda bu teraslarda gerçekleştiğini ve yüzeydeki kültürel malzemenin 50-60 cm.'yi geçmediği gözlemlendi. Bu teraslanan Kuru Göl Havzası'na inen arkeolojik peyzajın Kuru Göl'e kavuştuğu güneydoğu ucunda İlk Tunç Çağı'na ait ve bugünde kullanılan yeni bir kum ocağı sayesinde kısmen tahrip olmuş olan Çallı Ağıl Höyük belgelenmiştir.

Çallı Ağıl Höyük'ün 600 metre kadar kuzeybatısında, Çallı Ağıl Höyük araştırma ünitesinin Mahal 4 olarak adlandırdığı alanda, Çavuşçugöl kasabasından Çallı ailesine ait ağıl yapılarının üzerine konumlandığı tepenin kuzeybatı sırtında, kaçakçılar tarafından kısmen tahrip edilmiş bir mezarlık alanı tespit edildi. Çavuşçugöl sakinlerinden öğrenildiği kadarı ile mezarlık alanı 20 sene kadar önce kaçakçılık faaliyetlerine maruz kalmış ve burada tespit edilen küp veya pitos mezarlar kısmen tahrip edilmiştir. Pitos mezarlık alanı bu kuzeybatıya bakan sırtta, bir dizi kayalığın hemen alt kısmında konumlanmıştır. Bu alanda 22 adet kaçak kazı çukuru tespit edildi ve her bir çukurun ağzı ince kireçtaşı kapak taşları ile kapatılmış ve yanlarında minyatür testiciklerin de adak olarak sunulduğu pitos gömülerini açığa çıkardığı gözlemlenmiştir. Bu arazinin seramiklerini ayrıntılı olarak çalışan Müge Durusu-Tanrıöver'e göre pitoslar ve testicikler güvenli olarak ve yoğunlukla Geç Tunç Çağı'nın son evresine, yani Hitit İmparatorluk Devri'ne tarihlenirler (Resim: 7-8). Çallı Ağıl Hitit mezarlığı bölgede en yakın olarak Afyon'un 30 km. kadar kuzeydoğusunda Seydiler köyü yakınında bulunan ve 1975-1976 yıllarında Prof. Dr. Kutlu

Emre başkanlığında kazılmış olan Yanarlar Hitit Mezarlığı ile gömü teknolojisi ve buluntular açısından karşılaştırılabilir (Emre 1978)⁸.

Çallı Ağıl Mahal 4 seramikleri arasında açık formulu dışta kırmızı açkılı, içte kırmızı astarlı adak kapları, yine Geç Tunç Çağı'nın ince mallarından çark yapımı, içeriden ve dışarıdan beyaz astarlı adak testicik ve yine beyaz astarlı, ince hamurlu adak yayvan çanaklar gözlemlenir (Resim: 8). Ayrıca, yine Geç Tunç Çağı'na ait, hamurunda kireçtaşı, kuvars ve şist katkı malzemeleri bulunan, astarlı, karenalı ve derin bir dizi çanak ve çok amaçlı kaplar sayılabilir (Resim: 7). Mezarlık seramikleri dolayısıyla, ilk gözlemlerimize göre, ağırlıklı olarak Geç Tunç Çağı'na tarihlenirken, büyük ihtimalle Hitit kronolojisinde geç bir tarihle ilişkilendirilmelidir, özellikle de adak kapları ve geç dönem çok amaçlı kaplar göz önüne alındığında⁹.

6. Aktepe Mağarası: Bir Arkeolojik Miras Öyküsü

Çavuşçu Gölü'nün doğu kıyısında Üç Pınarlar su kaynağının hemen yakınında 2010 ve 2011 sezonlarında yaptığımız çalışmalarda Roma Dönemi'ne ait bir taş ocağı ile İlk ve Orta Tunç Çağı' malzemesi sergileyen Göktepe Höyük ve çevresinde çalışılmış ve daha önce yayınlanan raporlarda bu çalışmalar özetlenmişti (Harmanşah ve Johnson 2012: 342-344). 2011 sezonu sonlarında Yorazlar yerli halkından aldığımız bilgilerle bu mevkiye göle nazır ve içinde tarihi eser ve arkeolojik malzeme olduğu bildirilen bir mağaradan haberdar olmuştuk. 2012 sezonunda Üç Pınarlar su kaynağının hemen 800 metre kadar kuzeydoğusuna düşen ve Aktepe sırtlarında yer alan mağarayı inceleme imkânı bulduk. Daha önceki arkeolojik ve jeolojik yayınlarda adı geçmeyen ve arkeolojik ya da doğal sit alanı olmayan bu mağaradaki çalışmalara başlarken beklenmedik bir gelişme ile karşılaşıldı. Mağara'da çalışmaya başladığımız gün, mağaradan yarasa gübresi (guano) hasat etmekte olan Sof Madencilik ve Organik Gübre adlı firmanın görevleri ile karşılaşıldı. İlgili firma yetkilileri T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Mağara Koruma Birimi'nden aldıkları bir izinle, yarasa gübresi toplamakta olduklarını belirttiler. Ancak mağara içinde yüzey araştırma ekibimizin yaptığı ilk inceleme ile Sof Madencilik işçilerinin arkeolojik tabakaları tahrip ettikleri ve arkeolojik yüzey malzemesini gübre torbalarına doldurdukları gözlemlendi. Konu İlgin Jandarma Komutanlığı'na ekibimiz tarafından derhal iletilmiştir. İlgin Jandarma Komutanlığı ve Akşehir Müze Müdürlüğü'nün yerinde müdahaleleri ve İlgin savcısının da desteği ile gübre toplama işlemi durduruldu ve mağara içinde torbalara toplanan malzemeye el konuldu. Yaptığımız kısmî incelemelerde gübre şirketinin torbalarına çok miktarda arkeolojik malzemenin toplandığı ortaya konmuştur ve konuyla ilgili raporlar ekibimiz tarafından hızla hazırlanmıştır. Bu tespitten hemen bir hafta sonra Konya Bölge Koruma Kurulu toplantısında, acil olarak hazırlayıp sunduğumuz rapora istinaden mağaranın kısa zamanda 1. Derece arkeolojik sit alanı olarak kayda geçirilmesine karar verildi. Bu gelişmeler sırasında irtibata geçtiğimiz Orman ve Su İşleri Bakanlığı Mağara Koruma Birimi de Sof Madencilik şirketinin izinlerini iptal etmiştir.

⁸Kutlu Emre, Yanarlar Mezarlığı'nı buluntularını, Gordion Mezarlığı ve Beycesultan malzemesi ile karşılaştırmak sureti ile Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın son evresi ile Eski Hitit Krallığı Dönemi'ne (Beycesultan V'in sonu ve IV) tarihlenmiştir (Emre 1978: 65).

⁹Ağızları dışı doğru kuvvetlendirilmiş çok amaçlı kapların tarihlendirilmesi, Ulf Schoop'un Hitit seramikleri için yaptığı istatistiksel çalışmalara bağlanır (Schoop 2011: 249). Ayrıca Erken Tunç Dönemi'nin elde yapılmış minyatür kaplarına benzeyen adak/sunu kaplarının varlığı da, Çallı Ağıl'ın Hitit seramik silsilesinde geç dönemlerine düştüğünü desteklemektedir.

Sarkıt ve dikitleri ile göz alıcı fosil freyatik bir mağara olan Aktepe Mağarası'na 5.5 m. uzunluğunda ve 1.2 m. genişliğinde yüksek freyatik bir tüple girilen dar ve uzunca tüp şeklinde bir koridordan oluşur (Resim 9). Bu koridordan ulaşılan ilk büyük galeri, yaklaşık 11 m. ve 14 m.'lik bir ebatta, yüksek tavanlı yer yer çöküntülerin olduğu sağa ve sola genişçe açılan bir mekândır. Sof Madencilik çalışanları mağaranın arkeolojik tabakalarına en önemli hasarı bu mekânda açtıkları büyük ve derin açmalarla vermişlerdir. Bu merkezi galerilere açılan diğer galerilere şartların zorluğu ve burada yaşayan yarası popülasyonunu rahatsız etmemek için girilmedi. Sof Madencilik çalışanlarının açtıkları kesitlerin çalışılmasından elde edilen bilgilere göre mağarada Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik Dönemlere ait yerleşim katmanları gözlemlenirken, Orta Tunç, Geç Demir ve Erken Helenistik Dönemlerde mağaranın dini şölenlerin artıkları ve adak kapların mağara ağzından atıldığı bir mekâna dönüşmüştür. Bunlar arasında hayvan kemikleri, yanmış sayısız pişirme kapları ve Helenistik Dönem ince mallarına rastlanmıştır. Projemizin çalışma alanında ilk defa olarak bir yerleşime son derece yakın olup, dolomitik kireçtaşı bir jeoloji içerisinde yer alan bir ritüel karstik unsura rastlanmıştır.

Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik yerleşim katmanlarından ve Sof Madencilik torbalardan ele geçen seramikler özellikle iri taneli kumlu mineral katkılı ve genellikle iyi perdahlı mallardan oluşmaktadır (Resim 10). Ancak, daha az tanımlayıcı forma sahip daha erken mallar da bulunur ki buna iyi bir örnek kulplu duvarlı, muhtemelen açıkta fırınlanmış alacalı maldır. Burada nadir rastlanan bir örnek is pütürlü parlak açkılı gri-siyah gövde parçasıdır. Mağarada ele geçen bu tahmini çaplı ve yönelimli ağız parçası gibi kaba samanlı katkılı seramik parçaları Aktepe Mağarası'nda Erken Neolitik Dönemin de varlığına büyük olasılıkla işaret etmektedir. Ancak yukarıda gibi, yerleşim tabakalarından gelen formların çoğunluğu iri taneli kumlu mineral katkılı yer yer kırmızımsı ve koyu renklidir. Bunlar arasında Çatalhöyük Son Neolitik/Erken Kalkolitik malzemesini andıran çapraz çizgi bezekli bir gövde parçası, hilal-şekilli bir kulp ve dışa açılan ağızlı omurgasından kırılmış bir kap formu ki Gelveri arazisi malzemesinin hemen hemen yarısını teşkil eden Son Neolitik/Erken Kalkolitik malzemedeki bilinmektedir¹⁰. Mağaradaki ikinci bin kültürünün varlığı hemen aşağısındaki Göktepe Höyük'teki yerleşimle ilişkilendirilirken, mağaradaki Neolitik ve Kalkolitik yerleşim Çavuşçu Göl Havzası'nın yukarısındaki Ada Tepe yerleşimine de bir ihtimal paralel olabilir.

Burada mağaradan ele geçmiş ikinci bine tarihleyebildiğimiz iki seramik parçası ele geçmiştir. Müge Durusu-Tanrıöver bunlardan bir tanesini, içten astarlı, dışarıdan ikincil yanma izleri olan, kireçtaşı, şist-mika katkılı muhtemelen bir Geç Tunç çanağının düz kulpu, diğerini ise ikinci binin kahverengi ortak mallarından biri olarak tanımlamaktadır (Resim: 11).

7. Sonuçlar

Yalburt Yaylası Yüzey Araştırması'nda 2012 sezonu çalışmaları sayesinde, Hitit İmparatorluk Dönemi'nden Helenistik ve Roma dönemlerine uzanan süreç içerisinde, doğu-batı istikametinde uzanarak Orta Anadolu Yaylası'nı Batı Anadolu'nun vadilerine bağlayan askerî ve ticarî açılardan en önemli arterlerinden birinin Yalburt Anıtı ve yerel yerleşim coğrafyası ile ilişkisi ayrıntılı olarak ortaya konmuştur. Böylelikle aslında projemizin en baştan beri benimsediği temel sorunsallardan birini teşkil eden konuya eğilinmiş oldu ve 4. Tudhaliya'nın siyasi içerikli Yalburt Anıtı'nın yerel ve bölgesel ilişkilerini çok daha iyi

¹⁰ Söz konusu karşılaştırmalar için bkz. Last 1996, 2005; Özbudak 2012; Çilingiroğlu 2012.

anlama imkânı bulunmuştur. Ilgın ve Atlantı Ovaları Hitit büyük krallarının şaşalı siyasi anıtları, sulama-kalkınma projeleri ve yeni yerleşmelerine sahne olurken, bölgenin Yalburt'tan Argıthanı'na uzanan Çavuşçu Gölü Havzası'nı iyi tanımlayan Reşadiye Vadisi ile güneybatıya bağlayan yerleşim koridorunda ise bunun aksine, daha yerel ve daha köklü bir İlk, Orta ve Geç Tunç kültürlerinin varlığı da ortaya konmuştur. Uzun Pınar-Çallı Ağıl Höyük yerleşim sistemi özellikle Kuru Göl ve Çavuşçu Göl Havzalarının modernite öncesinden iyi bilinen balık, değişik kuş türleri ve kamış gibi önemli geçim kaynaklarına sahip olan peyzajından ve Uzun Pınar-Kartal Pınarı Mevkii pınarları ve otlak alanlarından faydalandığı muhakkaktır. Bu arkeolojik peyzajda önemli bir Hitit yerleşiminin varlığı, aslında ana yol ile Yalburt arasındaki önemli bağlantının ipuçlarını bizlere sağlamıştır.

Projemizin önümüzdeki sezonlarında özellikle Uzun Pınar Mevkii çevresinde öbekleşen ve bir termik santral inşası tarafından bugün tehdit altında bulunan büyük Hitit yerleşmesinin daha ayrıntılı dokümantasyonu ve özellikle jeofizik çalışmaları ile bu 80-100 hektarlık kale yerleşiminin belgelenmesi planlanmaktadır. Ayrıca önümüzdeki sezonlarda merkezi iktidar ile yerel kültürler arasında izini sürdüğümüz bu siyasi ve sosyo-ekonomik ilişkileri, yüzey araştırma alanımız içinden seçilen bazı örnek alanlar içinde daha ayrıntılı olarak jeofizik taramalar ve yoğun saha yürüme gibi daha yoğun metotlarla ayrıntılandırmayı umuyoruz.

KAYNAKÇA

ASHMORE, Wendy ve A. Bernard KNAPP (ed.); 1999.

Archaeologies of Landscape: Contemporary Perspectives. Malden MA: Blackwell.

BAHAR, Hasan; 1996.

“İlgın çevresi höyükleri 1994,” *XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı* I. Cilt. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 153-184.

BARJAMOVIC, Gojko; 2011.

A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period. Copenhagen: Museum Tusculanum Press.

BOWSER, Brenda J ve Maria Nieves ZEDEÑO (ed.); 2009.

The Archaeology of Meaningful Places. Salt Lake City: The University of Utah Press.

BRADLEY, Richard; 2000.

An Archaeology of Natural Places. New York: Routledge.

ÇİLİNGİROĞLU, Çiler. 2012.

The Neolithic Pottery of Ulucak in Aegean Turkey; Organization of Production, Interregional Comparisons and Relative Chronology. Oxford: BAR International Series 2426.

EMRE, Kutlu; 1978.

Yanarlar, Afyon yöresinde bir Hitit mezarlığı : Yanarlar, a Hittite cemetery near Afyon. Ankara : Türk Tarih Kurumu Basımevi.

HARMANŞAH, Ömür ve Peri JOHNSON; 2012.

“Yalburt Yaylası (İlgın, Konya) Arkeolojik Yüzey Araştırma Projesi, 2010 Sezonu Sonuçları,” *29. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 153/2. Cilt 2: 335-360.

HARMANŞAH, Ömür and Peri JOHNSON; 2013.

“Pınarlar, Mağaralar, ve Hitit Anadolu’sunda Kırsal Peyzaj: Yalburt Yaylası Arkeolojik Yüzey Araştırma Projesi (İlgın, Konya), 2011 Sezonu Sonuçları.” *30. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 157/2, Cilt 2: 73-84.

HAWKINS, J.D.; 1995.

The Hieroglyphic Inscription of the Sacred Pool Complex at Hattusa. Studien zu den Boğazköy-Texten: Beiheft, Volume 3. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag.

LAST, Jonathan. 1996.

"Surface Pottery at Çatalhöyük," in *On the Surface: Çatalhöyük 1993-95*. Ian Hodder (der.). London: British Institute of Archaeology at Ankara, 115-171.

LAST, Jonathan. 2005.

"Pottery from the East Mound," in *Changing Materialities at Çatalhöyük: Reports from the 1995-99 Seasons*. Ian Hodder (der.). London: British Institute of Archaeology at Ankara, 451-458.

OTTEN, H.; 1988.

Die Bronzetafel aus Boghazkoy. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag.

ÖZBUDAK, Ozan. 2012.

"Kapadokya MÖ 6. Binyıl Kronolojisinin Kayıp Halkası: Gelveri Çanak Çömleği Üzerine En Son Çalışmalar," *Colloquium Anatolicum* 11:267-297.

POETTO, Massimo; 1993.

L'iscrizione Luvio-geroglifica di Yalburt. Nuove Acquisizioni Relative alla Geografia dell'Anatolia Sud-Occidentale. Pavia:Gianni Iuculano Editore.

SCHOOP, Ulf-Dietrich. 2011.

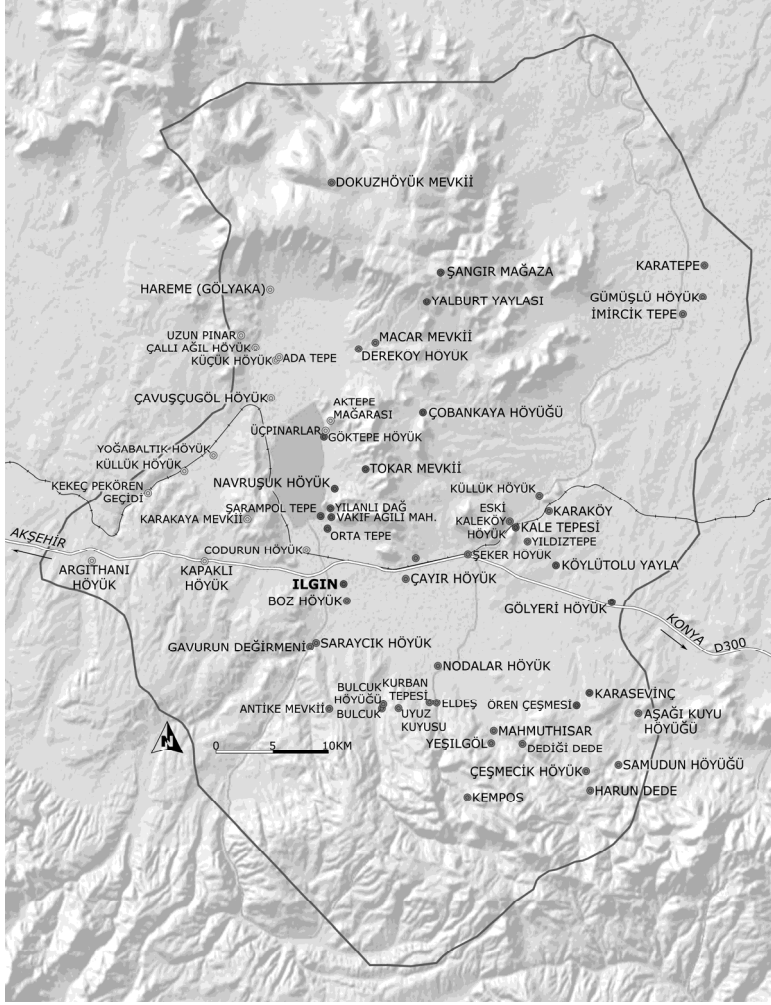
"Hittite Pottery: A Summary." *Insights into Hittite History and Archaeology* içinde. Hermann Genz ve Dirk Paul Mielke (der.), Leuven, Paris, Walpole: Peeters; 241-276.

SEEHER, Jürgen; 2011.

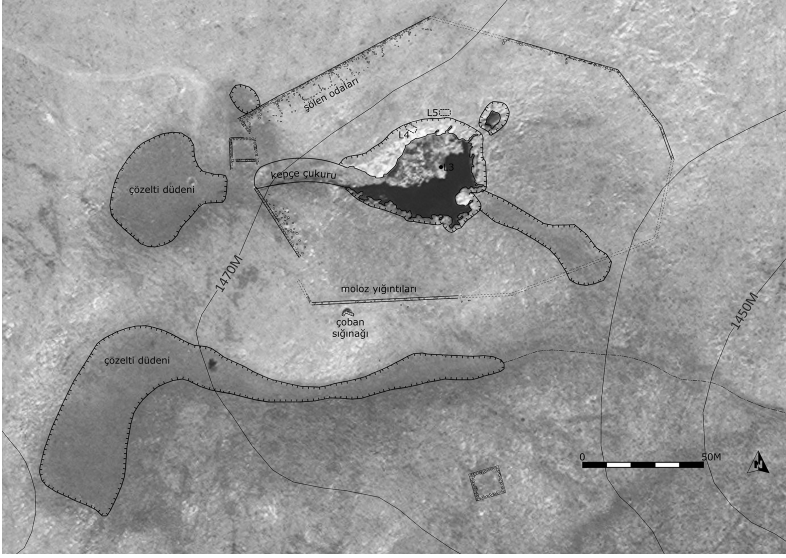
Gods Carved in Stone: The Hittite Rock Sanctuary of Yazılıkaya. Istanbul: Ege Yayınları.

SUMMERS, Geoffrey D. ve Erol ÖZEN; 2012.

"Hittite Stone and Sculpture Quarry at Karakız Kasabası and Hapis Boğazı in the District of Sorgun, Yozgat, Central Anatolia," *American Journal of Archaeology* 116.3: 507-519.



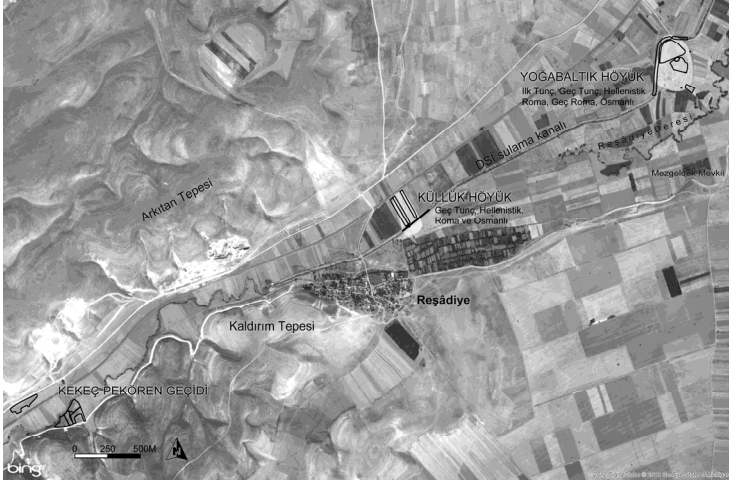
Resim 1: Yalbur Yaylası Arkeolojik Yüzey Araştırma Projesi 2010-2012 araştırma birimleri haritası (Harita: Peri Johnson).



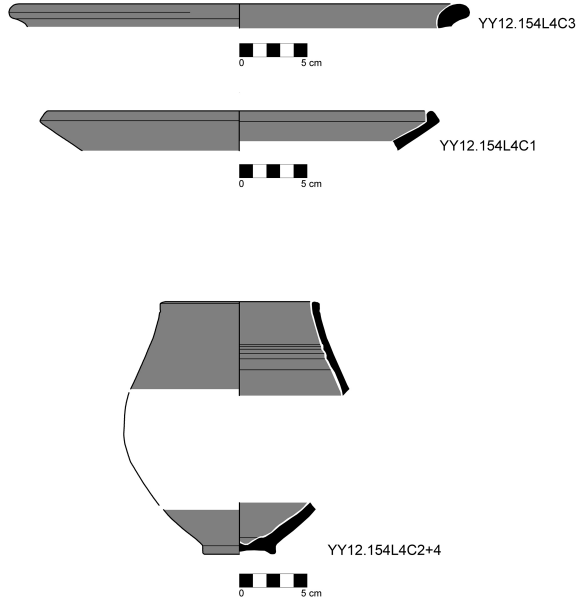
Resim 2: Şangır Mağaza Obruğu ve çevresindeki mimarî kalıntılar
(Çizim: Peri Johnson).



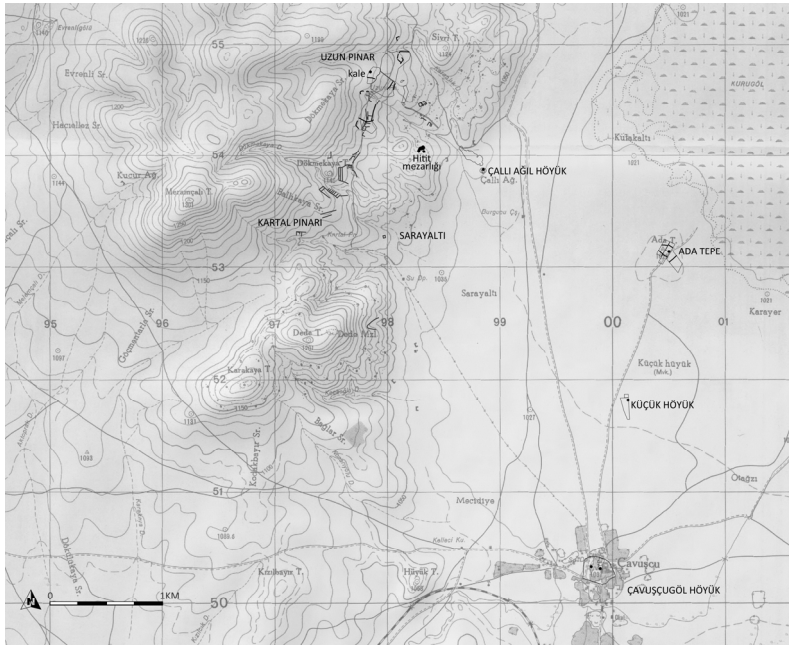
Resim 3: Yıldıztepe Hitit Taş Ocağı, marl-kireçtaşı galeriler.



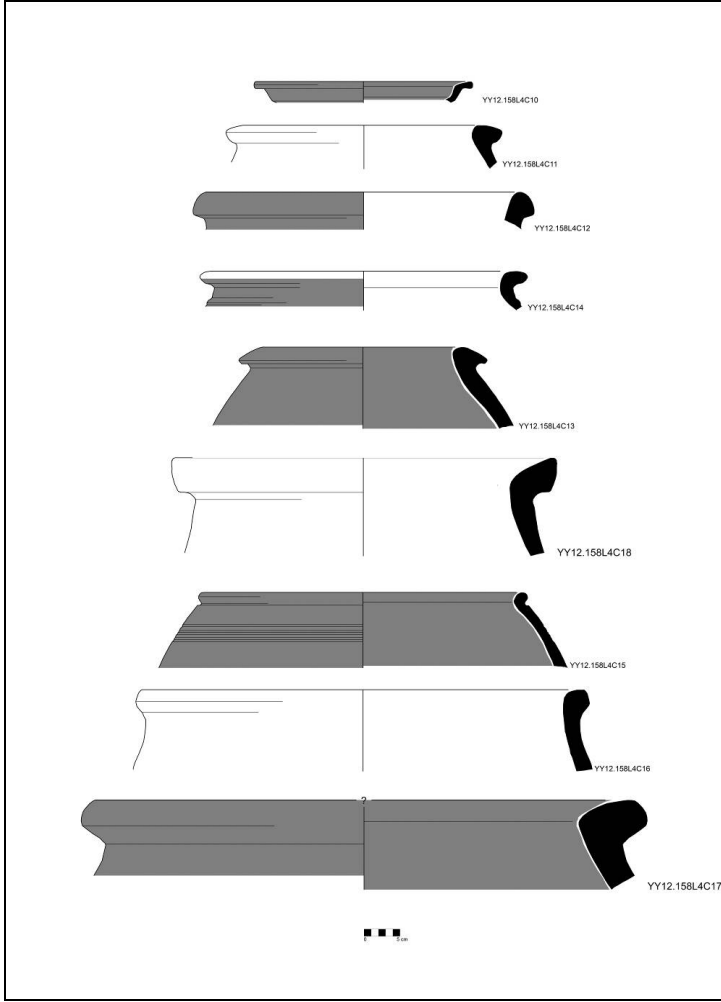
Resim 4: Reşadiye Vadisi arkeolojik alanlar haritası
(Harita: Peri Johnson).



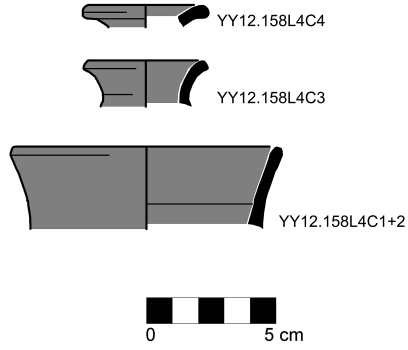
Resim 5: Reşadiye Küllük Hüyük M.Ö. İkinci Bin seramik
buluntuları (Çizimler: Müge Durusu-Tanrıöver).



Resim 6: Kuru Göl Havzası batı yakası ve arkeolojik alanların dağılımı
(Harita: Peri Johnson).



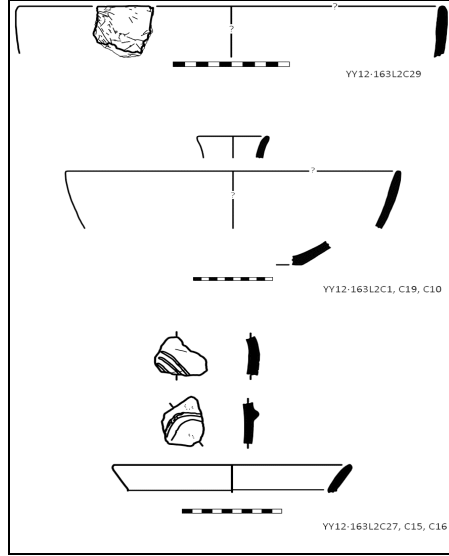
Resim 7: Çalılı Ağılı Höyük Mahal 4, Hitit Pitos Mezarlığı seramiklerinden örnekler (Çizimler: Müge Durusu-Tanrıöver).



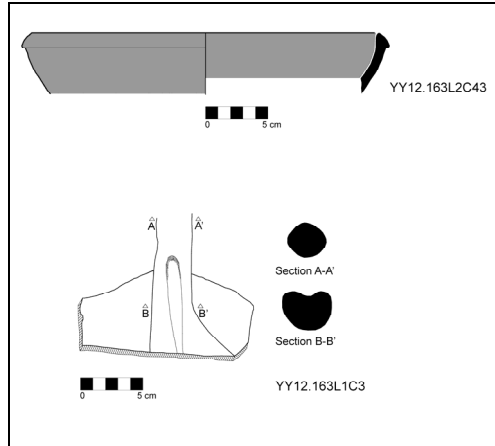
Resim 8: Çallı Ağıl Höyük Mahal 4, Hitit Pitos Mezarlığı seramiklerinden adak/sunu kap örnekleri (Çizimler: Müge Durusu-Tanrıöver).



Resim 9: Aktepe Mağarası girişı, görünüş.



Resim 10: Aktepe Mağarası prehistorik seramiklerine örnekler (Çizimler: Peri Johnson).



Resim 11: Aktepe Mağarası M.Ö. II. Bin seramiklerine örnekler (Çizimler: Müge Durusu-Tanrıöver).

UYLUPINAR YERLEŞMESİ (ERKEN KIBYRA) VE ÇEVRESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2012

F. Eray DÖKÜ*

Burdur İli Gölhisar İlçesi sınırlarında Uylupınar Yerleşmesi (Erken Kibyra) ve Çevresi yüzey araştırması kapsamında merkez nokta Uylupınar Göladası (Şehertaşı) olmak üzere Uylupınar ve Yamadı Köyleri sınırları içerisinde Yrd. Doç. Dr. F. Eray DÖKÜ başkanlığında, Yrd. Doç. Dr. Ayça Polat BECKS ve Eski Çağ tarihçisi İsmail BAYTAK'ın katılımlarıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi ve Suna İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü'nün değerli katkılarıyla; arazi tespitleri ve sonrasında haritalandırma ile depo dokümantasyon çalışmaları 04.09.2012-03.10.2012 tarihlerinde toplam 30 gün sürdürülmüştür.

Uylupınar yerleşiminin önemi, Demir Çağı'yla birlikte başlayan yerleşim sürecinin kesintisiz olarak Osmanlıya kadar iz vermesi yanında, Kibyra kenti ile olan organik bağıdır. Antik coğrafya yazarlarından Strabon'a göre; *“Kibyralıları aslen Lydialı olup buradan göç ederek Kabalis Bölgesi'ne gelmişler ve burada oturan Pisidyalılar'ı ve diğer halkları boyundurukları altına aldıktan sonra, yerleşim alanlarını değiştirerek çevresi 100 Stadia'ya ulaşan bir kent kurmuşlardır”*. Strabon'un kentin erken yerleşimi ve taşınma süreci ile ilgili bu anlatımı, Kibyra'ya yaklaşık 18 km. uzaklıktaki Uylupınar Şehertaşı yerleşmesindeki arkeolojik bulgularla desteklenmektedir. Gölhisar'a bağlı Uylupınar Köyü çevresine ve Uylupınar/Gölhisar Gölü kıyısındaki kayalık tepeliklere yayılmış görünen yerleşim, Erken Demir Çağ'dan başlayıp süreklilik gösteren buluntulara sahiptir. Dolayısıyla bu yerleşim, Kibyralıların, olasılıkla İ.Ö. 4. - 3. yüzyıllarda, bugün görülebilen kentlerine taşınmadan önce yerleştikleri alandır. Dolayısıyla Uylupınar yerleşimi sadece Kibyra'nın değil, Kabalya veya Kibyratis olarak bilinen bölgenin Demir Çağı'na ışık tutabilecek nitelik ve önemdedir.

2012 yılı çalışma hedefi, Uylupınar ve Yamadı Köyleri sınırlarındaki alan ile özellikle Göladası (Şehertaşı), Topraktepe, Gevurdamı ve Pazaryeri olarak adlandırılan mevkilerde yoğunlaşarak tespit edilen arkeolojik verilerin harita üzerine işlenmesi yanında; arazide karşılaşılan eserlerin bilimsel değerlendirilmesinin tamamlanması olarak belirlenmiştir. Bunun yanında Uylupınar ve Yamadı Köyleri sınırlarında araştırma merkezini üç yönden sınırlayan Kızıldökük- Kuyudibi- Gevurdamı- Kabakkırı- Kapangediği- Köyleri- Gözlüce- Çanakçı-Karaboğan- Sivritaş- Haravza Boğazı gibi tepeler ve yükseltilerdeki incelemeler, ikinci hedefimiz olmuştur. Son olarak, Burdur Müze Müdürlüğü'nün isteği üzerine tespit ve tescil amaçlı araştırma merkezi sınırlarının son bulunduğu noktalar olan Kışlacık ve Kökyatağı Mevkililerinde araştırma çalışmaları yapılmış ve buluntular haritaya işlenmiştir (Resim: 1-2).

* Yrd. Doç. Dr. F. Eray DÖKÜ, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü İstiklal Yerleşkesi, Burdur/TÜRKİYE, (eraydoku@mehmetakif.edu.tr).

Uylupınar Göladası / Şehertaşı Mevki (Resim: 1-3)

Bugün 1. Derece Sit alanı olarak tescili bulunan Uylupınar Köyü sınırlarında yer alan Şehertaşı Mevkii araştırmanın merkezi olarak seçilmiştir. Bu alanda ilk olarak 1975 yılında Burdur Müze Müdürü Kayhan Dörtlük başkanlığında yapılan Uylupınar Yerleşimi Nekropol alanları olan Topraktepe, Gevurdamı ve Kabakkırı tepelerinde yapılan kurtarma kazılarıyla gündeme gelmiş ve M.Ö. 8. yy.' dan M.Ö. 5. yy.'a kadar uzanan çok önemli eserler ele geçirilmiştir. Bu Nekropol alanlarının merkezinde bulunan Göl Adası/ Şehertaşı ise bölgenin Demir Çağ merkez yerleşimi olduğu 2006 yılından itibaren Kibyra Kazı Ekibinin yaptığı çalışmalar yanında Th. Corsten'in 1998'den beri süren çalışmalarıyla ortaya konmuştur.

Mimarî Buluntular

Uylupınar Göl'ü içerisinde dar bir yolla karaya bağlanan ada görünümündeki yerleşim, bugün bir meyve bahçesi olarak kullanıldığı için ve birçok kez sürülmüş olduğundan adanın eteklerinde seramik buluntu dışında başka bir veriye rastlanmamıştır. Ancak mimarî detaylar adanın güneyinde, doğu batı doğrultulu olarak uzanan kayalık sırtında kendini göstermektedir. Kayalık zirvenin batı ucu geç dönemlerde ve günümüze yakın süreçler içerisinde taş ocağı olarak kullanıldığı için kayaya oyulmuş küçük mekânlar yanında kapı söve yuvalarıyla görülen eşikler dışında iz kalmasa da, buranın bir yerleşim alanı olarak seçildiğini göstermesi açısından yeterlidir. Yine aynı alanda basit planlı ve bazılarında kapı eşiği izleri ile görülebilen ve bir kısmı da konut işlevli mekânlar tespit edilmiştir. Bu mekânlar arasında, ana kayaya oyularak yapılmış uzunca bir dromosla girişi sağlanan bir mekânın (2.50x2.15 m.) üst kısmı üçgen çatı ile kaplanmış olduğu saptanmıştır. Zirvenin kuzey eteklerinde 5 adet izleri rahatlıkla görülebilen 50 cm. boyunda ve 20 cm. kalınlığında basamak izlerinin olduğu tespit edilmiştir.

İşlik ve Sunu Çukurları: Mekânlarla bağlantılı diyebileceğimiz kayaya oygu sunu (adak) çukurları ve akarı belirgin olan kompleksler görülmüştür. Sunu çukurlarının yakınında kayaya işlenmiş oldukça zor okunabilen 4 satırlık yazıt izleri tespit edilmiştir.

Taş Ocağı ve Taş Kesim Alanları: Şehertaşı Tepesi'nin batı yamaçlarında antik ve modern taş ocağı izlerine rastlanılmış, yamaçlara doğru düşmüş yarım işçilikli blok taşlar ve kayalıklardaki taş kesim izleri, taş ocağı tespitlerimizi desteklemiştir. Alanda yaklaşık 50 adet yarım işçilikli mimarî blok taşlar mevcuttur.

Devşirme Malzemeler: Şehertaşı Mevkii'nde teras şeklinde sürülmüş tarlalarda ve özellikle sur duvarları içerisinde, modern ev yapısının çevresinde devşirme arşitrav korniş bloğu ve büyükçe kesme mimarî bloklar ile sütunlar görülmektedir.

Sur Duvarları: Alt kodda Göladası Şehertaşı'nın tüm eteğini dolaşarak doğu, batı doğrultu kayalık zirve ile yanlarda birleşen bir sur sistemi ile yerleşimin güvenliği sağlanmıştır. Olasılıkla Osmanlı Dönemi olan, iç ve dış sur olarak adlandırabileceğimiz duvarlarında devşirme malzemeler, bloklar ile moloz taş ve kireç harç kullanılmıştır. Zirvedeki sur duvarlarında harç ve ahşap izleri daha belirgindir. Bugün Göladası eteklerinde yer yer 1.50 – 2.00 m. yüksekliğe kadar rahatlıkla görülebilmektedir.

Mezarlar: Şehertaşı Mevkii'nde mezar geleneği olarak şuan ele geçirilen verilerde sadece kaya mezarları görülmektedir. Şehertaşı'nın doğu kısmındaki zirvenin güney yamacında kapıları göle bakar vaziyette yan yana yerleştirilmiş 2 adet kaya mezarı tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi, zemin girişli ve basit dikdörtgen planlı küçük ölçekli, 1.10x1.40 m. ölçülerinde bir kaya mezarıdır. İkincisi ise yüksek girişli ve basit dikdörtgen biçimli bir plan veren, 2.60x2.60 m. ölçülerinde bir kaya mezarıdır. İçlerinde her hangi bir gömü döşemesiyle karşılaşılmaamıştır. Göladası Şehertaşı Mevkii yerleşim alanı olarak kullanılmış, nekropol alanları ise alanın kuzey-kuzeydoğusunda göle bakan hâkim tepeliklere yerleştirilmiştir.

Uylupınar Göl Adası/ Şehertaşı Mevki Seramik Buluntu Değerlendirmesi

Alanda yapılan yüzey araştırmasında Bronz Çağ'dan Bizans Dönemi ve Osmanlı Dönemini de içine alan geniş bir tarihsel yelpazeye ait seramikler ele geçirilmiştir. Yerleşim hakkında en sağlıklı bilgileri, az sayıdaki mimarî buluntuya karşın, seramik buluntularından alabilmekteyiz. En erken olarak Bronz Çağ'a ait elle yapılmış, hamuru bol miktarda katkı maddesi içeren ve iyi pişirilmemiş kaba seramik parçaları en az temsil edilen gruplar arasında yer alırken, daha sonraki grubu Geç Geometrik Dönem sonuna ve Geometrik Dönem motiflerinin kullanılmaya devam edildiği Subgeometrik Döneme (M.Ö. 8. yy. sonu – 7. yy. ilk yarısına) tarihlenen parçalar oluşturmaktadır. En yoğun olarak temsil edilen grubu ise MÖ 7. yy.'ın ikinci yarısından, MÖ. 6. yy.'ın ilk yarısına tarihlenen Lydia seramikleri oluşturur. Lydia seramikleri içinde en fazla karşılaşılan kap formu yüksek ayaklı tabaklar, dinos formu da bol miktarda rastlanılan formlar arasında yer almaktadır. İthal seramik en az rastlanılan grup olup çalışma sırasında sadece bir parça MÖ. 6. yy.'ın ilk yarısına tarihlenebilecek Korinth seramiği ele geçirilmiştir. Müze müdürlüğü tarafından daha önce Uylupınar Nekropolü'nde gün ışığına çıkarılan iki Korinth aryballosu dışında MÖ. Geç 6. yy. palmetli Krakow Grubuna ait iki skyphos ve yine aynı tarihlere ait geç siyah figür tekniğiyle dekore edilmiş parçalar bölgeye Attika'dan da ithalin gerçekleştiğini gösteriyor olmalıdır. Bunun yanında, 1987-1989 yılları arasında yine Burdur Müze Müdürlüğü tarafından Uylupınar'da yapılan kurtarma kazısı sırasında Klasik Döneme tarihlenebilecek hiçbir seramiğin ele geçmemiş olması dikkat çekicidir. Diğer bir az sayıda temsil edilen seramik grubu Helenistik Dönem'e aittir. Bunlar arasında bir adet siyah firnisli baskı dekorasyonlu (rulet) parça ve iki adet siyah firnisli seramik parçaları bulunmaktadır. Daha sonraki yoğun miktarda parça ile temsil edilen Roma Dönemi'ne ait kırmızı astarlı seramikler ve Terra Sigillata parçaları gelmekte ve bol sayıda ele geçirilen Bizans ve Osmanlı Dönemi'ne ait sırlı seramikler bulunan seramikler arasında en son grubu oluşturmaktadır. Az sayıdaki porselen parçası bölgede daha geç dönemdeki yerleşimin maddi kanıtını oluşturur.

Topraktepe Nekropolü (Resim: 4-5)

Uylupınar Köyü sınırlarında, Göladası, Şehertaşı Mevkii'nin kuzeyinde nekropol alanı olarak kullanılan tepe ve yamaçlarında yapılan incelemeler sonucunda birçok taş örgü sandık mezar ve tepe noktasında tümülüs izleri ile doğu ve batı yamaçlarda yerel taş bloklardan, Poligonal ve İsodom örgülü sur duvar izleri görülebilmektedir. Batı ve Doğu yamaçlardaki surlar aynı duvar tekniğiyle örülmüş olup, Tümülüs zirvesini de içine alacak şekilde tepenin yarısını keserek çevrelemiştir.

Doğu Yamaçtaki Antik Yol: Topraktepe'nin doğu eteklerinde antik yol izlerine rastlanılmıştır. Kayalık tepeliğin hemen yamaç kısımlarından alt kottan devam eden yol izi uzunca bir mesafede rahatlıkla takip edilebilmektedir. Bu yolların geçiş güzergâhlarında 5 adet sunu çukuru ve üst örgüsü tahrip edilmiş mekân izleri görülebilmektedir.

Surlar: Topraktepe Nekropol alanını çevreleyen büyükçe monoblok taşlardan oluşturulmuş 2 metre yüksekliği görülebilen kıklopik duvarlar görülmüştür. Batı ve Doğu kısımlarda harita çalışmalarında işlenerek yerleştirilen bu surlar belirli aralıklarla kesilse de oldukça uzundur. Tepeyi dikine güney kuzey doğrultusunda kesen bu duvarların birbirleri arasındaki bağlantılar görülememiştir.

Mezarlar: Topraktepe Nekropol alanında 3 tip gömü geleneği görülür. İlki tepede bir mezar odası ve üzeri yığma taş dolgulu veya ana odası kerpiç ve üst dolgusu toprak olan tümülüsler. İkinci olarak basit dikdörtgen planlı ve taş duvar örgülü kasa mezar çukurları, üçüncüsü ise basit dikdörtgen planlı kaya oygu tekneli khamasorion tipi mezarlardır.

Topraktepe Tümülüs'ü (Resim 4): Topraktepe olarak bilinen kayalık tepeliğin zirvesinde 50 m.'lik çapı olan, yığma taş ve toprak yanında kerpiç duvarlarla desteklenmiş içerisinde muhtemelen bir mezar odasına sahip, yüksekliği 20 m. kadar olan bir tümülüs görülmektedir. Bu tümülüsün 3 ayrı yerinde eski ve yeni oldukça derin kazılmış kaçak kazı izleri tespit edilmesinin yanında etrafta yoğun miktarda Lydia boyalı seramiğinin varlığı tarihlendirme açısından önemlidir. İkinci tümülüs mezar tepenin güney batı sırtının zirvesinde yer alır ve mimarî olarak üst yığması köylülerin çağıl olarak tabir ettikleri moloz taş olmasıyla diğer tümülüsten farklılaşır. Tamamen soyulmuş olduğu anlaşılan bu tümülüste bölgede en çok görülen tip olan, olasılıkla ana kayaya oyulmuş dikdörtgen ya da kare bir mezar odası ve üzerine yerel kaya parçaları ile görülen yığma şeklidir. Bu mezarın çevresinde de Lydia boyalı seramiğinin varlığı aynı dönemde farklı mimarî tiplerle görülen tümülüs mezarlar olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Topraktepe Khamasorion Mezar (Resim: 5): Topraktepe'nin doğu yamacında orta kodlarda büyükçe monoblok kaya üzerine oyularak oldukça düzgün işlenmiş bir adet khamasorion mezar tespit edilmiştir. 2.05x0.75 m. ölçülerinde, derinliği 0.70 m.'dir. Mezar doğu-batı doğrultuda olup kapak kısmı yerinde değildir.

Topraktepe Nekropolü Demir Çağ'ı Taş Örgü Sandık Mezarları: Taş örgü sandık mezar genellikle dikdörtgen biçimli açılan mezarın toprak bentlerine, büyük ve kaba işli taşlardan, herhangi bir harç birleştiricisi olmadan örülmüştür. Ancak ortak biçime karşın sabit bir yönlendirme tespit edilemezken yoğunluk, kuzey- güney doğrultuludur. Tepenin batı ve güney eteklerde, yamacın düz bir teras yaptığı alana yerleştirilmiş ve çoğu tahrip edilmiş olan mezarlardan toplamda 37 adet mezar tespit edilmiştir. Tümülüsler gibi bu mezarların çevresinde de, Lydia boyalı seramiğinin varlığı dikkat çekicidir.

Kertiltepe / Çilenger Mevkii (Resim 6)

Topraktepe Nekropolü'nün kuzeyinde yer alan, Kertiltepe Çilenger Mevkii'nde güney yamaçta zirve ve eteklerinde yapılan incelemeler sonucunda, tepenin göle bakan kısımdaki yamaçlarda gözle görülebilen ve Topraktepe gömü geleneğiyle çağdaş

diyebileceğimiz, aynı tipte taş örgü sandık mezarlar tespit edilmiştir. Yapılan incelemelerde tespit edilen 9 adet mezarın etrafında bulunan eserler ise yine Şehertaşı ve Topraktepe buluntuları ile benzer olarak Lydia boyalı seramiğinin varlığı belgelenmiştir.

Kabakkırı Mevkii

Uylupınar Köyü sınırlarında, Kabakkırı Mevkii olarak geçen alanda, göle bakan yamaçlarda, tepe noktalarda hemen yakınındaki 3 tepeciğe de dağılmış vaziyette toprak tepe taş örgü sandık mezar tipleri ile benzer mezarlardan oluşan nekropol alanları tespit edilmiştir. Kabakkırı Tepesi boyunca mezarların yaklaşık 8-10 kaçak kazı ile soyulduğu tespit edilmiş ve kaçak kazı çukurları yanında Lydia boyalı seramikleri de tespit edilmiştir.

Kuyudibi Mevkii

Uylupınar Köyü sınırlarında köyün 2 km. kadar kuzeyinde yer alan Kuyudibi Tepesi kuzey yamacının zirvesinde kaçak kazı çukurları görülen yığma taşlarla çevrili bir tümülüs görülmüştür. Alanda kaba ve astarsız seramik parçaları ele geçirilmiştir. Zirvenin güney eteklerinde taş kesim izlerinin olduğu küçük ölçekli antik taş ocağı görülmüş ve belgelenmiştir.

Gevurdamı Mevkii (Resim:7)

Uylupınar Köyü sınırlarında, köyün yaklaşık 2 km kuzeyinde, Gevurdamı olarak bilinen alanda bulunan ve cephesi Şehertaşı'na bakar vaziyette konumlandırılmış tescilli, bölgede görülen tek ve ünik Lykia tipi kaya mezarı yer almaktadır. Cephesi İki kasetli Likya tipi kaya mezarının tüm özelliklerini içerirken, giriş sonrası küçük bir ön oda ile mezar odasına geçilmektedir. Mezar odası 2.15x2 m. ölçülerinde olup 2 adet klinesi görülmektedir. Kaya mezarının 100 m. kadar kuzeyinde 2.00x0.80 m. ölçülerinde doğu-batı doğrultulu 25 cm. derinliğinde genişçe bir kaya bloğu içerisine tekne şeklinde işlenmiş bir khamasorion mezar tespit edilmiştir. Tepeliğin zirvesinde ve kuzey eteklerinde toplamda yığma taşlarla örülü tümülüs görülmektedir.

Kızıldökük Mevkii

Uylupınar Köyü sınırlarında kuzey kesimde tepeliğin renginden dolayı Kızıldökük olarak adlandırılan kesimde oldukça belirgin ve geniş bir alanı kapsayan antik taş ocağı ve taş kesim alanlarına rastlanılmıştır. Kesilen bloklar ve bunların taşınabileceği antik yol izleri görülüp belgelenmiştir. Alanda toplamda 10 adet yığma taşla örtülü tümülüs tespit edilmiştir. Kızıldökük zirvesinin Haravza Boğazı, geçişinde kuzeyinde kalan eteklerde yamaçta görülen muhtemelen taşıma esnasında yuvarlanmış ya da zirveden alt kesime düşmüş 4.88 cm. uzunlukta 66 cm. çapında yarı işlenmiş ve kırıklı halde büyükçe bir sütun tespit edilmiştir. Buda bize alanın antik taş ocağı olduğunu ispatlamaktadır.

Karaboğan Sivritaş

Uylupınar Köyü'nün güneydoğusunda, eski yayla yolunun üzerinde sivri olarak adlandırılan tepede 25 m. çapında üzerinde Phallosu ve Phallos yuvasının görüldüğü, taş örgü mezar odaları olan ve yine bölgede görülen en yoğun tip olan taş yığma bir tümülüsün

varlığı dikkat çekicidir. Bu Uylupınar Yerleşimi teritoryumundaki en büyük tümülüsün çevresinde toplamda 4 adet tümülüs tespit edilmiş ve az sayıda da olsa Lydia boyalı seramiğinin varlığı tespit edilmiştir.

Kazanpınar Mevkii

Yukarı Uylupınar Bağarası Mevkii'nin yaklaşık 1 km. kadar güneydoğusunda ormanlık alanın kuzey eteklerinde birbirine yakın vaziyette 2 adet yığma taşlardan örülü tümülüs tespit edilmiştir.

Tokat Mevkii

Yukarı Uylupınar Bağarası Mevkii'nin yaklaşık 1 km. kadar kuzeydoğusunda bahçeler sonrası tepelik alanda Kökyatağı Kilise Yeri Mevkii'ne yakın bir konumda yer alan yığma taşlardan oluşan 2 adet Tümülüs tespit edilmiştir.

Uylupınar Köyü Güney Kesimi

Güllük Mevkii

Uylupınar Köyü çıkışında, Uylupınar Hisarardı yolunun üst kesimindeki tepelik alanda yapılan incelemelerde 3 adet kaçak kazı çukuru ve büyük ölçekli yığma taşlardan oluşturulmuş tümülüs tespit edilmiştir.

Kapangediği ve Taşdibi Nekropolü (Resim: 8)

Uylupınar Köyü sınırlarında, köyün üst kesiminde, Kapangediği ve hemen alt kesiminde Taşdibi olarak adlandırılan mevkilerde 1 tanesi khamasorion tipli ve 2 tanesinde de kırıklı halde bulunan Phallos buluntularıyla, irili ufaklı yığma taşlardan oluşan 7 m. ile 21 m. arasında değişen çaplarda, 7 adet tümülüs yer almaktadır. Alandan az sayıda Lydia seramik parçaları ele geçirilmiştir.

Köyyeri Mevkii

Uylupınar Köyü sınırlarında, Uylupınar Köyü'nün yaklaşık 1 km kadar güneyinde yer alan hâkim tepelik alanda bulunan yerleşim izleri ve nekropol alanları tespit edilmiştir. Bu mevkide, 2 adet phalloslu, toplamda 13 adet tümülüs ve bu tümülüsler ile bağlantı sağlayan taş döşem yol bulunmaktadır.

Çanakçı Mevkii

Uylupınar Köyü sınırlarında, köyün güney kesiminde Çanakçı ve Çanakçı Burnu (Karaburun) olarak adlandırılan tepelik alanlarda yapılan çalışmalarda birçok mezar yapısı olabilecek yığma taşlardan oluşan 12 adet tümülüs tespit edilmiştir. Bu tümülüslerden yalnızca Tümülüs-10 olarak isimlendirdiğimiz mezarın üzerinde 1 adet kırık Phallos görülmüştür. Yine bu mevkide tümülüslerle bağlantılı taş döşem antik bir yol tespit edilmiştir. Bütün bu alanda az da olsa Lydia boyalı seramiğinin varlığı tespit edilmiştir.

Gözlüce Mevkii

Gözlüce ve Eren kuzeyi olarak adlandırılan tepelik alanlarda yığma taşlardan oluşan toplamda 41 adet çeşitli boylarda yığma taş tümülüs ve çevrelerinde yine Lydia boyalı seramiği tespit edilmiştir.

Yamadı Köyü Güney Kesimi

Köyün hemen üstünde Yamadı Burnu Tepesi, zirve ve doğu uç kısımlarda, Elmalı Burnu Mevkii'nde ve Pazaryeri olarak adlandırılan mevkilerde yerleşim ve nekropol izlerine rastlanılmıştır. Yamadı Burnu doğu kısmında en üst zirvede kaya içerisine oyularak yapılmış khamasorion tipli 80x1.80 m. ölçülerinde 0.70 m. derinliği olan mezarın üzeri, yığma taşlarla 10 m. çapında çevrelenmiş bir tümülüs tespit edilmiştir ve çevrede Lydia boyalı seramik parçaları bulunmuştur. Yamadı Burnu ve doğusundaki zirvelerde ve kuzey yamaçlarında khamasorion mezar yakınlarında toplama yığma taşlarla örülü ve çevrelenmiş duvar izleri kısmen görülebilen beş adet tümülüs tespit edilmiştir. Yine aynı arazide Elmalı Burnu'nda, 100 m. çapında 10 m. yükseklikte bir tepelik alanda konumlanan Roma Çiftlik yerleşimi izlenimi veren mimarî temel yapıları görülmüştür. Alanda mimarî olarak birde apsis planı mevcut olan 7x4 m. ölçülerinde bir temel izi görülmüştür. Yamadı Köyü'nün yaslandığı tepede, 2.75x1.20 m. ölçülerinde ve 90 cm. kalınlığında işlemesi henüz tamamlanmamış üçgen alınlıklı bir lento bloğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla kayalık tepenin günümüzde olduğu gibi antik dönem boyunca da taş ocağı olarak kullanıldığını göstermektedir.

Pazaryeri

Topraktepe ile Kertiltepe'nin arasındaki geçiş noktasında yer alan ve pazaryeri olarak kullanılagelmiş düzlük arazide mimarî bloklar göze çarpmaktadır. Sütun ve arşitrav parçaları bir cadde düzeniğini göstermektedir. Pazartepesi olarak adlandırılan alan sonrası Yamadı Köyü'ne doğru devam eden kısımda antik taş döşem yol izine rastlanılmıştır. Burada Roma Dönemi yerleşimine dair izler rahatlıkla görülebilmektedir.

Kökyatağı Kilise Yeri

Uylupınar Bayır yolu güzergâhında, Kökyatağı Mevkii'nde Kilise Yeri olarak adlandırılan alandaki kaçak kazı yeri incelemesinde küçük ölçekli bir şapel ve çukur alan içerisinde 2 satırlık yazıtı bulunan blok tespit edilmiştir. Doğu Roma yerleşimi olabilecek buluntular veren alanda apsis ve plan net olarak görülebilmektedir. Şapel apsisi doğu yönde olup 7 m. uzunluğundadır. 70x45 cm. ölçülerinde yazıtlı blok tespit edilmiştir.

Kışlacık Mevkii Yerleşim Alanı

Bayır-Uylupınar yolu üzerinde Yukarı Uylupınar olarak da geçen alanda yamaçta ve zirvede yerleşim kalıntıları izlerine rastlanılmıştır. Çok geniş bir alanla çevrelenen uzun sur duvar ve mimarî kalıntılar görülmüştür. Zirve eteğinde daha önce tespit edilmiş bir adet 2.40 x1.20 cm. ölçülerinde 1 m. yükseklikte bir adet aslanlı lahit kapağı ve kırık teknesi ile podyum izlerine rastlanılmıştır. Alanda kaçak kazı yerlerinde yapılan incelemeler sonucunda az bir kısmı görülebilen mozaikli alan ve duvar kalıntıları tespit edilmiştir. Kışlacık Mevki yakınlarında antik taş ocağı diyebileceğimiz kesme taş bloklar ve blok izleri görülmüştür. Bu alanda yarım kalmış bir lahit kapağı ve tıraşlanmış birçok kesme bloğa rastlanılmıştır.

SONUÇ

2012 Yılı Uylupınar Yerleşmesi (Erken Kibyra) ve Çevresi Yüzey Araştırması sonucunda arazi çalışmaları tespiti sırasında toplamda sayısal veri olarak şu sonuçlara ulaşılmıştır. Toplamda 17 merkezden yığma taşlardan oluşan 107 adet tümülüs mezar, 5

adet khamasorion mezar, 3 adet kaya mezarı, 13 adet mekân, 5 adet phallos, 5 adet antik yol ve güzergâh, 3 adet sur duvarı, 5 adet antik taş ocağı, 8 adet sunu çukuru, 4 adet işlik, 2 adet yazıtlı sunak tespit edilmiştir.

Büyük oranda Lydia yerleşim izleri Uylupınar, Göladası Şehertaşı Mevkii'nde yoğunlaşırken, aynı dönem nekropol alanları ise gölün etrafını bir yay gibi saran tepelik ve yükseltilerde basit taş örgü sandık mezardan, çapı 1m.'den 30 m.'ye kadar değişen üzeri moloz taş yığma ile kapatılmış tümülüs mezarların tespiti ve sayısal çokluğu önemlidir. Ayrıca tümülüslerin hepsinin göle yönlendirilmiş olması dikkat çekicidir. Araştırmanın ileriki yıllarında yine bu mevkilerde ve çevresinde yapılacak detaylı incelemeler sonucunda elde ettiğimiz sayısal veriler şaşırtıcı oranda artacaktır.



Resim 3: Şehertaşı genel görünümü.



Resim 4: Topraktepe Tümlüs'ü.



Resim 5: Topraktepe khmasorion mezar.



Resim 6: Kertiltepe-Çilenger Mevkii mezar tipi.



Resim 7: Gevurdamı kaya mezarı.



Resim 8: Kapangediği Tümülüs'ü

URLA VE SEFERİHİSAR İLÇELERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2012 YILI ÇALIŞMALARI

Yaşar ERSOY*
Elif KOPARAL

Urla ve Seferihisar İlçeleri Yüzey Araştırmaları 2006 yılından bu yana T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ile yürütülmektedir. Proje kapsamında intensif ve ekstansif yüzey araştırması yöntemleri kullanılarak sistematik biçimde arkeolojik sitler belgelenmekte ve veri tabanına aktarılmaktadır (Harita: 1). Tüm sitler işlev, dönem, büyüklük, konum bakımından sınıflandırılmakta ve bölgede makro dönemler bağlamında yerleşim sistemlerinin oluşumu ve arazi kullanımına dair sonuçlar elde edilmektedir. Çalışma alanında 1980'lerden bu yana giderek ivme kazanan modern yapılaşma ve çarpık kentleşmeye bağlı olarak arkeolojik ve doğal peyzaj hızla değişmektedir. Bu bakımdan bölgede merkez yerleşimlere bağlı olan ve kuramsal arkeoloji bakımından önem taşıyan ikincil yerleşimlerin, kalelerin, tümülüs ve nekropollerin, sınır yazıtlarının, kült alanlarının belgelenmesi ve kültür envanterinin oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Proje kapsamında Prehistorik dönemlerden Geç Osmanlı Dönemi'ne dek tüm arkeolojik sit ve kültür mirası öğeleri belgelenmekte olup verilerin farklı bakış açıları ve dönemleri konu alan tematik çalışmalar için bir altlık oluşturması amaçlanmaktadır.

2012 yılı çalışmaları 19-29 Ağustos tarihlerinde Bakanlık Temsilcisi Seyhan Kurt denetiminde gerçekleştirilmiştir. Arazi çalışmaları öncesinde bir ön değerlendirme yapılmış ve daha önceki yıllarda seçilmiş olan alt bölgelerde eksik kalan alanlarda sistematik olarak yüzey taraması yapılmış, bunun yanı sıra önceki yıllarda belgelenen bazı sitler de durum tespiti yapılması ve korunma durumunun belirlenmesi için tekrar ziyaret edilmiştir. 2012 yılı arazi çalışmalarının yürütüldüğü alt bölgeler Zeytinler, Zeytineli, Urla Merkez, Nohutalan, Ula, Gödençe, Seferihisar çevresi, Eski Orhanlı ve Balıklıova'dır (Harita: 2). Söz konusu alt bölgelerde yürütülen çalışmalar sonucunda 23 adet yeni arkeolojik sit belgelenmiştir (Harita: 3).

1. Zeytinler

Zeytinler Köyü'ne bağlı Söğüt ve Köytepe civarında önceki yıllarda saptanan birkaç sitte durum tespiti yapılmıştır. 2008 yılı çalışmaları kapsamında belgelenen ve bir kült alanı olduğunu düşündüğümüz Köytepe¹ tekrar ziyaret edilmiş ve kaçak kazılara sıkça maruz kaldığını bildiğimiz bu sitte bir durum tespiti yapılmıştır. Kaçak kazı çukurlarının varlığı bu alanda halen devam etmektedir. Tepenin zirve noktasında yer alan 20x15 metrelik bir kısmı

* Prof. Dr. Yaşar E. ERSOY, Hitit Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 19030 Çorum – TÜRKİYE.

Yard. Doç. Dr. Elif KOPARAL, Hitit Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 19030 Çorum – TÜRKİYE.

¹ Y.Ersoy-E.Koparal “Urla ve Seferihisar İlçeleri Yüzey Araştırması 2008 Yılı Çalışmaları”, 25-29 Mayıs 2009 Denizli, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 132.

korunmuş halde olan olasılıkla dikdörtgen planlı bir yapıya ait olan duvar temelleri halen iyi korunmuş haldedir.

Köytepe'den güneyde 2011 yılı arazi çalışmalarında yüzey araştırması tamamlanan Dağovacık yönünde ilerlenmiştir. Köytepe'nin yaklaşık 1km. Güneybatısında bulunan tepelerle çevrili küçük bir ovacık görünümündeki alanda orta yoğunlukta Roma ve Bizans dönemlerine ait yüzey buluntusu belgelenmiştir. Ayrıca zeytinyağı üretimine işaret eden bir zeytin ezme teknesi ve kuyu olduğu tespit edilmiştir (Resim: 1). Yüzey buluntularının dağılımı yaklaşık 2 hektara ulaşmaktadır (Sit No:238). Köytepe'nin doğusunda yer alan Ulaştırın Dağı'nın kuzeyinden batı yönünde ilerlendiğinde yaklaşık 1 hektarlık alanda oldukça aşınmış olmakla beraber Bizans Dönemi buluntusu belgelenmiştir. Bizans buluntularının yanı sıra Arkaik Dönem pişmiş toprak lahit tabanı olabilecek birkaç parça ele geçirilmiştir (Sit No: 239).

Önceki yıllarda Söğüt Vadisi olarak adlandırılan vadide bulunan kült mağarasının güney kısmında yüzey araştırması gerçekleştirilmişti. 2012 çalışmaları kapsamında vadinin kuzey bölümü tarandı. Vadi boyunca yürünerek taranan alanda sadece bir noktada seyrek yüzey buluntusu olduğu gözlemlendi. Buluntular arasında az sayıdaki diagnostik buluntu Arkaik, Roma ve Bizans dönemlerine aittir. Ancak bu buluntular bir yerleşime işaret edecek oranda yoğunluk taşımamaktadır. Söğüt Kült Mağarası'nın korunma durumu tetkik edildi ancak ne yazık ki yeni kaçak kazı çukurlarının olduğu saptandı. Özellikle mağaranın iç galerisinde kabartmanın hemen önünde ana kaya kazılmak sureti ile bir kaçak kazı çukuru açılmıştır.

II. Zeytineli

2011 yılı çalışmalarında yüzey taraması yapılmaya başlanan Zeytineli Köyü sınırları içindeki Alaşar Vadisi'nde çalışılmaya devam edilmiştir. 2011 yılı çalışmaları sırasında vadinin doğu kısmı taranmıştı. 2012 yılı çalışmaları kapsamında vadinin batısı da tümüyle taranmıştır. Vadinin bu sene taranan batı kısmında sadece bir noktada 1 hektarlık yayılım gösteren yüzey buluntusu belgelendi (Resim: 2). Yakın döneme ait konut temelleri ve çatı kiremidi parçalarına bakılacak olursa yakın dönemde terk edilmiş bir köy olan bu alanda ele geçirilen birkaç adet Roma Dönemi çatı kiremidi ve Klasik Dönem'e ait çatı kiremidi parçası aynı alanda Klasik ve Roma dönemlerinde de iskânın varlığına işaret etmektedir (Sit No: 240).

Vadiye paralel uzanan yolda Alaçatı sınırına dek olan alan taranmıştır. Tarım teraslarının bulunduğu bu alanda yakın geçmişe ait konut temellerinin olduğu gözlemlendi. Alanın kuzeyinde bölgede özellikle sınır uçlarında görmeye alışık olduğumuz yığma taşlardan oluşan bir tümülüs saptanmıştır (Resim: 3). Tümülüsün çapı 7 metre, yüksekliği ise yaklaşık 2.5 metredir (Sit No:241).

III. Urla Merkez

Urla'nın yaklaşık 3.5 km. güneybatı yönünde eski Urla-Çeşme yolu üzerinde bulunan Kazankaya Tepesi üzerinde doğal bir sınır nişanı görünümündeki büyük konglomera bir kaya kütleli yer almaktadır. Söz konusu tepenin zirvesi ve tüm etekleri taranmıştır. Yüzey buluntusunun sadece tepenin zirve noktasında yer alan kaya kütlelerinin etrafında olduğu gözlemlenmiştir. Yüzey buluntuları genellikle gövde parçalarından oluşmakta olup Orta Tunç ve Geç Tunç Çağı'na aittir. Kaya kütlelerinin tepesinde ağız çapı yaklaşık 50 cm. olan ve derinliği 1.5 metreyi bulan, kayaya oyulmak sureti ile oluşturulmuş

bir sarnıç yer almaktadır (Resim: 4). Kaya kütesine kuzey ve kuzeybatıdan dayanan orta boy taşlardan oluşmuş duvar temelleri olduğu izlenmiştir (Sit No:242).

IV. Nohutalan

2012 yılı çalışmalarının bir diğer çalışma alanı Nohutalan Köyü'dür. Yine 2011 yılı çalışmalarında bu alanda çalışılmaya başlanmıştır. 2011 yılı çalışmaları kapsamında Nohutalan Köyü'nün bulunduğu ovanın güney kısmı tamamen taranmıştır. 2012 yılı çalışmalarında ovanın kuzey kısmında yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. Nohutalan Köyü'nün bulunduğu ovanın kuzeydoğu yönünde uzanan vadide yer alan Köstem Çiftliği'nde yapılan araştırma sonucunda sadece vadinin kuzey ucunda yüzey buluntusu yoğunluğu saptanmıştır. Yüzey buluntularının dağılımı doğu ve batı yamaçları da kapsamaktadır. Yaklaşık 1.5 hektarlık bir dağılıma sahip olan yüzey buluntuları Roma ve Bizans dönemlerine ait çatı kiremidi ve seramiklerden oluşmaktadır (Sit No:244).

V. Ulaş

Seferihisar İlçesi'ne bağlı Ulaş Köy merkezinde ön keşif çalışması gerçekleştirilmiştir. Köyde bulunan Selçuklu Dönemi hamam yapısı ve tüm köyde devşirme olarak kullanılmış sütun tamburları, yapı taşları belgelendi. Ulaş Köyü'nün merkezinin yaklaşık 1.5 km. kuzeybatısında kalan bölgede Üçkuyular, Kocaalan ve Hamamlıpınar Mevkililerinde çalışılmıştır (Resim: 5). Üçkuyu Mevkii'nde 3x3.15 metre boyutlarında bir çeşme binası ve kuyu yer almaktadır. Kuyu etrafında devşirme olarak kullanılmış pres taşları, yazıtlı bir blok taş, ağırlık taşı olarak kullanılmış üstü yazıtlı bir silindirik taş fotoğraflanarak belgelenmiştir. Aynı alanda mevkiinin adıyla müsemma üç adet kuyu bulunmakta ve kuyuların etrafında devşirme yapı taşları bulunmaktadır (Sit No:246).

Hamamlıpınar Mevkii yüzey buluntularının dağılımının 6 hektara ulaştığı bir ova yerleşimidir. Yüzey buluntusu oldukça yoğundur ve genellikle Roma Dönemi buluntularından oluşmaktadır. Buluntular arasında çok sayıda Roma Dönemi'ne ait çatı kiremidi parçası ve günlük kullanım kabı parçaları yer almaktadır. Yerleşimin Üçkuyular Mevkii'ne uzanan batı sınırında ana kayanın işlenmesi ile oluşturulmuş bir işlik olduğu saptanmıştır. Ana kaya üzerine bir kanal açılmış ve kanalın yakınında sarnıç benzeri küçük bir çukur bulunmaktadır. Hemen yakınında volkanik kayadan oyulmuş bir kuyu bileziği yer almaktadır. İşliğin şarap üretimi için kullanılmış olması muhtemeldir (Resim: 6). Üçkuyular Mevkii'nde belgelenen kuyu bileziği ve çeşme yapısında kullanılan devşirme malzemeler Hamamlıpınar'da yer alan yerleşimden gelmiş olmalıdır. Önceki yıllarda Hamamlıpınar Mevkii yakınında bulunan ve belgelenen Taşkesiği Mevkii'nde bulunan antik taş ocağı buradaki yerleşimin ihtiyacını karşılamış olmalıdır (Sit No:247).

Ulaş Kocaalan Mevkii'nde yaklaşık 2 hektarlık alanda yoğun olarak yüzey buluntusu ele geçirilmiştir. Ancak buluntuların arasında diagnostik olanların sayısı çok azdır. Tanımlanabilen birkaç parçanın Bizans ve Osmanlı dönemlerine ait olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde yoğun olarak tarım amaçlı kullanılan bu ovalık alanda toprağın sürülmesine bağlı olarak buluntuların aşınmış olduğu veyahut Antik Dönem'de de tarım alanı olarak kullanılıp seramik parçalarının gübreleme amacı ile alana yayıldığı düşünülebilir. Bu alanda tek bir konuta ait olasılıkla Osmanlı Dönemi'ne ait bir yapının kalıntıları bulunmaktadır (Sit No:248).

VI. Gödençe

Gödençe ile Bademler arasında kalan ve alçak tepelerin bulunduğu bölgede yapılan yüzey araştırması sonucunda yakın zamanda terk edilmiş olup Bizans ve Osmanlı dönemlerinde iskân edildiği yüzey buluntusu ile belgelenmektedir (Sit No:249). Gödençe Köyü sınırları içinde kalan Karakır Tepesi'nde yine bir Osmanlı köyüne ait buluntular belgelenmiştir (Sit No:250).

Gödençe Köyü'nün 500 metre kadar kuzeydoğusunda yer alan bağlık alanda yapılan çalışmalar sonucunda 4.5 hektarlık alanda yoğun yüzey buluntusu belgelenmiştir (Sit No:251). Buluntular Tunç Çağı'ndan başlayıp Roma Dönemi'ne dek uzanan uzun bir süreçte iskânın varlığına işaret eder. Tunç Çağı'na ait buluntular yerleşimin doğu ucunda ele geçirilmiştir ve genişliği 1.5 hektar kadardır. Diğer dönemlere ait buluntular yerleşimin genelinden ele geçirilmiştir. Bugün bağ olarak kullanılan alanın toprağı yoğun taşlı olmasına karşı yüzey görünürlüğü oldukça iyidir. Tarlanın kuzeye doğru hafifçe yükselen kısmında Roma Dönemi'ne ait beyaz astarlı çatı kiremit parçaları ve kaba günlük kullanım kabı parçaları çok yoğundur. Yükselti alanının güneydoğu köşesinde yoğun olarak ele geçirilen cüruf ve amorf malzeme burada bir seramik fırının yer aldığını düşündürmektedir. Gödençe Bağlık olarak adlandırdığımız yerleşim Teos teritoryasının Smyrna ile tahmin edilen kuzeydoğu sınırında yer aldığı düşünülmektedir. Yerleşim yüksek tepelerle çevrili küçük bir ova olup sınırlarını coğrafi bir birim olarak oluşturmaktadır (Resim: 7).

Dalcalar olarak adlandırılan bölgede Macarlar Çiftliği Mevkii'nde tepenin batı yamacında dağılımı 1 hektarı bulan az yoğunlukta Roma Dönemi çatı kiremit parçası ve günlük kullanım kabı parçaları ele geçirilmiştir. Buluntular bir Roma çiftliğine işaret ediyor olmalıdır. Buluntuların arasında birkaç parça da Osmanlı Dönemi seramiğı ele geçirilmiştir (Sit No:252).

Macarlar Çiftliği'nin 0.5 km. güneydoğusunda yer alan tepe üzerinde yakın zamanda terk edilmiş bir çiftlik evinin kalıntıları olduğu gözlemlendi. Yüzeyde çok az sayıda Roma Dönemi buluntusu da bulunmaktadır.

Seferihisar Gödençe Köy merkezinin 4 km. doğusunda bulunan Demirsu Mevkii'nde bulunan tepenin kuzeybatı yamacında kuzey güney doğrultusunda tepe yamacı boyunca uzanan şist kayalardan inşa edilmiş bir set duvarı olduğu belgelenmiştir. 15 metre ara ile duvara yaslanan 2 x 2 metre boyutlarında kare planlı mekânların bulunduğu görülmüştür (Resim: 8). Tepenin çok sarp olduğu kuzey yamacının sonunda çapı yaklaşık 2 metre olan bir kuyu belgelenmiştir. Set duvarı ve kare planlı mekânların işlevi anlaşılamamıştır, bir ihtimal çiftlik yapısını çevreleyen duvar sistemine ait olabilirler. Ancak bu alanda hiç yüzey buluntusuna rastlanılmamıştır. Yüzey görünürlüğünün çam iğnelerine bağlı olarak çok düşük olması da buna sebep olabilir (Sit No:255).

Demirsu Mevkii'nin 1 km. kadar güneyinde bulunan bağlık alanda yaklaşık 1 hektarlık alanda Roma Dönemi'ne ait çatı kiremitlerinin yoğun olduğu belgelenmiştir. Diğer yüzey buluntuları diagnostik olmayan kaba seramik buluntularından ibarettir. Buluntular Roma Dönemi'ne ait bir çiftlik yapısına işaret etmektedir (Sit No:256).

Gödençe'den Beyler'e giden tali yol üzerinde olan alan taranmıştır. Yolun doğusunda kalan tepenin batı yamacında yer alan zeytinlik düz alanda yüzeyde pithos parçaları ile kaba günlük kullanım kabı gövde parçaları ele geçmiştir. Diagnostik olan buluntular Osmanlı Dönemi'ne ait boyalı seramik parçalarıdır (Sit No:257). Düzlük alandan güneye doğru yükselen ve büyük bir kayanın olduğu alanda teras duvarları yer yer konut izleri ve diagnostik olmayan kaba seramik parçaları yaklaşık 1.5 hektarlık alanda dağılım

göstermektedir. Bu alanda kayanın etrafında kalan kısımda yaklaşık 50 metrelik çapında bir alanda Roma çatı kiremidi parçaları olduğu görülmüştür (Sit No:258).

VII. Seferihisar Merkez

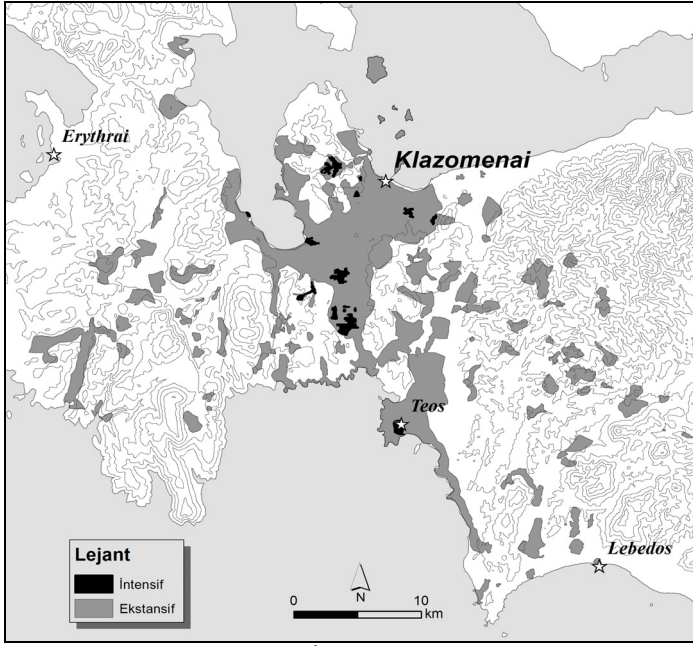
Seferihisar merkezden Gödence'ye uzanan tali yol üzerinde kalan alanın yüzey taraması tamamlandı ve bu alanda Seferihisar merkezin 1.3 km. doğusunda yer alan tepe üzerinde çok seyrek yüzey buluntusu belgelenmiştir. Ancak yüzey buluntuları arasında diagnostik buluntu ele geçirilememiştir. Bu tepenin 500 metre güneyinde belediye çöplüğünün bulunduğu alanda uzanan düz ovalık alanda yapılan yüzey taramasında yüzey buluntusuna rastlanmamıştır. Ancak greyderin açtığı kuzeye bakan kesitinde ağzı kırılmış olan ancak neredeyse tüm olarak korunmuş bir pişmiş toprak depolama kabının bulunduğu görülmüştür.

Seferihisar merkezin 2.5 km. kuzeydoğusunda yer alan tepe üzerinde tahrip olmuş halde yığma taş bir tümülüs belgelenmiştir (Resim: 9). Tepenin kuzey yamacında orta boy işlenmemiş taşlardan inşa edilmiş kuzey-güney doğrultusunda uzanan duvarlar olduğu saptanmıştır (Sit No: 253). Tümülüsün bulunduğu tepenin 650 metre kadar güneyinde yaklaşık 1.5 hektarlık alanda batıya bakan yamaçta konut izleri olduğu belgelenmiştir. Yüzey buluntusu seyrek olup Roma Dönemi'ne ait çatı kiremidi parçaları dışında diagnostik buluntu içermemektedir. Yerleşimin doğu kısmında tepenin yükseldiği alanda olasılıkla apsisli bir yapıya ait olan kavisli bir duvara ait izler olduğu belgelenmiştir (Sit No:254). Bu alandan kuzeydoğuya doğru ilerlenmiştir 1.8 km. kadar kuzeydoğuda eski tarım teraslarının bulunduğu alanda seyrek yüzey buluntusu belgelenmiştir ancak diagnostik buluntu yoktur. Keza tarım teraslarının kullanım süreçlerini de destekleyecek veri mevcut değildir.

Kuzey yönünde ilerlenmiş 600 metre kadar kuzeyde yer alan tepede çok seyrek kaba seramik parçaları belgelenmiştir. Ancak yüzey buluntuları arasında diagnostik buluntu bulunmamakta, çok az sayıda yakın döneme ait çatı kiremidi parçası olduğu görülmektedir.

Beyler Köy merkezinin güneyinde kalan alanda yüzey taraması yapılmıştır. Ancak yüzey buluntusuna rastlanılmadı. Beyler Köyü'nden Eski Orhanlı Kuyucak Mevkii'ne ilerlenmiştir (Resim: 10). Yakın geçmişte terkedilmiş köy alanı yaklaşık 9 hektarlık bir alanı kaplamaktadır. Yüzey buluntusu çok seyrek ve sadece Osmanlı ve Bizans dönemlerine aittir. Köyün etrafı taranmıştır ancak yüzey buluntusuna rastlanılmamıştır (Sit No:259).

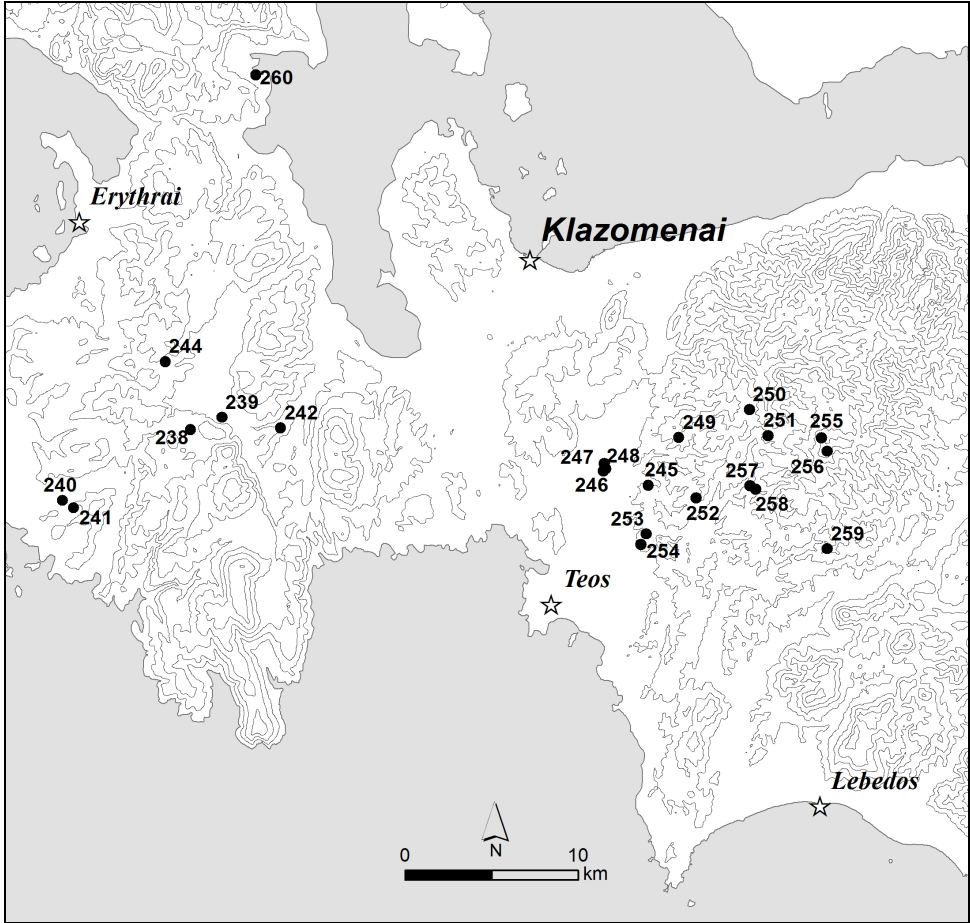
Balıkliova Körfez Mevkii'nde inşaat yapılacağına dair aldığımız duyurular nedeniyle arkeolojik bulguların tahribatına önlem amacıyla bir keşif yapılmıştır (Resim: 11). Körfez Mevkii'nde denize paralel uzanan yol ve deniz arasında yaklaşık 12 hektarlık bir alanda yoğun yüzey buluntusu belgelenmiştir. Yüzey buluntuları çoğunlukla Roma Dönemi'ne aittir. Yoğun olarak Roma çatı kiremit olduğu izlenmiştir. Buluntular arasında az sayıda Arkaik, Klasik ve Helenistik Dönemlere ait seramik bulunmaktadır. Tüm alanda olasılıkla Roma Dönemi'ne ait konutların temel duvarları olduğu görülmüştür (Sit No:260).



Harita 1: Urla ve Seferihisar İlçeleri yüzey araştırması projesi kapsamında bugüne dek ekstansif ve intensif yöntemle taranan alan.



Harita 2: Urla ve Seferihisar İlçeleri Yüzey Araştırması Projesi çalışma alanında alt bölgeler.



Harita 3: Urla ve Seferihisar İlçeleri yüzey araştırması projesi kapsamında 2012 yılı arazi çalışmalarında tespit edilen ve belgelenen sitler.



Resim 1: Köytepe Güneybatı (SitNo:238),
zeytin ezme teknesi ve kuyu.



Resim 2: Zeytineli Alaşar yerleşimi (SitNo:240).



Resim 3: Zeytineli Alaşar Tümülüs (SitNo:241).



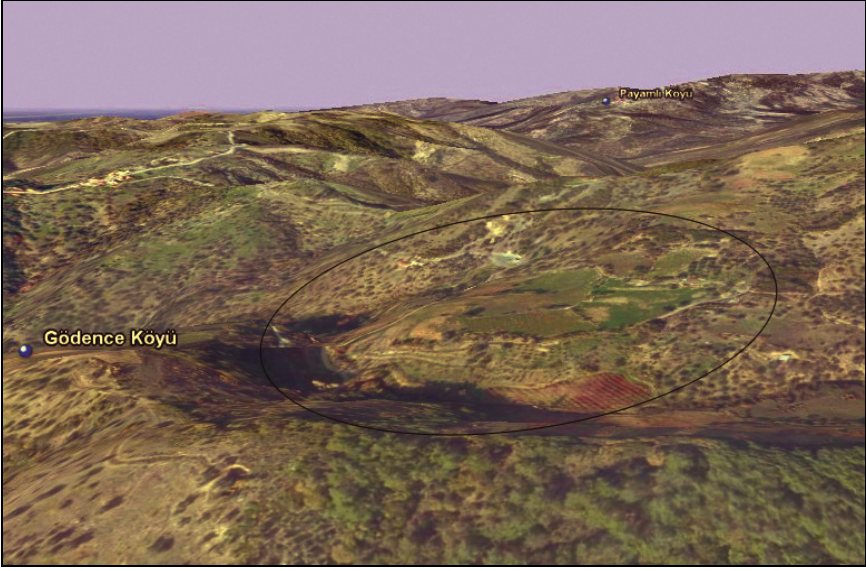
Resim 4: Urla Kazankaya ve sarnıç (SitNo:242).



Resim 5: Ulaş Köyü Üçkuyular Mevkii (SitNo:246).



Resim 6: Ulaş Köyü Hamamlıpınar Mevkii'nde bulunan küçük hamam yapısı ve ana kaya üzerine oyulmuş şarap presi (SitNo:247).



Resim 7: Gödençe Bağlık uydu görüntüsü (SitNo:251).



Resim 8: Gödençe Demirsu Mevkii (SitNo:255).



Resim 9: Seferihisar Kuzeydoğu tümölüs (SitNo:253)



Resim 10: Eski Orhanlı Kuyucak Mevkii (SitNo:259).



Resim 11: Balıklıova Körfez Mevkii (SitNo:260).

BODRUM YARIMADASI LELEG YERLEŞİMLERİ, ADALAR, ASPAT (STROBILOS) , KISSEBÜKÜ (ANASTASIOUPOLIS), DAMLIBOĞAZ (HYDAI), SEDİR ADASI (KEDREAI) YÜZEY ARAŞTIRMALARI 2012¹

Adnan DİLER*
Şahin GÜMÜŞ
N. Seda ERYILMAZ
Mazlum ÇUR

Bakanlığımız izni ile başkanlığında bir ekip tarafından yürütülen yüzey araştırması 2012 yılı Kasım ayında gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında Yarımada'nın güneybatısındaki, Aspat (Strobilos) ile onun kuzeyinde, Mandıra mevkinin batısındaki Termera (Asarlık) nekropol alanı ve territoriumu tanımlanmış; Ören avlu ve Girel Kalesi'ndeki eksik yapı kalıntıları tespit edilerek kent planına eklenmiştir. Theangela ve Alazeytin nekropol alanları araştırılmış; Kissebükü'nün (Anastasioupolis) batısındaki Adalyalı ve Narlı koylarındaki kalıntıları belgelenmiş ve bunların dışında diğer araştırma bölgelerimizde de eksik alanların tanımlanmaları ve tespitleri yapılmıştır (Harita: 1).

GÜRECE KALETEPE (TELMİSSOS?)

Çalışmalarımız Gürece'nin batısındaki 253 metre rakımlı tepe üzerinde bulunan kule ve tepenin kuzey yamaçların da gerçekleşmiştir. Güneydoğusunda Ortakent, batıda ise Akçaalan ve İslamhaneleri'nin yer aldığı ovaya bakan yerleşim araştırmacılar tarafından Telmissos olarak lokalize edilmiştir².

Gürece Kalesi'nin topografyası ve kalıntıların yayılımı bakımından Termera (Asarlık) gibi Yarımada'nın Erken Demir Çağ yerleşimlerine benzerlik gösterir. Gürece Kalesi'nin topografya ve kalıntıları arasında Akropolis'in üst yamaçlarında eğimin fazla olması nedeniyle, yürüme tabanı üstünde kalan ve en çok 0.50 m yüksekliğine kadar korunmuş olan duvarlar, yerleşimin Erken Demir Çağına tarihlendirilecek olan erken kalıntılardır. Tepe doruğundaki düzlüğü dört yönden kuşatan surların alt bölümleri dışarı

* Prof. Dr. Adnan DİLER, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Muğla/Türkiye.

Uzman Şahin GÜMÜŞ, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Muğla/Türkiye.

N. Seda ERYILMAZ, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Muğla/Türkiye.

Mazlum ÇUR, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Muğla/Türkiye.

¹ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Arkeoloji Bölümü ile Karya Araştırma ve Uygulama Merkezi çalışmaları kapsamında yürüttüğümüz 2012 yılı yüzey araştırmalarına verdiği izinle destek veren Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, çalışmalarımıza yakın ilgi gösteren Muğla Valiliği'ne, Konakık Belediyesine teşekkürü borç biliriz. Çalışmalarımız boyunca gösterdikleri ilgi ile araştırmalarımıza bilimsel katkı sağlayan Bakanlık temsilcisi Halil KOCAMAN'a teşekkür ederim.

² Bean. G.E.- Cook. J.J. "The Halicarnassus Peninsula", BSA 50 (1955) 85-171; Bean. G.E.- Cook. J.J. "The Carian Coast III", BSA 52 (1957) 58-146; W. R. Paton- J. L. Myres- E. L. Hicks, "Three Karian Sites: Telmissos, Karyanda, Taramptos" *The Journal of Hellenic Studies*, Vol. 14. (1894), pp. 373-380, D. Harvey, "Herodotos, I, 78 and 84 : Which Telmessos?" *Kernos* 4 (1991), 245-258.

doğru kademeli olarak taşırılması; Pedasa, Kaplandağ gibi pek çok Leleg Dönemi yerleşimlerinde karşımıza çıkmaktadır. Tepe doruğundaki kule ve kuleyi çeviren duvarlar andezit taşlardan yapılmıştır. Kule köşelerindeki silmeler M.Ö. 4. yüzyıl başlarında Mausollos Döneminde yapılmış en önemli kalıntılardandır. Özellikle batı ve güney eğimli arazilerde, kuru duvar tekniğinde 0.40 ile 0. m arasında değişen yükseklikte tarım terasları gözlemlenmiştir. Yamaçlardaki yoğun tarımsal faaliyetlerin önemli bir göstergesi de Akropolisin batı alt yamaçlarında ana kayaya oyulmuş bir adet zeytin işliğidir. Zeytin işliği içten 1-1.70 m ölçülerindedir. Ezme yeri ile ezme yerinin üstündeki tabanda nispeten düzeltilmiş bir alan daha bulunur. İşliğin pres yatağı üst kısmında bir kap oturtma yeri ile yakınındaki bir kaya üzerinde büyükçe bir kap oturtma yeri bulunur.

MANDIRA KÖYÜ ASAR TEPE (TERMERA) (Harita: 2)

Termera³ ve territoriumunda başlattığımız çalışmalar, 2012 yılında güneydoğu ve kuzeybatı nekropol alanları ve kalıntılarına odaklanmıştır.

Güneydoğu Nekropol

2011 yılı çalışmaları Mersin Deresi'nin oluşturduğu vadinin güney yamaçlarında tamamlanmış, 2012 yılında ise güneydoğu tepe ve yamaçlarında nekropol ve kalıntıların tespiti yapılmıştır. Güneydoğudaki tepe ve yamaçların yakın zamana kadar taş ocağı olarak kullanılması nedeniyle mezar platformları ve yapı kalıntılarının tahrip edildiği görülmüştür. Bu tahribata rağmen korunmuş mezar platformları ile tepenin batı yamaçlarında çevirme ve yuvarlak çiftlik evleri (compound), yamaçlardaki yoğun tarım terasları Antik Çağın önemli yerleşim izleri olarak hâlâ varlığını sürdürmektedir.

Aspat territoriumuna kadar güneydoğu yamaçlarda ve tepe sırtındaki alanda tarafımızdan yürütülen yüzey taramasında alana dağılmış 5 platform mezar saptanmıştır⁴. Mezarlar güney nekropolünde olduğu gibi; yüzey toprağı üzerinde yoğun bir şekilde bulunan andezit bloklarla, genellikle 5–10 m uzunluğunda ve 3-5 m genişliğindeki dikdörtgen taş platformların içinde oluşturulmuş sandık şeklindeki taş örgü kremasyon mezarlardan oluşurlar (Resim: 1-Çizim: 1).

Platformlardan iki tanesi yol açma ve taş ocağı çalışmaları sırasında büyük oranda tahrip edilmiştir. Platform duvarlarının korunan yüksekliği ise nadiren en çok 1.00 –1. 50 m. kadardır. Taş dolgu altındaki kremasyon çukurları yan yana yerleştirilen taş plakalarla oluşturulmuştur. Bunların üzerleri ise genellikle kaba yuvarlak şekilde kesilmiş kapak taşlarıyla özenle kapatılmıştır. Platformların içinde bir örnekte 1.50–2.00 m uzunluğunda, 1.50 m genişliğinde sandık mezar da görülmüştür. Platformların düzenlenmesinde dikkat çeken bir önemli bir özellik, platformu dıştan sınırlayan çevre duvarlarında genelde iri andezit blokların kullanılmış olmasıdır. Mezarları gizleyen taş dolguda ise daha küçük boyutlu taşlar kullanılmıştır. Tepenin güney ve güneybatı yönünde ise Aspat'a doğru platform mezarların ve kalıntıların azaldığı görülmüştür.

Termera territoriumunda tarım terasları dışında alana dağılmış olan farklı ölçeklerdeki tarım yapıları ve çevirmeler saptanmıştır. Tepe ve çevresinde iki büyük

³ Bean. G.E.- Cook. J.J. "The Halicarnassus Peninsula", BSA 50 (1955) 85-171; Bean. G.E.- Cook. J.J. "The Carian Coast III", BSA 52 (1957) 58-146.

⁴ Bu tür platform mezarların karşılaştırılabilecek benzer örnekleri Pedasa'da daha önce tarafımızdan yapılan kazı çalışmalarında güney nekropolünde belirlenmiştir.

çevirme ve bir compound çiftlik yerleşim kalıntısı tespit edilmiştir. Büyük oranda tahrip olan batı yamaçtaki çevirme 30 m çapındadır. Güneybatı yamaçta tespit edilen compound ise doğusuna eklenmiş dikdörtgen bir mekandan oluşur. Compound 13.50 m çapında arkasına eklenen birim, doğu duvarı 13.15 m uzunluğunda ve 0.75 m kalınlığındaki çift taş sırası ile, güney kısa duvarı ise 6.80 m ölçülerinde tek sıra taşlarıyla izlenebilmektedir. Bunların; herhangi bir yaşama mekanı içermeyen, sadece kuru duvar çevirmeden oluşan hayvan barınağı işlevindeki (mandıra) örnekleri dışında, çevirmeye bağlanan bir ya da iki yaşama mekanı içeren örnekleri de vadinin batı yamacında 2011 yılında saptanmıştır.

Termera territorimunda bulduğumuz bu örneklerin, Leleg Yarımadası'na özgü compound türü gelişmiş çiftliklerin öncüleri oldukları düşüncemizi daha da güçlendirmektedir.

Kuzeybatı Nekropol ve Kalıntılar

Termera territoriumunda kentin yayılım alanı ve kalıntıların belgelenmesi amacıyla; akropolün batısında Akçaalan'a uzanan vadi içinde ve çevresindeki araştırmalarımız devam etmiş ve yerleşimin kuzeybatı ve batı yönünde, 2012 çalışmalarımızda daha önce yayınlarda aktarılan nekropol alanının yeri ve korunmuş bazı yeni mezarlar tespit edilmiştir⁵. Akropolün kuzey ve kuzeybatısına doğru uzanan topografya derin vadilerle ikiye ayrılmıştır. Topografya üzerinde modern teraslarla birlikte büyük oranda zeytinliklerin oluşturduğu tarla ve bahçeler bulunmaktadır. Yerleşimin güney ve doğusuna oranla zengin bir bitki örtüsü bulunmakla birlikte tarımsal faaliyetlerin yoğunluğu da dikkat çekmektedir.

Vadi içinden kuzeybatıya uzanan tarla yolu yer yer özel mülkiyetler içinden geçerek devam etmektedir. Yol yakın zamanda genişletilmiştir. Yol ve çevresine dağılmış yapı kalıntıları arasında endüstriyel amaçlı ışıklar ve parçaları, yuvarlak mezarlar, oda mezarlar, urne mezarlar ve platform mezarlar bulunmaktadır. Modern terasların dışında daha eski olduğunu düşündüğümüz tarım terasları da bulunmaktadır.

Yuvarlak Mezar (Resim: 2-Çizim: 2): Akçaalan'dan gelen yol üzerinde, Termera akropolünün batısında yaklaşık 500 m uzaklıkta (Çalılık Mevki) yuvarlak bir mezar tespit edilmiştir. Girişi kuzeydoğuya bakan mezar 1 m'den daha büyük andezit bloklardan yapılmıştır. Oda ince uzun bir şekilde mezarın ortasından batıya kaydırılmıştır. Üst blok seviyesine kadar korunmuş mezarın yuvarlağı tek sıra iri andezit bloklar şeklinde oluşturulmuştur.

Mezar girişi krepis yuvarlağının 0.90 m içerisinde. Altta 1.20 m genişliğinde ve 1.15-1.20 m yüksekliğindedir; oda yukardan aşağıya doğru az bir eğimle genişlemektedir. Güney yan duvarlarında daha düzgün yüzeyleri kaba bırakılmış bloklar yer alırken, kuzey duvarlarında ise taş dizeleri daha kısa tutulmuştur. Güney duvarda kullanılan taşlar 0.30-0.35 m yüksekliğinde, kuzeydekiler ise daha kısa tutulmuştur. Üstte 0.80 - 0.70 m genişliğinde ve içten 1.20 - 1.25 m genişliğinde iri sal taşları kullanılmıştır. Mezar odasının üstü tamamen kapatılmıştır. Dağıtılmış mezar odası üstündeki taşlar 1.30-40 m uzunluğunda, 0.50 m kalınlığına sahiptir.

⁵ Newton C. T., Travels Discoveries in the Levant Vol. II, London, 1863, 585-586, Paton M. R., "Excavations in Caria" JHS VIII, 1887,165-166.

Platform Mezarlar: Vadi içinde zeytinlikler arasında çoğunlukla tahrip olmuş tek sıra duvarı ya da sadece kapak taşı korunmuş 6 platform mezar tespit edilmiştir. Platformların korunan bölümlerinin 6-8x8-10m arasında değişen ölçülerde olduğu görülmüştür. Bununla birlikte yoğun tarımsal faaliyetler nedeniyle mezarların taş dolguları ve urne çukurları tahrip olmuştur. Tarla yolu açılırken oluşan kesitte platform mezara ait olması gereken bir urne 0.40x0.50 m boyutlarında olup, korunan taşları 0.40 m yüksekliğindedir ve güney nekropolündeki örneklerle benzerdir.

Oda Mezar-Konut?: Termera'ya uzanan vadi içinde büyük monoblok andezit bloklardan yapılmış 4.50 x2.50m ölçülerinde oda mezar olabilecek kalıntı tespit edilmiştir. Batı duvarı üzerinde yer alan blokun güney başlangıcı, içten 0.14 m içe doğru işlenmiştir. Yapının, anıt mezara ait temel seviyesinde korunan taş dizisi olduğu düşünülmektedir. Yapı kuzey uzun kenardan yaklaşık 6.20 m batıya doğru devam etmektedir. Yapı duvarlarının birleştiği dış kenar taşları yuvarlak olarak bitirilmiştir. Yapıyı dıştan sınırlayan taş bokları iç kesimde kullanılan taşlara göre kaba ve doğal bir işçilikle bırakılmıştır. Bu hâliyle bu taşlar güney nekropolde görülen platform mezarlarda kullanılmış andezit blokları andırmaktadır.

Endüstriyel Kalıntılar: Vadinin farklı alanlarında tarımsal faaliyetlerin de yoğunluğunu gösteren zeytin işlikleri pres taşı, *litus* tespit edilmiştir. Bunlar arasında anakaya oyulmuş zeytin işliğinde anakaya üzerinde 0.10 m çapında, 0.22 m uzunluğunda baskı kolu yuvası yer alır. Yuvalardan biri kapalı durumdadır. Baskı kolu yuvasının önünde 0.85 m genişliğinde düzeltilmiş kaya zemini görülür. Zemin hafif bir eğimle 0.60-0.70 m çapında, 0.55 m derinliğinde konik olarak sonlanan bir çukura bağlanmaktadır. Pers tablası altında yer alan ilk çukur basit bir eğimle 0.15 m genişliğinde 0.12 m uzunluğunda oyulmuş bir kanal ile ikinci çukura bağlanmaktadır. İkinci çukur 0.55-0.60 m çapında, 0.30 m derinliğindedir. Basit bir kanal ile birbirine bağlantılı kaya çukurlarından bağımsız kuzeyde yer alan üçüncü bir çukur yer almaktadır. Bu çukur 0.60-0.65 m çapında, 0.25 m. derinliğindedir. Diğer iki çukura oranla daha sığ derinliğe sahiptir. Kaya işliği bu öğeleri ile Antik Dönemde zeytinyağı işliklerinde kullanılan basit yağ ayırıştırma düzeneğine sahiptir.

Yapı Kalıntısı: Akçaalan'dan Termera'ya ulaşan tali yolun kuzeydoğusunda modern çiftlik evinin (mandıra) kuzeyinde alçak bir tepe yükseltisi üzerindedir. Zeytinlik içinde bulunan yapı kalıntısının çevresindeki teraslarda Antik blokların yayılımı dikkat çekmektedir. Yapının batı duvarı 15.60 m, güney duvarı 13.50 m, kuzey duvarı ise 13.20 m uzunluğundadır; kalıntı duvarları yer yer 3 taş sırası yüksekliğinde korunmuştur. Güney duvar taşları doğuya doğru 7.70 m izlenebilmektedir. Doğuda duvar aksında dik olarak uzanan kuzey-güney doğrultulu 2.20 m uzunluğunda taş sırası daha geç bir ekleme duvarıdır. Korunan duvar izlerine bağlı olarak yapı yan yana iki mekandan oluşmaktadır. Kuzey ve güney taraflarındaki duvar uzantıları ise daha küçük ölçekli yapıların varlığını gösterir. 15.60 m uzunluğundaki batı duvarı alt sıra taşlarında iri andezit bloklar kullanılmıştır.

ALAZEYTİN

Yalı beldesi sınırları içinde yerleşik olan Alazeytin Kalesi'nde, surla çevrilmiş tepenin güneybatı alt yamaçlarından başlanarak geniş bir alan taranarak araştırılmıştır. Tepenin güneybatı alt yamaçları ve bunların kuzeydoğuya doğru devamında, yarımadaanın hiçbir yerinde görülmeyen yoğunlukta farklı tiplerde çiftlik evleri 2011 yılı çalışmalarında belgelenmiştir. Bu yıl çalışmalarımız kapsamında kentin topografik haritasının ve kalıntılarının birleştirilmesi amacıyla Akropolde GPS ölçümleri yapılmış ve geçen yıl yapılan çalışmalar ile birleştirilmiş bir bütün harita elde edilmiştir.

Bodrum Yalı yolundan Alazeytin Köyü'ne dönen eski yolun kenarında bulunan compound, köy yolunun açılması sırasında avlu tarafında güney yönde büyük oranda tahrip olmuştur. Yarımada'da bulunan compound çiftlik evleri içinde taş işçiliği ile farklılık göstermektedir.

Çiftlik evinin dört odası korunmuş odanın duvarlarındaki izlerden, bu yapının 2 katlı olduğu anlaşılmaktadır. Güneybatı köşesi korunan 1 no'lu oda 1.04 m yüksekliğindedir. 2 nolu odanın 0.75 m genişliğinde ve 1.35 m yüksekliğe giriş açıklığı korunmuştur. 2 nolu odanın girişin hemen karşısında ahşap hatlı (?) deliklerinin açıklığı görülmektedir. 2 nolu mekanın güney kısa duvarının uzunluğu 1, kuzey kısa duvar uzunluğu ise 3 m'dir. Compound plan olarak kanonik bir plana sahiptir. Yaklaşık çapı 19.90-20.20 m arasındadır (Resim: 3).

GÖKÇEBURGAZ (DİRMİL)

2011 yılı yüzey araştırmalarımızda erken dönem yerleşmelerin nekropol alanlarının tespiti Termera ile başlamış Theangela, Kaplandağ ve Alazeytin yerleşmeleri ile devam etmiştir. Bu kapsamda Yalıkavak'ta eski adı Dirmil olan köyün güneyinde yükselen küçük kayalık tepe üzerinde, kule ve eski yerleşim izleri bulunmaktadır. Tepenin güney yamaçlarında daha önceki yıllarda kazısı Bodrum Müzesi tarafından gerçekleştirilen ve yayınlarında sadece buluntuları üzerine değerlendirilen oda mezarın yeri tespit edilmiştir⁶. Yayınlarda mimari detayları hakkında bilgi bulunmayan mezarın çevresinde bitki temizliği yapılmış ve oda mezarın büyük oranda korunmuş olduğu görülmüştür.

Oda Mezar: (Resim: 4)

Kaletepe'nin güney alt yamacındaki oda mezarın dromosu güney yöndedir. Mezar odası dikdörtgen planlı 2.50 x 2.20 m ölçülerinde ve 2.40 m yüksekliğindedir. Mezar odasını çevreleyen taşlar 0.50 x 0.30 m ölçülerindeki işlenmemiş bloklarla, bindirme tekniğinde yapılmış ve 1.10 x 1.14 m ölçülerindeki bir kapak taşıyla üst kısmı kapatılmıştır. 1.10 m genişliğindeki dromos, mezar odasına oranla büyük bloklarla kapatılmıştır. Dromos'un yan duvarları 1.60 m uzunluğunda taş duvar örgüsü ile kapatılırken, güney devamında 2 m'lik bir uzantısı anakayanın düzeltilmesiyle yapılmıştır.

Dromos'un mezar odasına bağlandığı noktada uzunlukları 0.50 / 0.40 m, genişlikleri 0.30 m, yükseklikleri 0.20/0.22 m ölçülerinde iki taşın yan yana konumlandığı görülmektedir. İn situ durumda korunmuş olduğu düşünülen bu iki yatay plaka taşın, girişi dromos yönünden kapatmak için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Dromos'un 1.10 m kadar güneyinde 8.35 m uzunluğunda, doğu - batı doğrultusunda uzanan teras duvarı yer

⁶ George F. Bass, Mycenaean and Protogeometric Tombs in the Halikarnassus Peninsula, AJA 67 No.4 (1963) 353-361.

almaktadır. Teras duvarı taşları tek taş sırası hâlinde korunmuş durumdadır. Terası oluşturan taşlar yaklaşık 1.10 x 0.50 x 0.40 m ölçülerindeki düzgün işlenmiş bloklardan oluşturulmuştur. Mezar odası duvarlarında işlenmemiş taş blokları kullanırken, teras duvarında düzgün işlenmiş blokların kullanılması dikkat çekicidir.

THEANGELA

Theangela 2012 yüzey araştırmaları, nekropolün tespit edilmesine yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Yarımada'da 19. yüzyıldan beri sürdürülen araştırmalarda yerleşimin genel olarak plan ve yapıları hakkında genel bir bilgi olmasına rağmen nekropol alanları, mezar tipleri ve bunların dönem özellikleri hakkında önemli bir bilgi elde edilememiştir. Theangela nekropolüne yönelik çalışmalarımız yerleşimin doğusundaki Genergölü ve çevresinde yoğunlaşmıştır. Çevrede görülen Antik bloklar ve kaçak kazı çukurları alandaki yoğun tahribatı da göstermektedir. Önemli mezar örneklerini barındıran nekropolde kaçak kazılar sonucu ortaya çıkmış 4 oda mezar bulunmuştur. Ancak oda mezarların bu sayıyla sınırlı olmadığı çalılık ve bitki örtüsü altında görülebilen izlerden anlaşılmaktadır.

1 No.lu Oda Mezar (Resim: 5): Bu mezarlardan ilki yuvarlak çevirmenin 15 m kadar kuzeyinde, yürüme patikasının 2 m kadar doğusunda yer almaktadır. Pramidal çatılı olan bu oda mezarın üst kısmı büyük oranda tahrip olmuş ve iç kısmı ise yoğun miktarda toprak ve üst kısma ait bloklarla dolmuştur. Bu dolgu nedeniyle mezarın arka kısmı ve batı duvarı tam olarak görülmemektedir. Mezarın iç kısmı 2 x 2.10 m ölçülerindedir. İçten, mezarın girişinin üst kısmının iyi korunmuş olduğu görülmektedir. Giriş 1.05 x 0.40 m ölçülerindeki iki blok ile üstten kapatılmıştır. Mezara giriş bir kapı açıklığı ile sağlanmaktadır. Mezar girişi içten 0.62 m genişliğinde ve 0.60 m uzunluğunda ölçülebilmektedir. Ancak girişin ön bölümü yoğun dolgu nedeniyle kapalı durumdadır. Oda mezarın yan duvarlarında muntazam işçilikte bindirme tekniğinin kullanıldığı görülmektedir. Mezarın Geç Klasik-Erken Hellenistik Dönem'e ait olabileceğini söyleyebiliriz.

2 nolu Oda Mezar: Birinci mezarın 10 m kadar doğusunda, büyük oranda tahrip olmuş başka bir oda mezarı tespit edilmiştir. Düzgün işlenmiş büyük bloklarla bindirme tekniğinde yapılmıştır. Bu mezarın kaçak kazı ile büyük oranda tahrip edildiği ve tahrip edilen alanın zamanla yoğun toprak tabakası ve mezara ait mimari bloklar ile dolduğu görülmektedir. Mezarın girişinin yer aldığı kuzeydoğu duvar 1.33 m, kuzeybatı duvarı 0.92 m, güneydoğu duvarı ise 0.85 m ölçülerindedir. Güneybatı duvarının görülmeyen ve nispeten iyi korunmuş durumda olan giriş kısmı 0.90 x 0.26 m boyutlarında bir kesme taş ile kapatılmıştır. Giriş diğer mezar odalarından farklı olarak mezarın orta aksından değil, güneydoğu duvara bitişiktir. Giriş kısmı 0.55 m genişliğinde ve 0.85 m uzunluğunda olup dış kısmı küçük taşlarla kapatılmıştır. Mezar girişinin kaçak kazı ile tahrip edilmemiş olduğu, 0.85 m içeride in situ durumda küçük taşlarla kapatılmış olmasından anlaşılmaktadır. Kaçak kazılar mezarın üst kesiminde yoğunlaşmaktadır.

*3 nolu Oda Mezar :*İkinci mezarın 5 m kadar kuzeyinde başka bir oda mezarı bulunmaktadır. Üst kısmı tahrip olmuş olan bu mezarın iç kısmı yoğun miktarda dolguyla kaplı ve sadece bir cephesi görülmektedir. Bu cephesi kesme taşlardan ve kaliteli bir işçilik gösterir. Bindirme tekniğiyle yapılmış olduğu anlaşılan mezarın üst örtüsü tonozludur.

4 nolu Oda Mezar: Üçüncü mezarın 3 m kadar kuzeyinde kaçak kazılarla tahrip edilmiş başka bir oda mezar tespit edilmiştir. Mezarın sadece girişin üst kısmını kapatan 0.90 m uzunluğunda ve 0.30 m kalınlığındaki kesme taş bloku görülmektedir. Mezarın muntazam işlenmiş mimari blokları yapının iç kısmında ve çevresinde dağılmış durumdadır.

GİREL KALESİ

Yalıkavak ve Göltürkbük'ün belde sınırları arasında kalan Karadağ'ın oluşturduğu yükseltide bulunan Örenavlu ve bu yükseltiye bağlı Yelce Tepesi'nin batısındaki Girel Kalesi'nde 2012 yılı çalışmalarımız, yapıların planları ve işlevlerini anlamaya yönelik olarak gerçekleşmiştir. Yerleşimin nekropol araştırması da yapılmış; ancak uygun olan doğu ve kuzey yönlerde veya yerleşim içinde mezar olabilecek bir kalıntı tespit edilememiştir.

Yerleşimin planı W. Radt tarafından çizilmiştir ⁷. Tarafımızdan planın ve yapıların kontrol edilmesi dışında belirli kod ve noktalar alınarak kalıntıların dijital haritası oluşturulmuştur.

ÖRENAVLU KALESİ

Karadağ'ın batısında aynı adlı kuzeyi ve batısı oldukça sarp bir tepe üzerindedir. Girel Kalesi ile eş zamanlı yürüttüğümüz çalışmalar, nekropol alanlarının tespitine ve yapıların plan ve işlevlerinin anlaşılmasına yöneliktir. Örenavlu'ya ulaşan patika yolun bulunduğu güney yamaçlardaki araştırmalarımızda tepe yükseltisinin yaklaşık orta bölümünde compound çiftlik yapısı tespit edilmiştir. Bu yapı kent kalıntılarının yamaç boyunca dağılabileceğini de göstermesi açısından önemlidir. Ancak yoğun bitki örtüsü başka kalıntı görmemizi engellemiştir.

Compound Çiftlik Yapısı: Tepenin güneybatı yamacındaki eğimli arazideki kalıntının duvar taşları çevreye dağılmıştır. Ancak kuzeyde anakayaya dayanan duvar izleri ile güney yönde avluyu çeviren duvarlar izlenebilmektedir. Kalıntının avlu dışındaki kuzeye yaslanmış olması gereken odaları yıkılmıştır. Yarımada'daki diğer örneklerle benzer plana sahip olan compound kuzey güney yönünde yaklaşık 25 m, doğu batı yönünde 23 m genişliğinde ölçülmüştür.

DAĞBELEN (Harita: 3)

2012 yılı yüzey araştırmasının odak noktalarından biri de Yarımada üzerinde Antik kentlerin lokalizasyon problemlerinin çözülmesine yöneliktir. Bu anlamda daha önceden yayınlardan bilinen ve Telmissos'tan bahseden yazıtın⁸ bulunduğu Kilise ve çevresinde araştırmalarımız yoğunlaşmıştır.

Antik yolun batıya doğru devamında köy evine ait parselin içerisinde tarım terasları yer almaktadır. Tarım teras duvarları içerisinde çok sayıda devşirme malzeme kullanılmıştır. Terasların bulunduğu yamaçta temel seviyesinde korunmuş iki yapı

⁷ RADT, W. "Siedlungen und Bauten auf der Halbinsel von Halikarnassos, unter besonderer Berücksichtigung der archaischen Epoche", Istanbul Mitteilungen Beiheft 3, Tübingen, (1970) 76vd, 82vd.

⁸ E. L. Hicks, "Three Karian Sites: Telmissos, Karyanda, Taramptos" *The Journal of Hellenic Studies*, Vol. 14. (1894), pp. 373-380, D. Harvey "Herodotos, I, 78 and 84 : Which Telmessos?" *Kernos* 4 (1991), 245-258.

kalıntısı, tarım teraslarının doğusunda bulunan köy evleri çevresinde pres taşı ve *litus* bulunmuştur.

Çiftlik Kulesi : Kuzeydeki vadi ve batıdan gelen yolu kontrol edecek stratejik bir noktada tespit edilen kalıntıda, kuzey ve güney köşeye yakın yerlerde iri düzgün bloklar kullanılmıştır. Uzunlukları 0.95 ve yükseklikleri 0.74x0.40, 1 x 0.45 m bosajlı andezit bloklar ve aralarında bağlayıcı harç, tuğla, taş kullanılmıştır. Yapının üç katlı olduğuna dair izler; 1. katın kemer açıklığı dışında, 2. katın kemer açıklığının başlangıcının korunmuş olduğunu göstermektedir. Duvarlarında kalas oturtma yuvaları bulunan yapıda çok sayıda devşirme blok bulunmaktadır. Yapı kalıntısının doğusunda bir sarnıç ve yapının birimlerine ait olabilecek duvar kalıntıları bulunmaktadır. Kule hem gözetleme hem de içinde yaşanabilen türden bir çiftlik kulesidir. Yapı altında kuzeye doğru alçalarak devam eden paralel tarım terasları, alanın Geç Roma Çağı ve sonrasında da kırsal kullanımının belgeleridir.

Kilise⁹: (Resim: 6-Çizim: 3)

Daha önceki yıllarda yapılan araştırmalarda plansal ve yapısal özellikleri açısından çok az bilgiye sahip olduğumuz kilise ve öncesinde Antik Çağa ait bir yapının varlığı (tapınak) hakkında araştırmamız sonucunda önemli verilere ulaşılmıştır. Çalışmamız öncesinde orta nefte in situ korunmuş iki sütun ve kuzey duvarı kenarında yaklaşık 2x2 m boyutlarında ve 1.40 m derinliğinde kaçak kazı çukurları görülmekteydi. Planı tamamlanan kilisenin duvar işçiliğinde ve planda görülen farklılıklar kilisenin Antik Çağa ait bir kutsal alan üstüne oturduğunu göstermektedir.

Kilise Dağbelen Köyü'nün yaklaşık 1.5 km doğusunda Karahasan ve Kurt Tepesi'nin arasında kalan vadi düzlüğünde yer almaktadır. Kilise çevresinde üstte belirttiğimiz kule ev dışında zeytinlikler ve eski köy evi çevresinde çok sayıda devşirme malzemenin tarım teras duvarlarında kullanıldığı ve dağıldığı görülmüştür.

Kilise 30x 15 m boyutlarında üç nefli tek apsisli ve tek nartekslidir. Dikdörtgen planlı sarnıç batı yönde narteks bölümüne eklenmiştir. 25x6m boyutlarındaki narteks bitki örtüsü nedeniyle büyük oranda tahrip olmuştur. Nartekse ait duvarlar güneybatı köşede ve kuzey yönde tek sıra 0.30-1 m yüksekliğinde korunmuştur. Narteksin kuzeye doğru uzayan bölümü Antik yapının temelleri ve planına uydurulmuş ve içten duvarlar ile bölümlenmiştir. Doğu batı doğrultusunda yer alan sarnıç önde tonozu göçmüş, dört yönde duvarları korunmuştur. 2.80 x 2.50 m boyutlarında dikdörtgen formda, üst örtüsü ise 1.50 m yüksekliğinde, 0.40 m kalınlığında taş tonoz ile kapatılmıştır. Sarnıcın içinde güney bölümünde yoğun taş dolgu görülmektedir. Diğer bölümü ise kaçak kazılar ile 3.40 m derinliğince kazılmıştır. Sarnıç duvarlarının iç yüzeyinin tamamı sıvalıdır. İçerisinde yivli bir sütuna ait Dor başlığı atıl durumdadır.

Dışarıdan nartekse giriş yapılan kapı izleri moloz dolgu nedeniyle tespit edilememiştir. *In situ* konumda ana nef bağlanan tek kapı sövesi kilise içinde korunmuştur. Orta nef girişini sağlayan kapı apsisle aynı akstardır. Kilise 20.15x15.50 m boyutlarında, orta nef 7.30 m, yan nefler 3.30 m genişliğinde, apsis yayı ise 5.70 m kadardır. Güney nefi ayıran bölüm tahrip olmuştur. Ayrıca kilisenin güney duvarı batıda

⁹ Ruggieri, V., La Caria Bizantina: topografia, archeologia ed arte, Rubbettino 2005,74-75.

izlenebilirken doğuya doğru patika nedeniyle yıkılmıştır. Kilisenin duvarları 0.75-0.80 m kalınlığında harçlı moloz ve devşirme taşlardan yapılmıştır. Kilisenin apsisi ve içindeki synthronon korunmuş, synthronon için profilli Antik Çağ blokları kullanılmıştır.

Sytlobat 0.20 ile 0.25 m arasında değişen uzunlukları 1 m ve 0.76 m şeklindeki kareye yakın bloklar şeklinde oluşturulmuştur. Kaçakçılar tarafından açılan blok üzerinde kanırtma deliği vardır. Bunlar kiliseden önceki yapı evresine aittir. Sütunlar 0.25 m yükseklikteki stylobat üzerine oturur. 0.40/0.45 çapında kilise sütunları arası ise 1.90, sütun yükseklikleri doğudaki 1.25, batıdaki 2.20 m'dir. Plakalar altında gevşek bir dolgu görülür. Stylobat blok altında taşıyıcı bir blok olan sağlam bir temel üzerine oturmuştur. Bunlar en az 0.72 m derinliğindedir. Bu örgüde kireç harç kullanılmıştır.

Narteksin kuzeyinde olduğu gibi apsisin kuzey ve güneyinde kiliseden önceki döneme ait duvar izleri korunmuştur. Narteksin kuzeyindeki yapının kuzeydoğu köşesi M.Ö. 4. yüzyılda, Mausollos Dönemindeki yapılarda olduğu gibi silmeli olarak inşa edilmiştir. Kuzey duvar taşları 0.80x0.60 m, yükseklikleri ise 0.50 m'dir. Korunmuş olan iki sıradaki taş yükseklikleri isodom teknikte kaba bosajlı derzleri iyidir. Apsisin kuzeyinde dikdörtgen ve kaba taşlardan oluşturulmuş kuzey duvar ile aynı doğrultuda geç devir bir duvar saptanmıştır. Batı duvarı 6.50m, doğu duvarı 14.50 m izlenebilmekte, duvar güneye doğru apsis ile birleşmektedir. Bu duvarın kuzey köşesi apsisin güney yan kenarı ile teğet olacak şekildedir. Birleşim yerinden başlayarak 2 m kadar kuzey tarafta gördüğümüz gibi bosajlı bloklardan yapılmıştır. Bunların cepheleri kaba işlenmiştir. Burada diğer duvarlarda olan farklılık, duvar yüksekliklerinin aynı olmamasıdır. Korunan üst taşlardan itibaren 0.38,0.42 m yüksekliğindedirler. Burada yürüme tabanından 1.20 m yüksekliğine kadar korunan 2 m'lik kesimde bloklardan en uzun 0.88 m'dir. Duvar köşeden başlayarak güneye doğru 2 m aynı karakterde devam eder. Burada duvarda düzgün blokların yerine moloz taş ve harçlı bir duvar devam etmektedir.

KISSEBÜKÜ

Bu yıl Kissebükü'ndeki çalışmalarımızın ağırlık noktası, yerleşimin kuzeyinde yükselen küçük tepe üzerindeki Akropol ve savunma sistemi üzerine yoğunlaşmıştır. Yerleşmenin territoriumu içinde kalan Adalıyalı ve Narlı koyları da tarafımızdan araştırılmıştır.

Akropol: Akropol yerleşimini çeviren dış surlardan güney surları genellikle tek sıra taş yükseltisi şeklinde korunmuştur. Sur duvarı güneyde 13 m doğuya doğru düz olarak devam eder. Batıda kayalık alan üzerinde yer alan kule ile sur duvarı kuzeye doğru dönüş yapmaktadır.

Duvarlarda bağlayıcı olarak harç kullanılan güney kesimde geç dönem duvarları da izlenebilmektedir. Dış surlar ile iç surların arasında güneydeki düz topografya üzerinde dikdörtgen planlı yapı kalıntıları bulunmaktadır. Kuzeye doğru izlenen sur hattı üzerinde iri blok taşlar kullanılarak yapılmış bir diğer kule yapısı izlenmektedir.

Kule, Kissebükü akropolünü doğu ve güneyden görecekte şekilde inşa edilmiştir. Kulenin içten ölçüleri 2.40 x 2.60 m'dir. Kule yapısı güneybatı köşesindeki tek bir blok ile izlediğimiz gibi 0.80 x 1.00 m boyutlarındaki ve 0.50 m yüksekliğindeki tek bir bloktan oluşturulmuştur. Kulenin kuzeydoğu duvarı üzerinde harç izleri Geç Antik Çağda kullanıldığını göstermektedir. Doğru surlarının kuzeye doğru dönüş yaptığı noktada içten içe genişlikleri 2.50 x 2.85 m olan bir şapel görülmektedir. Doğru duvar yüksekliği 2.70 m,

genişliği ise 0.70 m'dir. Şapelin yaklaşık 10 m devamındaki surların yüksekliği yaklaşık 4 m'dir ve burada kullanılan bloklar yarı işlenmiş kiklobik taşlardan oluşur.

Akropolün dış savunma sisteminden iç kaleye giriş 2.20 m açıklığında, 5.30 m uzunluğunda dar ve uzun bir yol ile sağlanmış olan bu plansal şeması da güvenlik önlemi için yapılmıştır.

Adalıyalı -Narlıkuyu

Adalıyalı ve Narlıkuyu mevki Kissebükü'nün yaklaşık 500 m, Adalıyalı Koyu ise 1 km güneybatısında bulunmaktadır. Yüzey araştırması kapsamında koylardaki kalıntıların duvar uzantıları ve koylarda küçük liman yerleşmelerinin varlığı görülmüştür.

Adalıyalı: Kissebükü koyunun güneybatısındaki Adalıyalı Mevkii'nde, küçük koya bakan doğu yamaçlarında yapı kalıntısı tespit edilmiştir. Kareye yakın dikdörtgen plana sahip yapının doğu tarafında 1.30 m yükseklikte, 0.80 m genişliğinde giriş kapısı yer almaktadır. Kapının üstünü kapatan lento, 1.70 m uzunluğunda, 0.80 m eninde, 0.26 m kalınlığında işlenmiştir. Kaba yontulmuş taşlardan harçsız örülmüş duvarlarda, kısmen pseudo isodomik örgü tekniği gözlenmektedir. 0.90 m kalınlığındaki bu duvarlara kuzeydoğu köşede bitişik durumda 12 m uzunluğunda ayrı bir duvar kalıntısı tespit edilmiştir. Çevrede kırmızı hamurlu, amorf seramik parçaları seyrek de olsa gözlemlenebilmektedir. Sadece mat siyah firnise sahip bir adet çanak parçası Helenistik Dönemi işaret etmektedir.

Narlıyalı : Kissebükü Koyu ile Narlıyalı Koyu arasında, denizin hemen yanında bulunan yapının dairesel planlı seramik fırını tespit edilmiştir. Taban seviyesinden itibaren yaklaşık 2 m yüksekliğinde moloz taşla inşa edilmiş olan fırının çapı 4.50 m'dir. Yapının yakınlarında amorf pişmiş toprak malzemeler ve yapı içindeki bazı taşlar üzerinde bulunan sır cürufu kalıntıları tespit edilmiştir. Bu bulgular yapının seramik fırını olduğunu düşündürmektedir.

Kissebükü Koyu'nun güneybatısında yer alan Narlı Tepesi'nin zirveye yakın yamaçlarında iki adet kule olabilecek yapı kalıntısı tespit edilmiştir. Her iki yapı, kaba yontulmuş taşlardan harç kullanılmadan örülmüş duvarlara sahiptir. Kareye yakın dikdörtgen planlı yapılar birbirine simetrik olarak inşa edilmiştir. Ayrıca çevrede kaçak kazı çukurları gözlemlenmiştir. Ele geçen seramik parçaları erken dönemleri işaret etmemektedir.

Narlıyalı mevkiindeki koyda duvar kalıntısı tespit edilmiştir. Yüzeyde tek sıra taşlardan örülü duvar 5 m kuzey-güney doğrultusundadır. Koyda tespit edilen diğer iki duvar kalıntısı kuzey - güney doğrultusunda, 0.68 m kalınlığında, 5 m uzunluğundadır. Her iki duvar arasındaki bağlantı duvarı 4.30 m uzunluğunda ve muhtemelen mekan sınırlandırmaktadır. Duvarlar koyda bulunan küçük bir limana ait yapı kalıntıları olmalıdır.

SEDİR ADASI KEDREAI (Harita: 4, Resim: 7-Çizim: 4)

2012 yılında araştırmalarımız kentin nekropolünün bulunduğu adanın doğusundaki anakara üzerinde yoğunlaşmıştır. Küçük limanda ise daha önce tanımlanmış olan duvarların izleri takip edilmiş ve bunların küçük koyu çeviren liman duvarları olduğu anlaşılmıştır. Son yıllarda kentin nekropolünde kaçak kazılar büyük oranda artmıştır.

Nekropolün bulunduğu küçük tepenin yoğun bitki örtüsü ile kaplı olması dışında, yerleşime uzak olması ve ada güvenlik birimlerinin sadece ada ile sınırlı kalması gibi durumlar kaçak kazılara neden olmaktadır. Bunun sonucu olarak pek çok mezar yakın zamanda tahrip edilmiştir. Bu noktada güvenlik önlemlerinin alınması bitki ve çevre temizliği dışında acil kurtarma kazısına gereksinim duyulmaktadır.

Sanduka Mezar 1

Taşbükü Koyu'ndan küçük limana inen patika yolun hemen 3 m batısında kaçak kazılar neticesinde açığa çıkartılmıştır. 2.18x0.65 m ölçülerindeki dikdörtgen biçimli sanduka mezarın batı yöndeki kısa kenarı ve güney yöndeki yan uzun kenarı anakayanın düzeltilmesi ile oluşturulmuştur. Sandık mezarların çevresinde tarihleyici bir buluntu tespit edilmemiştir.

Sanduka Mezar 2

1 nolu mezarın yaklaşık 3.90 m doğusunda yer alırlar. Uzun kenarları kuzey - güney doğrultusunda uzanan, doğu - batı yönünde yan yana konumlandırılmış 3 sanduka mezardan oluşur. Bunların uzunlukları 1.96/2.00 m arasında değişmektedir. Sanduka mezarların iç genişliği 0.60 m'dir. Mezarlar tek taş sırası ile örülmüş duvarlar ile birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Kaçak kazılar ile tahrip edilen sanduka mezarların kapak taşlarının bazıları korunmuştur.

Sanduka Mezar 3

İri bosajlı taşlar ile yan duvarları yükseltilerek anıtsal bir görünüm kazandırılan tek bir sanduka mezardan oluşur. Güney yöndeki kısa duvar üzerinde üç taş sırası yüksekliğince izleyebildiğimiz bosajlı taşların köşelerinde silme izleri görülmektedir.

Mezarın dıştan kuzey - güney yöndeki uzunluğu 2.20 m, doğu-batı yöndeki genişliği ise 1.25 m'dir. Mezarın iç kesiminde sandık şeklinde bir gömü alanından çok tek sıra taş ile çevrelenmiş bir gömü çukuru görülmektedir.

Sanduka Mezar 4

Mezar 3'ün 2.60 m güneyinde doğu-batı doğrultusunda yanyana 2 sanduka mezardan oluşur. Kaçak kazılar ile tahrip edilmiş olan mezarın üstü doğuda 1.42 m uzunluğundaki tek bir kapak taşı ile kapatılmıştır. Mezarların iç genişliği 0.42 m, doğu-batı doğrultusundaki 1.73 m uzunluğundadır. Batı kısa kenarı üzerindeki taş yığıntı nedeniyle net olarak izlenememektedir.

Sanduka Mezar 5

4 no'lu sanduka mezarın yaklaşık 20 m batısında, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen bir platform plana sahiptir. Platform şeklinde düzenlenmiş mezarın duvarları tek sıra taş ile çevrilmiştir. Mezar 4.43 x 7.02 m ölçülerindedir. Mezarın güney uzun duvarı önünde yakın zamanda yapılmış kaçak kazı çukuru yer almaktadır. Bu kesimde çukur derinliği yaklaşık 1.25 m'dir. Mezar platformunun kuzey duvarı kaçak kazı çukuru derinliğince üç taş sırası yüksekliğinde korunmuştur. Duvar taşları kaba bosajlıdır. Mezar içi gömü kuzey uzun duvar kesiminde tek taş sırası ile izleyebildiğimiz bir gömü bölümüne ait duvar yer almaktadır. Mezar doğusunda aynı boyutlarda ikinci bir platform şeklinde oluşturulmuş mezarın batı duvarı izlenebilmektedir.

Sanduka Mezar 6

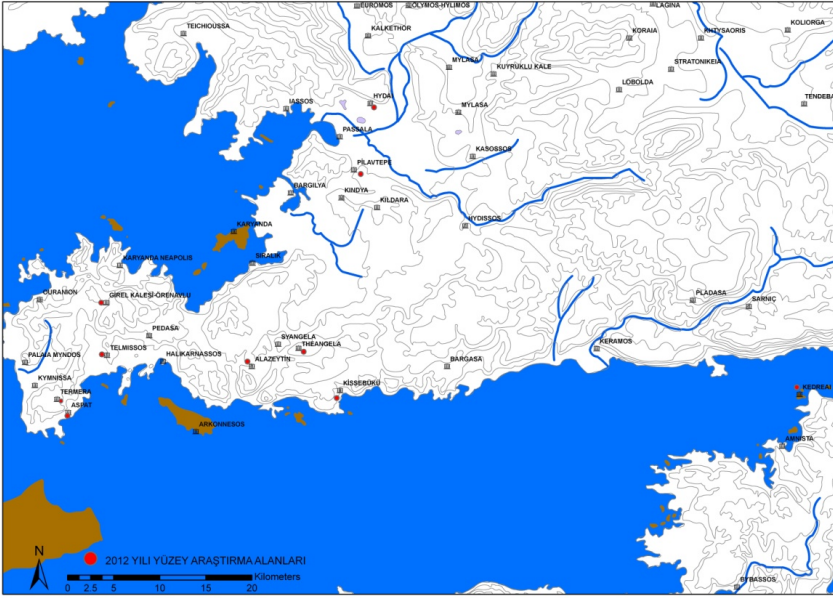
5 nolu mezarın yaklaşık 0.50 m batısında, doğu-batı yönünde ve 6.30 m uzunluğundaki ikinci bir platformdan oluşan sandık mezar grubunda almaktadır. Mezarın güney ve kuzey uzun kenarlarında yoğun kaçak kazı tahribi yapılmış ve anıtsal mimari özellikleri barındıran mezar, kaçakçılar tarafından boşaltılmıştır. Mezarın güney duvarı 4 sıra taş yüksekliğince 1.70 m olup üst taşları içe doğru çekilerek yerleştirilmiştir. Kuzey ve güney yönden iki hücre biçimli mezar görülmektedir. Kaçakçılar tarafından açılmış hücrelerden birinde sağlam bir ostotheke ve kapağı bulunmaktadır. İki hücre biçimli mezarlardan ilki 1.86 m uzunluğunda, 1 m genişliğinde, yaklaşık 0.80 m derinliğe sahiptir. Güney yönden bir kapak taşı ile kapatıldığı anlaşılan ikinci urne mezar ise 1 m uzunluğunda, 0.50 m genişliğinde ve 0.30 m derinliğinde ölçülmüştür. Platformun batısındaki yığın halindeki toprak içinde, kırık seramik parçaları dışında inhumasyon gömüye ait kemik ve kafatası parçaları da bulunmaktadır.

DAMLİBOĞAZ

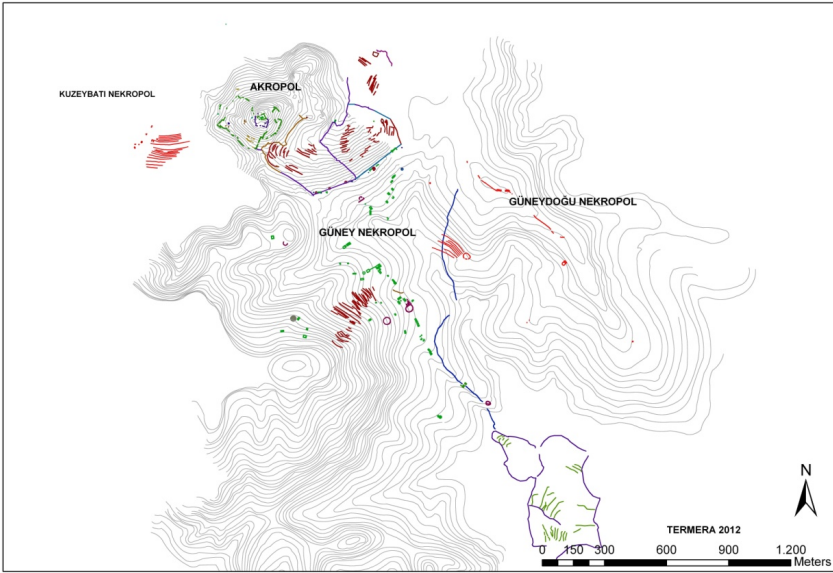
Damlıboğaz Köyü ve çevresindeki araştırmalarımız kapsamında köyün yaslandığı batı yöndeki Kaletpe üzerindeki surların Gps ölçümleri yapılmıştır. Bununla birlikte kalenin içinde bulunan Geç Antik Çağ taş ocağının ve kuzey yöndeki sura bitişik iki mekana ait duvarların ölçümleri tamamlanmıştır. Köyün doğusunda ova içinde bulunan modern çiftlik evi ve çevresinde Antik blokların çizimleri yapılmış bu blokların, alanda daha önceki yayınlarda belirtilen Artemis-Apollon Tapınağı'na ait parçalar olduğu anlaşılmıştır. Benzer şekilde dere yatağındaki birçok Antik blokun bu alandan taşındığı görülmüştür.

PİLAVENTEPE

2012 yılı çalışmaları kapsamında tepe çevresinde yapmış olduğumuz araştırmalarda son yıllarda kaçak kazıların yoğunlaştığı görülmüştür. 2011 yılında güney ve kuzey yamaçlarda iki kaçak kazı çukuru belirlenmişken bu yıl araştırmalarımızda 7 farklı noktada kaçak kazı alanı belirlenmiştir. Kaçak kazıların sayısının artması; Karia Bölgesi'nin erken tarihsel süreci hakkında bilgi veren en önemli nekropol ve yerleşmenin tahribatını hızlandırmaktadır.



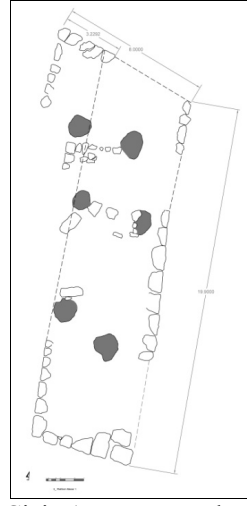
Harita 1: 2012 Araştırma alanları



Harita 2: Termira



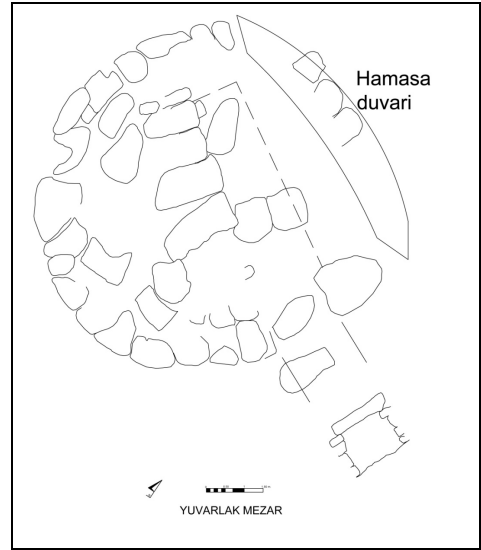
Resim 1: Termera, Platform Mezar 1



Çizim1: Termera, Platform Mezar 1



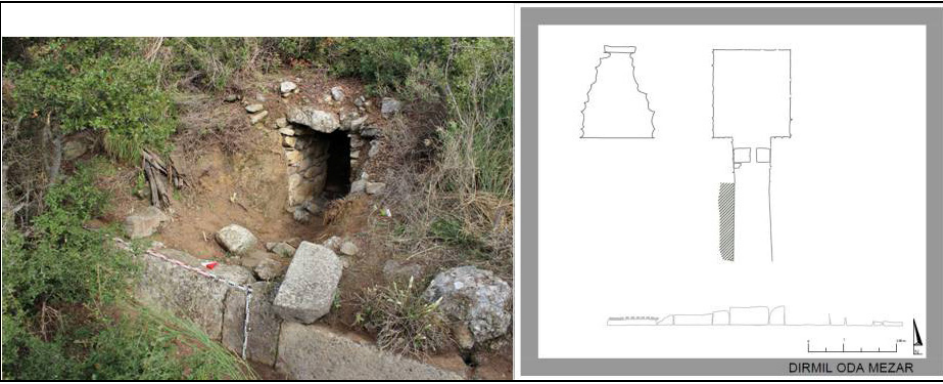
Resim 2: Termera, Yuvarlak Mezar



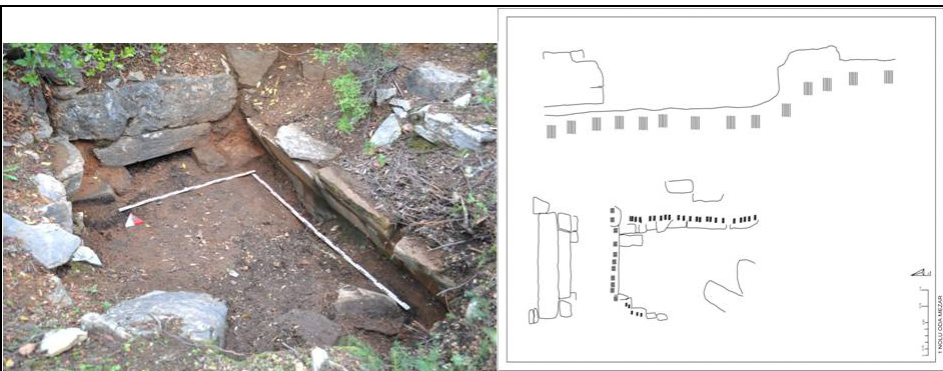
Çizim 2: Termera, Yuvarlak Mezar



Resim 3: Alazeytin, Compound



Resim 4: Dirmil, oda mezar



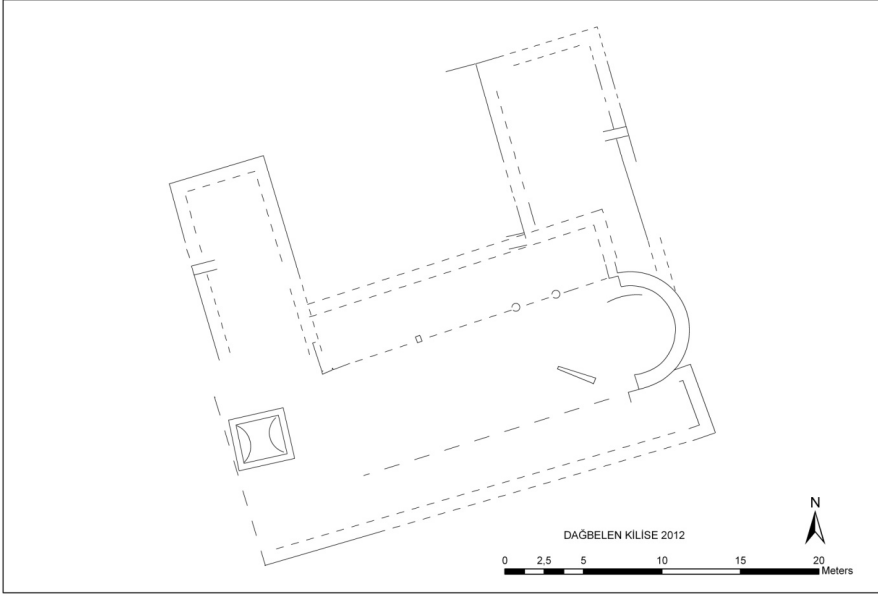
Resim 5: Theangela, oda mezar



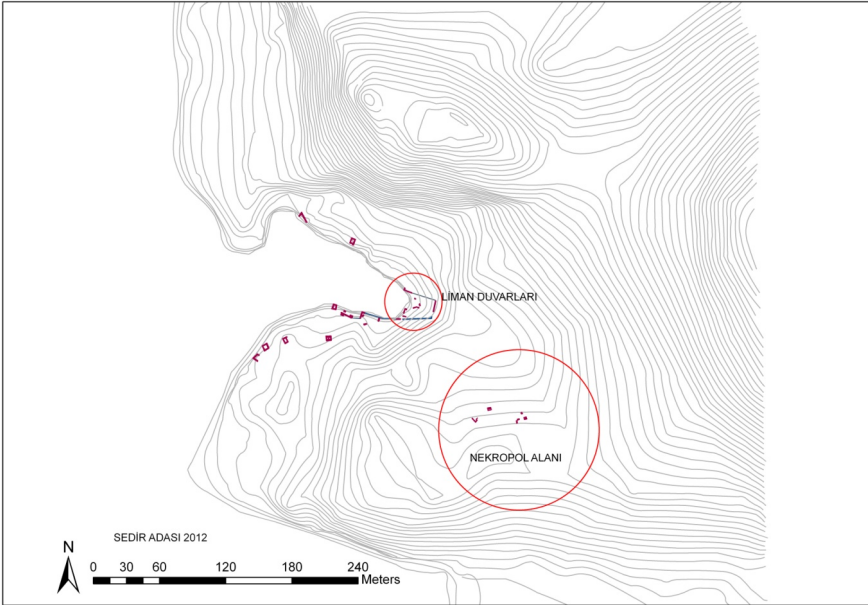
Harita 3: Dağbelen, Örenavlu, Girel Kalesi



Resim 6: Dağbelen, Kilise



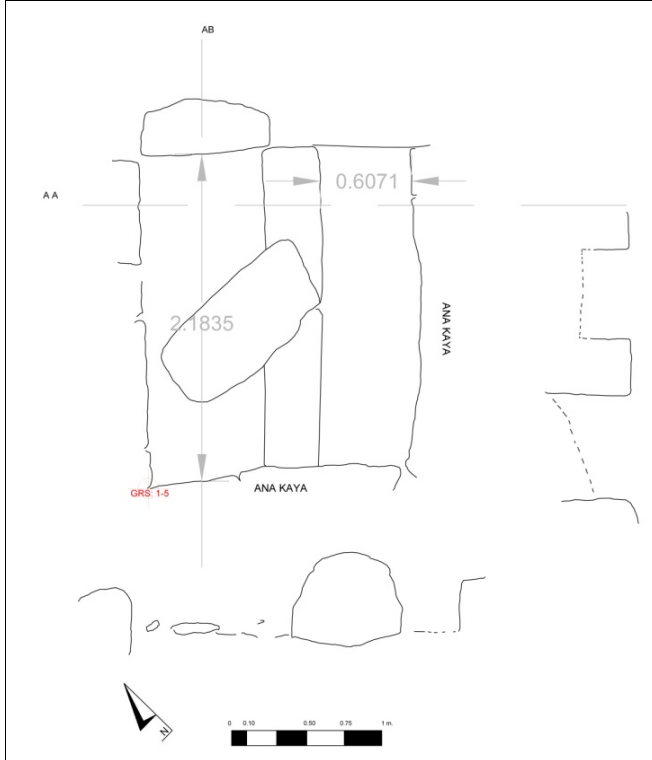
Çizim 3: Dağbelen, Kilise



Harita 4: Kedreai



Resim 7: I No.lu sandık mezar



Çizim 4: I Nolu sandık mezar